

JÖVŐNK A GYERMEK

ADALÉKOK A NÉPESSÉGGYARAPODÁS TÁRSADALMI PROGRAMJÁHOZ I.

Szerkesztette: Benda József és Báger Gusztáv

GYERMEK ÉS CSALÁDBARÁT MAGYARORSZÁGÉRT

Locsoljátok a köteleket!

Ez a kiáltás (Aqua alle funni!) a bátorság és elszántság szimbóluma a közjóért, tekintet nélkül a magunkra háruló következményekre.
Bresca kapitány, liguriai tengerész szájából hangzott el, 1586-ban.

A történet

A 4 000 éves, 25 méter magas, 350 tonnás egyiptomi obeliszket, Caligula császár hadi trófeáját, Krisztus után 37-ben szállították Rómába, és a császár cirkuszi arénájában helyezték el. 1586-ban V. Sixtus pápa áthelyeztette a vatikáni bazilika elé.
Ehhez 900 emberre, 150 lóra, számtalan csigára és több ezer méter kötélre volt szükség. ***Felállításakor a munkásoknak – fejvesztés terhe alatt – némának kellett maradni.***

Amikor emelni kezdték a rózsaszín gránitból készült óriási követ, egyszer csak megingott és kezdett visszadőlni a földre. Ekkor a téren át egy rettenetes kiáltás hallatszott:

„Aqua alle funni! (Locsoljátok a köteleket!)"

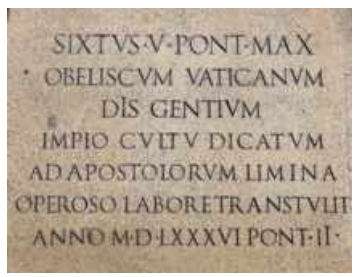
Bresca kapitány, a liguriai tengerész ordított, mert a kenderkötelek, ha nem itatják át vízzel, elszakadnak. Megállt a levegő. Ő – nem félve az akasztástól – fokozva hangerejét, egyre bátrabban folytatta. A hangját meghallották. Hoztak vizet, és most is áll a hatalmas kőtömb.

A tilalmat megszegő, tüdejét kiordító tengerészt bebörtönözték, majd a pápa elé vezették.

V. Sixtus pápa a tilalom megszegése miatt nem büntette meg, hanem – kiváltságképpen – engedményezte, hogy a Vatikán zászlaja alatt szabadon hajózhatott a saját hajójával.

Emellett neki és örököseinek jogot adott a Szent Péter téren pálmaágak árusítására minden évben, Virágvasárnap. Örökösei azóta is élnek a pálmaágak kizárólagos árusításának jogával.

Jövőnk a gyermek

„A gyermek, a gyermek, ő lett az emberiség új szerelme, bizalma, mindene. A gyermek, aki utánunk élni fog, s akit még a meddőség is szomorúan becéz és és kedvel. A gyermek a jövő, a gyermek a mi halálunk után a mi helyünkre áll. A gyermek folytatja azt, ami bennünket elkoptatott, az életet, melyet lehet gyűlölni, de megtagadni nem. Mert az élet minden s nincs nagyobb választása az embernek, minthogy ő utána is emberek következnek s ezek is élni, csalódni és remélni fognak.”

Ady Endre: Jóslások Magyarországról. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2010. 151. o.

Támogatók:

Veszprémi Magyarságtudományi Kutatások Műhely

Írta és szerkesztette:
dr. Benda József és Prof. Em. dr. Báger Gusztáv

© Minden jog fenntartva!

Borítóterv: Kővári Gábor
Tördelő szerkesztő: dr. Györe Géza
Felelős kiadó: dr. Garaczi Imre
Nyelvi lektor: Bolla Hajnal
Az első teljes verziót lektorálta: Prof. dr. Koncz Katalin

Az egyes fejezeteket lektorálták, véleményezték:
Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke, Prof. Dr. Demény Pál, dr. Bogár László, dr. Garaczi Imre, Dr. Lóránt Károly, Prof. Dr. Veress József DSc.

ISBN 978-615-5360-16-9

Nyomdai munkák:
Kapitális Nyomda, Debrecen

Ossza meg velünk gondolatait!

www.plusz1baba.hu, plusz1baba@gmail.com

JÖVŐNK A GYERMEK

ADALÉKOK A NÉPESSÉGGYARAPODÁS TÁRSADALMI PROGRAMJÁHOZ I.

Második, javított kiadás

Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány
2020

Fekete Gyula emlékére

TARTALOM*

INVOKÁCIÓ **9**

AJÁNLÁSOK **10**
1. A megfelelő körülmények megteremtése (Prof. Dr. Borhy László) 10
2. Quo vadis generatio futura? Merre tartasz jövendő nemzedék? (Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke) 11
3. Nagyléptékű, elhivatott munka (Prof. Dr. Kovács Árpád) 14
4. Fekete Gyula emlékére 16
Vezetői összefoglaló 17
Bevezetés 20

I. A KIHÍVÁS **23**
1. Demográfia és gazdaság (Pleschinger Gyula) 25
2. A demográfiai válság kialakulása 28
2.1. Miért az újszülöttekre figyelünk? 30
2.2. A születések számának alakulása 31
2.2.1. Korfa a történelem sodrásában 34
2.3. Várható születésszámok 36
2.4. A népesedési krízis narratívái 39
2.5. A beavatkozások eredményessége 47
2.5.1. A sodródás korszaka 1960–2010 47
2.5.2. A családtámogatások rendszere (Pleschinger Gyula) 51
2.5.3. Azt új családpolitika 2010–2018 54
3. Nem vizsgált tényező: szocializációs folyamatok 57
3.1. Az egészséges kisgyermekkori fejlődés 57
3.2. A csecsemőgondozás társadalomtörténete 1948–1967 61
3.3. Transzgenerációs hatások 67
3.3.1. Három nemzedék szocializációs folyamata 68
3.3.1.1. A „csalódott” nemzedék házassága és termékenysége 70
3.3.1.2. A „kötődési képességhiányos” nemzedék 72
3.3.1.3. Az „NBS = Ne Bízz Senkiben” nemzedék 81
3.4. A bölcsődei gondozás ma 85
4. A magyar nemzet lelki állapota (Jelenczki István - dr. Zseni Annamária) 88
5. Összegzés 94

* Amelyik fejezetnél nincs név feltüntetve, a szerző dr. Benda József

II. A GYÓGYULÁS ÚTJA, A MEGOLDÁSOK IRÁNYA 95
1. A nehézségek 97
2. Az idő kezelése 99
3. Tézisek 100
4. Az utolsó lehetőség, a 35-45 éves korosztály 102

III. GYORSAN ELVÉGZENDŐ FELADATOK 105
1. A szervezeti feltételek megteremtése 107
2. Nemzeti Népesedési Stratégia 107
3. A Hivatásos Szülők életpálya modell (HISZÜK) 113
3.1. Bevezető 113
3.2. Paradigmaváltás a népesedési problémák megoldásához 114
3.3. Előzmények, eszmetörténet 116
3.4. Cui prodest? Ki szeretne még gyermeket? 119
3.4.1. Mire lenne szükségük a gyermekvállaláshoz? 122
3.5. Elméleti alapvetés 125
3.5.1. A gyermekek nézőpontja, pszichológiai szempontok 133
3.6. Az életpálya modell 135
3.6.1. Képzés, tréning, felkészítés 140
3.6.2. Monitoring, értékelés 142
3.6.3. Az intézményi háttér 144
3.7. Az életpálya modell bevezetése 146
3.7.1. Kiemelt célcsoport a 35-45 éves generáció 147
3.7.2. Ki venne szívesen részt a programban? 151
3.8. A program költségei 159
3.9. A várható társadalmi haszon 170
3.10. Kockázatok 174
4. Család- és Közösség Fejlesztő Intézet (Prof. Dr. Em. Bagdy Emőke–dr. Császár Nagy Noémi-dr. Benda József) 177
5. Demográfiai Intézet terve az ELTE-n (Dr. Sonkoly Gábor) 182

IV. KÖZÉPTÁVON HATÓ JAVASLATOK 184
1. Adóösztönzők a gyermekvállalás növelésére (dr. Szabó Ildikó) 187
2. Nemzeti lakásprogram (Csomós József) 197
3. Szülőkötvény (Monostori András) 218
4. Társadalombiztosítási kötvény (ifj. dr. Fekete Gyula) 222

V. HOSSZÚ TÁVON HATÓ JAVASLATOK 227
1. A gazdasági értéklánc újragondolása (dr. Benda József) 229
2. A gyermeknevelés: befektetés a nyugdíjba (dr. Botos József–Prof. Em. Dr. Botos Katalin) 238
3. A nyugdíjrendszer fedezettsége (dr. Giday András–dr. Szegő Szilvia) 243
4. A társadalombiztosítás hosszútávú finanszírozása (Prof. dr. Árva László – dr. Mádi László) 252

VI. A MEGOLDÁSOK ÁTTEKINTŐ TÁBLÁZATAI 261
1. Nemzetstratégiai megfontolások 263
2. A HISZÜK életpálya modell 264
3. A lakásproblémák kezelése 267
4. A gyermeknevelés elismerése a TB rendszerben 269
5. Hatáselemzés 271

VII. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK 273

VIII. EPILÓGUS 279
1. Szigeti veszedelem (Zrínyi Miklós) 281
2. Kőmíves Kelemenné (népballada) 282
3. Hozzád bújnék (Oláh Gergő) 284

IX. SZAKIRODALOM 285

X. MELLÉKLETEK 297
1. A program alkotási folyamata, módszertan 299
1.1. Alkotótársak 299
1.2. A témafeldolgozás módszertana 303
1.2.1. Paradigmaváltás 303
1.2.2. A kettős célrendszer 307
1.2.3. Folyamat menedzsment 310
1.2.4. A közös alkotás három éve 318
1.3. Eredmények 330
1.4. Nehézségek 332
2. Szakértői vélemények a tanulmányokról 336
2.1. HISZÜK életpálya modell 336
2.1.1. A jövő nemzedékért (Prof. Dr. Koncz Katalin) 336
2.1.2. A Hivatásos Szülők program (dr. Tóth Pál Péter) 339
2.1.3. Vélemény a HISZÜK életpálya modellről (Prof. Dr. Demény Pál) 343
2.1.4. HISZÜK? Hisszük! (Varga Csaba) 346
2.1.5. Ellenérvek, vitapontok 351
2.2. Gyermekvállalás és gazdaság 364
2.2.1. Ami van, széthull darabokra…(dr. Bogár László) 364
2.2.2. Megjegyzések a programtervezetre (Prof. Dr. Demény Pál) 366
2.2.3. Gondolatok a munkáról (Prof. Dr. Veress József DSc) 370
2.2.4. Vélemény a tanulmánykötetről (Dr. Lóránt Károly) 372
2.3. Vélemények a műhelymunka folyamatáról 373

XI. FÜGGELÉK 383
A.) A NEMZETI LAKÁSPROGRAMHOZ 385
1.–10. Táblázatok 385
11. A Házat-Hazát Alapítvány (Lőrincz Kálmán) 394
12. A bácsalmási modell (dr. Szoboszlai Attila) 396

B.) AZ ALKOTÁSI FOLYAMAT FEJEZETHEZ 397
13. Fohász 398
14. A belső figyelem, az egymásra hangolás, a nézőpontváltás, és a csapatépítés gyakorlatai.... 399
15. Munkalap minta, amelynek nyomán az első tanulmányok elkészültek 400
16. Felkérés moderátoroknak 402
17. Eredmény kritériumok 405
18. Az első három workshop tematikája, előadói és moderátorai 408
19. Köszönő levél a résztvevőknek 409
20. Csoport megállapodások 2017. január 17-én 411
21. Kivonat a Műhely szervezeti szabályzatából 413
22. Még egyszer az anyaságról (Nádasi Katalin) 416

XII. AZ ÁBRÁK JEGYZÉKE 421

XIII. A KÉPEK JEGYZÉKE 422

XIV. A GRAFIKONOK JEGYZÉKE 426

XV. A TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE 429

INVOKÁCIÓ

„Adj pennámnak erőt, úgy írhassak mint volt…”
Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem

1. kép
Zrínyi Miklós
(1620–1664)

Ahogy az eposzok világában a múzsák megidézésével kezdődnek az irodalmi alkotások, a téma társadalom-stratégiai érintettségének okán engedtessék meg, hogy magam is éljek azzal a lehetőséggel, hogy ebben a számos tudományterületet érintő kötetben múzsám megidézzem.

Amikor 2014-ben megírtam „A szakadék szélén” c. könyvet, folyamatosan azt éreztem, hogy nem én írom a történetet, szerepem a valahol megformálódott gondolatok számítógépes megjelenítése volt. Korábban csak érintőlegesen foglalkoztam demográfiai kérdésekkel. Iskolakutatásaim során fedeztem fel, hogy milyen tarthatatlan, veszélyes irányt vett társadalmunk fejlődése, és arra kaptam meghívást, hogy ezzel a témával kezdjek el behatóan foglalkozni.

Ahogy ennek a kötetnek az írásába, majd a Szakértői Műhely szervezésébe sodródtam, ébredtem rá arra, hogy nem a tudományos karrier, vagy címek, rangok, jövedelem motiválnak erre az igen fáradságos és hatalmas a feladatra – amely összehozott sok-sok hasonlóan gondolkodó nagyszerű emberrel –, hanem valami más szólíttatás. Embert próbáló feladatok előtt állunk.

A mottóban Zrínyi Miklós: „Szigeti veszedelmét” idéztem, nem csak az írói hitelesség erkölcsi támaszát keresve, hanem a történelmi helyzet hasonlóságára apellálok. Igen! Évszázadokkal korábban a török veszedelem hasonló méretű kihívás volt népünk-nemzetünk számára, mint amit a XX. század viharai hoztak magukkal, ahogy azt számos nagy gondolkodónk megfogalmazta Ady Endrétől, Fülep Lajoson, Márai Sándoron, Illyés Gyulán, Vass Alberten, Bibó Istvánon át Nemeskürty Istvánig. (Epilógus)

Akik a Szakértői Műhelyben rendszeresen összejárunk, mindannyian tisztában vagyunk tehát azzal, hogy nem a „saját pecsenyénket” sütögetjük, a nemzet megmaradásáért dolgozunk. Ez a „vállalkozás” messze meghaladja mindegyikünk és a szakértői kör egészének erejét, kompetenciáját. Ilyen körülmények között méltányos hát, és helyénvaló, ha itt az első sorokban, megelőzve minden megfontolást, **Isten áldását és segítségét kérjük, hogy vezetőink és olvasóink kellő bölcsességgel és tisztelettel tekintsenek erre munkára.**

Másodsorban pedig szeretném kifejezni köszönetem az eddig elvégzett hatalmas munkáért a több mint kettőszász[1] szakértőnek, akik önkéntes munkában sok száz órát áldoztak arra, hogy felmutathassunk egy lehetséges utat a jövő Magyarországa számára.

Végül pedig hálásan köszönöm dr. Bagdy Gábor, Harrach Péter, dr. Farkas Péter, dr. Kaposi József, prof. dr. Mészáros József, dr. Scheuer Gyula uraknak, hogy személyes és vezetői támogatásukkal lehetővé tették a folyamat felépítését.

dr. Benda József

[1] 2015. őszén mintegy 10-en indultunk el az úton, manapság 300 fölött van a címlistánk, és a különböző szakaszokban cserélődött néhány kolléga. Nem tudjuk pontosan, hány önkéntes vett részt a munkafolyamatban. Egy-egy konkrét résztanulmánynál többféle számot is idézünk, ami az elkészülés állapotát tükrözi. „Az alkotási folyamat” fejezetben soroljuk fel a résztvevők nevét.

AJÁNLÁSOK

A megfelelő körülmények megteremtése

Prof. Dr. Borhy László[2]

2. kép
Prof. Dr. Borhy László

Ezúton ajánlom a Kedves Olvasó figyelmébe a kötetet, amely az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a *„Jövőnk a gyermek – Párbeszéd a családokért”* c. konferencián elhangzott előadásokat és más hasonló tanulmányokat foglalja elméleti keretbe.

A tanulmánykötet elsődleges célja, hogy az alkotók megosszák gondolataikat egy olyan Magyarország megteremtésének lehetőségeiről, ahol megfelelő körülmények állnak a családok rendelkezésére gyermekeik felneveléséhez. Hiszen mindaz az örökség, amelyet életünk során felhalmozunk, kétség kívül nagy érték, ám önmagában nem elég. Fontos, hogy továbbadhassuk a megszerzett tudást és hogy mindaz amink van, vonzó alternatíva legyen nemcsak a jelenben, de a jövőből nézve is. Hiszen minden örökség épp csak annyit ér, amennyire a jövő generációk hasznára válik, ehhez azonban szükség van a jövő generációira.

Azt, hogy örökségünk jó-e vagy rossz, nem a mi feladatunk megítélni, erről majd az idő és az utánunk jövők döntenek. Ám a jelen cselekedetiért minden esetben nekünk kell vállalni a felelősséget. Nem csupán tudást és megfelelő készségeket kell adnunk, de a megfelelő körülmények megteremtésére is szükség van annak érdekében, hogy a jelen generációk is higgyenek a jövő ígéretében.

Jelen kötet törekvése, hogy a lehető legszélesebb körben adjon választ a különböző területeken felmerülő kihívásokra, egy olyan valóság megalkotását szorgalmazva, ahol jó örökösnek lenni. A cél eléréséhez vezető lehetséges irányokat a kézbe vett tanulmánykötet részletesen tárgyalja, remélve, hogy már az első megtett lépés is jó irányba mutat majd.

A könyv forgatásához a legjobbakat kívánom!

2019. január

[2] Az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektorának szerkesztett beszéde, ami elhangzott a 2018. június 20-i konferencián.

Quo vadis generatio futura? Merre tartasz jövendő nemzedék?

Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke

3. kép
Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke

Ez a könyv hatalmas vállalkozás. Nemzeti megmaradásunkért vállalt felelősség cselekvő szolgálata. Leszünk-e még, és hányan maradunk, fogyó számunkon túl megmarad-e emberi minőségünk, hitünk az élet törvényében, létezésünk közös elrendelésében, amely szerint, amit kaptunk, azt az életet őrizni, védeni, szolgálni, és továbbvinni kell, hogy betölthessük létezésünk küldetését. Őrizzük-e a törvényt, mely szerint jó az, ami az életet szolgálja és továbbviszi. Rossz az, ami az életet károsítja, pusztítja, vagy nem örökíti tovább. Az utóbbi felé haladó világfolyamat cunamiként árad szét.

Krízisponthoz érkeztünk világszerte, a globalizálódó, despiritualizálódott, materiálisan röghöz kötött értékek irányába haladó, mentálisan fertőzött világtengerben vagyunk egy kis nemzet. Megélhettük és egyre inkább átéljük, hogy a világerők küzdelmében a hatalom, a szeretet fékező és szelídítő ereje nélkül elvadult és öntörvényű. A határokat sem tisztelő pénz-isten az embert saját lényegiségéből kifordítva elidegeníti önvalójától. Már tárgyként bánunk egymással. Felhasználók, kihasználók, elhasználók és eldobók lettünk, „összebútorozunk", hibás áruként lemondunk egymásról, nem javítjuk az elromlott kapcsolatokat, eldobjuk a párunkat. A tárgyakat istenítjük, az autónkat pontosan szervízeljük, de saját „karosszériánkat" nem ápoljuk, lelkünk elsivárosodott, gondozatlan parlag. Az emberlétet éltető erők elleni, pusztító erejű világkultúra nyomásában élünk. Megszenvedjük, hogy a teremtő erők a szeretet spiritualizáló, átszellemítő energiájának emberszolgálóvá szelídítő hatalma nélkül féktelenné határtalanodnak. Ez a „halálkultúra" amely a korszellemet áthatja és a mentalitást, közgondolkodást uralja.

Saját nemzeti létünkre leképeződve a pusztító erők különösen aktívnak mutatkoznak. A világ 20 leggyorsabban csökkenő létszámú országa közé tartozunk, a népszaporulat, a születésszám veszélyesen alacsony, a posztszocialista országok között is a legutolsó helyen vagyunk. *Nem teremtünk nemzet-éltető erőket, a gyermek világra hozásának vágya megsebződött.* Ugyanakkor az ötvenes évek óta eltelt évtizedek során több mint ötmillió kis, induló életet oltattunk ki erőszakosan. Az abortuszok számát illetően a világ élvonalába kerültünk. 2018-ban a – még utolsó, reményteli mentőövet képező nemzedék anyajelöltjei – már a fogamzóképes kor túlsó partjára kerültek át. Riasztó tény, hogy ez a korosztály mindhiába vágyik (64%-ban) gyermekre, életkori, biológiai (kromoszóma elöregedés és- hibák) fogamzási nehézségek miatt alacsony szintű a termékenysége. A jövőt illetően pedig az anyajelöltek száma évente 5.000 fővel csökken. A 60 évnél idősebbek létszáma viszont folyamatosan emelkedik. 2100-ra a számunk már csak 5,2 millió lesz, de közülünk 36% már 65 évnél idősebb lesz. A lélekszám fogyáshoz a túlélést biztosító életkor-egyensúly megbomlása társul.

Ilyen – vázlatosan megidézve is – súlyos népesedési krízishelyzetben valóban válaszúthoz érkeztünk. Mit kell(ene) tennünk? Erre a kérdésre válaszolt felelősséggel és cselekvő módon az **„Összefogás a gyermek- és családbarát Magyarországért"** alkotó Műhely, a Barankovics István Alapítvány keretében önszerveződött keresztény szellemiségű alkotók gyülekezete. Az emberi lét isteni eredetű küldetésének közös hitében született az a célkitűzésük, hogy megállíthatóvá tegyék a nemzetfogyást, számszerűen tervezhető és ellenőrizhető hosszútávú népesedési stratégiát alakítsanak ki.

Ez a könyv, amelyet magam a nemzet lelkiismeretének, tudós agyának és érző szívének tekintek, 280 egyakaratú, közös hitű, összefogásra és együttműködésre képes, a magyarság jövőjéért felelősséget érző ember, önkéntesek, szakemberek és tapasztalt családépítők, szülők és nevelők alkotó közösségének három éven át folytatott együtt gondolkodásából született.

A Fekete Gyula írónak ajánlott könyv arra az erős hitű hazafira emlékezik, akinek a GYES bevezetése köszönhető, akinek harcos írásai (Pl. Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról) nagyrészt a család, a gyermekek családi nevelése, a nemzetfogyás, a népszaporulat, a születésszám növelése érdekében született „kiáltványok"-nak tekinthetők. A „Műhely" könyvének szellemisége is ezt az elszánt és felelősségteli akaratot képviseli.

Ahelyett, hogy a hatalmas, szerkesztett kötet tanulmányozásához útikalauzként szegődnék, a tisztelt Olvasó figyelmébe ajánlom a könyv „Bevezető"-jét. E fejezet tökéletes vezetőnek és kísérőnek bizonyul.

A Műhely vezetője és a könyv szerkesztője, jelentős arányban szerzője is dr. Benda József, szerkesztő társa Prof. Em. dr. Báger Gusztáv. Dr. Benda Józsefnek 2015-ben jelent meg – e munka előzményeképpen – drámai erejű és nagyhatású könyve (A szakadék szélén), amelyben szinte elsőként állította elénk megrázó erővel és hiteles tudományos vizsgálatokon nyugvó, megalapozott bizonyítékokkal, hogy a nemzetfogyás krízispontjához érkeztünk. A könyvet olvasva megrendítőnek találtam a helyzetképet magam is. Rádöbbentem, hogy amiben élünk, annak nem lehetünk egyszersmind megfigyelői is. Az átélések mélyéből nem tudunk rálátni elég éles szemmel a kemény valóságra, amelynek konfrontációja tükröt is tart elénk: felelősségünkkel szembesít. Ezt tette meg dr. Benda József könyve. Eltökéltsége és haladási iránya töretlen maradt. Tovább vitte kutató, tényfeltáró és megoldáskereső munkáját. Megteremtette, életre hívta és animálja azt az együttműködő alkotó közösséget, amely éveken át együtt dolgozott a helyzetfeltárás „diagnosztikai fázisán", tovább gazdagítva a már ismert okhálózatot, majd pedig a lehetséges intervenciók (kvázi terápiás beavatkozási módok) kigondolásával modelleket állított elénk. Saját kutató munkájának leszűrt tapasztalataiba is beavatva **rávezet bennünket annak belátására, hogy a népesedés komplex kérdését nem egyszerűsíthetjük le a tényezők tudományági, specifikus vizsgálatára, mert az egyes megközelítések (demográfiai, szociológiai, pszichológiai), stb. feldarabolják a nagy egészet, és parciálisan a „nincs mit tenni" rezignált eredményéhez vezetnek.**

Paradigmaváltásra van szükség a komplex szemléleti megközelítés szellemében. A sokféle szemszög tudományos és cselekvő, tapasztalatokban gazdag képviselője képes arra, hogy hozzáadja az alapkérdésekhez a tudását. A tudományos módszertanban is más utat szükséges és érdemes követni. Ezt tudja nyomon kísérni ebben a különösen eredeti munkában az olvasó. A csoportos együtt gondolkodástól a szubjektív véleménygyűjtésen át a részek „összerakásának" műveletéig izgalmas csapatmunka és pszichológiai érzékenyítő folyamatok követői lehetünk. Mindezt áthatja a mély szeretet, az egymást követő, csoportos alkotó alkalmak, majd konferencián történő prezentációk, valamint a szakértői véleményezések és közösségi megvitatások különleges útja. (Módszertani fejezet)

Nem kétséges, hogy nemzetünk megmaradása, döntő mértékben az anyai-apai-szülői, családi „szociális uterusz" épségének függvénye. Benda azt írja: „Hatalmas ellenérdekeltségre számíthatunk mind itthon, mind külföldön, hiszen az uralkodó profitorientált társadalmi működési folyamatok helyett egy család és szeretetorientált társadalmi működés irányába kell elindulnunk."

A könyv hat fejezete a szerzői invokációt követően megismerteti a Műhelyben megvalósuló együttműködés alkotási folyamatát. Elénk tárja a társadalmi helyzetképet, a szocializációs folyamatok kisiklását és következményeit, sőt megismerhetjük Jelenszky István és dr. Zseni Annamária munkáját, „nemzetállítási" úton, a magyar lelkiállapotra vonatkozóan nyert helyzetjelentést is. A problémákkal való szembesítést követően a megoldások fő irányát követhetjük, megismerve az „utolsó lehetőséget" ígérő 35-45 éves korosz-

tályra vonatkozó problémákat, valamint a gyors, a középtávú, és a hosszútávon ható intervenciós lehetőségeket. A közösségi munkamódszerből következik az a sajátosság is, hogy betekinthetünk a tervek szakértői véleményeibe és a bírálatokba is.

Az intervenciós lehetőségek legizmosabb modellje a HISZÜK (Hivatásos szülők életpálya modell), amely minden kétséget kizáróan a legéletképesebb mentőövnek ígérkezik a gyermekvállalási kedv növeléséhez és a családi nevelés, optimális szocializáció melletti állásfoglalás megerősítéséhez.

A zárszó családpolitikai hitvallás, megindítóan őszinte vallomás és megmaradásunk reménységének üzenete.

Ez a könyv a kiútkereső erőfeszítések tára. Gondolati kincsesláda. Közösségi erőket mozdító „primum movens". Nemzeti önreflexió, a megmaradásunkat szolgáló keresztény erők alkotó szövetségének jelentős produktuma. Tükörtartó szembesítései nem vádiratok, hanem kivezető utakat nyitó keresések. Bennük rádöbbentő szereteterőket érezhetünk át, s noha nem kínálhat „egyedül üdvözítő" megoldást, de reális és ígéretes megoldási lehetőségekre vezet rá.

Miben látom ennek a hatalmas közösségi kutató, megoldáskereső munkának a jelentőségét?

Elsősorban abban a keresztény szellemiségű alapállásban, amely a gyermekvállalást lelki, hitéleti és erkölcsi természetű döntésre alapozza, a létezés szükséges feladatának tekinti, és a gazdasági oldalt ehhez képest másodlagosnak, noha fontosnak tartja. Jelen korunkban az ellenkultúrát képviselő, erős ellenszélben, a materiális feltételeket abszolutizáló igények közepette ez az állásfoglalás hitvallás értékű. A HISZÜK program ígéretes jövőképet vázol fel, mintegy előfutára lehet a teljes támogatottságú anyaság intézménye bevezetésének, elsősorban a többgyermekes nagycsaládosok édesanyái részére. A családi szocializáció jelentőségének, az első életév kötődésben játszott szerepének kiemelése pedig arra világít rá, hogy a népesedés „politika" nem csupán létszámnövelési, mennyiségi kérdés, hanem az emberi minőség követelményével jár együtt, hogy a vágyott, a megszületők és a családban felnevelkedő gyermekekből egészséges és boldog felnőtt válhassék. Reményteli közelségben érezhetjük a könyv megszületése nyomán a családokért született új magyar KINCS[3] intézettel való együttműködés lehetőségét, sőt egy olyan nemzeti konzultáció esélyét is, amelyben kormányzatunk határozott és konszenzuson alapuló, validált programot terjeszt elénk.

Ezért a könyvet ajánló, bevezető gondolataim záradékául hadd idézzem az alkotók imájának végszavait: „Add meg vezetőinknek a bölcsességet, hogy képessé váljanak velünk együtt a Te utad választására, hogy teljes összefogásban és egységben, alázattal szolgálják népünk boldogulását!"

Budapest, 2018. október 5.

[3] Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

Nagyléptékű, elhivatott munka

Prof. Dr. Kovács Árpád[4]

4. kép
Prof. Dr. Kovács Árpád

Manapság reneszánszát éli egy-egy kérdés több nézőpontú, idegen szóval transzdiszciplináris megközelítése. Nem lehet ez másként a társadalmi, gazdasági és sok más kérdést egyaránt felvető – a hazai népességfogyás megállítását célkeresztbe állító – vizsgálódásoknál sem. Bizonyítja ezt az is, hogy a tanulmánykötet megjelenésekor a közgazdasági Nobel-díjat Richard Thaler – az indokolás szerint – a döntéshozatali mechanizmus többoldalú, viselkedéslélektani és gazdasági aspektusai közötti kapcsolatok feltárásával érdemelte ki.

A Gyermekvállalás és gazdaság több szerző(-i műhely) terméke. A sokféle, sokszínű, eltérő stílusú tanulmányokat az az emberi, nemes értékfelfogás és egyben igencsak racionális, gazdasági érdek-központú gondolat köti össze, hogy gyermekvállalási hajlandóság javulása nélkül Magyarországon nincs derűs jövő. A kötet szerzői azonban ugyanazt a célt más-más úton, különböző módszerekkel javasolják elérni.

Aki a kötetet a kezébe veszi és akárcsak belelapoz, rácsodálkozhat arra, hogy a népességfogyás megállítását ilyen sokféleképpen – makrogazdasági, államháztartási (újraelosztási), társadalom- és egyéni biztosítási, foglalkoztatáspolitikai, oktatási, adópolitikai, népesedéspolitikai, monetáris politikai, lakáspolitikai, településpolitikai, migrációs politikai oldalról – lehet megközelíteni, mint ahogy e kötetben történik.

Nem tagadom, magam, első helyen azokat a vizsgálódásokat és gyakorlatias felvetéseket javaslom az olvasó figyelmébe, amelyek a problémakörhöz egészen közel jőve, az azonnali hatást célozzák, ugyanakkor értékesek a távolabbról kapcsolódók is. Ezért aztán szerencsére, ezen a problémán gyorsan segíteni kívánó megoldások – a „pontozásos nyugdíjrendszer", a „gyermekfedezeti nyugdíjelem", a „szülőkötvény", a „társadalombiztosítási kötvény" – fogják keretbe a kötetet. Gyakorlatilag ide sorolható a már élő és ható, valamint a jövőben még alkalmazható „adóösztönzőkről" szóló, igen kiérlelt írás, nemkülönben a „nemzeti lakásprogramról" szóló összefoglaló is. Utóbbi érvelően számszerűsít is, szerinte arányaiban meglehetősen kevés, 100 milliárd forint ráfordítást igényelne megvalósítása. Távolabbról kapcsolódnak a „társadalombiztosítás hosszú távú finanszírozása" témájú, érdekes megközelítésű elgondolások.

A kötet ajánlója nem lektor. Így csak arra utalhat, hogy a kötet sokszínűségéhez, továbbgondolásra méltó célkitűzéseihez hozzájárulnak azok a jó szándékú megoldási ötletek is, amelyek alátámasztottságukban kérdéseket hagynak maguk után, amit érdemes lenne feloldani, újragondolva a tett javaslatokat is. Megfelelő számításokkal például sokkal érvelőbben lehetne gondolkodni a döntéshozóknak arról, hogy a havi néhány (tíz)ezer forintos pótlólagos szülői nyugdíjalap fiatalok által történő itthoni kitermelésének lehetősége hozzájárulhat-e a gazdasági célú kivándorlás fékezéséhez/megállításához vagy éppen a feketemunka élettere szűkítéséhez, mint ezeket az egyik messzemenően emberi, elkötelezett megközelítést sugárzó tanulmány állítja. Hasonlóan oldódnának a kételyek, amikor egy másik írásban a „Társadalombiztosítási kötvény" azon előnyéről olvasunk, miszerint az „a munkanélküliségtől sújtott kistelepüléseken élők életét segítené". Ennek igazságához jó lenne arról is megalapozott felvilágosítást kapni, hogy miként lenne az itt élőknek elég jövedelmük az előtakarékoskodásra.

[4] Kovács Árpád egyetemi tanár, a Költségvetési Tanács elnöke

A gyűjtemény szerkezetét jól választották meg. A „Kiinduló tézisek” mindenki számára egyértelművé teszik a megoldandó problémát, köztük a fő célt: „Egy éven belül meg kell teremteni a sok gyermeket vállaló családok kiemelt társadalmi-gazdasági elismerésének körülményeit”. Ugyanilyen hasznosak, gondolkodásra késztetnek az ún. mátrixban foglaltak – „problémák, elvi megoldások, gyakorlati intézkedések, becsült költségek” tagolással – még akkor is, ha az egyes kockák kitöltöttsége még messze nem teljes.

Csak bíztatni tudom a szerzőket, hogy folytassák a nagyléptékű, sohasem lezárható, elhivatott munkát. Igen plasztikus az üzenet: nincs több elvesztegetni való idő, hiszen, ha azonnal nem születnek további érdemleges intézkedések, belátható időn belül súlyosan károsodik, emberi erejét veszti az ország.

Azzal ajánlom a Gyermekvállalás és gazdaság tanulmánycsokrot a döntéshozók és az érdeklődő, felelős olvasók figyelmébe, hogy ne keressenek mindenhol lezárt, minden részletében kiművelt, kiszámított gondolatokat, „jólfésült”, eredménygaranciás megoldásokat. Gondoljanak a kötet üzenetére, arra, hogy minden gondolat hozzájárulást jelent ahhoz, hogy a népességfogyás ne temesse alá a magyar társadalmat.

2017. november

Fekete Gyula emlékére

5. kép
Fekete Gyula

Fekete Gyula (1922–2010) szépírói munkássága mellett már a hatvanas évek elejétől szívügyének tekintette az édesanyák és a többgyermekes családok gondjainak az enyhítését, sorsuk javítását. A magyar népesedés riasztó helyzete már akkor érzékelhető volt, de a jövőért érzett aggodalmat nem osztotta a Kádár-korszak politikája. A hatvanas évek közepén javaslatot tett a gyermekgondozási segély bevezetésére, és ennek érdekében akkor elsősorban gazdasági és gyermeklélektani indokokat sorakoztatott fel.

A gyermeknevelés terheinek a fokozatos növekedését hivatásos érdekvédelemmel kívánta megfékezni: már 1982-ben szorgalmazta a Nagycsaládosok Országos Egyesülete megalakítását – amit csak öt év múlva engedélyezett a politika. A népességfogyás várható gondjait beemelte a közbeszédbe és a felelős nemzetpolitikai magatartásba.

A rendszerkritikus Fekete Gyula íróból rendszerváltó vezető MDF-es politikus lett, és kezdeményezésére a családellenes személyi jövedelemadózás bevezetésének évében, 1988 októberében, a Magyar Demokrata Fórum nagy sikerű, mintegy 1100 résztvevőt mozgósító népesedéspolitikai fórumot rendezett Szegeden, ahol a magyar jövő megmentése érdekében követelték – többek között – a gyermeknevelést ellehetetlenítő adók és illetékek eltörlését, a főállású anyaság intézményének a bevezetését, demográfiai stratégia kidolgozását és egy kellő hatáskörrel rendelkező minisztérium felállítását.

Szeretnénk, ha Fekete Gyula ma is aktuális javaslatai meghallgatásra találnának, és ha a migráció helyett gyermekeinkre építenénk hazánk jövőjét.

A Magyar Írószövetség örökös tagja. Jelentősebb díjai: három József Attila-díj, Kölcsey-díj, a Magyar Írószövetség Arany János-díja, Bethlen Gábor-díj, Magyar Alkotóművészek Alkotói Nagydíj. A Magyar Művészeti Akadémia aranyérmese.

Egyik utolsó írásában így szól hozzánk: „Abban az első számú, mindennél fontosabb közügyben mely a társadalmak létét, fennmaradását szolgálja, az elméletben és a gyakorlatban feltorlódott félreértéseket, balhiteket, egy világméretű elmezavar forrásait látjuk. A civilizált polgári társadalmak elvénülése, pusztulása ma már olyan iramú, hogy hogy közeledőben van az a történelmi pillanat, amikor a pusztulás folyamata visszafordíthatatlanná válik,... ám ezzel az iszonyatos önpusztítással érdemben, kellő szinvonalon, igazolható eredménnyel fél évszázad óta nem foglalkozott sem a politika, sem a tudomány, sem a közvélemény.” (Fekete, 2007:3)[5]

[5] Fekete Gyula (2007): Európa! S.O.S.!, Hitel, 2007/7.

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

„Komplex társadalmi kérdéseinkben csak akkor tudunk megoldásokat találni, ha képesek leszünk szektorokon átívelő együttműködést támogató egyéni és szervezeti képességeket fejleszteni”.
Peter Senge

Magyarország 2010 óta élen jár a családok támogatásában. Megindult egy olyan folyamat, amely hosszú évtizedek után utat nyithat a nemzet újjászületéséhez. Bár a népességfogyás megállítása még egy előttünk álló feladat, az új parlamenti ciklusban eljött az ideje a családok helyének, szerepének újragondolására a társadalmi-gazdasági folyamatokban.

1. Napjaink népesedési mutatói további cselekvésre sarkallnak. A jelenlegi termékenységi szint stabilizálódása vagy csökkenése – reális feltételezések szerint – az országot egyre meredekebb demográfiai lejtőre viszi és ez a folyamat a lakosság radikális elöregedésével is járna.
2. Egyszerű becslés alapján, 70 éves átlagéletkorral számolva, évente 130–140 ezer újszülöttre lenne szükségünk a 9–10 milliós lélekszám fenntartásához, illetve az infrastruktúra és az intézményrendszer gazdaságos működtetéséhez. Ezt a célt kellene elérnünk.
3. A negatív kimenetelű forgatókönyvek számbavétele a népesedés- és családpolitika újragondolását teszi szükségessé. A kedvezőtlen trend megfordításában az **időtényező meghatározó jelentőségű. A következő 1–2 évben még lehetőségünk van** egy eredményes program megvalósítására.

Válaszúthoz érkeztünk

4. A szülőképes kor felső határán van az utolsó, jelentős létszámú generáció, amely képes lehet a fenntarthatóságot biztosító utódnemzedék (a harmadik hullám) elindítására. A korosztály női tagjainak száma évente várhatóan kb. 5 ezer fővel csökken.
5. Az eddigi családpolitikai intézkedések, bár növelték a termékenységet, nem vezettek trendváltáshoz. Egy rövid, közép és hosszú távú, átfogó, sokoldalú népesedési, család- és közösségfejlesztési stratégiára van szükség a nemzet jövőjének biztosításához. Egy ilyen terv kidolgozásának most értek meg a feltételei.
6. A téma hazai és nemzetközi szakértői között vannak, akik nem tekintik a népességfogyást problémának, illetve a népességszám hosszú távú biztosításához a migrációt is kívánatosnak tartják. Mi, a bevándorlás támogatása helyett fontosabbnak véljük a gyermekvállalás feltételrendszerének társadalmi szintű újragondolását.

7. Az elmúlt időszak családbarát intézkedéseinek iránya kedvező, mégis azt kell látnunk, hogy nem érték el a kívánt hatást. A 2010-ben hivatalba lépett kormány nyolc tárgykörben összesen 39 intézkedéssel javította a családok helyzetét, támogatta a gyermeknevelést, a kisbabák világra hozatalát (EMMI 2017:105), a támogatás összege 8 év alatt több mint a kétszeresére, a GDP-n belüli aránya pedig 3,5%-ról 4,8%-ra emelkedett. Ezen elismerésre méltó intézkedések után a kormányzat előtt még számos születésösztönző program lehetősége áll.
8. Megközelítésünk két sarokköve az elkerülhetetlen **szemléletváltás igénye és a transzdiszciplinaritás.** Szakértői műhelyünk, a Barankovics Alapítvány támogatásával több mint 200 szakember közreműködésével három éve dolgozik a probléma föltárásán és megoldási javaslatok kidolgozásán. Tagjaink a legkülönbözőbb tudományterületekről érkeztek, így elemzéseink **a pszichológia, a szociológia, a szociálpszichológia, a közgazdaságtan, a neveléstudomány, a statisztika, a demográfia, a teológia, a filozófia** és más szakterületek által feltárt jelenségekre együttesen támaszkodnak.
9. A népesedés kérdése megközelítésünkben nem pusztán „demográfiai" téma, hanem **család- és társadalomlélektani, társadalomszervezési, társadalompedagógiai, teológiai feladat,** amely a szülőpár és a közösségi védőháló szellemi, lelki állapotától a gazdasági feltételekig a probléma sokrétű megértését igényli.

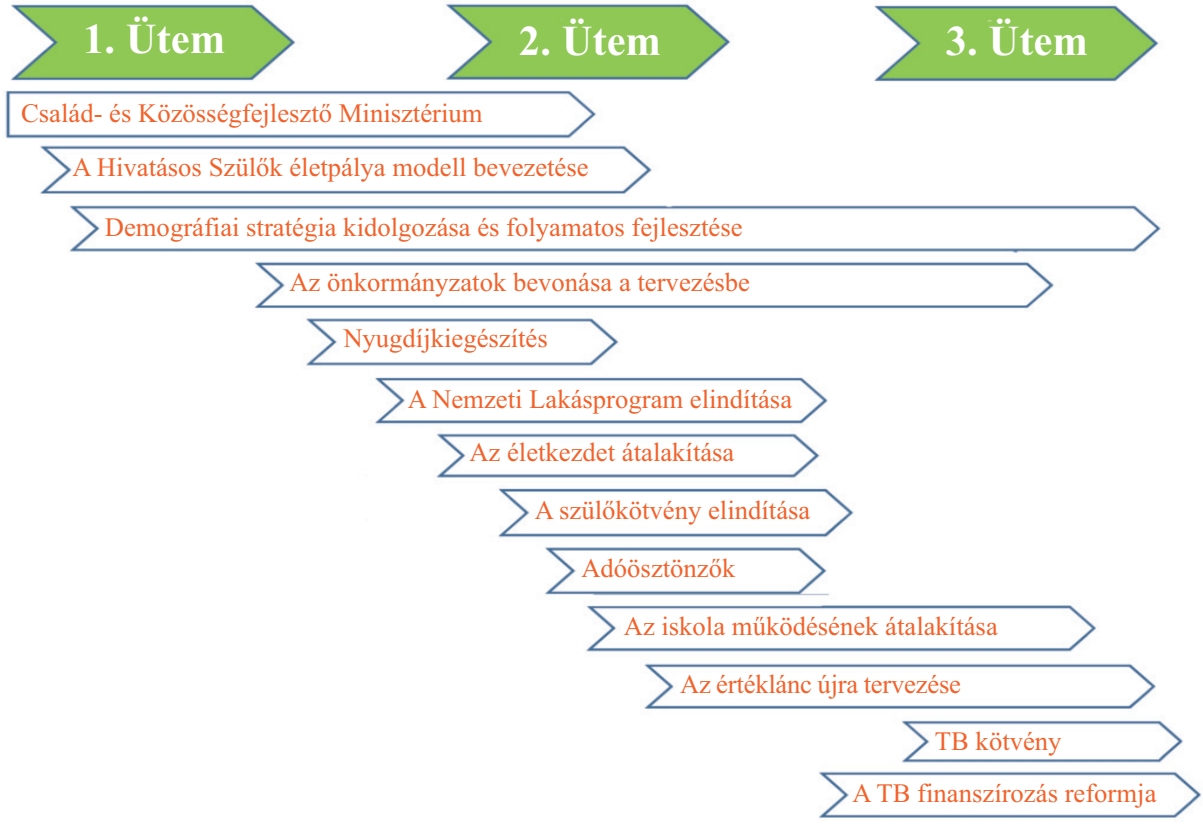
Az időtényező meghatározó a megoldás sikerében

10. A **2018 júniusában megtartott konferenciánk után egy átfogó tanulmány kötettel jelentkezünk,** amely ha marosan megvásárolható lesz a könyvesboltokban. Eddig is folyamatosan tettünk javaslatokat a kormány illetékeseinek, amelyek közül számos már beépült a döntési folyamatokba (családok éve, népességkutató intézet, nemzeti konzultáció stb.).
11. A gyermekvállalást és a családstabilitást befolyásoló tényezőket szélesebb spektrumban értelmezzük az eddigi szakirodalomnál. A személyek és családok döntéseiben meghatározó jelentőséget tulajdonítunk a személyes múlt történéseinek, a családtagok és a családok belső minőségének, a jelen életfeltételeinek, és a jövőben várható eseményeknek.
12. Mivel a szülőképes korosztály létszáma évről évre jelentősen csökken, szakértői műhelyünk a legsürgősebb feladatnak a **35 éves kort betöltött,** nagy létszámú generációk megkérdezését látta, annak érdekében, hogy megtudjuk, **mire lenne szükségük még egy gyermek vállalásához.**
13. Parlamenti megbízásra, a Nézőpont Kutató Intézet közreműködésével 2017-ben reprezentatív vizsgálatot végeztünk. A kutatás megállapításai szerint a 35–44 éves korosztály 25%-a, közel 400 ezer fő egyértelműen szeretne még gyermeket. **A szükséges intézkedések gyors megvalósítása esetén** ez – néhány év távlatában –, a jelenleg várható létszámon felül további nagyszámú újszülöttet (100–120 ezer gyermeket) jelenthetne.
14. Javaslatainkat rangsorolva egy ütemtervbe illesztettük, kiválasztva azokat, amelyek a legkisebb befektetéssel, a legrövidebb idő alatt, a legnagyobb eredményességgel vezethetők be. Ezek szerint a legerőteljesebb hatás a **Család- és Közösségfejlesztő Minisztériummal, a „Hivatás Szülők"**

életpályamodellel, valamint az országos és helyi szintű demográfiai stratégiák kidolgozásával érhető el.

15. További, a közép és hosszú távon ható megoldások sorába illeszkednek a nyugdíjrendszer méltányos korrekciójára, a lakásprogramra, a szülőkötvényre, az adórendszer és a gazdasági értéklánc újragondolására fevetett javaslatok.
16. A részletesen kidolgozott „Hivatásos Szülők" életpályamodell szerint azok, akik hajlandók legalább három gyermeket törvényben meghatározandó feltételek szerint vállalni, méltányos jövedelmet kapnának, és képzési folyamatban vennének részt, amelyhez egy lokális családvédelmi támogatás járulna.
17. Kutatásunk megerősítette, hogy **jelentős társadalmi igény van a „Hivatásos Szülők" életpályamodell bevezetésére, és sokkal nagyobb a mozgástér az eddig feltételezettnél.** Egyszerre tudunk támaszkodni tehát a kormányzat eltökélt családpolitikájára és a társadalomban meglévő igényekre.
18. **Egy komplex, szinergiába rendeződő és széles társadalmi csoportokat megmozgató, kellően ütemezett stratégiai cselekvéssorozat esetén várhatjuk, hogy megváltozik a születések számának trendje. Egy ilyen stratégia hívószavai közé az innovatív megoldások, a paradigmaváltás, az új megközelítés, a társadalmi folyamatok családbarát átalakítása tartozik.** Ennek folyamatát szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra
Az időtényező meghatározó a megoldás sikerében

Bevezetés

Miközben a Föld népessége kezelhetetlennek tűnő mértékben növekszik, Magyarország lélekszámának csökkenése aggodalomra ad okot. Társadalmunk történelmi léptékű változási folyamat részese, a fejlett piacgazdaságokra jellemző demográfiai krízis elszenvedője. A termékenységi arány nem éri el a népesség egyszerű újratermeléséhez szükséges mértéket. A halálozási ráta magas, a születéskor várható élettartam alacsony. Bár kormányunk számos erőfeszítést tesz, és az elmúlt tíz évben megduplázta a családok támogatására fordított kiadásokat, hazánk a világ húsz leggyorsabban csökkenő lélekszámú országa közé tartozik. A népességfogyás jellege a világon egyedülálló: a születésszám-csökkenés megszakítás nélkül negyven, a fogyás harminc éve tart. Népesedési helyzetünk alakulása a nemzet fennmaradásának sorskérdése, ezért tovább kell keresni a megoldáshoz vezető utakat.

Folyamatosan csökken a szülőképes korosztály létszáma is. Az utolsó nagy létszámú generáció már átlépett a szülőképes kor felső határán, számuk évente mintegy 5.000 fővel csökken. Reális feltételezések szerint a jelenlegi termékenységi szint megtartásával – vagy csökkenésével – az ország egyre meredekebb demográfiai lejtőre kerül, megindul az önfelszámolás felé.

A fogyatkozó népesség kérdése – népi írók tollából – már a hatvanas években megjelent, mégsem történtek eredményt felmutató intézkedések. A veszélyt jelzők javaslatai nem találtak utat a döntéshozók felé. A hetvenes években még lett volna időnk a trend megfordítására, ma már csupán egy-két évben van esélyünk egy gyökeres fordulatot felmutató program megvalósítására. *Az időtényező szerepe tehát meghatározó beavatkozás sikerében.*

Bár az elmúlt időszak családbarát intézkedéseinek iránya többségében kedvező, és az Államtitkár asszony erejét nem kímélve dolgozik a családokért, nem érték el a kívánt hatást. Ahhoz, hogy lényeges elmozdulás következzen be a termékenység alakulásában, a mélyebb okok feltárására épülő, komplex, és sokoldalú, átgondolt *demográfiai stratégiára* van szükség, amelynek vezérelve egy gyermek- és családbarát társadalmi környezet felépítése. Újra kell gondolnunk a család szerepét, sikeres működésének feltételeit, a fizetett munkához való viszonyát a fenntartható társadalmi újratermelési folyamatban.

Könyvünk közreadásának egyik célja, hogy a szerteágazó kérdések közül összefüggéseiben elemezzük azokat a szocializációs és gazdasági folyamatokat, amelyek eddig elkerülték a témával foglalkozó szakértők figyelmét, és ezekre is építve javaslatokat fogalmazzunk meg a termékenység körülményeinek lehetséges alakítására.

Több mint kettőszáz, hazánk sorsa és a keresztény kultúra megőrzése iránt elkötelezett önkéntes szakértő közreműködésével 2015-től[6] vizsgáljuk a demográfiai kihívás gyökereit, társadalmi hátterét, és ennek ismeretében teszünk javaslatokat a kedvezőtlen folyamat megállítására. Javaslatainkat – kéziratban – elküldtük az illetékeseknek, és számos közülük valamilyen formában már megvalósult, de az itt közre adottak még nem kerültek előtérbe.

A téma és a társadalmi folyamatok megértését személyes élettörténeti sebek és sorstragédiák által érzelmileg is befolyásolt számtalan félreértés, téveszme, helyenként manipuláció és érdek megjelenése nehezíti.

Mindezzel együtt, társadalomtörténetileg értelmezhető, szervesen fejlődő, beágyazott folyamatról van szó, amelynek irányítása nem lehetetlen. Bár rendkívül összetett, komplex jelenségvilágról beszélünk, a legfontosabb működési mechanizmusok megfigyelhetők, szétszálazhatók, elkülöníthetők, megérthetők, mérhetők és alakíthatók, csak ki kell lépni a szűken vett diszciplináris csapdákból, amelyek elfedhetik szemünk elől a lényeget.

[6] A kéziratot 2018. szeptemberben zártuk le. A kiadás költségeinek előteremtése meglepően nagy feladatnak mutatkozott, végül a saját finaszírozás mellett döntöttünk.

A téma szakértői gyakran hivatkoznak az emberek mentalitására, értékrendjére és évtizedek óta bizonyítgatják a folyamatok sorscsapásszerű bekövetkezését. Ez a megközelítés valójában csak egy szaktudomány álláspontja, amely belekapaszkodik saját módszertani-diszciplináris biztonságába (vagyis a korlátaiba), és nem eléggé tájékozott több más szaktudomány (szociálpszichológia, tudásszociológia, szervezetfejlesztés, neveléstudomány, marketing, politika stb.) által feltárt területeken, amelyek éppen a személyközi és tömegbefolyásolás eszközeit és módszereit hasznosítják.

Álláspontunk szerint nem igaz, hogy tehetetlenek vagyunk. Nem igaz, hogy nincsenek megoldások. Azonban bizonyos, hogy esetenként szembe kell nézni az eddig vallott hitrendszerek tarthatatlanságával is, és némely alkalmazott eljárás bizonyított eredménytelenségével.

A vágyak megfogalmazása mellett szükség van konkrét célok kitűzésére, és olyan koherens társadalmi folyamatok elindítására, eszközök és módszerek bevezetésre, használatára, amelyek valóban a cél felé vezetnek, és nem csak kerülgetik azokat, vagy esetenként épp a céllal ellentétes hatást fejtenek ki.

A legkülönbözőbb tudományterületekről számos ismert professzor, szakértő olvasta, bírálta, igazította, javította, csiszolta, lektorálta a kéziratot. Véleményük, javaslataik jelentős része beépült a végleges változatba, illetve – nevük feltüntetésével – olvasható a szöveg különböző részein.

A könyv tudományos igényű munka, de vizuális megjelenésében gazdagabb a szokásos írásoknál. Megközelítésünk két sarkköve a *szemléletváltás igénye* és a *trandiszciplinaritás* érvényesítése. Elemzésünk és javaslataink megfogalmazásában támaszkodunk a pszichológia, szociológia, szociálpszichológia, neveléstudomány, statisztika, demográfia, stb. szakirodalomban feltárt jelenségekre, hogy szélesebb tapasztalati alapokra helyezzük a levonandó következtetéseket. Szakértői műhelyünk tagjai a legkülönbözőbb tudományterületeket művelik, és munkánkban – az ország különböző településeiről – részt vett több sokgyermekes érintett is. Mindezekre alapozva úgy véljük, akkor juthatunk eredményre, ha a bizonyítottan működő évezredes zsidó-keresztény értékrendszer és hagyományok alapján, merészen és kompromisszumok nélkül újra gondoljuk az emberi élethez, a fenntartható fejlődéshez szükséges alapkérdéseket.

Célközönségként részben a közép- és felső vezetőket, szakértőket, politikusokat, polgármestereket jelöljük meg, akiket cselekvésre kívánunk ösztönözni. Számítunk azonban minden, a nemzet sorsa iránt érdeklődő és/vagy elkötelezett olvasóra, akik személyes hozzájárulással, gyermekvállalással vagy a szemléletváltásban való közreműködésben kívánnak hozzájárulni a problémák megoldáshoz.

A *Kihívás* fejezetben a megszületett gyermekszámra, mint a népesség megőrzésének meghatározó tényezőjére fókuszálunk, bemutatva ennek a már korábban feltárt, és a még kevésbé elemzett szocializációs gyökereit, és egy transzgenerációs kutatás-elemzés keretében bemutatjuk a magyar nemzet mentális állapotának néhány jellegzetességét.

A megoldások fő irányai fejezet bemutatja azt az értékrendet, amely gondolkodásunkat meghatározva alapjául szolgált a javasolt beavatkozások kidolgozásához. Mondanivalónk egyik legfontosabb üzenete az, hogy a nemzet sorsának, erejének, hitének, záloga az édesanyák nyugalmában, szerető képességében rejlik. Ha nincs aki törődjön a „családi lélek tüzével", egy olyan nélkülözhetetlen családi funkció ellátatlan marad, amely a szeretet kultúrát ápolni, a kohéziót fenntartani tudja. Ha pedig ez nincs, könnyen beköltözik a viszály a családokba, eltávolítja egymástól a felnőtteket és gyermekeket egyaránt. Kűzdőtérré válik a fészek. És ha sem otthon, sem az iskolákban nem megélhető alapélmény a bizalom, az empátia, az együttműködés, kevés esélye van az utódoknak. Harcosokat, lelki sérülteket nevelünk föl és alapvetően erről szól népességfogyás is.

Az azonnali feladatok fejezet az általunk legsürgősebbnek és legfontosabbnak gondolt keretfeltételek megteremtését (Nemzeti Népesedési Stratégia, Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium és Intézet) és a komplex hatásrendszert kifejtő Hivatásos Szülők életpálya modellt mutatja be, amelyről úgy véljük, hogy bevezetése hónapok alatt számszerű eredményt hozhat a gyermekszületések számában.

A középtávon ható javaslatok gazdasági jellegű intézkedéseket sorolnak, köztük olyat is, ami úgy fejtheti ki hatását, hogy csak később okoz költségvetési kiadást (szülő kötvény). *A hosszú távon átgondolandó* fejezetben már messzebb tekintünk és olyan folyamatok megtervezésének szükségességére hívjuk föl a figyelmet, amelyek a családok életkörülményeit rendszer szinten meghatározhatják.

Végül összefoglaljuk a vizsgálati eredményeket, következtetéseinket és az ezekre épülő javaslatokat. Az epilógus egy (meglepetést okozó) népballada segítségével erősíti fel a tanulmánykötet alap üzenetét. Felhívja a figyelmet arra, hogy vigyáznunk kell az első emberi kapcsolatra, mert ennek zavartalansága a fenntartható fejlődés kulcsa.

A *Mellékletbe* helyeztük az innovatív alkotási folyamatot bemutató fejezetet, amelyben megismerhetők a nagycsoport menedzsment értékrendbeli, lélektani, szervezeti és gondolkozástechnikai lépései, amelyek a tartalmi fejezetre jellemző paradigmaváltást eredményezték.

A kötetben megjelent tanulmányokról számos *szakértői vélemény,* bírálat készült, amelyeket egy külön fejezetbe szerkesztettünk, hogy az anyag befogadhatóságát más nézőpontból is megtámogassuk. Ezt az alkotási folyamatot értékelő szakértői vélemények követik.

A *Függelékbe* kerültek tanulmányokhoz tartozó táblázatok, adatbázisok, kimutatások.

A rendkívül bonyolult összefüggés-rendszerek gyors megértésének elősegítéséhez számos vizuális eszközt alkalmaztunk: színek, fényképek, infografika, táblázatok, keretben kiemelt fontos üzenetek, értelmező rajzok. Ezek segítik a gyors és az elmélyült tájékozódást egyszerre. A lábjegyzetekben, mellékletekben és függelékben a mélyebben érdeklődők számára, a témához tartozó tudományos magyarázatokat és megközelítéseket idézzük.

I.
A KIHÍVÁS, HELYZETKÉP

A fejezetben a születések számát helyezzük fókuszba, ezt tekintjük a demográfiai folyamatokat meghatározó orientációs pontnak. Áttekintjük az elmúlt évszázad gyermekszületési trendjét, és – a vezetők gyors tájékoztatására – egy egyszerű népességelőrejelző képletet ajánlunk. A korfa segítségével azonosítjuk az elmúlt évtizedek segítő és gátló történelmi folyamatait, és a – sikeres beavatkozás nélküli – várható trendet. Bemutatva a demográfusok magyarázatait a termékenység csökkenésére, felhívjuk a figyelmet egyrészt a liberális értelmezések által állított figyelemelterelő csapdákra, másrészt a nemzetben gondolkodók évtizedekkel ezelőtti, még idejekorán felkínált megoldási javaslataira.

Demográfia és gazdaság

Pleschinger Gyula[7]

6. kép
Pleschinger Gyula

A fenntartható gazdasági felzárkózáshoz és versenyképességünk további növekedéséhez szükséges a humán erőforrások mennyiségi és minőségi rendelkezésre állása (Magyar Nemzeti Bank, 2018). A humán tőke mennyiségi feltételeit a demográfiai folyamatok határozzák meg. Magyarországon – az európai trendekhez hasonlóan – a népesség elöregedése, illetve a népességszám fokozatos csökkenése figyelhető meg.

A teljes termékenységi arányszám az elmúlt években jelentősen emelkedett Magyarországon. A termékenységi ráta a 2011. évi 1,25-ről 1,53-ra növekedett 2016-ig, ami az egyik legnagyobb mértékű emelkedést jelenti az Európai Unió tagországaiban (1. grafikon). Ez az adat ugyanakkor továbbra is alacsonyabb az uniós országokra vonatkozó 1,6 körüli átlagos értéknél és elmarad a népesség reprodukciójához szükséges 2,1-es értéktől is. Az Európai Unión belül az alacsonyabb termékenységi szintű mediterrán országokban (például Portugáliában, Spanyolországban és Olaszországban) a ráta 1,4 alatti értéket vett fel 2016-ban.

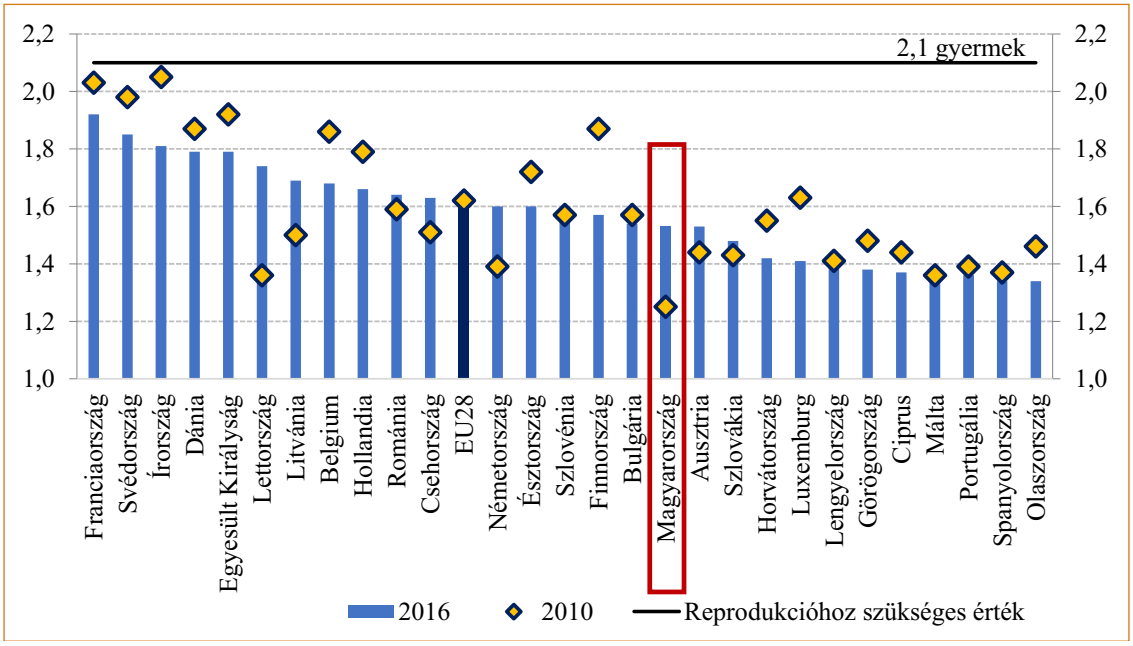
A reprodukciós szintnél alacsonyabb termékenységi ráta miatt a születések éves száma nem képes ellentételezni a halálozások számát, aminek hatására csökken hazánkban a népesség létszáma. A népesség létszámcsökkenése nemcsak Magyarország, hanem egész Európa számára kihívást jelent. Európa népességszáma a 2017. évi 742 millió főről 716 millió főre mérséklődhet 2050-ig az ENSZ népesség-előrejelzése alapján (United Nations, 2017).

Ennek a folyamatnak a következménye, hogy a következő évtizedekben tovább folytatódhat a népesség elöregedése (2. grafikon). A 65 évnél idősebbek népességen belüli aránya 19 százalékról 30 százalék közelébe emelkedhet Magyarországon, ami lényegében megegyezik az EU országaiban várható átlagos értékkel (29%) (Eurostat, 2019).

[7] A Magyar Nemzeti Bank monetáris tanácsának tagja, a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke. Az előadás elhangzott a „Jövőnk a gyermek” konferencián, 2018. június 20.

1. grafikon

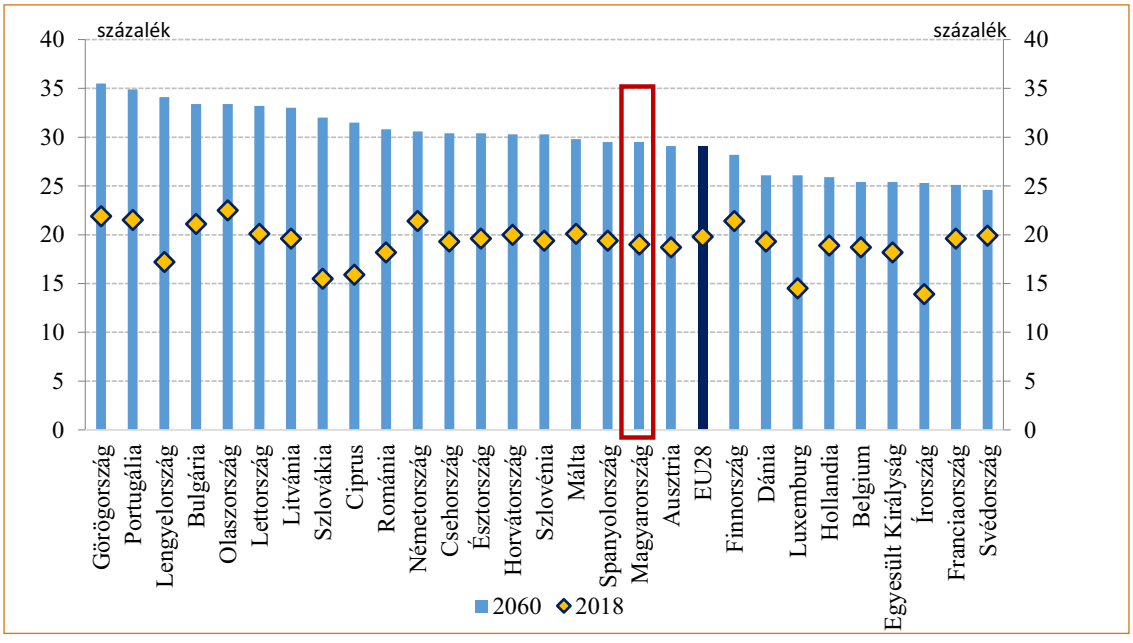
A teljes termékenységi arányszám az Európai Unió országaiban 2010-ben és 2016-ban

Forrás: Eurostat

2. grafikon

A 65 évnél idősebbek népességen belüli aránya az Európai Unió országaiban 2018-ban és 2060-ban

Forrás: Eurostat

A demográfiai folyamatok jövőbeli alakulására a magyar népesség szerkezete is hatással van. A magyar népességen belül egyrészt az 1953–1956-ban született évjáratok (ún. Ratkó-gyermekek), másrészt gyermekeik, az 1970-es évek második felében született generációk (ún. Ratkó-unokák) is kiemelkedően magas létszámú korcsoportokat tesznek ki (5. grafikon). Az első generáció ezekben az években tölti be a nyugdíjkorhatárt, így nagy létszámú évjáratok kerülnek ki a munkaerőpiacról. Másrészt az 1970-es évek második felében született nagy létszámú évjáratok ezekben az években hagyják el a szülőképes kort, ami korlátot jelenthet a következő időszakban a születésszám növelése szempontjából. Az utóbbi jelenség demográfiai hatásait a Kormány különböző családtámogatási intézkedésekkel kívánja mérsékelni.

Az időskori függőségi ráta a következő évtizedekben jelentősen emelkedhet Magyarországon: a 2018. évi 28,6 százalékról 53 százalékra növekedhet 2060-ig (Eurostat, 2019). Ez azt jelenti, hogy míg 2018-ban 100 munkaképes korú egyénre 29 időskorú jutott Magyarországon, addig 2060-ban már 53 időskorú jut majd, vagyis 2 munkaképes korúnak 1 időskorú ellátását kell majd előteremtenie. Az időskori függőségi ráta az uniós országokra vonatkozó átlagos értéket (51,6%) kismértékben meghaladhatja hazánkban 2060-ban, ugyanakkor a visegrádi országokon belül Magyarországon lehet a legalacsonyabb az időskori függőségi ráta 2060-ban. Ebben szerepet játszik az is, hogy Magyarországon a visegrádi országokhoz képest várhatóan magasabb lehet a termékenységi ráta a következő évtizedekben.

A demográfiai változások makrogazdasági hatásai

A népesség létszámcsökkenése és korösszetételének megváltozása hosszú távon várhatóan hatással lesz a makrogazdasági változók alakulására, így például a munkakínálatra, a fogyasztásra, a megtakarításokra, illetve a gazdasági növekedésre is. Ezek közül az elöregedés munkapiaci hatásai már rövid távon is érzékelhetők, és a csökkenő munkakínálaton keresztül a gazdasági növekedésre is kedvezőtlen hatást gyakorolhatnak.

A munkaképes korú népesség létszáma és aránya hosszú távon jelentősen mérséklődhet. A csökkenő létszámú munkaerőállomány – minden mást változatlannak tekintve (a termelékenységet, az aktivitási rátát és a technológiai haladást is) – a gazdasági növekedés lassulását vetíti előre. Egyes becslési eredmények alapján demográfiai fordulat nélkül a GDP növekedési üteme a következő évtizedekben fokozatosan 0,2, illetve 0,3 százalékponttal mérséklődhet Magyarországon 2000–2009-hez képest a munkaképes korúak létszám-csökkenése miatt (Kreiszné és mstai, 2015). Ugyanakkor fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a népesség jövőbeli létszámának és szerkezetének alakulására hatással van a munkaképes korúak elvándorlása is, amivel érdemes foglalkozni.

A népesség korstruktúrájának megváltozása hosszú távon hatással lehet a fogyasztási ráta és a megtakarítási ráta alakulására is. Az életciklus-elmélet alapján fiatal- és időskorban a fogyasztási ráta magasabb, mint a munkaképes korúaknál. A munkaképes korúak ugyanis jövedelmük nagyobb részét takarítják meg a későbbi évekre, így fogyasztási rátájuk jellemzően alacsonyabb. A népességen belül a fiatalabb és az idősebb korosztály arányának emelkedése inflációs, míg a munkaképes korúak magasabb aránya dezinflációs hatású. Ez azt jelenti, hogy az elöregedő társadalom egyben egy növekvő inflációs kockázatot is hordozhat magában. Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy a korábban soha nem tapasztalt mértékű demográfiai változások felülírhatják a múltban megfigyelt összefüggéseket és az azokon alapuló számítási eredményeket is. Emellett a technológiai fejlődés felgyorsulása is megfigyelhető, ami szintén módosíthatja a korábbi megfigyeléseken alapuló várakozásainkat. Végül, az elöregedés és a népességszám csökkenése mérsékelhető a születésszám ösztönzésével és a termékenységi ráta további emelésével, amihez hozzájárulhat a magyar családtámogatási rendszer is.

2. A demográfiai válság kialakulása

„A vitát el kellene kezdeni”
Demény Pál

„A világ minden dolga közül az emberek a legértékesebbek. Az ember tudása és képessége önmaga és környezete megismerésére egyre nő – idézi Demény Pál az ENSZ dokumentumot – az ember jövője végtelenül fényessé tehető.”[8] (Demény, 2016:308). Ahhoz azonban, hogy ebben a fényes jövőben a magyar nép is részes lehessen, nemzetünknek újra bizonyítania kell – a már korán sem magától értődő – életképességét.

A magyar népesség fogyása – a világon egyedülálló. A születésszám-csökkenés megszakítás nélkül negyven, a fogyás harminc éve tart. Társadalmunk – szinte alig észrevehető tempóban – történelmi léptékű változási folyamaton megy át. Reális feltételezések szerint a jelenlegi termékenységi szint[9] megtartásával vagy csökkenésével „az ország egy egyre meredekebb demográfiai lejtőre kerülne, amely hosszabb távon katasztrofális következményekkel járna: gyors népességfogyással és a korstruktúra radikális elöregedésével. A társadalmi ellátórendszerek, mint a nyugdíjrendszer és az egészségügyi ellátás rendszerei, fenntarthatatlanná válnának. A társadalmi-gazdasági egyensúly valamelyes megőrzése csak tömeges bevándorlás segítségével volna elérhető.” (Demény, 2016:310)

Új megoldásokra van szükség

Amennyiben tovább zsugorodik a termékenység, úgy új minőségű demográfiai helyzet áll elő, amely egyértelmű fenyegetés az ország életképessége számára. „A demográfiai összeomlás reális eséllyé válik, ami a termékenységi politika gyökeres újragondolását teszi szükségessé a társadalom túléléséhez. „A jelenlegi termékenység hosszabb távú fenntartása (nem is szólva a lehetséges további csökkenéséről) tehát egy elfogadhatatlan pályára vezeti az országot… bekövetkezne a demográfiai és következésképpen a gazdasági, szociális és politikai összeomlás valamely formája.” (Demény, 2016:310)

A magyar társadalom gyorsuló ütemben fogyatkozik, és egy emberélet hossza alatt (1954–2050) megindult az önfelszámolás felé.[10] A trendre nézve (2. sz. grafikon) eredménytelennek tűnik minden eddigi beavatkozási kísérlet (Mészáros, 2007:75).[11, 12, 13] **Gyökeresen új megoldások felkutatására van tehát**

[8] United Nations 1975: Report of the United Nations World Population Conference, Bucharest, 19-30 August 1974., United Nations, New York 14.a

[9] A Teljes Termékenységi Arány, vagy Ráta azt fejezi ki, hogy az adott év életkor szerinti termékenysége mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.
(1,34) A tanulmány megírása óta néhány századdal javult (1,49), amely azonban messze van attól (2,1), hogy a feladatot megoldottnak tekinthessük.

[10] Az ötvenes években még kétszer annyian születtek, mint amennyien meghaltak (Bogár,2014).

[11] „Az ezeréves magyar állam megszűnése fenyeget, ha a következő 10–20 évben nem tudjuk kezelni a népességfogyást” – nyilatkozott Kövér László, az országgyűlés elnöke (Babus:2014:20).

[12] „A születésszám csökkenése egyrészt a belső piac beszűkülését jelenti (például iskolabezárásokkal és pedagóguselbocsátásokkal), másrészt egy idő után együtt jár „a munkaképes korú népesség lélekszámának a csökkenésével is, ami még a technikai, technológiai fejlődést feltételezve is csökkenti a gazdaság teljesítőképességét” (Vukovich, 2000:467).

[13] Magyarországon olyan súlyos munkaerőhiánnyal küzd a McDonald's, hogy a nem helyi dolgozóknak már ingyen lakhatást kínálnak emiatt. A szállás biztosítása csak egy a számos juttatás közül, amelyek segítségével a régió munkáltatói megpróbálják betölteni az üres álláshelyeket. Több ezer állás áll üresen, a bérek közben meglódultak…

szükség (Demény, 2016:339). Mint az köztudomású, a népességszám fenntartásához az ideális termékenységi arány 2,1 gyermek/nő vagy család, de figyelembe véve a házasságok abszolút számát, ez az arány sem elegendő az egyszerű reprodukcióhoz, és Magyarország évtizedek óta messze elmarad ettől.

A témát az elmúlt évtizedekben nagyon sokan vizsgálták, számos javaslat és intézkedés született a trend befolyásolására, ám a mai napig nem látjuk ezek hatását a reálfolyamatokra. A számszerű eredmények felmutatásához összetett, több szektorra kiterjedő, átfogó stratégiára van szükség,[14] mert az eddigi beavatkozások nem hozták meg a kívánt sikert. Tanulmányunkban ezért elsősorban arra figyelünk, hogy milyen eddig esetleg ismeretlen okok lehetnek emögött, lehetséges-e még a népességfogyás megállítása, és ha igen, milyen eszközrendszer áll ehhez rendelkezésünkre.

7. kép
Tanya

8. kép
Papd, pusztuló katedrális, 2015

A probléma rendkívül összetett. Bármelyik oldalról kezdjük tárgyalni, durva redukciókkal, metaforákkal dolgozunk, és a részrendszerek is túl komplexek az átfogó megértéshez. Vizsgálható mint kormányzati feladat (gondoskodni a népesség egészéről, megteremteni a társadalom működésének jogi kereteit). *Vizsgálható mint munkáltatói kérdés* (segíti-e a vállalat/szervezet eredményességét, ha a szülők (főként a nők) eltávozva a munkahelyről, vagy csak félig-meddig odafigyelve a munkájukra, gyermekeikkel foglalkoznak). *Megközelíthető-e a helyi önkormányzatok, közösségek nézőpontjából:* fennmarade a település, el tudja-e látni alapfeladatait, ha nincs gyermek? *Nézhetjük az egyházak oldaláról:* lesz-e pap, vagy mise, temetés vagy fűtés a templomban a hívek számának fogyása közepette? *Vizsgálható az iskolák szempontjából:* fenntartható-e az épület, megfizethető-e a szaktanár, stb. a rohamosan csökkenő létszámú osztályokban? S természetesen *a családok és magánszemélyek oldaláról:* mi lesz az életük értelme, célja, hogy boldogul, akinek nincs párja, gyermeke, unokája? És a dimenziók tovább bővíthetők.

Ez a felsorolás csak az – első látásra – megkerülhetetlennek tűnő fogyatkozáshoz való alkalmazkodási kényszert idézi fel. Munkacsoportunk azonban nem ezért jött létre. Szemléletünk, vizsgálódásunk alapja a megoldáskeresés. **Azon dolgoztunk, hogy a probléma gyökereit megtaláljuk, és ennek ismeretében egy olyan stratégiai terv kidolgozásához kezdjünk hozzá, amelyik a megoldásokra fókuszál, annak életszerű rendszerében.**

[14] Lásd például: MKPK, 1999.

Javaslataink két éven belül meghozhatják az eredményeket

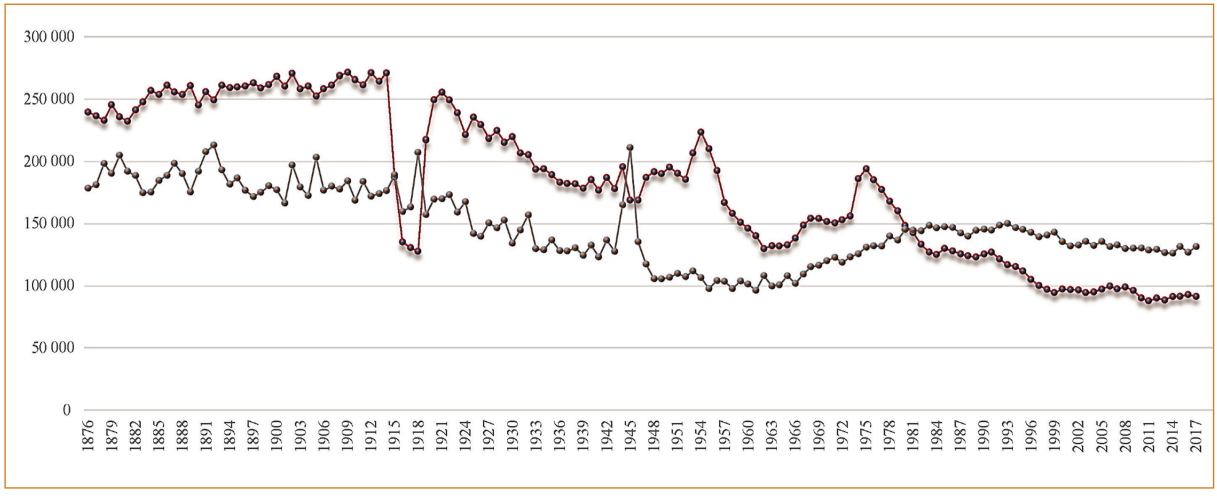
A folyamat egyik eredménye ez az elemzés- és javaslatgyűjtemény, amely összefoglalja a legfontosabb tényezők, és a sürgős, – részben kormányzati – beavatkozást igénylő lépések egy részét. Ebben az első kötetben a helyzetelemzés mellett bemutatjuk a javasolt középtávú stratégiai irányokat és a gyors beavatkozást feltételező akciótervek azon elemeit, amelyekről úgy véljük, hogy 1–2 éven belül meghozhatják a várt eredményeket.

2.1. Miért az újszülöttekre figyelünk?

A demográfiai elemzések elsősorban az ország teljes lélekszámának változásaira fókuszálnak. Az éves és a mikrocenzus-jelentések azt vizsgálják, hogyan alakul a népesség összlétszáma.[15] Ez a látószög fontos, de véleményünk szerint megnehezíti a helyzet értékelését. Az elmúlt évtizedekben ez különösképpen abban mutatkozott meg, hogy a születési, halálozási és migrációs adatok elfedték a születésszámban megmutatkozó trendfordulót, ezért a levonható következtetések és rendszer szintű átalakítások elmaradtak[16]

3. grafikon

Az élveszületések és a halálozások száma 1876-2016 között (ezer fő)

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html, letöltés: 2018.10.15.

[15] Teljes népesség számát három tényező összevont adataiból számítjuk ki: az élve születések, a halálozások és a migráció (ki- és bevándorlás) adataiból (KSH Magyarország, 2011).

[16] „Az 1990-es évektől a természetes fogyás fokozatosan gyorsult Magyarországon, aminek elsősorban a magas halálozás miatti veszteség a magyarázata, de hozzájárult a folyamat kialakulásához az élve születési arányszámban bekövetkezett jelentős csökkenés is.” (Ádány, 2011), http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0019 _1A_Megelozo_orvostan_es_nepegeszsegtan/ch07. html #id487289, letöltés: 2015. január 4.

A teljes népességszám trendfordulása 1990 körüli időpontra tehető, azonban az élveszületések száma már 15 évvel korábban, 1975-től (!) folyamatosan csökken (3. grafikon). Azok számára, akik a mélyebb elemzéseket nem kísérték figyelemmel, a migráció növekedése és a halálozások számának csökkenése[17] miatt ez a fordulópont kevésbé volt felismerhető.[18]

Az egyensúly megteremtéséhez elsősorban a születések száma a meghatározó adat, mert ez biztosítja a kultúrkör folyamatos és zökkenőmentes reprodukcióját.

A népesség egészének sokféle bonyolult előreszámítási módszere ismeretes, amelyben számos tényezőt vesznek figyelembe. Mi itt egy egyszerű képlettel számolunk, amellyel nagyságrendileg azonnal kiszámítható a népesség várható alakulása:

*születések éves száma * várható élettartam = a populáció várható létszáma.*

A születések éves számából ugyanis – ha feltételezzük a 70 év körüli átlagos életkort, és azt, hogy évente azonos létszámban születnek a gyermekek, egyszerű szorzással kiszámítható, hogy milyen létszámú populációt eredményezhet.

A mai 90 ezer körüli születésszám 6,3 milliós lakosságot vetít előre

Mivel a várható élettartam 70 év, évente 130-140 ezer újszülöttre van szükség a 9-10 milliós lakosság fenntartásához. (4. grafikon)

2.2. A születések számának alakulása

Könyvünkben nem foglalkozunk a nemzetközi trendek elemzésével, csak futólag megjegyezzük, hogy a születésszám csökkenése nem csak magyar, és nem csak pár éve tartó sajátosság.[19] A XX. század fordulójának Európájában a még magas termékenységi arány az 1930-as évekre számos országban felére-harmadára süllyedt (1,6–2,1).[20]

---

17 A népegészségügyi, epidemológiai folyamatok vizsgálata – bár számos vonatkozásban a népesség egészének vizsgálatához tartozik, és a reprudukciós folyamatokat is befolyásolja –, terjedelmi okokból, nem tárgya könyvünknek.

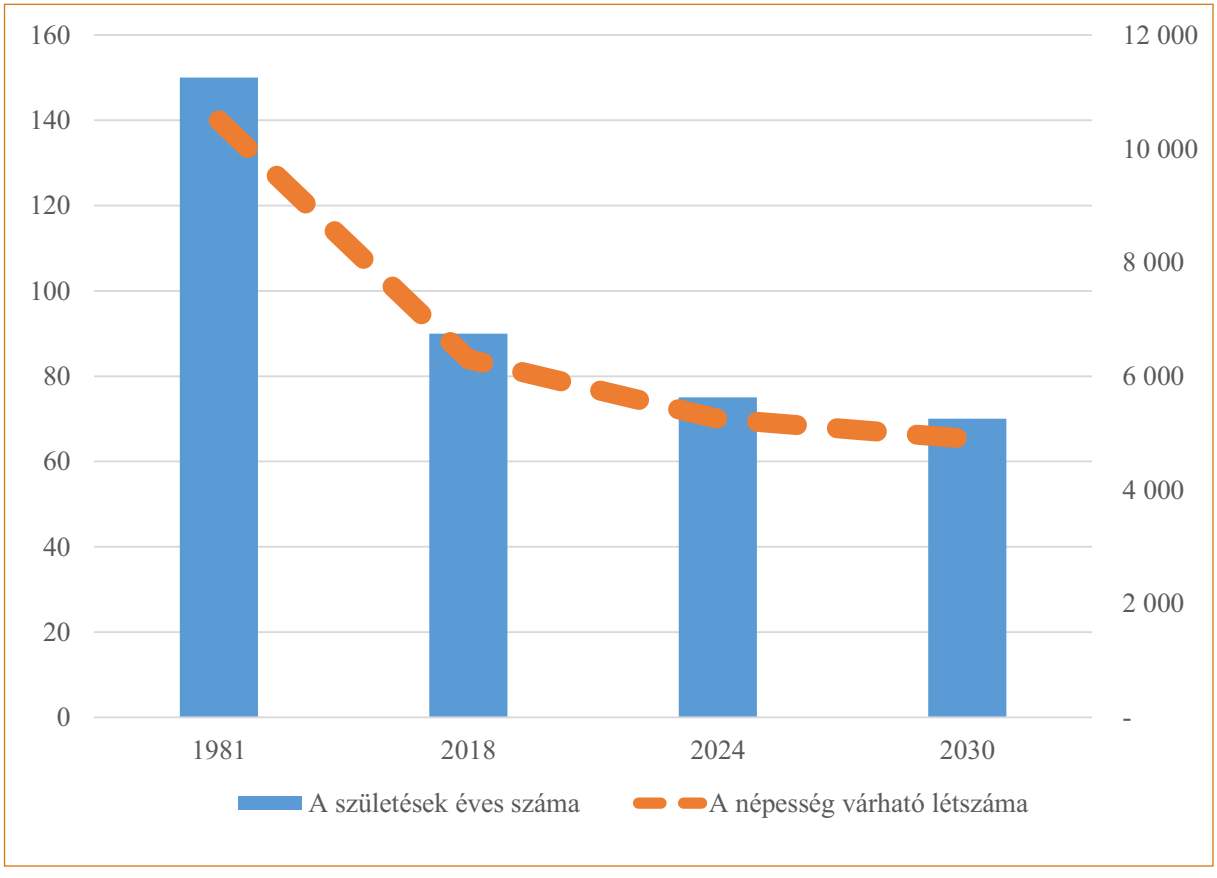
18 Fekete Gyula irodalomtörténész írásaiban (Pl.: Véreim, magyar kannibálok, stb.), előadásaiban, illetve publicisztikájában már az 1970-es évektől megkondította a vészharangot. Javaslatai nem csakhogy nem váltak társadalommozgósító erővé, folyamatos támadások és gúny tárgyává váltak.

20 „Igen nagy visszaesés van talán 70 országban, ahol a szaporodás nem megfelelő” (Becker, 2009).

[19] Ma már uniós irányelvek is támogatják a csecsemőkori gondoskodás kiterjesztését. A családbarát szociálpolitika két irányban tesz ajánlásokat: egyfelől a születés utáni zavartalan anya-gyermek kapcsolat biztosítására határoz meg legalább 4 hónapos időtartamot, másfelől támogatja a szülés után a munkába való visszatérést. Az uniós tagállamok ma is eltérően szabályozzák a gyermekgondozási időszakot és a támogatás összegét. Magyarország – néhány más országgal együtt – ma a leghosszabb időt biztosítja a családok részére. http://eacea.ec.europa.eu/education/ eurydice/documents /key_ data_series/166EN.pdf

4. grafikon

A születésszámból adódó populációszám előre jelzés 1981–2030 között (ezer fő).

Forrás: Benda József, becslés a KSH adatok alapján

Ahogy az 3. grafikon mutatja, Magyarország jelenlegi területére vetített élveszületések száma már a XX. század elejétől csökkenő trendet mutat, ám a 30-as években ez a trend megfordult (Faragó, 2011). A II. világháborút követően a nyugaton „baby boom”-nak, nálunk „Ratkó-korszaknak”[21] nevezett időszakban (KSH, 2011:17) bizonyos mértékű hullámzó stagnálást, majd hirtelen emelkedést figyelhetünk

[21] „A terhességet csak a terhesség első 28 hetének tartama alatt és csak abban az esetben szabad megszakítani”, ha a nő életét veszélyezteti, vagy súlyos károsodással születhet a magzat. Az eredeti szabályozás: 81/34/1952. EÜ.M. számú utasítás a terhesség megszakításának szabályozása tárgyában, Politikatörténeti Intézet Archívuma 276. fond 96/91.

meg, amit 1954-től zuhanásszerű csökkenés követ[22]: (2. grafikon) 8 év múlva, 1965-ben már mintegy 100 000-rel kevesebb az élveszületések száma[23]. Ilyen mértékű születésszám változás csak ebben az időszakban volt, így van okunk ennek a lehetséges okait kutatni.

8 év alatt 100 ezerrel csökkent a gyermekszületések száma

Az élveszületések számának csökkenése együttjárt a népegészségügyi helyzet javulásával, vagyis a születésszám folyamatos csökkenése sokáig látszólag nem okozott érzékelhető társadalmi krízist: a kevesebb megszületett gyermek közül többen jutottak magasabb életkorba, és konfliktus nélkül megemelhetővé vált a nyugdíjkorhatár is.[24] Ma azonban már más a helyzet. „A világ 20 leggyorsabban csökkenő lélekszámú országa közé tartozik **Magyarország. 224 ország közül világviszonylatban az utolsó 10%-ban** (KSH, 2011:17), **Európában, a volt szocialista országokkal hasonló helyzetben az utolsó helyeken állunk** (CIA, 2015).[25] A világ csökkenő létszámú államainak csaknem a fele – mint látni fogjuk, nem véletlenül – az egykori szocialista országok közül kerül ki.[26] Ennek elemzésére később visszatérünk.

22 A kommunista diktatúra időszakában 1956-tól az abortuszt egyszerű kérésre is engedélyezték. Az abortusz nemegyszer nőgyógyászati problémákat, meddőséget, spontán vetélést, koraszülést és a későbbiekben született csecsemők fejlődési rendellenességét okozza, az ezek miatt fellépő lelki zavarok, családi feszültségek mértékét nem ismerjük. Olyan tömegű abortuszt hajtottak végre Magyarországon az elmúlt évtizedekben, hogy az ezek következtében előálló szomatikus,pszichés és szociálpszichológiai következmények komoly méretű – bár teljes mértékben fel nem tárt – társadalmi problémává állhattak össze. Az 1950-es évek óta végrehajtott több mint 5 millió abortusznak az ország lélekszámához viszonyított aránya ebben a vonatkozásban a világ „élvonalába" emeli Magyarországot (Tárkányi, 2001:135). http://www.demografia.hu/letoltes/ kiadvanyok/Kutjelek/KJ67Csaljogsz.pdf

23 „Külön vizsgálat tárgyát képezhetné az a rohamos termékenységcsökkenés, aminek kezdete az 1963-tól született generációkhoz – az ábrán az 1990-es évek elejétől induló, vagyis tulajdonképpen a rendszerváltást követő termékenységi folyamatokhoz – fűzhető" (Faragó, 2011:I/115). file:///C:/Users/bendaj/Desktop/0010_2A_09_Farago_ Tamas_ Bevezetes_a_ torteneti_demografiaba.pdf

24 A népességrobbanás oka nem a születések számának növekedése, hanem az élet meghosszabbodása volt. (Phil Longman, 2009)

25 CIA, az USA Központi Hirszező Ügynökségének 2015-ös adatai. Az évről évre közzétett (legutóbb 233 államot tartalmazó) listán Magyarország 2015-ben a 216-ik helyen végzett (CIA, 2016).

26 Albánia, Csehország, Macedónia, Szlovákia, A volt szocialista országok közül a lakosság száma mindössze 4-ben emelkedett tavaly. Az okok feltehetőleg azonos irányba mutatnak.

Dél-, Közép- és Kelet-Európában a termékenységi arányszámok olyan alacsony szintre süllyedtek, amilyen korábban nem fordult elő. A visegrádi országok termékenységét összehasonlítva,[27] azt látjuk, hogy az 1990-es évektől az ezredfordulóig jelentős termékenységcsökkenést éltek át, de ezt később némi emelkedés követte, ha nem is érte el a reprodukciós szintet. Magyarországon azonban tovább csökkent a népesség. 2012-től látunk pár tized emelkedést, amit – feltételezésünk szerint – a Ratkó-unokák („kapuzárás" előtti) gyermekszám emelkedése okozott. „Azt gondolhatnánk, hogy ezek a kilátások erőteljes szakpolitikai választ váltanak ki az érintett országokban. Mindent összevetve nem ez volt a válasz. A

legtöbb kormány és a közvélemény egykedvűen szemléli a reprodukcióhoz szükséges szintnél alacsonyabb termékenységet. Feltűnően hiányzik az 1930-as években általánosan elterjedt, kifejezetten pronatalista politikák bevezetése, de még a javaslata is."[28]

[27] Az 1950-es években és az 1960-as évek első felében Magyarországon és több más, egykori szocialista országban a családok működési zavarai és instabilitása volt tapasztalható, ezzel szemben a nyugat-európai országokban a családok népszerűségének növekedése, eredményes funkcionálása volt megfigyelhető (Hablicsek, 2000:12). http://koncertpedagogia.hu/Hablicsek%20Laszlo%20A%20csalad.pdf, letöltés: 2015. június 1.

[28] A fejlődő országokban tapasztalt népességrobbanás fékezésével ellentmondásos logikai kapcsolat van a belső termékenység fokozással, akkor is, ha nincs összefüggés a kettő között. A halálozás csökkenése látszólag növeli a népességszámot. A környezetvédelmi szempontok a túlnépesedés gátlása iránt hatnak és a bevándorlás mellé állítják az embereket. Reménykednek abban, hogy egyszer csak megfordul vagy megáll a folyamat, ami a nem beavatkozás mellett szól. Hiányoznak a hatékony pronatalista eszközök (Demény, 2016:290-292).

2.2.1. Korfa a történelem sodrásában

Az 5. grafikonon látható évjáratok, a megszületett gyermekek számának változása, többé-kevésbé beazonosítható az ismert társadalomtörténeti folyamatokkal.

A születésszám emelkedést előidéző folyamatok:
- a II. világháborút követő „baby-boom" (nálunk Ratkó Annához kötött) időszak,
- a GYES bevezetése,
- a többgyermekes családok lakáshoz jutásának támogatása és a „Ratkó gyermekek" szülőkorba lépése,
- a rendszerváltás „lélekemelő" hatása.

A születésszám csökkenésére ható társadalmi folyamatok:
- a német majd szovjet megszállás és a kitelepítések,
- a nők munkába kényszerítése (Benda, 2015),
- a kötődéshiányos 2. nemzedék szülőkorba lépése,[29]
- a kötődéshiányos unokák szülőkorba lépése,
- gazdasági válság.

A korfára nézve azt is látjuk (5. grafikon), hogy 2018-ra **már átlépett a szülőképességi kor felső határán (40 év) az az utolsó nagylétszámú generáció, amely képes lehet még egy nagyobb létszámú utódnemzedék (a harmadik hullám) elindítására.** A korosztály női tagjainak létszáma évente kb. 5.000 fővel csökken. A következő években 35%-kal lesznek kevesebben.[30] (-58.000 fő). *Megjegyzés: A növekvő-csökkenő lélekszám mellett a feltételezett okokat jelöltük,*

Azonnal cselekedni kell!

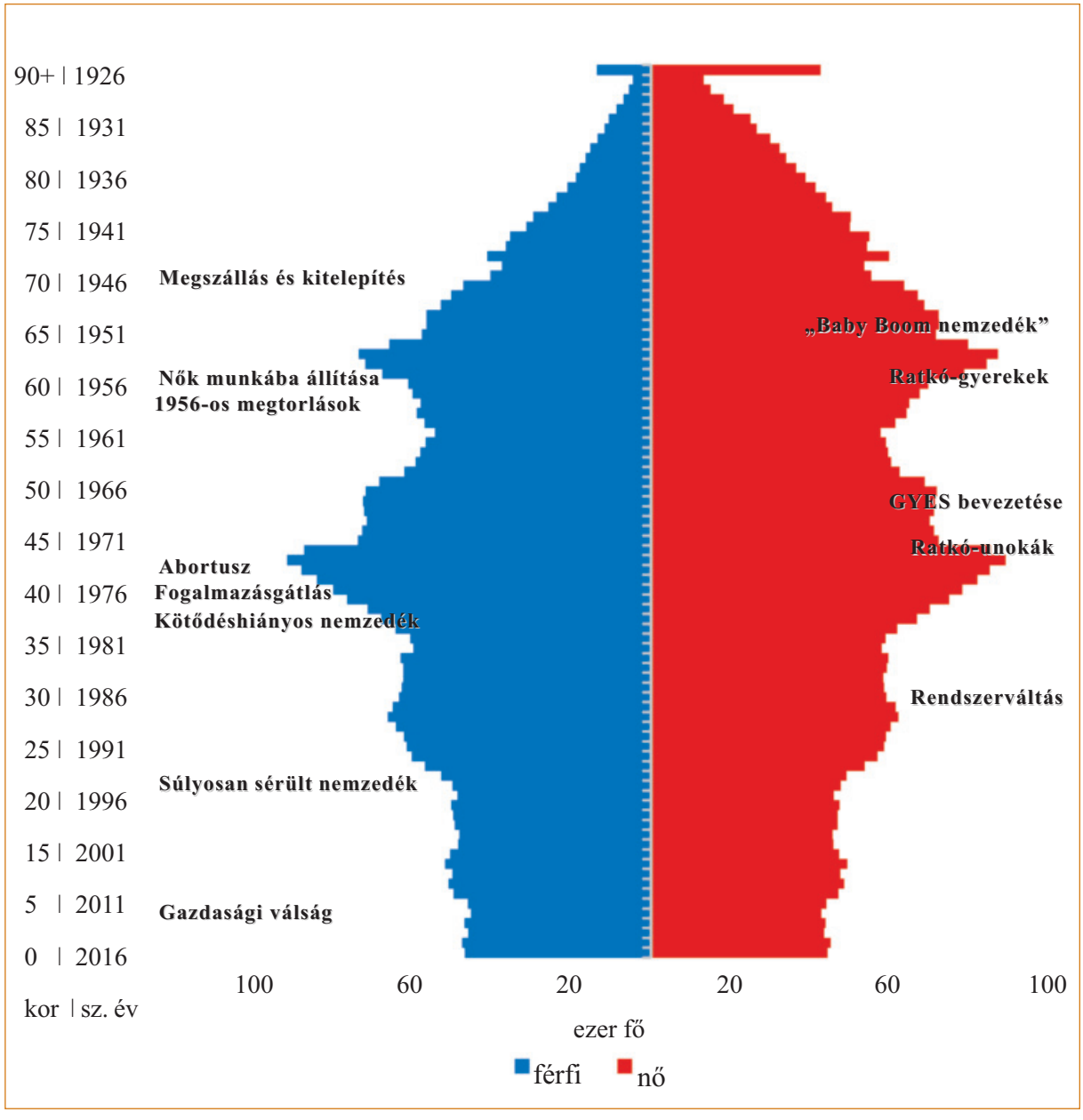
Az időtényezőnek tehát meghatározó szerepe van a sikeres beavatkozásban. A következő egy-két évben van még esély egy valódi eredményt felmutató program megvalósítására.

[29] Ezzel a megközelítéssel később foglalkozunk.

[30] Mint említettük a szülőképes korosztály létszáma a 2016-os 2.030 ezerről 10 év alatt, gyorsuló ütemben, 1.336 ezerre csökken. (KSH adatok alapján saját számítás)

5. grafikon

Korfa, 2016. január 1. Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint

Forrás: KSH

2.3. Várható születésszámok

„Bajban van a messze város, Gyürkőzni kell a Halállal:
Gyürkőzz, János, rohanj, János”
Ady Endre.

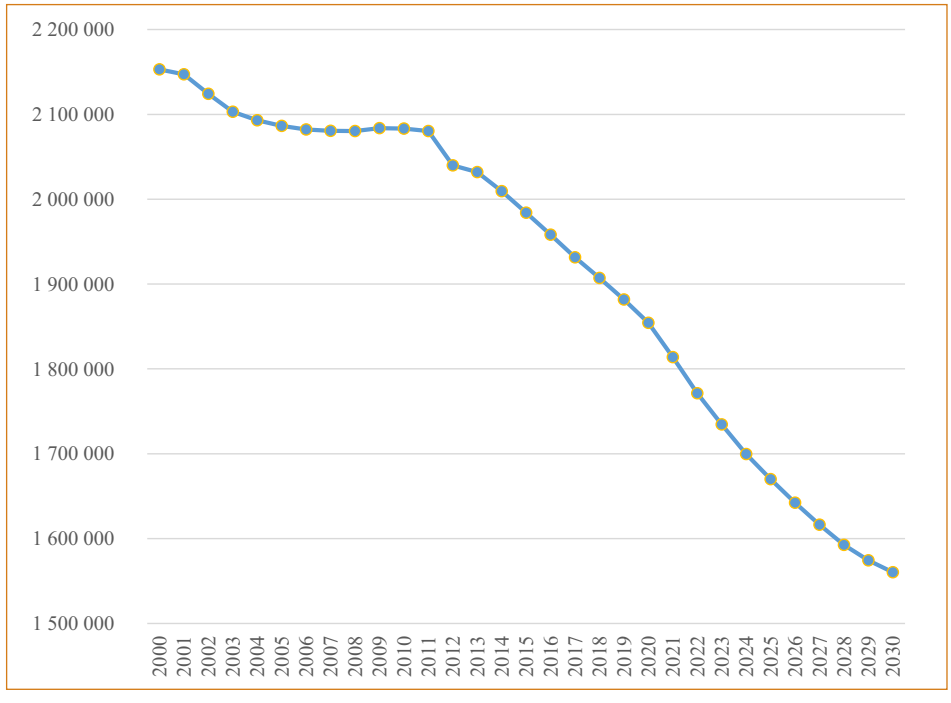
A születésszám-előrejelzések a társadalomtervezés számára rendkívül fontos információkat jelentenek. Ezekre épülnek az egészségügy, az oktatás, az infrastruktúra, az úthálózat, stb. tervei de figyelembe vesszük az adó- vagy a nyugdíjrendszer, a társadalom termelési, energia és más kapacitásainak számításaihoz is. Ennek megfelelően hazai és nemzetközi szervezetek egyaránt foglalkoznak rövid és hosszú távú becslésekkel, amelyeknek számos megközelítése használatos.[31]

A születésszámot a szülőképes korú nők száma határozza meg: nélkülük nincs új nemzedék. A mindenkori 15-45 év közötti női populációt tekinthetjük potenciálisan „termékeny” korcsoportnak. A szülőképes korú nők száma az ezredforduló óta csökken, immár 2 millió alá esett.

A várható születésszámok tehát rendkívül kedvezőtlen képet mutatnak, ami néhány évre előre viszonylag könnyen kiszámítható. Ha a KSH által nyilvánosságra hozott adatokat figyelembe vesszük, évről évre visszamenőleg kiszámítható a korcsoport teljes létszáma, amellyel elosztva az évente megszületett lélekszámot, megkapjuk a kohorsz termékenységét. Ennek átlagával számolva előrevetíthető az újszülöttek várható száma.

6. grafikon

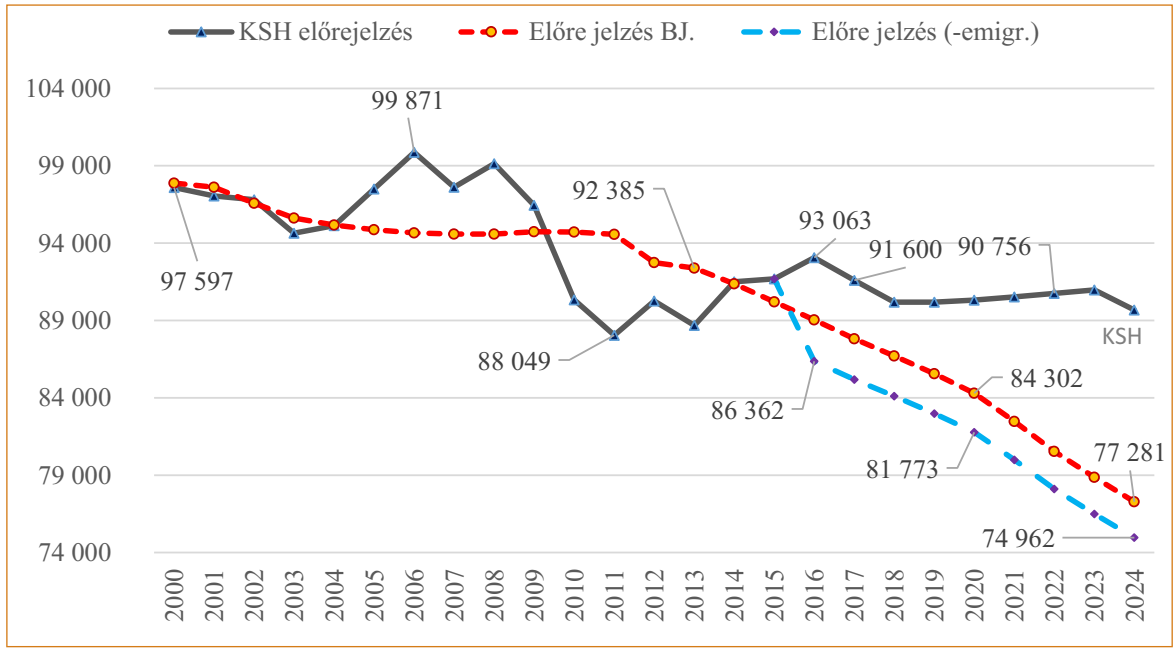
A szülőképes nők létszáma a következő évtizedben

[31] A becslések alacsonyabb és magasabb termékenységi rátával, kevesebb és több migrációs számmal, illetve rövidebb és hosszabb életútszámítási variációkkal készülnek. Forrás: Eurostat http://ec.europa.eu/eurostat/data/database, letöltés 2019.01.10.

7. grafikon

Születésszámok és előrejelzések 2000-2025. A valós és a várható születésszámok 2016.

Forrás: KSH adatközlés, készítette dr. Benda József, 2018 https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html, letöltés: 2018.10.29.

Két évvel ezelőtt[32] jeleztük (6–7. grafikon), hogy nem látjuk indokoltnak a KSH akkori 'optimista' előrejelzését (Németh–Obádovics, 2015). Bár 2016-ban valamelyest nőtt a születések száma, ez a növekmény – minden bizonnyal – a nagy létszámú korosztályt érintő ún. „kapuzárási pániknak", volt betudható.[33] Saját számításaink azt mutatják, hogy (amennyiben nem dolgozunk ki és hajtunk végre egy koherens, és jelentős eredményeket felmutatni képes stratégiát), a következő 10 évben további 20-25 százalékos születésszámcsökkenés várható. A trendforduló eléréséhez a következő években legalább évi 10-15 százalékkal több gyermek világrahozatalára lenne szükség, amit később – a szülőképes korosztály jelentős csökkenése miatt – már csak a termékenység erőteljes emelkedésével lehetne kompenzálni. Ha ezt az utolsó lehetőséget ki tudjuk használni, olyan sikert mutathatunk föl, ami növelheti a nemzet önbizalmát, és újabb erőket szabadíthatna föl a cselekvés irányában.

[32] dr. Farkas Péter, dr. Benda József, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Ugrin Emese, Várfalvi Marianna, Varga Csaba (2016):200 szakértő javaslatai a népességfogyás megállítására, kézirat.

[33] Részben egyetértünk Kapitány Balázs pénzügyi fókuszú megközelítésével, aki meglehetősen költséges megoldásnak látja a kismértékű növekedést. „a jelenlegi növekedés mögött a 2014-es népesedéspolitikai csomagot – gyed extra, testvérgyes és társaik – feltételezhetjük. Amikor most egy viszonylagos sikerről beszélünk, érdemes azt is szem előtt tartani, hogy ezt milyen áron, milyen hatékonysággal sikerült elérni." (Lippai, 2017) http://figyelo.hu/cikkek/445123-mersekelt345baby-boom?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandin er_csalad_201703, letöltés: 2017. március 24.

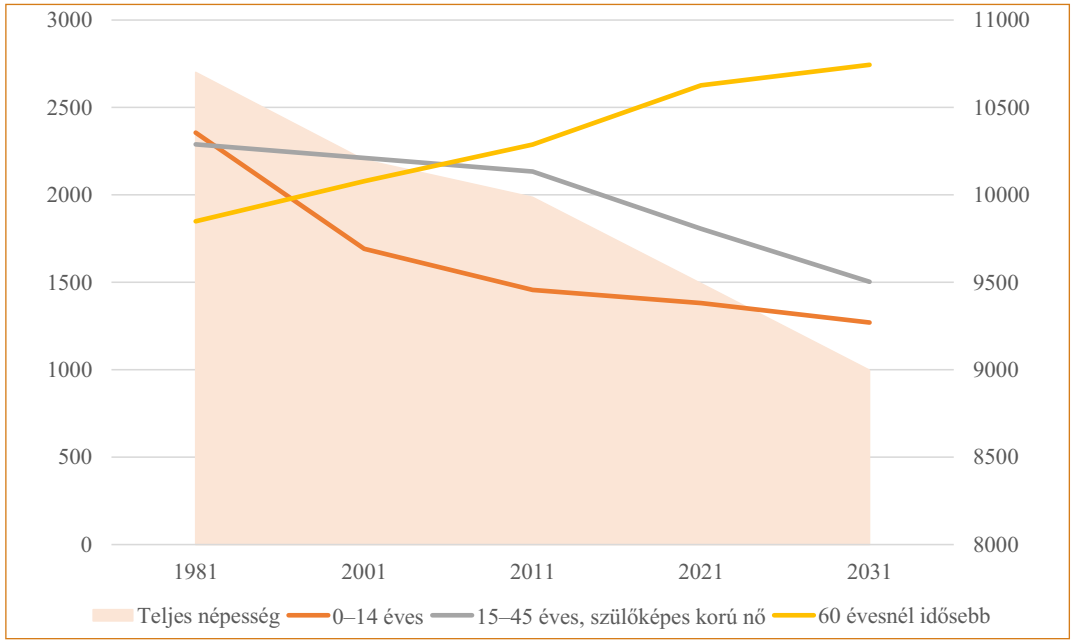
Mivel nemcsak kevesebben, hanem öregebbek is leszünk, ezért a népességcsökkenés folyamata nem áll meg 2025-ben, hanem ez a folyamat, ceteris paribus, (minden más tényező változatlanul hagyásával) felgyorsulva halad tovább (Tóth I., 2016:34).

„Megbénultan gunnyasztani fogsz,
ha merhetsz, öreg bűnödön, a Múlton."

A 60 évesnél idősebbek lélekszáma a következő bő évtizedben folyamatosan emelkedni fog. (8. grafikon) A fiatalság körében ijesztő mértékű a nemzet sorvadása. A folyamat tragikus gyorsaságát elfedi a felületes szemlélő előtt az a tény, hogy az elöregedés nő, tehát az összlélekszám nem csökken olyan gyorsan, amilyen gyorsan a fiatalok lélekszáma fogy.[34]

8. grafikon

A népesség belső arányának változása 1981–2031

Forrás: KSH korfa. Készítette: Johann Reichert. Kézirat, 2018.

A KSH adatai szerint 2100-ban már csupán 5,2 millióan élnek majd Magyarországon, ráadásul az akkori népességnek több mint 36 százaléka 65 évnél idősebb lesz (Kovács, 2016)[35]. Hatékony és eredményes beavatkozások hiányában a közösség felbomlása és akár az államrend összeomlása is megtörténhet. Az adatok nem csak azt jelzik egyértelműen, hogy a magyarság demográfiai helyzete nem fenntartható, hanem azt is, hogy a helyes irányban történő gyors elmozdulás esetén még van pár évünk arra, hogy a tendenciát megfordíthassuk.

[34] Lásd: KSH, Népesség korév és nem szerint http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009. html, letöltés: 2018.08.26.

[35] Kovács András: Új csodaszerekkel állítanák meg a népességfogyást http://www.origo.hu/itthon/20160714-uj-csodaszerekkel -allitanak-meg-anepessegfogyast.html, letöltés: 2018. 04. 05.

Három éve írjuk, mondjuk, hogy olyan beavatkozásra van szükség, amely 10-15 %-os születésszám növekményt eredményezhet és azonnal kifejtheti hatását.

A szakértők egy részétől – amit több éves munkánk során tapasztaltunk – erre az igényre gyakran a kételkedés, a „lehetetlenség", „úgysem lehet megoldani" vagy az a szokásos válasz, hogy „ez a generáció már elment". Emögött a magunk részéről azonban nem a „tényszerűséget", hanem egy gondolkodási paradigmát (ellenérdekeltséget vagy a szervezeti magatartás sajátos játszmáit) vélünk meghúzódni (Bakacsi, 2004). Már 30 évvel ezelőtt, amikor a veszélyt íróink, kutatóink egy része – még a maga idejében – előrejelezte, hasonló fogadtatás volt a válasz.[36]

Sikeres beavatkozás nélkül a munkaképes, aktív népesség olyan terhelés alá kerülhet, amely tovább erősítheti a kivándorlást, vagyis fennáll egy nehezen kezelhető öngerjesztő folyamat kialakulásának veszélye.[37]

36 Csak két jelentősebb kísérletet említünk: Fekete Gyula: Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról, Magvető Könyvkiadó, 1992. A stratégiaalkotást és egy kiemelt kormányzati szerv létrehozását évtizedek óta sürgetik. 1988. október 1-én Kováts Zoltán és Fekete Gyula tájékoztatták az MDF vezetőit az ország népesedési helyzetéről. A tanácskozás végén 565 résztvevő fogadta el a határozatot: „A törvényhozó és a végrehajtó hatalom a legmagasabb szinten hozzon létre kellő intézkedési hatáskörrel rendelkező szervet egy átfogó népesedéspolitika megvalósítására." http://nepesedes.hu/drupal/node/290

37 „Az állami költségvetés kiürül, a nyugdíjak kifizetésének alapjai pedig elfogynak, ami társadalmi dezorganizációt idéz elő… szinte csak elaggott nyugdíjasok és létalap nélküli, munkanélküli cigányság tömegei élnek majd itthon a legnagyobb, mindennapi konfliktusok között." (Pokol, 2015:68)

2.4. A népesedési krízis narratívái

„A modern történelem egy teljesen új fázisához érkeztünk, amit rettenetesen meg kell értenünk"
Kay Hymowitz[38]

A termékenységcsökkenés magyarázatai a XX. század során többször is változtak a szakirodalomban. Az alacsony gyermekszámot sokáig a „gazdasági és társadalmi fejlődés velejárójának tekintették",[39] amit alátámasztott a mezőgazdaságban dolgozók számának csökkenése, a városiasodás,[40] az iskolai végzettség emelkedése (Andorka, 2001:135). A II. világháború után azonban a folyamatok rácáfoltak az előrejelzésekre. A baby-boom folyamat hatása a legtöbb európai országban és az USA-ban is megmutatkozott, és több országban – így nálunk is – tovább tartott, mint azt az elhalasztott gyermekvállalás indokolta volna (Andorka, 2001:137).

38 Demographic Winter, https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXt u8iHcQKXKf, letöltés: 2016. augusztus 27.

39 „Klasszikus megközelítés szerint közvetlen és közvetett jövedelmi hatások befolyásolják, hogy valakinek élete során hány gyermeke születik", míg a dinamikus megközelítésekben a döntés életszakaszokra korlátozódik (Spéder-Kapitány, 2007:111).

40 A lakótelepi lakások számának nagymértékű növekedése sem kedvezett a gyermekek felnevelésének. „Az 50 m^2-es két szoba összkomfort a sokadik emeleten inkább az emberek elraktározására alkalmas", mint kultúrált életmódra. Legnagyobb részükből olyan alapfunkciók hiányoznak, mint a konyha, a spájz, a háztartási helyiség, hobbi szoba (Molnárné, 1985).

Meglepő ugyanakkor, hogy egyetlen szakirodalmi elemzés sem fordított figyelmet az 1954–1963 között megfigyelhető 100 ezres születésszámcsökkenés alapos vizsgálatára.

A hatvanas évektől fokozottan csökkenő termékenység szakirodalmi magyarázatai:

- a nyugdíjrendszer bevezetése (Demény, 2016:283)
- a gazdasági meghatározók, a család anyagi helyzete,[41] a nevelés költségei
- a nők fizetett munkaerővé válása[42] (Ha már sikereket ért el a munkahelyén, nehezen hagyja ott)
- a gyermekek dolgoztatásának tiltása, az iskoláztatás fokozatos kiterjesztése, a tanulmányi idő meghosszabbodása (Bukodi, 2004:85)[43, 44],
- a lakáshelyzet (KSH Magyarország, 2011),
- a családmodell megváltozása[45],
- a rendszerváltozás után a társadalmi átalakulás
- a világgazdasági válság (Dukay-Szabó, 2013:227)[46, 47],
- a nők fokozódó függetlensége, kiszolgáltatott helyzete, lelkiállapota (Tóth, 1999)[48],

41 A férfiak házasságkötési hajlandósága a nyolcvanas évek elején jobban visszaesett, mint a nőknél. „Elképzelhető, hogy mindez azzal függ össze, hogy a nyolcvanas években kezdődő gazdasági nehézségek, majd a kilencvenes évek elején tetőző foglalkoztatási gondok, karrierkezdési problémák elsősorban a férfiak házasodási esélyeit nehezítették." (Spéder-Kapitány, 2007:102)

42 „A közgazdasági megközelítés egyik legfontosabb hipotézise szerint a nők munkaerő-piaci szerepvállalásának kiterjedése, képzettségük emelkedése, foglalkoztatottsági struktúrájuk megváltozása előbb-utóbb a család hanyatlásához vezet." (Bukodi, 2004:257) Letöltés: 2016. augusztus 27. https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFH HLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf

43 Az iskolarendszer hatásáról ellentmondásos interpretációkat olvashatunk. A kutatók az iskoláztatás hatását egy sajátos gazdasági-munkapiaci tükörben értelmezik. Egyfelől úgy tekintik, hogy a rendszerben eltöltött idő tolja későbbre a házasodást – az önálló egzisztencia megteremtése miatt –, ugyanakkor a főiskolák és egyetemek „házassági piacokként" is működhetnek, ami támogathatja a házassági döntéseket (Spéder-Kapitány, 2007:112).

44 „Az iskolával kapcsolatos elemzések megmaradnak az időbeliség és az iskolafokozat vizsgálatánál, és nem nézik meg közelebbről, hogy az iskolarendszer működésének pontosan mely elemei válthatják ki a termékenységcsökkentő hatást." (Benda, 2015:71-116)

45 A négy és annál több gyermeket nevelő családok száma radikálisan lecsökkent. „1930-ban még minden második, 1960-ban minden negyedik házas nőnek volt ennyi gyermeke, 1996-ban pedig csak 5,7 %-uknak." Szukicsné Serfőző Klára: A termékenység változásának néhány jellemzője a legutóbbi 8 évtizedben. Készült a „Kárpát-medence népe a Millenniumon" c. 2000. november 9–10-ei konferencián elhangzott előadás alapján, Demográfia, 0011 8249. 43/4. (2000), 456. o. http://www.demografia.hu/ letoltes/kiadvanyok/ Demografia/ 2000_4/Szukicsn.pdf, letöltés: 2015. január 5.

46 „Az új nemzedék legfontosabb életszakaszát egy olyan világban éli, ahol a társadalom alrendszereiben strukturálisan kódolt a bizonytalanság, ahol az elhomályosult tradíciók helyett csupán ködös és távoli igazodási pontok léteznek (Székely, 2013:7), letöltés: 2014. 09.17. http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_ Ifjusag_ 2012_tanulmany kotet. pdf

47 Pongrácz Tiborné szerint a halogatás, a tervezett és a vállalt gyerekek számának különbsége legalább annyira egzisztenciális okokra, mint a megfelelő párkapcsolat hiányára, azaz az elmagányosodásra vezethető vissza. (Pongrácz, 2011).

48 Letöltés: 2016. augusztus 27. https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf

– a fiatalok mentalitásának változása, az önérvényesítő hajlamok kibontakoztatása[49] a spontaneitás támogatása a gyermekhez való kötődés helyett (Andorka, 2001:141; S. Molnár, 2011:85),
– a fogyasztási ideológia térnyerése,
– a fogamzásgátlási eszközök könnyű hozzáférhetősége (Szilas, 2015)[50],
– a szexuális tabuk lebontása[51],
– a gyermekneveléssel járó lemondás, áldozat elutasítása (Cseh-Szombathy, 1999:28),
– a férfi-nő együttélési szokásai, szerep- és munkamegosztásának egyensúlyhiánya[52],
– a fiatalok párválasztási nehézségei (McLerran-Stout, 2009).[53]

9–10 kép
Marcus Goldson festményei sorsot írnak az arcokra

[49] Az életünket individuumként akarjuk megélni (McLerran-Stout, 2009). Letöltés: 2016. augusztus 27. https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/ video/ uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf

[50] http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/sikeres-e-a-magyar-csaladpolitika-1, letöltés: 2015. június 26.

[51] A szexuális forradalom. A 60-as évek óta nagyobb arányban élnek a nők a házasság előtt szexuális életet. Több partnerük van, nagyobb eséllyel válnak el, és többet dolgoznak (McLerran-Stout, 2009). letöltés: 2016. augusztus 27. https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/ video/uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf

[52] Például: a háztartásban, gyermekgondozásban végzett munka mennyisége, az apasági szabadság igénybevétele, stb. Ezek a kérdések, bár bizonyos helyzetekben fontosak lehetnek, véleményünk szerint nem vizsgálják a probléma gyökereit (Szelewa, 2015).

[53] https://gloria.tv/language/ZmNNh65 FmkCFHHLH9JjXMSPKn/ video/uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf, letöltés: 2016. augusztus 27.

„Vannak problémák, amelyek túl bonyolultaka szakemberek számára, s ezért leghelyesebb, ha meghagyjuk őket az amatőröknek”
Thomas Alva Edison

A népességfogyást nem minden szakértő tekinti negatív jelenségnek, ezért sokszor bagatellizálják, vagy elfedik a valóságos veszélyeit. Ennek ma már a hazai és a nemzetközi forrásai is hozzáférhetők.

Évtizedek óta zajlik a vita, hogy létezhet-e valamiféle „mesterterv” a világ radikális gazdasági, politikai, kulturális egységesítésére, átalakítására. A mainstream média következetesen az összeesküvés-elméletek körébe sorolja az ilyen feltételezéseket, miközben a közösségi oldalakon sokmilliós nézettséget érnek el a témához illeszkedő elemzések, kommentek, videók. Ezek közé tartozik a 20 éve megjelent „Torontói jegyzőkönyvek”[54], amelyben meglepő módon visszaköszönnek olyan társadalmi folyamatok, amelyek időrendben az írásmű keletkezése után megvalósultak, így kevéssé valószínű hogy nem tudatos tervezés eredményei.[55]

„Megéri-e magyart tenyészteni?”

[54] A „Torontói jegyzőkönyvek” elnevezésű dokumentumot egy francia–kanadai újságíró, Serge Monast hozta nyilvánosságra, 1995 májusában. Monast-nak hányatott élete volt, a kanadai és amerikai hatóságok számtalan zaklatásnak vetették alá. Másfél évvel azt követően, hogy a Torontói jegyzőkönyveket nyilvánosság elé vitte, büntetőeljárást indítottak ellene rémhírterjesztés és más bűncselekmények miatt, majd 24 órára őrizetbe is vették. Egy nappal később kiengedték, s másnap meghalt.

[55] „A korszerű fogamzásgátló eszközök kifejlesztése – írják a jegyzőkönyvek szerzői – forradalmasítja a nyugati társadalmakat, és örökre feledésbe taszítja az erkölcsi alapelveket és a vallásos zsidó-keresztényeket. Ez a folyamat egy tabletta formájában szélesre nyitja az utat a következmények nélküli »szexuális szabadsághoz«, és ráveszi a világ női társadalmát, hogy kitörjenek mindabból, amit akkor már csak a múlt igájának fognak tartani (a férfiaknak alárendelt nők rabszolgaságát és a hagyományos zsidó-keresztény családot). Korábban a nőt a »családi egység központjának és fő támaszának« tartották, a modern nő azonban független egyéniségként szakítani akar hagyományos szerepeivel, el akar szakadni a családtól, és a saját személyes törekvései alapján akarja vezetni az életét”. Ezt a folyamatot a „progresszív feminista tiltakozó mozgalmakkal” is ösztönzik, hogy az egyre radikálisabb követelésekkel a lehető legtávolabbra tolják a határokat, mindaddig, míg be nem következik „a tradicionális család és a zsidó-keresztény társadalom egyértelmű összeomlása”. Mint írják, „ez a »szexuális felszabadítás« lesz a végső eszköz, amellyel lehetségessé válik az, hogy a társadalmi tudatból eltűnjön a Jó és Rossz fogalmának minden formája. A vallási és morális határok összeomlása lehetővé teszi, hogy teljessé váljon az »ember felszabadítása a múlt alól«”…
„Ez a nyitott ajtó a szexuális szabadság támogatásától a váláson át az abortuszig, egészen a különböző homoszexuális viselkedési formák törvény általi elismeréséig segít nekünk abban, hogy radikálisan megváltoztassuk a társadalmak jogrendszerének történelmi alapjait. (…) *Minden egyént az erkölcsi alapelvek általános fellazulása irányába terelünk, és megosztjuk az egyéneket azáltal, hogy egymáshoz hasonlítgatjuk őket, ösztöneiknek és érdeklődésüknek megfelelően, valamint leromboljuk a fiatalság jövőjét azáltal, hogy a korai szexuális élet káros hatású tapasztalatszerzése és az abortuszok felé tereljük őket. Morális szinten megtörjük az elkövetkezendő generációkat azáltal, hogy az alkoholizmusba, különböző kábítószerektől való függőségekbe taszítjuk őket”* – írják a dokumentum szerzői. https://vigyazo.blog.hu/2015/10/16/20_eve_rejtely_ki_irta_ a_torontoi_jegyzokonyveket. Letöltés: 2019. 01. 13.

Fekete Gyula így ír erről: „a ködösítés visszamenőleg, az ötvenes évek végéig tetten érhető, csak össze kell vetni a népesedés korabeli érvényes adatait, grafikonban felrajzolható világos tendenciáit az újságokban közölt – szinte általánosan sminkelt, hazug, félrevezető – adatokkal, értelmezésekkel, magyarázatokkal." (Fekete, 1992:106)[56] Az előrejelzések nehezen magyarázható, kínos részével nem foglalkoznak, vagyis azzal, hogyan lehetetlenednek el a települések ellátó rendszerei (közművek, iskolák, kereskedelem, élelmiszeripar, közbiztonság, egészségügy, nyugdíj stb.) Többek között az alábbi magyarázatokkal, érvelésekkel, interpretációkkal találkozunk.[57]

– „A népesség tartós csökkenése nem feltétlenül probléma önmagában."[58]
– „ A magyar társadalom gyerekpárti, a fiatalok döntő többsége gyerekekkel, családban képzeli el az életét. A kormánynak csak annyi a dolga, hogy intézkedéseivel e vágyak beteljesülését elősegítse."
– „A kormány nem avatkozhat az emberek magánéletébe, a gyermekvállalás magánügy."
– „Nincs olyan mutatója egy társadalom sikerének, boldogságának és jövőképességének, ami összefüggne a népsűrűséggel." (Tóta:2018)
– „A népességcsökkenés azonban korántsem magyar sajátosság, hiszen hasonló folyamat zajlik az uniós tagállamok jelentős részében is."[59]
– „Nem magyar átok, a posztszocialista országokra igaz, mert itt kevésbé kiszámítható a világ."

Irreálisan optimista előrejelzések (a mai napig ez látható a KSH interaktív korfa adatbázisában).

– „Javul a termékenység, ez a fontos."
– „Elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy a női munkavállalás magas szintje megmaradjon, mert a többség a kétkeresős családmodellt favorizálja, és ez biztosítja azt a jóléti szintet, amikor a fiatalok hajlandók gyermeket vállalni." (M. László, 2017)[60]
– „Magyarországon a népességcsökkenés oka nem annyira az alacsony születésszám, hanem a fejlett nyugati országokhoz viszonyítva magasabb halálozási arányszám, ezen belül a középkorú férfiak kirívóan magas halandósági rátája."
– **„A családpolitika már eddig is »túlnyerte« magát,** ezért nem szabad többet költeni a családok támogatására."
– „A Ratkó unokák már kiöregedtek, nem lehet rájuk alapozni a népességszám stabilizálásában, már elveszett az esélye az ő megszólításuknak."
– „Az ország jelenlegi demográfiai helyzetében (már) tévedés arra alapozni, hogy … a hatékony születésösztönző családpolitika képes lenne Magyaroroszágot fenntartható népesedési pályára állítani."[61]

[61] „Ha a sikeres családpolitika mellett stabilan javuló várható élettartamot elősegítő egészségügyi ellátórendszer működik, ha a kivándorlás mértéke alacsony szinten stabilizálódik, valamint ha mérsékelt számban fiatalos korstruktúrájú bevándorló népesség is folyamatosan érkezik hazánkba. Ez utóbbi nélkül a népesség reprodukciójának hosszú távú biztosítása lehetetlennek látszik." (Kapitány-Spéder, 2017) https://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2017/05/29/hegymenet_demografia_osiris_speder_zsolt_kapitany_balazs/

[56] http://nepesedes.hu/drupal/node/106., letöltés: 2019. 01. 13.
[57] Az idézett érvelések többségét szándékosan nem nevesítem, mert nem célom személy szerint senkinek a bírálata, csak az érvelések típusára szeretném felhívni a figyelmet.
[58] Kapitány–Spéder: Hitek és tévhitek a népességcsökkenés megállításáról, 2017, https://index.hu/gazdasag/ penzbeszel/2017/05/29/hegymenet_demografia_osiris_speder_zsolt_kapitany_balazs/
[59] https://www.penzcentrum.hu/biztositas/sokkolo-jelentes-igy-fogynak-el-a-magyarok.1068154.html
[60] https://mno.hu/belfold/jelenleg-senki-sem-szuli-tele-a-karpat-medencet-2406021

– Divatos érv a vágyott és a megszületett gyermekszám összevetése, és ezzel annak hangsúlyozása, hogy nálunk a fiatalok több gyermeket akarnak (Szalma-Takács:2012, 50).
– Nem baj, ha kevesebben leszünk.
– „Megéri-e magyart tenyészteni?”
– A népesség összlétszámára helyezve a hangsúlyt „altatják” a közvéleményt.
– „Az egészségügyi ellátást kell javítani, mert akkor tovább élünk és dolgozunk.”[62]–
– „A családpolitikában a legfontosabb az állandóság”
– „A nők munkába való visszatérése nehéz.”
– „Kevés a bölcsőde.”
– „Változás csak hosszú távon lehetséges.”
– „Előítéletesek a munkáltatók.”

62 A globális gazdaság egyik legnagyobb kihívása a társadalom elöregedése, amit a születésszám csökkenése és a várható élettartam növekedése okoz. Az elöregedés várható mértéke és sebessége földrészenként és országonként eltérő, 2050-re Európában lehet a legnagyobb az idősek népességen belüli részaránya. Jelenleg prognosztizálható módon a társadalom elöregedése az élet szinte minden területére hatással lehet, befolyásolva a makrogazdasági mutatók várható alakulását. A társadalom elöregedése az idősebb és a fiatalabb generációk egymáshoz viszonyított arányának emelkedését, és ezáltal – minden más változatlansága mellett – a gazdaságilag aktív korú népesség terheinek jelentős növekedését eredményezheti (Kreiszné, 2015:89). http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/4-kreiszne-varga-varpalotai.pdf

– „Halogatják a párok a döntést.”
– „A fiatalok értékrendje miatt nem várható javulás.”
– „ Nehéz megmondani egy intézkedésről, hogy hat-e vagy sem.”
– „A CSOK esetében nem telt el elég idő.”
– A sokszor ellentmondásos érvelések tipikus esete, amikor egyszerre tekintik elfogadhatónak a népességfogyást és javasolják a bevándorlók betelepítését a népesség reprodukciójának biztosításához (Kapitány-Spéder, 2017:177-190).

„A családpolitika már eddig is túlnyerte magát...”

Mivel a demográfusok egy része jelentős médiatámogatással és érdekérvényesítő képességgel rendelkezik, az ilyen szakértői vélmények közül több elfogadásra talált, és meg is jelent a kormányzati intézkedésekben.

11. kép
Marcus Goldson festménye. Csak magamra számíthatok

A népességfogyás megállítása iránt elkötelezett gondolkodók álláspontja

„Ki feszül föl a szivárványra?”
Nagy László: Ki viszi át a szerelmet

A problématörténeti elemzés igénye nélkül is látható, hogy miközben a fősodort képviselő demográfusok egy része többnyire bagatellizálja a problémát és különböző „csomagolásokkal”, álmegoldásokkal tereli el a figyelmet a súlyos helyzetről, a veszélyt jelző – többnyire nem szakmabeli – szakértőket, népi írók és mások aggodalmát (Kodolányi János, Fülep Lajos, Illyés Gyula, Fekete Gyula, Magyar Katolikus Püspöki Kar és másokat) gúny tárgyává teszik, és befolyásukat kihasználva javaslataik megvalósulását évtizedek óta blokkolják.

Az aggodalmat kifejezők kozé tartozik Kováts Zoltán[63] és Fekete Gyula. Javaslatukra a Magyar Demokrata Fórum vezetői 1988. október 1-én határozat is hoztak[64] amelynek ma is aktuális megállapításai közül idézek néhányat:

- A törvényhozó és a végrehajtó hatalom a legmagasabb szinten hozzon létre kellő intézkedési hatáskörrel rendelkező szervet egy átfogó népesedéspolitika megvalósítására.
- A gyermeknevelést értékteremtő munkaként kell elismerni. Lehetővé kell tenni a főhivatású anyaságot.
- Dolgozzák ki a nemzeti jövedelem új elosztási rendjét, … olyan nyugdíjrendszert, amely arányosan figyelembe veszi a gyermekneveléssel végzett munkát is.
- Gyökeresen új, családpárti lakásgazdálkodási programot kell kidolgozni és megvalósítani. Előnyben kell részesíteni a nagycsaládosokat és a családalapító fiatalokat.
- A mindennapi tájékoztatásban, az iskolában és a tankönyvekben a népesedési kérdéseket az évezredes erkölcsi törvények, az élet tiszteletének szellemében fogalmazzák meg.
- – A Központi Statisztikai Hivatalban és a Népességtudományi Kutatóintézetben olyan irányításra van szükség, amely nem rendeli alá a tudományos munkát a napi politikai érdekeknek.

63 „Nem mondhatjuk, hogy népünk eme súlyos problémájáról soha, sehol nem esik szó. Azt sem, hogy nincsenek, akik tisztán és világosan beszélnének. De, hogy ezeknek az embereknek a szava a széles nyilvánosság felé már nem jut el, az bizonyos. Ezekről a konferenciákról, az ott elhangzottakról, szinte soha nem értesülhetünk, legfeljebb egy mínuszos hír formájában. Márpedig csaknem egész Európában, de Magyarországon különösen, a társadalom elsöprő többségét, nemzetieket, liberálisokat, szocialistákat (s itt ezt a pártok tagságára, s nem a vezetésre és a pártonkívüliek, a politikától elfordulók nagy tömegére egyaránt értjük) ez a kérdés egyszerűen nem érdekli. A szavak, a lózungok szintjén, vannak akiket igen, de azok is, mihelyt a probléma valódi súlyának szele épphogy egy kicsit meglegyinti őket, azonnal elfordulnak, megijednek, viszakoznak. Pedig őszinte szembenézés nélkül, ahogy semelyik szenvedélybetegségből, úgy ebből a mély süllyedésből sincs visszaút.” dr. Kováts Zoltán, felszólalása, a Népesség és népesedéspolitika Magyarországon c. konferencián (1998)

Az 1999-ben kiadott, a katolikus püspöki kar körlevele így fogalmazott: **„A népesség fogyása a nem túl távoli jövőn belül tragikus és szinte visszafordíthatatlan folyamattá válhat.”** (MKPK[64], 1999)

A népesség fogyása visszafordíthatatlanná válhat

64 http://nepesedes.hu/drupal/node/290, letöltés: 2018. július 18.

65 Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, https://katolikus.hu/dokumentumtar/2631, letöltés: 2018. 11. 14.

2.5. A beavatkozások eredményessége

„A legtöbb ember több időt és energiát fordít
arra, hogy kerülgesse a problémákat, mint arra,
hogy megragadja és megoldja őket.”
Henry Ford

Az európai országok is számos kísérletet tettek a népességfogyás megállítására: előbb fizetetlen, majd fizetett szülési szabadságot vezettek be, ami eltérő időtartammal és feltételekkel a kontinens valamennyi országában létezik. A családok anyagi helyzetét segítő juttatásokat, segélyeket, a családi pótlékot később vezették be. (KSH Magyarország, 2011:18)

Nálunk a termékenység látványos csökkenését már az 1960-as évek elején észlelték, és ahogy fent bemutattuk egy pronatalista és egy liberális megközelítés küzdött egymással. **Mivel mai napig nincs konszenzus sem a társadalmi folyamat okait, sem a várható következményeit illetően, a beavatkozások igen lassan érlelődnek, ellentmondásosak, ami az eredményességüket is behatárolja. Két jól elkülöníthető szakaszt látunk a népességpolitikában.**

2.5.1. A sodródás korszaka 1960–2010

A sokat bírált Fekete Gyula javaslata alapján – vezették be 1967-ben a gyest[66], amely lehetővé tette, hogy az anyák három évig otthon maradhassanak gyermekükkel. A gyes évi 10-16 ezerrel növelte a születésszámot. Amikor újra csökkenni kezdett a születések száma, sor került az abortusz korlátozására is (1973). Mindez együtt az 1969-től szülőképes korba lépő, nagylétszámú (az 1948–1956 között született Ratkó-generáció belépésével) átmenetileg megemelte a születések számát,[67] de mint látjuk, együtt sem érte el a szülők reprodukciójához szükséges szintjét. Ahogy kivonult a szülőképes korból ez a népes kohorsz, ismét zuhanni kezdett az újszülöttek száma,[68] majd, kicsit lassult ütemben, de máig tart.

Figyeljük meg a grafikonon (9. grafikon) a csökkenés megakadályozására hivatott legfontosabb népesedéspolitikai intézkedések hatását![69] (1967: gyes, 1984: gyed, 1993: gyet, 2011: csad) Látható, hogy az **egyes beavatkozások eredménye mindössze az volt, hogy a hatályba lépést követő 1-2 évben kissé stabilizálták a születések számát.**[70]

66 A 3/1967. számú kormányrendelet szerint a dolgozó anyát gyermekgondozási segély illeti meg a gyermek két és fél éves koráig. Feltétele 12 hónapos munkaviszony, összege 600 Ft (tsz-tagoknál 500 Ft). 1969. április 1-én az 5/1969. sz. kormányrendelettel kibővítik a gyesjogosultak körét, illetve időtartamát, a gyermek 3 éves korának betöltéséig. Az első esztendőben, 1967-ben a kereső szülő nők 75 %-a, 1968-ban 70 %-a veszi igénybe a gyermekgondozási segélyt. http://mult-kor.hu/cikk.php?id=8182

67 Kezdetben a gyes megoldásnak tűnt az egyre feszítőbb bölcsődei gondok megoldására, de később kiderült, hogy „nem csökkentette a kívánt mértékben a korai szocializáció problémáit”. (A családok lakótelepekre zsúfolása és szétszakítása, a férfiak utaztatása a munkahelyekre megterhelte a fiatal generációkat.) (Ranschburg, 1993)

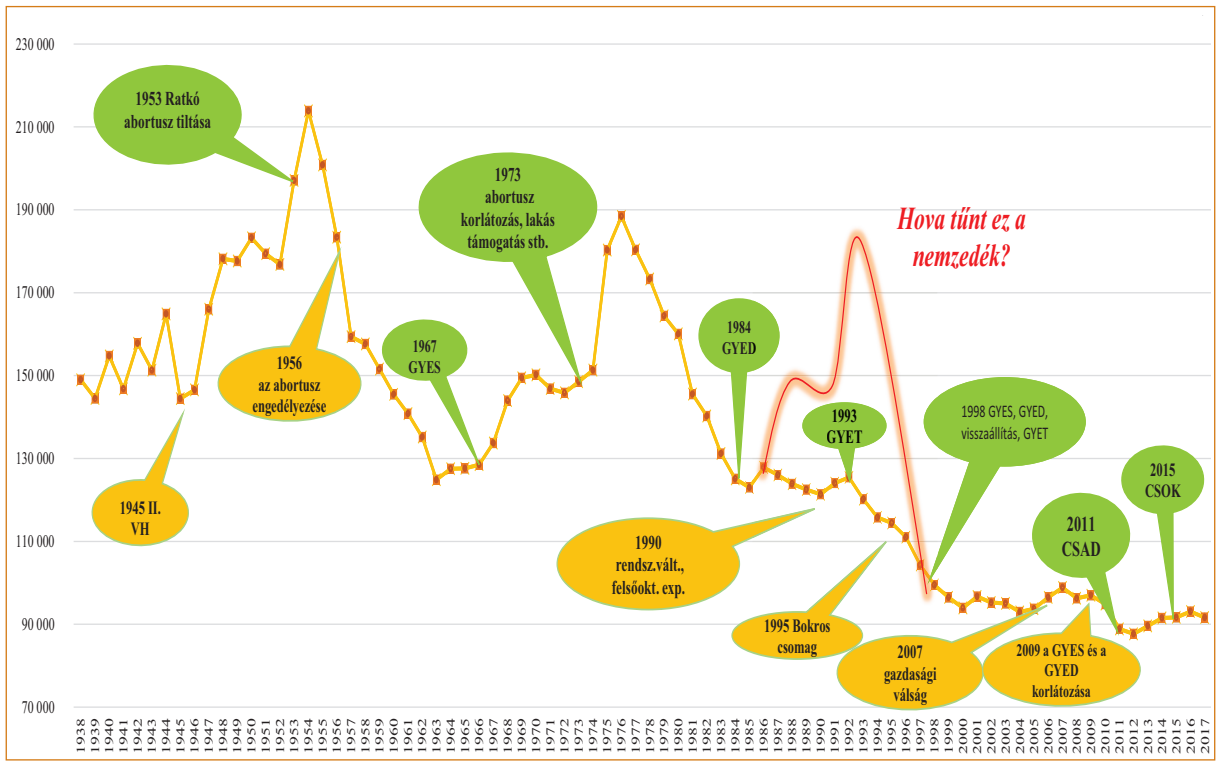
69 A gazdasági ösztönzők termékenységre gyakorolt hatását sokoldalúan vizsgálták a hazai és a nemzetközi szakirodalomban (Spéder–Kapitány, 2007:137). A gyermekgondozást támogató különböző juttatások összetétele, időtartama és célcsoportja nagyon sokat változott (szűkült és bővült) az elmúlt évtizedekben, igen nehezen és pontatlanul állapítható csak meg az egyes szakaszok hatása az érintettekre.

68 Ezekre az évekre tehető a korszerű fogamzásgátló eszközök elterjedése is.

70 Vannak kutatók, akik eredményesebbnek látják e beavatkozásokat (Vukovich, 2000:467).

9. grafikon

A születések számának alakulása és a beavatkozások hatása 1945–2017

Forrás: KSH adatokból készítette: dr. Benda József

Mivel a gyes az alacsony iskolai végzettségűek és keresetűek kivételével a társadalom többi rétegére kevéssé hatott, előtérbe került az a logikus gondolat, hogy a termékenység növeléséhez a közepes és magasabb iskolai végzettségűek és keresetűek gyermekvállalási feltételeit is javítani kell. A gyed,[71] amely gazdasági hatását tekintve erőteljesebb[72] családtámogatást jelentett, mindössze 5-6 ezer fővel emelte ki a csökkenő

71 (1) A minisztertanács 1984. szeptember 27-i, 3276/1984-es határozata, és a 3/1985. (I. 17.) MT sz. rendelet vezette be a gyermekgondozási díjat (gyed, ami a szülés után, a munkaerőpiacról ideiglenesen kilépő kismamáknak járó, a korábbi fizetés összegével arányos pénzbeli juttatás). (2) 60%-kal megemelte a gyermek születésekor járó egyszeri pénzjuttatásnak (akkori nevén anyasági segélynek) elértéktelenedett összegét, (3) a szülés előtti egy hónapra is kiterjesztette a szülési szabadságot, (4) kiterjesztette a gyesjogosultságot (pl. azok részére, akik felsőfokú tanintézmény nappali tagozatán tanultak), (5) megemelte a három- és több gyermekesek szociálpolitikai lakásépítési kedvezményét, (6) megemelte a három- vagy több gyermekes anyák családi pótlékát (mintegy 10%-kal), (7) növelte a gyermekápolási táppénzzel igénybe vehető napok számát (Tárkányi, 2001:34). http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/KJ67Csaljogsz.pdf, letöltés: 2014. december 11.

72 A gyed bevezetésével párhuzamosan mintegy a felére csökkent a gyest igénybe vevők köre (1984-ben 220 ezer, 1988-ban 80 ezer körüli volt), ami a gyes kivezetésével 240 ezer fölé került, ami azt mutatja, hogy a térítési összeghatártól függetlenül az intézmény meghatározóan fontos a kisgyermekes anyák részére (Gábos, 2000:102). http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a845.pdf, letöltés: 2014. december 10.

trendből a születésszámot,[73] ami a következő években ismét lejtmenetbe fordult (1992),[74] majd a Bokros-csomag (1995) hatására zuhanni kezdett. A gyet,[75] a gyermekgondozási támogatás bevezetésének (1993), majd a gyes és a gyed visszaállításának (1999) hatását annyiban látjuk, hogy pár évre megállította az erőteljes **születésszám-csökkenést** (Tárkányi, 2001:67). Ám a gazdasági válság következtében,[76] valamint a gyes és a gyed ismételt korlátozása miatt újra erőteljesen csökkeni kezdett. Az előző intézkedésekhez mérten a csad, a családi adókedvezmény[77] bevezetésének (2011) hatását ismét úgy értékeljük, hogy **arra volt alkalmas, hogy lefékezze a csökkenés ütemét** (KSH Magyarország, 2012/b:15).[78]

[73] „A GYED bevezetése nélkül folyamatosan és egyenletesen csökkent volna a gyermekvállalási kedv. Így viszont 1985 és 1995 között a második és harmadik gyermek vállalása növekedett. A gyermekszámtöbblet 11 év alatt 123 297 fő. A hatás egyértelmű és kimutatható, azonban nem volt átütő erejű, és egy költséges juttatással sikerült csak elérni" (Kapitány, 2008). Letöltés: 2014. december 10. http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2008_1/Kapitany.pdf

[74] „A gazdaság szerkezetének és tulajdonviszonyainak átalakulása a korábbi stabil viszonyokhoz képest bizonytalanságot, kiszámíthatatlanságot eredményezett a foglalkoztatásban. A növekvő egyenlőtlenségek és a társadalom szerkezetében bekövetkezett – akár az egyén-, akár a háztartásszintű – mozgások legfontosabb dimenzióját az egyén, illetve a háztartás szempontjából pedig elsősorban a háztartásfő munkaerő-piaci helyzete jelentette, és jelenti ma is. A változások nyomán a gyermekes, és ezen a kategórián belül is mindenekelőtt az egyszülős, illetve a sokgyermekes családok helyzete rosszabbodott mind abszolút, mind pedig relatív értelemben" (Gábos, 2000:104). http://www.tarki.hu/adatbankh/ kutjel/pdf/a845.pdf, letöltés: 2014. december 10.

[75] „A GYET a három- és többgyermekes, gyermeküket otthon nevelni kívánó anyák által igényelhető (1998-tól jövedelemvizsgálathoz kötött, 1999-től alanyi jogon járó) támogatás. Az ellátás a legkisebb gyermek nyolcéves koráig jelent a mindenkori öregségi nyugdíjminimum összegével megegyező összeget" (Gábos, 2000:105). http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a845.pdf, letöltés: 2014. december 10.

[76] „A termékenységemelkedést vagy legalábbis nagy részét a modernizációval járó strukturális változások semlegesítették" (Szukicsné, 2000). Demográfia, 0011 8249. 43/4. (2000), http://www.demografia.hu/letoltes/ kiadvanyok/Demografia/2000_4/Szu kicsn.pdf 463. o. Letöltés: 2015. január 5.

[77] A gyermekvállalás ösztönzésére 2011. január 1-jétől életbe lépett a családi adókedvezmény, ami az adókedvezmény mértékét a nevelt gyermekek számától teszi függővé. Az összevont adóalapot egy és két eltartott esetén 62 500 forinttal, 3 vagy több eltartottnál 206 250 forinttal lehet csökkenteni (KSH Magyarország, 2012/b:46).

[78] A családi adókedvezmény mindössze egy évre és kétezer fővel növelte a világra jött gyermekek számát. „Itt nem néhány száz gyermek nem született meg a halasztás következtében, hanem legalább 400 ezer" – kesereg Spéder Zsolt. Nemzetközi példák (Spanyolország, Izrael) alapján a családi adókedvezmények meglehetősen alacsony hatékonyságú intézkedések. Még ha a célzott csoportban jelentősen növekedett is a gyermekvállalási kedv, egy ilyen kis csoport országos szinten nem hozhat fordulatot (Élő, 2018)

„Az őrültség nem más, mint ugyanazt tenni újra és újra,
és várni, hogy az eredmény más legyen"
Albert Einstein

A rendszerváltás utáni időszak eredménytelensége különösen feltűnő. 1990-ben lépnek ugyanis szülőképes életkorba a háború után született (1947–52) népesebb korosztály unokái, majd 1995-től a Ratkó-unokák. Ezeknek a nagyszülő- (214 ezer), szülőgenerációknak (188 ezer) a lélekszáma (1998-ban 99 ezer) az unokákban már nem ismétlődik. Ebben az időszakban (1990–2010) tűnt el több százezer gyermek a népességből, amelynek értelmezésére később visszatérünk.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a szabályozásban megjelenő gondolkodásmódot, úgy tűnik, hogy nem annyira a családok, a gyermekek érdekeinek védelme, és zavartalan működése rejlik a szabályozás mögött, hanem egyrészt a munkaerőpiac védelme, a nők munkába állítása, a minél teljesebb körű foglalkoztatás – családok rovására – másrészt a dolgozó női identitás erősítése a gyermeknevelő-, gondoskodó-, a családi élet egységét őrző-ápoló identitással szemben. Üzenete elsősorban az, hogy mielőbb térjen vissza az édesanya a munkapiacra,[79] mert ott teljesítheti ki tudását, önfejlődését, és a családdal való törődés csak hobbi, vagy kiegészítő tevékenység lehet. Ez mutatkozik meg a juttatások mértékében (töredékét fedezi a szükséges költségeknek)[80], azok időtartamának korlátozásában[81], a juttatások munkaviszonyhoz való kötésében egyaránt. Egy konkrét példát kiragadva, a csecsemőgondozási díj kiszámítása például az alábbiak szerint történik:

> „A csecsemőgondozási díj bruttó összege a napi jövedelem 70%-a. Fizetni kell utána személyi jövedelemadót, de egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot nem. A számításnál a díj első napján fennálló munkaviszonyból származó jövedelmet veszik alapul."[82]

A megfogalmazásból kitűnik, hogy a törvényalkotó még csak meg sem fontolja a csecsemő vagy a család szükségleteit, annak számszerűsítésére nem tesz kísérletet, csak költségvetési és munkapiaci szempontokat mérlegel.

A támogatási rendszer alig tartalmaz olyan elemeket, amelyek kifejezetten arra irányulnának, hogy egy középosztálybeli, képzett család, (akik ezt szívesen tennék) 4-5 gyermeket fölnevelhessen. Amelyik család ezt vállalja, kockáztatja az elszegényedést és a kirekesztődést. Úgy tűnik, van igazság abban, hogy a demográfusok világszerte jelentős támogatást tudtak nyújtani a nagyon magas termékenység csökkentéséhez, **„arra vonatkozóan nincsenek hatásos javaslataik, hogy milyen szakpolitikákkal lehetne megfordítani a termékenység mélyen a reprodukcióhoz szükséges szint alá süllyedésének tendenciáját."** Gyökeresen új megoldások kutatására van szükség (Demény, 2016:339).

Amikor tehát szeretnénk egy gyermek- és családbarát társadalmi környezetet felépíteni, újra kell gondolnunk a társadalmi alrendszer, a család működési feltételeit, és a fizetett munkához való viszonyát.

Mint később látni fogjuk, a HISZÜK program alapkoncepciója – a jelenlegi támogatásokat érintetlenül hagyva – **egy olyan új család fókuszú társadalmi alrendszer kialakítására irányul, amely azokat a rétegeket, családokat kedvezményezi, amelyek akarják és képesek pótolni azt a termékenységi veszteséget, amely más társadalmi rétegek eltérő céljai miatt alakul ki.** Ilyen módon nem konfliktust generál a különböző elvárások, társadalmi igények és rétegek között, hanem ellenkezőleg, az össztársadalmi érdekek figyelembe vételével harmonizálja azokat.

---

79 Ennek eklatáns példája a gyed extra, amely 6 hónap gyermekgondozást követően azért jutalmazza az édesanyát, hogy intézménybe adva gyermekét, még munkát is vállaljon.

80 2016-ban a gyes 25.650 Ft, a gyed a fizetés 70 %-a, a gyet 28.500 Ft. Ehhez képest a minimálbér 111.000, a szakmunkások esetében 129.000 Ft volt. Ez évben az olló tovább növekedett.

81 GYET – Gyermeknevelési támogatás (Főállású anyaság). A támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől kezdődően vehető igénybe, és legfeljebb a gyermek 8. életévének betöltéséig, vagy a legidősebb gyerek 18. életévéig jár, alanyi jogon (az előzetes biztosítási időtől függetlenül). http://www.gyerekabc.hu/Alanyi-jogon-jaroellatasok/gyet.html

82 Magyar Államkincstár, https://egbiztpenzbeli.tcs.allamkincstar.gov.hu/ell%C3%A1t%C3%A1sok/ gyermekv%C3%A1llal%C3%A1s-t%C3%A1mogat%C3%A1sa/csecsem%C5%91gondoz%C3%A1si-d%C3%ADj.html, letöltés: 2018.11.14. http://www.csaladtamogatasok.hu/csecsemogondozasi-dij- csed/#more-422

2.5.2. A családtámogatások rendszere költségvetési szempontból (Pleschinger Gyula)

Magyarországon nemzetközi összevetésben magas a családtámogatási kiadások összege. A családtámogatások 2013-ban a GDP 3,6 százalékát tették ki az OECD adatai alapján, ami érdemben meghaladja az OECD-országokra vonatkozó 2,4 százalékos értéket (OECD, 2017). Az utóbbi években tovább javulhatott Magyarország pozíciója a kormányzati intézkedés hatására, így például bevezetésre került a Családok Otthonteremtési Kedvezménye, a családi adókedvezmény kiterjesztésre került a járulékokra vonatkozóan is, bevezették a gyed extrát, illetve fokozatosan emelkedik a kétgyermekes családoknak járó családi adókedvezmény mértéke is.

A magyar családtámogatásokon belül megkülönböztethetjük az alanyi jogon járó és a munkaviszonyhoz kapcsolódóan igényelhető támogatásokat (1. táblázat). Az alanyi jogon járó családtámogatások körébe tartozik például a szülést követően folyósított egyszeri anyasági támogatás, valamint a gyermek közoktatási intézményben folytatott tanulmányainak ideje alatt járó családi pótlék. 2017-ben a családi pótlékra jogosult gyermekek havi átlagos száma 1,77 millió fő volt, míg az egy családra jutó átlagos kifizetés mintegy 24 ezer forintot tett ki (KSH, 2019). A zárszámadási törvényben szereplő adatok alapján 2017-ben a költségvetés mintegy 315 milliárd forintot (2018. évi LXXXIV.tv,2017) fordított családi pótlékra, míg a családi adó- és járulék-kedvezmény összege megközelítette a 280 milliárd forintot.[83]

Összességében a magasabb összegű támogatások jellemzően a munkaviszonyhoz kapcsolódóan igényelhetők, ilyen például a családi adókedvezmény is. A versenyképesség és a gazdasági növekedés szempontjából a munkaviszonyhoz kapcsolódó támogatások növelése lehet nagyobb fontosságú hosszú távon, hiszen ez ösztönözheti és támogathatja a nők munkaerőpiaci visszatérését is.

1. táblázat

A gyermekvállalást követően igénybe vehető pénzbeli támogatások Magyarországon.

Alanyi jogon járó családtámogatás	**Munkaviszonyhoz kapcsolódóan igényelhető ellátások**
Egyszeri anyaági támogatás	Családi adó-és járulékkedvezmény
Családi pótlék	Csecsemőgondozási díj (Csed)
Gyermekgondozást segítő ellátás (Gyes)	Gyermekgondozási díj

Forrás: Saját szerkesztés

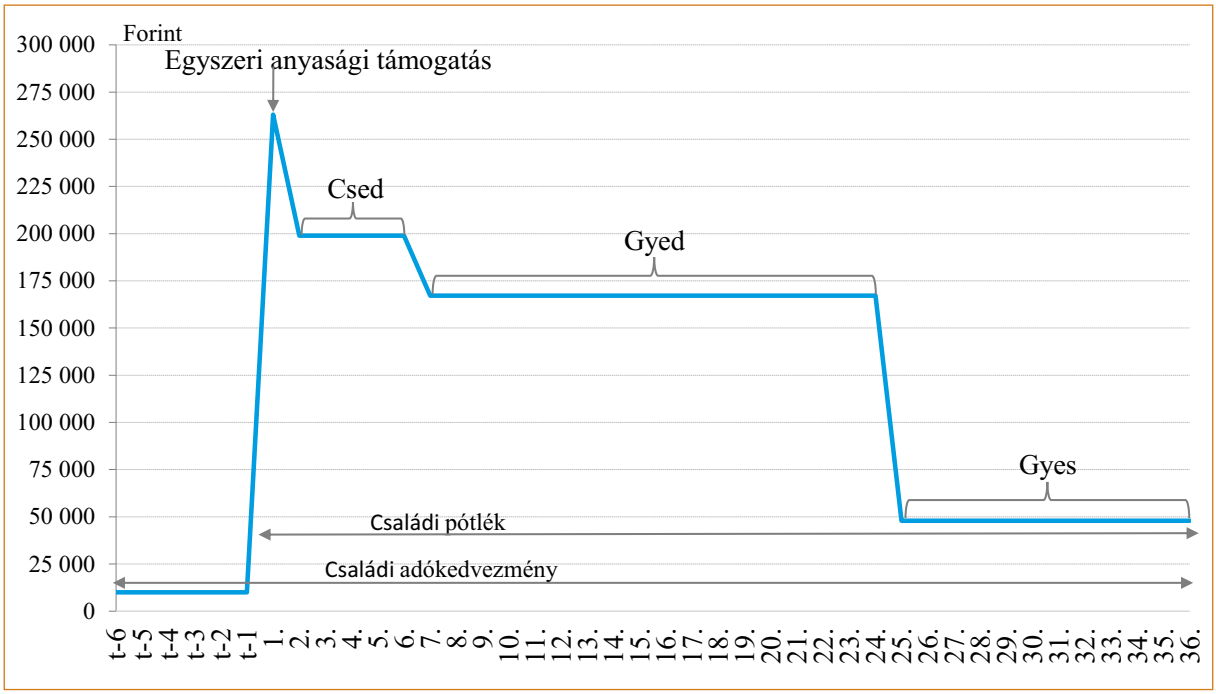
A családtámogatások összegét az egyének szintjén vizsgálva megállapítható, hogy az első gyermek születését követő három év során mintegy 5 millió forint támogatást kaphat az az édesanya, aki a szülést megelőzően a nemzetgazdasági bruttó átlagbérnek megfelelő keresettel rendelkezett. A számítások során több feltételezéssel is éltünk, így például azzal, hogy az anya a gyermek születését megelőzően rendelkezett a szükséges biztosítási idővel, és havi bére megegyezett a 2017. évi nemzetgazdasági bruttó át-

[83] T/1671., 2017.

lagbérrel (297 ezer forint). Emellett változatlan családpolitikát és a jelenleg érvényes támogatási tételek rögzítését is feltételeztük. A családi adókedvezmény már a szülés előtti időszakban érvényesíthető, a szülést követően az egyszeri anyasági támogatás kifizetése mellett elkezdődik a csecsemőgondozási díj és a családi pótlék folyósítása (10. grafikon). A támogatási összeg a gyermek 2. életévének betöltésekor jelentősen csökken, ekkor ugyanis megszűnik a gyed folyósítása, ami arra ösztönözheti az anyákat, hogy térjenek vissza a munkapiacra. Ezt követően a jelentősen alacsonyabb összegű gyes jár, ami mellett továbbra is folyósítják a családi pótlékot és a családi adókedvezményt.

10. grafikon

Az első gyermek születésekor folyósított családtámogatások kifizetésének havi lefutása

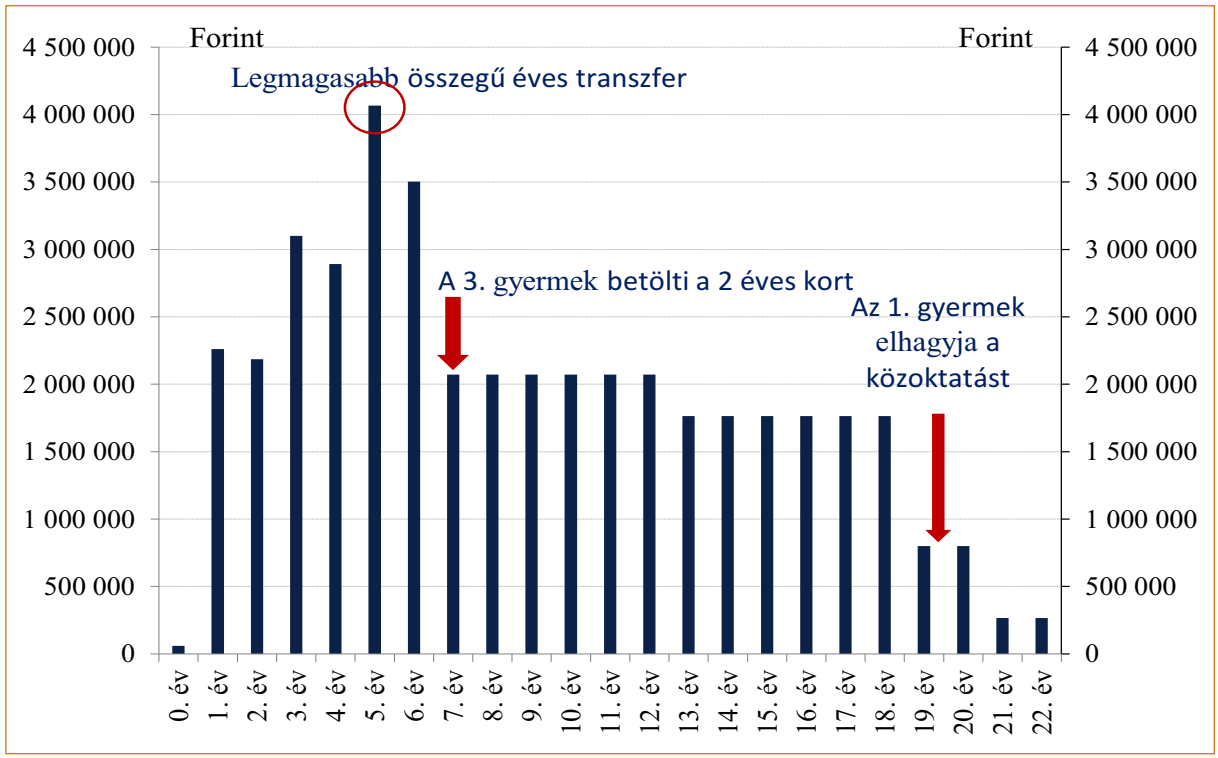
Forrás: Saját szerkesztés

Megjegyzés: A családi adókedvezmény a grafikonon bemutatott teljes időszak alatt, a családi pótlék a gyermek születésétől kezdve kerül folyósításra. Az anyasági támogatás egy alkalommal, a szülést követően jár. A csed, a gyed és a gyes időszakban a kék vonal az egyes transzferek teljes összegét mutatja. Az ellátások összegét a 2017. évi nemzetgazdasági bruttó átlagbér alapján számítottuk.

Egy háromgyermekes család a gyerekek közoktatásból való kikerüléséig becslésünk szerint 40 millió forint támogatást is kaphat az államtól (11. grafikon). Számításaink során feltételeztük, hogy az anya a szülést megelőzően a nemzetgazdasági bruttó átlagbérnek megfelelő bért kapott, és hogy a gyermekek 2-2 év különbséggel születnek meg. A 40 millió forintos összeg az *1. táblázatban* bemutatott támogatási elemekből adódik össze, így nem tartalmazza a Családi Otthonteremtési Kedvezményt és az állami kamattámogatás mellett igényelhető jelzáloghitelt sem. Mindez arra utal, hogy a magyar családtámogatási rendszeren keresztül nagyvonalú támogatással igyekszik a Kormány segíteni a családokat és a demográfiai folyamatok javulását.

11. grafikon

Három gyermek születése esetén járó családtámogatások összege éves bontásban

Forrás: Saját szerkesztés

Megjegyzés: A családi adókedvezmény a grafikonon bemutatott teljes időszak alatt, a családi pótlék a gyermekek születésétől kezdve kerül folyósításra. Az anyasági támogatás a gyermekek születésekor kerül egy összegben folyósításra. A grafikonon látható kiugró értékek a gyermekek megszületését mutatják. Azzal a feltevéssel élünk, hogy a gyermekek 2-2 év korkülönbséggel születnek: az első az 1. hónapban, a második a 25. hónapban, a harmadik a 49. hónapban.

A Magyar Nemzeti Bank már több kiadványában is vizsgálta a családtámogatási rendszer és a fenntartható felzárkózás, gazdasági növekedés kapcsolatát, valamint több javaslatot is megfogalmazott a témában. A Magyar Nemzeti Bank a 2016-ban megjelent *„Versenyképesség és növekedés”* c. könyvben jelezte, hogy a családtámogatási rendszernek magába kellene foglalnia az intézményrendszer családbaráttá való alakítását, a fiatalok itthon tartását, támogatásuk növelését, és hogy érdemes lenne megfontolni a gyereknevelés nyugdíjrendszerben való figyelembevételét is. Ezek mind hosszú folyamatot igényelhetnek, de mindenképpen további vizsgálatot érdemelnek.

2.5.3. Az új családpolitika (2010–2018)

Sziklák vagyunk gondolatban, kövek vagyunk öntudatban, kavicsok, ha menni kell, porszemek, ha tenni kell”
Gerebenics Gáborné: Kövek

A 2010-ben hivatalba lépett kormány számos a családoknak kedvező, a gyermekvállalást segítő intézkedést hozott. A kormányzat célja, hogy „a vágyott és kívánt gyermekek mind megszülessenek”. Saját értékelése szerint 2010 óta nyolc tárgykörben összesen 39 intézkedéssel javította a családok helyzetét, támogatta a gyermeknevelést, a kisbabák világra hozatalát (EMMI, 2017:105), a támogatás összege 8 év alatt több mint a kétszeresére,[84] a GDP-n belüli aránya pedig 3,5%-ról 4,8%-ra emelkedett.[85]

Nem tekintjük feladatunknak az intézkedések részletes, komplex elemzését, erre más fórumok hivatottak, mindazonáltal nem kerülhető el a kormány családbarát intézkedéseinek rövid áttekintése, hiszen ahhoz már elgendő idő eltelt, hogy – a gyermekszületések száma felől nézve – bizonyos eredmények, trendek kirajzolódjanak[86]. A kormány családbarát intézkedései több csoportba sorolhatók (EMMI, 2017:183).

– Pénzbeli juttatások, támogatások
  (pl. a családi típusú adózás, a gyed visszaállítása, kiterjesztése, gyed extra bevezetése, első házasok kedvezménye, diákhitel-tartozások könnyítése vagy elengedése, korengedményes nyugdíj (Nők40),[88] csok, az építkezési áfa-visszatérítés, illetve csökkentés, a házasságkötések adókedvezménye.

[87] „Nagyszülői nyugdíj” gyanánt népszerűsíti a kormány a nők 40 évi munkaviszony utáni nyugdíjazásának lehetőségét. A program – az intézkedés előnyei mellett – nem támogatja a többgyermekes anyaságot. A 40 év „jogosultsági” időből maximum 8 évet lehet gyes-sel, gyed-del, stb. megszerezni. Vagyis 2-3 gyermek gondozását honorálja a rendszer. Pl. egy háromgyermekes anyukának 41 évre van szüksége a nyugdíjhoz, egy négygyermekesnek 44, stb., és mivel kevesebb időt dolgozik, a nyugdíj összege is kevesebb lesz. Aki tehát a 40 évet „munkaviszonyban” tölti, sokkal több nyugdíjra számíthat.

– Térítésmentes állami szolgáltatások
  (pl. ingyenes tankönyv, gyermekétkeztetés, stb.)
– A munka és a család egyensúlyának megteremtését célzó intézkedések
  (pl. a bölcsődei férőhelyszám növelés[88], (12–13.kép), a Munkahelyvédelmi Akcióterv, a kisgyermekes szülők részmunkaidős foglalkoztatásának támogatása,[89] a nők munkavállalásának elősegítése (Varga, 2018).
– Kevésbé értelmezhető döntések
  (2016-ban megszűnt a Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet. Mivel éppen ebben az időszakban indult Szakértői Műhelyünk munkája, az Intézet megszüntetése nagy mértékben hátráltatta az elemzések és javaslatok megszületését.)

[84] Egy „igen pazarló, nagyon költséges és kevéssé hatékony szakpolitika”. Miközben magas rangú fideszesek hazaküldenék szülni a nőket, az elmúlt időszak intézkedései teljesen más irányba mutatnak, főleg a gyed extra és a bölcsődei hálózat szélesítése. „Ezek kifejezetten támogatják a női foglalkoztatást, és azt, hogy a férfiak is részt vegyenek a gyereknevelésben. Ez egy nyugati, észak-európai irány, amit Novák Katalin család- és ifjúságügyért felelős államtitkár képvisel.” (Szurovecz, 2016) http://abcug.hu/meg-konyhabol-kiengedik-noket-csak-szuljenek-mar/, letöltés: 2016. 12.05.

[85] 2010. évi 960,2 milliárd forintról 2018-ra 1 929,1 milliárd forintra emelkedik (EMMI, 2017:105).

[86] A kézirat 2019 január 1-én lett lezárva.

[88] „Ezt inkább egy szocialista kormánytól várná az ember, amely retorikájában is a nők munkaerőpiaci szerepvállalása mellett van, nem egy olyantól, amely konzervatívként határozza meg magát” – mondta Szikra Dorottya. „Sok a kérdőjel, de ha ez tényleg megvalósul, az egész régiót megelőzzük ezen a területen. Egyetlen kelet-európai országban sincs annyi gyerek bölcsődében, mint nálunk, arra pedig végképp nincs példa, hogy a kis falvakban is kötelezővé tennék a bölcsődei ellátást” – mondta Szikra Dorottya. (Szurovecz, 2016) http://abcug.hu/meg-konyhabol-kiengedik-noket-csak-szuljenek-mar/, letöltés: 2016. 12. 05.

[89] „Az állam különböző intézkedésekkel segíti a kisgyermekes anyák foglalkoztatását. 2011 óta jelentős indirekt ösztönző a családi adókedvezmény. A 2013-ban életbe lépett munkahelyvédelmi akcióterv értelmében a gyermekgondozási ellátásról visszatérőknek 2 évig nem kell se szociális adót, se szakképzési hozzájárulást fizetniük, 2014-től a három és annál több gyermekesek alkalmazása esetén 3 évig teljes, utána még további két évig 5%-os adókedvezmény illeti meg a munkáltatót. A 2014-ben bevezetett gyed extra a gyed igénybevétele mellett a korábbi tiltással szemben a gyermek egyéves korától – időtartamkorlátozás nélkül – lehetőséget ad a munkavégzésre, közvetlen módon ösztönözve ezzel az érintetteket a mielőbbi munkaerő-piaci visszatérésre. (Kádár, 2018:33)
Ezek az intézkedések felfoghatók családvédelmi programokként, de inkább a munkaerőpiac növelsét tűnnek szolgálni. „A (KSH, 2015b) adatai alapján 2010 és 2015 között 14 %-kal, 34,2 ezerre bővült a dolgozó anyák száma, foglalkoztatási arányuk pedig 11,6-ről 13,6 %-ra emelkedett.” Uo.

2017-ben – Szakértői Műhelyünk javaslatát is figyelembe véve – megalakult a Demográfiai és Családügyi Kabinet, majd a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS).

12–13. kép
Bölcsőde, 2018.

Eredmények

Bár az elmúlt időszak családbarát intézkedéseinek iránya – különösen a korábbi időszakokhoz viszonyítva – többségében kedvezőnek tűnik, mégsem érték el a kívánt hatást (Spéder-Kapitány, 2007:162). Az elismerésre méltó intézkedések (családi adókedvezmény, otthonteremtési támogatás, Gyed kiterjesztés, stb), után a kormányzat családtámogató, születésösztönző lehetőségei helyenként ellentmondásosnak tűnnek[90]. Ahhoz, hogy lényeges elmozdulás történhessen, a mélyebb okok megértésére épülő, komplex, és sokoldalú, átgondolt demográfiai stratégiára van szükség.

[90] A munkahelyvédelmi akcióterv keretein belül 40 ezer kismama vett igénybe kedvezmény, vagyis nem további gyermekeket vár, hanem dolgozik (Kádár,2018:38).

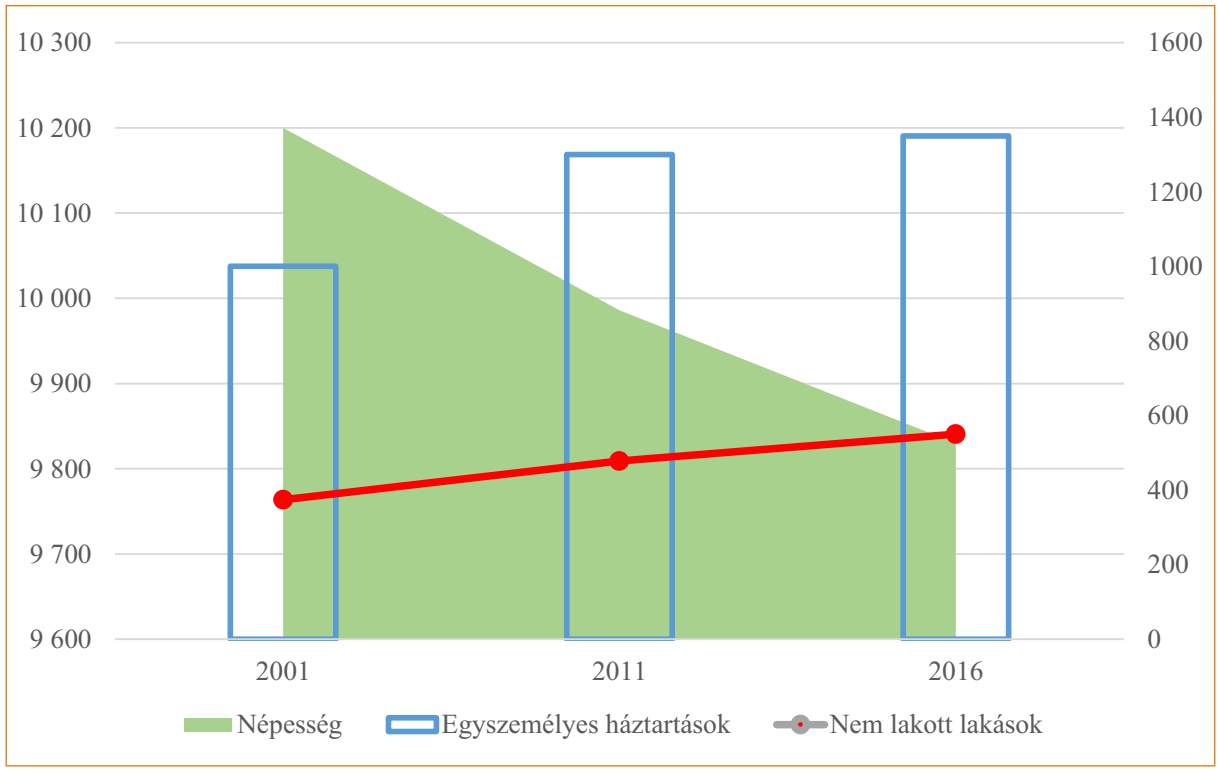
A házasságkötések száma és a termékenységi ráta 2016-ig emelkedett, a születések számának alakulására a beavatkozások nem voltak lényeges hatással (9. grafikon). A trendforduló eléréséhez évi 5-10 százalékos növekedésre volna szükség, ahogy azt 2015-ben megjelent elemzésünkben kifejtettük (Benda, 2015).

2011–2016 közt 7 ezerrel (3,3%-kal) csökkent a nagycsaládos háztartások száma, ezen belül 5 ezerrel a 4 vagy több gyermekeseké. Ugyanezen időszak alatt az összes gyermekes háztartás száma 3,5%-kal csökkent.

Az egyszemélyes háztartások száma is sokat mond a termékenységről. 2001 és 2016 között a lakosság száma 96 százalékra csökkent, az egyszemélyes háztartások száma ezzel szemben 135%-ra nőtt, az üres lakásoké pedig majdnem másfélszerese az ezredfordulóinak (12. grafikon). Az elmagányosodás és az elnéptelenedés folyamata tehát nem tűnik megállni.

12. grafikon

Népesség és a háztartások számának alakulása 2001–2016 között (ezer fő).

Forrás: KSH[91]. Készítette: dr. Benda József

„A hatékony intézkedések késlekedése arra is utal, hogy **a társadalomirányítás kulcsszereplőiben vagy még nem tudatosultak eléggé a népességcsökkenés katasztrofális következményei, vagy nem tekintik azokat kezelhetőnek.** Az eredményes beavatkozást részben az is korlátozza, hogy **a folyamat rendkívül összetett, így befolyásolása is csak a gazdasági-társadalmi-kultúrális élet minden területére kiterjedő, egymással összehangolt lépések sorától várható.** Komoly elmozdulásnak lehetünk tanúi napjaink kormányzati megnyilvánulásaiban, **az intézkedések azonban ma már nem elégségesek. Több évtizedes elmaradást kell pótolni, jelentős késésben vagyunk a népességfogyás megállításához."** (Koncz, 2018)

[91] http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_7.pdf, letöltés: 2019. 01. 12.

3. A nem vizsgált tényező: szocializációs folyamatok

A csecsemő-kisgyermekkori szocializáció – a pszichológiai kutatások szerint – alapvetően meghatározza a felnőtt elköteleződési, párválasztási attitűdjét és a gyermekvállalást. A személyes döntésben ez az élettapasztalat, a jelen élethelyzet és a jövőkép a döntő. Mivel kevésbé kutatott területről van szó, e fejezetben három generáció egymásba fonódó élettörténetét, annak kisgyermekkori tapasztalatait elemezzük a családalapítás és gyermekvállalás szempontjából, hogy megvilágítsuk, miért maradhatott ki a harmadik hullám a gyermekszületés számát illusztráló grafikonról. A kötődés elmélet szerint az élet első évének anya-gyermek kapcsolata határozza meg leginkább a felnőtt ember mentális egészségét és a gyermekvállalási hajlandóságát.

3.1. Az egészséges kisgyermekkori fejlődés

Kötetünk elsősorban a népességfogyás megállításának eszközrendszeréről, a megoldásokról szól, mindazonáltal néhány kevésbé feltárt, de meghatározó szakterületen a mélyebb elemzéseknek is teret nyitunk, hogy a komplex probléma megoldása felé vezető utat jobban megvilágíthassuk.

Ahogy az 2. ábra mutatja, az élethelyzetek megélt folyamatából (a személyes múlt, a személyes jelen és a személyes jövőkép) **az egyénekre jellemző, sajátos integrációban és a mikro-közösségek értékrendszere mentén állnak össze a végső döntések,** jóllehet – a közös társadalomtörténeti háttér – tömegesen hasonló eredményeket produkál.

A kisgyermekkorban szerzett tapasztalatokat a következő generációnak adjuk tovább

Ugyan felnőtt korban születnek meg a gyermekáldáshoz vezető döntések, a végeredmény mégis a személyiség fejlődésének folyamatából érthető meg. „Amikor ugyanis fiatal felnőttként valakivel összegabalyodunk, szerelemben, szeretetben, és úgy döntünk, hogy vele megpróbáljuk az életet, akkor már visszük magunkkal azt a motyót, amit a szocializációs folyamatban begyűjtöttünk. A párkapcsolatunk mintáját – tehát azt, hogy miként kötődünk a másikhoz, hogyan szeretjük, hogyan viszonyulunk hozzá, hogyan kommunikálunk vele – a gyermekkorunkból hozzuk magunkkal, amelynek megváltoztatása elég nehéz” (Bagdy, 2010:186).

Sem a magyarázatokhoz, sem a befolyásolásához nem elégséges tehát az aktuális társadalmi értékrend vagy gazdasági ösztönzők figyelembe vétele. Ennek a belátása különösen fontos a potenciális beavatkozási lehetőségek megfogalmazása szempontjából. **Az ok-okozati kapcsolatok feltárása azért különösen nehéz, mert a családi élet mikroszintű változásai évtizedek múltán, a következő generáció viselkedésében mutatkoznak meg pregnánsan.** Azonban ekkor már – mutatis mutandis – társadalmi értékrend,

magatartás, egészségi vagy mentálhigiénés állapot képében találkozhatunk a jelenségcsoporttal.[92] A helyzet feltárása ezért módszertanilag nagy körültekintést igényel.

2. ábra
A gyermekáldást befolyásoló tényezők komplex együttese.

Forrás: dr. Benda József

A családi élet alakulása tehát nem pusztán tükrözi a társadalmi és történelmi változásokat, hanem 20-30 év késéssel okozza is azokat, (MKPK[93], 1999) **vagyis az elkövetkező évtizedek társadalmának, kultúrájának alakulása attól is függ, hogy az előző generáció milyen körülményeket tud biztosítni a gyermekek számára.**

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a generációtörténeti megközelítést, hiszen egyedi társadalmi örökségünk ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy össze tudjuk hasonlítani helyzetünket más kultúrák működési sajátosságaival. Nem tartjuk tehát szerencsésnek azt a megközelítést, hogy más kulturális háttérrel és társadalmi folyamatokkal rendelkező országokban végzett kutatásokból levont következtetéseket a magyarországi populációra vonatkoztassunk anélkül, hogy saját mintáinkon elvégeznénk a feltáró vizsgálatokat. Magyarország esetében ez fokozottan érvényes, mert azt látjuk, hogy a nemzet hányatott történelme és a családok fokozott túlterhelése a második, harmadik generációban már nem csak bizalmi és morális válságot idézett elő, hanem csökkentette többek között a házasodási, a gyermekvállalási hajlandóságot, és egészségügyi, mentális problémák sokaságát idézte elő, és ma már a nemzet életben maradását veszélyezteti (Benda, 2015).

[92] A hernyóból azonban nem gyönyörű szép pillangó bontakozik ki, hanem szörnyeteg.
[93] Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, MKPK).

Tudományosan – módszertani nehézségek miatt – alig feltárt terület a kisgyermekkori és iskolai szocializáció hatása a felnőttkor értékrendszerére, mentalitására, az ebből következő párkapcsolati minőségre, az egészségi állapotra, gyermekszám tervezett alakulására (Blaskó, 2008)[94]. Ezek figyelembe vétele nélkül azonban nemcsak a folyamatok megértési lehetőségeit torzítjuk, hanem a beavatkozási pontok helyét is csak tévesen tudjuk megállapítani.*ontos diagnózis nélkül a terápia pénzkidobás*

Az újszülöttnek a közismert fizikai, biológiai szükségletek mellett érzelmi, biztonsági szükségletei is vannak (Ranschburg, 1993:20). A gyermek jelzéseire adott pontos válaszok teszik lehetővé az újszülött stabil érzelmi állapotát. Az anya és gyermeke közötti szoros kommunikatív kapcsolat eredményessége az újszülöttnek a világgal és a másokkal való későbbi kapcsolatának mintáját is adja, amelyben fontos szerepe van a születést követő szoros fizikai együttlétnek.[95] **A sikeres kapcsolat az alapja a felnövekvő gyermek szociális, érzelmi, utódgondozási, intellektuális, stb. fejlődésének** (Benda, 2015). (14-15. kép)

[95] „A későbbi szeretetkapcsolatok A és minősége az e fázisban megvalósuló testi kontaktusok bőségétől és intenzitásától függ". (Ranschburg, 1993:30; Bagdy, 2010:190)

[96] A biztos kötődésűek a szerelmet megnyugtató, biztonságot teremtő, kölcsönös függésként élik meg; a bizonytalan elkerülőket zavarja a túl erős intimitás, féltik a szabadságukat; az ambivalens kötődésűek az esetleges veszteségtől szoronganak, és féltékenyek (Hazan-Shaver, 1987; valamint Zsolnai, 2001:37).

Intim kötődés nélkül a gyermekeknek és a felnőtteknek egyaránt életminőség-romlással, elmagányosodással, egészségügyi kockázatokkal kell számolniuk[96]. Egy nagymintás kutatásban[97] kimutatták, hogy **a gyermekkori traumák agyi-strukturális elváltozásokat okoznak, amelyek drámaian befolyásolják a felnőttkori egészséget, és korai halálhoz vezetnek.**

„A kedvezőtlen gyermekkori élmények ma a legnagyobb figyelmen kívül hagyott közegészségügyi veszélyt jelentik nemzetünkre és sok ember számára riasztó életkilátásokat vetítenek előre. A kérdéssel azért nehéz szembenézni, mert szinte mindannyiunkra vonatkozik. Talán nem akarunk ezzel szembesülni, inkább megbetegszünk. A tudomány álláspontja azonban világos. A gyermekkori rossz körülmények drámaian befolyásolják az egészséget egy egész életen át, majd korai halálhoz vezetnek. Ezért ma a legfontosabb dolog, hogy bátran szembenézzünk a problémával. Mondjuk ki, hogy ez a probléma létezik, és a miénk!" (Harris, 2014)

A 3. ábra azt mutatja, hogy a kora gyermekkori elhanyagolás egy életen át végig követi az embert, és életünk különböző szakaszaiban, személyenként más-más formában megjelenve behatárolja életünk minőségét.

Tehát a csecsemőkkel való törődés biztosítása nem egyszerűen „érzelmi" kérdés, amit csak az édesanya igényei, vagy a munkaerő piac szempontjai felől lehet mérlegelni. A megfelelő népességszám kialakításán túl a nemzet mentális gyógyulásának, felemelkedésének, nemzetközi versenyképességének kulcsa a fogantatás pillanatától megvalósuló anya-gyermek, és az őket körülvevő családi szeretet-kapcsolatokban rejlik.

[94] http://www.demografia.hu/ kiadvanyokonline/index.php/ demografia/article/view/529/513, letöltés: 2016. augusztus 27.

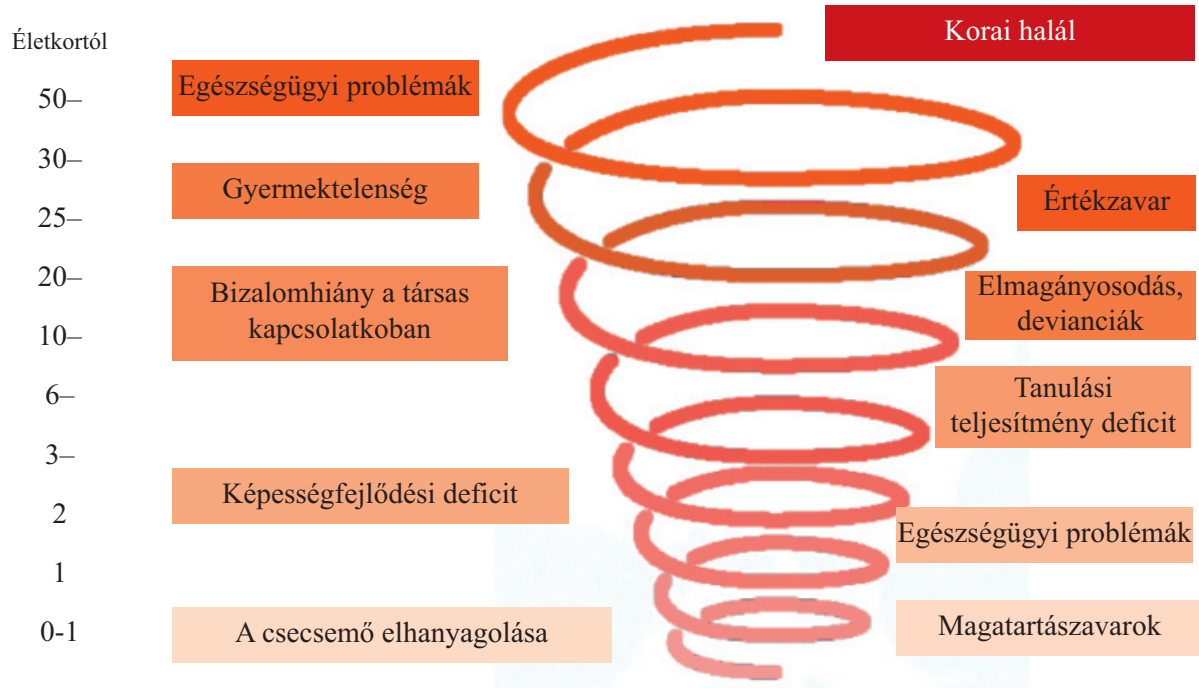

14–15. kép
A csecsemőkori kötődés minősége meghatározza a várható életutat

[97] A 90-es években a CDC (Centers for Desease Controll) és a Kaiser Permanente kimutatott egy tényezőt, amely 10 népbetegség közül 7-nek megnöveli a kockázatát Amerikában. Ha nagymértékben jelen van, befolyásolja az agy fejlődését, az immunrendszert, a hormonrendszert, sőt még a DNS leolvasódását és átíródását is. Azoknál, akik nagymértékben ki vannak téve ennek a tényezőnek, háromszorosára nő a szívbetegségek és a tüdőrák kockázata, és 20 évvel alacsonyabb a várható élettartam. Ez a tényező a gyermekkori trauma. Ilyenek a bántalmazás, vagy az elhanyagoltság, vagy ha szülő mentális betegségben szenved, vagy drogfüggő. dr. Vince Felitti (Kaiser) és dr. Bob Anda (CDC). 17 500 felnőttet olyan élményekről kérdezett, amit „kedvezőtlen gyermekkori élménynek" (ACE) nek nevezett (fizikai, érzelmi, szexuális bántalmazás, fizikai vagy érzelmi elhanyagolás, valamelyik szülő mentális zavara, drogfüggése, börtönbüntetése, a szülők szétköltözése vagy válása, vagy a családon belüli erőszak). Minden 'igen' válasz 1 pontot ért. Ezután összehasonlították az ACE értéket és az egészségi állapotokat. Két dolog derült ki: 1) a kedvezőtlen gyermekkori élmények igen gyakoriak. 2) az ACE pontok és az egészségi állapotok között mennyiségi összefüggés van. Minél magasabb az ACE pont, annál rosszabb az egyén egészségi állapota. 4 pont fölött a depresszióra 4,5 szeres, öngyilkosságra 12 szeres az esély. 7 pont fölött a tüdőrák kockázat 3 szoros, 3,5 szeres az ischaemiás szívbetegség veszély. **A korai rossz körülmények tehát befolyásolják a gyermekek agyának és testének fejlődését. Az MRI felvételeken mérhető különbséget látunk az amigdalán, amely az agy félelemre adott válaszainak központja. A gyermekkori ismételt stressz rongálja az agy szerkezetét és funkcióit, hatással van a fejlődő immunrendszerre, hormonrendszerre és még a DNS átíródására is.** Dr. Robert Block az Amerikai Gyermekgyógyászati Akadémia elnöke szavaival: health across a lifetime. http://www.ted.com/playlists/1/how_does_my_brain_work

3. ábra

A csecsemő elhanyagolásának várható hosszútávú következményei

Forrás: dr. Benda József

Az első hónapokban magára hagyott csecsemő, nem lesz képes kapcsolatot építeni és gyermeket nevelni.

3.2. A csecsemőgondozás társadalomtörténete 1948–1967

A két világháború közötti időszakban a nő igazi hivatásának az anyaságot tekintették (Hetényi, 1920). A helyzet 1948 után alapvetően megváltozott. Az extenzív iparosítás, és a „nők egyenjogúsításának" politikai akarata a női foglalkoztatás gyors bővüléséhez vezetett. 1948 és 1980 között több mint 1 millió fővel bővült

a női foglalkoztatás. A munkaképes korú nők 82%-a volt foglalkoztatott (KSH, 1985:121-155), ami messze felülmúlva a fejlett piacgazdaságokat, elérte a demográfiailag lehetséges maximumot (Frey, 1999:17-20).[98]

Hat hetes(!) gyermekágyi segélyt követően napos, hetes és hónapos bölcsődékbe terelték a gyermekeket. A hetes bölcsőde azt jelentette, hogy a csecsemőt hétfő reggeltől szombat estig az intézmény „látta el"[99]. 1950-től épült ki a bölcsőde hálózat az országban. Voltak időszakok, amikor a csecsemők, kisgyermekek közel fele bölcsődében, édesanyjuk pedig gyárakba kényszerítve töltötték napjaikat. (16-17. kép)

A nők munkába állása ebben az időben „társadalmi vívmánynak" számított, mivel önálló keresővé válásuk – a korábbiaktól eltérően – független gazdasági egység kialakítására tette őket alkalmassá (Koncz, 1985).

[98] A nők foglalkoztatása 1990-ben 20 %-kal meghaladta az Európai Unió átlagát.

[99] A „hetes" bölcsődében nevelkedett gyermekekről kevés adatunk van, ez az intézménytípus 2016-ban szünt meg. A jogszabályok szerint „az alapfeladatként nyújtott ellátás esetén a gyermek napi gondozási ideje a tizenkét órát nem haladhatja meg. A hetes bölcsődébe csak azokat a gyermekeket lehet felvenni, akiknek az otthonában – a család szociális helyzete, illetve az otthoni körülmények miatt – hét közben nem biztosítható az egészséges testi vagy szellemi fejlődése. A hetes bölcsődékben hetenként legalább 120 órában, bentlakásos formában biztosítják az elhelyezést. Ezt az ellátási formát azonban csak addig lehet igénybe venni, amíg az elhelyezésre okot adó körülmények fennállnak. http://www.noefon.hu/aloldal.php?page=gyermekek_napkozben

16. kép
Szobatisztaságra nevelés
a bölcsődékben, 1960 körül

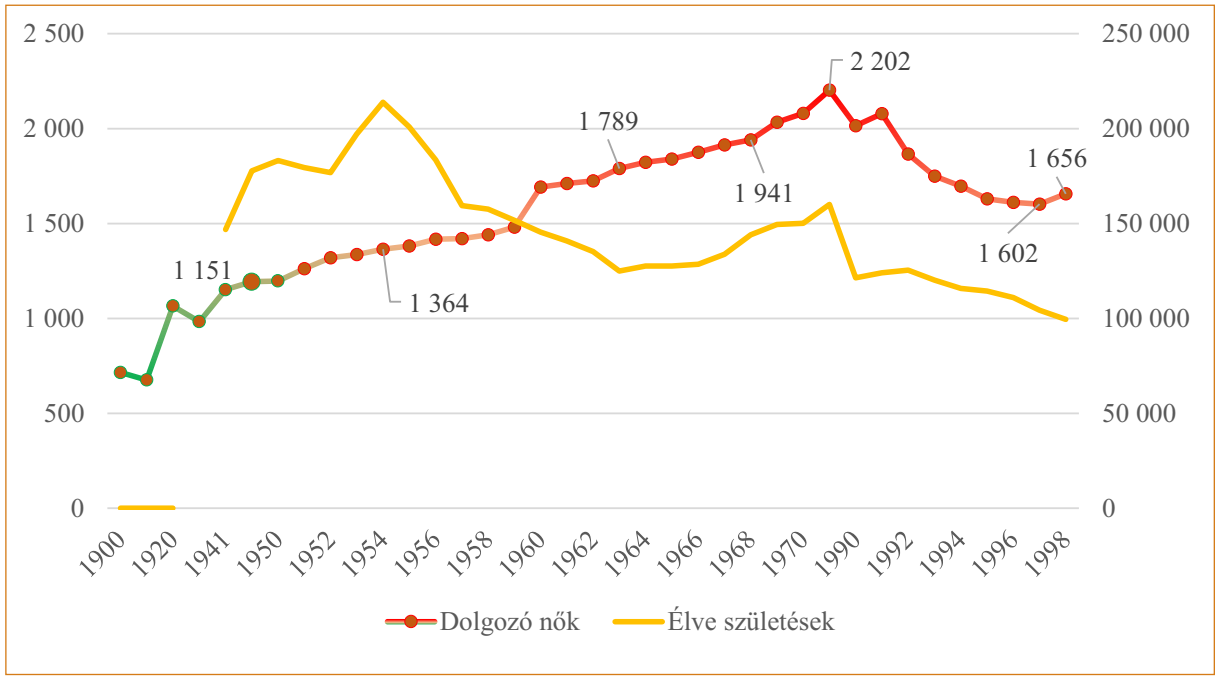
17. kép
Történelmi korok üzenete: a gyermeknek
testi kapcsolatra, érintésre van szüksége

Mit jelentett az újszülöttek számára a nők teljes foglalkoztatása?

„Nagymamám sokszor mesélt a régi időkről. Elbeszélései alapján bemutatom, milyen volt gyermeket várni az 1950-es években, 1955-ben. Édesapám születésekor, a gyermekáldás örömét számos nehézség övezte: a várandós nők egészen a szülés pillanatáig dolgoztak az üzemekben, a gyárakban, sokszor kemény fizikai munkát végezve (18-20.kép). Nagymamámat idézve: „Súlyos vasalkatrészeket emeltünk, cipeltünk. Itt nem néhány kilóról, hanem 10-20-30 kilóról van szó. Emlékszem több asszony is elvetélt a gyárban, sokszor a forró napon dolgoztunk még nagy hassal is. Nem volt más választásunk… Akkor sem volt jobb a helyzet, miután szültünk. Másfél hónap után visszamentünk a gyárba dolgozni, a csecsemőket bölcsődébe vittük, az anyák meg a szünetekben mentek megetetni a gyermekeiket. Tudtuk, hogy ez így természetellenes, de nem volt más választásunk… Nem voltam karrierista nő – ahogy ma mondanák –, akkoriban a nőknek ez kényszer és nem választás kérdése

13. grafikon

Nők foglalkoztatása és a megszületett gyermekek száma 1900–1998 között (ezer fő).

Megjegyzés: A nők foglalkoztatottsága 1945 és 1970 között megduplázódott, és a kötetlenebb időbeosztású mezőgazdaságból és a háztájiból az iparba helyeződött át. (13. grafikon, 18–19–20. kép)

Forrás: KSH, 1960/3:7.,1996:83., Lakatos-Molnárfi, 2000, Statisztikai évkönyv, 1965, 1969, 1970.,

Készítette: dr. Benda József

18–19–20. kép

A nőket a legkülönbözőbb ipari munkakörökbe terelték.

volt. Sokszor értem úgy be a bölcsődébe, hogy a fiam sírt és senki sem ment hozzá. Egy dadára jobb esetben 5-6 csecsemő jutott. Szükségleteikről nem tudtak, nem tudhattak gon-

doskodni. Mindennap, amikor a fiamat ott kellett hagynom, megszakadt a szívem, de nem volt mit tenni. Sajnálom, hogy ezeket az éveket nem tudtam a fiammal tölteni, ezt már senki és semmi nem adja vissza.” (Tóth, 2015).

A fiatal nőket foglalkoztató munkahelyek mellett tömegesen épültek fel az ötvenes évektől az üzemi bölcsődék, ahol megengedték, hogy az édesanyák négyóránként, „szoptatási idő”-re a gyermekeikhez menjenek (21–22. kép).

Ilyen körülmények között a gyermekek fiziológiai ellátása sem történhetett konfliktusok nélkül. A csecsemők egy részének elhelyezését az akkortájt még létező többgenerációs családokban élő nagyszülők[101] és rokonok tudták megoldani, ám egyre növekvő számban a bölcsődék fogadták be őket (16-23-24. kép). Az akkor tömegesen kialakított, folyamatosan túlzsúfolt napos/hetes bölcsődékben[102] el tudjuk képzelni, hogy milyen szakértelem, gondoskodás, tárgyi környezet, szeretetteljes gondoskodás és megértő figyelem juthatott egy-egy hathetes vagy fél éves csecsemőre.

21. kép
Szoptatási szünet a vállalati bölcsődében.[100]

22. kép
Propaganda a nők munkába tereléséhez az ötvenes-hatvanas években.

[100] Budapest, 1953. január 10. – Istenes Jánosné, Schach Jánosné és Kovács Gyuláné a Hazai Fésüsfonó és Szövőgyár dolgozói munka közben megetetik gyermekeiket a gyár bölcsődéjében. Fotó Jónás Pál.

[101] Ebben az időben a nagyszülőkre és a szomszédokra még számíthattak a családok.

[102] Egy bölcsődei csoport gyermeklétszáma 2015-ben 12-14 fő, sajátos nevelési igényű gyermek integrálása esetén 10 fő, két bölcsődei szakgondozó (OKJ) képesítésű kisgyermeknevelővel. Nincsenek adataim a csoportlétszámról és a képesítési követelményekről az 1950-es évekből (Balogh, 2012:39).

23–24. kép
Étkeztetés a bölcsődékben.

Nyilvánvalóan nem tud egy gondozó alkalmazkodni 5-6 csecsemőhöz egyszerre. A gyermekek kénytelenek voltak elviselni a körülményeket, a társak esetenként zavaró, egymást bántalmazó viselkedését, miközben nem volt jelen az édesanyjuk, aki megvigasztalhatta volna, megnyugtathatta volna, biztonságba tudta volna ringatni őket. Mivel nem a sikeres alkalmazkodási, társas kapcsolódási mintát interiorizálhatta a csecsemő, hanem egy olyan viselkedést, amely figyelmen kívül hagyja a partner igényeit, maga is ilyenné vált. Megfigyelésekkel is igazolták ennek folyamatnak a működését. Azok a csecsemők, akiknek viselkedésére az édesanyjuk érzékenyen reagált az első év folyamán, nemcsak kevesebbet sírtak, de szívesebben is tettek eleget a szülők kívánságainak (Bowlby, 2009:16).

„ ...mert zsarnokság van az óvodákban,
az apai tanácsban, az anya mosolyában,
abban, ahogy a gyermek idegennek felelget…”
Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról

Ahogy a 14. grafikonon látjuk, 1954-től kezd zuhanni a gyermekszületések száma. 8 év múlva (1962) már 93 ezer gyermekkel kevesebb születik, 22 ezerrel kevesebb, mint a II. világháború évében, 1945-ben! **Nyilvánvalónak tűnik az összefüggés az édesanyák munkába kényszerítése és a gyermekszületések számának csökkenése között.**

Az erőszakos munkába állítás mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül az erre az időszakra jellemző internálásokat, a beszolgáltatásokat, a besúgóhálózat kialakítását, a faluközösségekből a városokba terelt tömegek életmód-átalakulását, a családok szétszakítását, és a proletárdiktatúra más, fegyveres erőszakkal levezényelt társadalomromboló törekvéseit, amelyek a gyermekvállalást külön (is) megterhelték. Az 1956-os forradalom után kivándoroltak tízezrei[103] is nagyobb részt a szülőképes fiatal korosztályt tizedelték.

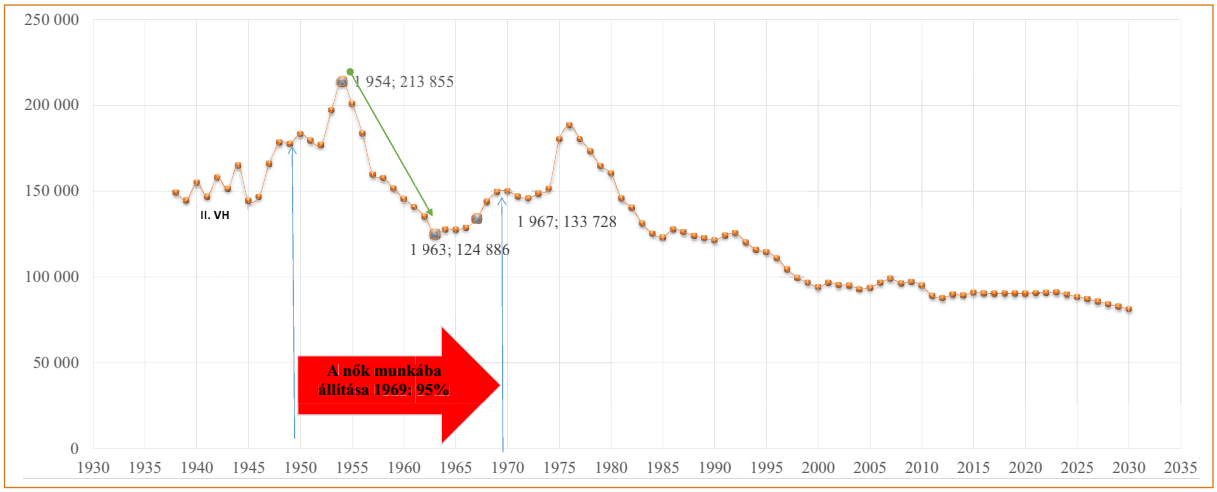
A zuhanás megállása az 1963-as konszolidációhoz tűnik köthetőnek, amit pár év stagnálás követ. A fordulat a gyes bevezetésével indul (10-13 ezer gyermekkel születik több), amit 1969 körül a baby boom, a Ratkó-nemzedék szülőképes korba lépése (1973) erősít föl.

Vajon mit élhetett át az 1950-1967 között született nemzedék a kapcsolatokra legérzékenyebb csecsemőkorában, akkor, amikor 6 hetes korától napos/hetes bölcsődékbe került? Biztonságot, együttérzést, örömet, fontosságélményt, nélkülözhetetlenséget és bizalmat? (21-23-24. kép) Vagy inkább félelmet, elhagyatottságot, csalódást, kitaszítottságot, magányosságot, cserbenhagyást, csak átmenetileg beteljesülő vágyak és frusztrációk tömegét? Milyen sérülések, károsodások történhettek az agyában, neurológiai szinten?

[103] 1956–57-ben 163 106 fő vándorolt ki (Szászi, 2004:145-155).

14. grafikon

A nők munkába állítása, a teljes foglalkoztatottság kiterjesztésének hatás a gyermekszületésre 1950–1970.

Forrás: KSH adatsorok

Az adatok azt valószínűsítik, hogy ez a nemzedék[104] (nevezzük őket 'csalódott, vágyakozó' generációnak), **tömeges méretekben szenvedhetett el pszichés és idegrendszerisérülést** az erőszakosan megszakított anya-gyermek kapcsolatok miatt (25–26. kép). Jelentős részének közös élménybázisa az „anyátlanság", az intimitáshiány, a meghitt családi együttlétek nélkülözése, a szoros kapcsolatokra való képesség hiánya, amelyek a tartós és boldog házassághoz, az utódvállaláshoz egyaránt fontos, nélkülözhetetlen feltételek,[105] s amelyeknek hiánya még sokáig fog továbbgyűrűzni társadalmunkban (27–28. kép).

25. kép
Leonardo da Vinci: Madonna Litta

26. kép
Feszty Masa: Úti boldogasszony

104 1950 és 1967 között született.

[105] „Egy felmérés szerint a házassághoz a legfontosabb tényezők a fiatalok szerint azok, melyek a „kapcsolat harmóniájához kapcsolódnak: megbízhatóság, szerelem, kölcsönös megbecsülés, jó szexuális kapcsolat és hasonló gondolkodás. Ezt a házasságpárti nőknek és férfiaknak is több mint 90 százaléka fontosnak tartja.” (Székely, 2013: 70) Ha ezt a kutatási eredményt összevetjük a majomcsemeték izolációs kísérletében olvasottakkal, megerősíteni tűnik a szociális viselkedés csecsemőkori elsajátításának deficitjét. Letöltés 2014. szeptember 17. http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Ifjusag_2012_ tanulmanykotet.pdf,

3.3. Transzgenerációs hatások

A probléma helyes felismerése fél megoldás.

1954-től zuhanni kezd a születések száma (14. grafikon: ’A’ generáció). 9 év múlva, 1963-ban, már 100 ezer gyermekkel kevesebb születik. 1963-tól fordul a trend. A GYES bevezetése (1967, 10-13 ezer gyermekkel születik több) növeli a születések számát, amit a babyboom, majd a Ratkó-nemzedék szülőképes korba lépése (1973) erősít föl (’B’ generáció). Az 1950 és 1967 között született ’A’ nemzedéket választották el tömeges méretekben édesanyjuktól. Jelentős részük élménybázisa az „anyátlanság”, az intimitáshiány, a meghitt családi együttlétek nélkülözése, amely a tartós és boldog házassághoz, az utódvállaláshoz, az egészséges életmód kialakításához egyaránt nélkülözhetetlenek (Székely, 2013:70). A szeparáció következményei több adatsoron is megjelennek, és hatásuk generációkon keresztül megfigyelhető (Németh, 2013).

27–28. kép
Propaganda a női identitás átalakítására családanyából munkásnővé.

3.3.1. Három nemzedék szocializációs folyamata

„Amilyen a fa, olyan a gyümölcse.”

A korai (elsődleges) szocializáció elemzése, valamint a történelmi folyamatok felvázolása után vizsgáljuk meg, milyen hatásai, következményei lehettek e folyamatoknak a felnövekvő generációkra 1945-től napjainkig. Kutatásainkban hasonló szakaszolást alkalmazunk, mint a nyugati társadalomelemzésekben elterjedt modern generációelméletek (Szántó-Susánszky, 2013:43),[106] bár a határvonalak nem pontosan egyezőek.

[106] „Az azonos történelmi és társadalmi környezetben született és nevelkedett emberek csoportját” nevezik társadalomtudományi megközelítésben egy generációnak. Határait jelentős történelmi eseményekhez igazítják, mivel meghatározó tapasztalatokat nyújt egy olyan élmény, mint pl. a II. világháború, nálunk 1956, a „gulyáskommunizmus”, a rendszerváltás vagy az internet elterjedése. Klasszikus megközelítésben a II. világháború előtt született nemzedéket „veteránoknak” nevezik, az 1945–1964 között születetteket „baby boomer”-eknek, az 1965–1979 között született nemzedék az „X”, az 1980–1994 közöttiek nemzedéke az „Y”, az 1995 után születettek nemzedéke pedig a „Z” generáció. Magyarország és ilyen módon az itt élő generációk történetét nem tudjuk pontosan e minta szerint szakaszolni, ezért – ebből a szempontból – csak korlátozottan építkezhetünk a nemzetközi szakirodalomra.
Saját megközelítésünkben – amely egy eddig kevésbé elemzett nézőpont – ilyen erőteljes, a generációk gondolkozását meghatározó határvonalnak tekintjük, hogy bölcsődében vagy otthon nevelkednek-e a gyermekek. Ehhez hasonló megközelítést alkalmaznak az „X” generációs élményvilág megfogalmazásában: „Tagjai jellemzően olyan családokban születtek, amelyekben mindkét szülő dolgozott; a szülők között gyakori volt a válás, így a gyermekek gyakran bizonytalanságban, a változás körülményei között nevelkedtek.” LaBan MM.: Late Y2K Phenomenon. In i. m.: 44. o.

Három, mintegy húszéves periódust különítettünk el egymástól: 1950–1969; 1970–1989; 1990–2010. (15. grafikon). Azért ezt a három korszakot, mert – ahogy korábban láttuk – , a legjelentősebb társadalmi változás, amely a korai szocializációt befolyásolhatta, az 1950–1970 közötti időszakra tehető. A fejlődés-lélektani kutatások alapján azt vélelmezzük, hogy a később szülővé váló nemzedékek a csecsemő- és kisgyermekkorban megtapasztalt gondozási mintákat, szülői bánásmódot, gondozási kultúrát továbbörökíthetik a következő generációra.

Nem azt állítjuk, hogy kizárólag ez a tényező váltotta ki a tovagyűrűző hatásrendszert. Mindössze **arra hívjuk föl a figyelmet, hogy a többtényezős folyamatok egyik meghatározó elemével van dolgunk, amelynek azért fontos különös figyelmet szentelni, mert egyben a következmények kezelésének fontos eszközéről van szó.**

Magyarázat:

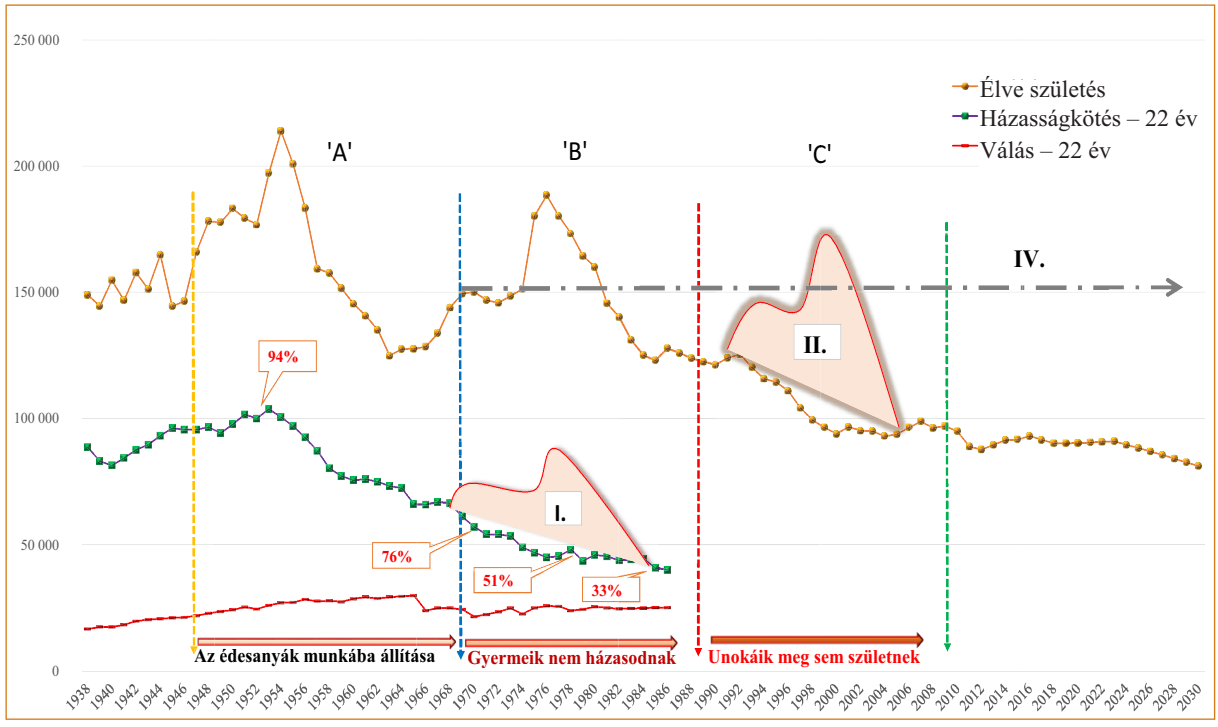
- Az ’A’ (Csalódott) nemzedék még 94%-ban házasodik, de rendre nem képes saját lélekszámának reprodukálására (évente 10–26 ezer gyermekkel kevesebb születik).
- Az ’A’ nemzedék felnőtt korában folyamatosan nő a válások száma, és a náluk kialakult kötődési zavarok tovább öröklődnek gyermekeikre.
- ’B’ (Kötődéshiányos) nemzedék már csak 51%-ban köt házasságot[108] (I. zóna: a meg nem kötött házasságok mutatója).

[107] A halasztott gyermekvállalás alacsonyabb gyermekszámmal jár együtt (Spéder–Kapitány, 2007:152).

– ’B’ generáció meg nem kötött házasságaiból nagyságrenddel kevesebb élet fakad (’C’ generáció, II. zóna; 25–87 ezer gyermekkel születik kevesebb évente, több mint 600 ezer gyermek marad „terv”).
– II. vonal: a társadalom reprodukciójához szükséges születésszám.

15. grafikon

Három nemzedék születésszáma, házasodása, válása

Forrás: KSH (2018)[108] alapján, szerkesztette dr. Benda József

A legtisztábban akkor tudnánk az összefüggéseket feltárni, ha sikerülne beazonosítani az egymást követő generációk gyermekkorban kialakított kötődési mintáit, és azt összevetni későbbi életpályájukkal, párválasztásukkal, illetve gyermekeik számával. Mivel azonban ilyen kutatások nem készültek, a rendelkezésre álló, más részkutatások által már föltárt adatokra támaszkodunk. A generációk élettörténetére vonatkozó megállapításokat nem célszerű egyéni életsorsokra vetíteni, hiszen egy-egy személyre vonatkozóan nem tudunk következtetéseket levonni. Inkább életút trendekről, bizonyos hatások által befolyásolt társadalmi csoportok viselkedési szokásairól beszélünk, amelyek a speciális megvalósulási helyzetektől függően egyéni színezetet kaphatnak.

108 http://www.ksh.hu/stadat_hosszu

3.3.1.1. A „csalódott" nemzedék házassága és termékenysége (1950–1969 között születtek, 2018-ban 68–49 évesek)[109]

„Azt hitted, kis bolond, könnyebb lesz az életed,
Ha senkit nem szeretsz, és téged senki nem szeret…"
Bródy János

A „csalódott" nemzedék jelentős részének korai kapcsolati mintáját jórészt[110] a bölcsőde adta, melyhez hozzájárult **az iskolarendszer társas kapcsolatokat romboló dresszúrája.** Figyeljük meg, hogyan házasodik, hány gyermeket hoz világra, és milyen örökséget tud gyermekeinek átadni. Ez a nemzedék, mint láttuk, csak részben tapasztalhatta meg a korai anya-gyermek kapcsolatra jellemző intimitás- és biztonságélményt.[111] A kötődés örömét, annak nyugalmát, harmóniáját kevesebbszer élhette át, mint ahogy arra szüksége lett volna. Szórványosan voltak, lehettek csak emlékei harmonikus együttlétekről, csalódnia kellett édesanyja ismételt munkába menetele, eltávozása miatt. Mivel volt pozitív élményalapja is, kapcsolatépítési hajlandósága kialakult, megmaradt. Ahogy korábban írtuk, ebben a generációban a házasodási arány 97%.[112] Az elsődleges illetve másodlagos szocializáció kötődésromboló hatása a kohorsz konfliktuskezelési képességeiben (a válások száma 25%-kal nő; lásd: 13. grafikon), saját reprodukciós képességében, az utódok számának csökkenésében mutatkozik meg. Ugyancsak a 13. ábráról olvashatjuk le: ennek a korszaknak a legnépesebb korosztálya 1954-ben 213 855 fő, míg gyermekeik száma 22 évvel később 188 385 fő (vagyis 25 ezerrel kevesebb). Ez az arány a többi évben is hasonló.

A lélekszámcsökkenés mellett azonban más következményekkel is számolnunk kell, amelyek számszerűségükben csak később lesznek megfigyelhetők. Pillantsunk most vissza a kisgyermekkori kötődés elméletére, és egészítsük ki a felnőttkori kötődés kutatásának eredményeivel![113] Ez utóbbi négy kötődéstípust azonosít az önkép és a másokról, a társról alkotott kép (ítélet) alapján: a biztonságos, az elkerülő, az aggodalmaskodó és a bizalmatlan kötődési típusokat. A felnőttkori kötődés vizsgálatának az utódokkal való törődés szempontjából tulajdonítunk jelentőséget. A négy típus a pozitív és negatív érzelemvilág-dimenziók mentén különül el egymástól (2. táblázat).

[109] Az évszámok nem jelentenek pontos határt. A változást 1967-hez, a gyes bevezetéséhez kötjük, ami - a népesség egy bizonyos hányadában - pár év késéssel eredményezhette az új anya-gyermek kapcsolatok létrejöttét.

[110] Sajnos nincsenek pontos adatok, hogy a korosztályok milyen arányban nevelkedtek nagyszülőknél, rokonoknál, ismerősöknél, napos és hetes bölcsődékben, csak az eredményekből következtethetünk.

[111] A biztos kötődésűek a szerelmet megnyugtató, biztonságot teremtő kölcsönös függésként élik meg; a bizonytalanelkerülőket zavarja a túl erős intimitás, féltik a szabadságukat; az ambivalens kötődésűek az esetleges veszteségtől szoronganak és féltékenyek (Hazan-Shaver, 1987; valamint Zolnai, 2001:37). A szingli életmód melletti döntés itt még nem úgy jelenik meg, mint a válás vagy a magányosság, hanem úgy, mint a feloldhatatlannak látszó konfliktusok folyamatos növekedésének egyirányú zsákutcája. 1994-ben jelent meg Vámos Miklós: „Anya csak egy van" c. önéletírása, amely az édesanyjá(ért)val való kilátástalan küzdelem bemutatása, és annak irodalmi feldolgozása.

[112] Ez a generáció egy 2013-as vizsgálat szerint – a később születettekhez viszonyítva – arányaiban sokkal inkább meg is őrizte párkapcsolatát (Szántó-Susánszky, 2013:46).

[113] A kötődéskutatások két egymástól eltérő megközelítést alkalmaznak a gyermekkori kötődések felnőttkori hatásaira vonatkozóan. Mindkét irányzat Bowlby (2009) elméletét veszi alapul, de az egyik a felnőtt korú vizsgálati személlyel végzett mélyinterjúra támaszkodva a gyermekkor eseményeiből von le következtetéseket, míg a másik a felnőtt kötődési mintázatát kérdőívek segítségével azonosítja. (Szántó-Susánszky, 2013:187).

2. táblázat

Kötődés típusok az önkép és a társakról alkotott kép alapján

		Önkép	
		Pozitív	Negatív
Társról alkotott kép	Pozitív	Biztonságos	Aggodalmaskodó
	Negatív	Elkerülő	Bizalmatlan

Forrás: Szántó–Susánszky, 2013:187

A szülőkhöz való biztonságos kötődés a gyermek számára a kölcsönösen jutalmazó, fejlődőképes, szilárd kapcsolatrendszert és az alkotóképes, fókuszált élet lehetőségét vetíti előre, amelyben minden fél számára tervezhető és folyamatosan bővülő életlehetőségek kínálkoznak, a konfliktusok pedig erőforrásokká válva rendezhetőek.

„Nézd meg az anyját, vedd el a lányát."

Az elkerülő szülői magatartás esetén a biztonság sérül. A szülő nem fektet energiát a kapcsolatokba, ami az utód számára kiszámíthatatlanná teszi a környezetet; nem bízhat meg szüleiben, így a kapcsolatai nem lesznek tartósak és kölcsönösek. Az aggodalmaskodó, szorongásos kötődési mintázatban felnövő gyermeket érzelmileg magához láncolja a szülő, amitől vagy túl korán megszabadul, kitör, vagy foglya marad egész életében. A bizalmatlan felnőtt nehezen épít ki kapcsolatokat, és azokban nem is érzi jól magát (29. kép).

Ennek a generációnak a kötődés-mintázati gyakoriságára még nem készült vizsgálat. Csak a társadalomtörténeti folyamatokból tudunk következtetni arra, hogy az évről évre egyre nagyobb létszámban munkába állított nők és az évről évre növekvő számú bölcsődei gondozottak kötődési lehetőségei hogyan alakulhattak. A korábban bemutatott szakirodalom alapján feltételezzük, hogy amit ez a generáció kötődési mintában, társas kapcsolati minőségben és intenzitásban nem kaphatott meg a szüleitől, azt már nem

29. kép

Szorongó, kiszolgáltatott gyermek. Ha gyakran kerül valaki ilyen lelkiállapotba, neurológiai következményekkel jár.

is fogja tudni átadni saját gyermekeinek. **Az egészséges kapcsolati mintával nem rendelkező, tömegesen bölcsődékben nevelkedett szülők nem képesek továbbörökíteni azokat az 'ösztönös', evolúciósan évezredek alatt fölépült, adaptív, a nemzetek sorsát meghatározó csecsemőgondozási mintákat, amelyek az egészséges fejlődéshez szükségesek.**

„Lángot ki lehel deres ágra?"
Nagy László: Ki viszi át a szerelmet

Amíg szüleik lelkiismeret-furdalással élték meg a kényszerű elszakíttatást gyermekeiktől,[115] a következő generáció felnőttként nem feltétlenül ismeri ezt az érzést, hiszen őt is így nevelték. Ezért aztán az ő gyermekeik (a kötődéshiányos nemzedék) esetleg már súlyosabban sérültek, ami többféle formában is megmutatkozott. Az ő gyermekeik már nagyobb arányban kerülnek bölcsődébe,[115] mint ők maguk (16. grafikon). A hetvenes évek második felétől volt a legmagasabb a bölcsődések száma, arányuk a nyolcvanas évek elején tetőzött (KSH, 2012:3).

[115] 1975 és 1988 között a korosztály 14–16%-a (16. grafikon) Az intézmények mellett a nagyszülőknek, rokonoknak és ismerősöknek is számottevő szerep juthatott és jut ma is a gyermekek felügyeletében, amelynek minőségére vonatkozóan nincsenek adataink. Annyit tudunk, hogy az utóbbi évtizedben a legalacsonyabb iskolai végzettségű anyák vannak inkább együtt gyermekeikkel, és mind a bölcsődét, mind a nagyszülők, rokonok, barátok segítségét a középfokú végzettségűek veszik leginkább igénybe. (KSH, 2011:24) http://www.ksh.hu/docs/ hun/xftp/ idoszaki/pdf/gyemekvallalasneveles.pdf%202013-08-17, letöltés: 2015. július 7.

3.3.1.2. A „kötődési képességhiányos" nemzedék
(1970–1989 között született nemzedék, 2018-ban 30–48 éves)

„Minden önmagában meghasonlott ország elnéptelenedik…"
Máté evangéliuma, 12/25.

A vizsgált nemzedék tehát 1970–1989 között cseperedett.[116] Ahogy korábban írtuk, a gyermekkorban megélt anyakapcsolat erős hatással van a szülőkorba lépő nők anya-szerepére (Ranschburg, 1993:28). Jelentős részüket gyermekkorukban már szüleik magukra hagyták,[117] amikor sírtak, nem mentek be hozzájuk, hogy megvigasztalják őket. Az akkor divatos kisgyermeknevelési eszmény már tükrözte a mentalitásváltozását: „Ne vedd föl mindig! Meglátod, megszokja, nem lesz egy perc nyugtod sem!" – hány szülő hallgatja még ma is az előző generáció intelmeit, az elkényeztetett baba mítoszát? – Miért, ilyen is volt? – kérdezhetné a mai olvasó. A válasz: igen, volt. Nem is kell túl messzire visszanyúlnunk a történelemben, elég a hatvanas, hetvenes évek babagondozási könyveit olvasni. Akkoriban mindenki meg volt győződve arról, hogy az újszülöttet az első perctől önállóságra kell szoktatni. Abban hittek, hogy a baba akkor lesz kiegyensúlyozott és nyugodt, ha a szülők megfelelően betartják ezeket a kemény szabályokat. Nem rosszindulatból tették, ez volt a korszellem, minden gyermekgondozási szakkönyv és gyermekgyógyász ezt javasolta.[118]

Ennek a nemzedéknek a tagjai kisdedként nem kaptak segítséget problémáik megoldásához,[119] szüleik nem tudták nekik továbbadni azt a szeretetet, gondoskodást, amiben maguknak sem volt részük,[120] és ők

[114] Az 1950 előtt született nemzedék tagjai sokkal negatívabban ítélik meg házasságok számának a csökkenését, a gyermekek születésének elmaradását, mint az utánuk következő generáció tagjai (Pongrácz, 2011:38).

már nagyszüleiktől (akiktől külön éltek) sem kaphattak segítséget. Őket már nem várták haza az iskolából a szüleik, akik ellenben hazavitték a nyolcórás munka minden feszültségét és fáradtságát. A gyermekekkel való törődés elmaradt, ami az oktatási intézményekben nemhogy pótolva lett volna, sokkal inkább a gondoskodás hiányát az iskolákban csak további traumák tetézték.[120] A családokon belüli kevés együtt töltött idő is feszültséggel volt terhes, és főképp a háztartást és az élet fenntartását szolgálta. A maradék időt a közös beszélgetés helyett, elvitte a tévé és a háztáji.

116 A hetvenes évekig lezajlott az erőltetett iparosítás korszaka, a városokba terelték a vidék lakosságát, és ezzel párhuzamosan épültek föl országszerte az egy-másfél szobás lakásokkal, büfé-konyhával rendelkező lakótelepek, ami szétválasztotta a többgenerációs családokat, így a nagyszülők egyre kevésbé tudtak a csecsemőgondozásban részt venni. Megjelent a televízió, ami szintén a családi kapcsolatok átalakulását implikálta.

117 1979-ben 72 ezer gyermeket gondoztak bölcsődékben, a korosztály mintegy 30 %-át. A bölcsődékben gondozottak újszülöttekhez viszonyított aránya azóta is közel azonos. A bölcsődések száma folyamatosan csökkent a demográfiai folyamatoknak megfelelően és a gyermekgondozási ellátás kiteljesedésével. Az 1990-es évektől jelentősen szűkültek a bölcsődei kapacitások a vállalati bölcsődék bezárása utáni kedvezőtlen finanszírozás és a gyermekszámcsökkenés miatt. (KSH, 2011:24)

118 „Az utóbbi évtizedekben aztán szépen elkezdtek lazulni ezek a szabályok, a tudósok egyre több bizonyítékot találnak amellett, hogy a baba helye valójában a szülő karjában van, hogy az óramű-szerű táplálás nem egyezik a csecsemő testi és lelki szükségleteivel. Szerencsére egyre kevesebb olyan családdal találkozni, amelyben »a kiságy nevel«, vagyis csak a »gondozási feladatok« idejére veszik ki a babát, mégpedig előre megállapított napirend szerint. És az is kiderült, amit nagyon sokan régóta sejtenek: hogy azok a babák, akiket az első években sokat dajkáltak, és keveset hagytak sírni, a későbbi időszakban éppenhogy önállóbbak lettek, és jobb kapcsolatokat alakítottak ki más gyerekekkel, majd felnőttekkel. A magyarázat az idegrendszer fejlődésében rejlik. A síró csecsemő szervezetében rengeteg kortizol (stresszhormon) keletkezik, ami elárasztja az agyat. Ez gátolja az érzelmi fejlődést, és a babát a későbbi időszakban, akár felnőtt korában is érzékennyé teszi a stresszhatásokra. Ugye ismersz olyan gyereket és felnőttet is, aki a legkisebb probléma esetén is »befeszül«, aki egy ártatlan viccet is személye elleni támadásnak él meg? Az ő gondja valószínűleg a bölcsőben kezdődhetett… Ám az a baba, akinek válaszolnak az igényeire, akinek nem árasztja el az agyát tartósan a kortizol, nagyobb eséllyel fog bizalommal fordulni a világ és más emberek felé, és nyugodtabban veszi az akadályokat." (Sződy, 2015) Sződy Judit, http://hellobaby.hu/index.php/cikkek/item/3531-miert-nem-hagyod-sirni, letöltés: 2015. március 16.

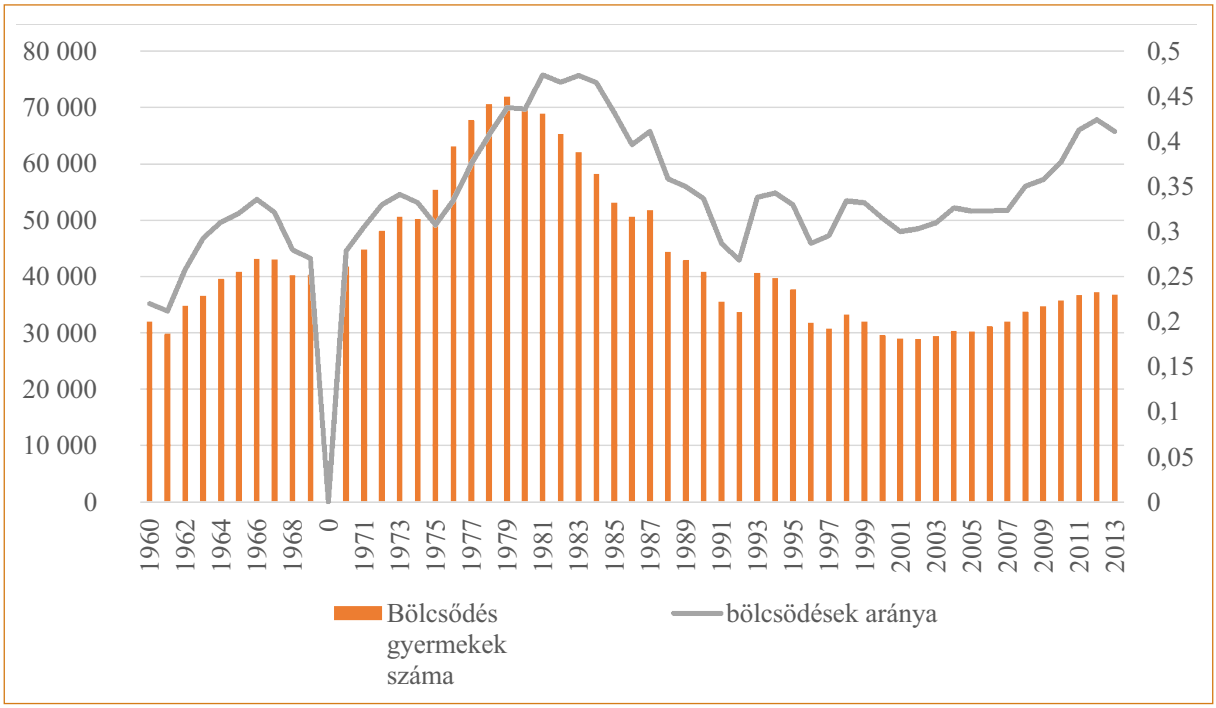
119 „1986-ban a gyermekkorú népesség 91%-a teljes, 9%-a csonka családban élt. A házastárs nélkül élő anyák gyermekei„ intézményekben nevelkednek, kevésbé veszik igénybe a GYES és a GYED lehetőségiet. A gyermekek 58%-át gyermekintézmény látta el, 17% felügyelet nélkül maradt. " (Nagy, 1988:17)

120 Vannak arra is vizsgálatok, hogyan függ össze az anya viselkedése a gyermekkorból hozott élményekkel. Azt figyelték meg, hogy az intézetben nevelkedett anyák kevésbé voltak elfogadóak és szenzitívek, a családban felnőtt más anyákkal összevetve (Zsolnai, 2001:52).
„Sok klinikai bizonyíték van arra, hogy az anya érzelmeit és viselkedését a baba iránt mélyen befolyásolják korábbi személyes élményei, kiváltképp azok, amiket a saját szüleivel kapcsolatban élt és él át." (Bowlby, 2009:22)
Az anyai megfosztottság hatása tovább gyűrűzik a szülői viselkedésben, „ennélfogva a következő nemzedékre lehet a legkomolyabb", amelynek többféle kimenetele lehetséges: a szorongva kötődés, fóbiák, bűntudat, bántalmazás, vagy kötődésképtelenség (Bowlby, 2009:42).
Más kutatások nem mutattak ki közvetlen összefüggést, mert több tényezőnek is szerepet tulajdonítanak a továbbörökítésben, mint például az események feldolgozása, tudatos átértékelése (Vajda, 1999).

121 Zsolnai Anikó 1997-ben vizsgálta 1981-ben és 1985-ben született, akkor 12–16 éves gyermekek 438 fős mintáját. Megfigyelései szerint a 12 éves korban még átlagosan 5 szoros kapcsolattal rendelkeztek, a 16 éveseknek már csak 4 kapcsolatuk volt (Zsolnai, 2001:61), és ez idő alatt háromszorosára nőtt azok száma, akik semmilyen családi kötődésről nem számolnak be (Zsolnai, 2001:150).

16. grafikon

A bölcsődések száma és arányuk az élveszületésekhez képest 1960–2012

Forrás: KSH, 2011:24

„Nézd, ég a tűz, a kezed jéghideg,
Nem nyújthatod senkinek, senkinek.
Egymagad vagy, és ha sírsz, senki se lát.”
Bródy János

A generáció sérüléseinek tömeges méretét már iskolai beilleszkedési zavarok is jelezték.[122] Kutatásaink során (Benda, 1990) szembesültünk azzal, hogy az 1970-es évek közepétől egyre több publikáció szólt az iskolai „beilleszkedési zavarokról”.[123] Ekkortájt egy addig ismeretlen jelenséggel szembesültek a pedagógusok: egyre szélesebb rétegekben és nagyobb létszámban jelentek meg az osztályokban a magatartás- és mentális problémákkal küzdő, „iskolaéretlen” gyermekek. Évről évre mind többféle „zavart” fedezett fel a pedagógus szakma – a „nehezen kezelhető” gyermekektől a diszgráfiásokon át az úgynevezett diszkalkuliásokig.[124] A szocializációs zavarokra az iskolai szférán túl is számtalan más tünet utalt.[125] Ebben a korosztályban ugrott meg a veszélyeztetettként[127] nyilvántartott kiskorúak (17. grafikon) és a fiatalkorú bűnelkövetők száma is (18. grafikon).

122 Az iskolákban megugrik az ideges, nehezen kezelhető gyerekek száma (Molnárné, 1985:189).

123 „Legáltalánosabb tapasztalat a tanulmányi eredmények polarizálódása. Ugrásszerűen megnőtt a lemaradók aránya.” (Kelemen, 1988).

A krízis kezelésére már az 1980-as évek elejétől megindultak a társadalmi kompenzációs folyamatok: nőtt a pszichológusképzés keretszáma,[127] kiépült az országos nevelési tanácsadói hálózat, a beiskolázás korhatárát egy évvel, 6-ról 7 évre emelték,[128] 1993-ban „elsőként a maga idejében nagy áttörésnek" számított, hogy a közoktatási törvény szabályozta a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek helyzetét, stb. (Csépe, 2008:140).

[124] Az 1980-as évek közepétől az Országos Pedagógiai Intézet munkatársaiként főleg Budapesten, Pest, Zala, Baranya, Veszprém megyében, nagyon sok iskolában folytattunk rendszeresen óralátogatásokat. Egy-egy ilyen alkalommal a pedagógusokkal és az iskolák igazgatóival beszélgettünk – többek között – a tapasztalt sikerekről és kudarcokról, örömökről és nehézségekről. Az ilyen konzultációk alkalmával a kollégák egyre többször említették, hogy „romlik a gyermekanyag", vagyis egyre több nehezen kezelhető gyermek kerül az iskolákba. A korábbi, osztályonként egy-két kirívó esethez képest erősen megugrott a magatartás- és figyelemzavaros, extra odafigyelést igénylő gyermekek aránya, egy évtized alatt számuk az osztálylétszám harmadára emelkedett.

[125] A nyolcvanas évektől tűntek fel az ifjúsági csoportok, amelyeket sokszor „rendőri ügy"-ként kezeltek (a punkok, csövesek, bőrfejűek, stb.). Hasonló szocializációs zavarokról tudósítanak különböző filmművészeti alkotásokban (Kopaszkutya, A kis Valentino, Maradj köztünk!, Tűsztörténet, stb.); Elemzések születtek a zenekarok szövegeiről, amelyek a kifejezetten destruktív társadalmi környezet visszatükrözései (Beatrice, A. B. Bizottság, Európa Kiadó, Vágtázó Halottkémek, Edda, Tankcsapda, stb.). Egy, a hetvenes évek irodalmát szociológiai szempontból elemző munkából is szembetűnik az értékválság: a 34 író 167 regényhősét elemző tanulmányból a társadalmi beilleszkedés krízisei, az identitászavarokkal megbirkózni képtelen egyének meghasonlási folyamatai rajzolódnak ki (B. Juhász, 1989:352). Hasonló jelenségtömeget tár föl – orvosi szempontból – (Vavrik,1990) könyvében, és a példák sorolhatók.

[126] Hazánkban 2010. december 31-én ezer kiskorúból 108-at veszélyeztetettként tartottak nyilván a települési önkormányzatok jegyzői. Ezek a gyermekek saját családjukban élnek, ám fejlődésüket környezeti, magatartásbeli, anyagi vagy egészségi okok nehezítik, akadályozzák. A nyilvántartott kisgyermekek közel felénél anyagi okok miatt alakul ki a veszélyeztetettség. Az anyagi biztonság hiánya sokszor további kockázatot jelentő élethelyzetekhez vezet, ilyen például a bűnözés, a szenvedélybetegség vagy a bántalmazás. A veszélyeztetettséget okozó fő probléma mellett a kiskorúak 15%-ánál rossz lakáskörülményeket, 16 %-uknál pedig testi vagy lelki elhanyagolást, illetve bántalmazást is tapasztaltak a szakemberek. (Statisztikai Tükör, 2011. június 22., KSH, http://www.ksh.hu/docs/ hun/xftp/stattukor/gyermekvedelem10.pdf)

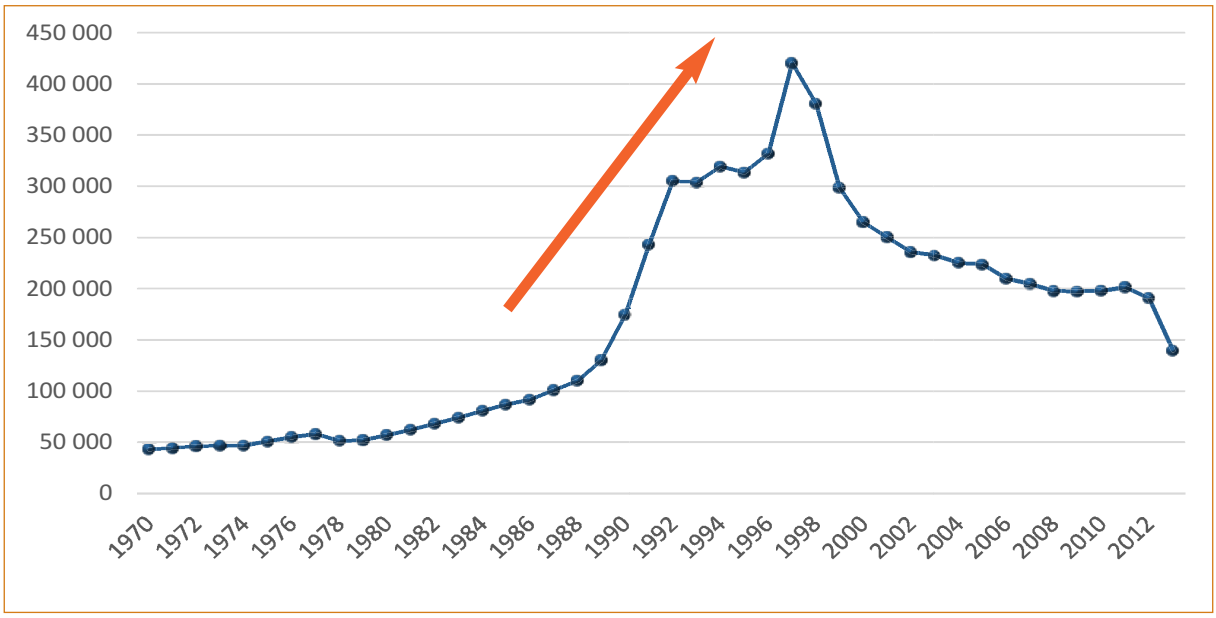
Külön figyelemre érdemes a fiatal korú bűnelkövetők és a bölcsődések grafikonjának összevetése. A 19. sz. grafikonon egyrészt a bölcsődébe járó gyermekek számának változását látjuk, másrészt a bűnelkövetők számának alakulását. Ha a bűnelkövetők számát 14 évvel korábbra igazítjuk, azt látjuk, hogy a vonal szinte leköveti a bölcsődébe járók számának emelkedését. Vagyis megfogalmazható az a hipotézis, hogy a bölcsődébe járó gyermekeknek nagyobb esélyük volt/van arra, hogy később bűnelkövetővé váljanak. Ennek a hipotézisnek az igazolása, különös tekintettel annak széleskörű következményeire, további körültekintő vizsgálódást követel.

[127] Míg a nyolcvanas években egyedül az ELTE bölcsészkarán volt szakképzés kb. 100 diákkal, a 2005/2006-os tanévben már 9 egyetemen 2416 pszichológust képeztek országszerte.

[128] A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről újra lecsökkentette a korhatárt 6 éves korra. Balogh Zoltán 2015. június 4-i, pedagógus napi ünnepi beszédében megemlítette, hogy „minden második gyermek iskolaéretlen".

17. grafikon

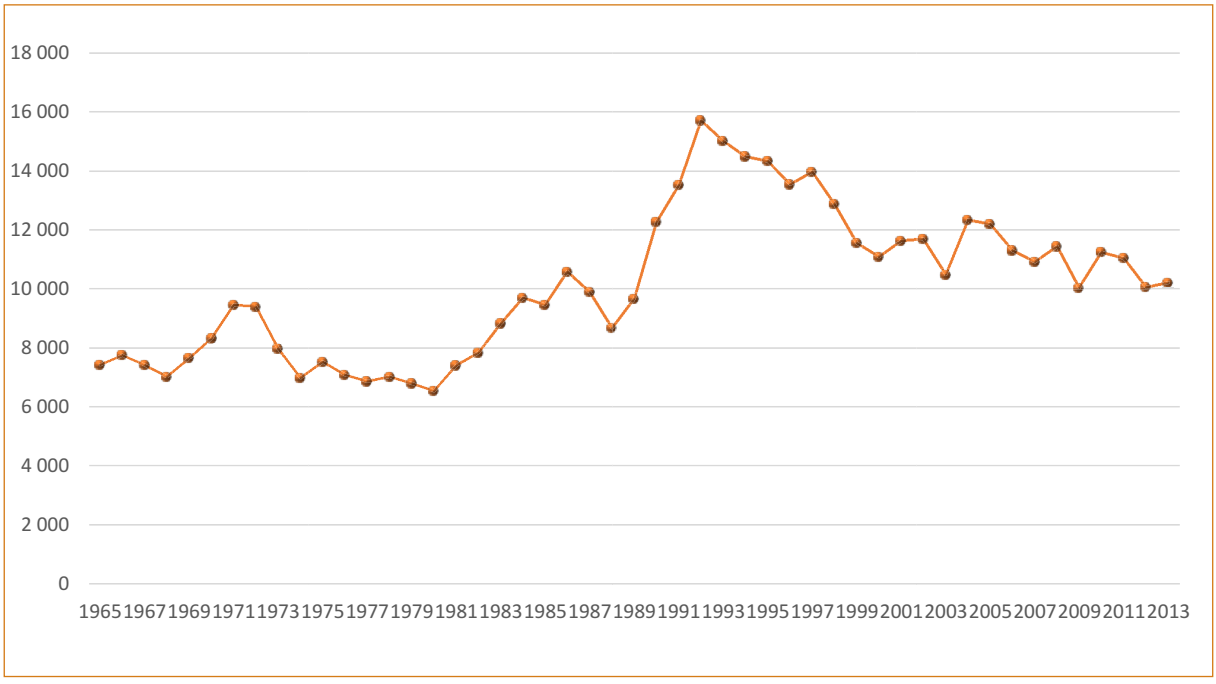
A veszélyeztetett kiskorúak számának változása 1968–2012 között

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html

18. grafikon

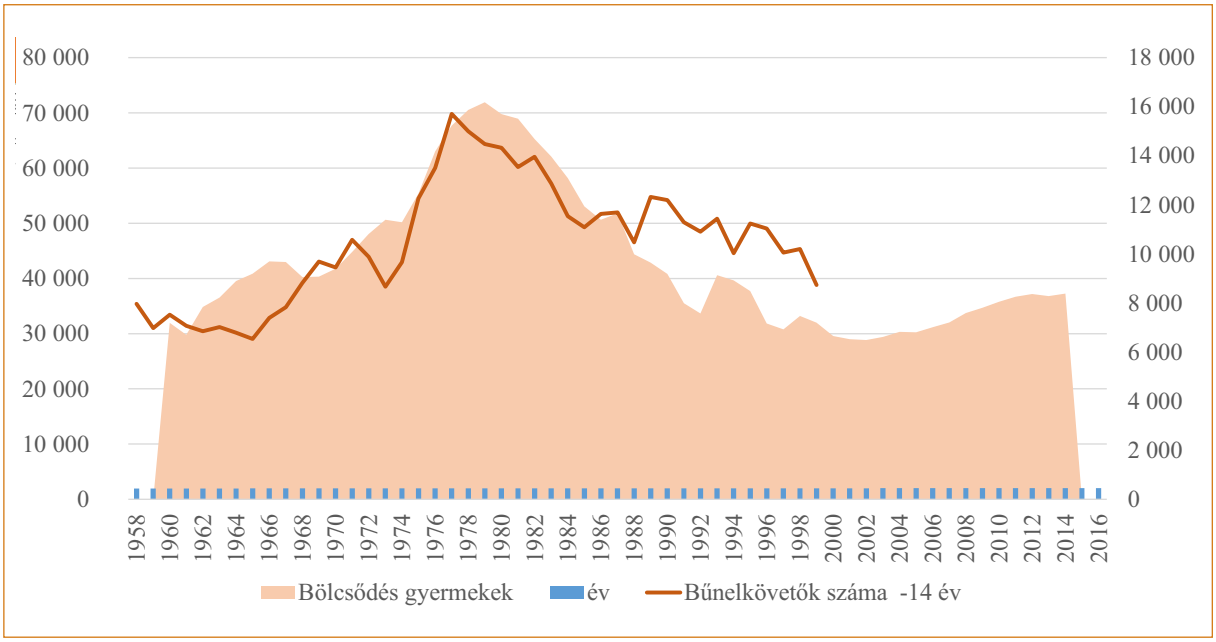
Fiatal korú bűnelkövetők számának alakulása (1970–2013)

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

19. grafikon

Bölcsődések és a bűnelkövetők számának változása 1965–2014

A bölcsődések száma hasonló görbét rajzol, mint a fiatalkorú elítéltek száma.

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

A Hungarostudy 2013 vizsgálat kimutatta, hogy ebben a nemzedékben – a nyugati tendenciákkal ellentétben – kifejezetten alacsony a biztonságosan kötődők aránya, szemben az elkerülő és aggodalmaskodó kötődésűekkel. **„A bizonytalanság érzésének hátterében a korai kötődés sérüléseinek női és anyai magatartás mintázatát feltételezhetjük."**[129] A vizsgálat azt is megállapítja, hogy egy sajátos kettősség jellemzi a korosztály viselkedését. Egyfelől a házasság intézményét elfogadja, jónak tartja és szeretne házasságban élni, másfelől viszont a nagyobb részük mégsem él házasságban.[130]

A gyermekvállalást fontosnak tartja („egy nő életének kiteljesítéséhez szükség van gyermekre"), ugyanakkor egyre kevesebb gyermek születik, és emelkedik a gyermektelen nők száma (Kopp-Győrffy-Ádám, 2008:250-254). Ezen túlmenően a vizsgálat megerősítette, hogy a kötődési minta erősen összefügg a populáció kedvezőtlen egészségi állapotával is.[131]

[129] Az eredeti mintában 50% fölötti a biztonságosan kötődők aránya, míg nálunk mindössze 31,4%, elkerülő kötődéssel 37,9%, aggodalmaskodóval 10,3%, bizalmatlannal 20,4% rendelkezik. (Szántó-Susánszky, 2013:192)

[130] Bár a minta nem teljesen fedi az általunk definiált korcsoportot, jelentős az átfedés (2013-ban vizsgálták a 18–35 év közötti generációt). A kutatók hasonlóképpen gondolkodnak a szociológiai-társadalomtörténeti összefüggésekről (Szántó-Susánszky, 2013:195).

[131] A betegnapok számával, allergiás betegségek számával, stb. uo. A népesség betegségtudata számtalan formában megmutatkozik. Ezek közé sorolható a pszichológia tanulmányok iránti érdeklődés robbanásszerű növekedése is.

A 1970 és 1989 között született kötődési képességhiányos nemzedék házasodási időszaka, szülőkorba lépése az 1995–2014 közötti évekre tehető (20. grafikon). Közülük már csak 51% házasodik meg, 400 ezren élnek úgynevezett látogató párkapcsolatban.[132] **Nem képesek reprodukálni saját létszámukat. A legnépesebb korcsoportban született 188 ezer gyermek mindössze 99 ezer utódot hozott eddig világra.**[134]

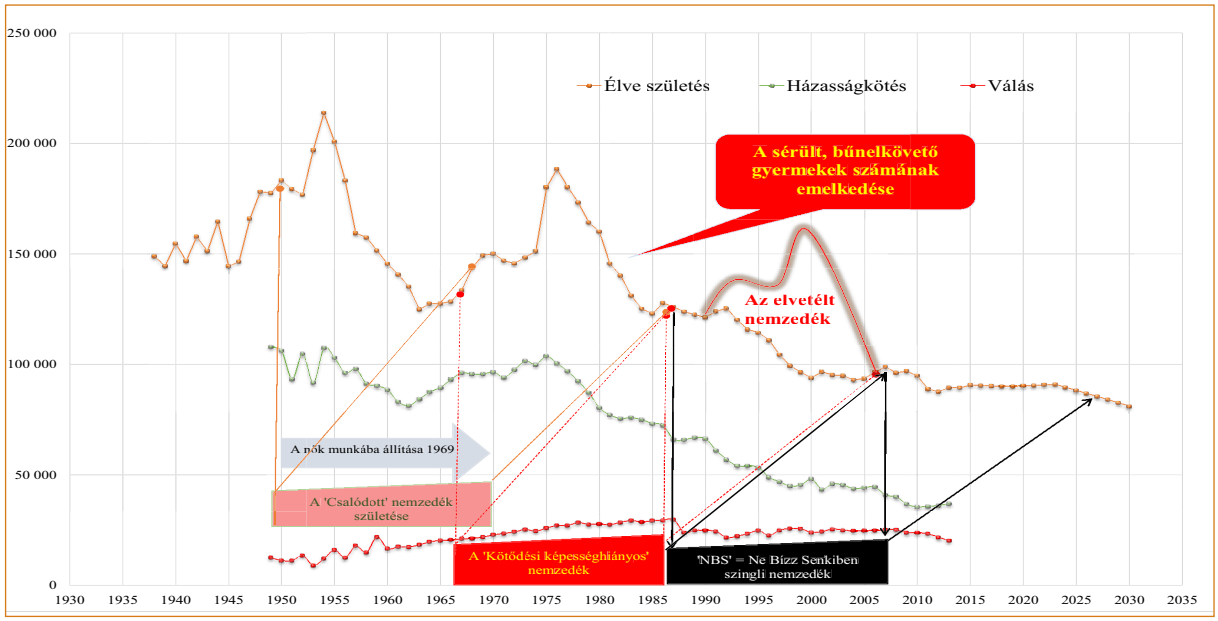
A kötődési képességhiányos nemzedék 51%-a köt házasságot

[132] A „látogató párkapcsolat" kifejezés különélést, de rendszeres találkozást takar, azonos párral, egy 2008/9-ben készült adatfelvétel szerint. Bár közel laknak egymáshoz, mégsem akarnak együtt élni (Pongrácz, 2011:22).

[133] Később kifejtjük, hogy e generáció ma még a szülőképesség felső határán lévő tagjainak a megnyerésével a trend megfordítása 1-2 éven belül volna lehetséges, mert a következő generáció már erre lélekszámában nem alkalmas.

20. grafikon

Három nemzedék születésszáma, házasodása és válása 1990 és 2005 között

Forrás KSH, 2015c. Készítette: dr. Benda József

Nemzetközi összehasonlításban is ekkor (az ezredforduló környékén) változott meg a magyarországi demográfiai helyzet. Az ezredfordulót követő években ugyanis nem következett be az a termékenység növekedés, amely a legtöbb kelet-közép-európai országban megfigyelhető volt, és amelyet nálunk a legnépesebb korosztály szülőkorba lépése is indokolt volna (Kapitány, 2014).

A nemzedék magatartásában, párkapcsolati életében, kötődésében, együttélési igényeiben, utódgondozási hajlandóságában, amelyek a vizsgálatok szerint a legkritikusabb tényezői a népességfogyás demográfiai magyarázatának, már erőteljesen megnyilvánul a pszichés deficit hatása. A legjellemzőbb zavarok: félénkség, önbizalomhiány, kötődéshiány, a szeretetre való képesség hiánya.

Kutatók vizsgálták a kisgyermekkori kötődés és a felnőttkori szerelem összefüggéseit is, és számos hasonlóságot találtak. Mindkettőnél fontos elem az érzelmi biztonság megélése, amit a partner jelenléte, reakciókészsége biztosít. A jelenlét ereje, a fizikai és lelki érintés fontossága egy másik olyan tényező, amely közös mindkét kapcsolatban (Zsolnai, 2001:36). Mindkét kapcsolat jellemzője, hogy érintés hatására (szoptatáskor és az ölelésben) oxitocin hormon szabadul fel, csökkentve a félelemérzést, és fokozva a partner iránt érzett bizalmat (Csányi, 1999). A gyermekek nem tudnak egészségesen felnőni intim kötődés nélkül, a felnőtteknek pedig társkapcsolatok híján számos egészségügyi kockázattal és életminőség-romlással kell számolniuk. A felnőttek kötődési viselkedésének alapja a gyermekkorban kialakult mintákat követi.[134]

A kohorsz kapcsolatépítési problémái szembetűnő méreteket öltenek.[135] **A népes Ratkó-generáció gyermekei már csak 51%-ban házasodnak meg, és az arány évről évre romlik, miközben a válások száma továbbra is magas szinten marad, vagyis a megkötött házasságok egyre nagyobb része (1970-ben 24%-a, 1985-ben 40%-a) bomlik föl.**

A sikeres házassághoz szükséges tényezőket különböző időszakokban sokan vizsgálták reprezentatív mintákon. Érdemes megjegyezni, hogy ezekben a vizsgálatokban is megmutatkozik a generációk értékrendbeli különbsége, amiben ismét fölfedezni véljük a sikertelen korai kötődési minták átörökített hatását és az iskolai szocializációs fejezetben elemzett tényezőket. Míg egy 1993-as adatfelvételben a jó házasság legfontosabb elemei: a hűség, az egymásért való áldozatvállalás, közös gyermek szerepel (KSH, 2002), addig 2013-ban: a megbízhatóság, a szerelem, a kölcsönös megbecsülés, a jó szexuális kapcsolat, a hasonló gondolkodás (Makay, 2013:71). A felnőtt kötődési igény továbbra is erős, hiszen a saját életproblémáinak, kapcsolódási nehézségeinek megoldását várja tőle, de személyes érettségének a hiánya miatt már nem képes felelősséget vállalni a következő generáció felneveléséért. Ennek megfelelően ebben a generációban a gyermekek száma folyamatosan csökken.[136]

[134] A biztos kötődésűek a szerelmet megnyugtató, biztonságot teremtő, kölcsönös függésként élik meg; a bizonytalan elkerülőket zavarja a túl erős intimitás, féltik a szabadságukat; az ambivalens kötődésűek az esetleges veszteségtől szoronganak, és féltékenyek (Zsolnai, 2001:37).

[135] Fáyné dr. Dombi Alice 120 fős mintán vizsgálta a traumatizált gyermekek (válások, öngyilkosság, szülővesztés, stb.) megküzdési stratégiáit. A legjellemzőbb zavarok között a kötődés hiányát, a félénkséget, az ön-alulértékelést, a szeretetre való képesség hiányát állapítja meg, amely az élethelyzetek drámaként való megéléséhez, alkalmi devianciához, agresszióhoz, motiválatlansághoz, kompromisszum-képtelenséghez, sivár látszatkapcsolatokhoz, érzéketlenséghez vezet (Fáyné, 2014).

[136] Az 1967-től bevezetett gyes a generáció egy részét már érintette, ezért párhuzamosan olyan gyermekek is nevelkedtek, akik egészséges családi gondoskodást, szülői törődést élhettek meg.

Egy nemzedék reménytelen lelkiállapotban

„Jégből vagyok
Talán fel sem olvadok.”
Demjén Ferenc

Az 1980-as évek elején projektív teszttel vizsgálták a fiatalok (a „csalódott” generáció) jövőképét, arra kérve az iskolásokat, hogy írják le, mit gondolnak, milyen lesz egy napjuk 10 év múlva (fiatal felnőttként). A tanulók jövőre vonatkozó vízióiban hangsúlyosan jelen volt a család, a házasság, a belső harmónia, a biztos megélhetés, a gyermeknevelés és a férj munkahelyi előmenetele.

A vizsgálatot 20 év múlva a „kötődési képesség-hiányos” nemzedékkel megismételték (az akkori iskolások körében). 2001-ben mindkét nem számára a karrier, a munka és a továbbtanulásra vonatkozó víziók domináltak, megjelentek az új együttélési formák, és alig szerepeltek benne gyermekek.

Mindezek alapján egyetértek Tóth Olgával, amikor ezt írja: „A mai rendkívül rossz népesedési helyzet nem azzal függ össze, hogy a fiatal nők nem szeretnének gyermeket, sokkal inkább kiszolgáltatott helyzetükkel a partnerkapcsolatokban, valamint saját reménytelen lelkiállapotukkal.” (Tóth, 1999:53-58)

Kevés vizsgálatot találunk a férfiak családalapítási és gyermekvállalási szándékára vonatkozóan. További orvosbiológiai kutatásokat igényelne annak a megállapítása, lehetséges-e szignifikáns összefüggés a férfiak nemzőképessége és a fent tárgyalt generációtörténeti események között. Ennek okát abban látjuk, hogy Czeizel Endre orvosbiológus szerint a spermakép (spermiumok száma, alakja, mozgékonysága) az utóbbi negyven évben sokat rosszabbodott a magyar férfiak jelentős hányadánál. Vizsgálatai szerint egy milliliter ondófolyadékban 1968-ban átlagosan 73 millió ondósejtet találtak, 1984-ben ez 40 millióra csökkent, és az 1990-es vizsgálatban már csak 31 milliót találtak. Az ondósejtek száma tehát kevesebb mint a felére csökkent, alakjuk kórossá vált, és mozgékonyságuk gyengült. Ennek a három vizsgálatnak az időpontja lefedi elemzésünk három generációjának történetét. Ha az összefüggés igaz volna (amit nem tudhatunk), megállapítható lenne, hogy nemcsak szociálpszichológiai értelemben befolyásolhatja a csecsemőgondozás minősége – az utódgondozási hajlandóságon keresztül – egy nép életképességét, hanem, ahogy az epigenetikai kutatások állítják, ez a DNS szintjén is megnyilvánul (30. kép).

3.3.1.3. Az „NBS = Ne Bízz Senkiben”[137] nemzedék
Az 1990–2010 között születettek 2018-ban 8–28 évesek

„Létem ha végleg lemerült, ki rettenti a keselyűt!
S ki viszi át a fogában tartva a Szerelmet a túlsó partra!”
Nagy László: Ki viszi át a szerelmet

Mint láttuk, e generáció nagy részének már a szülei és a nagyszülei is kapcsolatépítési problémákkal küzdöttek. Jelentős részük bölcsődékbe[138] és családi napközibe[139] járt. Ők már csak a mesében találkoznak a jó házassággal, a szeretetkapcsolattal (már akinek meséltek). Egyedül nőnek fel, testvérük nincs, akivel megoszthatnák gondjaikat. Környezetükben már kisiskolásként is alig találnak kétszülős családot, olyan mintát, ami követésre érdemes. A társadalom alapsejtjei nem működnek, szétesett, atomjaira hullott világban nőnek fel. Az élő kapcsolatok helyére benyomul az internet és a „kütyüvilág” (Molnárné Venyige, 1985:188). A társas kapcsolatok átláthatatlan és kibogozhatatlan konfliktustömeget hordoznak magukban, ezért a gyermek magába fordul, visszahúzódik és sodródik a világban.

[138] Bölcsődébe húszhetes koruktól vehetik fel a gyermekeket. 1990 után megszűntek a munkahelyek által fenntartott intézmények, ami azt jelentette, hogy egyre zsúfoltabbak lettek az önkormányzati fenntartású intézmények. 1997-ben bevezették a bölcsődei normatívát. Hatására ritkultak a bölcsődebezárások, és lassult a hálózat leépülése, de 2002-re már csak 29 ezer gyermeket gondoztak nappal bölcsődében. 2005. július 1-jével kötelezővé tették a bölcsőde fenntartását a tízezer fő feletti lakosságszámú településeken. (KSH, 2011). http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ gyemekvallalasneveles.pdf%202013-08-17, letöltés: 2014. december 31.

[139] A családi napközi 5–7 kisgyermek napközbeni ellátását biztosíthatja. Az Angliából származó intézménytípus tizenöt éve van jelen hazánkban. Elterjedésének ütemére jellemző, hogy a férőhelyek száma 2007–2011 között tízszeresére nőtt. Alapvetően abban különbözik minden más gyermekintézménytől, hogy szélesebb életkori csoportot fed le (húszhetestől 14 éves korig), így a bölcsőde, az óvoda, az iskolai napközi vagy tanulószoba helyett a gyermekeknek megfelelő nappali felügyeletet biztosít. A statisztikai megfigyelések arra engednek következtetni, hogy a családi napközit is elsősorban a bölcsődei korosztály veszi igénybe. A bölcsődék alapvető funkciója az, hogy a szülő napközbeni távolléte idejére szakszerű gondozást biztosítson a 3 évesnél fiatalabb gyermekeknek. A dokumentum szerint „a bölcsődei ellátás alapvetően kiegészíti a családi nevelést, elősegíti a gyermek személyiségének kibontakozását, korai fejlesztését” (KSH, 2012). Kisgyermekek napközbeni ellátása, 2012, http://www.ksh.hu/ docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kisgyermnapkozbeni.pdf, letöltés: 2014. december 31.

„Szülők egymástól elvadulva,
Gyerekek eltaszítva,
Ha tudnám, összefognám a széthullott családokat.
Lány és fiú együtt sétál,
Test a testtől megoldást vár.”
Edda Művek: Ünnep

Nem tárgya dolgozatunknak az iskolai teljesítményvizsgálatok beható elemzése és az összefüggések részletes feltárása, mégis meg kell említenünk ezen a helyen, hogy a kötődési problémák továbbgyűrűző hatásai, komplex öngerjesztő folyamatba ágyazódva, ebben a korosztályban már a nemzetközi felmé-

[137] Az NBS mozaikszót 2000 körül hallottam főiskolai hallgatóktól, amit úgy fogalmaztak meg, mint életük alapélményét, életfilozófiáját.

30. kép
A legkülönbözőbb kultúrák sokat ismételt ikonja is felhivja a figyelmet az anya-gyermek kapcsolat kiemelkedő szerepére a társadalom folytonosságában, egészséges működésében.

rések által vizsgált kognitív teljesítménymutatókban is megnyilvánulnak. Az 1983–84-es SISS-adatfelvételhez képest (az előző generációt vizsgálták) 2003-as TIMSS- és a PISA-vizsgálatokban tesztelt NBS-generációban „valódi visszaesés tapasztalható" (Fazekas, 2008:8).

Hasonló – tovább vizsgálandó – jelenség a „sajátos nevelési igényű" (SNI) gyermekek számának folyamatos növekedése, amely növekvő tehertételt jelent a költségvetés számára. Az elmúlt három tanév adataiból az látszik, hogy az óvodákban és szinte **minden iskolatípusban egy-két százalékkal emelkedik évente a gyógypedagógiai vagy fejlesztőpedagógiai ellátásra szoruló gyerekek száma.** Mivel ez évek óta tart, (2010-ben csak 5700 gyógypedagógus dolgozott hazánkban, 2019-ben már 9582 főt számláltak a konduktori és gyógypedagógusi munkakörökben, és több mint kétszeresére emelkedett a felsőoktatásban a gyógypedagógus-alapképzésre felvett hallgatók létszáma), növekvő terhet fog jelenteni a költségvetés számára is.[140]

A családok szétesése egyre erősebben mutatkozik meg az évek előrehaladtával. Döbbenetes, hogy a 18-20 éves értelmiségi fiatalok milyen súlyos élettapasztalatokkal, tanulmányi és életviteli nehézségekkel küzdenek. Oldalakon keresztül idézhetnék főiskolai hallgatók megindító és őszinte személyes problémáiból, amit évtizedeken át cipelnek magukkal, és amiket megfelelő szakértő segítsége nélkül talán soha nem fognak tudni megoldani.[141] Összegezve néhány sorban, miről árulkodnak a fiatalok önvallomásai:

– önbizalom és a másokba vetett bizalom hiánya, bizonytalanság, önállótlanság;
– zavar, bátortalanság, nyitottságra való képtelenség és a megnyílásra való vágy, félelem másoktól, a segítségkéréstől, a tanártól, a kritikától, a kezdeményezéstől, a megszólalástól és megszólítástól, a nyilvános beszédtől, a megméretéstől, a kigúnyolástól;
– csalódás az emberi (tanári, családi, baráti) kapcsolatokban, bezárkózás és elfordulás a társas kapcsolatoktól, visszahúzódás, az elmagányosodás csírái, önvád, bizonytalanság, ismerkedési nehézségek, társadalmi kapcsolatok nehézségei (ügyintézés, pincérrel való párbeszéd…);
– negatív gondolkozás, önérvényesítési és konfliktuskezelési nehézségek, saját elképzeléseikről és vágyaikról való lemondás, pszichoszomatikus tünetek megjelenése (izzadás, remegés, gyomorgörcs), enerváltság, stb.

„Megtorlod az apák gonoszságát gyermekeiken, unokáikon, harmadik és negyedik nemzedékükön."
Mózes: Kivonulás könyve, 34/7.

Kapcsolatkultúránk mély sebeket ejt a fiatalokon, amelyek – szakértő segítség híján – maguktól soha nem gyógyulnak be. Ellenkezőleg, tovább örökítődnek, és egyfelől a deviáns viselkedés, másfelől a társas agresszió, az ön- és környezetpusztítás vagy a menekülés szimptómáit mutatják.

Hasonló következtetésekre jutott a világhírű pszichológus, Philip Zimbardo legújabb könyvében: a tinédzser, huszonéves fiúk – írja – alulteljesítenek mind tanulmányaikban, mind a munkában. Nem találják helyüket sem a társadalomban, sem a magánéletben. A mai fiúkat a gátlásosság, a lobbanékonyság és a lelkiismeretlenség jellemzi leginkább. A fiatalemberek védelmet keresnek. A nemzedék egyharmada szüleivel él, és a meghosszabbított kamaszkorban igyekeznek kibújni a felelősség alól. **Zimbardo szerint „a családok széthullása jelentősen hozzájárul a mai nemzedék problémáihoz"** (Zimbardo, 2014).

[140] Csókás Adrienn: Egyre több gyógypedagógus tud segíteni a problémás gyerekeknek, 2019. április 26. https://magyarnemzet.hu/belfold/egyre-tobb-gyogypedagogus-tud-segiteni-a-problemas-gyerekeknek-6841094/ letöltés: 2019. 06. 20.

[141] 2006–2012 között tartott Benda József kommunikációs, önismereti, személyes hatékonyságfejlesztő tréningeket a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskolán, félévente 3-5 csoportnak. Összességében ez kb. 35 csoportot, mintegy 500 hallgatót jelentett. A tréninget követően a hallgatók írásban számoltak be nehézségeikről, és önfejlesztési tervet készítettek. Ezekből idézünk:
„Nem bízom abban, ami él és mozog…"
„.. a zárkózottság az oka, hogy ismeretlenekkel kicsit nehezebben kommunikálok."
„Nem tudom miért, de gyerekkoromban sokkal könnyebben ismerkedtem idegen gyerekekkel."
„Nem is voltam kíváncsi az emberekre, hogy mit csinálnak, olyan voltam, mint egy valóságshow szereplője. »Itt a lét a tét!«
„Túl nehéz korszakot tudhatok ahhoz a hátam mögött, féltem másoktól és féltem magamtól… Az a védőburok, amit a mai világ mindenkihez odaállít, és ami persze megdőlhet, de sajnos az esetek többségében minden kapcsolatban megmarad."
„Évek óta nem hoztam pozitív döntéseket és bizony a mosoly hatalmáról is nagyon elfeledkeztem. Hagytam, hogy sodorjon az ár és elfeledkeztem nagyon sok olyan dologról, ami szebbé teszi a napjaimat."
„Amikor megismertem egy új embert, nem mertem megnyílni előtte, mert semmi mást nem láttam, csak azt, hogyha megteszem, újra sebezhető lénnyé teszem magam."
„..úgy érzem, sokszor maradtam egyedül a problémáimmal. Miközben sokszor megfordult az a fejemben, hogy segítséget kérjek, de nem mertem. Féltem attól, hogy nem fognak segíteni. Féltem attól, hogy kinevetnek, és nem vesznek komolyan."
„A két fő ok az önbizalomhiány és a félénkség, zárkózottság. Ez a két negatívum sokszor, sokféle módon nyilvánul meg, például ismeretlen emberekkel nem tudok leállni beszélgetni, sőt, magamtól sose kezdeményeznék beszélgetést idegenekkel, egyszerűen nem tudnék mit mondani."
„A határozatlanságomhoz, bizonytalanságomhoz az is hozzájárult, hogy sokszor kaptam negatív dolgokat az életben, amiken nagyon sokáig nem tudtam túllépni…"
„Izzadok, remegek, és elcsuklik a hangom, ha idegen közegben kell véleményt kifejtenem."

A családok 41%-ában egy szülő – többnyire az anya – neveli a gyerekeket. Az apa nélküli társadalom a fiúkat sújtja jobban. Nekik hiányzik leginkább az apai szigor, a világos követelményrendszer. „A valóságban idegenül mozgó, a visszautasítástól félő fiatalok a virtuális világba menekülnek. A fiúk a könnyűszerrel elérhető internetes pornó és videojátékok rabjaivá válnak… Komoly problémát jelent, ha a fiúk az internetes kemény pornóból és nem saját tapasztalatból tanulják meg a szexualitást. A felmérés szerint ezeknek a fiúknak zavaros elképzelésük van az intimitásról. Félnek a valós kapcsolatoktól, mert abban már kommunikálni is kellene, érzelmi közelséget is ki kellene alakítani, testközelbe kellene kerülni olyan személlyel, akinek romantikus elvárásai is lehetnek." (Balla, 2015)

Éppen az ilyen, másokra nem figyelő, bizalmi viszonyaiban sérült, szétesett csoportkultúra ad terepet arra, hogy a törtető, agresszív, önérvényesítő személyek kiemelkedjenek, rátelepedjenek és uralkodjanak az egészséges szabályrendszer és önvédelmi mechanizmusok nélkül, patologikusan működő csoport gyengülő erőforrásaira.

Hogy fog párt találni ilyen lelkiállapotban az NBS-nemzedék?[142] Mit tud kezdeni mások gondjával az, aki eszmélése óta maga is súlyos lelki traumák csapdájában vergődik? Hogyan vállaljon gyermeket? Mit tud neki továbbadni? Az NBS-nemzedékhez tartozó fiatalok 2010 körül érkeztek szülőképes életkorba. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy az első gyermek születésekor már csak 50%-ban házasok (Kapitány, 2014). Nem vállalnak felelősséget, félnek önmaguktól, társaiktól, a bizonytalanságtól, a kötődéstől. Keresik a stabil és megkérdőjelezhetetlen tekintélyt, aki meg tudja menteni őket saját félelmeiktől. Az általuk átélt, felismert napi szintű traumák és problémák mögött – szakértői szemmel – azonnal felfedezhetjük azokat a csecsemőkori és iskolai szocializációs zavarokat, amelyek néhány évvel, egy-két évtizeddel korábban életvitelüket, gondolkodásukat, idegrendszerük fejlődését meghatározták.

[142] „Édesanyámtól és édesapámtól sosem kaptam dicsérő szavakat, sem pozitív visszajelzéseket, melynek köszönhetően sokszor bizonytalannak éreztem magam a döntéseimben és kívülről vártam a megerősítést. Félő, hogy szüleim számára bántó lenne ezen szavak olvasása, hiszen ők igyekeztek a legjobb tudásukhoz méltóan felnevelni, a lehetőségekhez mérten mindent megadni nekem és a testvéremnek. Ugyanakkor azt a veszteséget, amit azoknak a visszajelzéseknek a hiánya okozott, melyeket a szüleimtől vártam volna, már semmi sem tudta pótolni. Úgy gondolom ez (is) hozzájárul ahhoz, hogy sokszor félénk, visszahúzódó vagyok, nehezebben nyílok meg egy nagyobb társaságban.
Úgy gondolom, a párkapcsolat, az ideális pár megtalálása és az általa kapott megerősítések segítségével is növelhető az önbizalom, enyhíthető a bizonytalanság. Ám megtalálni a megfelelő párt igencsak nehéz, a másokba vetett bizalom és nyitottság híján – ezt a saját baráti társaságomban is tapasztalom. Sokszor felmerül bennem a kérdés, hogy hogy fogom én nevelni a gyermekeimet? Vajon a kapott minta döntő fontosságú lesz? Remélem, képes leszek változtatni azon a nevelési modellen, melyet személyesen kaptam.” (Tóth A., 2015)

3.4. A bölcsődei gondozás ma

A nők foglalkoztatásának kérdése nemcsak a korábbi évtizedekben volt jelentős, ma is meghatározza a gyermekek jelentős részének szocializációját, bár ezt nem mindig kezeli kellő súllyal a szakirodalom.

A szűkülő munkaerőpiac következtében a foglalkoztatás bővítésének szempontja elsődlegesnek tűnik, ami együtt jár a nők minél szélesebb körben való bevonási szándékával, az „önkiteljesítésre”, az önfenntartásra való törekvéssel.[143] A társadalmunk ma is csak részben (gyes, gyed, csad) ismeri el a gyermeknevelést a népesség újratermeléséhez szükséges munkatevékenységnek, ami abban is kifejeződik, hogy a foglalkoztatási mutatókban a kisgyermekeket nevelők nem „foglalkoztatottként”, hanem inaktív szereplőként vannak nyilvántartva.

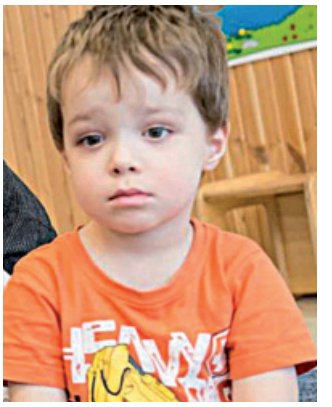
A foglalkoztatottság növelése uniós célként is megjelenik, de Nyugat-Európában a részmunkaidős foglalkoztatással oldják meg a gyermekek ellátását. A női foglalkoztatottság az EU28 csoportban 62,6%, Magyarországon 57,0% volt 2013-ban, ám ebből az EU-ban 39,4%, míg nálunk 48,2% esetében jelent teljes munkaidős állást (Szilas, 2015).

[143] Ami inkább bizonyos nagytőkés csoportok érdekeit fejezi ki, mint egy önkéntes vállalást. Mindemellett a magasan képzett nők körében (amely egy szűk réteg a társadalomban) hangot adnak a gyermektelen élet és a „munkaerőpiaci karrier” előnyeinek is, amely egy transzgenerációs folyamat eredményeként is értelmezhető, ahogy később olvashatjuk.

övőnk20190801_jav1015_veg_2kiadás_2020_03_10_vegveg_Layout 1 2020.05.12. 11:39 Page 86

A bölcsődék ellentmondásos értékelése ma is kulcskérdés az uniós szakpolitikák szintjén. A vonatkozó irányelvek sajnálatos módon nem is mérlegelik a jövő generáció védelmét, tovább kívánják emelni a bölcsődei ellátásba kerülő gyermekek létszámát.[144] A „barcelonai célkitűzések" (2002) szerint a tagállamoknak fel kell számolniuk a nők munkaerő-piaci részvételét akadályozó tényezőket, valamint arra kell törekedniük, hogy a három év alatti gyermekek legalább 33%-a számára nyújtsanak gyermekgondozási ellátást (Szilas, 2015).

31–32. kép
Bölcsődei gyermekarcok 2015–2016-ból. Az ellátás sokkal korszerűbb, de a szomorúság, az elhagyatottság, a csalódottság némelyik arcon még megfigyelehető.

A bölcsődei gondozással kapcsolatban az egyik álláspont a munkaerőpiac érdekeit szem előtt tartva a bölcsődék hasznosságát hangsúlyozza, amely lehetővé teszi az édesanya gyors munkahelyi reintegrációját, ezáltal komfortérzetének növelését, ettől remélve a gyermekvállalást (svéd modell). A másik a pszichológiai-neurológiai álláspontot hangsúlyozva a bölcsődék káros hatásait emelik ki, mert nem támogatja az anya-gyermek kapcsolatot (31–32.kép).

„A korai kötődési bevéződés a későbbi kapcsolatainkba úgy megy át, mint meghatározó minta. Az édesanyánknak a legelső életidőszakokban való gondozó viselkedése perdöntő - az, hogy menynyit vagyunk érzelmi ellátmányban vele, mennyit élvezzük a szemének sugarát, amelyben vissza csillogni látjuk, hogy vágyott és kedves gyerekek vagyunk, hogy szeretnek bennünket. A szem a limbikus rendszer egyik legfontosabb izgalmi csatornája, egy különleges szerve a kapcsolatkifejezésnek, a legelső időszakban. Ebben a korai életidőszakban az anya gondoskodása, vagy éppen annak hiánya olyan mértékben megalapozza a gyerek kötődési képességét, hogy az később átütő erővel érvényesül, akár akarja akár nem. Zsigeri módon beépített tudásává válik." (Bagdy, 2010:194)

Minthogy a hosszú távú reprodukciós képesség fenntartásában nem az anya munkavállalói szerepe a döntő tényező, hanem a csecsemő biológiai-pszichológiai-neurológiai felkészítése, megalapozása, a magunk részéről sürgetjük az egyensúly megteremtésének a kívánalmát, ami ma még nem tekinthető befejezettnek. Ezt az álláspontot képviseli – szemben az unió legtöbb országával – Csehország, ahol alig van bölcsőde, és náluk sikerült is a népességfogyás megállítása (Dercsényi, 2015).

[144] „A bölcsődébe beíratott gyermekek ezer, 3 éven aluli gyermekre számított aránya – bár folyamatos a javulás – még mindig az Európai Tanács-ban megállapított 33%-os arány alatt van (2013-ban 14% volt)." (Szilas, 2015).

Nagyon jelentős társadalmi feladatról van szó, hiszen ez mindenkit érint. Mindannyiunk érdeke, hogy a gyermekek érzelmileg stabil és szociábilis személyiséggé váljanak, mégis sokan, a gazdasági nyomás miatt, kényszerhelyzetben vannak, és nem maradhatnak otthon gyermekeikkel.[145]

A téma önmagában is egy komoly kutatást érdemel. Magyar mintán még nincsenek föltárva a csecsemő-, kisgyermekkori szocializáció folyamatai és körülményei. (Blaskó, 2008)

A kutatások azért is indolkoltak, mert hosszú távon, generációk egymás utánjában mutatkozik meg a csecsemőkori bánásmód hatása, és nem fejeződik be az adott életkorban. Egy deprivált körülmények között nevelkedett csecsemő útja sincs végérvényesen meghatározva, bár az nehezebb a biztonságosan kötődő társaiénál. Akiknek sikerül később bekerülni egy szeretetteljesen működő csoportba, be tudják hozni lemaradásukat, és fel tudják dolgozni korábbi traumáikat (Cole–Cole, 1997:281).

Mindez arra figyelmeztet, hogy nagy körültekintéssel kell megtervezni a csecsemőkori szocializáció körülményeit, mert ha hagyjuk, hogy egy esetlegesen sérült gyermek maga küzdjön meg élethelyzetével, számíthatunk arra, hogy megoldásai – akár önmagával, akár társaival szembefordulva – esetleg ki is léphetnek a társadalom elfogadottsági zónájából (16–18–19. grafikon) (Cole–Cole, 1997:282).

Megfelelő kutatások híján annak a megállapítása a legfontosabb, hogy

1. **Bölcsődékre (sokféle okból) szükség van, a fejlesztésük tehát indokolt.**
2. **A bölcsődei gondozás sokféle lehet. Egészen eltérő eredményeket hordozhat egy olyan bölcsődei neveltetés, ahol minőségi interakció várja a gyermeket, mint egy olyan, ahol a gondozás a magára hagyást és a puszta fizikai ellátást jelenti.**
3. **A kisgyermekkori gondozás-ellátás-fejlesztés nemzetstratégiai kérdés.**

[145] Az eredményeket más kutatók vizsgálatai is alátámasztották, lásd: Peter Brglow, Brian Vaughn, Nancy Molitor (Cole–Cole, 1997:270).

4. A magyar nemzet lelki állapota

Jelenczki István – dr. Zseni Annamária

33. kép
dr. Zseni Annamária előadása
a konferencián

Az előző fejezetben bemutatott transzgenerációs hatások fejlődéslélektani-statisztikai-demográfiai-generáció történeti leírását szeretnénk kiegészíteni a másik módszertani megközelítéssel, amely az elmúlt évtizedben vált népszerűvé. A családállítás – szakmai néven szisztemikus fenomenológia rendszer terápia – módszerével feltárulnak a nemzet lelkiállapotának tudattalan rétegei és összefüggései.[146]

A családállítás a közös családi lelket szólítja meg. Rekonstruálja a családi struktúrát, amelyre felépülnek a pszichodinamikai történések, meghatározzák a tagok sorsát, és függetlenül a tagok tudatosságától minden fontos információt tartalmaz. A 2013–2016 között végzett kutatás a nemzeti tudattalan mezőjének a feltérképezéséről szólt a felnőtt populációban.[147] Célja a nemzetlélek állapotának felmérése, a nemzet jelenében korábban leírt lélektani működési zavarok, feszültségek rejtett okainak feltárása volt.

- Honnan eredeztethetőek a jelen súlyos zavarai?
- Mik a kóroki tényezők?
- Milyen folyamatok vezettek el a mai társadalom kritikus állapotához?
- Van-e, ami nem tudatosult, de mégis meghatározó módon van jelen napjainkban?
- A történelmünk során mutatkozó ismétlődő események azonos dinamikai történések-e?

Az alkalmazott módszer, a rendszerállítás technikája, a személyes és a közös nemzeti tudattalan (a csoportlélek, illetve a minden tagot összekötő rejtett információs háló) megkérdezése volt. Vajon a tudatos és a tudattalan szint válaszai egyezőséget, vagy különbözőséget mutatnak?

A nemzetállítási folyamatban a 30–65 éves korosztály vett részt, akik nagyrészt a „kötődési képességhiányos” nemzedékhez tartoznak, és egy részük részük már nem élhette át a biztonságos kötődés kialakulásához szükséges anyai gondoskodás élményét.

[146] A módszer kidolgozása Bert Hellinger nevéhez fűződik. A 90-es évektől Németországban, 2000 -től világszerte terjed. Hellinger törzsi népek életét tanulmányozva azt tapasztalta, hogy mintha létezne egy közös családi (nemzet) lélek, aminek saját törvényszerűségei vannak. Úgy tűnik, a sorsunk tudatlanul és elválaszthatatlanul összefonódik családunk, bővített családunk, nemzetünk tagjainak sorsával. Mintha lenne egy olyan lélek-energiamező, amelyben mindenki benne foglaltatik, aki a családhoz tartozott vagy tartozik, függetlenül attól, hogy tudunk-e a létezéséről vagy sem. Ez a mező, mint egy rendszer, önálló életet él és megvannak a saját működési mechanizmusai. Ebben jelenik meg az egyes ember élete, amit sokszor úgy irányít, mint az egész annak egy részét.

[147] A kutatók több „nemzetállítási” folyamatot vezettek, amit filmen is rögzítettek, és számos alkalommal vetítették az Uránia filmszínházban.

4.1. A lelki trauma hatása

A trauma nem egyszerűen fájdalmas élmény vagy veszteség. A trauma az egyént vagy a közösséget ért kezelhetetlen fizikai és érzelmi bántalmazásnak olyan együttese, amely már meghaladja az egyén vagy a csoport tűrőképességét. A trauma hatására a pszichikum olyan erős izgalomba kerül, hogy annak

levezetése vagy feldolgozása az addig megszokott, begyakorlott módon nem lehetséges. Az egyén/közösség nem tud vele megbirkózni, tehetetlenné válik. Állandó veszélyvárás, megriadás, emlékbetörések, pánikszerű viselkedés jelzik a trauma hatását. Nem történik meg az események feldolgozása, és nem áll vissza a korábbi egyensúlyi állapot. A túlélés érdekében a traumát elszenvedett egyén/közösség énvédő elhárító mechanizmusai lépnek életbe.

A biztonságos kötődési mintázattal rendelkező gyermek védettebb a személyes traumatikus élmények negatív hatásaival szemben. A gyermek biztonságos kötődésének kialakulását az „elég jó" anyai megtartó (holding) funkciók segítik: az anya képessége a gyermek érzéseinek befogadására, tartalmazására és megfelelő módon való tükrözésére, vagyis az anya érzelem- szabályozó képességének megfelelő szintű érettsége. A közösségek számára ilyen védőfaktor lehet a civil és intézményes védőháló, a társadalmi rítusok, az egyház és más társas csoportosulások, ahol alkalom nyílik a múlt, a traumák feldolgozására.

A ma élő generációk életét és tudatos tudattalan működését a XX. század Magyországának történelmi traumái határozták meg. A magyarság „második Mohácsa", Trianon után sikeresen talpra állt, és újjászervezte kulturális, társadalmi- gazdasági életét, amikor magára kényszerült venni a szovjet megszállók igáját.[148] A bolsevik 40 év pedig nemcsak tovább fokozta és mélyítette a XX. században elszenvedett társadalmi traumákat, hanem a gyors és erőszakos iparosítással, a családok életfeltételeinek a zsugorításával, szétszakításával, az egyház-, közösség- és iskolaromboló, identitásveszejtő diktatúrájával a nemzet hosszú távú életben maradását is veszélybe sodorta.[149]

[148] „A magyarság faji vitalitása, sajátos nemzeti vonásainak érvényesítésére törekvő természetes ösztöne, nemzeti hagyományaihoz és specifikumaihoz való önkénytelen ragaszkodása az utolsó félszázadban erősen megcsappant. Ha évezredes nemzeti mivoltából kivetkőzni, azaz, mint külön nemzet elsorvadni, lassankint meghalni nem akar, akkor a már megcsökkent népi ösztönszerűségét ki kell pótolnia történeti tudatossággal, amelynek nyomán felserken és elmélyül nemzeti érzése és akarata is" (Korniss, 1929:30).

[149] Az 1914–1990 között eltelt majd nyolcvan évben az európai történelem sodrása annyiszor és olyan mértékben fordította szembe egymással a társadalom különböző rétegeit, hogy az egymásra rakódott gyűlölködés, félelem és agresszió alig elviselhető terhet jelent a társadalom jelentős részének, hogy már csak egy tudatos társadalompolitikai stratégiával tűnik kezelhetőnek. Gondoljunk végig néhány eseményt: 1914–18. Négy éven keresztül háború a Duna-medencében, amit 1919-ben egy vörös terror követett. Míg az előző időszakban a népek mentek egymásnak, a második és harmadik hullámot kiegészítette az országon belüli társadalmi csoportok (osztályok) egymás elleni harca. Magyarországot ezután feldarabolták, ami egy kollektív kudarccal és bűntudattal fertőzte a kapcsolatokat, amiket a 29–33-as gazdasági világválság újabb érdekellentétek felszínre hozásával erősített. Nem telt el hét év, és megkezdődtek a zsidóüldözések Magyarországon, majd a második világháborúban az ország két nagyhatalom érdekszférái közötti őrlődése következett, Holokauszttal, a tömeges nemi erőszakkal és százezrek elhurcolásával tetézve. Alig érkeztek haza Szibériából a deportáltak, zajlottak le a lakosságcserék, kezdődött a Rákosi-önkényuralom, a kitelepítésekkel, kényszermunkával, koncepciós perekkel, aminek nyolc év múlva egy általános felkelés vetett véget, és amelyet újabb kommunista retorzió követett sortüzekkel, halálos ítéletekkel és börtönökkel. Míg a korábbiakban a makroszervezetek és csoportok álltak szemben egymással, később már a közép- és mikroegységekben is jelentkezett ez az ütközés és a családok intim szférájáig terjedt. 43 év alatt kilenc társadalmi krízis a Kárpát-medencében. Ma is alig-alig találkozhatunk a nemeslelkűség, segítőkészség megnyilvánulásaival, érett emberi bölcsességgel, elégedett, nagy formátumú vezetőkkel, emberekkel és sorsokkal.

34. kép
Marcus Goldson festménye erőteljesen kifejezi a gyakran megélt társas magány jelenségét

A nemzetállítás módszertanával többször elvégzett folyamatban számos alkalommal találkoztunk a feldolgozatlan traumák jelenlétével mind a személyes életekben mind a csoportok működésében (34. kép). Megfigyelhető volt az érzelmi szomorúság és a reménytelenség a kapcsolatokban, az ismeretlen eredetű bűntudat, szégyen, a becsapottság érzése. A félelem, a feszültség, a fenyegetettség volt a csoport legintenzivebb érzelme. Ha a félelem aktivizálódik, a harag és az agresszió mutatkozik meg, ha passzív, az a teljes bénultságot jelenti.

Pozitív érzelmek alig mutatkoztak a csoportokban; csupán a ragaszkodás és a szeretet jelent meg számottevő mértékben. Kérdés, hogy a ragaszkodás nevezhető-e pozitív érzelemnek, vagy csupán egy reflex az űr kitöltésére, hiszen egy fájdalomhoz, vagy egy sérelemhez is lehet ragaszkodni. Az öröm megjelent ugyan, de a félelem-fenyegetettség-feszültség nyolcszor olyan erős volt. Egy megrekedt gyászfolyamatot látunk a mélyén: a múltba fordulás akadályozza a jövő felé való nyitást.

A nemzetállítási folyamatokban megfigyelhető volt az együtt lévő négy generáció képviselőinek súlyos patológiás állapota. Az 'A', a legidősebb generáció nem akarja látni ami körülveszi, nem tudja elviselni. Befelé fordul, képzeleg, így teszi elviselhetővé mindazt, ami körülveszi. A 'B' generáció letargikus, szomorú. Ringatja magát, mint az árvaházi gyerekek. Eltiportnak érzi magát, és állandó készültségben van. A 'C' generáció látni sem akarja, mi történik. Tudatmódosult állapotban lebeg, könnyűnek érzi magát. A legifjabb generáció kifelé tart, szédül, menekül.

Hogyan értelmezhetjük a megnyilvánuló érzéseket a nemzetállítás keretében?

Az életben maradást a belső emigráció biztosítja, ez az állapot viszont nem teszi lehetővé a másokhoz, vagy a következő generációhoz való kapcsolódást. A 'B' generáció szimbolikusan elárvult. Kötődés és védelem hiányában a „meghúzom magam, így talán kisebb a veszély" stratégiát választott. (34. kép) A 'C' generáció tipikus transzgenerációs tüneteket mutat. Megjelennek egyrészt azok az érzések és szo-

matikus jelek, amelyek a traumát elszenvedett generációk hordoznak: elfordulás a történtektől, szégyen, undor, csökkent életerő. Másrészt saját élményeik, hiszen a kötődés hiányában felnőtt generáció egyértelműen traumatizáltnak tekinthető. A negyedik generáció (szimbolikusan a jövő) kifelé menekül a helyzetből. Pontosan azt mutatja, amiről e könyv számos elemzése szól: ha a népességfogyást nem sikerül átfordítani a holtponton, akkor nincs jövő.

Összegezve: dermedt állapotban vagyunk, cselekvési késztetéseink alacsony szintűek, közérzetünket negatív érzelmek határozzák meg: a szomorúság, a bizalmatlanság, a fenyegetettség, a reménytelenség és a félelem (35. kép). A jelenben való tényleges létezés hiánya számos tünetben megmutatkozik: nincs kapcsolat sem a személyek, sem a generációk között, nincs kapcsolat a múlt és a jelen között. A gyenge életerő csak az énvédő mechanizmusok fenntartására elég. A problémamegoldó, megújító folyamatok szükségessége megfogalmazódik ugyan, de nem tudnak megvalósulni.

A gyökértelenné vált legifjabb generáció elhagyja a rendszert, és a nemzet nem lesz képes reprodukálni önmagát. Az életerő megszűnik. Ha „semmi nem az, aminek látszik", akkor a valóság észlelése, és önmagunk működése kérdőjelek közé szorul. (Zseni–Jelenczki, 2017:122).

35. kép
Marcus Goldson festménye.
Dermedt zavarodottság, szomorúság,
bizalmatlanság, reménytelenség, kapcsolathiány,
közöny.

Transzgenerációs folyamatok – konkrét példák

Meddőség

Az 50-es évek elején egy éjszaka a fekete autó megállt egy családnál, és mind a két szülőt letartóztatták, az apát a letartóztatás éjszakáján oly mértékben bántalmazták, hogy belehalt. Az anyát koncepciós perben elítélték és felakasztották. A három gyereket ugyanazon az éjszakán intézetbe vitték, szüleik sorsáról, hollétükről nem adtak információt. A gyerekek 3-5-8 évesek voltak. A 8 éves gyermek kamaszkorban skizofréniában megbetegedett, és peremhelyzetű életét magányosan élte korai haláláig, utódja nem született. Az 5 éves gyermek megélte a felnőttkort, megházasodott, a házasság második évében ismeretlen okból öngyilkosságot követett el, belehalt, utódja nem született. A 3 éves gyermek zavartalanul felnőtt, családot alapított, gyermeke született. Ez a gyermek is felnőtt, nála mutatkoztak zavarok gyermekkorban: alváshiány, szomorú alaphangulat. Megházasodott, és hosszú évek próbálkozása után a meddőség diagnózisa zárta le az élet továbbadásának vágyát.

Szingliség

Szépséges fiatal nő, közel a 30-hoz, párkapcsolata nincs, nem is akar. A családtörténeti traumáról semmit nem tud. Családtörténetéből kiderül, hogy nagymamáját 16 évesen vitték a Gulágra, ahol éveket töltött. Nemi erőszakból megfogant, majd elvetélt. A történtekről csak halálos ágyán beszélt tőmondatokban, érzelmi megélését még akkor is távol tartva. Az unoka tudattalan „fogadalma": ha ez megtörténhet a nőkkel, akkor én nem leszek nő, maradok a család védelmében élő lánynak.

Fogantatás hiánya

A zsidó vallású férfit munkaszolgálatra vitték. Távolléte alatt feleségét és gyermekét a Dunába lőtték. Ismét megnősült, két gyermeke született. A gyermekek felnőtté válásának időszakában néhány hét leforgása alatt tumoros betegségben meghalt. Egyik gyermeke házasságából olyan utód született, akinél kromoszóma rendellenesség kizárja a nemzőképességet. Másik gyermeke ismételt párkapcsolatai egyaránt fogantatás hiányában szenvednek.

A bizalmatlanság csapdájában

„Jómagam a Ratkó unokák népes csapatához tartozom, köztünk sokan vagyunk még gyermektelenek. Nekem van most egy se veled-se nélküled párkapcsolatom, és egyre több ilyen „alternatív" helyzetet látok a környezetemben, amikor egy nő 90%-ban egyedül vállal gyereket. Tudom, hogy a gyereknek a hagyományos család a jó – bár csak akkor, ha az valóban működik és nem csak egy látszatházasság. Nem akarunk összeházasodni, illetve a párom nem akar akkora elkötelezettséget, hogy papírokat ír alá „előre". Ezért benne van a lehetőség, hogy esetleg később meggondolja magát. Ő azt mondta, hogy valamilyen mértékben azért részt venne a gyerek életében. (De ha nem, akkor is van egy fényképem, amit meg tudok mutatni a gyerekemnek az apjáról)

Sosem hittem volna, hogy majd így alakul, hogy majdnem 41 évesen ne legyen gyerekem (közhely: de nem is érzem magam ennyinek) de ez van. Én szeretnék gyereket, de se a hagyományos család nem jött létre az életemben, se a természetes együttlétekből nem lett eddig terhesség.

Voltunk kivizsgáláson – egészségesek vagyunk. Hajlandó lenne eljönni velem lombikkezelésre, de a szabályok szerint, ha a párok nem házasok, akkor csak egy vadidegen spermadonor lehet az apa. Az orvos szerint, a leleteim alapján sürget az idő..."

3. táblázat

Transzgenerációs örökség

	Társadalmi folyamatok	Generációk	Életkor	Élményvilág, örökség, gondolkodás
2010		D	20	Szédül, menekül, kifelé tart.
2000	Hazugság beszéd	D	30	
1990	Rendszerváltás	C	40	Tudatmódosult állapotban lebeg, könnyűnek érzi magát.
1980	Gulyás kommunizmus	C	50	
1960	TSZ-esítés A nők munkába állítása	B	60	Nem akarja látni, nem tudja elviselni. Befelé fordul, képzeleg, így teszi elviselhetővé, ami körülveszi.
1950	Kitelepítés, padlássöprés Gulag	A	70	
1940	Tömeges erőszak II. világháború Numerus clausus			Már nem élnek, de tovább adták gyermekeiknek a megélt traumákat
1930	Gazdasági válság			
1920	Kommün, Trianon			
1910	I. világháború			

5. Összegzés

A demográfiai válságot az elemzők egy része nem tartja problémának, másik része azonban úgy tekint rá, mint egy összetett társadalomtörténeti folyamat súlyos következményére. A születések számának jelenlegi adatai, egy eredményes beavatkozás hiányában, hamarosan visszafordíthatatlanná válhatnak. Paradigmaváltásra van szükség a trend megfordításához.

Elemzésünk szerint a helyzet kialakulásának fő felelősei azok a társadalmi folyamatok, amelyek a XX. század második felében a csecsemő és gyermekkori szocializációt jellemezték.

Az édesanyák tömeges munkába állítása, a csecsemők bölcsődei neveltetése, generációkon tovább gyűrűző lélektani, idegrendszeri károkat okozott széles tömegekben. Iskoláink sem támogatják azoknak a képességeknek a kibontakozását, amelyek a párválasztáshoz, családalapításhoz, családi élethez szükségesek (empátia, tolerancia, együttműködés stb.)

Kell-e nekünk a múlt bűneivel foglalkozni, mi értelme van ennek?

Úgy véljük igen. Nem csak azért, hogy megértsük helyzetünket, feltárjuk annak okait, hogy miért jutottunk idáig, hanem azért is, hogy ne kövessük el ismét ugyanazokat a hibákat, amit akkor elkövettünk.Tudományosan alig feltárt terület a kisgyermekkori és iskolai szocializáció hatása a felnőttkor értékrendszerére, mentalitására, az ebből következő párkapcsolati minőségre, az egészségi állapotra, gyermekszám tervezett alakulására (Blaskó, 2008:259-281). Ide sorolhatjuk még – többek között – a családok kohéziójának rombolását, a közösségi védőháló szétszaggatását, és nem utolsó sorban a ma is kétkeresős családmodell általánossá válását, és számos más tényezőt. Mindezek generációkon keresztül tovább öröklődve (társadalomszervezeti, gazdasági, tudati, idegrendszeri folyamatok által) egyre súlyosabb népegészségi, demográfiai, értékrendbeli, mentális, következményekkel járnak, amelyek kiegészülnek a gazdasági okokra visszavezethető kényszerpályákkal. A számok világa nem is tudja kifejezni azt a – nemzetállítás által feltárt – lelki, kapcsolati, bizalmi, mentálhigiénés, egészségügyi és intellektuális válságot, amellyel az egymást követő generációknak meg kell küzdeniük.

Mindezek figyelembe vétele nélkül azonban nemcsak a folyamatok megértési lehetőségeit veszítjük el, hanem – ahogy számos beavatkozási kísérlet bizonyította – a terápia sem lehet eredményes.

II.
A GYÓGYULÁS ÚTJA, A MEGOLDÁSOK IRÁNYA

„Minden vizsgált test egyenes vonalú egyenletes mozgást végez mindaddig, míg ezt erő hatása meg nem változtatja”
Sir Isaac Newton

36. kép
Milyen eszközökkel tudjuk mehállítani a természetesnek tűnő folyamatot?

Mivel a jelenségek személyesen, a családok szintjén, a szélesebb közösségek vontakozásában és össztársadalmi-politikai szinten egyaránt megjelennek, nyílvánvaló, hogy a kezelésük, megoldásuk is sokféle irányban, komplex megközelítéssel lehetséges, aminek a módszertani megoldásaira külön fejezetet szentelünk.

Ebben a fejezetben a makrotársadalmi háttér, a keretfeltételek megteremtésére fókuszálunk, és a legsürgősebb feladatokat részletezzük.

1. A nehézségek

A népességfogyás 40 éve tartó folyamatát egyelőre csak a szakemberek érzékelik. Ha a válság annyira elmélyül, hogy annak jelei már mindenki számára nyilvánvalóak lesznek, már nem lehet rajta segíteni: az utolsó órákban vagyunk (Józan, 2005:160).

A megoldások felismerését és megvalósítását számos tényező akadályozza:

– Lényeges elem ezek között a szervezeti strukturális korlátok megléte. Bizonyos szakterületek nagy jelentőségű tudományos eredményei kevéssé vesznek részt a diagnózisokban. Alig találkozunk interdiszciplináris megközelítésekkel. Az egyes szaktudományok a maguk zárt fogalom és koordináta rendszerén belül nem jutottak el a jelenségek átfogó, életszerű megértéséhez. Hiányoznak a folyamatból az evolúciós pszichológia, a fejlődéslélektan, a szociálpszichológia, a közösségelmélet, a szocializáció, a neveléstudomány megközelítései, illetve a szaktudományok megállapításait integrálni képes társadalompedagógia és a szervezetfejlesztés mint módszertan.
– A krízis felismerését és higgadt tárgyalását a politikai erőtér is nehezíti, szélsőséges, sokszor hisztérikus indulatok csapnak össze a téma körül.
– Kevesen értik, vagy fogadják el, hogy az édesanyák munkaerőpiaci és a családi, gyermekvállalási szerepei közötti egyensúlyhiány a szervezeti működés újragondolását igényli.
– Látható, hogy az eredmények eléréséhez az eddigieknél sokkal elszántabb, merészebb, fókuszáltabb, aktívabb cselekvésre van szükség. A mai döntéshozó generációknak egyrészt kezében vannak a megoldáshoz vezető eszközök, de mindannyian részesei, és kisebb-nagyobb mértékben áldozatai is ennek a folyamatnak, ami akadályozhatja a tisztán látást.

„Ahhoz, hogy minden maradjon a régiben, mindennek meg kell változnia.”
Giuseppe Tomasi di Lampedusa: A párduc

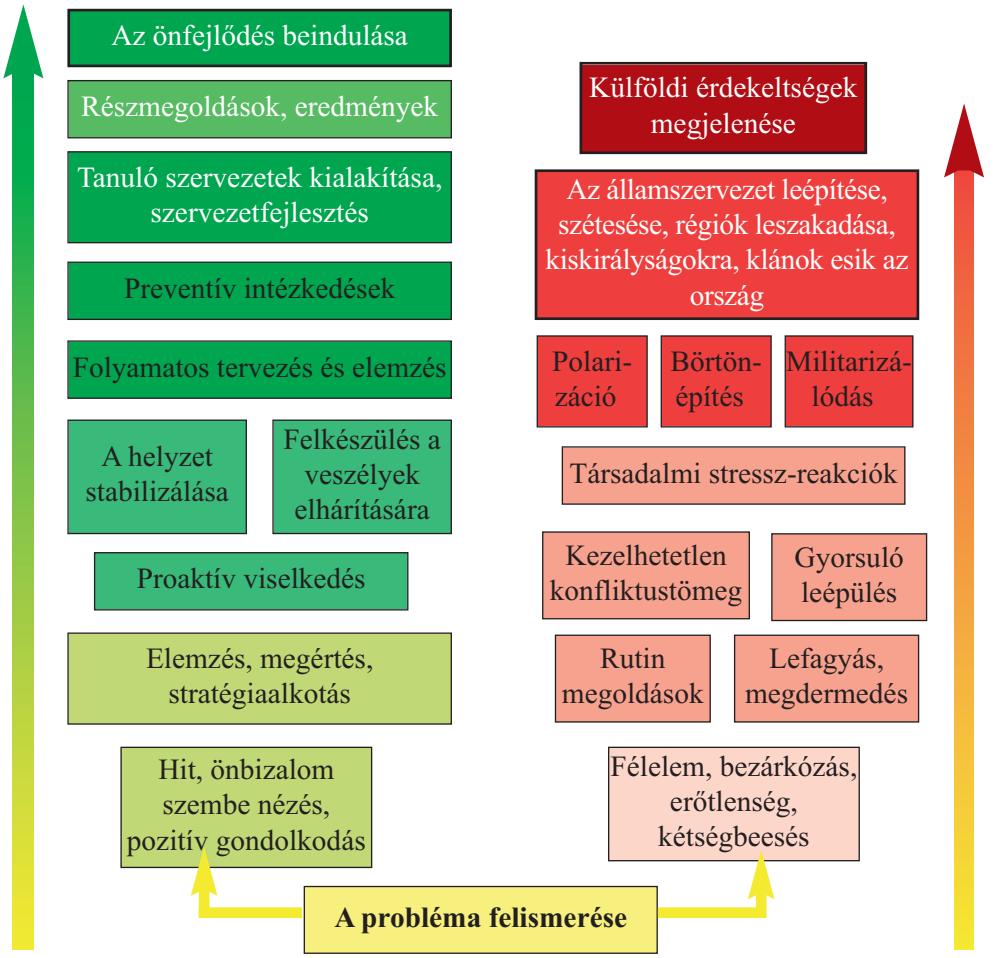
Nem kerülhetjük el egy olyan határozott, számszerűen tervezhető és ellenőrizhető hosszú távú népesedési stratégia kialakítását, amely tudományos megalapozottsága mellett széles politikai és társadalmi támogatást élvez (36. kép). A Barankovics István Alapítvány műhelyében szerveződő „Összefogás a gyermek és családbarát Magyarországért Műhely” ehhez szeretne hozzá járulni.

A népesedés kérdése megközelítésünkben nem pusztán „demográfiai” téma, hanem család- és társadalomlélektani, társadalomszervezési, család- és társadalompedagógiai, teleológiai, munkaerőpiaci stb. viszonyrendszer, amely a szülőpár szellemi, lelki, spirituális állapotától a gazdasági és létfeltételekig a probléma sokrétű megértését igényli, amelyre fölépíthető egy sikeres stratégia. Két út áll előttünk: a sodródás és a proaktív, innovatív cselekvési folyamat felvállalásának útja (4. ábra).

Az előző fejezetekben feltártuk a születésszámok alakulásának folyamatát. Külön figyelmet fordítottunk az eddig alig vizsgált szocializációs folyamatokra, amelyek 3 generáció távlatából egy határozott lejtmenetű trendet rajzolnak ki, mind a populáció mentális állapotára, mind az élet továbbadásának szándékára vonatkozóan.

Ennek a trendnek a megfordítása sok tényező együttes hatásának lehet csak az eredménye, amelyhez nélkülözhetetlenül szükséges egy Nemzeti Népesedési Stratégia kollektív kidolgozása. A következő tanulmányokban ennek megalkotásához kívánunk hozzájárulni. (1. ábra)

4. ábra
A probléma felismerésének és kezelésének folyamata

Készítette: Benda József

A tanulmányokban olyan átalakításokat szorgalmazunk, amelyek más, koherens javaslatainkkal szinergiában
- áttörést jelenthetnek a népességfogyás megállításában,
- keresztény értékelvű talajon növelhetik a gyermekvállalási kedvet,
- fenntarthatóvá tehetik a csőd felé araszoló társadalombiztosítási rendszert,
- helyreállíthatják a makrogazdasági folyamatokat, megelőzik annak további torzulásait,
- megakadályozhatják a válsággócok kialakulását, és
- miközben a jelenleginél méltányosabb, igazságosabb társadalmi munkamegosztáshoz vezethetnek,
- elfogadhatók lehetnek a széles társadalmi-politikai szféra számára is.

Az előző fejezetek elemzései alapján következtetéseket vonunk le a kibontakozás lehetséges irányaira, amit a fejezetben tézisszerűen felsorolunk. Ezt követően bemutatjuk a 35-45 éves korosztályban végzett reprezentatív kutatás eredményeinek egy részét, amelyből megtudjuk, van-e nyitottság a legnépesebb kohorszban a gyermekvállalásra, illetve mire volna szükségük a tervek valóra váltásához.

2. Az idő kezelése

Javaslatainkat három időintervallumra fogalmazzuk meg: azonnali feladatok, közép-, és hosszú távon ható intézkedések. Azért kezelünk néhány programot kiemelten, mert – mint többször szó volt róla – sürgős intézkedésekre van szükség ahhoz, hogy a legnépesebb generációt megtámogassuk a gyermekvállalásban.

A gyors hatású, az azonnali feladatok csoportba helyezett HISZÜK programról feltételezzük, hogy abban a társadalmi rétegben, amelyikben a családok sok gyermeket terveztek, de eddig nem engedhették a megszületésüket, a bevezetést követő másfél éven belül kifejti kedvező hatását. Ide soroltuk a népesedési stratégia kidolgozását is, aminek már a folyamata is megindíthatja a változásokat a közgondolkodásban, amennyiben az kellő mélységben és alapossággal készül el.

A közép távon ható javaslatok időbelisége nem azt jelenti hogy nem kell velük foglalkozni, ráér ezeknek az intézkedéseknek a napirendre vétele, hiszen komplex beavatkozásokról beszélünk. Gyors bevezetésük arra teremthet lehetőséget, hogy a bevezetést követő két-három éven belül hozza meg a gyermekszületések számában a várt eredményt. Ezek az intézkedések azokat a társadalmi csoportokat érintik, amelyekben a szülők szeretnék egyeztetni családi feladataikat a munkahelyi elvárásokkal.

A hosszú távon ható programok csoportjába azokat a tanulmányokat tettük, amelyek a jövőkép biztonságát erősíthetik a családokban, és közvetett módon üzenik a fiataloknak, hogy biztonságban van a jövőjük akkor is, ha gyermekek nevelésére fordítják az életidejüket. A tanulmányok másik része néhány olyan makrogazdasági összefüggésre mutat rá, amely segítséget nyújthat a hosszútávú stratégiák megfogalmazásához.

3. Tézisek

1. A legfontosabb érték: az emberi élet és az emberi minőség. A munka az emberi élet kiteljesítésének egyik eszköze, nem önérték, nem gyűrheti maga alá az emberi életet.
2. Ha a legfontosabb érték az ember (nevelése), a fenntartható társadalmi fejlődés alapja a családban felnövő gyermek. Ennek ki kell fejeződnie a gazdasági folyamatok elvi, módszertani és pénzügytechnikai mechanizmusaiban is.
3. A családért végzett munka azonos értékű a munkahelyen végzettel.
4. A szociális ember a fogantatás pillanatától megvalósuló harmonikus apa-anya-gyermek szeretet kapcsolatában tud egészségesen fejlődni.
5. Az ember csak akkor válhat a társadalom értékes tagjává, ha biztosítva vannak számára a csecsemőkorban kialakuló „szeretetre való képesség" feltételei, megtapasztalhatja ennek mindent átható érzékszervi élményeit. Ennek alapján fejlődhetnek ki benne azok az idegrendszeri képletek, amelyekkel később gazdálkodhat. Ha ezt elmulasztjuk, nagyon nehezen pótolható (37–38. kép).
6. A gyermekeknek – születésük előtt és után, a teljes értékű személyiségfejlődés érdekében – joguk van a különleges védelemre (MKPK, 1999:152).
7. A ma észlelhető népesedési, egészségügyi, értékrendbeli, bizalmi, versenyképességi válság - többek között – a csecsemők elhanyagolásának az egyik következménye, amely 1950–1967 között tömeges méretekben történt Magyarországon, és hatása generációkon keresztül gyűrűzik tovább. Ezt a társadalmi deficitet tovább súlyosbította a nemzetközi családellenes erők fellépése.
8. A csecsemők elhanyagolásának súlyos személyes és társadalmi következményei vannak már az első generációban is, de a transzgenerációs továbbörökítés következtében, a második-harmadik generációban egyre erőteljesebben nyilvánulhatnak meg (Benda, 2015).
9. A nemzet gyógyulásának, felemelkedésének útja a magzatvédelem és csecsemőgondozás lelki, fizikai feltételeinek és körülményeinek radikális újragondolása, átalakítása, az anya-gyermek és a családi szeretet-kapcsolatok jelentőségének társadalmi értékteremtő forrásként, a legjobban megtérülő befektetésként való kezelése.
10. Az életkezdet, a magzat és a csecsemő fejlődésének védelme nemzetstratégiai érdek. Feltétele a szeretetre, bizalomra nyitott, egészséges felnőtt embernek, aki képes egy értékelvű társadalmi szövetet, gazdaságot létrehozni és működtetni.
11. A családok jelentős része számára a szeretet kapcsolat, már nem megélt élmény, „újratanítására" van szükség.
12. Ki kell alakítani a csecsemők tejles körű gondozásához szükséges feltételrendszert.
13. Nemzetünk jövője érdekében a gyermeknevelés a nők és a férfiak jelentős részének az önmegvalósítás forrása lehet (Kováts, 2016).
14. Azokat a családokat, amelyek vállalják a csecsemő és gyermek komplex gondozásának nemzetmentő feladatait, és gyermekeikben a szeretetre való képesség kifejlesztését kiemelt támogatás illeti.
15. A liberális gazdaságpolitika hosszú távon egy eltorzult fejlődési pályára állította a gazdaságot, fenntarthatatlan adó-, társadalombiztosítási és nyugdíjrendszert eredményezett.
16. A profittermelésre és az individuumokra épülő gazdaság deformálja az értéktermelési folyamatokat és a torz fogyasztási szerkezetet mellett mind a gazdaságot mind a társadalmat válságba sodorja.

37–38. kép
A csecsemő egészséges fejlődéséhez az édesanyával való közvetlen testi-lelki kapcsolatra van szükség

17. A családok értéktermelő potenciáljának a növeléséhez a megtermelt nemzeti jövedelem újraelosztási elveinek, módszereinek és technikáinak az átgondolására és strukturális átalakítására van szükség.
18. El kell mozdulnunk az erőteljesebb jövedelem, a tőke számára „láthatatlan”, a családért végzett munka értékké emelésének irányába.
19. A társadalombiztosításnak kettős fedezete van: (1) járulék fedezete és (2) az együtt élő generációk stabil szerkezete, ami feltételezi, hogy minden generáció gondoskodik az utána következő dolgozó generációról.
20. A nyugdíjfolyósítás állandóságához, az erőforrás áramlások egyensúlyban tartásával, a gyermeknevelés tartja fenn a generációk egymásba fonódó szövetét. Ha nincs meg a következő nemzedéki fedezet, akkor a nyugdíj deficitet termel, amely csak drámai eszközökkel korrigálható.
21. Alkotmányellenes, indokolatlan, etikátlan és méltánytalan az a mechanizmus, amely többszörösen hátrányos helyzetbe hozza azokat, akik felnevelik a majd mások számára is járulékot fizető generációt. (munkavállalóként és nyugdíjasként)
22. A gyermekeket nevelő családok nem kerülhetnek hátrányos anyagi helyzetbe az egyedül élőkhöz képest.
23. Az a nemzedék, amelyik nem hozza létre utódait, később, nyugdíjas korában, akarata ellenére lesz kénytelen megfizetni ennek az árát.
24. Meg kell teremteni a sok gyermeket vállaló családok kiemelt társadalmi-gazdasági elismerésének körülményeit.
25. Azonnali és fókuszált beavatkozásra van szükség.

4. Az utolsó lehetőség, a 35–45 éves korosztály

Nem elég jóra vágyni:a jót akarni kell!
És nem elég akarni: de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés! Több kell: – az értelem!
Mit ér a hűvös ész?! Több kell: – az érzelem!
Ám nemcsak holmi érzés, de seb és szenvedély,
keresni, hogy miért élj, szeress, szenvedj, remélj!
Váci Mihály

Mivel évről évre jelentősen csökken a szülőképes korosztály létszáma, az egyik legsürgősebb feladatnak az mutatkozott, hogy ne találgassuk, hanem mérjük fel, mire lenne szüksége a 35 éves kort betöltött nagy létszámú generációknak ahhoz, hogy még egy gyermeket elindítsanak az életre. 2017-ben reprezentatív vizsgálatot végeztünk a 35–44 éves korosztály gyermekvállalási hajlandóságának felmérésére.[150] Felvettük a korosztály földrajzi-, és élethelyzetét, a demográfiai jellemzőket, a társas kapcsolatok minőségét, a gyermekvállalásra és annak támogatására vonatkozó nézeteket és a döntések személyes hátterének megismeréséhez feltártuk a fiatalok élettörténetét is.[151]

[151] A kérdőíves felvétellel az 1,58 milliós korosztályból (2016-ban 35–44 évesek) 1610 fős mintát vizsgáltunk meg 2017. májusában. A minta reprezentatív: megyékre lebontva követte a korosztály demográfiai jellemzőit kor, nem, családi állapot, iskolai végzettség és településtípus szempontjából. A felvétel személyes lekérdezéssel történt. A népszámlálási adatoknak megfelelő eloszlásokat, az együttélési formákat és gyermekvállalásra vonatkozó adatokat a 8. sz. melléklet tartalmazza.
A válaszadók fele-fele arányban férfiak és nők voltak, negyven év alatt és felett.
70%-ban városi környezetben élnek: 19% a fővárosban 22% a megyeszékhelyeken és megyei jogú-, 30% vidéki városokban. Falusi környezetben (községben) a korosztály 29%-a él (az eloszlás az országos adatokat tükrözi). A mintába került válaszadók megyék és régiók szerint is követik a korosztályra országos szinten jellemző megoszlásokat (lásd a 9. sz. mellékletet). Budapesten és vonzáskörzetében (Közép-Magyarországon) él a válaszadók egyharmada. Ezen túl nincs olyan megye, vagy régió, ahol a kiemelkedő arányban lennének a többiekhez képest, bár az észak-alföldi régió kissé nagyobb (15%-os), a dél-dunántúli régió pedig kissé alacsonyabb (8,4%-os) arányt képvisel.

A kutatás folyamán (1) megvizsgáltuk a korosztály élethelyzetét, magatartását, döntéseit, és ebből vontunk le következtetéseket. (2) Megkérdeztük a gyermekvállalással és (3) az ösztönzés lehetőségeivel kapcsolatos véleményüket, gondolkodásuk összetevőit. (4) A válaszok részletes feldolgozása után, összegeztük és sorrendbe állítottuk a megoldások fő irányait.

A korosztály létszáma 1,580 ezer fő volt. A megkérdezettek fele volt házas, 41%-ának nem volt gyermeke, 32%-ának kapcsolata sem.

A vizsgálat megmutatta, hogy a gyermekszületés rendkívül szerteágazó, számos élethelyzetet és gazdasági ágazatot átfogó összefüggés rendszerben értelmezhető. A beavatkozási stratégia sikerének feltétele a komplex, sokirányú hatásrendszer kialakítása.

Az eredmények azt mutatják, hogy a mai nők egy része számára fontos a karrier, és azzal is egyet értenek, hogy a gyermekek három éves koráig az otthoni környezetben, az édesanyjuk mellett van jó helye.

[150] A kutatás a KDNP parlamenti frakciójának megbízása alapján készült.

Mind a két értéknek jelentős a támogatottsága. Ugyanakkor azt is sokan támogatják, hogy az édesanyák egy része maradhasson otthon gyermekeivel, egy jobban megfizetett „hivatásos szülő" szerepben, amely lehetővé tenné a családi szeretet kapcsolatok megerősítését is.

A gyermek azok számára fontosabb, akik több nemzedéken keresztül szeretetteljes és őszinte családi légkörben nevelkedtek, voltak testvéreik és kiterjedt a családi kapcsolatrendszerük, és odafigyeltek rájuk. A kutatás megerősíti a transzgenerációs örökségről és a nemzet lelki állapotáról szóló, a szocializációs fejezetben feltárt összefüggéseket.[152]

A korosztály 25%-a, közel 400 ezer fő egyértelműen szeretne gyermeket, a bizonytalanok aránya 10%. A társat keresők között különösen kimagasló a gyermeket tervezők aránya. (64%) Főként a nőtlenek/hajadonok, a fiatal házasok, a saját gyermekkel nem, vagy kevesebbel rendelkezők között. A tervezett gyermekek száma 1,46.

Minél több gyermeket nevel a család, annál több problémát jelent a munka és a család összeegyeztetése (3 vagy több gyermek esetén ez már 42%). Ritkán veszik figyelembe a gyermeknevelés szempontjából: kevés a szabadság, rugalmatlan a munkaidőbeosztás, túlmunkát kell végezni, sok helyen feszültségeket is okoz a munkahely, stb. A korosztály harmada támogatja az édesanyák otthon maradásának lehetőségét, egy megfelelő fizetés mellett.

A női válaszadók kevésbé szeretnének gyermeket, ami a felmérés során számos összefüggésben, hol direkt, hol indirekt formában megmutatkozott. Ez az álláspont egyértelműen utal a korábban is tárgyalt, a nők többszörös túlterheltségére és kényszerű szerepvállalásaira vonatkozó felmérésekre, amit akár önfeláldozásnak is nevezhetnénk, ha nem a „választási szabadság" és az „önmegvalósítás" propagandájába volna csomagolva.

A kutatási eredmények alapján megfogalmazott, sikerrel kecsegtető beavatkozási irányok:

(1) Nemzeti, megyei és település szintű népesedési stratégiák kidolgozása;
(2) A gyermekvállalás és a nők foglalkoztatásának nemzetstratégiai szintű újragondolása;
(3) A főállásban, hivatásszerűen végezhető gyermeknevelés feltételeinek kialakítása (részletesen: Hivatásos Szülők program);
(4) A többgyermekes családok életfeltételeinek javítása (részletesen: a közép és hosszú távú megoldásokban); (39. kép)
(5) A munkahelyek családbaráttá alakítása, rugalmas foglalkoztatás;
(6) A gyermekek ellátásában résztvevő intézmények fejlesztése.

Vagyis, a gyermekekre nyitottak véleménye alapján, a tervek gyors végrehajtása esetén, a jelenleg várhatón felül nagyszámú újszülöttre is számíthatnánk néhány év távlatában.

Számszerűen pontos meghatározásra azért nem gondolunk, mert ez olyan tényezők sokaságától függ, amelyre csak közvetett hatást tudunk kifejteni (sikerül-e megfelelő párhoz segíteni a fiatalokat, egészségügyi, magzati, csecsemőkori halálozás, stb.) A szám azért is torzíthatna, mert nem párok, hanem egyének akaratáról van szó, s mint láttuk, több férfi, mint nő szeretne gyermeket. A nagyságrend mindenesetre bátorító ahhoz képest, ami (megfelelő beavatkozások nélkül) jelenlegi tendenciákból várható.

A korosztály létszáma ugyanakkor évről-évre gyorsuló ütemben fogyatkozik. **Minél később lépjük meg a megkerülhetetlen beavatkozásokat, annál nehezebb helyzetben kell egyre drasztikusabb lépéseket tenni, aminek az ára, kockázata beláthatatlan mértékben növekedni fog.**

[152] Iskolai végzettség tekintetében a korosztályban a középfokú végzettségűek vannak túlsúlyban (57%). A felsőfokúak aránya, 25%, az alapfokú végzettségűek aránya 18%.

A várható eredmény, a javaslatok folyamatos megvalósítása esetén, nem csak a gyermekek számának a növekedésében, hanem a kormány által kitűzött családbarát ország kialakulásának irányában is megmutatkozhat.

39. kép
Köztereinkről is hiányoznak a gyermekek örömére készült szobrok

III.
GYORSAN ELVÉGZENDŐ FELADATOK

1. A szervezeti feltételek megteremtése

1. A demográfiai problémák megoldásának koordinálásához – Fekete Gyula 1989-es javaslatával egyetértve – feltétlenül szükséges közvetlenül a Miniszterelnökséghez rendelve egy, a téma iránt elkötelezett és hozzáértő **kormánybiztos** illetve **kormánybizottság** kinevezése a tárcaközi feladatok koordinálására.
2. **Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium** létrehozása, amely alkalmas a társadalmi működés számos területét átfogó szakmaközi koordinációra.
3. **Család- és Közösségfejlesztő Intézet**, amely szellemi és szervezeti bázisa lehet az országos hatáskörű feladatok végrehajtásának (részletesen később kifejtve).
4. 10-15 évre szóló népesedéspolitikai **kormánystratégia**, 4 éves intézkedési terv kidolgozása (részletesen később kifejtve).
5. Minden önkormányzat, állami szerv, vállalat, egyház, civil szervezet felkérése szerepvállalásra egy önálló **család- és közösségfejlesztő program** elkészítéséhez (népesedési bizottság felállítása, stratégia és intézkedési terv, stb.).

2. Nemzeti Népesedési Stratégia

2012-ben a Nemzetgazdasági Minisztériumban működő „Családbarát Magyarországért Munkacsoport" konzultációs céllal közzétette az **„Új baby boom, a középosztály gyermekvállalási forradalma"** című stratégiai vitaanyagát, amely a népesedési kerekasztal javaslatai mellett egy demográfiai helyzetképet, külföldi példákat, a nők foglalkoztatási trendjeit tartalmazza és a teljesség igénye nélkül bemutatja a tárca néhány fontos intézkedését. „A dokumentum célja egy párbeszéd megkezdése, a partnerségben érintett intézményekkel, hogy ennek alapján elkészülhessen az a stratégiai program, amely meghatározza a szükséges kormányzati intézkedéseket, ezek ütemezését, különös tekintettel a következő fejlesztéspolitikai időszakra" (Bánkuty, 2015).

A „stratégiai" anyag elsősorban a női egyenjogúság, a munkavállalás és a gyermeknevelés összefüggéseit elemzi. Megállapítja, hogy a gyermekvállalás a nők újbóli munkába állásának korlátját jelenti, mert a munkáltatók hátrányosan megkülönböztetik a kisgyermekes anyákat (Bánkuty, 2015:51). A tanulmány – szándékával ellentétesen – nem a demográfiai probléma megoldásáról, hanem elsősorban a nők esélyegyenlőségéről és a munkavállalásról, a családbarát munkahelyekről szól, arról, hogy a gyermekek vállalása ne rontsa a nők esélyeit, hogy a szabad akaratán, s ne a gazdasági, környezeti kényszerűségen múljon a női munkavállalás ténye és formája (Bánkuty, 2015:54). A legfontosabb megoldandó feladatnak a családbarát munkahelyi környezet megteremtését tekinti, amelyben a többi uniós országhoz képest meglehetős hátrányban állunk. Bár maga a tanulmány stratégiaként (helyesen) nem kínálja föl magát, javaslatokat sem tesz, így megállapításainak nem lett se folytatása, se következménye.

A tanulmányhoz csatolt, a Népesedési Kerekasztal (Kopp Mária által) jegyzett javaslatok egy jóval átgondoltabb dolgozatból kivett részt tartalmaznak. Számos eleme visszaköszön a mai kormányzati gyakorlatban, de „nemzeti népesedési stratégiának" – már a 15 oldalas terjedelme miatt sem – nevezhető (Bánkuty, 2015).

A 2013-ban kiadott Nemzeti Fejlesztési Terv megállapítása szerint „a nőknél a 35-39 éves legnépesebb korosztály még szülőképes korban van, azonban pár éven belül a szülőképes korosztályt várhatóan jelentős létszámcsökkenés jellemzi, és az idősödés, illetve a fogyás folyamata már nem lesz fékezhető… ezért a következő 2-3 évben a gyermekvállalásra fordítandó erőfeszítések fontosságát nem lehet túlbecsülni. Ezt követően ugyanis már nem lesz reális lehetőség a népesedési fordulatra” (Nemzeti Fejlesztés, 2030:51). **Azóta 5 év telt el, és az erőfeszítések ellenére a fordulat jelét nem látjuk.**

Igen nagy feladatról van szó

Egyetértünk a Nemzeti Fejlesztési Terv megállapításaival: Magyarország helyzete nehezebb, mint amivel Európa más országai néznek szembe, mert a **„népességfogyás, népegészségügy sérülékeny társadalmi csoportok tekintetében sokkal súlyosabb helyzetben van, mint más európai uniós országok”** (Nemzeti Fejlesztés, 2030:49). Demény Pál így jellemzi a helyzetet: „A demográfiai összeomlás reális eséllyé válik, ami a termékenységi politika gyökeres újragondolását teszi szükségessé a társadalmi és nemzeti túléléshez” (Demény, 2016:296).

Mindezidáig sem a Nemzeti Fejlesztési Terv, sem más demográfiai tanulmányok nem találtak magyarázatot arra, hogy miért „olyan alacsony a termékenység hazánkban, annak ellenére, **„hogy a családtámogatásra fordított összegek tekintetében Európa élmezőnyében foglalunk helyet”** (Nemzeti Fejlesztés, 2030:49). Az utóbbi években emiatt már egyes véleményformálók arra hajlanak, hogy az egész folyamatot elfogadhatónak állítsák be, amely a fejlődés természetes velejárója a civilizált országokban. Demény Pál azonban másként fogalmaz: „A kormánynak „nem szokványos” módon kell majd gondolkodni és keresni a hatékonyabb intézkedéseket, és alkalmazni is ezeket. …Igen nagy feladatról van szó, amelyet a demográfusok és más társadalomtudósok nagyrészt figyelmen kívül hagynak.” (Demény, 2016:296)

Nem világos számunkra, hogy miért nem alakult meg a demográfiai kihívásra adandó válaszok koordinálására hivatott, „kellő intézkedési hatáskörrel rendelkező szerv”[153], mint ahogy azt sem értjük, hogy miért nem alkotott egyik korábbi kormány sem egy népesedési, vagy családpolitikai stratégiát.

A kiemelt hatáskörű minisztérium, illetve egy szakmaközi, ágazati, területi egyeztetéssel elkészülő stratégia nélkül nem gondolhatjuk, hogy ez a hatalmas feladat kezelhető. Egy ilyen stratégia hiánya azért is szembeötlő, mert sok más szakterület nemzeti szintű stratégiájával rendelkezünk.[154]

[154] 28 féle stratégiával rendelkezünk: Duna Régió Stratégia, Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II., Egészséges Magyarország 2014-2020, Egészségügyi Ágazati Stratégia, Nemzeti Ifjúsági Stratégia, Fokozatváltás a felsőoktatásban stratégia, Köznevelés-fejlesztési stratégia, Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája, Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratéga, Civil stratégia, Nemzeti Önkéntes Stratégia. De van még Roma-, Energetikai-, Digitális Exportfejlesztési-, Digitális Gyermekvédelmi-, Digitális Oktatási-, Közgyűjteményi, Digitalizálási, Digitális Kereskedelem-fejlesztési, Nemzetközi Fejlesztési és Humanitárius-, Turizmusfejlesztési-, Nemzetbiztonsági-, Katonai-, Kutatásfejlesztési és Innovációs-, NAV Megújulási stratégiánk is.

[153] MDF javaslat, 1988.

Nemzeti szintű, koordinált, ágazatközi egyezetetések híján kevésbé várható el, hogy egy komplex, koherens, egy irányba mutató törvénykezési és intézkedési sorozat megvalósulhasson, ahogy erre – évtizedekkel ezelőtt – Fekete Gyula rámutatott, és Szakértői Műhelyünk 2015 óta szorgalmaz (Benda, 2015).

A nemzeti stratégia megalkotása több okból is nélkülözhetetlen. A szűken értelmezett családpolitikai intézkedések ma már jól láthatóan elégtelenek, de a célfüggvénybe helyezett népesedési helyzet szemszögéből újrafogalmazott családpolitika a maga komplexitásában nagyobb hatóerővel rendelkezhet. E komplex megközelítésben helyet kap a családi kohézió növelése, a szeretetkultúra újraépítése, a közösségek támogató erejének felszabadítása, egy új életpálya modell kidolgozása is.

Gyökeres újragondolás szükséges

Egy mikro-, és makroszintű *nemzetstratégia* kidolgozására van szükség, **„amelynek középpontjában a népesség egészséges fizikai, szellemi és lelki állapotának megteremtése, fenntartása és fejlesztése áll”** (Koncz, 2014:394), amely *alkalmat adhat* egy kellő mélységű és transzdiszciplináris kitekintésű elemzés elvégzéséhez, miközben:

- mérlegeli az elmúlt évtizedek népesedéspolitikai intézkedéseinek hatékonyságát;
- feltárhatja a népességfogyás kevésbé ismert összetevőit, azokat a történelmi korokon átívelő társadalmi csapdákat, amelyek a folyamatokért felelősek;
- kijelölheti a legfontosabb irányvonalakat, amelyek akkor is igazodási lehetőségeket nyújtanak, ha az aktuális gazdasági-társadalmi folyamatok nem feltétlen kedvezőek egy-egy intézkedés meghozatalához;
- alkalmas keretet nyújthat egy évtizedeken és kormányokon átívelő stabil és kiszámítható társadalompolitikához;
- elkerülhetővé teszi a költséges és kontraproduktív improvizációkat;[155]
- koordinálni tudja az ágazatok közötti egyeztetéseket;
- támogathatná a kutató intézetek és a hasonló területen érintett egyetemek feladatvállalását;
- bevonhatná az önkormányzatokat, az egyházakat, civileket, vállalatokat, a médiát, stb. a közös feladatok megoldásába.

Egy ilyen stratégiai dokumentumban kellene mérlegelni azokat a történelmi dilemmákat, amelyek a XX. század elejétől megindult női munka- és a gyermekvállalás kérdése körül forognak.

- A foglalkoztatás és a gyermeknevelés szempontjainak kiegyensúlyozott mérlegelése átfogó és sokoldalú elemzést igényel. (Kádár, 2018:44)
- A fizetett termelő munka és az otthon végzett „láthatatlan” munka társadalmi elismerésének kérdése[157] (40–41.–42. kép).

[156] „Át kell gondolni, hogy valóban a női emancipáció terepe-e a munkavállalás. Miközben a nők elemi érdeke az anyagi függetlenség, azt is látjuk, hogy a jelenlegi munkaerő-piaci környezetben a legtöbb nőnek a munka világa – már ha egyáltalán részesévé tud válni – nem az önkiteljesítés terepe” (Kováts, 2018:126).

[155] 2016-ban szüntettük meg a Család-, Ifjúság és Népesedéspolitikai Intézetet, 2017-ben hoztuk létre a Kopp Mária Intézetetet, nagyjából ugyanazzal a feladatkörrel és a személyi állomány maradékával.

– Hazai és nemzetközi szintéren egyaránt vitatott a női foglalkoztatás kiterjesztésének befolyása a termékenység alakulására.[157]
– A gyes értékelése, hiszen órási jelentőségű és költségvetésű intézményről van szó.[158]

[157] „A női foglalkoztatás szintje és feltételei azonban nem csupán a döntéshozók akaratának függvénye. Piaci feltételek között a munkaerő-piaci mechanizmusok sem elhanyagolhatók. A női foglalkoztatás munkaerő-piaci szerepe szerint foglalkoztatásuk alakulása mindenkor és mindenhol a makrogazdasági követelmények, a munkaerő-piaci egyensúly igénye szerint alakul." Eklatáns hazai példa a Gyes bevezetésének időzítése (1967), amit – interpretálása ellenére – nem szociális vagy népesedési gondok indokoltak. A koncepció már a hatvanas évek elején az Országos Tervhivatal fiókjaiban hevert. A bevezetés időpontját az „Új gazdasági mechanizmus" (1968) várható munkaerő-piaci hatása diktálta. A feltételezett munkanélküliség lecsapolásának kivezető csatornájaként tételezték. És a kutatások, mint általában, igazolták a gazdasági szükséglet ideológiai hátterét. Az már a gyermekek és családok szerencséje, hogy – hazai és nemzetközi szakirodalomra utalva – arra hivatkoztak, hogy a gyermek egészséges fejlődése és hatékony szocializációja személyre szóló gondozást és odafigyelést igényel 3 éves korig (Koncz, 2013:499).

[158] „Ebben az összefüggésben érdemes árnyaltabban látni a hároméves GYES kritikáját is. A kritika általában arra vonatkozik, hogy a hosszú távollét visszaveti a nők karrierjét, illetve későbbi munkaerő-piaci lehetőségeiket. A legkizsákmányoltabbaknak a GYED/GYES időszaka akár időleges felszabadulás is lehet a kiszolgáltatottság alól. Érdemes tehát kilépni abból a szempontrendszerből, amely a munkaerő-piaci részvételt egyedüli emancipációs útként, míg a hosszú otthon töltött időt konzervatív ideológiai nyomásként jeleníti meg." A kutatásunkban szereplő nők súlyos feszültségnek élték meg a gondoskodási feladataik (részben: gondoskodási vágyuk) és a munkaerő-piaci kényszerek ellentmondását. Ám az, hogy mennyiben élik meg hátrányként vagy előnyként a munkaerő-piacról való kivonulást, nagyban függ attól, hogy milyen minőségű munkaerő-piaci pozíciókhoz férnek hozzá (Kováts, 2018:126).

40. kép
Mary Cassatt: Berthe gyermekeivel;
egy harmonikus kapcsolat a múlt századból (1900)

– Társadalomstratégiai kérdés a sok gyermekes családok jövedelmi helyzete, a jelenlegi diszkrimináció fenntarthatóságának átgondolása.
– A bölcsődébe lépés optimális és kívánatos idejének mérlegelése, amely a női munkaerő szükséglet mellett figyelembe veszi a csecsemők egészséges fejlődésének hosszú távú érdekeit is.

Számba veendők a népességfogyás rövid és hoszú távú következményei:
– A családokat támogató civil védőháló rendszerek (egyesületek, klubok, önképző hobby körök, egyházi közösségek, stb helyzete, amelyek támogatást tudnának nyujtani a több gyermeket nevelő szülőknek.
– A felnőtteknek szóló szülőképzés, amely évtizedek óta hiányzik a képzési rendszerből.
– Az iskolarendszer tananyagainak és módszertanának gyermek-, kapcsolat-, és családbarát, szeretet orientált tartalommal való megtöltése.
– A kis méretű lakások több generációs együttélésre alkalmas átalakítása.
– A közterek és közlekedés gyermek és családbaráttá formálása.
– A megyénként eltérő termékenység kezelése (az átfogó országos népesedési stratégia mellett szükségesnek mutatkozik a megyei és település szintű helyi stratégiák és cselekvési tervek kidolgozása.)

A „Skandináv modell”

Átfogó elemzést igényelne egy stratégia kialakítása mentén a ma népszerű „skandináv modell” hatékonyságának kérdése is, amelyre néhány gondolat erejéig itt is kitérünk.

A demográfusok egy része készségesen támogatja a skandináv tipusú állami család- és gyermekbarát jóléti intézkedések átültetését a hazai gyakorlatba, anélkül, hogy mérlegelnék a sajátos kultúrális hagyo-

41-42. kép
A nők túlterhelésének kérdése őszinte és sokoldalú megközelítést igényel. Az interneten tucatjával láthatók a különböző ábrázolások, amelyek karikirozva fejezik ki a nőkre terhelt feladatoknak való megfelelés lehetetlenségét.

mányokat, és nem foglalkoznak a „nagyon alacsony születési arányszámok emelésében mutatott sovány eredményeivel" sem (Demény, 2016:351). A „skandináv modell" arra a felismerésre épül, hogy **„az általános anyagi jólét ellenére az alacsony termékenységet magyarázó tényezők között kettős teher hárul a nőkre: a gyermeknevelés és az otthonon kívüli munkavégzés."** A szakpolitika feladatává teszik az anyaság és munkavállalás összeegyeztethetőbbé tételét. Svédországban valóban emelkedett is a termékenység, (bár nem kiugró mértékben) ennek következtében (1,5-ről 1,9-re). Ez a beavatkozás azonban több problémát is felvet.

Az egyik, hogy a keletkezett növekmény nem elegendő ahhoz, hogy a reprodukciós szintet elérje e termékenység. „A folyamatos munkapiaci részvétel ugyanis „minden bizonnyal összeegyeztethető egy gyermekkel, sőt még kettővel is. Azonban számos karrierorientált nő szándékosan gyermektelen, míg mások csak egy gyermeket szeretnének. Ebből az következik, hogy a reprodukcióhoz szükséges szintű átlagos termékenység eléréséhez ezen nők részarányát ellensúlyoznia kellene azon nők elég magas részarányának, akik vállalnak három, négy vagy akár több gyermeket is. Jelenleg nincs arra mutató jel, hogy az anyaság és a karrier összeegyeztethetőségét elősegítő szakpolitikák elérnék ezt az eredményt." (Demény, 2016:293)

A svéd modellt támogató szakmai álláspont – véleményünk szerint – minden átmeneti népszerűség ellenére szembe megy a magyar valósággal. **(41–42. kép).** Az **első probléma** az, hogy a mi munkaerőpiaci körülményeink között (90% fölött van nálunk a teljes munkaidős foglalkoztatottság) 3-4 gyermek ellátása nem reális lehetőség. Ha egy házaspár 8,5 órát dolgozik, 2 órát utazik, bevásárol, stb., odafigyel a párjára, mellette (kisegítő személyzet nélkül) képtelen több gyermek egészséges fizikai-lelki fejlődésének biztosítására (Lovász–Weber–Zawadowski, 2018). **A második nehézség,** hogy a retorikai szinten évtizedek óta emlegetett részmunkaidős foglalkoztatás elterjesztése a magyar órabérek, a bérszínvonal figyelembe vételével ugyancsak nem reális alternatíva,[159] mert nem fedezi sem a szülők sem a gyermekek eltartásának költségeit (Kováts, 2018). Az intézkedésekhez kapcsolódó **harmadik probléma** még kevésbé feldolgozott a demográfia szakmában. Arról van szó, hogy ez a szemléletmód csak az aktuálisan érdekérvényesítésre képes női generáció egy karrierorientált részének az életpálya tervét veszi figyelembe, kizárva más – családorinetált – rétegek aspirációit.

A negyedik része a skandináv modell hiányosságainak, hogy nem veszi figyelembe a transzgenerációs hatásokat, a generációk közötti szolidaritás alapelemeit, amelynek hatása csak a következő generáció termékenységi viselkedésében mutatkozik meg,[160] amit az I./3. fejezetben elemzünk.

[160] Ahogy korábban jeleztük, nem lehet a véletlen műve, hogy a volt szocialista országokban fogy legjobban a népesség, hiszen a gyökerei nagyon hasonlóak, csak még nem fedeztük fel, mert kimadt az elemzés. Az akkori magas foglalkoztatottság a második-harmadik generáció termékenységi, gyermekvállallási magatartására lett katasztrófális hatással, amit a svéd modell alaján még nem éltek meg az északi országok. Forrás: https://444.hu/2018/01/24/a-vilag-10-leggyorsabban-fogyo-orszagabol-10-kelet-europaban-van

Mivel a társadalom egészséges újratermeléséhez generációk összefonódó láncolatáról van értelme csak gondolkozni, az ilyen típusú egy generációs részérdekekre épülő folyamatok – ahogy az élet már bebizonyította – nem bizonyulnak hosszú távon sem hatékonynak, sem életképesnek.

A stratégiai dokumentumban volna helye azoknak a szakterületeknek a demográfiai szempontból máig nem feldolgozott vizsgálatára, amely meghatáró szerepet játszanak a gyermekek szocializációjában (iskolarendszer, életkezdet, önkormányzati, civil közösségek, egyházak, lakáslehetőségek, közösségi terek, közlekedés stb.)

[159] A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya 2017-ben Magyarországon 4% volt. Forrás: Kamaraonline, http://kamaraonline.hu/cikk/reszmunkaidosfoglalkoztatas-magyarorszagon-nem-tul-nepszeru

3. A Hivatásos Szülők életpálya modell (HISZÜK)

Összefoglaló

A program átgondolt kialakításától és komplex bevezetésétől a termékenység gyors növekedése, a jövő generáció egészségesebb felnevelése, a családok kohéziójának, közösség- és társadalomformáló szerepének helyreállítása, a belső fogyasztás gazdaságélénkítő hatása és a vidék leépülésének megállítása várható. A program paradigmaváltást jelent a népességpolitikában, új perspektívába helyezi a népességfogyás megállításának lehetőségeit és mozgásterét. A vezetők elszántságán, gyors és kompetens cselekvési képességén múlik az eredményessége.

A HISZÜK program fogyasztásbővítő, gazdaságélénkítő hatása megsokszorozható lenne a „Gyermek kártya”[161] kibocsájtásával. Elképzelésünk szerint a HISZÜK program fokozatos kiépülésével elindítható lenne egy olyan fizetési konstrukció, amelyben a szülők jövedelmük egy részét olyan bankszámlára kapnák, amelyhez „Gyermek kártya” kapcsolódna. A címzett bér felölelné a gyermekekkel és a háztartással kapcsolatos termékek és szolgáltatások széles körét, amelyet helyben költhetnének el a családok, így ez megállíthatná a vidéki települések elszegényedését, lepusztulását is.

3.1. Bevezető

A tanulmány széles körű, multidiszciplináris szakértői körben fogalmazódott meg, első változata 2017. márciusban készült el. Ezt követően számos szakértő, politikus és vezető véleményével, javaslatával gazdagodott. Kiegészült egy reprezentatív vizsgálat eredményeivel, amely a 35 év fölötti korosztályt kérdezte meg, hogy mire lenne szüksége még egy gyermek elindításához az életbe.

Felméréseink szerint (Benda, 2015) korunkban alapvetően háromféle életvitelt terveznek a fiatalok.

1. Vannak, akik elsősorban karriert szeretnének építeni, és szorosabb kapcsolat kialakítására nem törekszenek, (nincs rá lehetőségük, vagy sikertelenek e területen; ezt fejezi ki az egyedül élő „szingli” életmód illetve az ún. „látogató kapcsolat”, amikor külön lakásban élnek és csak időnként találkoznak). Az ilyen életpálya gond nélkül felépíthető, a mai gazdasági-társadalmi viszonyok között. A vállalatok, munkahelyek egy része éppen az ilyen értékrendű „munkaerőt” keresi. Ennek a rétegnek a személyes érdekei egybeesnek a munkáltatók rövidtávú érdekeivel, de kevésbé az ország fenntartható, népesedési szempontjaival.
2. Mások, különböző életszakaszaikban, váltani, változtatni szeretnének az életvitelükön: keresik a család és a munka között az egyensúlyt. Jelenleg a nők számára ez a legjobban preferált életpálya modell, azonban a nők, édesanyák – biológiai szerepükből fakadóan – nehezebb helyzetben vannak. Már 1-2 gyermek vállalása esetén is igen komoly erőfeszítést igényel a család és munka egyeztetése. A korai gyermekvállalás a képzettség megszerzését nehezíti. Magas a kockázata a munkahely elhagyásának, a későbbi visszatérésnek is. Több gyermek esetén a családok már csak külső támogatással tudják fönntartani a család-munkahely egyensúlyt (nagyszülők, jobbmódúak esetén fizetett bébiszitterek, bejárónők, stb. bevonásával). Az állam külön intézményhálózatot tart fönn ahhoz, hogy ez a rendszer működni tudjon (bölcsőde, óvoda, napközi, nyári tábor). Ez az

[161] A gyermek kártya elnevezése, történelmi hagyományok alapján, a régi Magyar aranypénz (máriás) alapján akár „Mária kártya” is lehetne.

életvitel ugyan „önkéntes vállalásnak, önmegvalósításnak” van beállítva, valójában kényszernek tekinthető. Úgy is felfoghatjuk, mint a nőkkel szembeni méltánytalanságot[162] hiszen sokan arra kényszerülnek, hogy főállásban dolgozzanak és mellette lássák el a gyermekeket, a családot (sokszor a beteg idős családtagokat is) és a háztartást. Mindezzel együtt ma ez a paradigmaszerűen bejáratott, elfogadott gyakorlat, és megvalósulása előtt nincsenek rendszer szintű akadályok.

3. **Van egy harmadik rétegigény** is, amelybe azok a családok, párok tartoznak, **akik elsősorban édesanyák és édesapák szeretnének lenni**, és több gyermek fölnevelésével szeretnék életüket kiteljesíteni. Erre azonban nincs esélyük, mert – össztársadalmi érdekeink ellenére – nem kínálunk számukra életpálya modellt.[163] Minél több gyermeket vállal egy fiatal pár, annál nagyobb a szegénység kockázata. Nagy a valószínűsége annak, hogy mindkét szülő munkába kényszerül és gyermekeiket – életkoruk függvényében – különböző intézményekre kell bízniuk.

[162] Vakmacska: Az össznépi nyomasztás, avagy mi a bajom a legjobb demográfiai programokkal is, „Ez a rendszer, kizsigereli és elnyomja a nőket. Az agyonterhelt, fáradt, kedvetlen, alkotó munkára képtelen nőket eredményez, aki sem a családban, sem a munkahelyen nem tud teljes értékűen helyt állni. A gyermekkel való törődés nemhogy nincs értékén kezelve (gyes, gyed), hanem még a nyugdíjjogosultságot is csökkenti.” http://bezzeganya.reblog.hu/az-ossznepi-nyomasztasavagy-mi-bajom-a-legjobb-demografiai-pro, letöltés: 2018. 04. 05.

[163] „Meg kell szüntetni azt az áldatlan állapotot, hogy aki tudatosan a gyermeknevelést választja (legalább egy bizonyos ideig), az hátrányos helyzetű, akit ráadásul még „potyautas”-nak is tekintenek, hiszen a gyermekek vállalása és felelős nevelése a legfontosabb befektetés a jövőbe” (Kopp, 2010). http://www.tavlatok.hu/net/cikk29kopp_k.htm. Letöltés: 2018. július 17.

Ebben az összefüggésben át kell gondolni a női „emancipáció” kérdéskörét is. Miközben a nők elemi érdeke az anyagi függetlenség, azt is látjuk, hogy a legtöbb nőnek a munka világa nem az önkiteljesítés terepe, ahogy egy friss kutatás is rámutat. A gyermekekkel otthon töltött időt sokszor azért éri kritika, mert „a hosszú távollét visszaveti a nők karrierjét, illetve későbbi munkaerő-piaci lehetőségeit. A kutatásban szereplő nők ugyan súlyos feszültségnek élték meg a gondoskodási feladataik és a munkaerő-piaci kényszerek ellentmondását, ám ennek előjele nagyban függ attól, hogy milyen munkaerő-piaci pozíciókhoz férnek hozzá. A legkizsákmányoltabbak számára a GYED/ GYES időszaka időleges felszabadulás is lehet a kiszolgáltatottság alól”. Érdemes tehát kilépni abból a hamis dichotómiából, amely a munkaerő-piaci részvételt tekinti egyedüli emancipációs útként, míg az otthon töltött időt hátrányként jeleníti meg (Kováts, 2018).

A nemzeti és a magánérdek összehangolásához tehát, annak a rétegnek is biztosítani kell az életpálya feltételeket, amelyek saját kibontakozásukat a gyermeknevelésben szeretnék megélni. Ennek teljesülése esetén számíthatnánk arra, hogy a jelenleginél sokkal többen választják ezt az életpályát.

3.2. Paradigmaváltás a népesedési problémák megoldásához

A trend megfordításához olyan beavatkozás lehet alkalmas, amely egybe esik széles társadalmi rétegek, tömegek igényeivel. Amennyiben ez a feltétel teljesül, meggyőződésünk, hogy az érintett rétegek azonnal „veszik a lapot”, és a központi akarat mögé állnak.

Az alább bemutatott, több száz szakértő részvételével, egyetértésével kidolgozott program meghirdetése alkalmas lehet egy nagyon gyors értékrend változás elindítására. Ennek több okát látjuk:

- A gyermek- és a munkaerőhiány megállíthatja a gazdasági növekedést.
- Az utánpótlás és a gyermekszületések biztosítására az eddig bevetett eszközök elégtelennek bizonyultak.
- Kormányunk – a nemzeti konzultáció után – egyértelműen állást foglalt a migráció, mint megoldási alternatíva ellen.
- Lépéskényszerben vagyunk, fel kell mutatni egy működőképes, kutatásokon alapuló megoldási alternatívát.
- Javasolt programunk megindíthatna egy széles körű társadalmi vitát arról, mit ér a gyermek, mit ér a jövőnk. Egy ilyen vitasorozatban – amit a bejelentés után minden önkormányzat, média, munkahely, közösség hosszabb időn át tárgyalna – helyrebillenthetők lennének azok az értéktorzulások, amelyeknek az elmúlt évtizedekben áldozataivá váltunk. Így a program első gyermekei nagyon hamar megszülethetnek, hiszen néhányan ma is nevelnek 3., 4. gyermeket, akik az új babát már az új feltételekkel tudnák felnevelni.
- A program tehát – ha a bevezetésében a kidolgozó csapat kulcsemberei is részt vehetnek – (ami garancia lehet arra, hogy a lényeges elemei ne sérüljenek), alkalmas lehet arra, hogy az elvesztegetett évtizedeket valamilyen mértékben kompenzálhassa, megindíthassa a hiányzó 3. születési hullám (babyboom) kialakulását.

Miközben egy új gondolkodás és társadalmi folyamatok elindításáról beszélünk, szeretnénk leszögezni, hogy a program egy körülhatárolt csoport részére van kidolgozva, és nem kívánja a teljes populáció részvételét, hasonlóképpen nem érinti az eddig bevezetett és ismert juttatásokat. Ahogy korábban bemutattuk, a termékenység az 1980-as évektől kezdett erőteljesen csökkenni, amit a nagycsaládosok számának csökkenése jelez[164] (21. grafikon). A termékenység összetétele a családméret szerint úgy alakult át, hogy a nulla, egy és három gyermekes nők aránya alig változott (folytonos vonalak), megnőtt a két gyermekeseké, miközben jelentősen csökkent a 4 és több gyermeket nevelők száma. (oszlopok) Vagyis – a hatvanas évekhez képest – a 4 és több gyermekesek számarányának a csökkenése és a 2 gyermekesek arányának a növekedése a legnagyobb változás a családok méretében.

A folyamat egyértelműen mutatja, hogy a nagycsaládok számának célzott növelése lehet a megoldás a termékenységi átlag növelésére, és – mint láttuk – erre a 35 év feletti generáció harmadában meg is van a hajlandóság. A HISZÜK programnak éppen ez a célja.

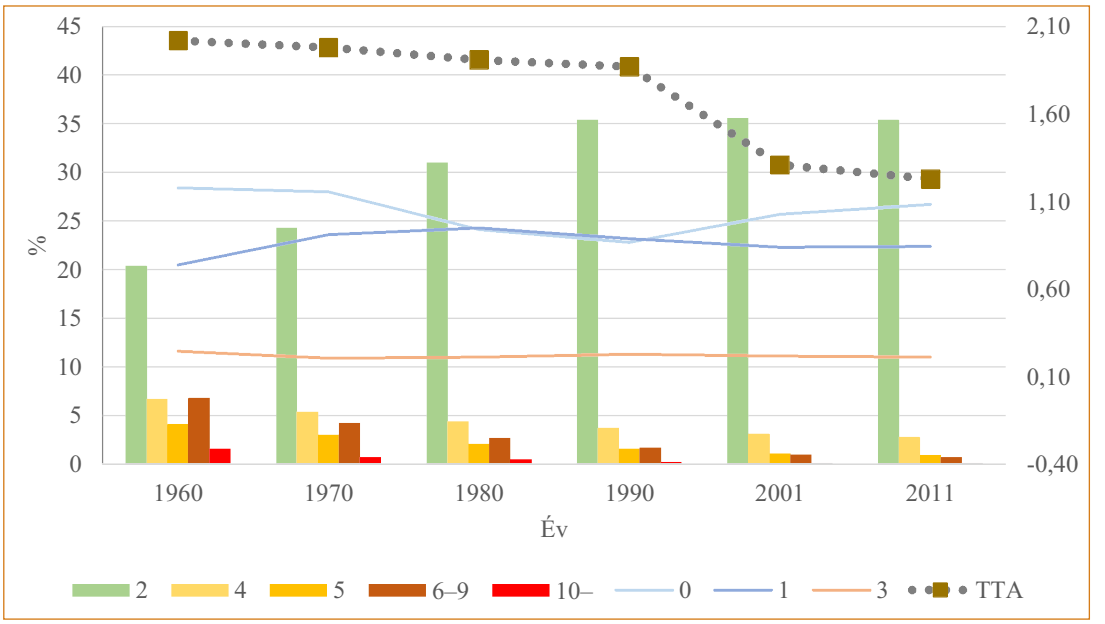
Azt is érdemes megvizsgálni, hogy az egyes korosztályokból hány sokgyermekes családra volna szükség ahhoz, hogy a népességszám egy elfogadható szinten (130-140 ezer körül stabilizálódjék, ami 9-10 milliós népességszámot jelent).

Ehhez egy táblázatot készítettünk, amelynek első oszlopába az évszámokat írtuk, a másodikba a szülőképes kor felső határán (40 év) lévő nők létszámát, ami évente kb. 5.000 fővel csökken. A harmadik oszlopba a mostanában megközelített 1,5-ös termékenység alapján kiszámított átlagosan megszülető gyermekek számát írtuk. Ebből látható, hogy a nagy létszámú korosztályok csökkenése egyre kevesebb gyermek születését fogja eredményezni. Ez csak abban az esetben növelhető, ha a 3 vagy többgyermekes családok számát folyamatosan növeljük. A következő oszlopba írtuk, hogy hány db 3 gyermekes családra van szükség az évi 130 ezer gyermek megszületéséhez. Ez azt mutatja, hogy 2018-ban 10 ezer ilyen csa-

[164] A négy és annál több gyermeket nevelő családok száma radikálisan csökkent. „1930-ban még minden második, 1960-ban minden negyedik házas nőnek volt ennyi gyermeke, 1996-ban pedig csak 5,7%-uknak." (Szukicsné, 2000)

lád elegendő lehet, 6 év múlva már 48 ezer ilyen családra volna szükség. Az első évben ez az évjárat 13%-át, hat év múlva már a 86%-át teszi ki. Ez az arány a 3-nál több gyermekes családok számának növelésével mérsékelhető. A magunk részéről más utat nem tudunk elképzelni a 2,1-es megcélzott átlagos termékenység eléréséhez.

21. grafikon
A 15 évnél idősebb nők gyermekszám szerinti aránya és a teljes termékenységi arány változása 1960–2011

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001a.html

3.3. Előzmények, eszmetörténet

„Ébredj, hazám, mert ha most nem ébredsz, Soha többé nem lesz ébredésed…”
Petőfi Sándor

„A kommunista társadalom kialakítására irányuló erőszakos törekvésekben a nő munkavállalása, az egyenjogúsítás ferde értelmezése következtében ideológiai kényszerűség és gazdasági szükségszerűség volt. A szociális kedvezmények: szülési szabadság, családi pótlék, stb. nem kompenzálják az anyát az úgynevezett második műszakért, a munka utáni háztartási feladatok elvégzéséért, nem beszélve a gyermeknevelés sok időt és fáradságot, teljes emberi odaadást kívánó munkájáért” (Kovács K., 1963:244-258). A védelem alatt álló családanyából „munkavállalót” csináltak. Egy hamis, férfias önértékelést alakított ki, a partner helyett sok esetben teljesítmény elvű versenytárs lett. Miközben bekényszerültek a teljes állású munkaerő piacra, megmaradtak a számukra hagyományos otthonteremtési feladatok is, a gyermek, a háztartás, a gyengéd feleség, a „háztűz” (szeretet) őrző szerep, aminek egyszerre, megfeszülve sem tud megfelelni. A gazdasági struktúra és a mesterségesen alacsonyan tartott bérszínvonal tulajdonképpen szétnyomta a családot, mint a társadalom alap sejtjét, és alkalmatlanná tette természet adta feladatának teljesítésére, arra, hogy a gyerekek rajta keresztül szervesen nőjenek bele a társadalomba. Mindezt „társadalmi vívmányként” adták el, az esélyegyenlőség és a demokrácia nevében, ami valójában

csak igen kevesek számára nyújtott valóban új lehetőséget, miközben széles tömegek megsínylették, de még inkább a következő generációk (amelynek jelentős része már meg sem született), és a folyamat jól láthatóan a társadalom önfelszámolásához vezet.

A gyermek nevelése, a jövő generáció lelki-szellemi formálása csorbát szenvedett. Miközben a gyermekeknek legalább 2 éves koráig az édesanyjára lenne elsősorban szüksége, egy részük intézményekbe kényszerül.[165] Így esik szét a társadalom alapsejtje, a család és vele az egész társadalom ingataggá, frusztrálttá, zavarttá válik, csökken a bizalom és az optimizmus, a jövőbe vetett hit, a vallásosság, ami a hazai és a nemzetközi felmérésekben is jól látható.

4. táblázat

A népességszám stabilizálásához szükséges sokgyermekes családok kívánatos aránya (ezer fő)

Év	A 40 éves nők összlétszáma évjáratonként	1,5 termékenység esetén várható születésszámok	Hány 3 gyermekes családra van szükség, hogy a 130 ezer évente meglegyen?	Hány %-át kell bevonni az évjáratnak a programba?
2018	80	120	10	13%
2019	75	113	18	23%
2020	70	105	25	36%
2021	65	98	33	50%
2022	60	90	40	67%
2023	55	83	48	86%

A nők – bár látszólag szabadon választanak az életpályák közül –, valójában erről szó sincs, mert társadalmi helyzetük meghatározza a lehetséges döntések körét, és olyan élethelyzetbe kényszerültek, amelyben már **nem mindenki képes a személyes integritásának megőrzésére.** Ez – a kutatásunk szerint[166] – komoly frusztrációt, feszültséget okoz nem csak bennük, hanem a családokban is, és a következő generációkban ez már az idegrendszeri struktúrákban is megmutatkozik, amelyek megjelennek az életperspektívák beszűkülésében, az egészségügyi kockázatokban, és az élettartamban is.

Az itt leírt társadalmi feszültséget tükrözi a felmérésünk is, hol direkt, hol indirekt formában. Nem lehet nem észre venni a krízis összefüggéseit a nők jelentős részének kényszerű szerepvállalásaival, amit akár önfeláldozásnak is tekinthetnénk, ha nem a „választási szabadság” és az „önmegvalósítás” propagandájába lenne csomagolva.

Abban a paradox helyzetben vagyunk, hogy miközben nemzetünk, kultúránk megmaradása érdekében az egyik legfontosabb társadalmi érdek a népesség-utánpótlás biztosítása, a gyakorlatban mégsem tekintjük értékes munkának a gyermekek otthoni nevelését. A nagycsaládosokat diszkriminálva szegénységbe taszítjuk

[165] „A kisgyermek átéli a magányt, a kitaszítottságot, a félelmet, a reménytelenséget, amire semmi szüksége nincs a fejlődéshez” (Czeke, 2010:125).

[166] Nem szeretnének több gyermeket, stabilabb kapcsolatra vágynak, félnek a munkahely elveszítésétől, stb.

őket, a szülőket minden áron munkába kényszerítjük, a gyermekek számára pedig hatalmas költségen bölcsődéket építünk, és idegen személyeket fizetünk meg azért, hogy ellássák azt a feladatot, amit leggazdaságosabban és a legjobb minőségben a család, az édesanya tud elvégezni. Az is előfordulhat, hogy – ha az édesanya történetesen bölcsődei gondozónő – azért fizetjük, hogy más gyermekét gondozza, nevelje a sajátja helyett munkaidőben. Más esetekben bolti eladónak, könyvelőnek, titkárnőnek stb. kényszerülnek beállni, amit „karriernek" nevezünk, szembe állítva a gyermeknevelés, a család összetartásának felemelő, és az egész társadalom számára értéktermelő és magasztos feladatával. Vajon miért?

Mai érték-, és gazdasági rendszerünk szerint a gyermeknevelés (háztartásvezetés, család menedzselése) ún. „láthatatlan" munka, amely pénzértékben nincs kimutatva. Ennek nem csak a gyermekek válnak áldozataivá, hanem – mint a kutatásokból látjuk – sok esetben a családok szétesését is magukkal vonják, és egy transzgenerációs örökséggel terhelik meg a következő nemzedékeket is (Benda, 2016).

Fekete Gyula évtizedeken keresztül küzdött azért, hogy ez a helyzet megváltozzon. Neki köszönhetjük, hogy 1967-ben bevezetésre került a GYES intézménye. Így foglalta össze annak idején az évtizedek óta fennálló anomáliát: „Magától értetődik, hogy az elvégzett munka ellenértékének fedeznie kell nemcsak a munkaerő napi újratermelésének, hanem távlati újratermelésének a költségeit is. Márpedig munkabéreinkből hiányoznak a gyermeknevelés költségei, csak töredék részét kapják meg ennek az összegnek a gyermekes családok. A helyzet megoldásához, az igazságos közteherviselés érdekében, vagy járulék formájában el kellene vonni a gyermeknevelésre nem fordított összeget, vagy a társadalom számára végzett hasznos munkának kell tekinteni a gyermekek (a jövendő eltartók) nevelését" (Fekete, 2007:456).

Gondolatával mélyen egyetértve dolgoztuk ki – széles körű interdiszciplináris együttműködésben – a Hivatásos Szülők (HISZÜK) életpálya modellt, amely alkalmas lehet ennek az ellentmondásnak a feloldására, vagyis arra, hogy a jövő nemzedék megszületése és felnevelése érdekében, helyrebillentse a múlt század ötvenes éveiben erőszakosan megbontott egyensúlyt. A kutatások alapján az egyensúly felbomlása egyrészt a gyermeknevelés költségeinek a családokra terhelésében, másrészt az évszázadok óta édesanyákról gyermekre, családokról családokra személyes közreműködéssel, példamutatással átörökített „családi életre nevelés" megszüntetésében írható le. Ezek több évtizedes fennállása vezetett el a magyar nép életképességének a megroggyanásához, amely – többek között – a népességfogyás jelenségében is megnyilvánul.

Fekete Gyula[167] a fő hivatású anyaság javaslatát már az 1970-es évek elején eljuttatta a legfelső politikai körökbe, de végül semmi nem valósult meg belőle (Fekete, 2007). Írt, tárgyalt, javaslatokat tett rendületlenül a nemzeti sorskérdés megoldására, de akkor csak a GYES bevezetése lehetett az eredménye. Fekete

[167] Íróink, alkotóink, szociográfusaink több nemzedéke (Fülep Lajos, Kodolányi Gyula, Illyés Gyula és mások) foglalkozott a magyarság megmaradásának kérdéseivel az 1930-as évektől kezdve. Jelentős részük történelmi kudarcokhoz kötötte a folyamatot. „Ha egy nép idegrendszerében évszázadok vereségeinek, kudarcainak emléke rakódott le és öröklődött át nemzedékről nemzedékre, már-már végzetszerűséget sugalmazva legalábbis a trianoni katasztrófától, az ötvenhatos leverettetésen, az azt követő megtorlásokon át, a rendszerváltás létbizonytalanságot hozó, hazugságokkal és végkiárusítással sújtott tapasztalati anyaságig, akkor nemcsak az elbutításról van szó, hanem a társadalom által megélt jövőtlenség és egzisztenciális kiszolgáltatottság közérzetéről is. Az ebből fakadó bénultság, a tehetetlenség pedig nem az életkedv, az életerő, a jövőbe vetett bizalom táptalaja, melyből a népesség gyarapodásának, fizikai, biológiai, szellemi kiteljesedésének a vágya fakad. … Végeredményben az dönti el a sorsunkat, hogy ez a fél évszázadon át butított és lehetetlenül elbutított nép tud-e egyáltalán különbséget tenni az élet és a halál közt. Képes lehet-e még arra, hogy szavaival és tetteivel, szavazataival és szolgálatával a halál elhatalmasodó pártolását a folyton megújuló élet feltétlen pártolására váltsa." (Bíró, 2008).

Gyula évtizedeket töltött a probléma feltárásával, és a megoldási módok kialakításával. Így ír: „Egyszerűen lyukas hordóba hordjuk a vizet, amikor „a termelés” magasztos indokaira hivatkozva azt kívánjuk, hogy az asszonyok mindenáron menjenek dolgozni. A szabad választás lehetősége azt jelenti, hogy akinek hat gyereke van, és mégis dolgozni akar, az dolgozzék. Isten áldja, mert aki dolgozni akar és azt mondja, hogy atomfizikus vagyok, vagy kapucédula-kitöltő vagyok, mert azt szeretem csinálni, hát csinálja. De ha valaki azt mondja, hogy három, négy gyermekem van, inkább kimaradnék a munkahelyről, azért, hogy becsületes gyerekeket neveljek” azt is rendben lévőnek tekinthetjük (Fekete, 2007:896-900) (43. kép).

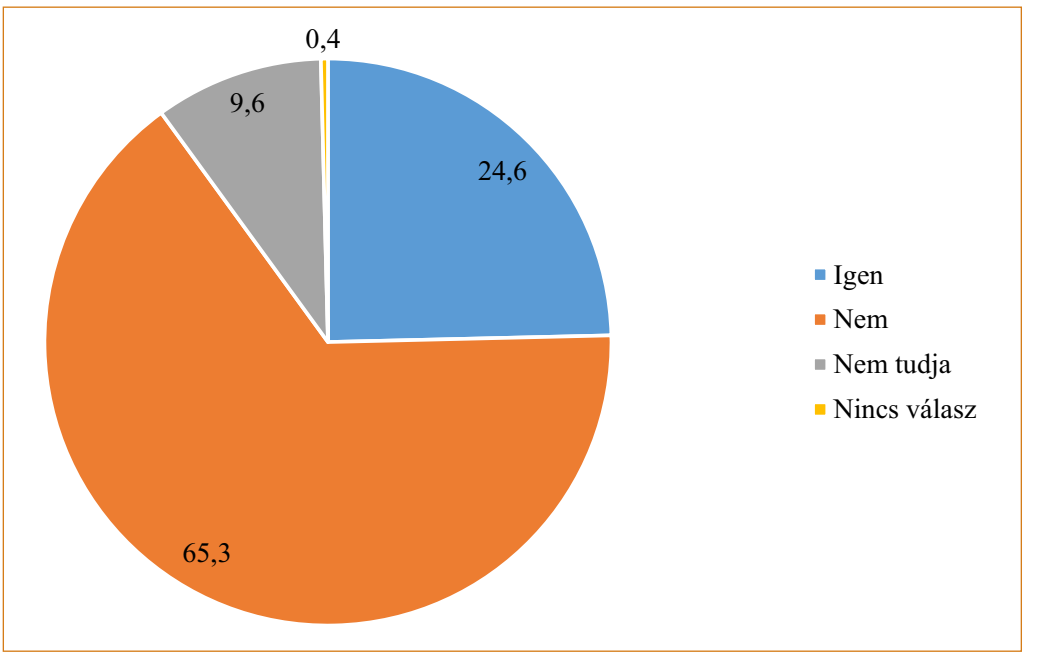

43. kép
Boldog kismamák a 35 fölötti korosztályból

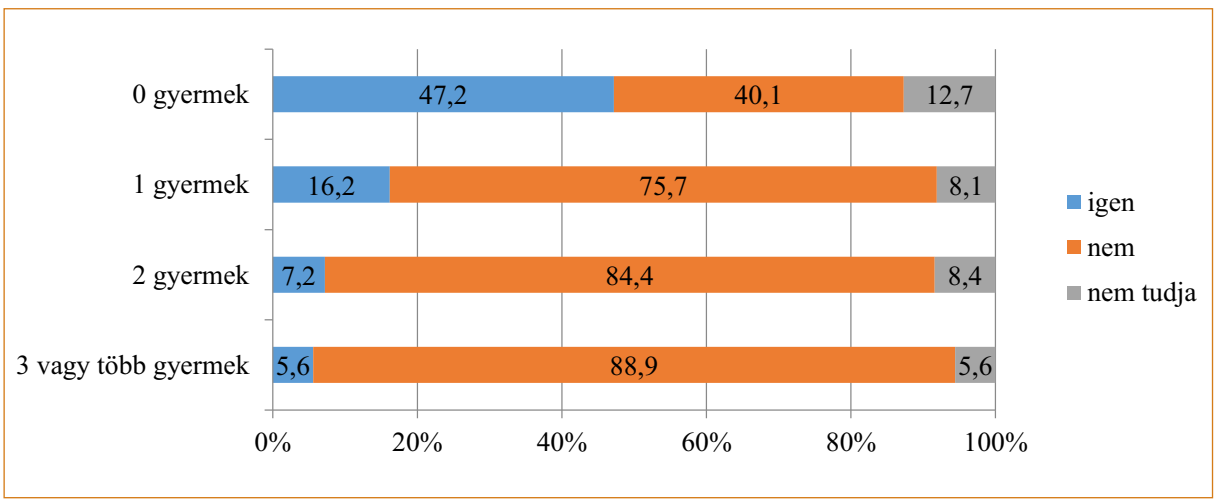
3.4. Cui prodest? Ki szeretne még gyermeket?

A népességfogyás első évtizedei a társadalom számára szinte „észrevétlenül” teltek el. A gyermekszületések csökkenését elfedték az átlagéletkor növekedés és a migráció számai, és sokáig úgy tűnt, hogy csak néhány „magyarkodó” irodalmár aggódik ezért, nem fontos kérdés. A gazdaságban „megtakarításként” jelent meg a jövő nemzedék beruházási költségeinek elmaradása. A politika 4 éves ciklusai sem teszik elvárássá a hosszabb távú tervezést. Mivel a nyugdíjak a felnevelt gyermekek számától függetlenül kifizetésre kerülnek, személyes szinten sem jelentkezik a gyermekek hiánya, sőt felnevelésük még ma is fölösleges luxusnak számít.

22. grafikon
Szeretne-e (még) gyermeket vállalni? (n=1610).

23. grafikon
Szeretne (még) gyermeket vállalni? (%) a meglévő gyermekek száma szerint

Forrás: Benda, 2017:23

Egyre többen kezdjük azonban felismerni, hogy a következő generáció minőségi felnevelése a társadalom alapfeladatai közé tartozik. A nemzet, a kultúra, a gazdaság fenntartásához szükség van a következő generációra, vagyis – a gyermektelenek és egykések mellett – olyan családokra, akik abban találják meg életük kiteljesedését, ha sok gyermeket nevelnek fel.

5. táblázat
A 35–44 éves nők száma születési év, életkor és gyermekszám szerint (2016. január 1-én)

Születés	Életkor	Élve született gyermekkel													
2016. január 1.		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 <	Összes élve született gyermek	Ezer nőre jutó élve született gyermek	Összes nő
1980	35	20 719	21 443	19 349	6 549	1 542	541	208	107	68	31	21	91 709	1 299	70 578
1979	36	19 639	22 503	22 413	7 850	1 767	658	309	134	69	37	36	105 299	1 396	75 415
1978	37	18 434	23 339	24 796	8 841	2 066	689	318	119	92	49	31	115 415	1 465	78 774
1977	38	17 603	24 342	27 125	9 865	2 246	769	317	156	82	50	40	125 536	1 520	82 595
1976	39	16 593	24 894	29 361	10 754	2 531	869	380	174	93	42	54	135 541	1 581	85 745
1975	40	16 022	25 705	31 784	11 742	2 804	904	383	197	95	34	61	145 632	1 623	89 731
1974	41	14 036	24 410	30 975	11 887	2 902	948	420	174	108	63	54	144 152	1 677	85 977
1973	42	10 928	19 859	26 889	10 623	2 779	870	376	200	102	54	61	126 612	1 741	72 741
1972	43	10 378	19 625	26 745	10 487	2 729	899	408	179	100	49	56	125 552	1 752	71 655
1971	44	9 417	18 838	27 227	10 634	2 778	911	382	174	103	42	59	126 209	1 789	70 565
Össz.		153 769	224 958	266 664	99 232	24 144	8 058	3 501	1 614	912	451	473			

A korábban említett kutatásaink szerint az elvont társadalmi szükséglet egy jelentős rétegigénnyel találkozik, hiszen még ma is sokan vannak olyan családok, akik szívesen vállalnák a gyermeknevelés feladatát.

A szükséges feltételek rendelkezésre állása esetén, a korosztály 24,6%-a szeretne még gyermeket (22. grafikon). Ez a szám, felszorozva a populáció valós létszámával közel 400 ezer főt jelent.

A gyermekesek 9%-a, a gyermektelenek 47%-a szeretne (még) gyermeket. Az egy gyermekesek 16,2%-a szeretne másodikat, a kétgyermekesek 7,2%-a harmadikat, a három vagy többgyermekesek 5,6%-a nyitott további gyermekekre (23. grafikon).

A 4. táblázatban évjáratonként és gyermekszám szerint láthatók a korosztályba tartozó nők. Eszerint 72 ezer + 36 ezer + 19 ezer + 8 ezer, akár 130.000 gyermek születésére adhatna lehetőséget. A babák egy része valószínűleg beavatkozás nélkül is megszületik, mert az életkor előrehaladtával az adatok szerint folyamatosan nő a gyermekesek száma, csökken a gyermektelenség. A célzott beavatkozás azonban költséghatékonyan és jelentősen növelheti a születések esélyét, vagyis a teljes termékenységi arányszámot.

A magánérdek és a társadalmi érdek találkozásának feltételeit megteremtve tehát ma még komoly esélyünk van a népességfogyás lassítására és/vagy megállítására. Azt is érdemes figyelembe venni, hogy 2008 és 2016 között mindössze két korcsoportban növekedett a születések száma: a 35-39 és 40-44 éves nők között. Vagyis nem csupán vágyakról, hanem konkrét igényekről van szó. Az összes többi korcsoportban csökkenést vagy stagnálást látunk. Ezek az adatok is azt mutatják – szemben néhány szakértő lemondó véleményével –, hogy ezekben a korosztályokban van még meg (1-2 évig) a megoldás kulcsa, ami az ő szülőkorból való távozásukkal visszavonhatatlanul megszűnik (Kovács, 2017).[168]

[168] https://mno.hu/infografika/keson-ebredt-a-politika-lassan-de-biztosan-elfogy-a-magyar-2432073, letöltés: 2018. július 17.

3.4.1. Mire lenne szükségük a gyermekvállaláshoz?

A következő felmerülő kérdés, hogy azok, akik szeretnének még gyermeket, milyen élethelyzetben vannak, és milyen feltételek esetén vállalnának még egy gyermeket?

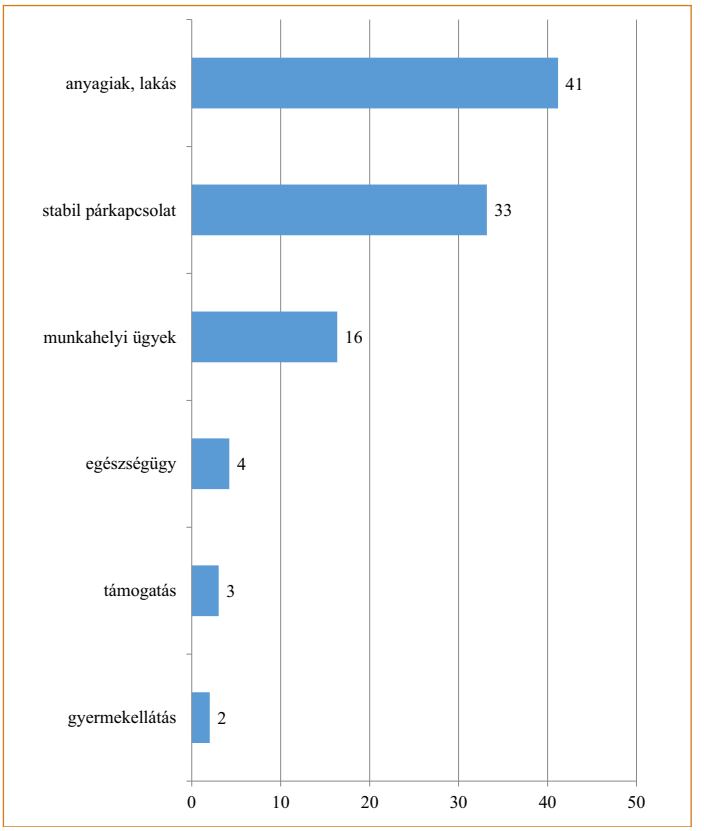
Ahogy a korábbi kutatásaink feltárták, a gyermekvállalás ösztönzése csak komplex és rendszerszerű megközelítésben lehet csak eredményes (Benda, 2015). A 24-25. grafikonokon látjuk, hogy leginkább az anyagi feltételek javulása, a stabil párkapcsolat és a munkahelyi problémák rendezése okoz nehézséget a gyermekvállaláshoz megcélzott korosztályban.

Míg a segítő tényezők között a munkahelyi problémák a harmadik helyen állnak, ez a kívánatos beavatkozások rangsorában az első helyen jelenik meg (26. grafikon).

Ha a munkahelyi problémákra fókuszálunk, akkor láthatjuk, hogy a válaszadók 30%-ának időnként nehézséget okoz az összehangolás. Ha gyermekszám szerint felbontjuk a válaszokat, 1 gyermek esetén 27%, 2 gyermek esetén 29%, 3 vagy több gyermek esetén már 42% azoknak az aránya, akiknek problémát okoz a munka és a család összeegyeztetése (27. grafikon. Benda, 2017:42).

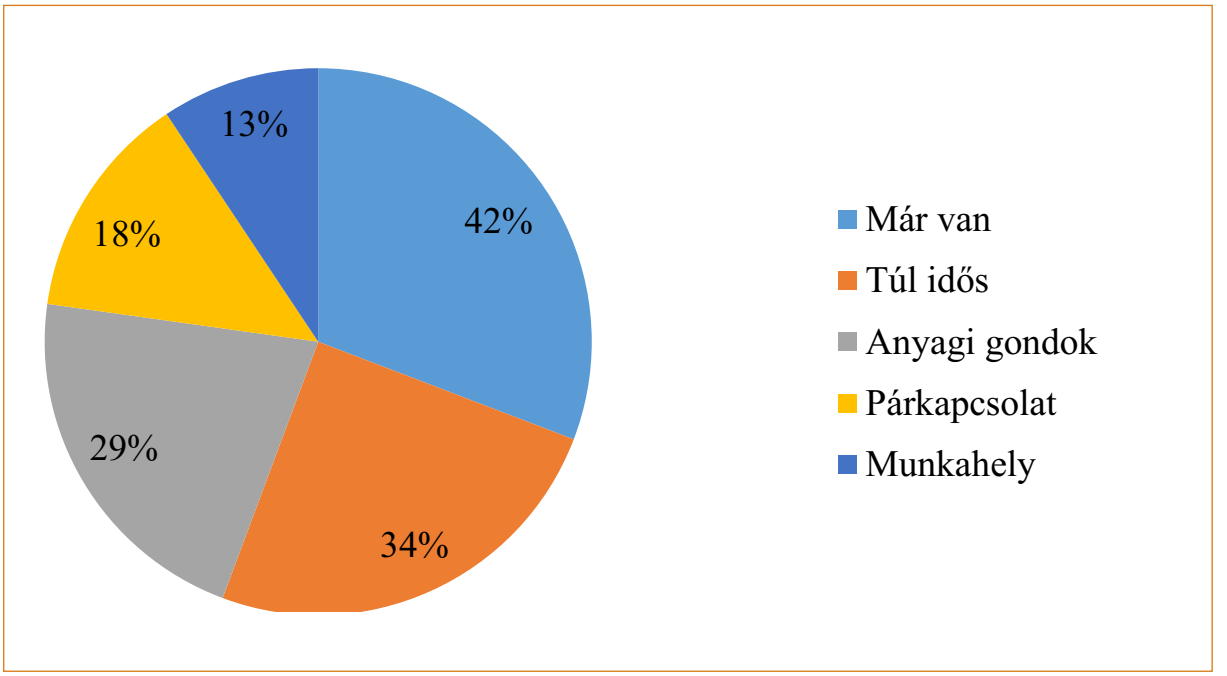
A „gyermekesek" tehát nem kezelhetők homogén csoportként: minél több gyermek van a családban, a gyermekek és a háztartás ellátását annál nehezebb összeegyeztetni a munkahelyek igényeivel. Vagyis jelentős tartalékok vannak mind a részmunkaidős megoldások, mind a családcentrikus megoldások irányában.

24. grafikon
A gyermekvállalást segítő tényezők témák szerinti megoszlása (%,n=1088)

Forrás: Benda, 2017:28

25. grafikon
Az említett gyermekvállalást akadályozó tényezők (n=1559)

Forrás: Benda, 2017:31

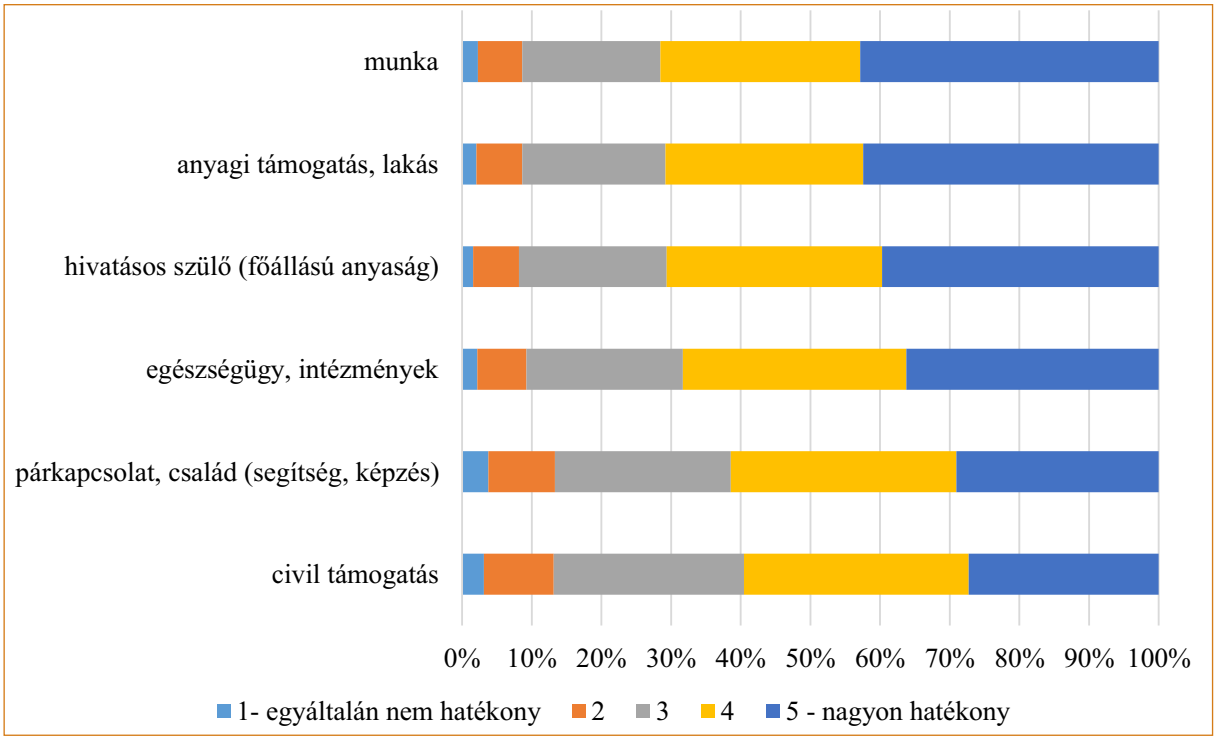
A két megközelítésből úgy tűnik, hogy **a gyermekvállalás akadályainak elhárításában a lakáslehetőségek megoldását követően a főállású szülőség intézményének kialakítása lehetne a megoldások között a leghatékonyabb beavatkozási forma.** Konkrét példa:

> „Milyen nehéz odaérni munkából az ovi végére! Vagy otthon maradni a lázas kicsivel, miközben fontos projektek futnak a munkahelyen… Vagy megoldani a gyerekek iskolai nyári szünetében a munkahelyi jelenlétet… És akkor még a háztartással kapcsolatos megoldandó feladatokat nem is említettük: de nehéz hazafelé kitalálni, hogy mi hiányzik a hűtőszekrényből, hogy mit kell még kimosni, vasalni másnapra… ja, és a férjem…
> Szeretnénk részt venni gyermekeink életében, törődni a házastársunkkal, szüleinkkel, de közben vágyunk a felnőttek világával való élő kapcsolatra is, az ebből fakadó erkölcsi és anyagi elismerésre. Van, hogy a körülmények kényszerítenek minket dolgozni, más esetben talán az, hogy megcsappant önértékelésünk helyrebillenjen, vagy egyszerűen „csak" szeretjük a szakmánkat. Akárhogy is van, e két dolog – család és munka – rendre összeütközik, hiszen mindannyiunk napja 24 órából áll csak" (NőiSzem blog, 2017. június 5.).[169]

[169] http://www.noiszem.hu/ugyek-avagy-az-orok-tobbfrontos-harc/

Ha az egyes támogatási lehetőségeket a kormányzati beavatkozás szempontjából sorba rendezzük látható, hogy a (1) a családbarát munkahelyek kialakítása, (2) a gyermekvállalás anyagi feltételeinek javítása, (3) a főállásban végezhető gyermeknevelés, (4) a gyermekek ellátásában résztvevő intézmények fejlesztése

26. grafikon
Az egyes beavatkozási területek támogatása

Forrás: Benda, 2017:57

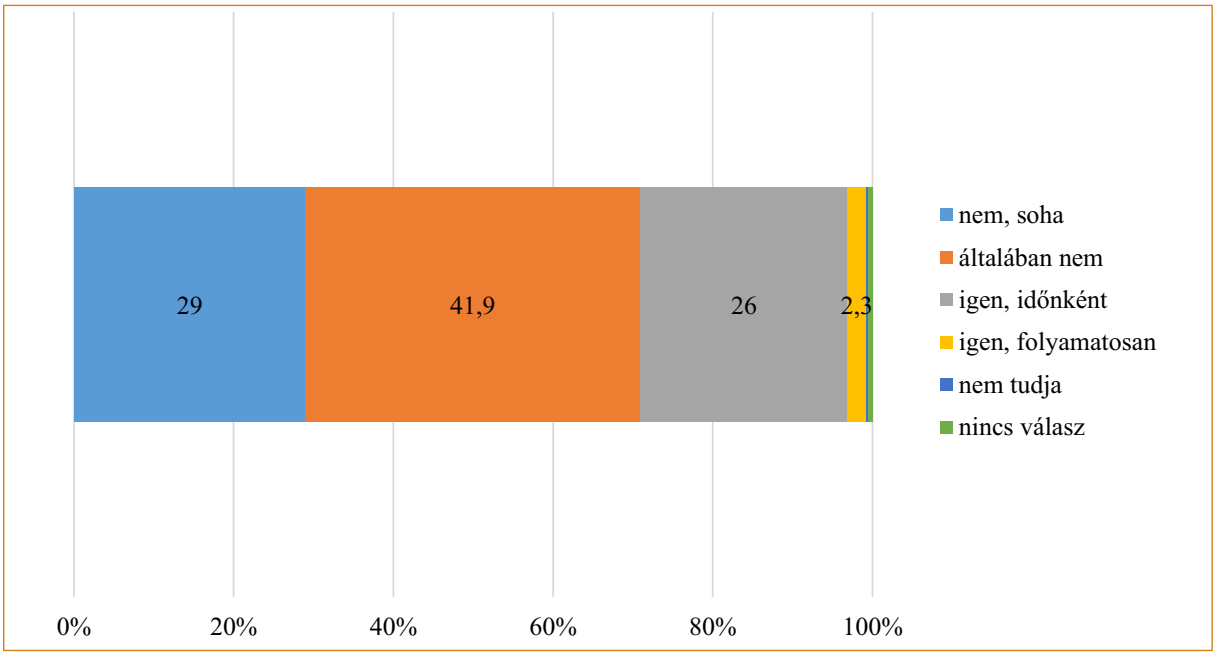
lehetnének a legfontosabb beavatkozási területek. Más természetű, de komplex segítségnyújtás (5) a párkapcsolat és a társas kultúra, (6) civil élet, az információ áramlás támogatásának a megszervezése.

A HISZÜK program differenciált eszközrendszere az 1., 2., 3., 5., 6. feltételek kialakítását tűzi célul. Vagyis az otthoni munkavégzéssel, a versenyképes fizetéssel, a képzési rendszerével megteremti a gyermekvállalás feltételeit.

Következtetésünk tehát az, hogy a 35-44 éves fiatalok egy jelentős részében megvan a vágy a gyermekvállalásra, ez találkozik a társadalom érdekeivel, és a HISZÜK programmal lehetséges ezek harmonizálása.

A felmérés alapján a másik kérdés, hogy melyik csoportra érdemes fókuszálni: a gyermektelen, (részben egyedül élő) 40 %-ot kitevő rétegre, vagy az 1-2-3 gyermekesekre. A komplex, egymással sok esetben összefonódó tényezők és egymást potenciálisan megtámogató tervezett hatásrendszerek alapján nem ez lenne a fő iránya javaslatainknak. Ahogy a 5. ábra mutatja inkább abból indulnánk ki, hogy ki szeretne (további) gyermeket vállalni, attól függetlenül, hogy nevel-e már gyermeket vagy sem. Ha ez a kiinduló pont, akkor

27. grafikon
A munka és a család összehangolása nehéséget okoz-e Önnek?

Forrás: Benda, 2017:42

az a következő kérdés az, hogy a különböző élethelyzetben lévő fiataloknak milyen segítségre lenne szüksége.

A fiatalokat – különböző élethelyzetükben – más-más támogatási formával tudjuk tehát megszólítani, amihez egy differenciált rugalmas támogató eszközrendszer kialakítására van szükség. A HISZÜK program támogatja a pár nélkülieket a párválasztásban (pl. a személyiségfejlesztő csoportok összeállításában figyelni lehet a nemek egyenlő arányára, a képzettségre, stb.). Akinek bővül a családja, lakótérre, élelemre, ruhára, több gyermek esetén pótmamára, kisegítőre, vagy autóra lehet szüksége, amit a munkabér (gyermekkártya vagy „Mária kártya“ formájában) fedezhet. Van, akinek babaápolási, gyermeknevelési-, kapcsolatépítő-, kommunikációs-, konfliktuskezelési-, életvezetési, stb. képzésre, tréningre vagy tanácsadásra van szüksége, amit a képzési láb támogathat.

3.5. Elméleti alapvetés

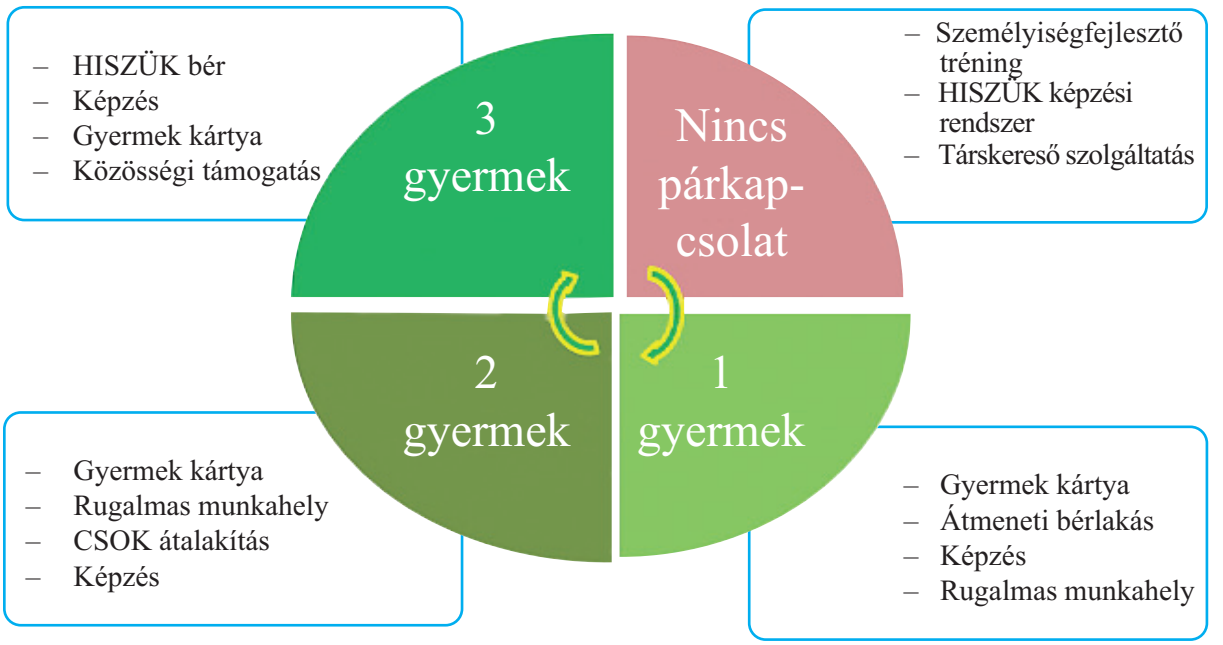
A szülői életpálya modellt azon családok számára gondoljuk megoldásnak, akik élethivatásuknak a gyermeknevelést tartják, de a mai gazdasági feltételek között ezt nem tudják vállalni. Alapvetően a nagycsaládosok számára, a harmadik gyermek[170] születése után tartjuk reálisnak, amely egy méltányos fizetésért az egyik szülő, 5 kisgyermek fölött mindkét szülő teljes munkaidejét kitöltheti, a gyermekek életkorától függően.

[170] Amennyiben kevesebb a harmadik gyermekkel jelentkező család, a második gyermektől is elképzelhetőnek tartjuk a programba való belépést.

A munka fogalmának szélesebb értelmezése

A gazdaság és a társadalom működése a vállalatok közreműködésével egyrészt pénz és profittermelő tevékenységekből áll, amely a nemzetek közötti munkamegosztásban és árucsere forgalomban mutatkozik meg, másrészt pedig a társadalmi újratermelésében, a reprodukciós folyamatokban, a gyermeknevelésben, az infrastruktúrában, a képzési és egészségügyi rendszerekben jelenik meg, amely nonprofit jellegű.

5. ábra
Támogatási igény, megoldások gyermekszám szerint

Készítette: Benda József

A munka fogalmát tehát szélesebben kell értelmeznünk, mint a tőke közvetlen megtérülésének, illetve a profit gyarapításának a folyamatát. Nem csak az tekinthető társadalmilag hasznos tevékenységnek, amelyet az árutermelésben, a szolgáltatásban végzünk, zömében távol az otthontól, idegenek vagy ismeretlenek számára, többnyire kényszerből.

Ma inkább az a nézet élvez szélesebb körű elfogadottságot, amely a nőkre (és az édesanyákra), mint potenciális munkavállalókra tekint, és arra ösztönzi őket, hogy mielőbb térjenek vissza a munkaerőpiacra.[171]

[171] „Az aktív korú nők mintegy 6-7%-a gyermekgondozási ellátást vesz igénybe. Az ilyen ellátásban részesülők 90%-a nem folytat kereső tevékenységet. A mielőbbi munkaerő-piaci visszatérést ösztönző intézkedések hatására 2014-től csökkent a gyermekvállalás miatti távolléti idő átlagos hossza. A kisgyermekes anyák növekvő foglalkoztatása, ha kis mértékben is, de hozzájárult az aktivitási ráta növekedéséhez: a dolgozó kisgyermeket nevelők foglalkoztatási aránya 2010-2015. közt 11,6-ről 13,6%-ra emelkedett.” (Kádár,2018:5)

A társadalom számára a háztartás vezetése, a gyermekekről vagy az idősekről, betegekről való gondoskodás, a család összetartása, programok és kulturális események szervezése, a közösségek életben tartása, az önkéntesség, stb. akkor is hatalmas értéket képvisel, ha ezeken a területeken nem valósul meg pénzügyi forgalom, ráadásul örömforrás is lehet egyben. Életünk bizonyos szakaszaiban mindannyian gondoskodásra szorulunk, és mindannyian gondoskodunk. Ez a tény az alapja lehet annak, hogy a gondoskodást társadalmilag fontos értékként ismerjük el. A gondoskodás tehát nem magánügy. (Kováts, 2018)

44-45. kép
2018 december FUGA, Közös tanácskozás a Magyar Közgazdasági Társaság Demográfiai és Kultúragazdasági Szakosztályával

Nem elégséges pusztán a családon belüli férfi–nő viszonyok egyenlősítésével feloldani a fizetett munka és a gondoskodás feszültségét. Ahogyan az alábbi friss kutatás is rámutat, a gondoskodásnak nem adottak a rendszerszintű feltételei, így nem oldható meg pusztán a családon belüli munkamegosztás átstrukturálásával. Ezt a feszültséget „nem kezeli kielégítően a megszokott „munka és család összeegyeztetése rendszerkonform narratíva sem, mert nem ismeri fel a munkáltatók ellenérdekeit, és azt, hogy a két szféra csak a munkavállalás feltételeinek megváltoztatásával lehet összebékíthető" (Kováts, 2018:127).

Ma már a nemzetközi jog is értékteremtő munkaként ismeri el a nem fizetésért végzett tevékenységet. Az Európai Parlament Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottságának egyik jelentése külön fejezetet szentelt a „láthatatlan munkának", akciótervet készítettek a láthatatlan nemzeti gazdaságok láthatóvá tételére (Szilágyi, 2012). Felszólítják a tagállamokat, hogy készítsenek statisztikákat arról, hogy a nemzeti GDP-hez milyen arányban járul hozzá a láthatatlan munka. Emellett azt is szorgalmazzák, hogy az Eurostat mérje a nemzedékek közötti szolidaritás terén végzett „láthatatlan" munka értékét, az uniós GDP-hez való hozzájárulását, és hogy ennek érdekében az EU működjön együtt a Világbankkal, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezettel (OECD) és a Nemzetközi Munkaügyi Hivatallal (ILO).

A yorki egyetemen készült kutatás szerint **a láthatatlan munka becsült értéke az uniós GDP legalább egyharmadát eléri.** Ez az óriási értékű tevékenység jelentősen hozzájárul a gazdaság fenntartásához, a munkaerő megújulásához, a jövendő generációk felneveléséhez, erősíti a generációk közötti együttműködést és szolidaritást, tehermentesíti az állami intézményrendszert.

A jelentés felszólítja a kormányokat, hogy következetesen támogassák azokat az embereket, akik valamilyen önkéntes munkát végeznek.[172] A Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság arra kéri a tagállamokat, hogy az ápolási munkát jelképesen számítsák bele a nyugdíjba, ismerjék el jogilag és társadalmilag a lát-

[172] Tanulmányunk egy kísérlet a gyermeknevelésre fordított „láthatatlan" munka értékének felbecsülésére.

hatatlan vagy informális munkát. Felkérik az Európai Bizottságot, hogy nyújtson be konkrét kezdeményezéseket arra, hogy a gyermekek, az idősek és a betegek gondozása, illetve a háztartási munkák ellátása során szerzett kompetenciákat figyelembe lehessen venni, ha valaki vissza akar térni a munkaerőpiacra.[173]

Idehaza 2016. április 1-jétől a nők munkaerő-piaci helyzetének javítását célzó feladatok ellátására miniszteri biztos kezdte meg munkáját a Nemzetgazdasági Minisztériumban"[174] Amikor tehát a gyermekek körül végzett munkának az elszámolását szorgalmazzuk, **egy korszerű és szükségszerű módszertan** kidolgozása felé tereljük a szakértők figyelmét.[175]

Az Uniós irányelvek és gyakorlatok azonban ellentmondásosak. „A 2014–2020-as tervezési ciklusban az uniós források felhasználásának céljait a Kormány és az EU Bizottság által kötött megállapodás, a Magyarország Partnerségi Megállapodása rögzítette[176]. Az átfogó nemzeti fejlesztési célhoz öt fő nemzeti fejlesztési (támogatási) prioritás kapcsolódik, többek közt a foglalkoztatás növelése." A megállapodásban a munkaerő-piaci intézkedések között szerepelnek az inaktívak munkába állását segítő intézkedések is, ami a kismamákat jelenti. (Kádár, 2018:38)

A család, mint karrier

Mindenki részt vehet a társadalmi munkamegosztásban, akkor is, ha nem pénzben fejeződik ki annak ellenértéke. **A jövő „munkahelyei" tehát éppen úgy lehetnek a családi élet fenntartásának, az „élet újratermelésének" nélkülözhetetlen részei,** mint amennyire az idegenek számára nyújtott szolgáltatás, amelyet sok esetben akár robotok is elvégezhetnek.

Az is nyilvánvaló, hogy a gyermekek egészséges testi-lelki-szociális fejlődésének legjobb élettere a családi otthon. Ha ettől idejekorán megfosztják, vagy a házasság zavarai, esetleg szétesése miatt nem tölti be rendeltetését és nem biztosítja számukra a szülők gondoskodását, akkor nagyobb a veszélye annak, hogy torzult vagy sérült személyiséggel kerülnek ki az életbe. Ha pedig nagyobb tömegben jelennek meg a halmozottan sérült fiatalok és felnőttek, akkor beteggé teszik magát a társadalmat is, ahogy ezt megtapasztaltuk az elmúlt évtizedekben (MKPK, 1999).

Ha nem ismerjük el a házimunkát[177] értéktermelő tevékenységnek, és ennek jelentősége nem fejeződik ki a társadalmi-gazdasági folyamatokban, az adórendszerben, felborítjuk a társadalmi egyensúlyt, és a korábban ezen a területen dolgozók nem tehetnek mást, mint átáramlanak olyan területekre, ahol megjelenik a pénz, mint értékmérő eszköz. Elhanyagolják a korábban örömmel és teljes felelősséggel végzett szerepeiket, feladataikat, és munkájuk elismerését, személyes megbecsülését, „egyenjogúságért" küzdve szembe szállnak az uralkodó renddel. Így szétesnek a családok, a gyermekek ellátatlanul vagy magukra maradnak, és a következő generáció már részben meg sem születik, illetve számos nehézséggel terhelten éli életét, a társadalom pedig felemészti jövőjét. Egy konkrét példa:

---

173 Női sors a láthatatlan munka, http://24.hu/fn/penzugy/2012/04/03/noi-sors-a-lathatatlan-munka/

174 Bár ennek eredményeiről egyelőre nem sokat tudunk. Április első keddje EU-szerte a láthatatlan munka napja.

175 Amelynek részletes kidolgozása nagyobb volumenű szakértői feladat.

176 Nemzetgazdasági Minisztérium (2013): Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra (https://www.palyazat.gov.hu/szechenyi_2020 (2018.01.12.)

177 Paradox helyzet, hogy az otthon végzett takarítás, főzés, gyermekápolás, stb. ingyen munka, és „értéktelen". Ha ugyanezt egy közkonyhán, szállodában vagy bölcsödében végzi valaki, azért bért fizetünk és „karriernek" nevezzük.

„Nagyon jó körülmények között éltem 2 testvéremmel. Szüleim mindketten egyetemet végeztek, ahogy mi is a húgommal. Megházasodva 5 gyermeket vállaltunk, férjemnek ez volt az álma. Nekem – 45 évesen – a munkanélküliség, ideig óráig tartó munkahelyek, közmunkaprogram jutott 2012-óta. Nem tudtam kiverekedni magam ebből, pedig nyelvvizsgáztam, emelt szintű számítógépes tanfolyamot végeztem, és becsületesen dolgoztam minden munkahelyen, én voltam a mintaprojektek megvalósítója. Mégsem kaptam munkát a gyermekeim miatt. Volt, hogy 8 órát ültem börtönszerű irodában semmit téve, amíg ismét elbocsájtottak. Nem rajtam múlott, hogy a családban nincs jövedelmem, mégis valahogy át kell vészelnem az időt, míg elérem nyugdíjkorhatárt. Nem gondoltam, hogy így lesz. A gyermekeim sikeresek, talán nem véletlen. Ezért sem ezt érdemelném, hiszen fölneveltünk 5 gyermeket, akik tanultak, képzettek, rengeteget dolgoznak, és jól is keresnek – hasznos tagjai a társadalomnak, és én büszke vagyok rájuk."[178]

Nosztalgia vagy korszerűség?

Téziseink a csecsemő- és gyermekgondozást, beleértve a biztonságos család intézményét tekintik nemzeti megmaradás zálogának. Választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy javaslatunk egy kompetens válasz-e a mai helyzet kihívásaira?

Ha komolyan gondoljuk, hogy a legfontosabb erőforrásunk az ember, akkor meggyőződésünk szerint, a program – más elemekkel kiegészítve – az emberi erőforrás leghatékonyabb, sokszorosan megtérülő fejlesztésére irányul, miközben az nemzetünk megmaradásának a záloga. Erre nem csak a keresztény kultúra évezredes hagyományai nyújtanak bizonyítékokat, hanem az elmúlt évtizedekben készült számtalan kutatás is. **Sem az anya-gyermek kapcsolat, sem a család jelentőségét érvényesen soha nem cáfolta senki.** A válság oka mindezek társadalmi mértékű figyelmen kívül hagyásának a következménye, Magyarországon és más országokban egyaránt. Ha tudunk tanulni a múlt hibáiból, és egyben választ adunk a legfontosabb társadalmi kihívásokra, egyrészt gyógyírt találhatunk számtalan honfitársunk személyes problémáira, másrészt egy boldogabb irányba terelhetjük nemzetünk jövőjét, harmadrészt megalapozhatjuk egy egészségesebb új generáció felnevelkedését, negyedrészt piacot, ezáltal munkát, húzóerőt teremtünk a gazdasági szereplőknek.

A család, mint munkahely

A Hivatásos Szülők intézménye munkahely teremtő beruházás a nemzet jövőjébe. Egy évszázadokon keresztül jól működő karrierpálya újrateremtése, amely mint életpálya felveszi a versenyt bizonyos adminisztratív vagy ipari munkakörökkel a szülők számára, ha a működtetés környezeti feltételeit kialakítjuk. Helyzetbe hozhatja azokat a családokat (édesanyákat és édesapákat), akik hajlandók életüket egymásnak és az egyik legszebb, ma nemzetünk számára is a legfontosabb ügynek, a jövő generációjának világra hozatalára és egészséges felnevelésére szentelni. A társadalmi és családi bio-szociális meghatározottság miatt elsősorban a nőket érinti a család, mint karrier lehetőség választása. A férfiak, az apák bio-szociológiai státusából adódóan a munkaerőpiaci lehetőségeik és életpályájuk más. Azok a nők, akik áldásként élik meg a gyermekeket, anyaként végzett munkájuk „nemzetépítő", „nemzetmentő" feladat,

[178] Facebook bejegyzés a „Népességünk gyarapodása" csoportban, 2017. július 12.

amely a legmagasabb megbecsülést érdemel. **Ha valaki ezt a feladatot belső indíttatásból hivatásként vállalja, úgy minden akadályt el kell gördítenünk előle, hogy azt valóban végezhesse.**

A szülők, az édesanyák, az édesapák – ha zavartalanul betölthetik hivatásukat – a jövő nemzedék számára az életerőt és képességeik kiteljesedését biztosíthatják. Később, nagyszülőként is nélkülözhetetlen feladatokat látnak el az unokák és az egész család irányításában, elszántan legyőzve minden akadályt, soha véget nem érő napi szolgálatra szegődnek. Sikerük az átalakulás, önátadás, feloldódás a gyermekekben, önmaguk megvalósítása, újrateremtése az utódokban.

A nagy családos gyermeknevelés teljes idejű elfoglaltság: „a társadalomnak is így kellene elismernie, és akkora fizetéssel honorálnia, amekkorát a gondozó szülő (apa vagy anya) a képzettségének megfelelő munkáért elvárhat" (Demény, 2016:297).

* * *

A robottechnológia, az informatika perspektivikusan egyre több foglalkozást fog kiváltani. Szakmák és foglalkozások sora szűnik meg és munkaerő szabadul fel, átalakítva egész társadalmi szektorokat, és örökkévalónak tűnő foglalkozásokat. Ez az ipartól a kereskedelmen át a szolgáltatásokon, az egészségügyön és oktatáson keresztül a mezőgazdaságig minden szektort érint. A technológiai rendszerek összetettségük ellenére egyre kevesebb élő munkát igényelnek, és azokból is a legfejlettebbek vannak a legjobban megfizetve. Perspektivikusan gondolkodva elébe mehetünk ennek a folyamatnak, és fölépíthetünk egy olyan társadalmi alszektort, amely a minőségi humán erőforrás termelésének szolgálatába állhat.

Ennek a munkaerőnek a felnevelése egyre nagyobb társadalmi befektetést igényel, miközben az érzelmileg elhanyagolt, biztos kötődés, kellő törődés és szeretet hiányában felnevelkedett tömegek a társadalom perifériájára szorulnak és inkább tehertételként jelennek meg, mint a fejlődés forrásaiként, előidézőiként vagy mozgatórugóiként (Nemzeti Fejlesztés, 2030). Egy érzelmileg elhanyagolt, a kötődési képesség kialakítása nélkül felnőtt csecsemő, gyermek tanulási potenciálja a töredéke az egészséges körülmények között, szeretetben, személyes törődésben felnevelkedett gyermekének, és nagy esélye van annak, hogy felnőtt korában kirekesztődik a társadalomból, és a következő generációban újratermeli saját korlátozott lehetőségeit. Ha tehát társadalmunk hosszú távú fejlődését tartjuk szem előtt, számos szakterület kutatásai szerint, kiemelt figyelmet és jelentős erőforrásokat kell biztosítani a kora gyermekkori körülményeknek és meg kell teremteni az egészséges fejlődés lehetőségét.

Amennyiben munkahelyteremtő beruházásként gondoljuk át a „nagycsaládos szektor" működtetését, érdemes lenne a nemzetgazdaság működése és a vidékfejlesztés szempontjából is modellezni[179] a lehetőséget, figyelembe véve a nem cselekvés kockázati tényezőit is (pl. a belső piac, kereskedelem, infrastruktúra, stb. leépülése).

Esélyegyenlőség

Kézenfekvőnek tűnik, hogy Magyarország jelenlegi demográfiai állapotában nyissunk teret azoknak a nőknek, pároknak, akik kellő javadalmazás esetén, főfoglalkozású szülőként 4-5, vagy még több saját gyermek felnevelését is vállalnák. Ha nagy számban akadnának ilyen párok, akkor talán számottevő mértékben csökkenthető lenne az a deficit, ami a születési statisztikában a gyermek nélkül maradó nők és a csak egy gyermeket vállalók magas aránya miatt jelentkezik.

Tulajdonképpen logikus a felvetés, hiszen, ha valaki elismert munkaviszonyban, nevelőszülőként fizetést kaphat idegen gyermekek neveléséért, majd sokéves fáradozása nyugdíjra jogosítja, akkor igencsak méltánytalannak tűnik, ha ugyanazért a munkáért a saját gyerekeket nevelő, nem kap se hasonló gondo-

[179] A téma kifejtése önmagában hosszabb közgazdasági elemzést igényelne.

46. kép
Néha egyértelmű eldönteni, hogy mi a könnyebb és a nehezebb. Máskor a gondolkozásunk, a szokásrend, a struktúrák elfedik a nyilvánvaló tényeket.

zási díjat, és nyugdíjban sem részesül, még akkor se, ha e mellett évtizedekig nem képes más, nyugdíjra jogosító keresőtevékenységet folytatni.

Munkamegosztás nélkül a modern társadalom nem létezhet. Senki sem lehet egyszerre nőiszabó, történelemtanár, rendőr, pilóta és genetikus. Látjuk, hogy különösen a nők számára nagy a teher, nagyon nehéz a szakmai karrier és az anyaság összeegyeztetése, az egyensúlyozás[180]. A gyermekszülés, gyermeknevelés, egy nagycsalád menedzselése – bizonyos feltételek esetén – lehessen önálló főállású, teljes munkaerőt kívánó foglalkozás.

A mai diszkriminatív helyzet, mely szerint a gyermeküket otthon nevelők anyagi hátrányba kerülnek, az édesanyák mellett a következő generációt sújtják leginkább. **Mivel nincs elismerve fizetett munkaként a saját gyermek nevelése, mentorálása, képzése, oktatása, ennek megfelelően a munka minősége is esetleges.** Szerencsés esetben ez magas színvonalú, de ez nem a szülő megbecsüléséből vagy a feladathoz méltó erőforrás juttatásból fakad, hanem a generációk előzetes befektetéseiből, vagy a genetika véletlen játékából. Ilyen módon nem egy társadalmilag elismert érték magas minőségű újratermelési szándékát látjuk, hanem a minőség egy véletlenszerű melléktermékét a folyamatnak.

Alkotmányjogi nézőpontból vizsgálva a nagycsaládot vállaló életpálya modell kialakítási lehetőségét, azt látjuk, hogy a személyiségi jogok között van fölsorolva a személy hátrányos megkülönböztetésének tilalma. A 2003. évi CXXV. törvény[181] az egyenlő bánásmód követelménye alapján kimondja, hogy a Magyar Köztársaság területén tartózkodó természetes személyekkel szemben azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni. Vagyis a fennálló helyzet jelen pillanatban nem csak ésszerűtlen, hanem törvénytelen is, hiszen úgy különböztet meg jelentős társadalmi csoportokat, hogy még ráadásul növeli az esélyegyenlőtlenséget és veszélyezteti a társadalom önfenntartó képességét.

[180] Kutatásunk szerint a férfiak szignifikánsan nagyobb arányban szeretnének gyermeket, mint a nők. Nem véletlenül. (Benda 2017)

[181] Ptk 2:43.§

A nők munkaerőpiaci részvételének növelése ma is az egyik meghatározó irány a téma vizsgálatában, ami teljesen figyelmen kívül hagyja a következő generáció felneveléséhez szükséges szempontok mérlegelését. Az ellenmondásos helyzetet jellemezi, hogy a – demográfiai lejtmenetből fakadó - munkaerő létszám folyamatos csökkenését egyre nagyobb mértékű női foglalkoztatással szeretnénk kiváltani, ami egyszerre jelenti a nőkre háruló terhek növelését és a demográfiai krízis további mélyülését. (Kádár, 2018:30)

Szükségesnek mutatkozik tehát a foglalkoztatáspolitika kiegyensúlyozott újragondolása. Amennyiben munkahelynek, foglalkoztatásnak tekintjük a saját gyermekek nevelését, úgy a „nők foglalkoztatottságának" mutatói is más kontextusba kerülnek, jóval magasabb szintet érve el ezáltal, miközben a demográfiai célokkal való ütközése megszűnik.

> „Én kereken 30 évig voltam otthon a gyermekeimmel, és ahogy megszűnt a munkahelyem csak a sovány GYET-et kaptam. Átlagosan két évente születtek a gyermekeink, így elgondolhatod, hogy nem sokat pihentem. Mindeközben szakács, pszichológus, fodrász, tanár, logisztikus, menedzser, stb. voltam 24 órában. Amikor megkérdezték az iskolában a gyermekeimet, hogy anyukád mit dolgozik, azt kellett válaszolniuk, hogy semmit! Az oktatásban kicsi kortól kezdve erre nevelik a gyermekeket, hogyha az anya otthon van, mert gyermekeket szül és nevel, az semmi, az nem munka. Ha erről az oldalról közelítjük meg a szándékot, akkor nagyon is sokat tud tenni a HISZÜK program, hogy egy anyának se kelljen szégyenkeznie, hogy ő „semmit" dolgozik, mert megbecsülést, és méltóságot kap. Ezenfelül anyagi biztonságot is kaphatnak az anyák, ami nem sürgeti őket, hogy minél hamarabb munkába álljanak, hanem további gyermekek vállalására lennének bátorítva. Én személy szerint nagyon örültem volna ennek a programnak, hangsúlyozom, hogy elsősorban nem az anyagiak miatt (bár az is nagyon jól jött volna!), hanem az anyaság méltósága miatt, hogy a felnövekvő generáció úgy tekintsen az anyaságra, mint értékre, ami meg van becsülve. (Nem a saját gyermekeinkre gondolok, ők helyesen gondolkodnak erről). De nekik is nagyon kellemetlen volt azt mondaniuk, hogy az anyukájuk nem dolgozik, holott tudták, hogy reggeltől-estig meg sem álltam, csak azért, mert nem tudtam eljárni munkahelyre"[182].

Ennek az átértékelésnek azért is van jelentősége, mert ma még sok a félreértés a kisgyermeket nevelő nők foglalkoztatásáról. Mint korábban írtuk, a „svéd modell" alapján, különböző elemzésekben arról értekeznek, hogy milyen jótékony hatása van a kisgyermeket nevelő nők foglalkoztatottsága „a női egyenjogúságra". Ezek azonban nem veszik figyelembe sem a magyar populációra jellemző igényeket, sem a lehetőségeket. *Miközben erőltetjük a nyugat-európai országok „foglalkoztatottságát", figyelmen kívül hagyjuk azt a nyilvánvaló körülményt, hogy ott nagyobbrészt részmunkaidős foglalkoztatásról*[183] *van szó, amit mi a foglalkoztatás tényétől független opcióként kezelünk.* Miközben ez – a harmonikus munkavállalási lehetőség – Magyarországon még az államigazgatásban is alig elérhető, a munkavállalás kényszere folyamatos és szerteágazó problémákat okoz.

[182] Szakértői Műhelyünk tagja, Muzslai Etelka, 11 gyermekes édesanya véleménye

[183] Nincs adatunk arról, csak személyes tapasztalat, hogy a nyugat-európai családok tömegével alkalmaznak baby sittereket is a keleti országokból, akik jelentős mértékben tudják pótolni az anyai szerepek egy részét.

Mindemellett nem volna szabad másodszor is abba a csapdába navigálni az országot, amit 1950 óta átéltünk, az édesanyák tömeges munkahelyre, a csecsemők bölcsődébe terelésével a biztonságos kötődési képesség kialakulásának blokkolása által, olyan transzgenerációs folyamatokat hoztunk létre, amelyek csak évtizedek múltán válnak láthatóvá, és fejtik ki tömeges személyiségkárosító hatásukat.[184]

Sajátos jelenség az is, hogy a közgondolkodást oly mértékben „átdolgozta" már a család és a munkahely kettős szorításának természetszerű elfogadását, magától értetődőségét kezelő nézőpont, hogy az alternatív megoldási lehetőségek már a kreatív kérdésfeltevés szintjén sem jelennek meg.[185]

3.5.1. A gyermekek nézőpontja, pszichológiai szempontok

„Nagyon meghatároz mindannyiunkat az, hogy milyen családi körülmények között él, vagy hogy honnan jön."[186]
Veresné Novák Katalin

A gyermekek nem tudják képviselni saját érdekeiket, azonban az őket körülvevő szocializációs mező meghatározza életük tapasztalati bázisát, és ahogy számos kutatás bizonyította, nemcsak a saját életük perspektíváit rajzolja meg, hanem tömeges méretekben a nemzet sorsát is meghatározza. (47. kép) A gyermekkori traumák hatását vizsgálva amerikai kutatók megállapították, hogy ha tartósan jelen van, befolyásolja az agy fejlődését, az immunrendszert, a hormonrendszert, sőt még a DNS leolvasódását és átíródását is. A gyermekek különösen érzékenyek az ismételt stressz aktiválódásra. Azoknál, akik nagymértékben ki vannak téve ennek a tényezőnek, háromszorosára nő a szívbetegségek és a tüdőrák kockázata, és 20 évvel alacsonyabb a várható élettartam. A korábban idézett Dr. Robert Block az Amerikai Gyermekgyógyászati Akadémia elnöke szavaival: „A kedvezőtlen gyermekkori élmények ma a legna-

47. kép
A gyermek akkor boldog, ha figyelnek rá

[184] Beszédes már a cikk címe is. Lotte: Nő-ügyek, avagy az örök többfrontos harc, http://www.noiszem.hu/ugyek-avagy-azorok-tobbfrontos-harc/, letöltés: 2018. 03. 22.

[185] „Sose felejtsük el, hogy ebben a sokfrontos, szakadatlan tusakodásban, a szimultán többes megfelelés csatamezején – amely maga a női élet – épp e rugalmasság az egyik legfontosabb anyai kompetencia…" uo. (Női Szem blog)

[186] Veresné Novák Katalin államtitkár asszony előadása az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhelyben, 2017. június 23.

gyobb figyelmen kívül hagyott közegészségügyi veszélyt jelentik nemzetünkre" és sok ember számára riasztó életkilátásokat vetítenek előre. A tudomány álláspontja világos. A gyermekkori rossz körülmények drámaian befolyásolják az egészséget egy egész életen át. Ezért ma a legfontosabb dolog, hogy bátran szembenézzünk a problémával, hiszen ez valóságos és mindannyiunkat érint. Mondjuk ki, hogy ez a probléma létezik, és a miénk! (Harris, 2014)

Boldog kisgyermekkor

A gyermekek legfontosabb érdeke a szülők, a családok, párok kiegyensúlyozott kapcsolata. Ez olyan nyilvánvaló összefüggés, ami nem szorul további bizonyításra. Ez az érdek ráadásul megegyezik a szülők és a társadalom érdekeivel is. Az is evidens, hogy munkaerőként eredményesebb, használhatóbb a kiegyensúlyozott családi háttérrel rendelkező munkatárs (47. kép).

A kiegyensúlyozott gyermekkornak generációkon átívelő jelentőségét mutatta ki saját reprezentatív felmérésünk is, amely szerint a **gyermekkori családjukat követendő példának tekintők közül szignifikánsan többen számoltak be babaváró tervekről** (Benda, 2017:39). Inkább tekintették a gyermeknevelést fontosnak, akiknek volt testvére, több nemzedéken keresztül szeretetteljes családi légkörben nevelkedett, kiterjedt családi kapcsolatrendszerük volt, stb. Az ellenkező póluson vannak a testvér nélküliek, ahol a szülők nem kaptak segítséget a gyermekek ellátásához, kevésbé figyeltek egymásra, rendszeresen veszekedtek, stb. (Benda, 2017:54). A biztonságos otthonokhoz szükséges feltételek megteremtésének tehát generációkon keresztül kiemelkedő jelentősége van a társadalom fenntartható működésének megőrzésében is.

Vannak emellett más szempontok, amelyeket érdemes mérlegelni, amikor a gyermekek oldaláról közelítjük a HISZÜK program bevezetésének lehetőségét.

A HISZÜK program egyik célja tehát a családok egységének és stabilitásának megőrzése, a kisgyermekkori szocializáció zavartalan feltételeinek biztosítása.[187]

Ezért – mint látni fogjuk –, különös hangsúlyt teszünk arra, hogy a munkahelyre való alkalmasságot biztosíthassuk, amiben a gyermekek szerető családban való felnevelése meghatározó szerepet játszik. Ehhez prevenciós eszközként javasoljuk az alkalmasság-vizsgálatot, a fejlesztési és képzési rendszer kialakítását és a munkahely fenntartásának feltételeként a családi kohézió megőrzését. Ezzel kívánjuk elősegíteni a család részéről a kapcsolati problémák megoldását, a konfliktuskezelési erőfeszítések biztosítását.

[187] „A biztonságérzet az anyától ered. Az anya eszményét teljesen kifordították nyugaton, ez az oka annak, hogy a gyerekek ezekben az országokban bizonytalanok, és amikor felnőnek, rendkívül bizonytalanokká válnak. Félnek egymástól, félnek önmaguktól. A családi bizonytalanság visszaveti a gyermekek fejlődését. A gyermek nem tudja, hogy amikor hazamegy az iskolából, az anyja ott lesz-e még vagy sem. Tehát a gyerekeknek az anya nem nyújt biztonságot, ellenkezőleg, a gyermek ad biztonságérzetet az anyának." Shri Mataji Nirmala Devi: Szív csakra – anya gyermek kapcsolat, Youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=X0lLArtCukk, letöltés: 2018. 03. 12.

Nem mellesleg a családok szétbomlásának, a kapcsolatok megromlásának okai között az első helyek egyikén találjuk a fiatalok túlterheltségét, mert a gyermekek és a munka mellett alig jut idő a párkapcsolat ápolására, fejlesztésére, menedzselésére. A körülmények családorientálttá alakítása és az anyagi érdek együttesen nagy valószínűséggel a válás helyett az együttmaradást fogja támogatni, szemben a mai preferenciákkal. Vagyis védjük az ártatlan gyermekek, a jövő generáció érdekeit.

A fejlesztés, képzés, továbbképzés pedig azért sem kerülhető el, mert sem a mai fiatalok jelentős része, és már a szüleik sem tapasztaltak, láttak és éltek meg pozitív mintákat otthon, az egyszülőssé, vagy mozaikká vált családszerkezetben. Az iskolában a családi életről (nehézségeiről és örömeiről) alig hallhattak, generációkon keresztül. Iskoláink működése éppen azoknak a képességeknek kialakulását blokkolja, amelyek a családi élethez leginkább szükségesek: empátia, tolerancia, együttműködés, szeretetteljes kapcsolatok működtetése. Ehelyett a versengés, a rivalizáció a megszégyenítés egymás legyőzése a rejtett tanterv fő üzenete (Benda, 2016b). A gyermekek, a következő generáció védelmében tehát a fiatalok mentális támogatása, az elköteleződési képességek fejlesztése megkerülhetetlen felelősség.

3.6. Az életpálya modell

„A család egészsége, életrevalósága és boldogsága az a mérce, amellyel a férfi, a nő és a társadalom a sikert és a kudarcot mérheti."
Sam Keen: Belső tűz, a férfilétről

Az életpálya modell számos nézőpont és konzultáció eredményeképpen fogalmazódott meg. Arra törekedtünk, hogy megteremtsük a biztonságos felnövekedés gazdasági, pszichológiai és közösségi feltételeit, választ adva azokra a kihívásokra, amelyeket az elmúlt évtizedek hányatott történelme hagyott az utókorra, miközben elkerüljük a kellő odafigyelés és szakértelem nélkül potenciálisan kialakuló felelőtlen gyermekvállalás csapdáját, figyelve azokra a potenciális kritikai hangokra, amelyek semmilyen céltudatos megoldással nem tudnak egyetérteni (48. kép).

A program meghatározó elemei

1. A programba bárki jelentkezhet, és részt vehet a képzési folyamatban.
2. „A" verzió: **A harmadik saját gyermek megszületésétől** támogatja a családokat a munkabér. „B" verzió: Ha kevés ilyen család jelentkezik, a második gyermekre is kiterjeszthető.
3. Nem ellátási segély (gyes, gyed, csad, stb), hanem **munkaviszony**. A munkakört, mint más munkahelyek esetében, szerződéses jogviszonyban lehet betölteni. Ehhez – a professzionális munkáltatók HR rendszere alapján – egy munkaköri, kiválasztási protokoll, teljesítményértékelési, és előmeneteli rendszer, stb. kialakítása szükséges.
4. A munkabér **méltányos** jövedelmet kell, hogy jelentsen a szülők számára, különben nem lesz mérhető az eredmény.
5. Az Országgyűlés által létrehozandó és elfogadásra kerülő, törvénybe iktatott Nemzeti Népesedési Stratégia intézkedési tervének megfelelően **évente tervezhető lenne a programba befogadást nyert családok száma** régiók, megyék, települések szerint.

6. A program a meghirdetését követő **újszülött** gyermekekre érvényes, visszamenőlegesen nem. Az újszülött lehet a harmadik vagy többedik a sorban.[188]
   – Amennyiben nincs elegendő számú jelentkező a 3 gyermekes kategóriában, a program kiterjeszthető a második születendő gyermekre is.
   – Túljelentkezés esetén az **életkorban idősebb, és a több gyermekes édesanyák, családok elsőbbséget** élvezhetnek.
7. **A gyermek első évében csak az édesanya** veheti igénybe, mellette – részfoglalkozásban sem vállalhat más munkát.[189] (Kivétel tehető nem várt élethelyzetek esetén.)
   A második évtől folytathatja más családtag is a gyermek gondozását (apa, szülők testvére, nagyszülő), ha megfelel a kritériumoknak. A programhoz felmenő és oldalági rokonok is csatlakozhatnak.
8. A programba belépő édesanyák (az első évben), a gyermekek gondozását végző személy a második évtől a legkisebb gyermek három éves koráig más munkát nem vállalhatnak, és a (választható modulokból álló) tréningeken, képzésben részt kell venniük.[190]
9. A családtámogató szolgálat folyamatosan válogatja, képzi és támogatja a hivatásos szülő programba jelentkezőket.[191]
10. Ha egy család belép a HISZÜK programba, **bölcsődébe nem adhatja gyermekeit.**
11. A munkaviszony mindkét fél részéről megszüntethető egy eljárási rend szerint.
12. A program a különböző élethelyzetű fiatalok számára differenciált és rugalmas szolgáltatás, képzés nyújtásával személyre szóló segítséget tud nyújtani (5. ábra: 0-1-2-3, stb. gyermekes családok).

Kiválasztás, alkalmasság

„Legalább ilyen meghatározó a családi közeg, ahonnan jövök..., ami egy orvos család, egy nagyon szerető család, ahol nagyon sok mindent kaptunk..."
Veresné Novák Katalin

Ez egy rendkívül érzékeny téma, és a program sikerének egyik meghatározója. Miközben ügyelnünk kell arra, hogy (1) minél nagyobb számban jelentkezzenek a családok, hogy valóban áttörést jelenthessen a program a születések számában, arra is figyelni kell, hogy (2) a legalkalmasabbak és legelkötelezettebbek kaphassák meg a lehetőséget és közben (3) föl se merülhessen a diszkrimináció vádja az eljárással szemben, ami társadalmi konfliktusok sorozatához vezetve beárnyékolhatná a pozitív folyamatokat. Ezek között az elvárások között egyensúlyozva kell megtalálnunk azokat a családokat, akiknél a gyermekszeretet és a képességek egybe esnek a nemzeti érdekekkel.

A kritériumrendszer kidolgozását érdemes ezért szélesebb körű társadalmi konszenzusra építeni, amihez itt csak néhány szempont összegyűjtésére vállalkozunk.

188 A program fontos célja a nagycsaládosok számának, arányának növelése.

189 A gyermek első életévében az édesanya gondoskodása az optimális a csecsemő egészséges fejlődéséhez.

190 A munkavállalás elvonja a szülő figyelmét a csecsemőtől, ezért indokolt ennek tilalma. Ha egy édesanya inkább a kereső munkáját választja, természetesen megteheti, ahogy eddig is tette, más támogatási formát igénybe véve. A Hivatásos szülőség kizárólagos főállás, ami biztosítja a megélhetést. Arra lehetőség van, hogy 1 éves kor fölött átvegye más családtag a főállású munkaviszonyt (Benda, 2016).

191 A programba való belépés feltételeit külön tárgyaljuk.

48. kép
Szükségünk van a sokgyermekes, kiegyensúlyozott családok tömegeire

Alkotmányossági szempontból megállapítható, hogy a HISZÜK program nem alanyi joghoz, hanem munkavállaláshoz kötött rendszer. A törvényalkotó eldöntheti, hogy milyen feltételekhez köti a pályázatok elfogadását, milyen kritériumokat állapít meg a munkaköri alkalmassághoz, ahogyan ezt ma is teszi, más munkakörökkel kapcsolatban, anélkül, hogy bárki más jogait csorbítaná[192]. Ilyen esetről azonban – a javasolt szabályozás szerint –, nincs szó.

[192] A jogalkalmazói tevékenységgel összefüggésben a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot az ombudsmanok akkor állapítottak meg, ha a hatóságok azonos objektív ismérveknek megfelelő csoportokat nem azonos szempontok szerint ítélték meg, illetve ha az eltérő helyzetű csoportok tagjaira nem érvényesítették kellő mértékben az eltérésekből eredő különbségeket. E körben visszásságot kell megállapítani akkor is, ha egy adott csoporton belül a csoport egyes tagjaira – a többihez képest – eltérő szabályokat alkalmaznak. A hátrányos megkülönböztetés tilalma… (OBH3636/1998, 1999. évi beszámoló, OBH 8068/1996.)

A HISZÜK programba való belépés lehetősége nem állampolgári jog, csupán munkaviszony, és mint ilyen, a munkáltató által meghirdetett feltételek teljesítése alapján tölthető be. A korábban kifejtettek alapján néhány javasolt kritérium a kidolgozandó protokollhoz:

– A munkáltató (a kormánybiztos, Parlament, költségvetés) évente meghatározza és nyilvánosságra hozza az új betölthető kívánt álláshelyek számát, regionális elosztását[193] és feltételeit.
– A javasolt munkakörök betöltése egy folyamat, ami a jelentkezéssel kezdődik. Bármely[194] egyén/család jelentkezhet. Ha nem felel meg minden feltételnek azonnal, a családtámogató szolgálattal közösen rögzítik a teljesülés feltételeinek módját, idejét és bekapcsolódnak a képző-felkészítő folyamatba.[195]
– Az eddig felmerült szempontok, javasolt feltételek:
  - Középiskolai végzettség[196] és/vagy OKJ-s szülőképzési tanfolyam és saját élményű tréning
  - Büntetlen előélet[197] a bűnbeesés (a családtagok vonatkozásában is) jogvesztéssel jár.[198]
  - Óvoda-iskolalátogatási bizonyítvány (nagyobb gyermekek esetén)
  - Háziorvosi/gyermekorvosi és védőnői, a gyermekjóléti szolgálat ajánlása
  - Házastársi jogviszony[199]
  - Közös nyilatkozat arról, hogy együtt nevelik fel a gyermeket, és nézeteltéréseiket békés úton rendezik, szükség esetén igénybe veszik az ajánlott tréningeket, képzéseket, valamint az ajánlott terápiás lehetőségeket párkapcsolati, személyiségfejlesztési, illetve gyermeknevelési kérdésekben[200]

195 A programba való jelentkezés regisztrációval kezdődik, majd megindulhat egy támogatási folyamat. Aki minden feltételnek megfelel, azzal szerződést köt a munkáltató. Aki nem, annak a munkáltató segíthet a feltételek teljesítésében, pl. a képzési rendszeren, egészségügyi ellátáson, házasságra vagy gyermekszületésre való felkészítési, magzatvédelmi vagy más folyamatokon keresztül. Egy kialakítandó adatbázis megkönnyítheti a tervezést.

196 Az értettségit nem tekintjük kritériumnak, de legalább a szakmunkás végzettséget igen, ami a tanulóképesség egyik jele. A XXI. században egy gyermeknek a társadalomba való sikeres beilleszkedéséhez ez ma már nem kerülhető meg. A végzettséget a nők, édesanyák esetében kell figyelembe venni. A felmérések szerint első sorban az édesanya végzettsége befolyásolja a következő generáció mentális egészségét. Azok számára, akik nem rendelkeznek ilyen végzettséggel, de minimum befejezték a 8 osztályt – és a népesedési szempontok, valamint a gazdasági helyzet megengedi –, megfontolható a szülőképzési rendszer középiskolai végzettséget nyújtó szakképzési rendszerré fejlesztése.

197 A büntetlen előélet azért javasolt, mert a civil életben sem tölthet be „bizalmi" állást olyan személy, akit jogerősen elítéltek. Ez a kritérium egyszersmind visszatartó erő lehet azok számára, akik aspirálnak ilyen állás majdani betöltésére, ezért nem fogják kockáztatni egy bűncselekmény elkövetését. Felmerül a kérdés, hogyan viszonyuljon a program a „megváltozott, megjavult" személyekhez. Számos esetben fordult elő, hogy börtönviselt emberek megbánták tettüket, és megváltoztak. Több lelkigondozó, sőt lelkipásztor is börtönviselt volt egykor, de megváltozva a társadalom hasznos tagja, akik már másoknak segítenek abban, hogy meg tudjanak változni. (www.rehoboth.hu.) A büntetés elévülését követően elérhetővé válik számukra is a program. Azoknál a személyeknél, ahol felmerül a bűncselekményben való részvétel, külön gonddal kell eljárni. Legyen a szülőknek legalább x éve folyamatos munkaviszonya, védőnői ajánlás a család alkalmasságáról. Előnyt jelenthet, ha valamilyen keresztény közösségbe tartozik és van lelkészi ajánlása is.

198 A képzési folyamatban nagy hangsúlyt kell helyezni a jogvesztés lehetőségére, mert ennek súlyos következményei lehetnek. Sokkal inkább a megelőzés a fontos itt, mint a szankcionálás. A megoldás további szakértést igényel.

193 A regionális elosztással külön fejezetben foglalkozunk.

194 Az általános középszintű képzettségen túl az együttműködésre kész és a gyermekvállalás, a nevelés-gondozás szempontjából egészséges, házasságban élő, vagy arra vállalkozó, termékeny önkéntesekre számítanánk, figyelembe véve a terület/településfejlesztési szempontokat.

– Felvételi folyamaton és alkalmassági vizsgálaton való résztvétel a jelentkezőknek, mielőtt szerződést kötnek velük.[201]
– Környezet tanulmány készül.[202]

[199] Ezzel erősíthetjük a házasságkötési és megtartási szándékot, amire a képzési rendszer felkészít, illetve megerősít, támogat. Megfontolandó az egyszülős családok növekvő száma miatt ennek a csoportnak a kezelése. A házassági kritérium mint alapelv feladása nem lenne értelmes megközelítés, viszont a szándék megjelenése lehetővé tenné, hogy bekapcsolódjon a szülő a képzési folyamatba, amely alkalmat adhat a párkeresésre és egy új élethelyzet kialakítására. Az egyszülőssé válni készülő családokban a krízisben, vagy az esetleges szétválást követően, fel kell kínálni a pár-, és családterápiát, önismeret és személyiségfejlesztést, hogy a család lehetőleg együtt maradjon. Válás esetén, a család átmeneti próbaidőre megtarthatja státuszát, hogy lehetőséget kapjon a kapcsolat rendezésére, egy év elteltével jogvesztő hatású.

[200] Bár manapság előfordul, hogy megkérdőjelezik a házasság intézményét, a csecsemőgondozás és gyermeknevelés szempontjából a legkedvezőbb feltételeket, nagyon sok kutatás, és évezredes tapasztalatok szerint, a jól működő házasság biztosítja. A HISZÜK program nem támogathat félmegoldásokat, és minden más felpuhított megoldás csak az áldozatok számát növelné. Ugyanakkor tartsuk észben, hogy egy ilyen egyértelmű elköteleződés a házasság intézménye mellett orientáló hatású lehet számos elbizonytalanodott társadalmi csoport, egyén számára, és minden bizonnyal csökkenthetné a válásokat. Egyrészt az egzisztenciális biztonság miatt, másrészt a bizonytalan kimenetelű válás kockázata miatt. Mint ahogy a belépés feltételeként a házastársi jogviszonyt tekintjük, úgy természetesen a program csak addig nyújt biztos megélhetést, amíg ez fennáll, a válás jogvesztő hatású. A belépési követelmény megfogalmazásakor tisztában kell lennünk azzal is, hogy legfontosabb célcsoportunk, a 35-45 éves korosztály kb. fele nem él házasságban. Itt a motiváló szerep mellett elriasztó elemként is működhet ez a feltétel. Ezért a képzési folyamatba való belépés támogathatja a fiatalokat a döntéshozatalban, miközben a programra való jelentkezés már feljogosíthatja a jelöltet, hogy térítésmentes pszichológiai vagy családgondozói, stb. támogatást igényelhessen.

[201] A kritériumoknak és az eljárásrendnek természetesen nyilvánosan elérhetőnek és ellenőrizhetőnek kell lenniük, visszajelzést adva arról a jelentkezőknek, hogy pontosan milyen feltételeknek feleltek vagy nem feleltek meg, és azokat hogyan tudják pótolni, vagy milyen segítséget kaphatnak azok eléréséhez.

[202] Fontos szempont lehet itt, hogy a család füstmentes otthonban él-e, és van-e alkoholista vagy egyéb szenvedélybeteg a családban.

– A munkavégzéshez kötelező képzés támogatás (mentorálás) és értékelés társul.
– Túljelentkezés esetén javasolt prioritási sorrend: 1) megye, lakóterület 2) életkorban idősebb, 3) már több gyermekkel rendelkezik, 4) magasabb/szakirányú iskolai végzettség.

Az alkalmasság hosszú távú fokmérője az elvégzett nevelő munka minősége is. Társadalmi szempontból az eredményesség a legfontosabb, vagyis, hogy a gyermek kiegyensúlyozott, testileg, lelkileg, mentálisan a lehető legjobb egészségi állapotban nőjön fel, és hasznos tagjává válhasson majd a társadalomnak.[203] Egy ember társadalmi „hasznosságának” mérése bonyolult kérdés, számos tényező figyelembe vételét jelenti, ami további átgondolásra szorul.

A belépők számára érdemes biztosítani az öröklődési lehetőséget, az anya váratlan halála vagy tartós betegség esetén. Nagymama, anyós, vagy más felelős családtag átvehesse a feladatot, s az addig szerzett jogokat, ha vállalja a feladattal járó munka folytatását.[204]

3.6.1. Képzés, tréning, felkészítés

A családi életre nevelés elsődleges színtere magától értődően az élő család. Ahogy az ENSZ alapokmányában is szerepel, a szülő elidegeníthetetlen joga, hogy gyermekei felől önállóan döntsön és nevelje őket.

A csecsemőgondozás és gyermeknevelés korszerű ismeretanyaga és módszertana azonban évtizedek óta csak választható szakkör keretében szerepel az iskolák tantervében, ami önmagában is az egyik oka lehet a népességfogyásnak és számos más társadalmi problémának. Ezek közé tartozik – a témánk számára is kiemelkedően fontos – népegészségügyi képzés. A népegészségügyben sokszorosan bizonyított alapvetés, hogy a képzettség az egyik legfontosabb egészség-befolyásoló paraméter. A magasabban képzett anyák gyermekeinek jobb az egészsége, kevesebb a korai várandósság, a koraszülés, egészségesebben táplálják gyermekeiket és jobban igénybe veszik az egészségügyi ellátást is. Köztudott, hogy az anya az egész család egészségének fontos meghatározója: a családi légkör, az étkezés, a családi programok alakításában főszerepet játszik (Szabó-Kósa: 2016).

Korábban kimutattuk, hogy – mivel generációk nőttek fel édesanyjuktól napközben távol állami intézményekben, ezért sok esetben „az anyai, szülői ösztönök" (kompetenciák) tömeges újra tanítása (fejlesztése) is a feladatunk részét képezi.

Mivel természetesen a gyermekek minél egészségesebb felnevelkedését szeretnénk elősegíteni, ezért kívánjuk a hivatásos szülő programba azokat az édesanyákat hívni, akiktől a gyermekek jobb egészségben történő nevelése várható. A HISZÜK programba nem kötelező a belépés, hanem ez is úgy történik, mint bármilyen más munkavállalás: aki egyetért és aki jónak látja saját maga ill. családja számára, az jelentkezhet erre a munkára. A munkáltató pedig – mint minden más munkaadó – eldönti, hogy a jelentkezőt elfogadja-e. A szülők a HISZÜK programra való jelentkezéssel vállalják a képzésben való részvételt, ahogy a munkáltatók jelentős része ezt ma is előírja. Ezzel támogatjuk őket feladataik ellátásában.[205]

[203] Demény Pál további megfontolásra érdemes szempontjai: „Nem keveredne a támogatást igénybe vevők közé számos „rossz anya"? Frivolan teherbe eső és gyermeket szülő nők, akiknek indítéka nem a gyermekszeretet hanem csupán a materiális haszon? Nem vándorolnának sokan ezek közül vissza a hagyományos munkaerőbe, további jövedelemszerzés vágyától motiválva, gyermekeiket elhanyagolva vagy inkompetens másokra bízva? De ha tényleg otthon maradnak is, mennyire gondosan nevelik gyermekeiket? Milyen kvalitású felnőttek lesznek leszármazottaik? Igaz, a legnagyobb magyar költő tizedik gyermeke volt tanulatlan édesanyjának, és csecsemőkori túlélését annak köszönheti, hogy a huszonöt évvel idősebb nővére éppen gyermeket szült és tudta szoptatni. De manapság lehet-e bízni felügyelet nélkül hagyott anyákban? Nem költenek esetleg túl sokat cigarettára és italokra, esetleg csokoládéra? És nem igazságtalanok-e a rendszerben alkalmazott egységes színtű juttatások amelyek stimuláló hatása nyilván alacsonyabb a magasabb képzettségű, jobb kereseti lehetőségekkel rendelkezők számára, mint ez az alacsonyabb társadalmi rétegek esetében várható volna?" Az ilyen és hasonló aggodalmak arra mutatnak, hogy a program bevezetését követően folyamatosan monitorozni kell az eredményességet, és megtenni a megfelelő korrekciókat.

[204] Az anya halála esetén természetesen azonnal meg kell tudni oldania a családnak a mindennapi élet gondjait az új helyzetnek egfelelően. Az azonban, hogy a család valamelyik tagja az anya helyett a HISZÜK-beli munkát az ott vártak szerint folytatja-e, az nem igényel azonnal döntést, s aki át kívánja venni a HISZÜK-beli munkát, attól hasonló vállalást kellene elvárni. A HISZÜK-ben történő részvétel nem kötelező senkinek, hanem saját önkéntes döntésen és vállaláson alapul.

[205] A képzések ütemezésének, körülményeinek és helyszínének kialakítása ugyancsak lényeges kérdés, ami nem tárgya e koncepciónak.

Ahhoz, hogy a programot felvállaló szülők többsége alkalmassá váljon több gyermek magas színvonalú, harmonikus ellátására, felnevelésére, a családi kapcsolatrendszer ápolására, – felkészültségtől függően – különböző személyes képességekre, kompetenciákra van szükség. A program lehetőséget nyújthat olyan képességek elsajátítására, mint az önismeret, a pozitív gondolkozás, a szeretetteljes kommunikáció, konfliktuskezelés, együttműködés, az apa-, és anya szerepek, stb. Ugyanakkor olyan ismeretek, képességek és attitűdök tanulására is lehetőség nyílhat, mint a párkapcsolat-építés, magzatvédelem, csecsemőgondozás, gyermeknevelés, lelki egészség, csoportvezetés, stb. Hasznos lehet még a háztartásvezetés, környezetvédelem, gazdálkodás (önellátással), stb. kapcsolatos ismeretanyag is. A szülők így részt vehetnek – kötelező és választható formában – az elméleti és a gyakorlati foglalkozásokon, illetve a képességfejlesztő tréningeken. Egy ajánlott tematika mentén ki-ki előképzettségének megfelelően kapcsolódhat a képzési tréningek rendszerbe. A képzési program kialakítása lehetőséget nyújthat a korai kötődési traumák oldására is. (6. ábra)

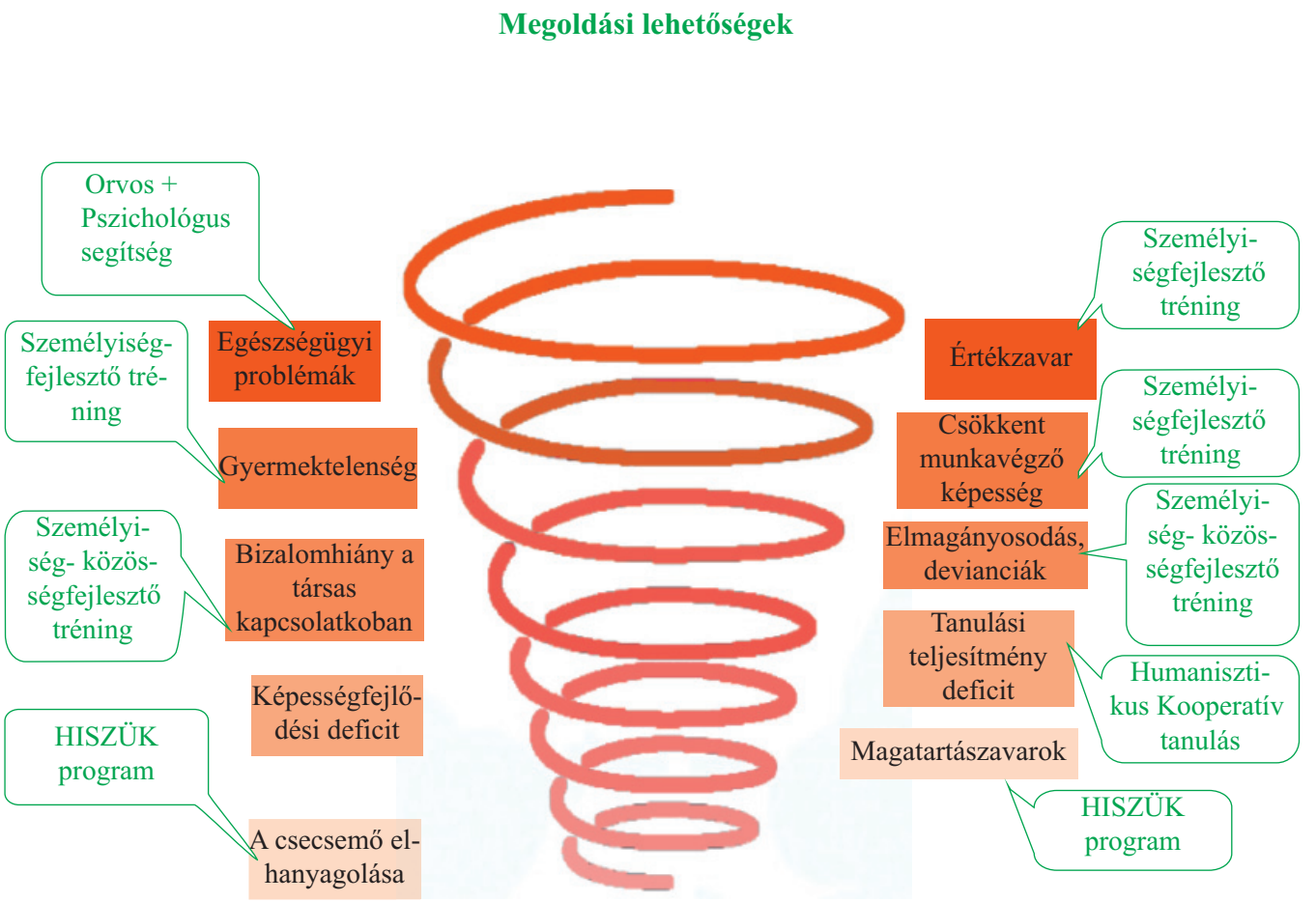
A képzések egyben közösség-, és hálózatépítési lehetőséget is jelentenek, megóvják az anyákat, kismamákat a társadalmi elszigetelődéstől, ami komoly mentális veszélyforrás, másrészt a kisgyermek nevelő korból való kilépését követően a résztvevők, megfelelő felkészítést követően tanárokként, mentorokként vagy csoportvezetőként, trénerként továbbadhatják ismereteiket, tapasztalataikat a következő generációknak. Ilyen módon a helyi közösségekben külön is teret nyit a HISZÜK program az itt megszerzett kompetenciák felhasználásához.[206]

A képzésekre úgynevezett kreditpontokat lehet kapni, amelyek az előmeneteli rendszerben igazolásokat jelentenek, és évekre elosztva biztosítják a szülők naprakész ismereteit, és az élő közösséghez való kapcsolódás lehetőségét.[207] Ehhez rövidtávon a felsőoktatás és más képzőhelyek, vállalkozások, polgári, civil közösségek és az egyházak bevonására van szükség. Középtávon pedig a „Házasságra és a családi életre való felkészítés" része kell hogy legyen az alap-, közép- és felsőfokú képzési rendszereknek. A család a társadalom alapsejtje, ezért az államnak biztosítania kell a családi életre nevelés iskolai feltételrendszerét, és korlátokat kell állítania a média és az internet útján terjesztett erkölcsromboló és családpusztító kiadványok, műsorok terjesztése elé (MKPK, 1999).

[206] „Országszerte támogatni kell azon kezdeményezéseket, amelyek olyan tereket kívánnak kialakítani, ahol a különféle helyzetű nők találkozhatnak, tapasztalatot cserélhetnek és megfogalmazhatják speciális szükségleteiket és érdekeiket. Figyelmet kell fordítani arra, hogy a közös hátrányok felismerése mellett női identitásuk pozitív elemeire is építhessenek…. Habár a kisközösségi szinttől nem is várható a rendszerszintű problémák megoldása, de arra lehetőséget ad, hogy elkezdődhessen a társadalom szövetének újraszövése, és létrejöhessen egy hosszabb távú, alulról építkező aktivizmus – márpedig ez a következő évek egyik kulcsfeladata." (Kováts, 2018:129).

[207] A modul rendszerű képzési program elkészültét követően kötelező és választható kreditekből állhat, melyek kompatibilisek lehetnek más képzéseken szerzett vizsgajegyekkel. Ilyen formán bizonyos középiskolai és felsőfokú végezettséggel rendelkezők számára (pl.: védőnő, pszichológus) elfogadhatók a meglévő bizonyítványok. Ezek összeállítása további szakértelmet igényel. Fölmerülhet, hogy akinek már van 3-4 gyermeke, „képzettnek" tekinthető-e? Álláspontunk szerint nem. A programnak biztosítania kell a legkorszerűbb ismeretek átadását, amely akkreditált képzéseket feltételez, amit nem helyettesít a saját gyakorlat.

6. ábra
A kötődési képességkialakítás elmaradásának kockázatai

Készítette: Benda József

3.6.2. Monitoring, értékelés

A gyors beavatkozási terv akkor lehet sikeres, ha ki tudunk építeni egy olyan monitoring rendszert, amely naprakészen megmutatja a beavatkozások eredményeit. Egy járási szinten kiépített informatikai szolgáltatásra volna szükség, amely adatokat szolgáltat minden részeredményről, amely a célok szempontjából relevánsnak tekinthető, hogy a rendszer-, és a helyi szintű beavatkozások sikerességét idejében ellenőrizhessük, illetve ki tudjuk igazítani. Ennek lehetséges indikátorai (életkortól, stb. függően): jelentkezés jegyes oktatásra, házasságkötésre, terhességgondozásra, illetve megszakításra, részvétel a képzéseken, szülés előkészítő képzés, komplikációk, császármetszés, koraszülés stb.

Az egyes események előfordulási gyakoriságának elemzése alapján megállapítható, hol volt sikeres a program implementációja, illetve hol szükséges a további módosítás.

Az értékelésnek, minőségbiztosításnak egyfelől a rendszer működésére vonatkozóan, másrészt a résztvevők munkájára, a nevelési eredményekre vonatkozóan is meg kell történnie. **Döntő kritérium, hogy megtörtént-e a kívánt/tervezett születési szám emelkedés. Itt a következő egy-két év kritikus, mert még van esélyünk arra, hogy jelentős mértékben, akár 10-15 ezer fővel, megemeljük az élveszületések számát, később erre már jóval kevesebb az esély.**

Az értékelésnek természetesen ki kell terjednie a rendszer egészének működésére, minden munkahelyen, nyomon követve a feladatok elvégzését, képzéseket, a családok támogatását, stb., amelyhez ki kell dolgozni részletesen az indikátorokat és a minőségbiztosítás elemeit. A kiválasztási folyamatot, a beválást, a képzést, a szükséges támogató rendszereket egyaránt szükséges érinteni.

Szülők a gyermekek felnevelése után

> „A külügyi pályáról mentem el szülési szabadságra, 6 évet voltam otthon a gyermekeimmel, ami az egyik legértékesebb része az önéletrajzomnak. Ebben az időszakban legalább annyit tanultam, mint bármilyen más szakmával töltött idő alatt, és ma is nagy hasznát veszem ezeknek az éveknek. … államtitkárként a legnagyobb szakmai tapasztalatom ez a 6 év volt, amit a gyermekeim mellett otthon töltöttem, és semmi mással nem foglalkoztam, csak rájuk koncentráltam."[208]

Mivel a szülők a gyermeknevelésre fordított években munkavállalók, jövedelmük – a programba való belépést követően – természetesen nyugdíjalapot képez.

A képzési rendszer felépítésében és működtetésében – a szakemberek mellett – kulcsszerepet kaphatnak a többgyermekes szülők. Ez egyfelől természetes igény, másfelől a megszerzett tapasztalat, szaktudás leghatékonyabb érvényesülése. A képzési rendszer első sorban a gyermeknevelés, háztartás, család, gazdálkodás, életviteli készségek, stb. fejlesztésére képezhet, de ennek behatárolása nem életszerű. A gyermekgondozási elfoglaltság csökkenése idején fokozatosan be tudnak kapcsolódni az anyák – akár foglalkoztatási lehetőségként – az új belépők mentorálásába, képzésébe, illetve saját utat is választhatnak.

A kiegészítő munkakörök szempontjából figyelembe vehető a szülők előélete. Tapasztalataink szerint a több gyermeket felnevelt szülők olyan társas-társadalom szervező kompetenciákra tesznek szert a gyermeknevelés éveiben, amely különösen alkalmassá teszi őket egyrészt a későbbi generációk megtanítására, hasonló szerepekre való felkészítésére, másrész a helyi társadalom szervezésére.

Nem véletlen, hogy több tízezer főt számláló országos szervezetük (Nagycsaládosok Országos Egyesülete), helyi szolgáltatások tömegét nyújtó közösségeket működtet, amelyek jelentős támogatást képesek adni mind a családosok, mind a rászorulók részére. Ilyen módon egy életpálya modell keretében különösen alkalmasak akár egy formális munkavégzés keretében is a helyi társadalom szervezésére. A sokgyermekes édesanyák is fontosnak tartják, hogy helyi szinten is befolyást gyakoroljanak a közösségek életére, részei legyenek a társadalmi folyamatoknak. A képzési keretekben kialakított kompetenciák ebben a folyamatban megtámogathatják a gyermekek kirepülése utáni formális visszailleszkedésüket, életvitelüket, a képzettségük megfelelő kapcsolódást, a szerződéses együttműködésük folytatását.

> „Az én anyám tizenkét évig volt GYES-en. A legnagyobb bátyám járt jól, hiszen ő tizenkét évet kapott belőle. Én hármat, mint a legkisebb. Aztán visszament dolgozni. Négy gyerek mellett. Mert kellett. Ő mesélte, hogy apám kezdő orvosként éjjelente mentőkocsira kérte magát.

[208] Veresné Novák Katalin államtitkár asszony előadása az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhelyben, 2017. június 23.

Hajnalban pedig letett egy kupac ötforintost, amiket a betegek rokonai tettek a zsebébe.
Az én anyám logopédusként több ezer kisgyereket tanított meg helyesen beszélni. A tizenkét évnyi GYES után pedagógia könyvesboltot nyitott, saját folyóiratot jegyez főszerkesztőként (Fejlesztő Pedagógia, vegyék-vigyék!). A könyvesboltot már megsiratta, az újságot még most is csinálja. Ha jobban belegondolok, az én anyámból több lehet. Felnevelt négy gyereket – nem mellékesen kapott eddig tizenegy unokát – mellette a munkájában is kiteljesedett. Hogyan? Csak ő tudja. Meg az önzetlen anyák.
Ott volt mindig. Ha sírtunk, ha fáztunk, ha csalódtunk, ha szerettünk. Kicsiként és nagyként. Egyszer késett. Első általános iskolás voltam. Mindig ő jött értem. Emlékszem, tél volt, a szokottnál is korábban sötétedett. Vártam az iskolában. Aztán elindultam haza gyalog. Máig előttem van a kép: a sűrű hóesésben a lámpa fényénél megjelent egy homályos alak. Csak később rajzolódott ki, az anyám az. Talán ez volt az egyetlen nap az eddigi 45 évem alatt, amikor megéreztem, milyen, ha nincs velem. De szerencsére velem van."[209]

További lehetséges munkakörök diplomások részére: a szülőképzést megerősítve kézenfekvő a védőnői, óvónői, pedagógusi, stb. munkakör, hiszen ezen a területen érvényesülhet a legjobban képzettségük, vagy olyan (családokat vagy egyedülállókat) segítő humán szolgáltatások nyújtása, ahol a megszerzett képességek, a tudás és a tapasztalat átadható. Diploma nélkül pedig a gondozónői, dajka, szociális munkás, stb. munkakörökben lehetnek a leginkább sikeresek, bár más megoldások is lehetségesek. Mindemellett a továbbképzések során megszerzett szakmák, ismeretek is lehetőséget nyújtanak az elhelyezkedéshez.

Speciális esetek

- 3 gyermekkel, a legkisebb gyermek iskolába lépését követően, az édesanyák (illetve apák) 4 órás részmunkaidős foglalkozásban elhelyezkedhetnek el – vagy pl. családi óvodát, napközit nyithatnak vállalkozásban. A gyermekek felnevelése alapján azonban már egy alapjövedelem megilleti a szülőket, **ha együtt maradnak.**
- 4 vagy több gyermek elindítása esetén, a legkisebb 10 éves koráig, az egyik szülő otthoni munkája szükségszerű (az anya, apa már 35-45 éves korú). Ezt követően folyamatosan lecsökken a munkabére, ezért kiegészítő keresetért más tevékenységet vállalhat.

3.6.3. Az intézményi háttér

Egy ágazatközi felhatalmazással rendelkező minisztérium vagy kormánybiztosi hatáskör tudná megteremteni az új közigazgatási egység fokozatos kiépítésének és működtetésének (koordinációs és szabályozó szerep) feltételeit. Az intézmény koncepcióját a következő fejezet részletesen tartalmazza.

A feladat ellátásához szükséges tudományos elemzések elvégzéséhez és a fejlesztési folyamatok megalapozásához szükség van egy irányítási, koordinációs, minőségellenőrzési funkciókkal felruházott országos hatókörű **Család- és Közösségfejlesztő Intézet** kialakítására is, ahol a megfelelő tananyag és tréning rendszerek kidolgozására illetve akkreditálására, a megvalósítás monitoringjára, riportolásra sor kerülhet. (7. ábra).

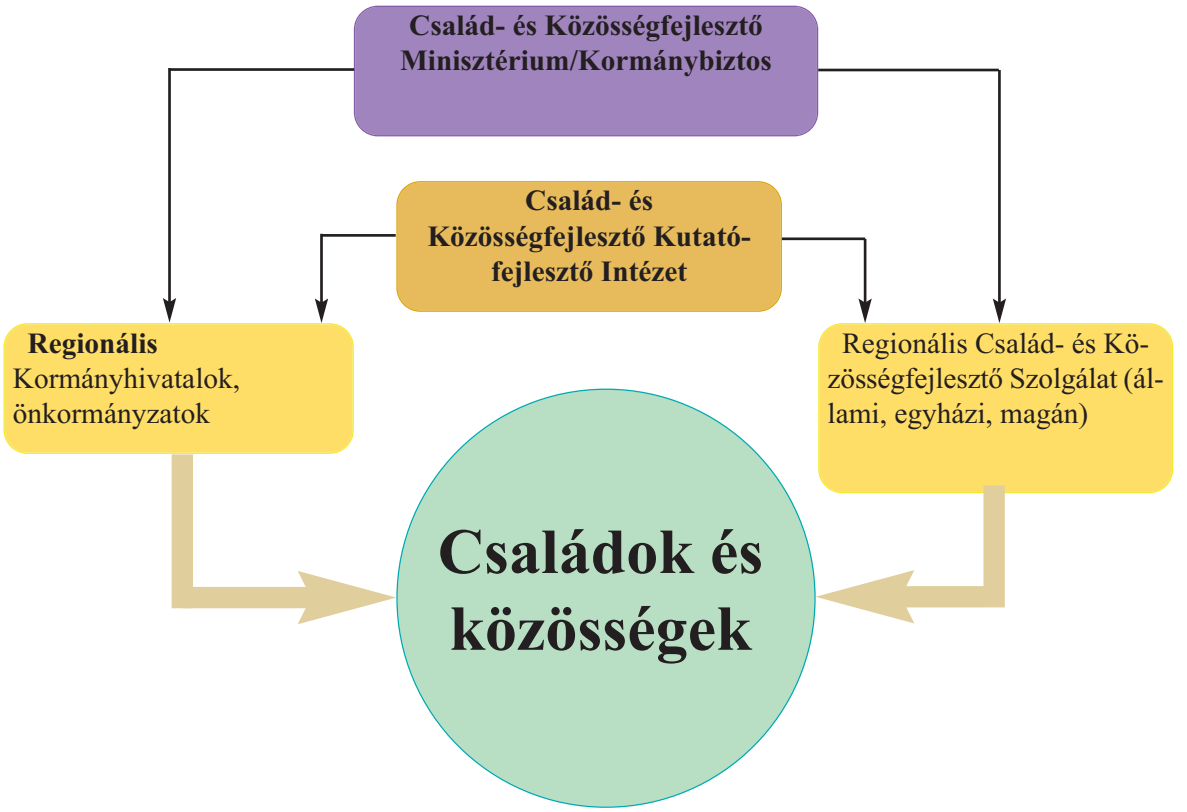
[209] S. M. leánya ír az édesanyja otthon töltött idejéről, miközben négy gyermeket nevelt fel.

A névben szereplő közösségfejlesztő funkció a családtámogató civil-polgári közösségi rendszerek újraélesztésének feladataira, szükségességére utal, amely egyfelől a jelentős költségmegtakarítás lehetőségét hordozza a családok számára szükséges erőforrások megsokszorozásával, (gyermekmegőrzés, ellátás, tudás átadása) másrészt a hálózatok újrateremtésével mentálhigiénés funkciók ellátását teszi lehetővé.[210]

Szükség van továbbá a HISZÜK program bevezetéséhez (1) **munkáltatói** és (2) **családtámogató** szervezetekre, országos lefedettség mellett.[211]

A munkáltatói jogok (kiválasztás, munkaköri leírások, felügyelet, jogszolgáltatás, bérügyek, minőségellenőrzés, teljesítményértékelés) a hivatásos nevelőszülői rendszerben már működő Kormányhivatalokhoz (vagy az önkormányzatokhoz) rendelhetők.

7. ábra
Az intézményrendszer

Készítette: Benda József

[210] Az édesanyák nem maradhatnak magukra problémáikkal, a téma kifejtése következő könyvünk tárgya.

[211] A két szervezetrendszer alapjai túlnyomó részt megvannak, ki vannak építve, csak funkcióbővítést igényelnek.

3.7. Az életpálya modell bevezetése

Az életpálya modell egy új társadalmi alszektor kialakítását jelenti, ezért bevezetése nagy körültekintést igényel. A részletes tervezés további szakértést igényel, most néhány fontos szempontot és a folyamat vázát tekintjük át.

A program felépítésének lépései

1. Kormányzati döntés
2. Marketing
3. Megvalósíthatósági tanulmány készítése és részletes költségterv
4. Költségvetési keret biztosítása
5. Jogalkotás
6. Pilot terület kijelölése, célcsoport kiválasztása
7. Az Infrastruktúra kialakítása
8. Indítás, működtetés
9. Monitoring, folyamatos korrekció
10. A program kiterjesztése

A HISZÜK program – mint láttuk – nem kizárólagos és nem alkalmas minden család számára. A bevezetés meghatározó kommunikációs üzenete a választási lehetőség fölkínálása, egy új életpálya modell lehetősége, amely nem érinti azokat, akik elégedettek az eddigi megoldásokkal. **A program kizárólag azoknak a családoknak szól, akik szeretnének 3 vagy több gyermeket felnevelni, de eddig nem volt rá lehetőségük.**

A program meghirdetését követően elindulhat a jelentkezők regisztrációja, és az alkalmasság megállapításának folyamata. Ezután várakozó listára kerülhetnek a jelöltek, és a tervezett gyermek megszületésekor kötik meg a munkaszerződést. Erre a kritériumra azért van szükség, mert nem a regisztrációt, hanem – az esetleges későbbi jogvitákat elkerülendő – a gyermek megérkezését tekintjük eredménykritériumnak.

Nem kizárva a fiatalabb korosztályokat, költségvetési korlát esetén az idősebb korosztály igényét javasoljuk előnyben részesíteni, de a legjobb megoldás az lenne, ha minden alkalmas jelentkező család beléphetne a rendszerbe, illetve az átmenetileg nem alkalmasak egy képzési, mentorálási folyamat keretében később nyernének felvételt. Figyelembe kell venni, hogy évi 50-60 ezer gyermekkel születik ma kevesebb, mint amennyit a fenntartható fejlődés megkövetel.

Mindazonáltal a bevezetés komoly előkészítést, társadalmi egyeztetést igényel, mert egyrészt e tanulmány számos résztémát nem érint, másrészt nyilvánvalóan a félreértések sorozatát, az ellenérdekeltek támadásait vonhatja magára, amit az elmúlt évi konzultációk folyamán magunk is megtapasztaltunk. E viták során beérkezett vélemények jelentős részét beépítettük az itt olvasható tanulmányba, voltak azonban olyan vélemények is, amelyek egy eltérő értékrend, más társadalom- vagy világkép részeként nem integrálhatók a koncepcióba, amelyeket 2. sz. függelék tartalmaz.

A program sikere nagyban függ a társadalom széles körű tájékoztatásától, bevonásától. Nem elég a törvényalkotás!

Az ellentétes álláspontoknak is megvan a maguk szerepe, és – véleményünk szerint – az elmúlt évtizedekben ki is fejtették hatásukat. Számos közülük széles nyilvánosságot kapott, sőt tudományos érvrendszerrel

felvértezve sokáig a döntéshozókat is befolyás alatt tartotta. Mivel nem várható hogy a két nézőpont konszenzusban egymásra találjon, a legkörültekintőbb megoldás az lehet, hogy a támogatottság mentén mindkét nézőpont megkapja a lehetőséget az értékrendjének megfelelő társadalmi folyamatok kibontakoztatására.

A nézőpontok tisztázásához megfelelő módszertani és tudományos hátterű társadalmi viták lebonyolítására lenne szükség, amelyben minden álláspont megkapja a lehetőséget a megjelenítésre. A társadalmi viták lebonyolításának a terepe lehet a sajtó, a média, de elkerülhetetlenül fontos a helyi egyetemek, polgári, civil, egyházi és szakmai szervezetek, személyek, munkáltatók, iskolák, közösségek bevonása, amelyek felelősséget viselnek nemzetünk jövőjéért.

Arra van szükség, – csatlakozva a nemzeti célokhoz – hogy minden önkormányzat, egyház, polgári, civil szervezet kidolgozza a saját településfejlesztési és népesedési tervét. Minden településnek és közösségnek érdeke és joga tisztában lenni a cselekvés elmulasztásának várható következményeivel. Ezt nagyon komolyan kell venni. Meg kell nyerjük az emberek tömegeit a népesedési célok eléréséhez!

A munkaadói-vállalati szféra bevonása hasonlóképpen fontos. Vannak olyan gazdasági csoportok, amelyek abban érdekeltek, hogy minél több nukleáris család, egyszemélyes háztartás jöjjön létre, de ezt nem tekinthetjük általánosnak. A belső piac beszűkülésével párhuzamosan az ipar, a kereskedelem, a mezőgazdaság, a szolgáltatások törvényszerű leépülése nem érdeke sem a pénzügyi sem a for-profit szektornak. Megnyerésük, partnerré emelésük ezért szintén része kell, hogy legyen a programnak.

Egy ilyen szabályozott és koordinált társadalmi vitasorozat teheti lehetővé, hogy ne sajátítsák ki egyes csoportok („A NŐK") nevében való nyilatkozás jogát, amelyek azután az egész nemzet kárára vannak, hanem a személyes és a közösségi felelősség alapján helyi, regionális és országos szinten egyaránt megszólalhassanak azok is, akik másként gondolkoznak.

Kutatásaink szerint ugyanis a Hivatásos Szülők program, a „családi vállalkozás", vagy „a karrier" vágyók családjai egymást kiegészítő szegmensek és nem egymás rovására fejlesztendők, megteremthetők az együttműködés feltételei. Mi több, merev határok sincsenek köztük: egyik családtag lehet Hivatásos Szülő, a másik vállalkozó vagy pl. közalkalmazott szingli, stb. Ezeken túl is számos egymást kiegészítő életpálya modell felvázolható.

A lényeg, hogy a szabályozás minél természetesebb mozgásokat tegyen lehetővé minél kevesebb bürokratikus kötöttséggel, továbbá minél kevesebb kontraszelekciós mellékhatással illetve visszaéléssel. **A folyamat kiteljesedése tehát társadalmi vitákon keresztül várható, ahol a távlati célok megfogalmazása egymást stimuláló szinergiába rendeződhet.**

3.7.1. Kiemelt célcsoport a 35-45 éves generáció

Ahogy korábban kifejtettük, különös figyelmet kell fordítanunk a mai 35-45 éves korosztályra.[212] Ez a generáció lehet képes a magyar történelemben utolsó eséllyel – számszerűsége miatt – a népességfogyás lefékezésére.

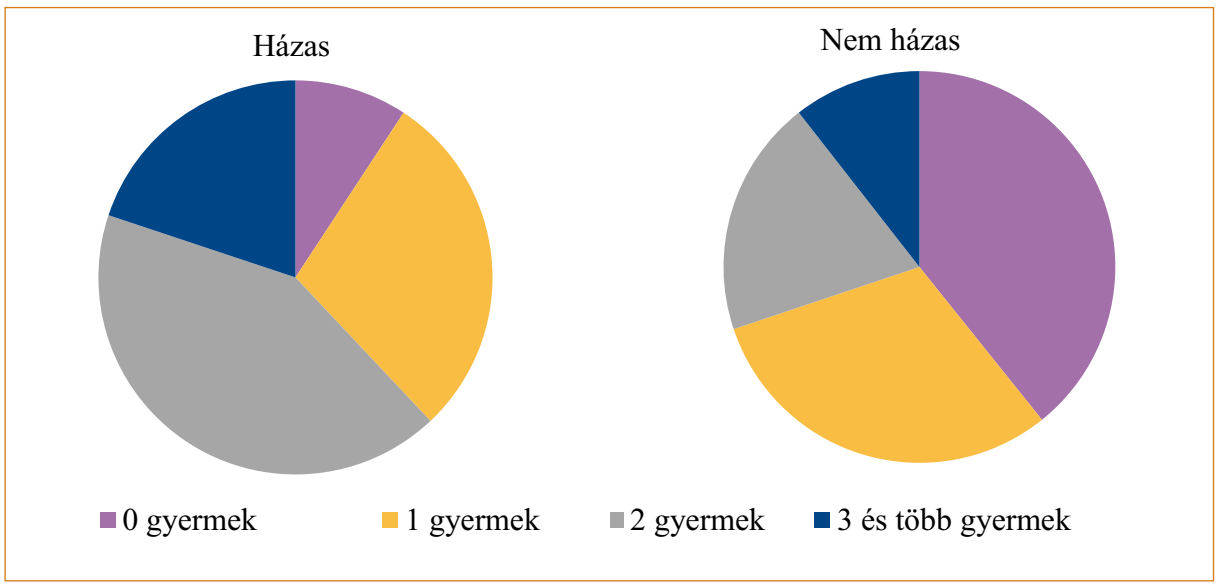
A korosztály adatai

2016-ban a nők valamivel több mint a fele volt házas (a 35-39 évesek 52%-a, a 40-44 évesek 55,6%-a). A hajadonok aránya a fiatalok körében 35%, az idősebbek körében 23%. (A maradék elvált vagy élettárs.) A házas nők átlagos gyermekszáma magasabb, mint a nem házasoké: a 35-39 éveseknek átlagosan 1,8 gyermeke volt, míg a nem házasoknak 1,1; a 40-44 éves korosztályban a házasok átlagosan 2,0, a nem házasok 1,4 gyermeket vállaltak. A házasok között a kettő vagy és több gyermekesek vannak elsőprő többségben, szemben a nem házasokkal. Az egy gyermekesek aránya közel azonos (28–29. grafikon).

[212] A 2015-ben megjelent „A szakadék szélén” c. könyv szembesített azzal, hogy 3 év múlva (2018-ban) elhagyja a szülőképes kort a legnépesebb (90.000) női korosztály, és ezt követően évente 5.000-rel csökken a számuk. A magyar kultúra fennmaradásához 150 ezer körüli gyermeknek kellene születni évről évre, amit kb. 50 éve meg sem közelítünk. 80-90 ezer család, édesanya képes lehet ennyi gyermek elindítására, de 10 év múlva már csak 55 ezer körüli számban lesznek, ami tovább csökken. Ez már a folyamatos pusztulás létszáma, mert átlag 4 gyermekes családokra lenne szükség a fenntartható fejlődéshez, ami ma alig tűnik lehetségesnek. Az utolsó remény tehát a 35 fölötti korosztályban van, de (az elszalasztott évtizedek után) **az utolsó év 2019., amikor még van mozgástér a beavatkozásra.**
Számoljunk: a 35 év alatti korosztályban 56 ezer körüli édesanya/család él. Ha ezt a létszámot beszorozzuk az 1,5-ös termékenységi rátával 84 ezer utódot, vagyis maximum 42 ezer potenciális családot látunk. Ez kb. 8 milliós lakosságnak felel meg, amelynek a túlnyomó része eltartott. Ha kiszámoljuk a következő generációt, látható, hogy 2-3 generáció alatt a magyar nemzet kipusztul. **Megkerülhetetlen feladat tehát a 35 év felettiek helyzetbe hozása.**

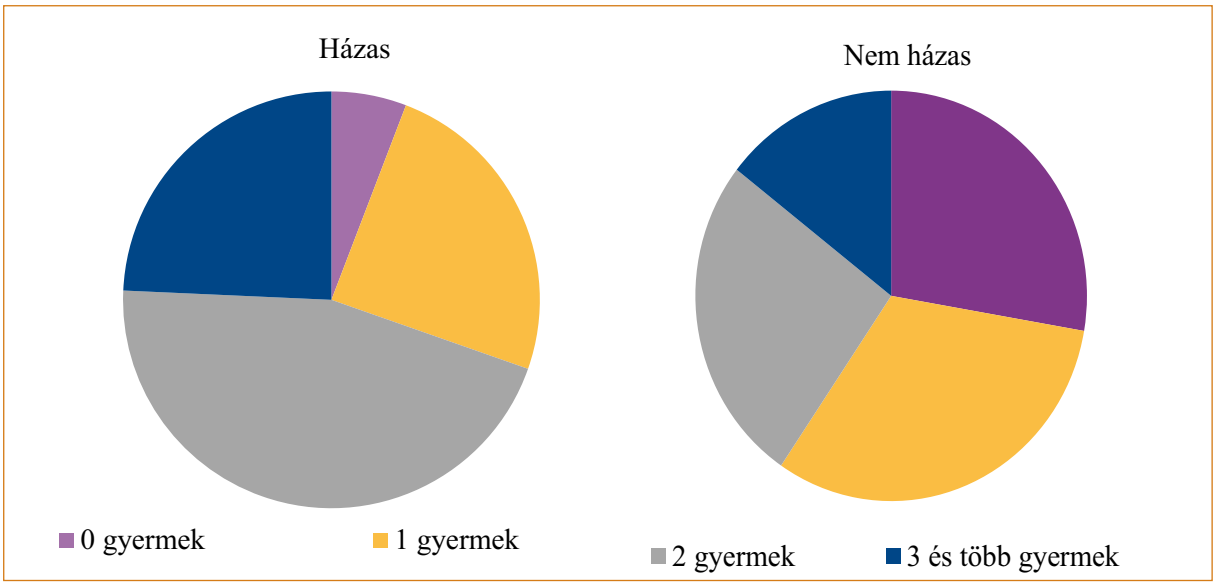
Az idősebbeknél két vagy több gyermeke van a házas nők 70%-ának, a nem házasok 30%-ának. Az egy gyermekesek aránya az együtt élőknél valamivel magasabb, de a gyermektelenek aránya a nem házasok körében közel ötszöröse a házasokét jellemző 5,8%-nak (ami a biológiai meddőségnek megfelelő érték). (30-31. grafikon).

28–29. grafikon
A 35–39 éves nők gyermekszám és családi állapot szerint 2016. január 1.

Forrás: KSH (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia)

30-31. grafikon
A 40–44 éves nők gyermekszám és családi állapot szerint 2016. január 1.

Forrás: KSH (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia)

Összehasonlítva a két korcsoportot azt látjuk, hogy a fiatalabbak között a gyermektelenek aránya magasabb és alacsonyabb a két, három- és többgyermekesek aránya, szemben az idősebbekkel.

Ez az információ legalább kétféle értelmezést nyerhet. Az egyik szerint egy természetes folyamatról van szó, hiszen ebben az életszakaszban folyamatosan születnek a gyermekek, a másik az, hogy esetleg csökkenne a gyermekvállalási kedv, és a később kezdődő felnőtt életpályában kevesebb gyermek születhet. Az utóbbi lehetőség felhívja a figyelmet arra, hogy ebben a korosztályban is erősen indokolt támogatni mind a házasodási kedvet, mind a gyermekszületést, hiszen egybeeshet a korosztály személyes törekvéseivel.

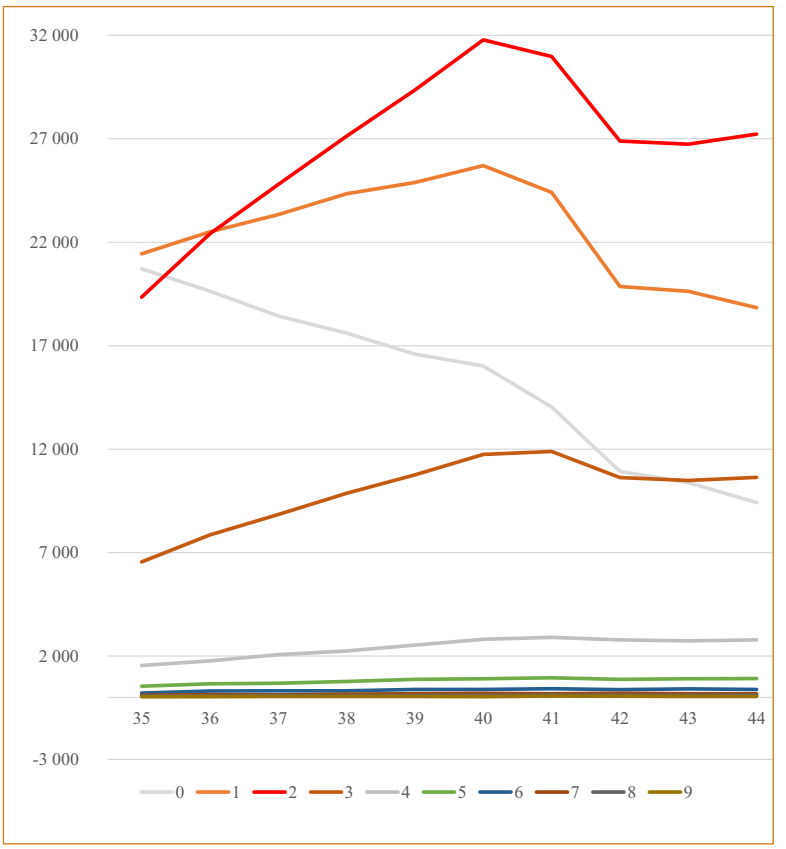
A 32. ábrán látjuk célcsoportunk létszámát a gyermekszám összefüggésében. A grafikon kirajzolja, hogy a korosztályban az 1-2 gyermekesek arányának a rovására lehetne a 3 és több gyermekes családok számát gyarapítani.

Mint korábban kifejtettük, a csecsemők és gyermekek számára a szeretetteljes gondozó-nevelő munka legharmonikusabban a kétszülős családokban oldható meg, ezért egyértelmű, hogy a HISZÜK családtámogatási rendszernek ezt a családtípust érdemes támogatnia. A demográfiai leírásban láttuk, hogy 2016-ban a korosztály fele nem él házasságban, miközben azt is látjuk, hogy a házasságban sokkal több gyermek születik. Ezért a HISZÜK programban a házassághoz kötjük a kiemelt fizetések lehetőségét, amivel támogatjuk a házasságok létrejöttét, mint a gyermekvállalást támogató körülményt.

Ha pedig megfelelő módszertannal és tematikával elindítjuk az országosan hozzáférhető szülőképző tanfolyam-rendszert, akkor nemcsak a csecsemő- és gyermekgondozás korszerű ismereteit és gyakorlatát tesszük hozzáférhetővé, hanem alkalmat teremtünk – az alig létező polgári-civil és egyházi szerveződések mellett – a fiatalok párválasztásához és családalapításához is. Mindezek mellett szükségesnek tartjuk a Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat felállítását, amely közvetlen támogatást nyújthat a személyek, családok belső működésének fejlesztésében, a válások és a terhességmegszakítások számának csökkentésében.

Alkotmányossági kérdés is fölvethető az életkor szerinti kedvezmény biztosítása esetén, hiszen általában tilos az életkor szerinti megkülönböztetés. Ez esetben azonban erről nincs szó, mert – az ombudsmani állásfoglalások szerint – a megkülönböztetés indokolt és lehetséges akkor, ha annak ésszerű oka van.

32. grafikon
A 35-44 éves nők létszáma gyermekszám szerint (2016-ban)

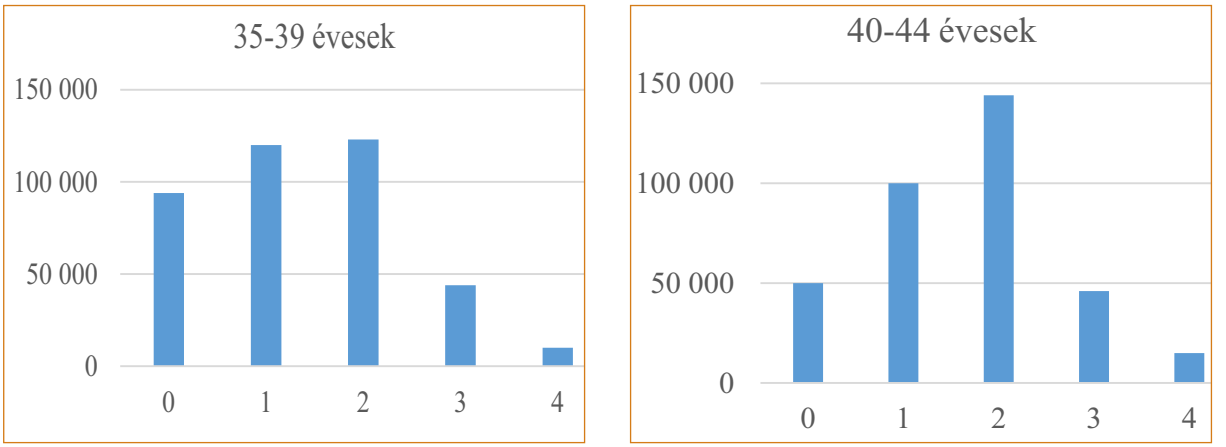

Forrás: KSH (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia)

Korábban kimutattuk, hogy jelentős számban vannak gyermekek után aspiráló fiatalok mind a gyermektelen, mind a gyermekes csoportokban. A KSH adatai szerint a 35–45 éves korosztályban a 2 gyermekesek vannak többségben. **Kézenfekvő, hogy ezeket a családokat tekintsük a leginkább megszólítandó, támogatandó csoportnak.** (33–34. grafikon) A program nem zárja ki az első gyermekkel való jelentkezést sem, de korlátozott számú belépési lehetőség esetén – az eleve 3, vagy többgyermekes családok mellett – **a két gyermekeseknél van a legnagyobb esély a három vagy több gyermekes Hivatásos Szülővé válásra, amennyiben kellő motivációt, versenyképes jövedelmet, életperspektívát és kiteljesedési lehetőséget nyújtunk a számukra.**

A fiatalabb (35–39 éves) korosztály közel fele egyedül él. Közülük magas számban szeretnének gyermeket vállalni. Támogatásukhoz teljesen más stratégiára van szükség, mint a már 1-2-3 gyermekkel rendelkező családok, párok esetében. Összességében több tízezerre tehető azoknak a nőknek és férfiaknak a száma, akik vágynak gyermekre, de valamilyen oknál fogva a gyermek nem született meg.

33–34. grafikon
A 35–44 éves korosztály gyermekszáma (fő)

Forrás: KSH (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia)

3.7.2. Ki venne szívesen részt a programban?

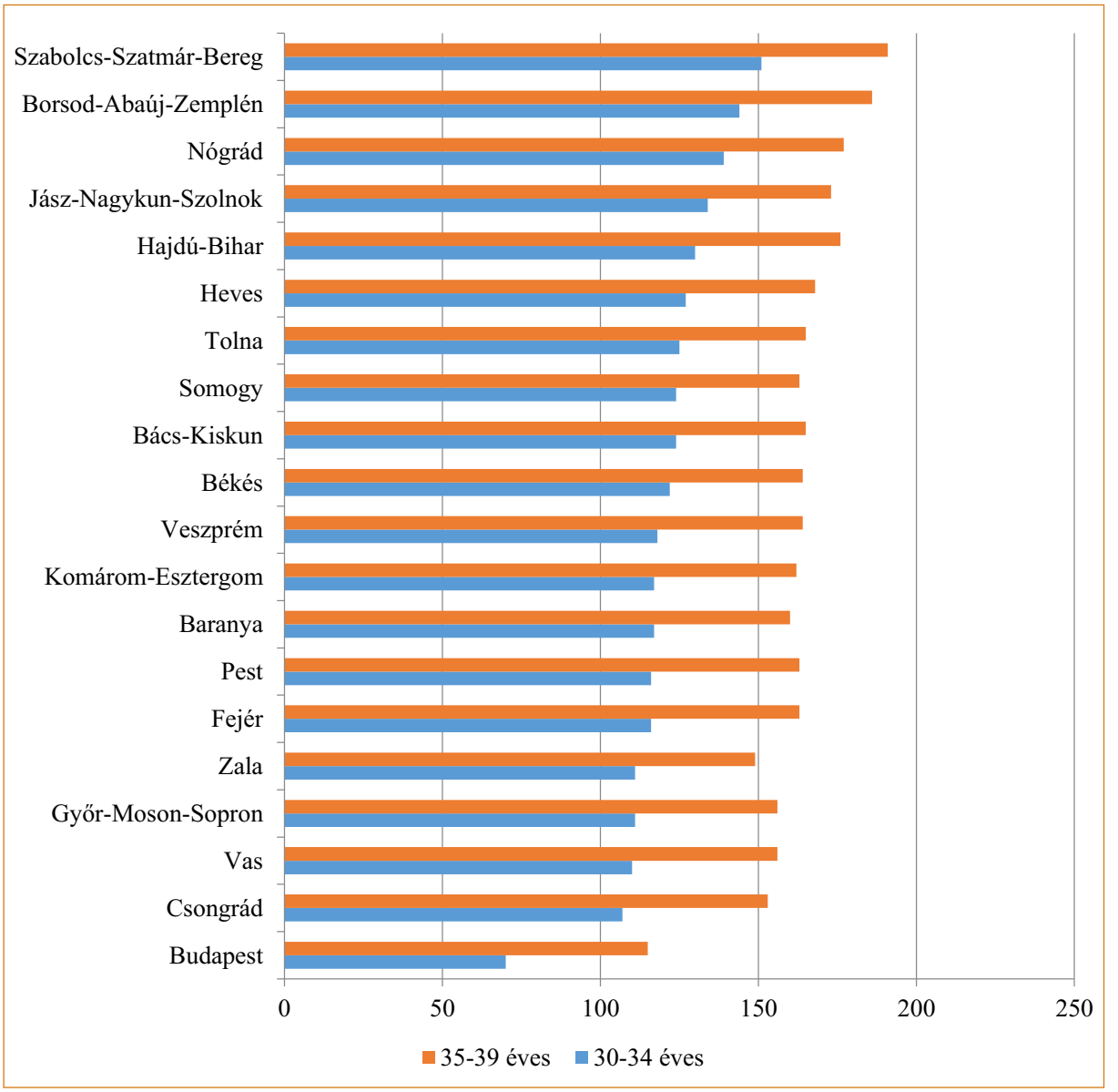
2017-ben reprezentatív kutatást végeztünk a 35-45 éves korosztályban.[212]

Megkérdeztük, hogy szívesen részt vennének-e olyan programban, ahol a főállású anyaság keretein belül egy méltányos fizetésért lehetne otthon az anya a gyermekeivel. A kérdésre válaszoló nők 24,5%-a igent, 62,2%-a nemet mondott, bizonytalan volt 13,3%. Leginkább a házasok, élettársi-, vagy állandó párkapcsolatban élő nők vennének részt a programban (rendre 27,2%, 27,1%, 28,1%). Az elváltak 16,9%-a, a párkapcsolat nélkül élőknek pedig 18,9%-a választ hasonlóan, de az egyszülősök 21,2% is ezt választaná, vagyis nem csak a házasokat lenne érdemes bevonni.

Településtípus szerint a potenciális részt vevők 17,8%-a fővárosi, 23,6%-a megyeszékhelyen, 27,7% városban, 30,9% községben/faluban él. Vagyis a program vonzása független a lakóhelytől, és nincs szignifikáns összefüggésben sem az anyagi helyzettel, sem az iskolai végzettséggel.

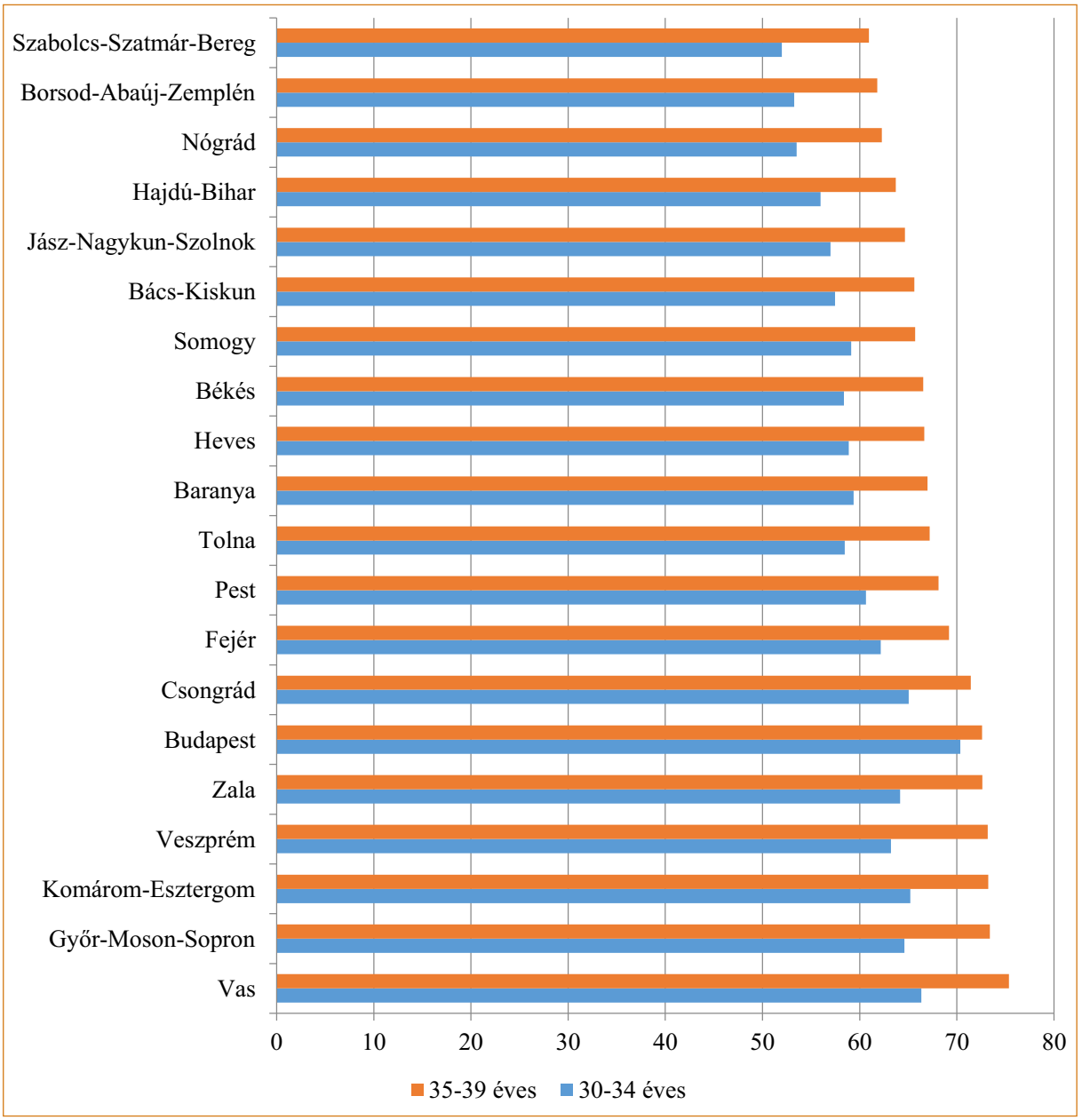
A teljes állásban dolgozók között 20,2%, a részmunkaidőben dolgozók között 66,7%, a vállalkozók között 16,7%, a közfoglalkoztatottak között 27,8%, a munkanélküliek között 42,9%, az anyasági ellátással

35. grafikon
100 nőre jutó élveszülés megyénként, 2011-ben (2016-ban 35–39 és 40–44 évesek)

Forrás: Népszámlálás 2011

36. grafikon
A foglalkoztatottak aránya a nők körében (%) 2011-ben (2016-ban 35-39 és 40–44 évesek)

Forrás: Népszámlálás 2011

(GYES/GYED) otthon lévők közül 55,0%, a főállású anyák közül 55,6% venne szívesen részt a programban. Vagyis azok nyitottabbak, akik jelenleg is (legalább részben) otthon vannak, nincsenek intenzíven jelen a munkaerő piacon.

[212] A kérdőíves felvétellel az 1,58 milliós korosztályból (2016-ban 35–44 évesek) 1610 fős mintát vizsgáltunk meg 2017 májusában. A minta reprezentatív: megyékre lebontva követte a korosztály demográfiai jellemzőit kor, nem, családi állapot, iskolai végzettség és településtípus szempontjából. A felvétel személyes lekérdezéssel történt. A válaszadók fele-fele arányban férfiak és nők voltak, negyven év alatt és felett. 70%-ban városi környezetben éltek: 19% a fővárosban 22% a megyeszékhelyeken és megyei jogú-, 30% vidéki városokban. Falusi környezetben (községben) a korosztály 29%-a élt (az eloszlás az országos adatokat tükrözte). A mintába került válaszadók megyék és régiók szerint is követték a korosztályra országos szinten jellemző megoszlásokat. Budapesten és vonzáskörzetében (Közép-Magyarországon) élt a válaszadók egyharmada. Ezen túl nem volt olyan megye, vagy régió, ahol a kiemelkedő arányban lettek volna a többiekhez képest, bár az észak-alföldi régió kissé nagyobb (15%-os), a dél-dunántúli régió pedig kissé alacsonyabb (8,4%-os) arányt képviselt. Iskolai végzettség tekintetében a korosztályban a középfokú végzettségűek voltak túlsúlyban (57%). A felsőfokúak aránya 25%, az alapfokú végzettségűek aránya 18% volt. A korosztály tagjainak túlnyomó része teljes állásban dolgozott. Anyasági ellátáson, főállású anyaként vagy háztartásbeliként mindössze 4% van otthon. A háztartás anyagi helyzetére vonatkozó kérdésre válaszolók csak igen kis része (7%-a) mondta, hogy gondok nélkül él. A válaszadók 86%-a beosztással jött ki a fizetéséből. Anyagi gondokról, nélkülözésről csupán a válaszadók 6%-a számolt be.

A 35–39 éves nők 32,2%-a szeretne még gyermeket vállalni, ehhez képest 28,9%-uk érdeklődik a program iránt. A 40-45 évesek között 10,8% szeretne gyermeket, a program iránt 20,3% érdeklődik, ami azt jelenti, hogy olyanok is, akik már nem terveznek gyermeket, megfontolnák a programban való részvételt.

Településszerkezeti szempontok

Az adatok területi (megyei) bontásban is rendelkezésre állnak, ezért a program regionálisan is tervezhető. A településszerkezet szempontjából átgondolva a HISZÜK program bevezetésére két alternatívát látunk. Az 'A' verzió két tényező kezelésére tud fókuszálni: az egyik a megyei szinten eltérő termékenység (a megyék között: 1-1,9), a másik pedig a felmérésünkben megmutatkozó igény, nyitottság a gyermekvállalásra a 35-44 éves korosztályban. (35–36. grafikon)

A 'B' verzió célja a kiürülő településeken a program által létesítendő munkahelyteremtő foglalkoztatás, beruházás, amely fogyasztás és piacélénkítő hatásával hozzá járulhatna egyes kihalófélben lévő települések újra élesztéséhez. A két verzió akár fölfogható egy pilot és egy kiterjesztett folyamat részeként is.

Az 'A' verzió, pilot program háttere

A 35–36. grafikonokon a termékenység és a foglalkoztatás mértékét látjuk megyei bontásban.

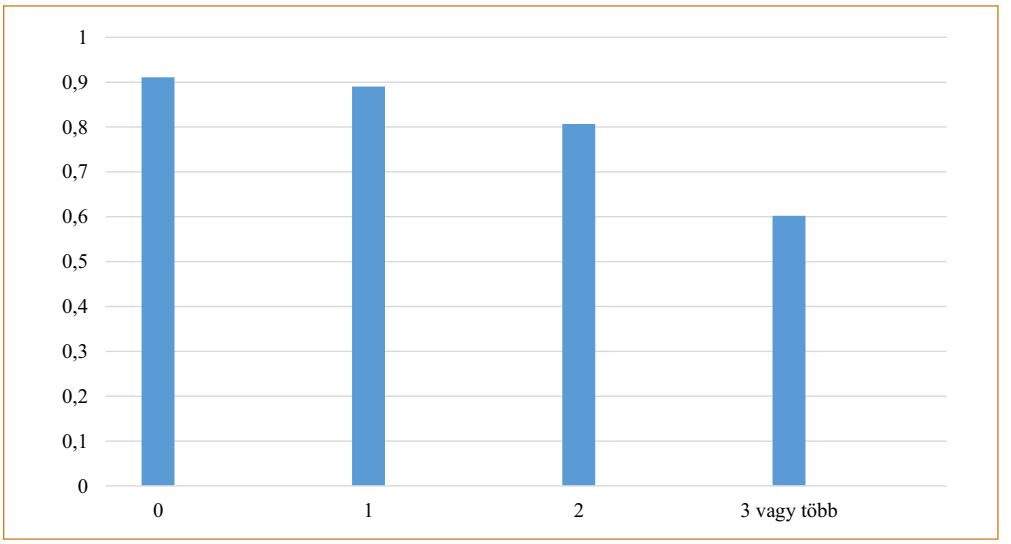
2011-ben száz (30–34 éves) nő 114, az idősebb korosztály (35–39 éves) 157 gyermeket szült. **A budapesti termékenység kiugróan alacsony volt.** Csongrád, Vas, Zala és Győr-Moson-Sopron megyék termékenysége volt az országos szint alatt.[213]

A termékenységi adatokat megyei bontásban összevetve a foglalkoztatottsággal, szembetűnő és evidens, hogy a magasabb foglalkoztatottság a megyék jelentős részében alacsonyabb termékenységgel jár és fordítva. Ez nem jelent feltétlenül ok-okozati összefüggést a két jelenség között, ennek megállapításához szélesebb körű további vizsgálatokra lenne szükség.

Az adatsorra építve célszerűnek tűnik az alacsonyabb termékenységű megyék bevonása a pilot (kísérleti) programba, ami nyilvánvalóan hatással lehet a kiválasztott megyék foglalkoztatási adataira is. A gyermekszám és foglalkoztatás adataiban a teljes mintán (megyei szinten túl kis elemszámunk volt a szignifikáns eredmények kimutatásához) azt **látjuk, hogy minél több gyermeket nevel az édesanya, annál kevésbé aktív a munkaerő piacon** (37. grafikon).

A 38. grafikonon látható a gyermekekre nyitott válaszadók megyék szerinti megoszlása. Mint látható, Budapesten, Pest, Hajú-Bihar és Fejér megyében él a gyermekvállalásra nyitott válaszadók közel 50%-a. Gyermekvállalásra leginkább a megyeszékhelyeken és a fővárosban élő 35–39 éves, fiatalabb házasok nyitottak. Kiemelkedő a fővárosban élők aránya, amelynek oka, hogy itt él több nőtlen és hajadon a kor-

37. grafikon
A teljes állásban dolgozó nők aránya gyermekszám szerint

Forrás: Benda, 2017

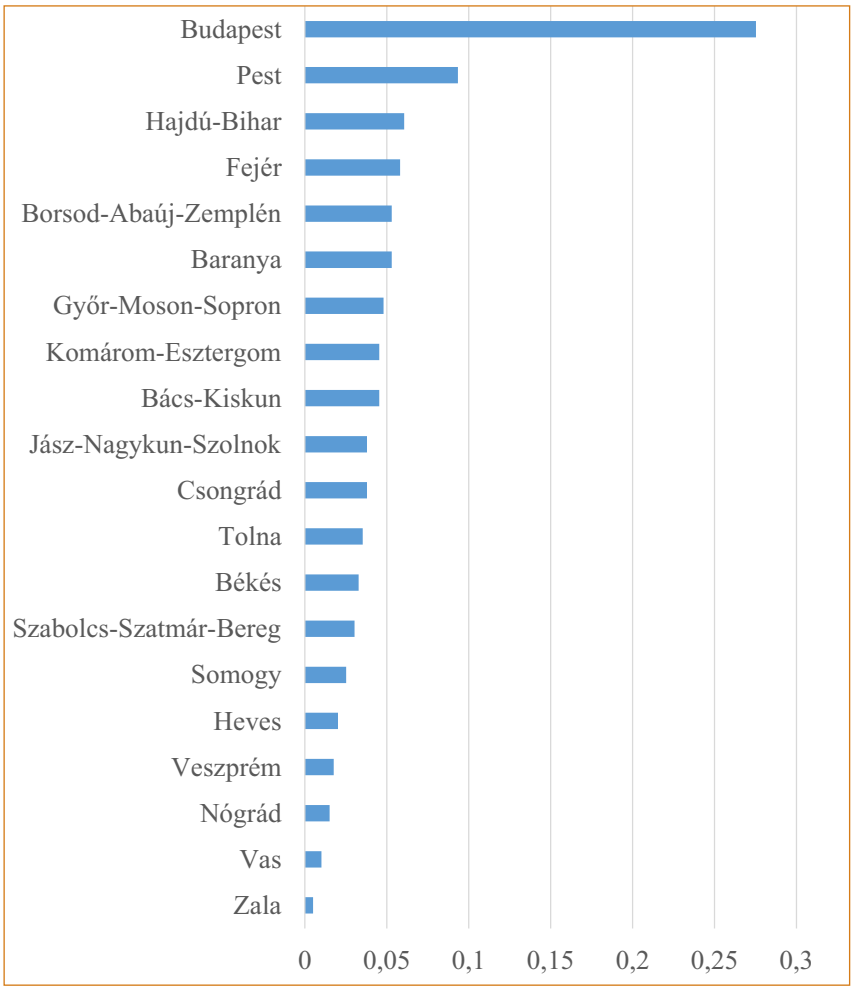
osztályban, és ők szeretnének leginkább gyermeket. A fővárosban találjuk a legtöbb fiatal házast is. A férfiak több gyermekre vágynak, mint a nők, ami önmagában is mutatja, hogy a jelenlegi munkamegosztásban a nők számára aránytalanul nagyobb terhet jelent a gyermeknevelés, a kettős teher, aminek az orvoslása a HISZÜK program kiemelt feladata.[214] Hasonlóképpen kevesebb gyermekre számítanak a rosszabb anyagi körülmények között élők, amit a program szintén kezelni tudna.

[213] Hasonló következtetésekre jut Rigó Anita elemzésében. Szerinte a fejlett régiókban alacsonyabb a termékenység. (Közép-és Nyugat Dunántúl), ami egyértelműen jelzi az összefüggést a foglalkoztatottsági mutatókkal (Rigó, 2018).

[214] „Csak az a forradalom segít rajtunk, amelyben a férfiak és a nők összetalálkoznak, s visszahelyezik értékrendszerük középpontjába a gazdag családi élet megteremtését." Az igazi váltás akkor következik be, amikor a férfiak felismerik, hogy ők is felelősek a gyermekért, ők jelentik a férfiak első számú felelősségét, megelőzve a háborúskodást, a pénzt, a hatalmat és a státust" (Keen, 2009: 291).

Összefoglalva, a megyei termékenységi adatokat figyelembe véve Budapest, Csongrád, Vas és Győr-Sopron, Zala és Fejér megyében lenne indokolt a program elindítása. A gyermeket tervezők szándéka szerint Budapest, Pest, Hajdú-Bihar, Fejér, Borsod-, Baranya, Győr-Moson-Sopron megyékben élők mutatnak nagyobb érdeklődést.

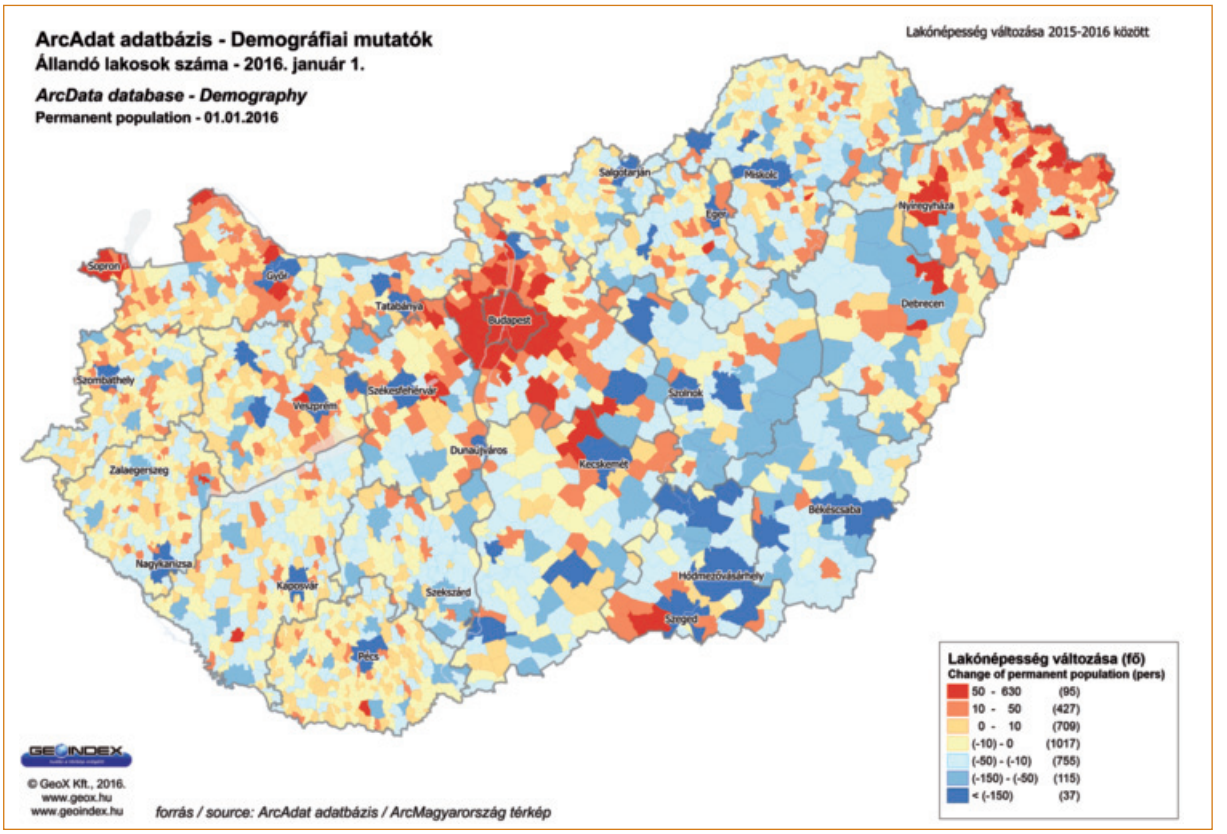
38. grafikon
A gyermekekre nyitott válaszadók
megyék szerinti megoszlása (%, n=396)

Forrás: Benda, 2017

A két szempontnak együttesen Budapest, Győr-Moson-Sopron és Fejér megyék felelnek meg, így illeszthetők össze leginkább a termékenység emelésének szempontjai az ott élők igényeivel, ezért egy potenciális pilot program sikeres elindításához ezeket érdemes figyelembe venni. A területi koncentrációnak azért is jelentősége van, mert a képzési rendszer kialakításakor az utazási és más költségek csökkenthetők. Ennek azért van jelentősége, mert várhatóan sok olyan jelentkező lesz a második körben, akik még egyedül élnek, és nem kötöttek házasságot. A velük való foglalkozás pedig hosszabb

39. grafikon
Az állandó lakosság változása egy év alatt, 2016. január

Forrás: ArcData, 2016[215]

távon tudja csak meghozni az eredményt. A program elindítása így relatíve kisebb erőforrás bevonással történhet, és könnyebben kezelhetők a felmerülő nehézségek. Ahogy a költségvetési fejezetben bemutatjuk, a pilot (kísérleti) programban 20.000 belépőre javasoljuk a programot kiterjeszteni. Ez a létszám 2018-ban a 15–45 éves női korosztálynak az 1,03; a 35–45 éves korosztálynak 5%-át jelenti.

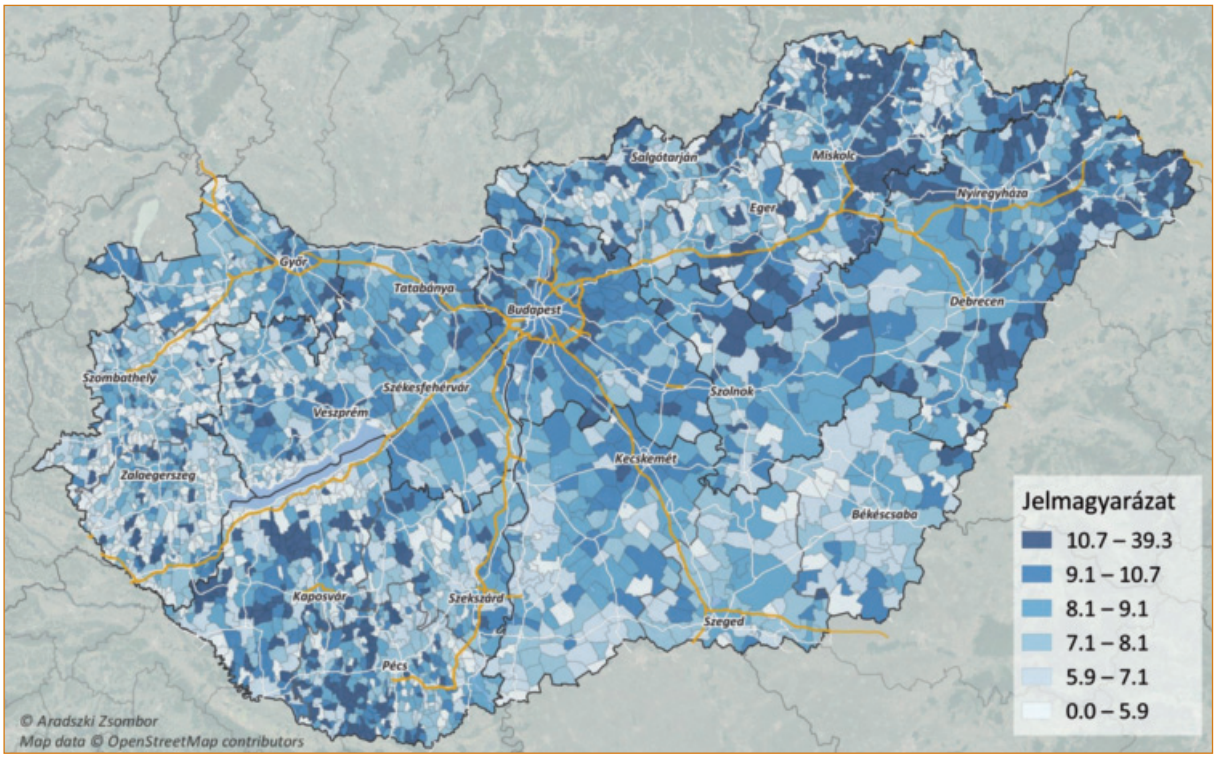
A 'B' verzió, az országos kiterjesztés

Egy második fázisban, amikor már kialakultak a működés fő folyamatai és tartalmai, érdemes jobban figyelembe venni a népességfogyás területi jellegzetességeit is, amelyhez a 39-40. grafikon nyújt támpontokat. A grafikonon figyelemmel kísérhetjük, hogy bizonyos régiókban és falvakban erősebb a fogyás, a városok és agglomerációjuk területén ugyanakkor egy belső migrációs folyamat figyelhető meg, amely az ország gazdasági és infrastrukturális egyensúlyának felborulásával fenyeget. Már ma is kb. 500 településen nincs elegendő gyermek az iskolák fenntartására, amely a későbbiekben további ellátási zavarokhoz vezethet.

A falvak elnéptelenedésének egyik oka a munkahelyek hiánya, amely a családi munkahely létesítésével az esetek egy részében jó megoldást jelenthetne a helyben maradásra. Ha lesznek munkahelyek, megszületnek a gyermekek, újra indulhat a kereskedelem, a helyi piacra való termelés, stb.

[215] http://www.geoindex.hu/uzleti-szolgaltatasok/elemzes/uj-adatkorok-a-nepszamlalasielemzesi-adatbazisban/, letöltés:2019.01.12.

40. grafikon
Az élveszületések ezer főre jutó számának átlaga 2010 és 2015 között

Forrás:NapiTérkép blog[216]

Ezért megfontolandónak tartjuk a vidék újraélesztésének egyik eszközeként is kezelni a HISZÜK programot. A gyermekgondozási lehetőségek vidékre telepítése, a meglévő helyi feltételek mentén részletesebb tervezést igényel, figyelembe véve a családgondozói hálózatok és a kormányhivatalok elhelyezkedését is (Tóth I. 2016).

Az állam az önkormányzatok bevonásával, segíthetné a jó állapotban lévő elhagyott vidéki lakások és

A falvak újraélesztése

házak újrahasznosítását a fiatalok számára. Egy speciális konstrukcióban lízing alkalmazásával hozzásegíthetnénk a gyermekvállalást tervező fiatalokat a lakhatáshoz, amelyre – mint később látni fogjuk – a bérkonstrukció (Gyermek kártya) nyújthat megoldást.

Amennyiben a programba belépő család igényli, megfontolandó a családméret szerinti önellátást támogató földterület juttatása is, állami/önkormányzati jelzálogjoggal terhelve, a háztáji, családi gazdaságok újraindulását támogatva.

[216] http://napiterkep.blog.hu/2017/05/05/szuletesek_szama_magyarorszagon_2010, letöltés 2018. július.1

3.8. A program költségei[217]

Javaslatunk ebben a fejezetben csak néhány szempont mérlegelésére épül, és távolról sem szeretnénk olyan látszatot kelteni, mintha az itt megjelenített számok és kalkulációk megközelíthetnék a törvényalkotó szándékát. Mindössze modellekben gondolkozunk, amelyek a népességgyarapodás szempontjából figyelembe vehetők.

Előzetes megfontolások

Először is idézzük fel újra a célokat, elkerülve azt a csapdát, hogy a régi úton járva ugyanoda lyukadunk ki, ahol eddig voltunk. Amikor a HISZÜK programhoz tartozó jövedelemkalkulációt végezzük, más szempontokat is mérlegelnünk kell, mint amikor a „svéd modell" keretében azt vizsgáltuk, milyen támogatásra van szüksége a nőnek ahhoz, hogy a lehető leghamarabb folytathassa „karrierjét" a munkahelyen. Ez esetben arra törekszünk, hogy az édesanya a legelső időpontban visszamehessen a munkahelyére, és ehhez bevonjuk az intézményeket, az apát, a rövidített munkaidő lehetőségét, stb. Ebben a modellben a gyermek igényei, jövője kevésbé figyelembe vett szempont. A modell működéséhez elégséges a ma is érvényes támogatások és juttatások (gyes, gyed, stb.) értékállóságának vizsgálata. Láttuk, hogy a modell – a kismama gyors visszatérésével a munkahelyére – alkalmas lehet az 1-2 gyermekes családok működtetésére, – divatos megközelítésben – összeegyeztethető a gyermeknevelés, a háztartási munka, a családi élet az úgynevezett „karrierrel".

Ez a lehetőség ma már adott. Ennek ellenére az adatok azt igazolják, hogy minden oldalon hatalmas áldozatokat követel, amelyek jórészt a második, harmadik generációkban válnak nyilvánvalóvá. Ugyanakkor a termékenység oldalán nem látjuk azokat az eredményeket, amelyek bizonyítanák a nagycsaládok létrejöttét. Éppen ezért van szükség arra, hogy egy új modell számára is megnyissuk az utat.

A HISZÜK program célja, a 3-4-5 gyermekes családok számának a növelése mellett, a gyermekek generációkon át továbbörökített mentális egészségének a biztosítása. Itt elsősorban azt tartjuk szem előtt, hogyan értelmezhető a gyermekek egészséges felnevelésének feladata, aminek maradéktalan ellátásához szülői munkaidő befektetés és a kiadások fedezése szükségesek. A csecsemőkor, és az élet első éve, két okból is kiemelt figyelemre és támogatásra érdemes. Egyfelől azért, mert meghatározza az emberi fejlődés idegrendszeri alapjainak kialakulását (érzelmek, kapcsolódási képesség, empátia, stb.). Másfelől azért, mert nemzetstratégiai szempontból kiemelkedően indokolt ennek az időszaknak az elismerése, hiszen a népességszám alakulására hosszútávon érvényesülő hatása is van. Biztosítani szeretnénk a csecsemőknek és a gyermekeknek, hogy fizikai-mentális egészségben, stabil idegrendszerrel, személyiséggel, harmonikus kapcsolatokban és a teljesítőképesség esélyével indulhassanak el az életbe. Amikor tehát figyelmünket kiterjesztjük az eddig számításon kívül hagyott „láthatatlan" munkára, a társadalmi újraelosztás mechanizmusait, a gazdasági- adózási- és más intézmény-rendszereinket ebből a nézőpontból is át kell világítani.

A HISZÜK programba belépő családokat ezért elsősorban a harmadik (vagy a második) gyermektől kezdődően, az átlagos munkaerő-piaci bérekhez hasonló juttatásban részesítenénk. Ez javadalmazás biztosíthatná, hogy (amennyiben kb. 2 évente megszületnek a további gyermekek, és folyamatosan megfelelnek a kritériumoknak), úgy nemzetmentő felelősség vállalásukért ne érje őket hátrány.

> „Negyvenmillióért sem vállalnám be a harmadikat – mondja a második gyermekét váró Anita arra, hogy ha 10 éven belül tovább bővülne a család, 10 millió forint vissza nem térítendő állami támogatást, és ugyanennyi kedvezményes kamatozású hitelt kaphatnának otthonteremtési céllal. A harmadik gyerek az életünk teljes újratervezését igényelné. Nem tudnék visszamenni dol-

[217] Felhasznált adatok forrása: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyerm_nok_mpiac.pdf

gozni, vagy nem főállásban. Márpedig Magyarországon jelenleg csak keveseknek van olyan jól fizető állása, hogy megengedhesse magának az egykeresős családmodellt. A férjemnek sincs, és belátható időn belül nem is lesz. Így pedig felelőtlenség lenne – magyarázza a kismama."

(Willin–Tóth, 2016)

A csecsemőgondozás zavartalansága nemzetstratégiai ügy

Mivel nem szociális juttatást, hanem munkabért kapnának az anyák, a kapott összegből zavartalanul meg tudnának élni (az apa keresetét is figyelembe véve) a 3 vagy több gyermekes családok. A személyes ellátás mellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy lakásra, ruházkodásra, élelmezésre, taníttatásra is szükség van, ami az életkorral – a személyes törődési idő egyidejű csökkenésével – éppen növekszik, és amit a költségtervezésnél, a fogyasztási egység számítással figyelembe veszünk. Míg kisgyermekkorban a személyes törődésre van leginkább szükség, később a szellemi fejlődés követése, támogatása válik fontossá, a kamaszkorban pedig az ellátás, öltöztetés, gondviselés, képzés, személyiségfejlesztés, az iskolai ártalmak kompenzálása játsszák a fő szerepet a nevelésben. A fordulópontoknak az intézménybe lépést, illetve a váltásokat tekinthetjük (óvoda, iskola alsó, majd a felső tagozata). A munkaidő szükséglethez számíthatjuk azt az időt is, amit a család a továbbképzéssel tölt el.

A munkabér kiszámítása

Az ún. „láthatatlan munka", a családfenntartás, a csecsemő-, és gyermekgondozás, a háztartás költségei többféleképpen számolhatók. Ezen belül meg szokták különböztetni

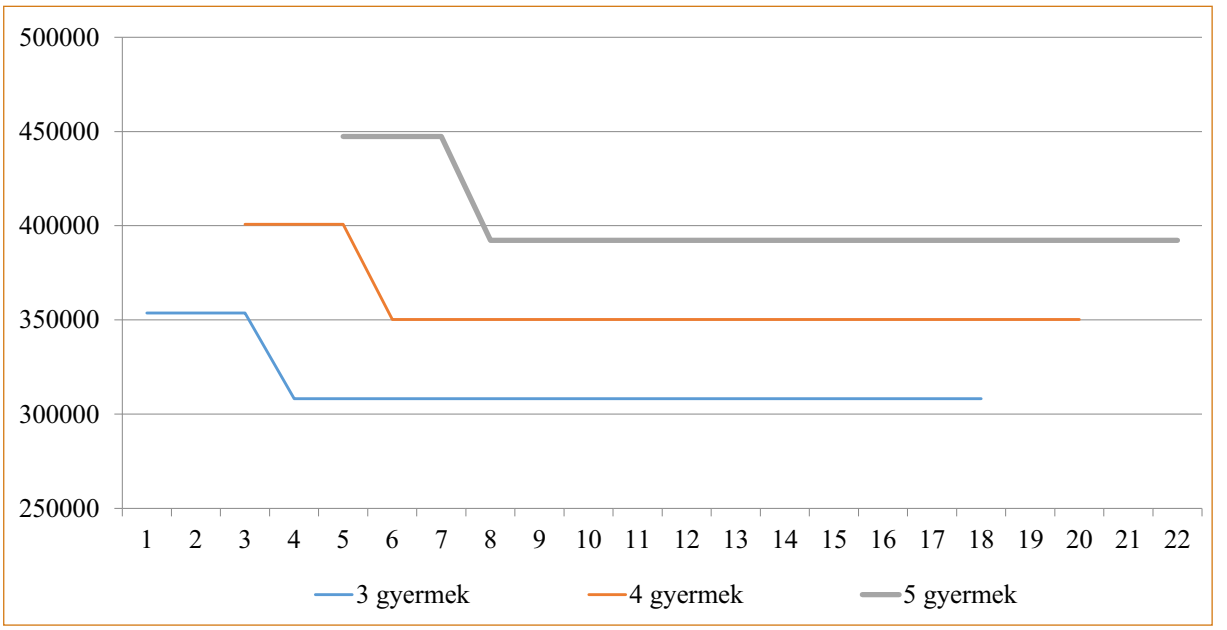
- a gyermekek fogyasztásának közvetlen költségeit (étel, ruha, bútor, stb.)
- a gyermeknevelésre fordított háztartási munkát (gondozás, felügyelet, tanítás, takarítás, főzés, mosás, utazás stb.),
- az anya (illetve a szülők) kieső jövedelmét,
- az anya (a szülők) humántőke veszteségét, amely egy alacsonyabb életpálya-jövetelemet, nyugdíjat eredményezhet.

Mindezen tényezők figyelembe vétele túlbonyolítaná a lehetséges megoldásokat[218], ezért számításainkban – alkalmazkodva a Magyarországon elfogadott javadalmazási rendszerekhez – a nemzetgazdasági bruttó átlagkeresetet (a KSH 2018-as Gyorstájékoztatója alapján) vesszük alapul, majd a kalkulált értéket összevetjük más viszonyítási rendszerekkel (szakmunkás minimálbér, fogyasztási egységek, állami alkalmazottak bértáblája, a gyermeknevelés 20 évre vetített költségei, a szülői feladatok kiszervezésének költsége), amelyek megkönnyíthetik a vezetői mérlegelés lehetőségét.[219]

[219] A korábbi verziókban a bérszámítás alapjaként szakmunkás bérminimumból, a csecsemők és gyermekek ellátási, gondozási idejéből és a munkavégzés minőségét jelző szakirányú iskolai végzettségből, illetve a szülőképzésben való részvételi igazolás alapján, OKJ végzettségből indultunk ki. Ezt a javaslatot azonban számos bírálat érte, ezért az új verzióban visszatértünk a szokásos értékmérőkhöz.

[218] Szarvas Norbert: Felmérés 2017, Mennyibe kerül ma felnevelni egy gyereket? https://gyerekmegtakaritas.hu/mennyibe-kerul-felnevelni-egy-gyereket/, letöltés: 2018. 04. 05.

41. grafikon
Nettó bérek gyermekszám szerint a családi pótlékkal és az adókedvezménnyel

Készítette: Monostori András, 2018.

A bér/jövedelem számítás menete

A KSH (2018. 04. 20) Gyorstájékoztatója szerint 2017-ben a bruttó átlagkereset 310.800 forint volt.

Ezt tekintjük egy 3 gyermekes család kiinduló járadékának, amelynek nettó értékéhez hozzá adjuk a gyermek kedvezmény és a családi pótlék összegét. Ez nettó 305.682 Ft/hó, amely fedezi a 4 személyre (anya+ 3 gyermek) számított fogyasztási pénzszükségletet ami az 1 főre jutó 89.427 Ft/hó értékkel számolva 203.064 Ft/hó. Vagyis a harmadik gyermek megszületésével ezt az összeget javasoljuk a család részére munkabérként elszámolni. (Legcélszerűbb, ha a szülők megosztva kapják meg, ami jelképesen azt üzeni, hogy csak együtt költhetik el. Később szó lesz a „Gyermekkártya" használatáról, ami tovább árnyalja a képet.)

Ezt az összeget az első 3 évben kapná meg a család, a korábban bemutatott feltételek mellett. A negyedik évtől, ami az óvodába kerülő gyermekkel a kiadások csökkenését vonja magával, 15%-kal csökkentenénk a bruttó bért. Ez az összeg az iskolába járás végéig lenne esedékes.

A negyedik, ötödik, és további gyermek esetében a bruttó alapbért 10-10%-kal növelnénk, ami fedezné a növekvő kiadásokat, és megóvná a sokgyermekeseket az elszegényedés kockázatától. Ezekhez hozzá járulnának az ismert adókedvezmények és családi pótlékok. A további bruttó-nettó értékeket a 41. grafikon és a 5. táblázat tartalmazza.

Fontos annak az eldöntése is, hogy mikortól kapják a szülők a munkabért. Ez nyilvánvalóan gazdasági számítások és politikai döntés kérdése. Ha figyelembe vesszük, hogy a gyermek megszületésével milyen költségek merülnek föl, különböző kalkulációk szerint minden bizonnyal sok százezer forintot tesz ki. A babakelengye megtámogatása ezért bizalomébresztő tényező, amelyben találkozhatnak egymással a döntéshozók szándékai és a gyermekvárók érdekei. Megfontolandónak tartjuk ezért a folyósítás (teljes vagy részösszegben) kezdő időpontjaként a fogamzástól számított 12. hét megjelölését. Ennek több kedvező hatása

6. táblázat
Javasolt bér (jövedelem) tábla

évek	3 gyermek			4 gyermek			5 gyermek		
	gyermek kedvezmény: 99.000			gyermek kedvezmény: 132.000			gyermekkedvezmény: 165.000		
	bérsszorzó: 1,0			**bérszorzó: 1,1**			**bérszorzó: 1,2**		
	családi pótlék: 48.000			**családi pótlék: 64.000**			**családi pótlék: 80.000**		
	bruttó	nettó	net+csp	bruttó	nettó	net+csp	bruttó	nettó	net+cs
1. év	310 800	305 682	353 682						
2. év	310 800	305 682	353 682						
3. év	310 800	305 682	353 682	372 960	367 366	431 366			
4. év	264 180	260 217	308 217	372 960	367 366	431 366			
5. év	264 180	260 217	308 217	372 960	367 366	431 366	404 040	397 979	477 979
6. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	404 040	397 979	477 979
7. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	404 040	397 979	477 979
8. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
9. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
10. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
11. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
12. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
13. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
14. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
15. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
16. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
17. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
18. év	264 180	260 217	308 217	317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
19. év				317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
20. év				317 016	312 261	376 261	343 434	338 282	418 282
21. év							343 434	338 282	418 282
22. év							343 434	338 282	418 282
23. év							343 434	338 282	418 282
24. év							343 434	338 282	418 282

Készítette: Monostori András, 2018.

is megjelenhet. A stresszmentes, nyugalmas várandósági időszak csökkentené a koraszülések kockázatát, sőt visszatartó erőt jelentene az abortuszok vonatkozásában is. Az ekkor megkezdhető képzés-gondozás segítené a felkészülést a gyermekvárás alatti változásokra, a szülésre, a csecsemőgondozásra és szoptatásra, időt adna a fiatal párnak a lakberendezésre, az általuk elfogadható és kívánatos körülmények biztosítására.

Mivel a programot a gyermekszám növelésére kidolgozott motivációs rendszerként értelmezzük, **csak a meghirdetés után született 3. gyermektől javasoljuk érvényesíteni.**[220] Célkitűzésünk – a három és többgyermekes családok számának növelésére – egy méltányos jövedelem által, ez esetben megvalósulhat.

További megfontolást igényel, hogy a gyermeknevelés minőségének elismeréséhez – minimális belépési feltételnek a középiskolai végzettséget tekintjük (szakképzettség vagy érettségi) – a felsőoktatásban való **szakirányú** diploma figyelembe vehető-e (1,1 szorzóval), és a fokozatosan **kiépítendő „szülőképzőben"** kapott oklevél úgyszintén (további 1,1 szorzóval).

[220] A visszamenőleges elismerés azzal a kockázattal jár, hogy a már megszületett gyermekekért történik a bérkiáramlás, ami szociálisan értékelhető ugyan és méltányos, de csak hosszú távon vonja magával a termékenység növekedését. Mivel azonban a 2018-as demográfiai helyzetben az egyik meghatározó elem a szülőképes korosztályok kilépése a szülőkorból, ezért kiemelt szerepet tulajdonítunk a relatíve nagy létszámú 35 év fölötti korcsoportok megtámogatásának. Ezért a kiemelt összeget csak azoknak a családoknak ajánlanánk föl, akik az eddig nem tervezett gyermekekkel erőteljesen megemelhetnék a TTA számait. Ez biztosíthatná, hogy egy új születési hullám kialakulhasson.

Összehasonlítás más juttatásokkal és értékmérőkkel

Ha a számított béreket összevetjük a 2018-ban érvényes juttatásokkal, egyrészt megállapíthatjuk, hogy egyik sem veszi figyelembe a gyermekek számát, ha pedig a fogyasztási pénzszükséglethez hasonlítjuk, meglepő ellenérdekeltséget figyelhetünk meg, amit a családi pótlék sem kompenzál (6. táblázat).

7. táblázat
A családi juttatások értéke 2018-ban

GYED összege maximum	193 200 Ft/hó	Családi pótlék	
Diplomás GYED maximum	126 350 Ft/hó	1 gyermek	12 200
GYES összege	28 500 Ft/hó	2 gyermek	26 600
Nevelőszülői díj ellátmánnyal	178 000 Ft/hó	3 gyermek	48 000
Minimálbér 2018. évben	138 500 Ft/hó	4 gyermek	64 000
Garantált bérminimum 2018. évben	180 500 Ft/hó	5 gyermek	80 000

Készítette: Monostori András, 2018.

Ha a javasolt jövedelmet összevetjük az érvényes **közalkalmazotti bértáblával**, azt látjuk, hogy a megcélzott csoport minimális bérbeállása 180.500 Forint, vagyis a szakmunkás bérminimum összege, amelynél számításaink magasabb bérbeállást mutatnak, de figyelembe kell venni, hogy a közalkalmazottak bére nem tartalmazza a gyermekek ellátási szükségletét.[221]

8. táblázat
Fogyasztási szükségletek

Havi nettó jövedelem és a fogyasztási pénzszükséglet összehasonlítása 2017. év háztartások egy főre jutó havi fogyasztási kiadása: **83 961 Ft/fő/hó**					
Gyermekek száma	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Fogyasztási egység anya + gyermek	1,65	2,15	2,55	2,95	3,35
Fogyasztási egységgel számolt Fogyasztási pénzszükséglet Ft/hó	138 555	180 516	214 100	247 684	281 280

Forrás: KSH, 2015. Németh Zsolt létminimum számítások

A bérszámításhoz fontos referencia adat a KSH által számított fogyasztási egység, amelyből megtudjuk, hogy az együtt élők esetében mennyi a minimális jövedelemszükséglet, amely a létfenntartást biztosítja (Németh, 2015). A 7. táblázat mutatja, hogy a fogyasztási szükségletek figyelembe vételével történik a szorzók megállapítása.

9. táblázat
Otthoni munka kisbabával az első évben

Feladat	óra/nap	óradíj	heti óraszám	havi óraszám	havi díj (bruttó)
Baba gondozás[222]	10	1500		300	450 000
Takarítás	1	1000		30	30 000
Bevásárlás		1000	3	12	12 000
Főzés	1	1000	7	28	28 000
Mosás		1000	3	12	12 000
Összesen					532 000

Forrás: https://www.lurkobebiszitter.hu/araink, letöltés: 2018. 03. 17.

[221] 2017. évi C. törvény Magyarország 2018. évi központi költségvetésben. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A1700100.TV&targetdate=&printTitle=221

[222] A baba gondozási igénye folyamatosan változik. A kezdeti 24 órás felügyelet az első hetekben a legnagyobb, majd folyamatosan csökken. Az óradíjakról itt lehet tájékozódni: https://www.lurkobebiszitter.hu/araink, letöltés: 2018. 03. 17.

A legerősebb anyagi motivációt ebben a rendszerben az újszülött adja. Jól tudjuk ugyanakkor, hogy a gyermekek születésében ritkán játszik szerepet a pénz, és nem is lenne szerencsés, ha azok a csoportok kapnának extra ösztönzést a gyermekvállaláshoz, amelyeknek ez az elsődleges szempontja. Korábbi kutatásaink megállapítása szerint a pusztán anyagi ösztönzők nem is érték el a várt hatást, vagyis pl. a gyed, a csad bevezetése nem hozott fordulatot a termékenységben (Benda, 2015). Ami viszont jelentős (10%) születésszám emelkedést hozott, az a gyes, mivel lehetővé tette, hogy az édesanyák otthon maradhassanak a gyermekükkel. A HISZÜK program egyrészt erre a tapasztalatra épít, másrészt a korábban bemutatott reprezentatív felmérésre, amelyben megkérdeztük a fiatalokat, hogy mire lenne szükségük ahhoz, hogy még egy gyermeket elindítsanak az életre.

Ilyen módon a gazdasági, munkaidőbeli, kapcsolati, testi-lelki egészségi, kultúrális körülmények együttesen lehetnek képesek arra, hogy kialakulhasson egy új baby-boom, és még az utolsó pillanatban meg tudjuk szólítani a szülőképes korosztályból hamarosan kilépő generációkat.

A helyettesítés költségei

Viszonyítási pontként gondoljuk végig, hogy mibe kerülne az otthon, gyermekekkel végzett munka, ha meg akarnánk vásárolni 9. táblázat). Olyan munka, amelyet csak a legjobb minőségben szeretnénk elfogadni, ha a saját családunkról, gyermekeinkről lenne szó. A feladatok: a gyermek(ek) ellátása (pelenkázás, tisztálkodás, játszás, lefektetés, etetés, gyógykezelés, vigasztalás, ringatás, mesélés, öltöztetés, stb.), bevásárlás, főzés, mosás, takarítás.

Gyermek (Mária) kártya

Mint említettük a HISZÜK program gazdaságélénkítő hatása megsokszorozható lenne a „Gyermek kártya" kibocsájtásával. Elképzelésünk szerint a HISZÜK program fokozatos kiépülésével elindítható lenne egy olyan fizetési konstrukció, amelyben a szülők **jövedelmük egy részét vagy egészét olyan bankszámlára kapnák, amelyhez „Gyermek kártya" (vagy „Mária kártya") kapcsolódna.** A „Mária" elnevezés korábbi aranypénzünket idézi (49. kép).

49. kép
„Máriás" aranyforint

A címzett bér javasolt köre felölelné a gyermekekkel és a háztartással kapcsolatos termékek és szolgáltatások széles körét, mint pl.: esküvő, házassági évfordulók, gyermekbútor, használati cikkek, játékok, könyvek, kelengye, ápolási eszközök és termékek, élelmiszerek (kivéve cukor, csoki, alkohol, energiaitalt, stb.), gyógyszerek, vitaminok, táplálék kiegészítők (már a gyermektervezéstől), valamint a tanulással, fejlesztéssel kapcsolatos termékek és szolgáltatások, stb.

Néhány szolgáltatás: lakásépítés és felújítás, rezsi, takarítás, szülésre felkészítő programok, kismama torna, úszás, jóga, baba-mama torna, orvosi- és szülésznői magánrendelések térítési díja, orvos és szülésznő választás díja, utazási költségek a várandós gondozás, a gyermekellátás esetén (preventív vizsgálatok, kivizsgálások, gyógykezelések és korai fejlesztés, rehabilitáció eseteiben), stb.

A Gyermek kártya a művi terhesség-megszakítás költségét, a művi meddővé tétel költségét nem fedezheti. A gyermeket örökbeadó várandós anya esetében korlátozottan (a várandóssággal összefüggő kiadások) vehetők igénybe. Örökbefogadás esetén viszont az örökbefogadó szülők – 3 gyermek esetén – megkapnák a születéstől kezdődően a teljes kedvezményre való jogosultságot.

Egy gyermek felnevelésének költségei

Módszertani nehézségek miatt nem könnyű 1-1 gyermek felnevelésének költségeit kiszámolni. Különböző időpontokban többféle becslés készült (Gál, 2007). Ezek hozzávetőlegesen 15-30 millió forintról szólnak. A gyermeknevelés becsült költségei 18 éves korig a programban javasolt kifizetések szerint, 2018-es árakon, a 9. táblázat szerint alakulnak.

A 10. táblázat azt mutatja, hogy a gyermekek 18 éves koráig évente hány nettó forinttal támogatja a családot a költségvetés.

10. táblázat
A munkabérre fordítandó összköltség a gyermekszám függvényében

Gyermekszám	2	3	4	5
A kalkulációk közép értéke 23 millió / fő	46 Millió + a szülő eltartása	69 Millió + a szülő eltartása	92 Millió + a szülő eltartása	112 Millió + a szülő eltartása
Javasolt bér millió Ft	46,6	63,3	69,4	75,2

Készítette: dr. Benda József, 2018

A program költségbecslése

A költségek teljes körű felméréséhez olyan adatokra van szükség, amit jelenleg nem ismerhetünk, csak becslésekre tudunk szorítkozni. Reális képet akkor kaphatnánk a HISZÜK program eredményességéről, ha a közvetlen beavatkozási kiadások mellett ki tudnánk számítani a nem cselekvés költségeit is, vagyis azokat a negatív hatásokat, amelyek a gyermekszületések elmaradása miatt a fogyasztási adókieséstől, az iskolák gazdaságtalan működtetésén keresztül a társadalom elöregedése miatti innovációs kapacitás beszűküléséig és a fogyasztóipuac leépüléséig vezethetnek. Erre nem tudunk vállalkozni. Amit figyelembe tudunk venni, egy korlátozott pilot program potenciális javadalmazási keretének becslése, és az intézményrendszer kialakításának és működtetésének hozzávetőleges költsége.

A 11. táblázatban vázolunk egy lehetőséget a potenciálisan bevonható családok számára vonatkozóan. Abból indulunk ki, hogy a fenntartható fejlődéshez[223] évente 150 ezer gyermeknek kellene születnie, a mai számok tükrében ez irreális célkitűzésnek tűnik. A népesség stabilizálásához, a HISZÜK program és más, komplex népesedési intézkedések eredményes bevezetése, végrehajtása esetén évente 130 ezer körüli születésszám tűnik elérhetőnek.

Leegyszerűsítve a helyzetet, a 11. sz. táblázat azt mutatja, hogy 2018-ban a 40 éves nők létszáma 80 ezer fő, ami évente 5 ezer fővel csökken. A továbbiakban úgy kalkulálunk, hogy (a reálisan elérhető 3-6 gyermekes családokkal számolva) – a nők 1,5-ös átlagos termékenységét figyelembe véve – a populáció 10-15%-át kellene bevonni a programba, hogy el tudjuk érni évről évre a 130 ezer körüli születés számot. Ez természetesen egy elméleti becslés, hiszen minden évben más évjáratú nőknek is születnek gyermekei, ami előre nem számolható. Mivel a szülőképes korban lévő nők száma folyamatosan csökkenni fog, a nők egyre nagyobb %-át kell bevonni a programba (10–>15%), és egyre több gyermek születését kell megtámogatnunk (3–>5,7 gyermek), hogy meg tudjon születni évente a 130 ezer gyermek.

[223] A kb. 10 milliós lakosság esetén, 2,1 TTA-val ez évi kb. 150 ezer újszülöttet jelentene.

11. táblázat
Költségvetési támogatás (év/nettó Ft) a gyermek 18 éves koráig

Év	3 gyermek	4 gyermek	5 gyermek
1. év	3 916 202	4 408 387	4 775 753
2. év	3 916 202	4 408 387	4 775 75 3
3 év	3 916 502	4 408 387	4 775 753
4. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
5. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
6. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
7. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
8. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
9. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
10. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
11. év	3 434 868	3 747129	4 059 390
12. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
13. év	3 434 868	3 747129	4 059 390
14. év	3 434 860	3 747 129	4 059 390
15. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
16, év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
17. év	3 434 868	3 747 129	4 059 390
18. év	3 434 860	3 747 129	4 059 390
	63 271 633	**69 432 098**	**75 218 107**

Készítette: Monostori András, 2018.

Bár pontos számításokat nem tudunk végezni, **a táblázat egyértelműen jelzi, hogy a szülőképes korú nők csökkenő létszáma egyre nagyobb költséggel és erőteljesebb beavatkozási igénnyel jár,** tehát a feladat megoldása nem tűr halasztást. Két költségbecslési mintát mutatunk be (12. táblázat).

– „A" verzió: az első évben kb. 10.000 családot vonunk be a programba. Összetétele 5 ezer a harmadik és 2 ezer a negyedik illetve az ötödik gyermekkel. Ez nagyságrendben 42 milliárd forintot tenne ki a családi szektor munkabéreként az első évben (13. táblázat).
– „B" verzió: 20.000 család beléptetése, ha 7-7-6 ezer 2-3-4 gyermekes családokkal becsült értéken: 20+27+26 = 73 milliárd forintnyi költségvetési befektetést jelent az első évben.
– A képzési anyag előállításának, a képzők képzésének és a szervezés-irányításnak a költségét nem számoljuk, mert ezt a funkciót elláthatják a már működő intézmények (a KINCS és az országos lefedettségű családközpontok).

12. táblázat
Az évjárat hány %-át kellene bevonni
a HISZÜK programba a 130 ezres születésszám eléréséhez ezer fővel számolva.

Év	A nők összlét-száma évjá-ratonként	10%-os foglalkoztatás a család szektorban	15%-os foglalkoztatás a család szektorban	Hány gyermeknek kell születnie családonként a célértékhez	A család szektor összes születésszám	90% más munkahelyeken	1,5 termékenység esetén várható születésszámok	Megcélzott születésszám: 130 ezer fő/év
2018	80	8,0		3,8	24	72	108	132
2019	75	7,5		3,8	29	68	101	130
2020	70	7,0		5,0	35	63	95	130
2021	65		9,8	3,4	33	65	98	131
2022	60		9,0	4,5	41	60	90	131
2023	55		8,3	5,7	47	55	83	130

Forrás: KSH adatok alapján készítette Benda József

13. táblázat
Egy évre vetített költségbecslés az „A” és „B” verzió esetén, ezer forintban

év	3 gyermek	4 gyermek	5 gyermek
1. évi nettó munkabér	3 916	4 408	4 776
„A” verzió			
belépő család	5 000	3 000	2 000
teljes évi kiadás	19 581 012	13 225 162	9 551 506
„B” verzió			
belépő család	7 000	7 000	6 000
teljes évi kiadás	27 413 417	30 858 710	2 8654 517

Forrás: KSH adatok alapján készítette Monostori András

14. táblázat
5 évre előre számított költségek, ezer forint

A „HISZÜK” PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK VÁRHATÓ KÖLTSÉGEI MODELLSZÁMÍTÁS ALAPJÁN					
A program ütemezése	**1. évben**	**2. évben**	**3. évben**	**4. évben**	**5. évben**
Évente születő gyermekek száma	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Programban résztvevő anya	4 103	4 103	4 103	4 103	4 103
Költségvetés várható kiadása (ezer Ft/év)	82 051 200	164 102 400	246 153 600	328 204 800	410 256 000
A program megvalósítását koordináló intézmény várható dologi költségei infrastruktúra nélkül					
Állami ügyviteli alkalmazottak száma 100 családonként 1fő	200	200	200	200	200
Alkalmazásban álló ügyviteli alkalmazottak bére bruttó bér	69 360	69 360	69 360	69 360	69 360
Képzési költség	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000
Intézményi költségek összesen	189 360	189 360	189 360	189 360	189 360
A program várható költségvetési forrásigénye (ezer Ft/év)	82 240 560	164 291 760	246 342 960	328 394 160	410 445 360

Ha a GYED és a GYES ellátást már felhasználó anyák vennék igénybe a programot, a költségvetési forrásigény csökkenhet. Hasonlóan csökkentő tényező a bölcsődei férőhelyek kialakítási fenntartási költsége. Ennek felmérése további szakértést igényel.

Ezek természetesen becsült értékek, és a teljes számítási rendszer egy közelítésnek tekinthetők. A kiinduló bér megváltoztatása maga után vonja a teljes számítási rendszer átalakulását. Javaslatunk fő üzenete nem a bérek összegéről szól, hanem arról, hogy egyszerre kell megértenünk a folyamatok mélyén zajló személyes pszichológiai motívumokat, és látnunk azok makrogazdasági-társadalmi-szociológiai vetületeit. Ez esetben tudjuk helyesen kijelölni a cselekvés fő irányát és megérteni a gyors beavatkozásoknak a nemzet sorsát meghatározó jelentőségét.

3.9. A várható társadalmi haszon

Egy komplex, szinergiába rendeződő és széles társadalmi csoportokat megmozgató, kellően ütemezett stratégiai cselekvéssorozat esetén várhatjuk, hogy megváltozik a születések számának trendje. Egy ilyen stratégia hívószavai közé az innovatív megoldások, a paradigmaváltás, az új megközelítés, a társadalmi folyamatok családbarát átalakítása tartozik. Ennek folyamatát szemlélteti a 8. ábra.

8. ábra
A HISZÜK élepálya modell bevezetésének várható hatásai

Készítette: Benda József

1. Baby boom, a fenyegető demográfiai válság elhárítása

Az intézmény legfontosabb várható hatása a termékenység tervezhető és ugrásszerű növekedése, egy új babyboom periódus kibontakozása.

Miért feltételezzük ezt? Mert számos olyan kérdésre ad egyszerre megnyugtató és hosszútávon ható választ, amely a családok jelentős része számára eddig tervezhetetlen és kezelhetetlen volt. Ezek közé tartozik a pusztuló falvakban a munkahelyek hiánya, illetve a távoli munkahelyekre való utazás kényszere, és az ebből fakadó kimerülés, családi konfliktusok tömege. Elindítja a családi életre nevelés, a szeretet-családok újraépítésének folyamatait, miközben megállítja a sokgyermekes középosztály lecsú-

szását, gazdasági ellehetetlenülését. Helyzetbe hozhatja azokat a társadalmi rétegeket, amelyek körében már több feltétel is adott a gyermekvállaláshoz. A csecsemő és a kisgyermek szükségleteire való fókuszálással egy szemléletváltozási folyamatot indukál a társadalomban, amely a család, a társas kapcsolatrendszer felértékelődéséhez, a másik emberrel való erőteljesebb törődéshez, kötődéshez vezethet.

2. Mentálisan egészségesebb nemzedékek elindítása

A szabályozó rendszerben figyelmet kell fordítani a felnövekvő generációk lelki egészségének képzésekkel, tréningekkel való folyamatos biztosítására, ellenőrzésére és a normától való eltérés korrigálására. Amennyiben a kormány által elindított Hivatásos Szülők programban résztvevő családok maguk jelentkeznek és egy szigorú szabályrendszerben kerülnek kiválasztásra, úgy a megszületők és felnövekvő gyermekek testi, lelki és kultúrális színvonala minden bizonnyal magasabb szintű lesz, hiszen a követelményrendszer egyértelmű elvárásokat fogalmaz meg e tekintetben és azt ellenőrizni is hivatott. A családokat körülvevő felkészítő, segítő és ellátórendszer pedig biztosítja a nehézségek áthidalását és megoldását.

3. Gazdasági növekedés, a belső piac, a fogyasztási és termelési potenciál növekedése

A gyermekszám növekedése önmagában fogyasztásbővítő hatású, ezáltal növeli a GDP-t. Ezen túl a program, a „Gyermek kártya – Mária kártya" bevezetésével megerősítheti a magyar tulajdonú gazdaság fejlődését. A családok munkabérük egy részét (vagy egészét) a kártya segítségével a programhoz csatlakozó magyar árukat előállító szereplők termékeire, szolgáltatásaira költhetnék, amely egyrészt garantálja az országon belüli elköltést, másrészt azonnal növeli a gazdasági szereplők bevételeit, érdekelté téve őket is a program sikerében. Ez a rendszer idővel kiterjeszthető a határon túli, magyarok lakta területekre is.

4. Megtakarítások az intézményrendszerben

A jelenleg működő gazdasági modellben a nők és édesanyák kereső munkára kényszerülnek, a gyermekeket állami intézmények szakemberei látják el napközben, és „nevelik" a megtapasztalt eredményességgel. Bölcsődéket, óvodákat, napköziket, nyári táborokat tartunk fenn azokból az adókból, amelyeket a munkáltatók és magánszemélyek fizetnek be a költségvetésbe, nem beszélve a rosszul szocializált tömegek közvetett társadalmi károkozásáról, amely az egészségügyi rendszer, a bűnüldözés költségvetésében, vagy a biztonsági szolgálatok fenntartásában jelenik meg improduktív költségteherként. Ha a szülők egy része otthon nevelhetné a saját gyermekeit, az intézmények egy részének fenntartása okafogyottá válhatna, illetve szolgáltatásuk átalakulhatna, csökkentve az állami adóelvonást, miközben növelné a társadalom összteljesítményét, nemzetközi versenyképességét.

5. Az abortuszok számának csökkenése

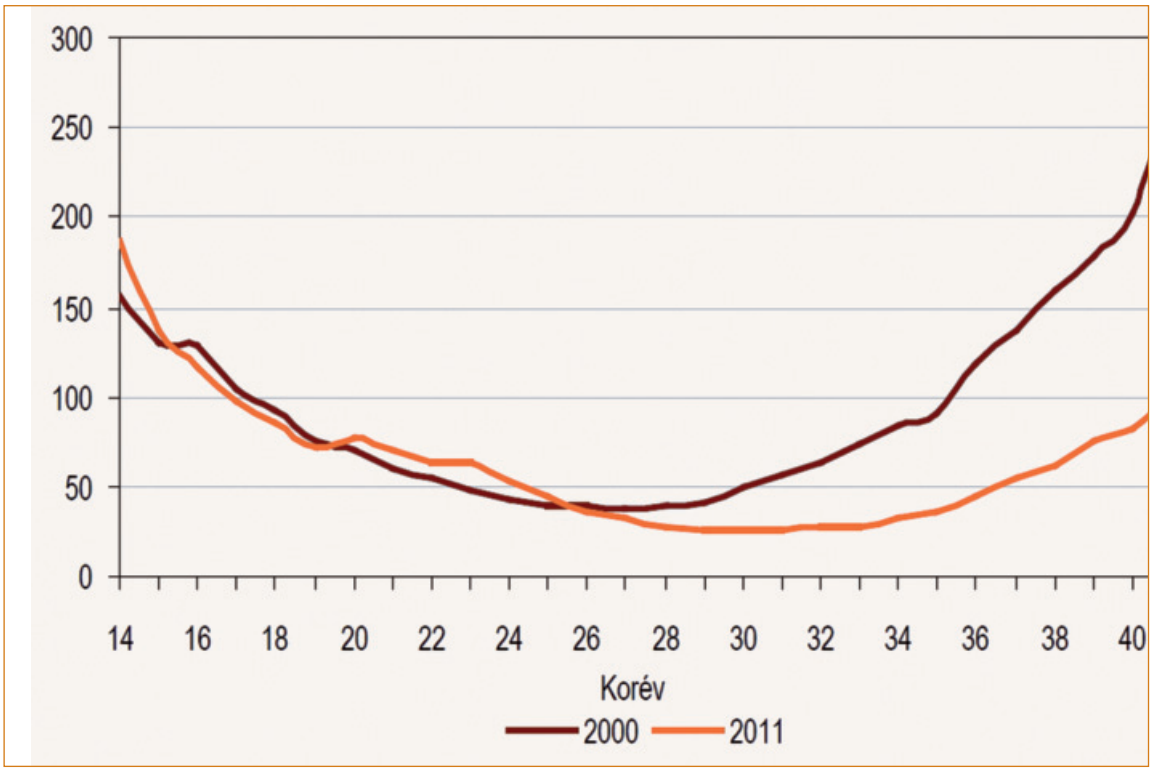
A lehetőség, hogy a gyermek felnevelése nemhogy anyagi és karrierbeli áldozatot jelent, hanem jó út egy biztos megélhetés felé, bizonyára sok olyan nő, fiatal pár figyelmét és negatív döntését fordítaná el az abortusztól, akik korábban nem láttak más lehetséges utat a „megoldásra". A program megerősíti a párokat a gyermek vállalásának és felnevelésének útján. A 42. grafkonon látjuk, hogy a 30 fölötti korosztályban a legmagasabb az abortuszok száma. A program által megnyíló lehetőségek miatt esély lenne számos élet megmentésére.

6. A családok megerősödése, a válások számának csökkenése

A programban résztvevő családok a méltányos jövedelem és a kiemelt státusz következtében, mint az egyik legfontosabb közösségi szereplők nagy társadalmi megbecsülésnek örvendenének, a szegénységi

kockázatuk jelentősen csökken. Nem lenne nehézség az iskoláztatás, az alapvető élelmiszerek és használati cikkek megvásárlása, de akár az autó, vagy a lakásvásárlás sem. Ezek a nagycsaládok viszonylagos biztonságban élhetnének, ami vonzerőt jelent mások számára is a csatlakozáshoz.

42. grafikon
Száz élveszületésre jutó terhességmegszakítás a nők életkora szerint

Forrás: KSH, 2012c.

7. A társadalmi értékrend átalakulása, a bizalom erősödése

Ha egy szülőpár nem a teljes anyagi ellehetetlenedést láthatná a gyermekvállalásban, hanem egy biztos és kiszámítható jövőt, ez megnövelhetné az állampolgárok bizalmát a vezetésben és a jövő iránt. A család, az édesanya nyugodtan vállalhatná azt, hogy gyermekeivel otthon marad, nem kell attól tartania, hogy nem tudja előteremteni a család megélhetésére, szükségleteire a bevételeket. A főállásban önként vállaltan, otthon lévő szülő nyugodt békés családi otthont teremthet, amely kiegyensúlyozott gyermekeket, ezáltal teherbíróbb és kreatívabb felnövekvő generációt eredményezhet.

8. A fiatal, tehetséges nemzedék itthon marad[224]

A családbarát propaganda és a gyermeknevelés társadalmi megbecsülésének hatására a nagycsaládok követendő példákká válnak. Ha tapasztalhatóvá válik, hogy a jövő generációinak felnevelése közügy,

[224] 2010 és 2016 között 78 ezer külföldön született gyermek magyar anyakönyvezését kérték. http://hvg.hu/gazdasag/20170326_kulfoldon_szuleto_magyar_gyerekek, letöltés: 2017. március 27.

amely elismerést vált ki, a fiatalok nem külföldön keresik egy jobb világ lehetőségét, hanem itthon és fel tudják nevelni gyermekeiket a program feltételei szerint. Ez a körülmény megindíthatja a külföldre költözött nagycsaládos fiatalok egy részének hazaáramlását.

9. A falvak elnéptelenedésének megállítása

A program tervezhetően emelheti a pusztuló falvak és régiók népességét. Mindazokban a régiókban, ahol munkalehetőség híján elvándorolnak a családok, újra indulhat az élet, a gazdaság fejlődése.

50. kép
A különböző korosztályokat megérintő gyermek szobrok fontos kellékei lehetnek a gyermek és családbarát városi kultúrának

A program számos további hosszútávú haszonnal járhat a társadalom számára.

1. Tervezhetőbb népességszám
2 A nyugdíjak gyermekfedezetének megteremtése
3. Az eddig nehezen képezhetőnek hitt csoportokat betereli a képzési rendszerbe.
4. Egészségesebb nemzedékek elindítása
5. A várható élettartam növekedése

6 Az egészségügyi kiadások csökkenése (prevenció)
7. A képzettség és társas kultúra növekedése, ami hozzájárul a társadalom nemzetközi versenyképességének növeléséhez.
8. A társadalmi teljesítőképesség, versenyképesség növekedése
9. A munkanélküliség csökkentése. Egyre többen tudnak részmunkában, illetve otthonról dolgozni (többek között a szülőképző rendszerben is)
10. A társadalom öngyógyító mechanizmusainak beindulása
11. A normakövető társadalmi rétegek növekedése, a deviáns viselkedés és a helyrehozatalára fordítandó költségek csökkenése
12. A társadalmi optimizmus, pozitív gondolkodás újraéledése, az igazságosságérzet, bizalom és biztonságérzet növekedése
13. A helyi közösségek újraéledése, a társadalmi szolidaritás erősödése
14. A családok összetartásának erősítése.

3.10. Kockázatok

A legnagyobb kockázatot a tétlen várakozás, és az eredménytelen beavatkozáshoz jelentik.

Az ország népesedési katasztrófa határán van. Ahogy Demény Pál demográfusra hivatkozva feltártuk, nyilvánvaló, hogy gyökeresen új megoldások kutatására van szükség (Demény, 2016). „A reprodukcióhoz szükséges szintű átlagos termékenység eléréséhez a gyermektelen és a gyermekes nők részarányát ellensúlyozni kell azon nők elég magas részarányával, akik vállalnak három, négy vagy akár több gyermeket is. Jelenleg nincs arra mutató jel, hogy a szakpolitikák megközelítenék ezt az eredményt," (Demény, 2016:293) a **folyamat „kollektív nemzeti öngyilkossághoz vezet.**" (Demény, 2016:357). Elegendő számú gyermek születése híján csökken a nemzeti összfogyasztás, leépül az élelmiszeripar, az építőipar, a kereskedelem, a kultúra, az iskolarendszer, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, **a politikai rendszer kezelhetetlen konfliktusok tömegével találkozik.**

Kezelése: határozott döntések, gyors cselekvés 5 kulcsterületen:

1. Kellő felhatalmazású kormányzati szervezet és kutató-fejlesztő intézet létrehozása;[225]
2. Megfelelő képzettségű, elkötelezett és kompetens vezetők kinevezése a kulcsterületeken
3. Transzdiszciplináris megalapozottságú népesedési stratégia kidolgozása;
4. Megyei, helyi szintű népesedési stratégiák kidolgozása;
5. A HISZÜK program alapelveit figyelembe vevő modell elindítása és fejlesztése.

A kockázatok másik része a költségekhez kapcsolódik.

Nem kellő léptékű intézkedések esetén az ország humánerőforrás állománya olyan mértékben leépül és elveszíti versenyképességét, hogy a folyamat visszafordíthatatlanná válik. Látni kell, hogy a nem kellő mértékű és hatékonyságú cselekvés a belső piac zsugorodásával, az elvándorló fiatalokkal, a nyugdíjak fedezetének folyamatos csökkenésével, az innovációs képesség beszűkülésével, vagy a kényszerű munkaerő importtal jár, amelynek kiadásai és a társadalmi károk ijesztőek.

[225] 2017. szeptemberében létrejött a Demográfiai Kabinet, 2017. decemberében a Kopp Mária Intézet. (KINCS)

Kezelése: A 35-45 éves korosztály megnyerése – méltányos jövedelemmel és a képzési rendszerrel. A HISZÜK program költségeinek mértéke évente pontosan beállítható. Szemben a tétlen várakozással, a kockázatok ilyen módon kezelhetők.[226] A relatíve magas fizetések a Gyermek/Mária kártyával, ugyanakkor a belső fogyasztás jelentős élénkítésével, a társadalmi igazságérzet növekedésével, a hazai ipar élénkülésével járhatnak.

[226] Az egészséges generáció felnevelésének költségeit érdemes összehasonlítani a deviancia elviselésének költségeivel is. Vegyünk egy friss példát: 2016–8 között 9 börtön épül az országban. 1 db 1000 fős, 8 db 500 fős. Ezentúl felújításokkal további 1000 férőhelyet alakítanak ki. „Egy-egy férőhely kialakítása mintegy tízmillió forintba kerül az adófizetőknek, a kormány az egész programra 102 milliárd forintot hagyott jóvá. 2.500 új munkahelyet teremtenek, ami a fegyőröket, nevelőket és egyéb foglalkoztatottakat illeti. A fizetések bruttó 220-240 ezer forintnál kezdődnek, de ezek cafeteriával is kiegészülnek – az érintett térségekben nem sok munkáltató kínál ennyi pénzt.” (Fekete, 2016)

A HISZÜK program sikerességének fontos eleme a képzési-tréning-mentorálási rendszer kiépítése. Enélkül jelentős veszteségeket, és a minőségi, jól szocializált emberek megtámogatását kockáztatnánk, hiszen az elmúlt évtizedekben keveseknek volt lehetősége a magas színvonalú, vagy teljes értékű, pozitív mintát adó családi nevelésben részesülni. Iskolarendszerünk ezt szintén nem tartotta fontosnak, csak szórványos programok voltak eddig a pedagógusok, a nevelési-oktatási intézmények oldaláról, az iskolavédőnői rendszert pedig nem engedték és nem ösztönözték az egyébként családi életre felkészítő tudás és módszertan átadására. Fontos leszögezni, hogy erre már most is meglennének a képzési kapacitások, sőt a népességfogyás következtében kényszerű leépülés előtt állnak.

A kockázatok harmadik része a munkaerő elszívása a gazdaságból

Ez a kockázatelem területenként változó mértékű és jellegű.

– Vannak olyan régiók az országban (Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron megyék), ahol ugyan kevés a szakképzett munkaerő, de ennek oka a külföldi munkavállalás a magasabb bérek érdekében.

Kezelése: Ezekben a régiókban a program visszatartó hatású lehet, és a hazai foglalkoztatást, a családok helyben tartását segíthetné.

– Vannak olyan megyék, ahol kevés a munkahely, de alulképzettek a potenciális munkavállalók, alkalmatlanok a programban való részvételre. (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Nógrád, Baranya megyék)

Kezelése: Itt a továbbképzési rendszeren keresztül perspektivikusan foglalkozásbővítést és képzettség növekedést eredményezhet a program.

– A városok agglomerációjában munkaerő elszívó hatással lehet számolni, ami ellenérdekeltséget szülhet a munkáltatói oldalon.

Kezelése: a kormányszerv területi megfontolással és az évenkénti kvóta meghatározásával kontrollálhatja a belépők számát, az egyensúly megteremtése érdekében.

A kockázatok negyedik része a képzési rendszerhez kapcsolódik

A családi életre nevelés hiányzik, illetve kezdeményekben van csak jelen a hazai képzési rendszerben.
Kezelése: A Család-, és Közösségfejlesztő Intézet feladata lenne ennek rendszerbe illesztése, a Regionális Szolgálat fölkészítése a feladatra, együttműködve a védőnői szolgálattal, polgári, civil és egyházi szer-

vezetekkel. A rendszer felállítása és a színvonalas kialakítása időigényes, számos szakembert és intézményt érintő folyamat. A fokozatos kiépítés, és az átgondolt, korszerű blended learninges, IT alapú, interaktív módszertanok és a magatartástudományi szervezetfejlesztés alkalmazása a siker meghatározó eleme. Az első vezető garnitúra hozzáértő kiválasztása, a legjobb hazai és nemzetközi szakértők bevonása, évtizedekre meghatározzák az egész rendszer potenciális eredményességét.

A kockázatok ötödik része a szülőkhöz kapcsolódhat.

Az előzetes kutatások alapján kialakított program nagy vonalakban kijelölte a megoldási irányokat. Kockázati tényező a belépő szülők száma, területi eloszlása, termékenysége, egészségi állapota, képzettsége, foglalkoztatási helyzete, a méltatlanná válás, a munkavégzés minőségének meghatározása és mérése. A kívánt területen, megfelelően felkészült szülőcsoportok kiválogatásához, felkészítéséhez és mentorálásához felkészült apparátusra, módszertanra, szakemberekre van szükség.

Kezelése: A létrehozandó Család-, és Közösségfejlesztő Intézet feladata lenne a szervező-előkészítő munka. A program fokozatos bevezetéssel, a tapasztalatok értékelésével kerülhet stabil alapokra. Az elmúlt évtized uniós projektjeinek munkatársi gárdája megfelelő szakértelmet halmozott fel egy ilyen feladat elvégzéséhez.

A kockázatok hatodik eleme az ellátó rendszerhez kapcsolódik.

Az egészségügyi szolgáltatások, a szülészetek és várandós gondozók állapota, az orvosok külföldre távozása, a gyermekorvosi hálózat területi lefedettségének hiányosságai, a védőnők túlterhelése és finanszírozási rendszerének ellehetetlenülése aggodalomra és sürgős beavatkozásra okot adó tényező.

Kezelése: a záró szakaszához érkezett két norvég, valamint svájci finanszírozású, továbbá más uniós projektek, amelyek számos területen áttekintik a helyzetet, és megoldási javaslatokkal álltak és állhatnak elő.

A kockázatok hetedik eleme a politikai beágyazáshoz és a médiához kapcsolódik.

A politikai erőtér megosztott, még ebben a nemzetmentő kérdésben is, amelyben az idegen bevándorlás és egyéb külső migrációs hatások Európai Uniós nyomása is szerepet játszik. A 2018-as parlamenti választások eredménye azt üzeni, hogy Magyarországon a választáson megjelentek többsége nem kívánja az idegen kultúra tömeges bevándorlását. Ezért tehát nyitni és dönteni kell a belső nemzetvédő és nemzetgyarapító erőforrások és lehetőségek minél gyorsabb és hatékonyabb feltárására és elindítására. A média is megosztott ebben, de nagy szükség van a támogatásukra a program megismertetése és elfogadtatása szempontjából.

Kezelése: A program megvitatása és a széles körű szakmai, társadalmi konszenzus kialakítása, a beágyazása megkerülhetetlen. A program további finomítása mellett fontos lenne, ha a jelenlegi politikai pártok mindegyike elköteleződne a cél mellett, és valamilyen formában meg tudna jelenni az alaptörvényben is.

4. Család- és Közösség Fejlesztő Intézet

Prof. Dr. Em. Bagdy Emőke–dr. Császár Nagy Noémi–dr. Benda József [227]

„A mi utunk, és a sátán birodalma közötti végső ütközet
a házasságról és a családról fog szólni."
Lucia nővér[228]

A feladatok megoldáshoz szükség van egy olyan intézetre, amely képes kialakítani, megszervezni, felépíteni, koordinálni egy nemzeti népesedési stratégiát, és vezető szerepet tud betölteni annak végrehajtásában is. Ehhez egy sokféle tudományterületet magába integráló, jelentős szellemi és szervezeti kapacitással rendelkező csapatra van szükség, amely kutatja, fejleszti és megvalósulni segíti a komplex programokat.

Szemlélet és tudásbázis

Az Intézet szemléletében az egyetemes értékeken alapuló, holisztikus megközelítésű, komplex (biopszicho- szociális, kultúrális és spirituális) emberképre épít. Működésmodell szempontjából a magatartástudományi koncepció kerül a kutatások és módszertan fókuszába, amely a biológiai homeodinamizmustól a legmagasabb rendszerszintekig az egyensúly kialakítását keresi, a népesség gyarapodásához és a családi stabilitáshoz szükséges változási folyamatokat felismeri, támogatja, nyomon követi.

Az Intézet interdiszciplináris szakértelmet igényel. A családrendszer védelme, épségének erősítése, az élet továbbviteléhez nélkülözhetetlen körülmények megteremtése szükségessé teszi valamennyi szakágazat és tudomány integrálását. Az egészségügy, az oktatás, a gazdaság, a település-, és közösségfejlesztés, a kultúrák és társadalmi csoportok, nemzetiségek együttélésének szempontjai ugyanúgy nélkülözhetetlenek, mint a demográfia, a kapcsolat-lélektan és a kommunikáció elmélet, a családtudományok, (szociálpszichológia, szociológia, stb.), az agykutatások, a genetika megközelítései.

Az ember biológiai talapzata a testi épség, egészség, amelyet a magasabb rendszerszintek uralnak. A lelki befolyásolás hatásmechanizmusai ma már ismeretesek („Pszichoszomatikus hálózattan"), molekuláris biológiai szintekig tudjuk követni, hogyan betegítjük meg magunkat a pszichoszociális térben. A szociális struktúra mind a családszociológia, mind a pszichológia, mind a teológia nézőpontjából az emberi életminőséget leginkább meghatározó tényező (születetten társas lények vagyunk). A pszichoszociális kapcsolati kölcsönhatások az egészség- és boldogság/jóllét illetve a pozitív pszichológia kutatásainak tükrében érthetők meg. A boldogságtanok rámutatnak az ember spirituális meghatározottságára, amely alig kutatott Magyarországon, pedig a spiritualitás a létezés magasabb értelmének vallási értelmezése évezredek óta emberi létünk és megmaradásunk záloga volt.

Mindezek tükrében szükséges új, célirányos kutatásokat és fejlesztési folyamatokat, pilot programokat tervezni.

Az Intézmény egyik feladata a szakértői erőforrásoknak egy új módszertani kultúrában, az intenzív műhelymunkában való kreatív egyesítése lehet, amelynek eredménye az új tudások folyamatos integrálása az intézmény által kifejlesztett hálózatos működésben. A tudástranszfer egyik kulcselemeként elektronikus tudástár/könyvtár felépítésével e-learninges (blended learning) távoktatásos,

[227] A teammunkában részt vettek: dr. Csekey Éva, dr. Szoboszlai Attila, Várfalvi Marianna, Varga Csaba és még sokan mások a Szakértői Műhely tagjai közül. A javaslatot 2017 októberében elküldtük az EMMI államtikárságára.

[228] Levél Caffara biborosnak, 1981, Fatima https://www.youtube.com/watch?v=HJoRQLfscGg

és intenzív sajátélményű, kooperatív kontaktórás módszereket ajánlatos alkalmazni, amely ma már minden tudásmenedzsment program alapja. (A már megjelent publikációk közvetlen elérhetősége érdekében is az elektronikus alapkönyvtár kialakítása látszik célszerűnek).

Az Intézet fő tevékenységi területei

Népesedéspolitikai misszió

Az Intézet céljai: a családalapítás, -megtartás és a gyermekvállalás feltételrendszerének kutatása, a fokozatosan **növekvő születésszám elérése, olyan családtámogatási és -fejlesztési valamint társadalomszervezési modellek kidolgozása, amelyek segítenek elhárítani a jelenleginél nagyobb számú gyermekvállalás útjában lévő akadályokat.** Ennek érdekében több irányú tevékenységre van szükség.

Az Intézet kiemelt célja az első két évben, a legnépesebb 35 év feletti korosztály gyermekszületésének megtámogatása, amely hamarosan kilép a szülőképes korból.

Ennek a célnak a szolgálata mellett **ki kell dolgozni azokat a feltételeket és motivációs tényezőket, amelyek a fiatalabb korosztályok számára is lehetővé teszik a 3 vagy több gyermeket is felnevelni tudó család-, karrier modelleket, társadalmi környezetet.**

Kutatás

A kutatási területek a helyi társadalom, közösségek, családok, személyek viszonyát, a családrendszer egészséges működésének feltételeit (szeretetkapcsolatokra épülő családok), annak erősítését, valamint a termékenység, utódvállalás elősegítését **célozzák.**

A feltárt igények, hiányok, szükségletek határozzák meg azokat a feladatokat, amelyekre a párkapcsolat-védelem, a család (anyagi, értékalapú és kapcsolatelvű) erősítése épül. Szükség van a családterápiás módszertanok és megoldások feltárására, összehasonlító elemzésére, a sérült, traumatizált személyek gyógyításának, családba történő reintegrálásának kutatására, a családtámogató közösségi hálózatok működésének kutatására. Mindezek mellett nem kerülhető el a munkakörnyezet, a család és a munka összehangolásának, egyensúlyának nehézségeit és megoldásait feltáró kutatás sem. Az Intézet a hazai és nemzetközi kutatások eredményeit online és offline formában egyaránt terjeszti, felhasználva a kurrens média felületeket. (internet, tévé, rádió, újságok, folyóiratok, könyvek, stb.)

A megvalósítás, az oktatás, képzés, fejlesztés- és módszertana

A kutatási eredmények gyors hasznosulásához kétszintű képzési rendszer kiépítését látjuk indokoltnak. Az egyik szint a képző szakemberek képzését jelenti, a másik szint a közvetett célcsoport szintje, vagyis a családok, közösségeik – önkéntes alapon való – támogatása. A képző szakemberek szerződéses alapon vehetnek részt a családkutatásokban és a tudás multiplikációjában, fő munkahelyként tartozhatnak egyetemekhez, egyházakhoz, iskolákhoz, civilekhez. Kiválasztásuk egyik szempontja az ország területi lefedése lehet, hogy el tudják érni a településeket, családokat. A képzések tematikája a hazai és a nemzetközi családkutatási eredményeket követi.

Egy új módszertani kultúra kialakítására van szükség, a magatartástudományi szervezetfejlesztés a pszichológia, a tanuláselméletek, a csoportdinamika és a kommunikáció-tudomány alapján. Lényege a saját élményű, tapasztalati tanulás és a kiscsoportos szervezeti keretekben történő kooperatív tanulás, az együttműködés, a kölcsönös segítségnyújtás, az érték alapú közösségek működtetése.

51–52. kép
Tanácskozás az Alkotó Műhelyben, 2018.[229]

Új módszertani kultúra

A képzők és a családok/személyek esetében is erre van szükség, hogy mind a tudástartalmak, mind a fejlesztő módszerek könnyen tanulható és továbbadható ismeretekké, készségekké, attitűdökké váljanak. Továbbadásuk hasonló módszertannal és keretekben történhet (51–54. kép).

Feladat az egyes témaköröket demonstráló videó- és oktató filmsorozatok, számítógépes animációk készítése (és terjesztése), felhasználva a tudományos ismeretterjesztés legkorszerűbb eszköztárát.

Az Intézet multiplikációs és szervezetfejlesztési tevékenysége

Ahhoz, hogy a hazai és nemzetközi családkutatások eredményei eljussanak a célcsoportokhoz, és rövid idő alatt minél több család részesülhessen a fenti képzésekben, egy átgondolt felnőtt- és továbbképzési rendszerre van szükség, amelyet kiegészít a gyermekkori családi életre nevelés. Ennek tudományos továbbképző bázisa lehetne az Intézet, amely a megyei szintű hálózat (Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat)[230] képzési központja lehet. A megyei szintű hálózat nagyrészt már rendelkezésre áll, csak a funkciók kiterjesztésére van szükség. Ezek a megyei intézmények lennének hivatva megoldani a családok támogatását, amelyben az intézet mellett részt vehetnek a helyi egyetemek, továbbképző központok, egyházak, civilek is. A képzések pilot programokkal indulhatnak és értékelést követően kiterjeszthetőek országosan.

[230] A család- és közösségfejlesztő szervezetek kialakításához a járási szinten meglévő Pedagógiai Szakszolgálatok, Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatok, az önkormányzatokhoz tartozó védőnői intézményrendszer, a gyámhivatal, illetve a Biztos Kezdet Gyermekházak megerősítésére, a mostanában szerveződő „Nőközpontok” és más, egyházi és civil szolgáltatások, intézmények működtetésére van szükség.

A regionális Család- és Közösségfejlesztő Szolgálatnak két szerepkörét emeljük ki, amelyeket a tapasztalatok szerint közösségeink alig vagy egyáltalán nem tudnak betölteni.

[229] Országos Tisztifőorvosi Hivatal

– Az embereknek, családoknak a közösségekre, mint mintát, pozitív megerősítést, megküzdőképességet erősítő, védelmet, támogatást nyújtó, informálisan szerveződő, helyi lehetőségekre nélkülözhetetlenül szükségük van életvitelük fenntartásához, kibontakozásához, a problémamegoldás támogatásához, a társadalomban való helytálláshoz.[231]
– A népesedési kérdéssel eddig csak az országos védőnő hálózat foglalkozott a családok támogatásával, település szintű támogató szervezet azonban nincsen, amire a mai helyzetben, az új születések elérése érdekében szükség volna.

[231] Ma már csak a család, (sok esetben az sem) maradt meg, ahová válság idején fordulhatunk. Az egyének magukra maradnak problémáikkal, tehetetlenül vergődnek, csúsznak le a lejtőn, ha nem kaptak megfelelő alapot, indíttatást gyermekkorban. Közösségi rendszereink szétestek vagy nem jutnak el mindenkihez (utcaközösségek, komarendszer, vagy vallási és más civil közösségek). A falu- és települési közösségeket „megtestesítő" Önkormányzatok már csak mint hatóság értelmeződnek, gondoskodást, védelmet keveseknek nyújtanak.

Milyen missziót, célokat töltsön be a Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat?

A legfontosabb misszió, az anyaintézményéhez hasonlóan, a családalapítás, -megtartás és a gyermekvállalás feltételrendszerének helyi szintű, személyre szóló támogatása.

53-54. kép
2018. OTH[232], Alkotó műhely

Működésének céljai

– Helyi Népesedési Terv készítése és karbantartása (Ez a helyi demográfiai, népmozgalmi tendenciákat: a születéseket, a halálozásokat, az el- és bevándorlásokat, a házasságokat, a fiatalok helyzetét, és az idős generáció támogatását is magában foglalná) ágazatközi megközelítésben.
– Az egyének támogatása a párválasztásban, illetve a család alapításban.
– A családok fölépítésének, működésének közvetlen, személyes támogatása, igény szerint.

Milyen funkciókat kell betölteni a Család és Közösségfejlesztő Szolgálatnak?

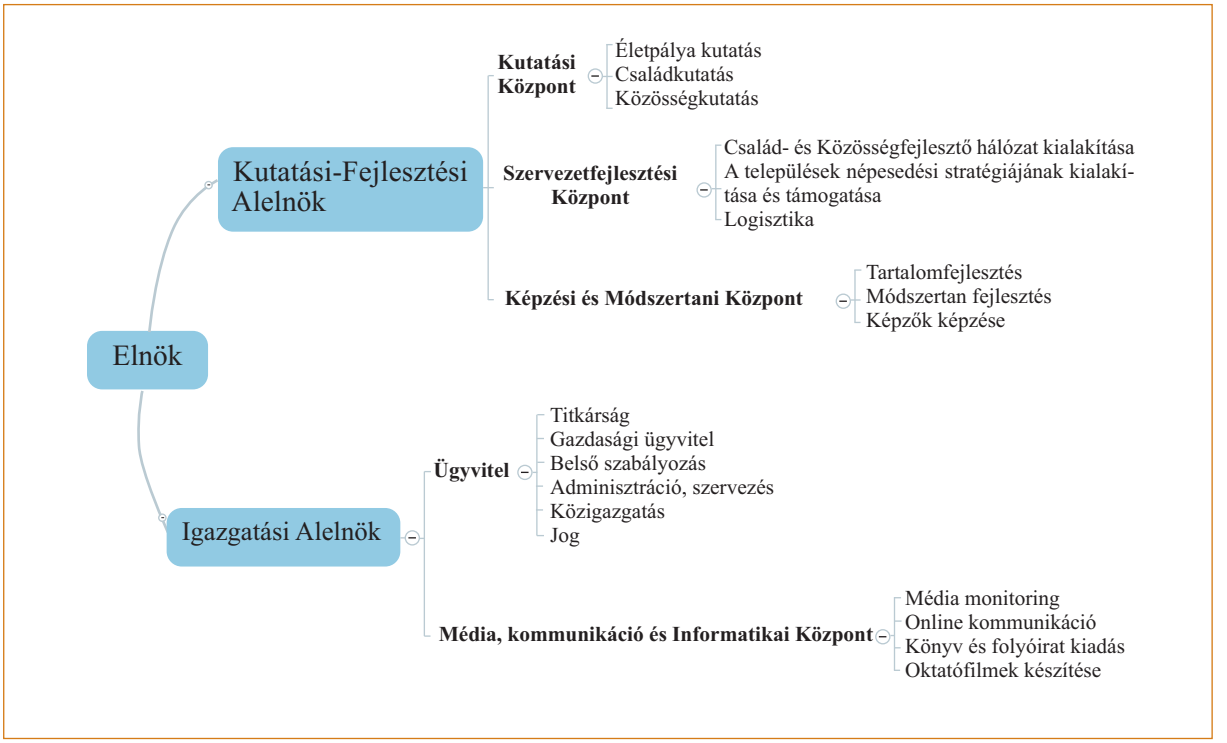
– Személyre, családra szabott segítségnyújtás, közvetlen, elérhető bizalomra és szaktudásra épülő kapcsolat.
– Az egyéni élethelyzetekhez igazodó eredményorientált problémamegoldás segítésének lehetősége, elérhetősége.

[232] Országos Tisztifőorvosi Hivatal

– Képzési, fejlesztő tréningek, közösségépítő programok szervezése.
– Konfliktuskezelés, mediáció stb.

A Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat lehetőséget biztosíthat a gyermekgondozás korai szakaszából már kilépő édesanyáknak, munkalehetőséget biztosítva tapasztalati tudásuk további hasznosításával.

9. ábra
A Család-, és Közösségfejlesztő Intézet szervezeti felépítése

Készítette: Benda József

A Család-, és Közösségfejlesztő Szolgálat kiépítése és szakértőinek felkészítése a Család- és Közösségfejlesztő Intézet feladata lehetne. Módszertanában NEM iskolapados megoldás, hanem klub-, illetve tréning, szupervíziós módszereket alkalmazó, a családokkal együttműködő, fejlettségi szintjükhöz alkalmazkodó, a család belső kohézióját, szeretetképességét, kapcsolati kultúráját támogató rendszer.

Az intézet szervezeti felépítése

A leírt tevékenységek megvalósításához 4 szakterület integrált fejlesztése szükséges, az első két évre meghatározott, kiemelt célkitűzéssel.

Az intézet részlegenként 8-10 főállású szakértővel, összességében 50-60 fővel működhet, külön kutatási-fejlesztési költségkerettel. A részlegek egymásra épülő, egymás tevékenységét támogató projektekbe rendezve dolgozhatnak egy mátrix szervezetben, amely a kölcsönös meghatározottság feltétele.

5. Demográfiai Intézet terve az ELTE-n

Dr. Sonkoly Gábor [233]

55. kép,
Dr. Sonkoly Gábor

Granasztói György munkássága nyomán, az Eötvös Loránd Tudományegyetem igen széleskörű kutatási és oktatási portfóliójából egy kutatóközpont ot tervez, illetve ennek létrehozását javasolja, ami komplementerként segítheti a magyar társadalom ezen súlyos kérdésére adott válaszok megtalálását.

Granasztói György frankofón történész mindig fontosnak tartotta, hogy Magyarország Európa része. Ezt a tételt mind történeti, demográfiai, mind pedig gazdaságtörténeti szempontból számos kutatással próbálta bizonyítani. 1988-ban, harminc évvel ezelőtt a rendszerváltás előszelével francia támogatással sikerült létrehoznia egy nemzetközi központot, amely zászlajára tűzte az olyan hagyományos európai értékeknek, mint például a kritikai szellemnek fenntartását és kutatását. Ez a központ a mai napig létezik és azokat az interdiszciplináris témákat kutatja történeti, szociológiai, antropológiai, filozófiai és egyéb bölcsész - és társadalomtudományos módszerekkel, amiről itt is szó lesz, és amelyek igen relevánsak demográfiai szempontból. Granasztói György kutatásaiban a társadalomtörténet és a várostörténet mellett különös szerepet szánt az európai regionalitás kérdésének, amelyet demográfiai szempontból vizsgált. A Hajnal modell vizsgálata volt az egyik fő kérdése. John Hajnal, a történeti demográfia egyik, magyar származású, meghatározó kutatója szerint, egy nagyjából Szentpétervár-Trieszt vonal mentén kétfajta családmodell figyelhető meg a preindusztriális Európában, ami azért nagyon érdekes, mert ez a vonal Magyarországon is keresztülhalad. Azt a kérdést vizsgálta, hogy a magyar társadalom demográfiai szempontból tekinthető-e egységesnek, másrészt pedig, hogy ez a fajta preindusztriális keret mennyiben változik, illetve mennyire marad meg az indusztrializáció során.

A kutatóközpont lényegében olyan célokat egyesítene, amelyek a jelenlegi, valamint az ő életében fontos intézetek hagyományait vinnék tovább. Hasonló problémával szembesült a trianoni Magyarország is a nemzet kérdésével kapcsolatban. Az akkori miniszterelnök, Teleki Pál, aki a korszak egyik legnagyobb, nemzetközi szinten is elismert földrajztudósa is volt, létrehozta azt a Teleki intézetet, ami az új, Trianon után kialakult helyzetnek társadalomtudományos kezelését kísérelte meg. Itt értő módon, lényegében a földrajztudomány, a demográfia és a társadalomtudományok felé való kiterjesztésével alapkutatásokat hozott létre. Ez az intézet a II. világháború után megszűnt, majd, mint említettem, 1999-ben indult újra, Granasztói György főigazgatósága alatt. Fennállásának hét évében hasonló, a kortárs nemzetépítés szempontjából alapkutatásokat végzett el egészen 2006-os megszűnéséig.

Granasztói György munkásságának másik nagy eredménye az Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszék, ami az ELTE BTK-n jelenleg is működik, és a nyugati eredmények felhasználásával, a magyar viszonyokról végez immár harminc éve társadalomtudományi és történeti-demográfiai kutatásokat. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a létrehozandó központ azzal a tudományos infrastruktúrával, ami hazánkban rendelkezésre áll, és a történeti-demográfia, illetve a kortárs demográfia problémáit kutatja, együttműködésben jöjjön létre, hálózati csomópontként működjön természetes szövetségeseinkkel, a Központi Statisztikai Hivatallal, illetve a Néprajzi Múzeummal, mivel a vidéki Magyarország demográfiai problémáit csak úgy tudjuk véleményünk szerint megérteni, ha a néprajzi és antropológiai kutatásokat

[233] Az ELTE BTK dékánja. Előadása elhangzott a 2018 június 20-i „Jövőnk a gyermek” c. konferencián

is felhasználjuk. Célunk, hogy ez a központ ne egy hagyományos, csak kutatással foglalkozó intézmény legyen, hanem nyisson más szektorokok felé is. A gazdaság-, a közgazdaságtudomány, illetve a civil társadalom szempontjából is alapvető a demográfiai kutatás, tehát lényegében egy olyan központról lenne szó, amely a működését tekintve teljesen újszerű lenne a magyar tudományos palettán. A kutatási területeket három szintre vonatkozóan, három lépték alapján határozzuk meg.

Makro szint

A társadalomtudományok számára az 1990-es évektől kezdve fontos kihívást jelent a léptékváltás: **azaz, ne csak a makró szintet vizsgáljuk, hanem nézzük a közösségek, illetve az egyén szintjét is.** Nagyon fontosnak tartjuk, hogy azok a kutatások, amelyek ebben a központban elindulnak, egyszerre vegyék figyelembe a nemzetközi irányokat, a hazai trendeket, a család és a közösség szintjét, illetve az egyén felelősségét. Ha ezeket elválasztjuk egymástól, csak fél eredményeket kapunk. Közép-Európában és Magyarországon, ennek komoly történeti hagyományai vannak. Bár sokan állítják, hogy a globalizáció elmosta a különböző regionális különbségeket a fogyasztási és egyéb globális tendenciák révén, ezzel nem teljesen értünk egyet. Valószínűleg fontos figyelembe vennünk, hogy Magyarország és főleg a Kárpát-medence maga is többféle demográfiai mintával rendelkezik, tehát hogyha egy nemzeti, egyrészt országos, másrészt pedig az egész magyar nemzetre kiterjedő demográfiai programot próbálunk összeállítani a gyermekvállalás ösztönzése céljából, akkor figyelembe kell vennünk a regionális különbségeket, ami egyrészt nyilvánvalóan a város és a vidék demográfiai viselkedésben keresendő, ugyanakkor a Kárpát-medencén belül is eltérő hagyományos modellekkel kell számolnunk. A demográfia egy igen szerteágazó tudományág. A fertilitás a kulcs, de ez magában hordozza az összes többi demográfiai mutatót is. Másik kulcskérdés, hogy a sikeres és sikertelen demográfiai kormánypolitikákat figyelembe vegyük Európában. Például a V4-ek esetében is láthatjuk, hogy Csehország, amely hazánkénál kisebb területű állam, mégis a cseh népesség - egy sikeresebb demográfiai programmal – ritkán szoktuk mondani, lassan egymillió fővel megelőzi a magyar népességet. Csehországnak már az 1990-es évektől kezdve van egy sikeresebb demográfiai modellje, ami nem a migráción alapul, és érdemes kielemezni.

Közösségi szint

A harmadik kulcskérdés, ami átvezet minket a következő lépték felé, az a hagyomány szerepe a közösségek életében. A demográfiai viselkedésnél talán kevésbé vizsgált szempont az, hogy a jelenlegi korszellemet a jövővel kapcsolatos általános bizonytalanság jellemzi, ami a közösségek, így a család esetében is, visszavetheti a gyerekvállalási kedvet. Ennek egyik oka a nagy 19. századi ideológiák kiüresedése. A közösség szinttel kapcsolatban nem szabad elfelejtenünk, hogy lényegében a 18. századtól kezdve a központosítás hazai megindulása, az abszolutizmus, majd pedig a 20. század totalitárius rendszerei abban közösnek tekinthetők, hogy mindannyian hozzájárultak a hagyományos közösségek leépítéséhez, hiszen egy centralizált államnak a közösség, akárcsak a mindenfajta helyi szerveződés veszélyt jelenthetett. Biztos sokan ismerik Sozan Mihály antropológus vizsgálatát, amelyben a 2. világháborútól az 1980-as évekig terjedő korszakra vonatkozóan hasonlítja össze a burgenlandi Felsőőrt a Győr-Moson-Sopron megyei Téttel. Eredményeként az a döbbenetes különbség válik nyilvánvalóvá, hogy míg Felsőőrön a közösségi szerveződések száma megsokszorozódott, addig a kádári korszak Tétjén a korábbi szerveződések megszűntek, és csak egyetlen új jött létre: a fölülről létrehozott Röpülj Páva Kör. Így az a fajta bizalmatlanság a hatalommal szemben, ami a Kádár-rendszer egyik meghatározó jellegzetessége volt, egyfajta családi individualizmushoz vezetett, ami talán az modern individualizmus egy kommunista változatának tekinthető, és ami bezárkózásra ítélte ebben a korban a magyar családokat. Valószínűleg

ezek a hagyományok, ezek a reflexek is akadályozhatják például az egészségesebb demográfiai viselkedést. Az általános demográfiai folyamatokon belül érdemes vizsgálni a család szerepét, illetve kortárs csoportok helyzetét. Látjuk, hogy Magyarországon most már a gyerekek jelentős hányada, Európa egyes vidékein több, mint a fele immár családon kívül születik, amely tendencia a legutóbbi generáció alatt igen felgyorsult.

Az egyén szintje

A gondoskodó állam mellett nagyon fontos, hogy kialakuljon a gondoskodó állampolgár, aki tudatosan tervezi az életét, illetve így vesz részt a társadalomban is. Napjainkban a fogyasztás és a viselkedés szempontjából egyre inkább egy kamasz alapú társadalommal szembesülnek a nyugati társadalmak. Problémát jelent az öregedés, ugyanakkor soha ilyen sok idős ember nem élt még a világon, mint jelenleg. Ez az az új komplex helyzet, amivel szintén számolnunk kell ahhoz, hogy megérthessük a társadalom demográfiai viselkedését.

Amennyiben létre fog jönni a központ, akkor ez egy karok közti, az egész ELTE-re kiterjedő központ lenne. Kiválósági központként kell működnie, melynek lennének állandó és ösztöndíjas munkatársai. A központ működése rendszeres kutatási programokból, többéves alapkutatásokból, és stratégiaépítésből állhatna össze. Van olyan kutatás, ami egy év alatt elvégezhető, van, ami hosszabb időszakot igényel. Nagyon fontosnak tartjuk a disszemináció kérdését is, ami nem csak a tudományos eredmények hagyományos csatornákon – konferenciákon, előadásokon, publikációkban – keresztül való terjesztését jelenti. Ennek a központnak az is szerepe lenne, hogy az ELTE-n folyó demográfiai jellegű kutatások széles társadalmi rétegekhez eljussanak. Külön figyelmet érdemelnek a gimnazista diákok, a hallgatók, ez a legérzékenyebb korosztály, ahol sajnos az érettségi után igen magas arányú az elvándorlás.

Utolsó gondolatként a **kokreatív módszertant szeretném megemlíteni, aminek az a lényege, hogy a tudósok ne csak egymás között határozzák meg a kutatás témáit, ne csak egymás között beszéljenek róla és utána adják át a társadalomnak, mint közös eredményt, hanem már a kutatási témáinak a meghatározásába is vonják be a társadalom érintett rétegeit, intézményeit, a civil szervezeteket** – amelyeknek itt is számos képviselőjével találkozunk –, valamint a különböző munkavállalói-munkaadói csoportokat. Ennek köszönhetően olyan közös kutatás- és problémameghatározásra kerülhet sor, aminek eddig kevés példája volt hazánkban, de remélhetőleg az ELTÉ-n felállításra kerülő központ ennek egy első, mások számára követendő példája lesz.

IV.
KÖZÉP TÁVON HATÓ JAVASLATOK[234]

56. kép
A makrotársadalmi környezet meghatározza a családok közérzetét

[234] Szerkesztette Prof. Em. dr. Báger Gusztáv

1. Adóösztönzők a gyermekvállalás növelésére

dr. Szabó Ildikó[235]

Összefoglaló

A nemzetközi gyakorlat bemutatása után a tanulmány ismerteti a jelenlegi családi adókedvezményeket, majd újabbakat fogalmaz meg. Ehhez alapul veszi az adórendszert, melynek három kiemelt csoportja: a gazdálkodó szervezeteket, a lakosságot és a fogyasztást terhelő adók. A gazdálkodó szervezetek esetében az önfoglalkoztatók adókönnyítésének lehetne születéstámogató hatása, az SZJA tekintetében az adminisztráció csökkentés segíthetne, az ÁFA csökkentés bizonyos termékekre pedig a családok költségeit csökkenthetné.

57. kép,
dr. Szabó Ildikó

1.1. Helyzetértékelés

A család szerepének változása a családtámogatási intézkedések fejlesztését igényli, mindemellett azonban figyelembe kell venni, hogy minden intézkedés a munka és a család közötti egyensúly megteremtésére törekszik, azonban az egyes intézkedések néha károsan befolyásolják egymás hatékonyságát. Ezen elvek mentén a következő családpolitikai célok határozhatók meg:

– Közvetlen kompenzáció a gyermekekkel kapcsolatos költségekért. Célja, hogy csökkentse a gyermekes családokat érintő gazdasági hátrányokat. A jövedelmet nem veszi figyelembe, elsősorban a nagycsaládosok támogatására szolgál.
– A munkavállalás támogatása. A nők elhelyezkedését segíti, három fő eszköze: jogosultság a gyermek utáni támogatásra a születés után a jövedelem és a munkahely megtartása mellett; munkaidőben gyermek-elhelyezési lehetőség biztosítása; olyan adózási és támogatási rendszer, mely elősegíti a munkavállalást.
– Nemek közötti egyenlőség javítása. Az apák ösztönzése, hogy bizonyos ideig ők maradjanak otthon a gyermekkel, így az anyák hamarabb visszamehetnek dolgozni.

A születési arányok növelése. A termékenység növelése, mint családpolitikai cél, amely keretében csökkenteni kell a tervezett és a tényleges gyermekszám közötti különbséget; azon nők munkavállalásának elősegítése, akik szeretnék összeegyeztetni a családi és társadalmi szerepeiket.

[235] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, dr. Giday András, Monostori András, dr. Szabadkai Antal, dr. Szegő Szilvia, dr. Szoboszlai Attila, Szvitek Attila Imre

Adórendszeren keresztüli családtámogatás vizsgálata más országokban

Északi országok (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország)

Az állami támogatásra jellemző, hogy egyfelől viszonylag nagymértékű segítséget nyújtanak a szülőknek az otthonmaradáshoz, másfelől elérhető az intézményi gyermekellátás 3 év alatt. Ugyanakkor a legtöbb skandináv országban a nagyobb összegű támogatások rövidebb jogosultsági idővel párosulnak.

A nemek közötti egyenlőség szintén fontos eleme az északi országok családtámogatási politikájának, az apák bizonyos ideig apasági díjra jogosultak. Emellett a rendszer része az ún. apasági kvóta is, azaz a gyermektámogatási díj meghatározott hányadát csak az apák vehetik fel (kivéve Dániában). Adózás tekintetében azonos jövedelem mellett a kétkeresős háztartások kedvezőbb helyzetben vannak.

Az országok között az egyik végletet Izland és Dánia jelentik, ahol a viszonylag magas jövedelemadó mellett az állam stabil és nagymértékű támogatást nyújt a dolgozó szülőknek, valamint az intézményi gyermekellátás is széles körben elterjedt. A szülők ugyanakkor kevés szabadságot élveznek a gyermekgondozási formák közötti választásban.

A másik véglet Finnország, ahol – a többi skandináv országhoz képest – hosszabb ideig alacsonyabb támogatás vehető igénybe. Itt azonban nem az egyedüli lehetőség az intézményi gyermekgondozás, 3 éves korig otthoni gondozási támogatás is igénybe vehető.

Angolszász országok (Ausztrália, Egyesült Királyság, Írország, Kanada, Új-Zéland, Egyesült Államok)

Ezen országok gyakorlata jelentősen különbözik az északi országokétól, a szülés után viszonylag rövid ideig és korlátozott összegben biztosítanak támogatást. Az intézményi gyermekgondozás költségei magasak, ezt Ausztráliában adókedvezménnyel igyekeznek csökkenteni (ez a gyakorlat máshol nem jellemző). Ugyanakkor az iskola előtti időszakban az intézményi gyermekgondozás elterjedtsége ebben a csoportban a legnagyobb, az oktatási és a kognitív fejlesztés az állami támogatások fő mozgatórugója.

Az angolszász országokban a legjellemzőbb a pénzbeli támogatás, és ezzel elsősorban a szegény vagy egykeresős családokat célozzák. A szülők munkaerő-piaci részvételét ösztönzi az adópolitika is, hiszen a háztartások második keresőjének például jelentős adókedvezményeket biztosítanak.

Dél-Európa (Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország), Japán és Korea

Ezekben az országokban az angolszász országoknál is rövidebb ideig jár támogatás, és kevésbé kiterjedt az intézményi gyermekgondozás. Utóbbit tekintve Portugália kivételt képez, ami indokolja az ottani viszonylagosan magasabb női foglalkoztatási arányt. Japánban és Dél-Koreában pedig a dél-európai országokhoz képest hosszabb a támogatott időszak. Ugyanakkor Dél-Koreában, a többi OECD országhoz viszonyítva alacsony összegű támogatást folyósítanak. A legjellemzőbb tulajdonság ezen csoport esetében az, hogy ellentétben például az angolszász országokkal, itt viszonylag alacsony a készpénzes támogatás aránya. Az adópolitika segítségével próbálják ösztönözni a szülőket a gyermek melletti munkavállalásra, és a kétkeresős háztartások is jelentős adókedvezményekben részesülnek.

Visegrádi országok (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia)

A visegrádi országok esetében elmondható, hogy családpolitika tekintetében nincs egységes irányvonal. Közös vonásként mégis megfogalmazható, hogy a támogatás elsősorban az anyagi helyzet alapján történik (mértéke jóval kevesebb, mint az előző csoportokban) és kevésbé meghatározó cél a gyermek- és munkavállalás összehangolása. Magyarországra és Szlovákiára egyaránt jellemző, hogy bár a GDP arányában viszonylag sokat fordítanak családtámogatásra, ezen összeg nagy részét nem a szegény családok kapják.

Kontinentális európai országok (Ausztria, Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxembourg, Németország, Svájc)

A kontinentális európai országok a felsorolt ország csoportokhoz képest köztes helyzetben vannak. A családtámogatásra költött összeg az OECD-átlag felett van, ugyanakkor „konzervatív" jellegűnek tekinthető ezen államok politikája: a nemek közötti egyenlőség, a munka és a családi élet összehangolása általában nem szerepel a fő célok között. A támogatás elsődleges célja a legtöbb esetben az, hogy „kompenzálja" a gyermekes családok hátrányát a gyermektelenekkel szemben, függetlenül az anyagi helyzettől. Az adózási rendszerben nem kapnak előnyöket a kétkeresős családok, sőt, Franciaországban és Németországban hátrányban vannak. Az intézményi gyermekgondozás széleskörű elterjedtsége Belgiumra, Luxemburgra és Franciaországra jellemző leginkább.

1.2. Átfogó megállapítások

A termékenységi arány tekintetében a legjobb helyzetben az angolszász és a skandináv, míg a legrosszabban a dél-európai és egyes kontinentális országok vannak. Ugyanakkor különbség az első két országcsoport között, hogy az északi országokban magasabb a nők foglalkoztatási aránya, az angolszász országokban viszont a részmunkaidős foglalkoztatás elterjedtebb. A dél- és kelet-európai országokban és Japánban jellemző az egykeresős családmodell.

Összességében elmondható, hogy az OECD-országok családtámogatási modelljei jelentősen különböznek, annak ellenére is, hogy az utóbbi időben több állam növelte az ilyen irányú támogatásait, valamint változott a jóléti szerepvállalás mértéke és iránya. A felsorolt országcsoportok közül az északi és az angolszász országokban sikerült elérni – bár jelentősen különböző módszerekkel – a női foglalkoztatottság, továbbá a termékenység viszonylag magas szintjét. A másik végletet a dél- és kelet-európai országok, valamint Japán és Korea képviselik, ahol a különböző mértékű állami szerepvállalás mellett alacsony termékenység és női foglalkoztatottság párosul esetenként jelentős szegénységgel. Mivel a szegénység az angolszász és a dél-európai országokban sokkal jelentősebb, mint például az északi országok esetében, a családtámogatási politika is elsősorban ennek csökkentésére irányul. Itt a gyermekgondozási lehetőségek célcsoportjai a szegényebb rétegek és a támogatások mértékének meghatározása is jövedelem alapján történik. A két véglet között a kontinentális országok meglehetősen heterogén összképet mutató csoportja foglal helyet.

1.3. A francia családtámogatási rendszer

A francia támogatási rendszert külön is vizsgáljuk tekintettel arra, hogy az ország gyermekvállalást ösztönző bőkezű családpolitikája majdnem egy évszázadra nyúlik vissza, valamint, hogy jelentős születésszám növekedést tudott elérni rövid időintervallumon belül, és jelenleg a franciaországi termékenység az egyik legmagasabb Európában. 2002 óta a francia termelékenységi ráta 1,74-ről 2,08-ra nőtt, amely a gyermekvállaláshoz kapcsolódó közvetlen támogatásoknak köszönhető, ilyenek, például a fizetett szülési szabadság és az adócsökkentés az eltartott személyek vonatkozásában.

A gyermeknevelést segítő támogatások a gyermekek száma és kora szerint differenciáltak. Ami az előbbit illeti: a családi pótlék, – Európában egyedülállóan, – csak a második gyermektől jár, ugyanakkor az adó szempontjából a harmadik gyermek megszületése a legelőnyösebb a családnak. A második tényezőt tekintve: a családi pótlékot a gyermekek 11 és 16 éves korában emelik meg, csakúgy, mint az iskolakezdési pótlékot. A támogatások formái szerint is igen összetett rendszerrel van dolgunk. Nagy

58. kép
2018 június, előadás a „Jövőnk a gyermek” konferencián

részüket a családnak közvetlenül kifizetett anyagi juttatások adják, ugyanakkor az állam átvállalhatja a munkáltatói járulékok fizetését akkor, ha a család gyermekfelügyelőt alkalmaz, és minden esetben csökkenti a gyermekes családok adóját. A juttatások palettája tehát igen széles.

A francia családpolitikának három olyan jellegzetessége van, amely megkülönbözteti az európai országok többségében követett gyakorlattól:

– a családi egyesületek meghatározó érdekvédelmi szerepe és aktív részvételük az új családpolitikai intézkedések kidolgozásában;
– a családi pótléknak az a különlegessége, hogy csak a második gyermektől jár; végül
– a családi kvóciens rendszere, melynek célja annak elérése, hogy a hasonló jövedelmű családok életszínvonalát a gyermekszám ne térítse el lényegesen egymástól, továbbá kiemelt támogatásban részesítse a három- és több gyermekes családokat.

A két utóbbi eszköz a francia családpolitikának azt a pronatalista jegyét képviseli, amely mindig is jellemezte, de a második világháború után sokkal kézzelfoghatóbban jelent meg a politikusok megfogalmazásában, mint manapság.

Ennek ellenére a nagycsaládoknak nyújtott támogatás nem marad hatás nélkül, hiszen a harmadik, illetve a további sorszámú gyermekek születése erősen hozzájárul a magas franciaországi termékenységhez.

Emellett ki kell emelni még egy fontos vonást, nevezetesen a bőkezű és szerteágazó indirekt támogatásokat, amelyek megkönnyítik a munka és a gyermekvállalás közötti konfliktus kezelését. Amint láttuk, ezek magukban foglalják az adókedvezményeket és a munkáltatói járulékok átvállalását, amennyiben a család gyermekfelügyelőt fogad, de a bölcsődék finanszírozását is.

A francia családtámogatási rendszer tekintetében kiemelem a családi kvócienst és külön vizsgálom az egyes kedvezményeket.

A családi kvóciens (Quotient familial)

Franciaországban a személyi jövedelemadózás során a családi kvóciens segítségével veszik figyelembe a család méretét és összetételét. Ez a rendszer 1945-ben jött létre, és Európában egyedinek mondható.

Alapelve szerint biztosítani kell, hogy két különböző összetételű, de adózás előtt hasonló jövedelmű családnak az életszínvonala ne térjen el az adózás nyomán. Ennek érdekében ugyanazon jövedelem után a nagycsaládosok kevesebbet adóznak, mint a kisebb családok vagy a gyermektelenek.

Ugyanakkor vita folyik arról, hogy a kvóciens a család anyagi támogatásának fogható-e fel, vagy az igazságosságot szolgálja abban az értelemben, hogy a gyermekvállalás ne csökkentse az életszínvonalukat.

A családi kvóciensnek a termékenységre és a jövedelemelosztásra gyakorolt hatását a tanulmány harmadik részében mutatjuk be.

Franciaországban nem egyéni, hanem családi adózás van érvényben, vagyis a házaspárok a házasságkötés (az élettársak az élettársi szerződés megkötésének) napjától közös adóbevallást nyújtanak be. A személyi jövedelemadó hatkulcsos, és a háztartás jövedelmével progresszíven nő. A kvóciens kiszámítása ezek ismeretében az alábbiak szerint történik.

Az adóköteles jövedelmet a család összetételének függvényében annyi „egységre" osztják, ahány „egységből" áll a család: egy-egy felnőtt 1-1 egységnek számít, az első és a második gyermek 0,5–0,5 egységnek, a harmadik vagy magasabb sorszámú gyermekek pedig 1–1 egységnek.

A megkapott összegre vonatkozóan megállapítják az adókulcsokat és kiszámítják az egy „egységre" vonatkozó adót. Ezt az összeget visszaszorozzák a család „egységeinek" számával és így megkapják az adó végleges összegét.

A kvóciens tehát feltételezi, hogy mindegyik családtag részesül a családi jövedelemből, mely után adóznia kell. Ezért a rendszer minden háztartásra megállapítja a „fogyasztói egységre" jutó jövedelmet úgy, hogy az adó nem csak az adóköteles háztartás jövedelmétől függ, hanem tagjainak számától is. A kvóciens ily módon a horizontális redisztribúcióhoz járul hozzá, hiszen két különböző összetételű, de ugyanolyan életszínvonalú családot (vagyis amelyekben az egyes fogyasztói egységek jövedelme azonos) ugyanolyan szinten terheli az adó. Az adózás tehát a két család életszínvonalát egymáshoz képest nem változtatja meg.

A kvóciens célja, hogy mérsékelje a progresszív adó hatását a gyermekes családok számára, csökkenti annak összegét. Emellett biztosítja azt is, hogy az alacsony, de nem legalacsonyabb jövedelmű családok, amelyek a korrekció nélkül adóznának, a kvóciens miatt a 0%-os adósávba essenek.

Eredetileg kifejezetten pronatalista intézkedésről volt szó, hiszen 1953-ig a fiatal házaspárok adója emelkedett, ha a házasságkötés utáni három évben nem volt még gyermekük. Ekkor ugyanis jövedelmüket nem kettő, hanem csak 1,5 felé osztották. A rendszer ma annyiban tartotta meg ezt a célzatát, hogy 1980 óta a harmadik és ennél magasabb sorszámú gyermekek már nem fél, hanem egy egész egységnek számítanak.

Az adórendszeren keresztül biztosított egyéb támogatások

A családi pótlék és a kisgyermekes támogatások adómentesek. Továbbá adókedvezmény jár az iskolás gyermekek után: a „college"-be járó 11–14 évesekre személyenként 61 euró, a középiskolásokra 153 euró és a felsőoktatási intézménybe járókra 183 euró. A gyermek 6 éves koráig a gyermekfelügyeletért kifizetett összegre is elszámolható adójóváírás, így ez, az adót egyébként nem fizető családokat is preferálja. A támogatás a kifizetett összeg felére jár, de évente legfeljebb 2300 euró. Mintegy másfél millió család részesül ebben a kedvezményben. Az átlagosan leírt összeg 535 euró, ami jócskán a meghatározott plafon alatt marad, vagyis a családok nagy része csak a gyermekfelügyeletért kifizetett díj felét finanszírozza saját maga.

1.4. A magyar családtámogatási rendszer

2010 óta az adórendszer szerkezetében jelentősen átalakult, amelynek következtében csökkent a jövedelemadók, különösen a személyi jövedelemadó mértéke, és ezzel párhuzamosan növekedtek a fogyasztási adók (például általános forgalmi adó). Emellett pedig új, a családalapítást, gyermekvállalást ösztönző intézkedések kerültek bevezetésre, amelyek közül az adórendszert közvetlenül érintő családi adókedvezményt, családi járulékkedvezményt és az első házasok adókedvezményét emelem ki.

Családi adókedvezmény

Magyarországon 2011-től jogosult a családi adókedvezmény érvényesítésére:

- az a magánszemély, aki gyermekére tekintettel a családok támogatásáról szóló törvény szerint családi pótlékra jogosult,
- a várandós nő és vele közös háztartásban élő házastársa;
- a családi pótlékra saját jogán jogosult gyermek (személy);
- a rokkantsági járadékban részesülő magánszemély.

A családi pótlékra saját jogán jogosult, valamint a rokkantsági járadékban részesülő személy saját maga jogosult a kedvezmény érvényesítésére vagy a vele közös háztartásban élő magánszemélyek közül egy – a döntésük szerinti – minősül jogosultnak.

A családi kedvezményt az a magánszemély veheti igénybe, aki a családi pótlékot

- vagyonkezelői joggal felruházott gyámként,
- vagyonkezelő eseti gondnokként a gyermekotthonban, a javítóintézetben nevelt vagy a büntetés-végrehajtási intézetben lévő, gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekre (személyre) tekintettel,
- szociális intézmény vezetőjeként, az intézményben elhelyezett gyermekre (személyre) tekintettel kapja.

Mindezek alapján a kormányzati adópolitika elérte a kitűzött célt, a családok anyagi helyzetének javítását, valamint azt, hogy könnyebben juthassanak lakáshoz. Továbbá a családi adókedvezmény kiterjesztésének eredményeképpen a kétgyermekes családok 2017-ben 5000 forinttal többet vehetnek igénybe, így 25 ezer forintra nőtt a két gyermeket nevelő szülők havi adókedvezménye 2016-ban. A családi adókedvezmény igénybevételével az elmúlt években mintegy 1,1 millió embernek csökkent az adója, ezen belül 300 ezer embernek egyáltalán nem kellett adót fizetnie. A kétgyermekesek családi adókedvezményét 2019-ig duplájára emeli a kormány.

Kedvezményezett eltartott:

- az a gyermek- (személy), akire tekintettel családi pótlékot folyósítanak,
- a magzat a várandósság időszakában (fogantatásának 91. napjától megszületéséig),
- az, aki a családi pótlékra saját jogán jogosult,
- a rokkantsági járadékban részesülő magánszemély.

Eltartott:

- a kedvezményezett eltartott, valamint
- az a gyermek- (személy), akit a családi pótlék összegének megállapítása szempontjából figyelembe lehet venni, mert közoktatási intézmény tanulója vagy felsőoktatási intézményben első felsőfokú szakképzésben, első alapképzésben, első mesterképzésben vagy első egységes, osztatlan képzésben részt vevő hallgató és rendszeres jövedelemmel nem rendelkezik, vagy aki a családi pótlékra saját jogán jogosult; vagy aki fogyatékosként szociális intézményi ellátásban részesül, feltéve, hogy őt a gyámhatóság nem vette átmeneti vagy tartós nevelésbe, és a családi pótlékot igénylő vele kapcsolatot tart fenn.

A családi kedvezmény az adóelőleg megállapítását megelőzően, az adófizetésre kötelezett személy összevont adóalapját csökkenti. (Az összevont adóalap a nem önálló tevékenységből – például munkaviszonyból – az önálló tevékenységből – például megbízási jogviszonyból – származó jövedelmek, valamint a személyi jövedelemadóról szóló törvény szerinti egyéb jövedelmek összege.)

A családi kedvezmény – az eltartottak lélekszámától függően – kedvezményezett eltartottanként és jogosultsági hónaponként

– egy eltartott esetén 66 670 forint,
– kettő eltartott esetén
  - 2016-ban 83 330 forint,
  - 2017-ben 100 000 forint,
  - 2018-ban 116 670 forint,
  - 2019-ben és az azt követő években 133 330 forint,
  - három és minden további eltartott esetén 220 000 forint.

A kedvezmény összege egy eltartott esetén 10.000 Ft, két gyermek nevelése esetén gyermekenként 12.500 Ft, három gyermek nevelése esetén gyermekenként 33.000 Ft havonta.

A családi kedvezmény megállapítása során megvizsgálják, hogy a jogosult családjában hány kedvezményezett, s hány, a családi pótlék összegének megállapítása szempontjából figyelembe vehető gyermek él. Családi kedvezményt csak azután a gyermek után lehet érvényesíteni, akire tekintettel az adófizetésre kötelezett személy családi pótlékra jogosult (akkor is, ha a pótlékot bármely okból ténylegesen nem folyósítják), de a mértéket befolyásolja az eltartottak száma.

Például, ha a családban három gyermeket nevelnek és a szülők egy gyermekre vonatkoztatva jogosultak családi pótlékra, tekintettel arra, hogy a két nagyobb gyermek főiskolás, akkor ebben az esetben a család háromgyermekes családnak minősül azzal, hogy csak egy gyermek után csökkenthető az adóalap a háromgyermekesekre megállapított mértékkel, 206.250,- forinttal. Vagyis a család 33.000,- forinttal kevesebb adót fizet.

Jogosultsági hónap az a hónap:

– amelyre tekintettel a családi pótlékra való jogosultság fennáll,
– amelyre tekintettel a rokkantsági járadékot folyósítják,
– amelyben a várandósság orvosi igazolása alapján a jogosultság legalább egy napig fennáll, kivéve azt a hónapot, amikor a megszületett gyermek után a családi pótlékra való jogosultság megnyílik.

A családi kedvezmény érvényesítésének feltétele az adófizetésre kötelezett személy adóbevalláshoz vagy munkáltatói adó megállapításához tett írásbeli nyilatkozata

– az eltartottak, kedvezményezett eltartottak számáról,
– a családi kedvezmény megosztása, közös érvényesítése esetén erről a tényről.

A nyilatkozaton fel kell tüntetnie – a magzat kivételével – minden eltartott (kedvezményezett eltartott) adóazonosító jelét, továbbá azt, hogy e személyek – ideértve a magzatot is – az adóév mely hónapjaiban minősültek eltartottnak, kedvezményezett eltartottnak. A családi kedvezmény megosztása, közös érvényesítése esetén a másik fél adóazonosító jelét is fel kell tüntetni.

Családi járulékkedvezmény

2014-től lehetőség van arra, hogy amennyiben a családi pótlékra jogosult személy elegendő adóköteles jövedelem hiányában nem tudja érvényesíteni az őt egyébként megillető családi kedvezmény teljes összegét, a nem érvényesített rész 15%-ával (vagy annak egy részével) az általa fizetendő 7%-os egészség-

biztosítási és 10%-os nyugdíjjárulékát csökkentse. A családi járulékkedvezményt csak az érvényesítheti, aki a társadalombiztosítási jogszabályok alapján biztosítottnak minősül. A járulékkedvezmény is érvényesíthető más jogosulttal közösen vagy megosztva, ha ez a másik személy is biztosítottnak minősül. Az összes érvényesített járulékkedvezmény nem haladhatja meg a jogosulta(ka)t terhelő, biztosított által fizetendő járulékok együttes összegét.

A családi kedvezményre jogosult magánszemély az általa nem érvényesített kedvezményt az év elteltével adóbevallásában, munkáltatói adóbevallásában megoszthatja a vele közös háztartásban élő, a kedvezményre egyébként nem jogosult élettársával.

Abban az esetben, ha a külön élő szülők jogerős bírósági döntés, egyezség alapján egyenlő időszakokban felváltva gondozzák gyermeküket saját háztartásukban, a családi pótlékra 50-50 %-ban jogosultak, és a családi kedvezmény meghatározott részét is érvényesíthetik mindketten. A gyermeket mindketten kedvezményezett eltartottként vehetik figyelembe és így határozhatják meg az őket megillető családi kedvezmény mértékét, melynek 50%-át vehetik figyelembe.

A nyilatkozat a soron következő havi bérkifizetést megelőzően bármikor megtehető. Ennek következtében visszamenőlegesen, év közben a kedvezményt érvényesíteni nem lehet. Ugyanakkor a családi járulékkedvezmény érvényesítése nem érinti a biztosított társadalombiztosítási ellátásokra való jogosultságát és az ellátások összegét.

59-60. kép
2018 június hallgatóság a „Jövőnk a gyermek” c. konferencián

Első házasok adókedvezménye

2015. január 1-től az első házasok adókedvezményt vehetnek igénybe, amely kedvezményt abban az esetben lehet érvényesíteni, ha a házaspár legalább egyik tagja az első házasságát köti. A házastársak által együttesen érvényesíthető kedvezmény jogosultági hónaponként 33.335,- forint.

A házassági életközösség fennállása alatt a házastársak a házasságkötést követő hónaptól legfeljebb 24 hónapig, de ezen időtartamon belül utoljára addig a hónapig, amelyet követően a magzatra vagy gyermekre (ide nem értve a nevelt gyermeket) tekintettel családi kedvezményre jogosulttá válnak.

A kedvezményt a házastársak – döntésük szerint – az összeg megosztásával közösen érvényesítik, ideértve azt az esetet is, ha a kedvezményt kizárólag egyikük veszi igénybe. Az igénybevétel feltétele a házastársak – adóbevallásban, munkáltatói adómegállapításban közösen tett, egymás adóazonosító jelét is feltüntető – nyilatkozata, amely tartalmazza, hogy a kedvezményt melyikük veszi igénybe, vagy a kedvezmény összegét hogyan osztják meg.

Javaslatok a születésszám növelésére

A születések számának növelését ösztönző új kedvezmények tekintetében vizsgálni kell a különböző adókat is, amelyek tekintetében az alábbi csoportosítást alkalmazzuk.

– gazdálkodó szervezetek befizetései,
– lakosság befizetései, és
– fogyasztáshoz kapcsolódó adók.

A gazdálkodó szervezetek befizetései tekintetében új ösztönzők a gyermekszám növeléséhez

A gazdálkodó szervezetek összes befizetése[236] közül a társasági adót emelem ki. A születések számának növelése érdekében figyelemmel kell lenni arra, hogy a megszületett gyermek ellátása milyen módon biztosított. Ennek érdekében az intézményi gyermekgondozás mennyiségi, minőségi javítása megkerülhetetlen. Ehhez indokolt adókedvezményeket biztosítani, ha pl. egy vállalkozás aktívan vesz részt az intézményi gyermekgondozásban, akkor az társasági adókedvezményre jogosult, illetve az a vállalkozás, amely támogatja az intézményi gyermekgondozást, az a támogatás összegével csökkentheti társasági adóját.

A lakosság befizetései tekintetében új ösztönzők a gyermekszám növeléséhez

A lakosság adóbefizetései[237] közül – véleményem szerint - a személyi jövedelemadóra indokolt a hangsúlyt helyezni, azonban a személyi jövedelemadón belül jelenik most meg a családi adókedvezmény és az első házasok adókedvezménye. Így a gyermeket vállaló családok jelenleg sem fizetnek személyi jövedelemadót, így itt új adókedvezmény bevezetése nem indokolt.

Nem az adóterhelésben, hanem az ahhoz kapcsolódó adminisztrációban jelentene egyszerűsítést, ha a családok közös személyi jövedelemadó bevallást nyújthatnának be, azaz nem kellene az édesapának és az édesanyának külön adóbevallást készítenie, hanem közös családi adóbevallást készíthetnének. Amennyiben ezt az adóbevallási módot választják, akkor pedig ehhez speciális támogatás is társulhatna. (A francia kvóciens szerinti adózás is ilyen típusú, ezért annak pozitív eredményei, hatásai figyelembe vehetők.)

A fogyasztáshoz kapcsolódó adók tekintetében új ösztönzők a gyermekszám növeléséhez

A fogyasztási típusú adók[238] közül az általános forgalmi adó tekintetében képzelhető el könnyítés gyermekvállalási célzatból. A többi fogyasztási adó tekintetében ez az alábbi két okból nem merülhet fel:

Olyan termékeket (alkohol, dohány, népegészségügyileg nem hasznos élelmiszerek[239]) terhel az adó (jövedéki adó, népegészségügyi termékadó), amelyet gyermekvállalók nem vásárolnak, vagy indokolt lenne annak ösztönzése, hogy ne vásároljanak.

[236] Gazdálkodó szervezetek befizetése: társasági adó, hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások különadója, hitelintézeti járadék, cégautóadó, energiaellátók jövedelemadója, egyszerűsített vállalkozói adó, ökoadó, bányajáradék, játékadó, rehabilitációs hozzájárulás, társas vállalkozások különadója, pénzügyi szervezetek különadója, kisadózók tételes adója, kisvállalati adó és közműadó.

[237] A lakosság adóbefizetései: személyi jövedelemadó, illetékbefizetések, gépjárműadó, háztartási alkalmazottak utáni regisztrációs díj.

[238] Fogyasztási típusú adó: általános forgalmi adó, jövedéki adó, regisztrációs adó, távközlési adó, népegészségügyi termékadó, pénzügyi tranzakciós illeték, biztosítási adó.

[2439] Népegészségügyileg nem hasznos élelmiszernek minősül az előre-csomagolt termékként forgalomba hozott a) a hozzáadott cukrot tartalmazó, 8 gramm cukor/100 milliliter mennyiséget meghaladó cukortartalmú üdítőital, b) az energiaital, c) az előre csomagolt cukrozott készítmény, d) a sós snack, e) az ételízesítő, f) az ízesített sör, g) az alkoholos frissítő, h) a gyümölcsíz, és i) az alkoholos ital.

Az adó és az adóterhelés célja nem kapcsolódik közvetlenül a gyermekvállaláshoz, illetve az adó mértéke olyan alacsony, hogy nem lenne érdemben érzékelhető (távközlési adó, biztosítási adó).

Az általános forgalmi adó tekintetében kizárólag arra nyílhat lehetőség, hogy a gyermekvállaláshoz kapcsolódó termékek a kedvezményes 5%-os adókulcs alá tartozzanak, így minden gyermeket nevelő számára csökkennek az adóterhek ezen termékek után.

Indokolt azonban megjegyezni, hogy az általános forgalmi adó csökkentése csak abban az esetben tud tartósan hatni a gyermeknevelséhez szükséges termékek ellenértékének csökkenésére, ha ehhez hosszútávú szoros monitoring rendszer kapcsolódik.

Bármilyen új adókedvezmény bevezetése során azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy az intézkedés ne okozzon nemek közötti egyenlőtlenséget, azaz mind a nők, mind a férfiak egyaránt jogosultak legyenek a kedvezmény igénybevételére. Ennek keretében valósulhat meg, hogy az intézkedés családokat, ne pedig egyéneket támogasson.

2. Nemzeti lakásprogram

Csomós József[240]

Összefoglaló

61. kép
Csomós József előadása
2018 június

A fiatalok számára a lakást évszázadokon keresztül a szülők, a rokonság, a szomszédság helyi közösségei építették, melynek máig továbbélő formája – főleg vidéken – a kaláka. A mai viszonyok között a fiatal család bérli vagy kölcsönnel vásárolja meg első önálló lakását, amelyet speciális szaktudással rendelkező, profitorientált szervezetek terveznek, építenek és értékesítenek. A törlesztést vagy lakbért a család havi jövedelméből fizeti, a profit orientált bankoknak vagy a bérbeadónak, miközben az állam megadóztatja vagy támogatja őket. Ennek a bonyolult rendszernek a résztvevői különböző képességekkel rendelkeznek, ezért a zavarok elhárítása érdekében szükség van az állam összehangoló tevékenységére.

Hazánkban – nemzetközi összehasonlításban – túl kevés lakás épül, és a fizetésekhez képest, túl magas áron. Ez hátráltatja a fiatalok lakáshoz jutását és – sok más tényezővel együtt – a gyermekek megszületését. A helyzet megoldására kézenfekvő lenne egy bérlakás építési program, ez azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk, nem tudja megoldani a problémát.

Tanulmányunk áttekinti a lakáshoz jutás jelenlegi rendszerét, és a meglévő támogatási formák kiegészítésével további megoldások sorát vezeti végig, amelyek olyan családokat és településeket is helyzetbe tudnának hozni, akiket és amelyeket a mai lakástámogatási rendszerünk eddig nem ért el, ezzel is növelve a gyermekek megszületésének esélyét. Esettanulmányként két konkrét megoldást mutatunk be a mellékeltekben.

2.1. Alapelvek

- A lakás, az otthon identitásunk, személyes életterünk meghatározója, amely minden tevékenységünkre és életünk minőségére hatással van.
- Egy független, szabad országban az önálló otthon (ház, vagy lakás) biztosítása ugyanúgy fontos a normális életvitelhez, mint a tiszta, jó levegő, az ivóvíz, az élelem, az energia vagy a templom.
- Az országban található épületállomány – függetlenül attól, hogy kinek a tulajdona – a nemzetvagyon része, ezt veszni hagyni óriási hiba.
- A fenntartható népességhez fenntartható települések, otthonok, családok tartoznak.
- A lakáspiacot nem lehet teljesen üzleti alapokra helyezni. Ha ezt tennénk, lemondanánk az egyik legfontosabb népesedés-politikai eszközünkről. Politikai célként a népességét fenntartani képes Magyarország megteremtése lehet az irányadó.
- A differenciált társadalmi igények kielégítése differenciált megoldásokkal érhető el.

[240] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Bacsó Anna, dr. Giday András, Hegedűs László, Jáky Miklós, Lőrincz Kálmán, Lőrinczné dr. Máthé Gizella, Monostori András, Rainer Péter, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabadkai Attila, dr. Szegő Szilvia, dr. Szoboszlai Attila, Szvitek Attila Imre, Volentics Veronika.

– A külön költöző fiatalok számára az új lakások építésének lehetősége éppen annyira fontos, mint a több generáció együttélését lehetővé tevő lakásbővítés illetve összenyitás (panelek).
– Szükség van az elhagyott vagy kiürülő vidéki ingatlanok revitalizációjára. Megmenthetjük, új funkciók ellátására tehetjük alkalmassá a hasznosítható lakás- és házállomány egy részét.

62. kép
Felállva mutatkoznak be a Műhely munkájában résztvevők a konferencián

2.2. Helyzetelemzés

A lakásárak nemzetközi összehasonlításban

Ha a lakásárakat a jövedelmekhez viszonyítjuk, azt találjuk, hogy az elmúlt 25 évben az USA-ban[241] 2,0-2,5, a 90-es években és a 2000-es évek elején Nyugat-Európában 3,0-4,0, a közép-kelet-európai országokban 5,0-7,0 év átlagos éves háztartási jövedelem volt egyenlő egy átlagos lakás árával.[242] (A/1. sz., 2. sz., 5. sz. függelék)

A későbbi összehasonlító elemzésekben az egyszerűség kedvéért a lakásár/jövedelem mutatót (PTI) Magyarország esetében 6-nak, Nyugat-Európában 3-nak az USÁ-ban 2-nek tekintjük.

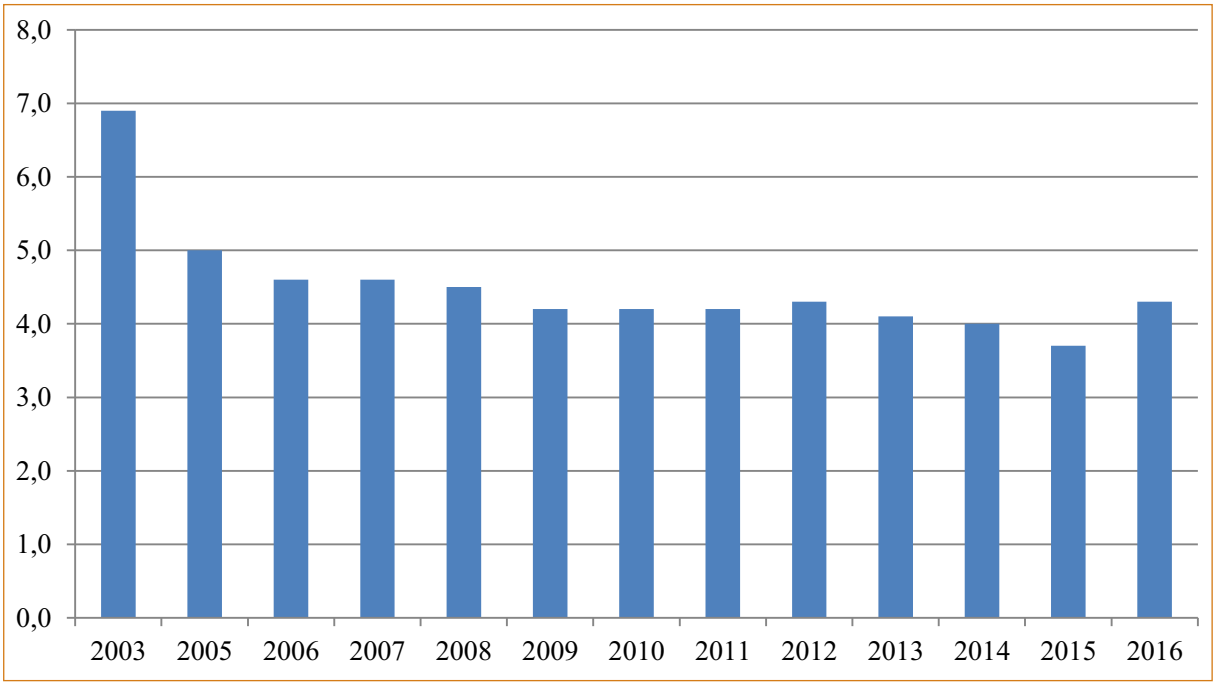
Nemzetközi összehasonlításban, a világ nagy metropoliszaihoz képest (New York, London, Brüsszel, stb.) mind az árakat, mind a lakbéreket rendkívül alacsonynak találják Budapesten. Egy külföldi üzletember szemével nézve ez így is van, de a hazai fiatal házasok nézőpontjából gyakran mégis megoldhatatlan pénzügyi problémát jelent az önálló otthon megteremtése. (8. sz. függelék)

Magyarországon a lakásár/jövedelem arány a 2003-as 6,9-ről 2015-ig 3,7-re csökkent, majd 2016-ban 7,3-re emelkedik. (A/9. sz., 10. sz. függelék) Tehát 2015-ig közelít a történelmileg normálisnak tekinthető 3,0-ás szinthez, ami a hitelezési rendszer hatékony működése esetén (20 év futamidő, 6% alatti fix kamat) az átlagos jövedelmű családok számára is egyre szélesebb körben megfizethetővé teszi a használt lakásokat. Ezzel egyidejűleg megfontolásra érdemessé válik a lakások befektetési célú bérbeadása is.

241 Az USA-ban a PTI-t medián lakásár és medián háztartási jövedelem hányadosaként számítják. Átlagokat használva a mutató 1,6-1,8 között alakul.

242 A mutató neve: price to income (PTI).

43. grafikon
Átlagos lakásár és átlagos háztartási jövedelem aránya Magyarországon 2008–2016

Forrás: KSH. A társadalmi haladás mutatószámai, 2018.

Az új lakások esetében a 2010-es években is 6-7 között mozog a lakásár/jövedelem mutató. (43. grafikon)

Mivel ma már jóval kedvezőbb a helyzet, azt gondolhatjuk, hogy nincs több teendőnk. Ez azonban koránt sincs így, hiszen az elmúlt évtizedek terheit generációk viszik a hátukon, és nem tudjuk egyik napról a másikra levetni a vállunkról.

Ha Nyugat-Európában egy átlagos jövedelmű háztartás egy átlagos lakást akar megvásárolni 6%-os kamatozású 20 év futamidejű kölcsön segítségével, akkor sajáterőként kb. 7 havi jövedelmének megfelelő összeget kell kifizetnie, és a kölcsöntörlesztés havonta jövedelmének 20%-át viszi el.

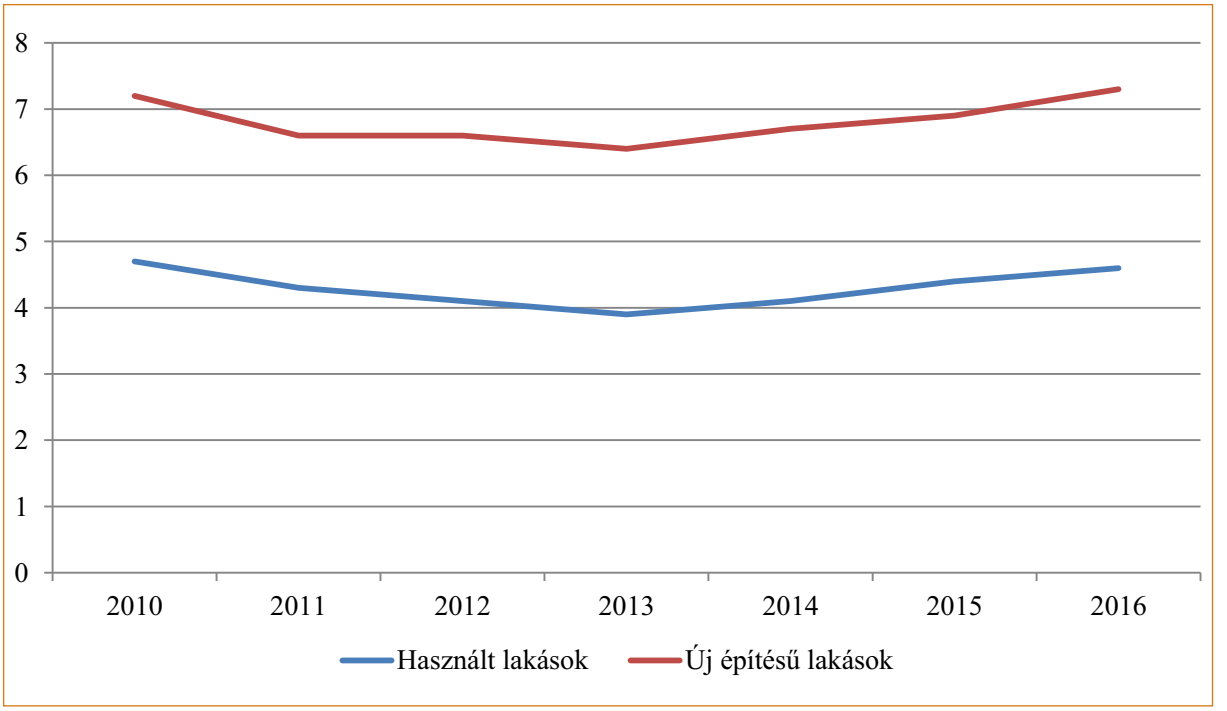
Ha ugyanezt a lakást bérelni szeretné, akkor a lakbér havi jövedelmének kb. 30%-a.[243]

[243] Német és angol befektetők hüvelykujj szabálya szerint az éves elvárt lakbérbevétel a lakásár 10%-a. A hazai kínálati lakbér mérték számolásánál is ezt a szabályt alkalmaztam, ami elég óvatos becslés, tekintve, hogy a kockázatmentes hozamot jelentő állampapírok hozama Magyarországon magasabb, a lakás bérbeadás jogi környezete és gyakorlata bizonytalanabb, kockázatosabb.

Magyarországon az átlagos lakás megvásárlásához a fentivel azonos kölcsön kondíciók mellett kb. 3 évnyi jövedelemnek megfelelő sajáterő megtakarítása és a havi jövedelem 25%-át lekötő kölcsöntörlesztés vállalása szükséges.

Ez azt jelenti, hogy Magyarországon, hitellel történő lakásvásárlás, építés esetén egy átlagos háztartás, saját erőként jövedelmének ötször akkora hányadát kénytelen felhalmozni, mint Nyugat-Európában, magasabb havi törlesztési teher vállalása mellett. Ez azonos megtakarítási képességet feltételezve is ötször

44. grafikon
Használt és új lakások átlagos ára és az átlagos háztartási jövedelem aránya Magyarországon 2010–2016

Forrás: KSH, STADAT, Jövedelmi viszonyok, életkörülmények, 2018.

olyan hosszú elő-takarékossági időt jelent. Ez az egyik lehetséges magyarázata a fiatalok szülői háztartásról való lassúbb leválásának Magyarországon, az észak – és nyugat – európai társaikhoz képest. (44. grafikon)

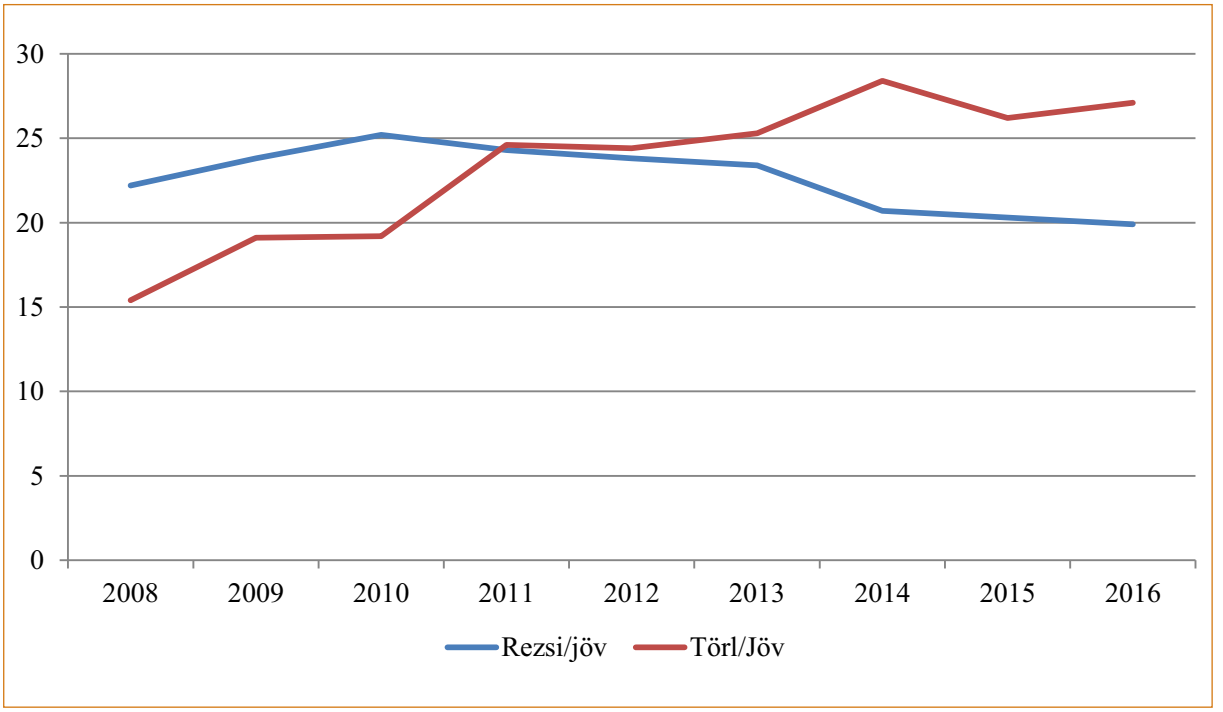
Ha Magyarországon a befektetők bérbeadási céllal építenének (vagy vásárolnának) átlagos lakásokat, annak lakbére az átlagjövedelem kb. 60%-a lenne. Ez nyilvánvalóan meghaladja a háztartások jövedelmi szintjéhez illeszthető lehetőségeket.

Ez lehet az egyik oka annak, hogy Magyarországon a magán bérlakás szektor a külföldi menedzserek, illetve turisták igényeinek kielégítését szolgálja. A hazai bérlők egyes speciális élethelyzetek (egyetemisták, elváltak) ideiglenes megoldására költöznek csak bérlakásba. Nincs olyan egyensúlyi lakbérszint, amely mellett a befektető egy 10 éves állampapírral versenyképes hozamot realizálhatna, és még a lakáskeresők számára megfizethető. Ez csak abban az esetben volna lehetséges, ha az állam vagy a befektetőt, vagy a bérlőt megtámogatná.

2.2.1. A lakhatás költségei

A 2008-as válságot követően az államháztartási egyensúlyvesztés ellenszereként a Bajnai-kormány gazdasági megszorításokat alkalmazott, 2010-ben bevezette az ingatlanadót. Eredménye a recesszió, a növekvő munkanélküliség. Robbanásszerűen növekedtek a lakásrezsi költségek. A devizakölcsönök törlesztő részleteinek rohamos növekedése pedig veszélyeztette az alsó középosztály legalább félmillió családjának lakástulajdonát, és súlyosan nehezítette szinte minden háztartás megélhetését.

45. grafikon
Lakhatási költségek a háztartási jövedelem százalékában Magyarországon 2008–2016

Forrás: KSH. A társadalmi haladás mutatószámai, 2017.

2010-ben a FIDESZ-kormánynak kellett szembe nézni azzal a fenyegetéssel, hogy a magyar háztartások százezrei képtelenek lesznek a lakhatás költségeinek a megfizetésére, és a lakástulajdonnal együtt elveszíthetik otthonaikat is. Ezért a 2010 utáni időszak legfőbb lakáspolitikai prioritása az volt, hogy minél szélesebb rétegek számára megfizethető maradjon a lakhatás költsége, és a gazdasági nehézségek ellenére ne kerüljön sor tömeges méretekben a lakástulajdon és az otthon elvesztésére. (45. grafikon)

A legfontosabb intézkedések:

1. ingatlanadó eltörlése 2010-ben;
2. rezsiköltség csökkentés;
3. Nemzeti Eszközkezelő létrehozása;
4. lakáskölcsön törlesztés terheinek csökkentése a devizahitelek árfolyam-gátjának bevezetésével, az egyszeri végtörlesztés lehetőségének biztosításával, majd a tisztességtelen bankok elszámoltatásával és a devizahitelek forintosításával;
5. családi csődvédelem bevezetése.

A lakhatás költségeinek megfizethetősége érdekében tett intézkedések egyértelműen sikeresnek tekinthetők, még akkor is, ha a devizahitelek forintosítása a törlesztési terhek átlagosan 20-25%-os csökkentése ellenére nem állítja helyre minden adós fizetőképességét. Még ma is kb. 130 ezer adós rendelkezik három havi törlesztésnél nagyobb hátralékkal. (A/ 5. sz. függelék)

2.2.2. Fizetőképesség, hitelezhetőség

A devizahiteles problémák miatt a lakosság körében erős ellenérzés, bizalmi válság alakult ki a bankokkal szemben. Bankkölcsönt felvenni lakásépítéshez, vásárláshoz még mindig kockázatosnak tűnik, bár az MNB kamatpolitikája 2016-tól radikálisan változtatott a helyzeten.

Ha két fiatal jövedelmének negyedét húsz éves korától kezdve megtakarítja lakáscélra, akkor is legalább 45 éves korukig kell várniuk arra, hogy összejöjjön egy lakás ára. Nem éppen ideális kor a gyermekvállalásra. Ha a szülők nem adnak ajándékba egy önálló lakást, vagy nem fizetik ki a vételár jelentős részét, akkor nem nélkülözhető a lakásszerzéshez a kölcsön.

Ha a jelzálog hitelezési rendszer finanszírozási képességét is figyelembe vesszük, azt találjuk, hogy 20 éves futamidejű, 6%-os állandó kamatozású kölcsön felvételével a háztartások jövedelmük 25%-át kitevő törlesztő részlet vállalásával 3 évi jövedelmükkel egyenlő kölcsönösszeghez juthatnak, miközben a futamidő alatt 5 évi jövedelmüknek megfelelő összeget törlesztenek.

Ez azt jelenti, hogy a fenti hitelezési kondíciókat feltételezve átlagos esetben egy háztartás a jövedelmei alapján Közép-Európában, (ha PTI[244]=6), a lakásár felét, Nyugat-Európában (ha a PTI=3), 100%-át, de pl. az USA-ban, ahol a PTI 2-2,5 között mozog akár a másfélszeresét veheti fel kölcsönként.[245] Biztonsági megfontolásból a bankok csak a lakásár 80%-áig nyújtanak kölcsönt. Tehát, mindenképp szükséges 20% sajáterő, amit garanciavállalás csökkenthet.

Magyarországon az első FIDESZ-kormány lakásprogramjának részeként meghirdetett kamattámogatásnak köszönhetően, voltak ilyen kedvező kölcsönkondíciók, új lakás építése és vásárlása esetén, 2002–2005-ig, amit a Medgyesi és a Gyurcsány-kormány szűkített, a Bajnai-kormány pedig megszüntetett. (A devizahitelek induló kamata volt ilyen vagy ennél is alacsonyabb.)

2000 után Nyugat-Európában és az USA-ban a hosszú lejáratú jelzálogkölcsönök kamatszintje jellemzően jóval alacsonyabb volt mint 6%, (a 80-as 90-es években 10% feletti kamatszint is előfordult).

Magyarországon a lakáshitelek költségszintje három ok miatt haladja meg jóval a tőlünk nyugatabbra szokásosat: a magasabb jegybanki alapkamat, (ez ma már nem jellemző), a nagyobb kamatrés, és a kamaton felül felszámított, kamatként viselkedő kezelési költség miatt, (ez a költségtípus nyugaton ismeretlen).

2017. májusától az MNB monetáris politikája és „ügyfélbarát kölcsön" programja következtében már elérhetőek 3%-nál alacsonyabb kamatozású lakáskölcsönök is 3 és 6 hónapos kamatperiódus választása mellett. Bár 2016-ra és 2017-re még nem állnak rendelkezésre az átlagos háztartási jövedelem adatok a pontos számítás elvégzéséhez, azt valószínűsíthetjük, hogy egy átlagos háztartási jövedelem negyedének törlesztésre fordítása esetén a felvehető kölcsön összege eléri az átlagos használt lakásár 70%-át, amely a biztonságos hitelezhetőség MNB által megszabott felső korlátja. A fix kamatozású kölcsönök kamata már 6% alatt is elérhető.

2013-tól két átlagkereset 30%-ának törlesztésre fordítása esetén a felvehető kölcsön összege eléri az átlagos használt lakásár 70%-át, amely a biztonságos hitelezhetőség MNB által megszabott felső korlátja.

Összességében azt mondhatjuk, hogy mára a lakáshitel kondíciók is kedvezően alakulnak, és megközelítették a Nyugat-Európában szokásos, normális mértékeket. Rövid kamatperiódusú kölcsönök esetében azonban a teljes kamatkockázatot az adós viseli, ami a 15-20 éves futamidő során jelentős veszélyt rejt magában, ezért törekedni kell a fix kamatozású kölcsönök elérhetőségének javítására, és a kamat 3%-hoz közelítésére.

[244] Az USA-ban a PTI-t medián lakásár és medián háztartási jövedelem hányadosaként számítják. Átlagokat használva a mutató 1,6-1,8 között alakul. Pice to income (PTI)

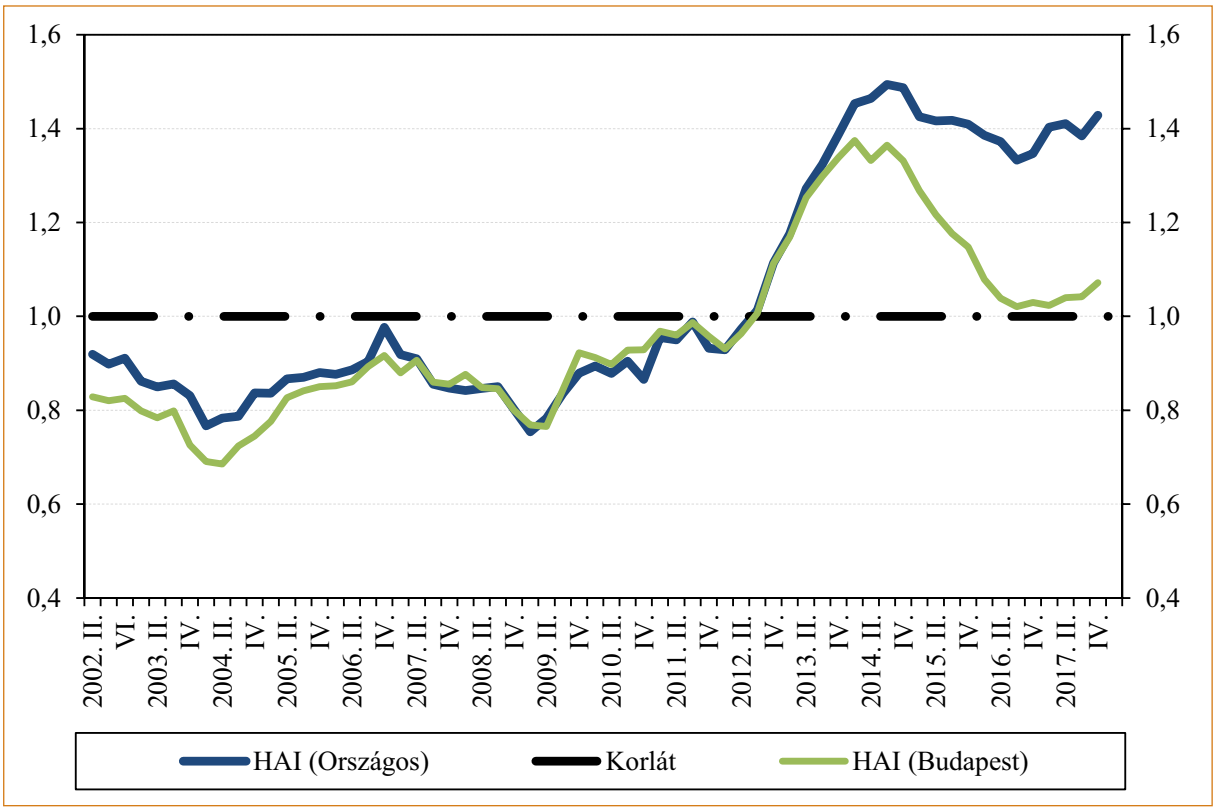
[245] A mutató neve: loan to value (LTV).

2012–14. között a keresetek növekedése és a hitelkondíciók kedvezőbbé válása az MNB monetáris politikájának köszönhetően jelentősen javította a hitelezhetőséget és a lakásvásárlási esélyeket. (46. grafikon)

Ugyanakkor azonban a lakáscélú fizetőképesség megnövekedése kiegészülve a a külföldiek befektetési célú, főleg fővárosi és környéki lakásvásárlásaival, a lakásárak brutális növekedéséhez vezetett, ami 2017-ig, különösen Budapesten már a lakásvásárlási esélyek romlását eredményezte.

A CSOK megnövelése és az új lakások kedvezményes ÁFA-kulcsának bevezetése 2017-ben a keresetek kétszámjegyű növekedése ellenére a lakásárak további gyors növekedése mellett csak kis mértékben javította a lakásvásárlási esélyeket.

46. grafikon
A lakásvásárlás elérhetőségére vonatkozó index

A mutató jelentése: Két átlagjövedelem 30%-a hányszorosa egy átlagos, 65 négyzetméteres lakás árának 70%-ával egyenlő összegű, 15 éves futamidejű kölcsön havi törlesztő részletének.
Forrás: Lakáspiaci jelentés MNB, 2018.

A használt lakások árának növekedése normális piaci viszonyok között a lakásépítés volumenének bővülését váltja ki, ami az árnövekedést is korlátozza, amint a használt lakások ára eléri azt a szintet, amikor már megéri újat építeni. 2017–18-ban azonban Magyarországon az új lakások árának, illetve építési költségének növekedési üteme nem kisebb a használt lakásokénál. Az ÁFA-csökkentés és a CSOK kínálatösztönző hatását a kivitelezők bérnövekedése, illetve az építő- és építőanyagipar profitja nagyrészt eltüntette. Az új lakások árát növeli az állami és üzleti szektor beruházásainak kiszorító hatása és puhább költségvetési korlátja is.

2.2.3. Lakásszektor és gazdasági növekedés

A GDP 2014-ben tapasztalt 3%-os, az építőipar 8,8%-os növekedése ellenére, 2013-ban történelmi mélypontot jelentő 7 300, 2014-ben 8 400, 2015-ben 7 800 lakás épült Magyarországon, amely ugyan 2017-ben 14 000-renövekedett, mégis ezek a tények gazdaság- és társadalomfejlődési szempontból mind rövid, mind hosszú távon rendkívül súlyos problémát jelentenek.

10 ezer lakás felépítése kb. 1,5%-kal járul hozzá a GDP-hez, és kb. 30-35 ezer új munkahelyet teremt.

A lakásállomány mennyiségi megőrzéséhez – a lakások átlagosan kb. 100 éves élettartamával számolva – évi 40-42 ezer lakás felépítése szükséges. Ha ezt az építési volument tekintjük a lakásépítés „normál" állapotának, akkor azt mondhatjuk, hogy minden évben, amikor ennél kevesebb épül, hiányzik valamennyi – tavaly és tavalyelőtt 30-35 ezer lakás – a társadalom és a gazdaság hosszú távon fenntartható fejlődési pályán tartásához szükségeshez képest.

Ezt a hiányzó lakásszámot nemzeti jövedelemre és foglalkoztatásra átszámítva azt kapjuk, hogy a lehetségesnél és szükségesnél 100-110 ezer fővel kevesebben dolgoznak a versenyszférában, és a GDP kb. 4,5%-kal marad el a fenntartható fejlődés megkívánta mértéktől.

Az új lakások 1000 lakosra vetített száma európai viszonylatban is nagyon alacsony. 2015-ben csak Portugáliában épült fajlagosan kevesebb lakás (0,7) mint Magyarországon (0,8). Franciaországban 6,0, Svájcban 5,8, Norvégiában 5,4, Ausztriában és Finnországban 5,3, de Lengyelországban 3,9, Szlovákiában 2,9 és Csehországban is 2,4 új építésű lakás esik ezer lakosra. (3. sz. függelék)

2.2.4. Lakáshoz jutás („Mama Hotel")

A Tárki 2015 január végén publikált tanulmánya szerint egyre több felnőtt fiatal él a szüleivel egy háztartásban. Magyarországon a 2012-es adatok szerint a 18-34 éves korosztálynak már 66 százaléka élt a szüleivel, amíg 2008-ban még csak 56 százalék. Ez az arány az észak és nyugat-európai országhoz képest is magas. Magyarországon a 18 és 34 év közöttiek kétharmada nem költözött még el, míg az északeurópai országokban a 18 évet betöltöttek 60-80 százaléka már nem otthon él.[247]

Ennek egyik okaként a lakásépítés visszaesését látjuk. Továbbá, az évente értékesített lakások száma 2007 és 2013 között drasztikusan csökkent. (47–48. grafikon)

[247] „Kiugróan alacsony ez az érték a skandináv országokban, a legalacsonyabb Dániában, ahol ebben az időszakban ezen életkorú fiatalok csupán 22-25 százaléka élt a szüleivel. Nyugat-Európa gazdagabb országaiban, Franciaországban, Hollandiában és Németországban is hasonlóan alacsony ez az érték. A magyaréhoz hasonlóan magas ez az arány az Európai Unió félperiférájának számító déli és keleti országokban, különösen Szlovákiában, Bulgáriában, Portugáliában és Szlovéniában" Részlet Sík Endre InfoRádiónak adott interjújából, 2015. január 19.

2.2.5. A lakásállomány karbantartása

Helyes törekvésként értékelhetjük a lakások hatékony energia felhasználása érdekében hozott intézkedéseket, az energetikai tanúsítványok kötelező bevezetését lakásépítés és vásárlás esetén, bár ez árnövekedést eredményez.

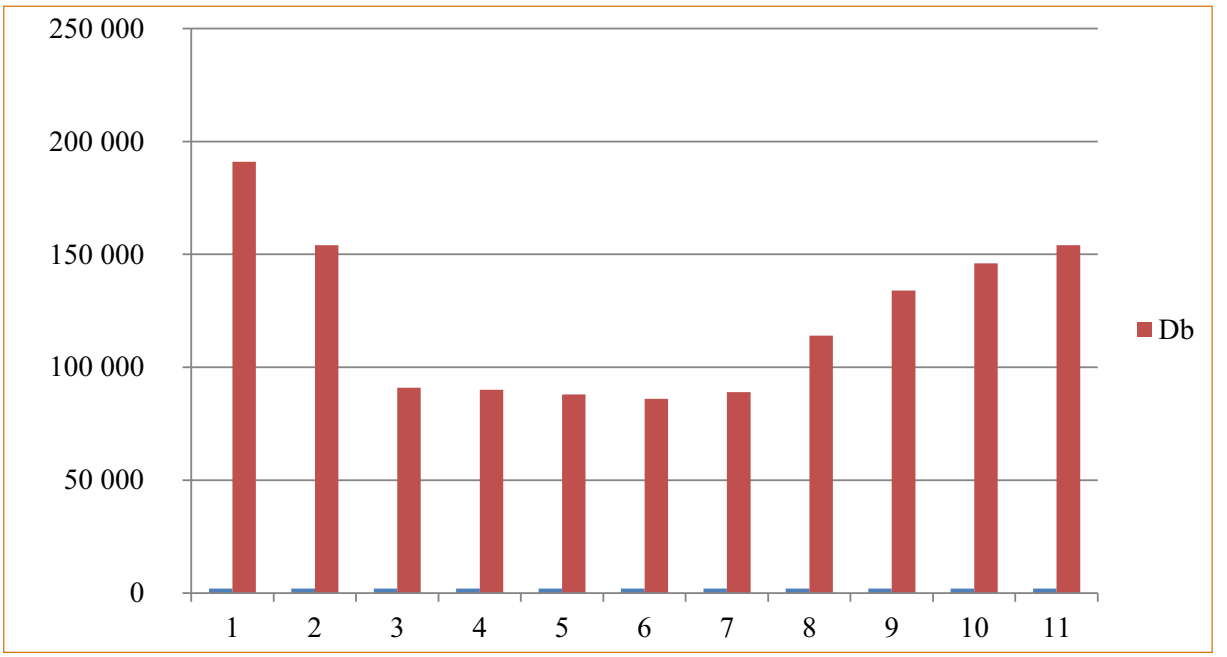
A lakástakarék-pénztári megtakarítások 30%-os támogatási mértékének megtartása, éves felső korlátjának 72 ezer forintra növelése minden lakáscélú támogatására előnyösen hat. Az ebben a konstrukcióban elérhető összegek nagyságrendje elsősorban a felújítás, korszerűsítés esetén releváns. A magasabb komfortfokozatú lakások arányát új lakások építése növelheti inkább.

47. grafikon
Az épített lakások száma Magyarországon 1960–2016

Forrás: KSH STADAT 2018. Lakás- és üdülőépítés Magyarországon (1960–)

48. grafikon
Az értékesített lakások száma Magyarországon, 2007–2017

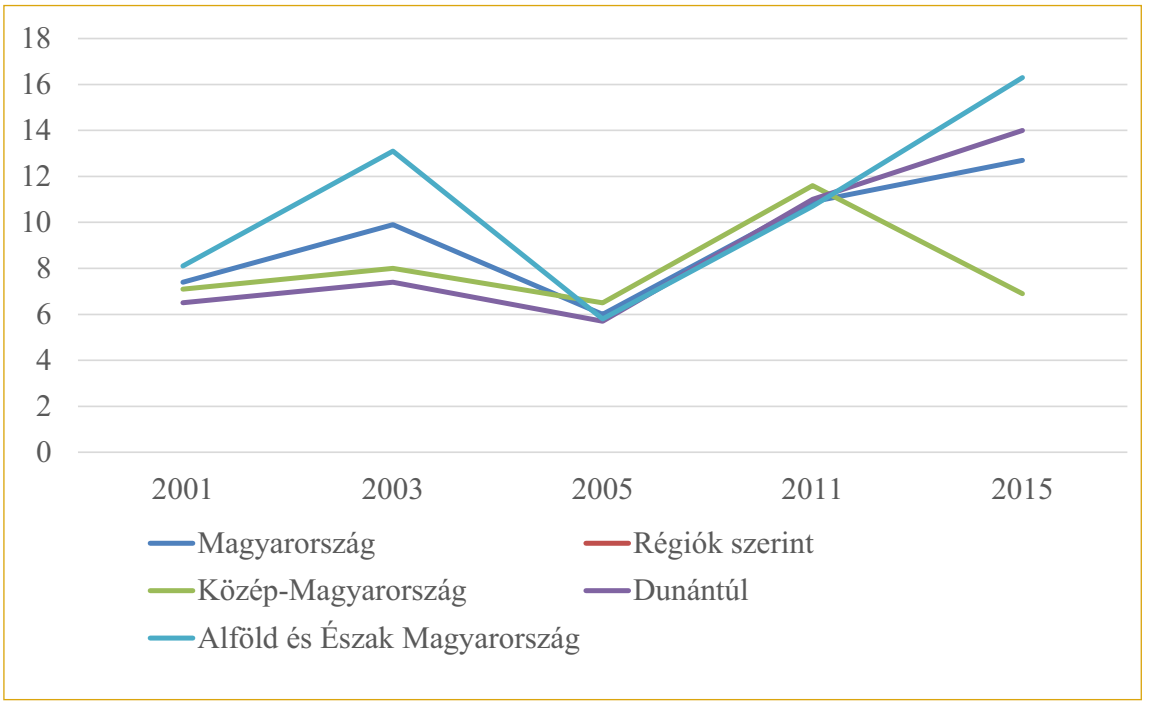

Forrás: KSH. A társadalmi haladás mutatószámai, 2017.

2.2.6 A lakásállomány és a lakásigények

2015-ben Magyarországon 4 millió 415 ezer lakás volt. Ez meghaladja a 4 millió 130 ezer háztartás számát, 1981 óta évről évre csökken a népességszám. Mennyiségi lakáshiányról tehát nem, legfeljebb elosztási, minőségi és szerkezeti problémáról beszélhetünk. (3.sz., 7.sz. függelék)

49. grafikon
Üresen álló lakások aránya Magyarországon 2001–2015 (%)

Forrás: KSH. A társadalmi haladás mutatószámai, 2017.

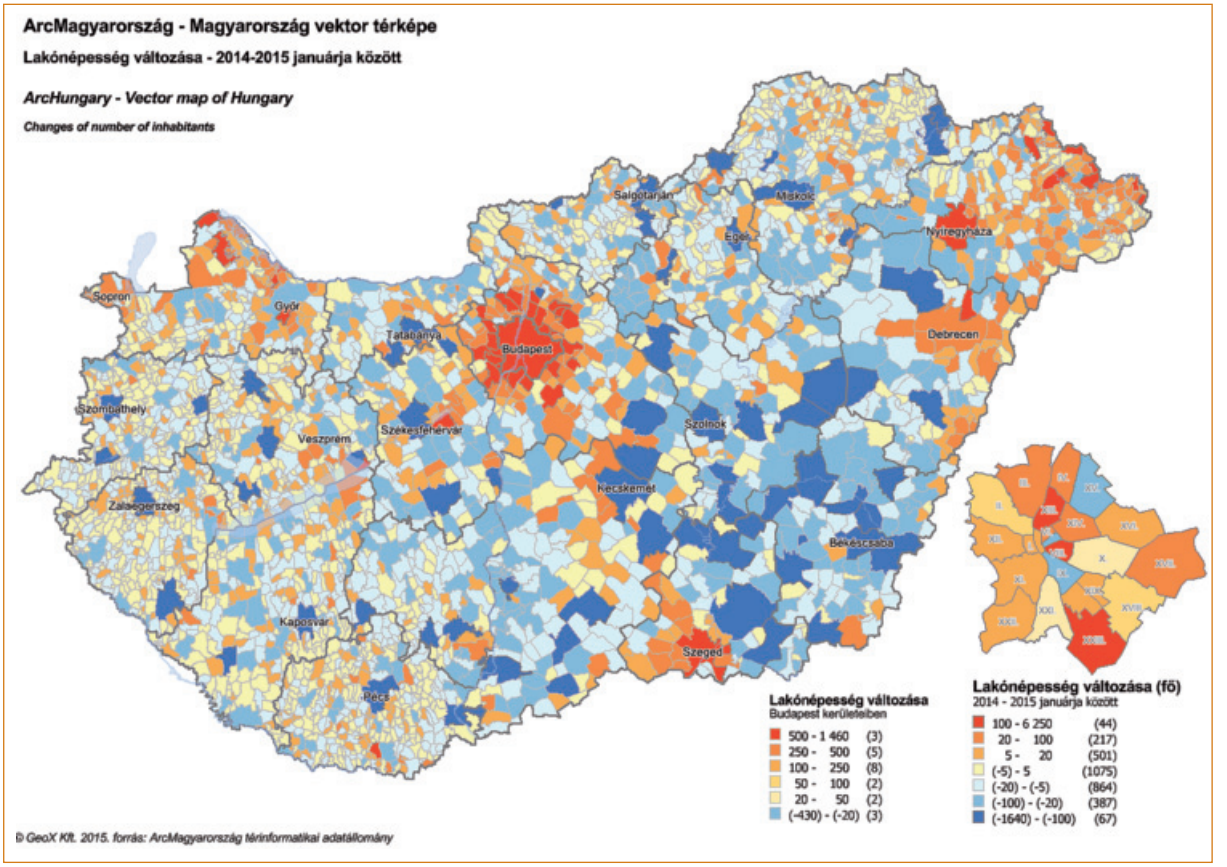
Jelenleg több mint 600 ezer lakás üresen áll, és számuk folyamatosan nő. 2003-ban a lakások 7,4%-a állt üresen, 2015-ben már 12,7%-a. A növekedés úgy ment végbe, hogy az ország központi régiójában az üres lakások aránya 7,1%-ról 6,9%-ra csökkent, miközben arányuk az ország többi részén megduplázódott. Az üresen álló ingatlanok túlnyomó többsége vidéken, nagyrészük az elmaradott térségekben található (49. grafikon). A kisvárosok, falvak és tanyák tömegesen néptelenednek el. „Szellemvárosok" állnak üresen. Ezekből mindent elvittek, ami csak mozdítható volt. Egyelőre, mint tájsebek meredeznek, és kérdés, mikor fognak teljesen elpusztulni. Magyarországon a települések kétharmada fogyásban van (50. grafikon).

Ugyanakkor kb. 4 millió ember él zsúfoltnak tekinthető lakásokban. A zsúfolt lakások gyakoriságát tekintve Magyarország negyedik az Európai Unió országainak rangsorában. (A/4.sz. függelék) Beázó tetőtől és nyirkos falaktól 2,5 millió ember szenved. (A/6. sz. függelék)

Folyamatosan nő az egyszemélyes háztartások száma, ami döntő többségében 60 éven felüli, egyedül élő idős hölgyeket jelent. Arányuk 2001–2011 között 26,2%-ról 32,1%-ra nőtt. Eközben drámaian gyarapszik a szüleikkel a „mama hotelben" együtt élő 30 éven felüli gyermekek tábora, akik nem tudnak leválni szüleikről, és önálló háztartást létrehozni, családot alapítani elsősorban a lakásvásárlás, lakásépítés elviselhetetlen pénz-

ügyi terhei következtében. A hazai lakásállomány összetétele alkalmatlan a több generációs együttélésre, ráadásul a domináns értékrend is – a nyugat-európaival összhangban – a szülőktől külön, de hozzájuk közel élést preferálja. A többcsaládos háztartások aránya 2001–2011 között 3,2%-ról 1,2%-ra csökkent.

50. grafikon
Magyarország 3.300 településéből 2.000-ben fogy a népesség

Forrás: ArcMagyarország, 2015[247]

2.2.7 A lakáshoz jutás biztonsága

A 2010–2014 közötti időszakban a megoldatlan devizahiteles problémák miatt, a családok lakhatási biztonságának megőrzése volt a legfontosabb kérdés, minden más szempontot háttérbe szorított.

A rezsicsökkentés beindítását, a bankok elszámoltatását és a devizahitelek forintosítását követően azonban magasabb prioritást kell kapjon a lakáshoz jutás, a lakásépítés támogatása, a lakásállomány megőrzése, és nagyobb figyelmet érdemelnek a lakásszektor makrogazdasági hatásai is.

A lakhatás biztonságának megőrzése azonban a továbbiakban is alapvetően fontos a gyermekvállalást segítő környezet megteremtéséhez. A lakással kapcsolatos költségek hirtelen megnövekedése a létbiztonságot olyan mértékben fenyegeti, hogy az riasztóan hat a családok gyermekvállalási kedvére. E te-

[247] http://www.geox.hu/hirek/arcmagyarorszag-terkep-uj-nepesseg-adatokkal/, letöltés ideje: 2019.01.23.

kintetben a lakáskölcsönök kamatainak váratlan növekedésében és az ingatlanadó kivetésében látunk kockázatokat, a tartósan hátralékos 130 ezer lakáskölcsön adós meglévő gondja mellett.

2.2.8. Népesség és lakásállomány

A nyugdíjrendszer fenntarthatósága és számos egyéb megfontolás miatt is szükséges a népességszám szinten tartása, amelynek feltétele, hogy 100 nő 210-230 gyermeket szüljön élete során. A kívánt gyermekszám megszületése esetén az egyensúlyi állapot elérhető lenne, ettől azonban messze állunk.

Ha a fiatal házasok leválása a szülői háztartásról – többek között a lakáshoz jutás nehézségei miatt is – időben kitolódik, lerövidül a lakásszerzéstől a feleség kb. 40 éves koráig tartó, gyermekvállalásra alkalmas termékeny időszak, s csökken az esélye a 2-3 gyermek megszületésének. Ha ezen nem sikerül változtatni, hatástalan maradhat az összes családtámogató intézkedés, bármennyibe került is.

Az évente megépülő lakások számának 7 ezerről tartósan 35-40 ezerre emelése jelentős lépés lenne a népességszám stabilizálása felé.

Ez a 35-40 ezer új lakás szükséges a fenntartható fejlődéssel összhangban álló hosszú távú lakás állomány megőrzéséhez, összetételének modernizálásához is.

Az üresen álló lakások számának növekedése a lakásállomány minőségének romlásához, a nemzeti vagyon egy részének pusztulásához vezet. E lakások lakottá válása elősegítheti a kis települések népességmegtartó képességének erősítését, családpolitikai célok megvalósítását.

2.3. Stratégiai célok

Olyan lakáspolitikát szeretnénk, amely lehetővé teszi, hogy a lakásárak, a jövedelmek, a lakás és hitelpiac összehangolása jó esélyt adjanak minden kereső házaspárnak megtakarításai és bankkölcsön segítségével – lakás tulajdonossá válni, vagy lakást bérelni, illetve ezt a családnagyság változásához igazítani. Ugyanakkor, arra törekszünk, hogy a hagyományos kaláka az érintett fiatalok saját tevékenységére is építő, az emberek közötti szolidaritást, segítőkészséget erősítő, a társadalmi kohéziót fokozó modern formái is hozzájáruljanak céljaink eléréséhez.

Lakáskoncepciónk az önálló otthonteremtést, az első lakás megszerzését, majd fenntartását és a többgenerációs családok együttélésének lehetőségét egyaránt támogatja, a kívánt gyermekek megszületésének és felnevelésének érdekében.

Munkánk során megkülönböztetett figyelemmel voltunk az 1977–1982 között született Ratkó-unokák nagy létszámú, még szülőképes korú korosztály igényeire. Olyan támogatások kialakítását látjuk indokoltnak, amelyek minden korcsoport gyermekvállalását segítik, azonban a 35–45 éves korosztály számára különösen vonzóak.

2.3.1. A lakáshoz jutás lehetőségei

A fiatal házasok lakáshoz jutását, a szülői háztartásról való leválását segíteni a lakástulajdon szerzés, vagy a több generációs lakások kialakítási feltételeinek kedvezőbbé tételével, vagy bérlakás programmal lehet.

Ehhez a lakáspolitikai célok közé kell helyeznünk a jövedelmek és az új lakás árak átlagosan 6,0-7,0-szeres arányának (PTI) közelítését a 3,0-3,5-ös szinthez. A használt lakások esetében a mutató 4,0 alatt tartását.

A *lakásár-jövedelem arány* kedvezőbbé tétele mellett a hitelképesség javítása is fontos a megfizethetőséghez. Vagyis ha a háztartás jövedelmének negyedét kölcsöntörlesztésre fordítja, akkor a felvehető lakáskölcsön összege közelítsen a lakásár 70-80%-ához (LTV). A biztonságos hitelezés jegybank által előírt korlátja Magyarországon 70%, nyugatabbra 80%. Ehhez a kamatszint alacsonyan tartása a fontos. Ha elég alacsony a kamatszint, – (hüvelykujj szabály szerint 6%-nál kevesebb) – akkor a felvehető kölcsön növelése érdekében – a futamidő meghosszabbítása is számításba jöhet. Bár, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az alacsony kamatok, kedvező kölcsön kondíciók a lakásárak jövedelmeket meghaladó növekedését és a PTI mutató romlását idézik elő.

A sajáterő igény nálunk átlagosan kb. 50%, szemben a nyugaton és északon szokásos kb. 20%-kal. Indokolt tehát a sajáterő összegyűjtésének állami támogatása is, amelynek három féle módszere ismert.

1. Lakáscélú vissza nem térítendő támogatás (up front grant)
2. Lakáscélú elő-takarékosság támogatása (Bausparkassen)
3. A sajáterő megfizetésének kedvezményezése a személyi jövedelemadó rendszerében (Baukindergeld)

Rendkívül nagy jelentőségű intézkedés volt 2015-ben a CSOK igénybevételi lehetőségének kiterjesztése használt lakás vásárlásra. Hasonlóképpen a CSOK keretében új lakás építése vásárlása esetén a legalább 3 gyermeket nevelő családok és a három gyermeket vállaló fiatal házaspárok számára 10 millió Ft vissza nem térítendő támogatás és 10 millió Ft összegű 25 év futamidejű, legfeljebb 3%-os kamatozású lakáskölcsön felvételének biztosítása, továbbá a lakásépítés ÁFA-kulcsának átmeneti csökkentése 27-ről 5%-ra 2017 és 2019 között. A cafetéria rendszer keretében bevezetésre került az a munkáltatói lakástámogatás, amely kölcsöntörlesztés támogatására is felhasználható.

Ezek az intézkedések jól szolgálják a fenti célokat, azonban a kedvezőtlen mellékhatások elhárítása érdekében további lépések is szükségesek.

Lakóingatlan árnövekedést fékező hatású, ha a támogatási rendszer a lakásépítést, bővítést, korszerűsítést preferálja a használt lakás vásárlással szemben. Ha nő a lakásépítés támogatottsága, akkor már alacsonyabb ingatlanpiaci árak mellett is érdemes építeni vásárlás helyett.

A fizetőképes kereslet hirtelen növekedésére azonban az érintett piaci szektor szolgáltatói nem kínálatuk bővítésével, minőségének javításával válaszolnak, hanem áraik és profitjuk növelésével, ha a szektoron belül nem kielégítő a szolgáltatók közötti versenyhelyzet, illetve az egyes termelési tényezőkből hiány mutatkozik. Pl. akadozik az építési telkek kialakítása, szakmunkáshiány, stb.[248]

[248] Az első FIDESZ-kormány lakástámogatási rendszerében az építés jelentős többlettámogatásban részesült a vásárláshoz képest (szocpol kedvezmény, kiegészítő kamattámogatás, részleges ÁFA visszatérítés.) Ezzel együtt 1999 és 2003 között a lakásprogram hatására megnövekedett kereslet felhajtotta a lakásárakat, amelyek a vizsgált négy év alatt két és félszeres növekedést mutattak. A kamatok csökkenése és a kölcsöntörlesztő részleteket csökkentő állami kedvezmények hatására az újlakás kölcsönök hiteldíj mutatója 1999 és 2003 között 23%-ról 6%-ra, a használt lakás kölcsönöké 27%-ról 10%-ra csökkent, miközben a háztartások átlagos jövedelme megduplázódott. Az új lakás vásárláshoz felvehető kölcsönösszeg így öt és félszeresére növekedett. Átlagos esetben ezért Budapesten a lakásárak hitelből finanszírozható hányada 17%-ról 38%-ra, míg az ország egészét tekintve 23%-ról 48%-ra növekedett.

A CSOK túlzottan a harmadik gyermek támogatására fókuszál, és nagyon hiányzik a támogatott célok közül a lakásbővítés.

Bár nincs lehetőség nagyszabású bérlakás-építési programmal érdemben javítani a lakáshoz jutási esélyeket, azonban állami támogatással és az önkormányzatok, valamint a munkáltatók részvételével célszerű lehet bérlakás, illetve lízing program indítása a helyi lakásgondok megoldására. A települési önkormányzatok gyakran nem rendelkeznek eszközökkel bérlakásaik hosszú távú fenntartására, azonban hajlandóak munkahely-teremtési céllal használt lakások megvásárlásával és felújításával olyan bérbe (lízingbe) adható állomány kialakítására, amelyet bérlőik fokozatosan kivásárolnak.

2.3.2. Konkrét javaslatok

A HISZÜK program és a lakáshoz jutás

A Hivatásos Szülők (HISZÜK) program bevezetése főállást biztosítva méltányos jövedelmet nyújt a (több) gyermeket vállaló szülők részére. A program lehetővé teszi a 35–45 éves korosztály helyzetbe hozását, és az elnéptelenedő települések felfejlesztését. A két program együttes alkalmazása mind a lakáshoz jutást, mind a gyermekvállalási kedvet erősítheti.

A program szerint, a Gyermek kártya (Mária kártya) bevezetésével – célzott támogatás nyújtása válna lehetővé, amely támogatás lakásbérlet vagy hiteltörlesztés, stb. céljára használható fel. Ezzel egyszerre valósulhat meg a gyermekvállalás támogatása és a piacbővítés, valamint a belső fogyasztás élénkítése is.

CSOK korrekció

- Új lakás építéséhez, vásárlásához a kedvezmény összege jelenleg az első gyermek után 600 ezer, a második után 2 millió, a harmadik után 7 millió 400 ezer Ft.
  A CSOK jelenlegi rendszere nem segíti eléggé az első és a második gyermek vállalását, túlzottan harmadik gyermek centrikus. Azonban ahhoz, hogy a harmadik gyermek megszülessen, nyilvánvalóan előbb meg kell születnie-e az első és a második gyermeknek is. Ezért a CSOK rendszerét úgy javasoljuk átalakítani, hogy az első és a második gyermek megszületését a jelenleginél nagyobb mértékben támogassa.
  Az új lakás építése, vásárlása esetén járó kedvezmény mértéke az első és a második gyermek után 3-3 millió Ft, a harmadik után 4 millió Ft, minden további gyermek után 3 millió Ft legyen.
- Legalább két gyermeket nevelő igénylő esetén a kedvezmény legyen felhasználható lakásbővítésre is. A kedvezmény mértéke legyen az új lakás vásárlása esetén járó összeg fele. A lakásbővítési célú felhasználás tegye lehetővé a kedvezmény igénybevételét két szomszédos panellakás egybenyitásához is.
- A vissza nem térítendő rész „várománnyá" alakítása, kölcsönként kezelése.
  Lehetne a CSOK is kölcsön, amit a futamidő első tíz évében nem kell törleszteni – sem tőkét, sem kamatot. Minden egyes gyermek megszületésekor az állam csökkentené az adott gyermek után járó kedvezmény és az időközben felhalmozódott kamatok összegével a tartozást. A harmadik gyermek megszületésével megszűnik a tartozás. Ha háromnál kevesebb gyermek születik tíz év alatt, akkor a megszületett gyermekek számától függően marad fenn tartozás, amelynek a visszafizetése az állam számára a 10. év végén esedékessé válik. Az erre a célra pénzintézettől felvett kölcsön minősüljön új lakás célúnak.
- A jelenlegi szabályozás 10 éven belül határidőt ír elő az első és a második gyermek megszületésére. A belső határidők nem teljesítése szerződésszegés, ami gyermekszületést megakadályozó szankciót von maga után. Ugyanakkor 10 éven belül mégis megszülethet három gyermek. Ezért indokolt lenne eltekinteni a belső határidők előírásától.

Ez a konstrukció feleslegessé teszi a büntető kamatokkal fenyegetést a vállalt gyermekek meg nem születése esetén, ugyanakkor kellő megfontolásra készteti a fiatalokat a kedvezmény igénylésekor.

– A CSOK-hoz tartozó kedvezményes kölcsönre elő kell írni a programban résztvevő bankok számára a kötelező, egyszerűsített költségszerkezet alkalmazását.

Lakáscélú szociális hozzájárulási adó visszatérítése a gyermeket szülő 35-45 éves nőknek

A juttatásból azok az 1974 és 1981 között született, házasságban élő nők részesülhetnének, akik 2017. január 1-éig legfeljebb 1 gyermeket szültek, és 2017 áprilisa után még gyermeket szülnek.

A jogosultak az igénylést megelőző 5 esztendei foglalkoztatásuk után befizetett szociális hozzájárulási adót, de legfeljebb 4 millió Ft-ot használt lakás vásárlásra, felújításra, korszerűsítésre és bővítésre, továbbá 2021-től lakásépítésre, új lakás vásárlására vehetnének igénybe.

Ha az 5 évi szociális hozzájárulási adó nem éri el a 4 millió Ft-ot, akkor a 4 millió Ft-os összegig a hiányzó részre a férj hasonló szociális hozzájárulási adója, vagy kamatmentes kölcsön igényelhető. Amennyiben a nő házas, akkor a fenti 4 millió Ft-hoz jár(ul)na 2 millió Ft kamatmentes kölcsön 25 éves lejárattal.

A javaslat célzottan a Ratkó-unokák első és második gyermekének megszületését kívánja elősegíteni az első lakás megszerzésének és felújításának támogatásával, illetve később egy új lakás vásárlásának támogatási ígéretével. Így gondolja enyhíteni a támogatási rendszer túlzott építés és harmadik gyermek centrikusságát.

A saját erő felhalmozás SZJA kedvezménye (Baukindergeld)

A Németországban alkalmazott Baukindergeld mintájára az első saját tulajdonú lakás megszerzéséhez felhasznált saját erő öt éven keresztül, egyenlő részekre elosztva és maximálva csökkentheti a személyi jövedelemadó alapját. A lakástulajdon megszerzését követő első öt évben csökkenti a lakással kapcsolatos kiadásokat.

Lakáskölcsön törlesztés SZJA kedvezménye, támogatás

– A kiskorú gyermeket nevelő adós esetén a lakáscélú kölcsönök törlesztő részleteinek vagy csak kamatainak levonhatóvá tétele a személyi jövedelemadó alapjából. A kölcsöntörlesztés terheit csökkenti a futamidő során.

– A lakáskölcsön futamidejének első tíz évében a költségvetés a törlesztésnek gyermekenként 20%-át, de legfeljebb 60%-ot az adós helyett megfizeti.

  Minden gyermek születése csökkentheti a törlesztő összeget. A támogatás a családokat a minél korábbi gyermekvállalásra ösztönzi.

  Hasonló hatású megoldás a HISZÜK programban kidolgozott Gyermek (Mária) kártya, amely felhasználható a lakáskölcsön törlesztésére is.

Gyermeket nevelők kedvezménye a helyi ingatlanadózásban

Az ingatlanadóról rendelkező törvény a lakástulajdonra történő adókivetés jogát a települési önkormányzatokhoz rendeli. A helyi lakásadóról szóló rendeleteikben a helyi önkormányzatok rendszerint figyelmen kívül hagyják a lakástulajdonosok családi körülményeit, jövedelmi viszonyait, mivel a törvény ezzel kapcsolatban nem tartalmaz semmilyen előírást.

Indokolt, hogy a helyi ingatlanadóról szóló törvény módosításával kerüljenek figyelembevételre a gyermeket nevelő családok szükségletei, és a törvény legyen tekintettel a lakásokban élők számára.

A helyi ingatlanadóról szóló törvény rögzítse, hogy azon lakásra, amelyben három vagy több kiskorú gyermek él, nem szabható ki adó, illetve egyébként az adó kiszámításánál minden, a lakásba bejelentett személy 25 négyzetméterrel csökkenti a lakás adóköteles alapterületét.

Intézményfejlesztés a lakáshitelezésben

A miniszterek feladat- és hatásköréről szóló törvény szerint a lakáspolitika a pénzügyminiszter feladata. Szükséges lenne a megfelelő szervezeti egység létrehozása a pénzügyminisztériumban, a miniszterelnöki kabinetben, önálló szakreferensi státusszal együtt.

El kellene érni, hogy a lakáshitelezésben a bankok által alkalmazott kamatfelár ne haladja meg a szomszédos európai uniós tagországokénak átlagát.

Ahhoz, hogy a kartellszerűen és drágán működő bankrendszer átalakuljon, valódi versenyhelyzet jöjjön létre, és a bankok képesek legyenek jó minőségű szolgáltatásokat nyújtani méltányos haszonért, szükség van részben vagy egészben állami tulajdonú banki szereplőkre a piacon, valamint az MNB felügyeleti és szabályozó szerepének erősödésére, továbbá programjaira.

Az MKB maradjon állami irányítású bank, erős lakáshitelezési üzletággal. Ez az állami irányítású bank segítene érvényre juttatni a kormány lakáscélú prioritásait, erősítené a bankok közötti versenyt.

Lakáskölcsönök egységes költségszerkezete

A fair banki törvény és az MNB „ügyfélbarát kölcsön" kezdeményezése jó irányba tett lépések, de nem rendelkeznek egyértelműen a hosszú lejáratú jelzálogkölcsönök költségszerkezetéről. A bankok hitel kínálata összehasonlíthatatlan a bankonként eltérő és teljesen egyedi költségtípusok miatt. A kondíciós listában közölt kamatok egyáltalán nem tájékoztatnak korrekten a valódi költségekről. A legzavaróbb a „kezelési költség" alkalmazása, ami a kamat mellett felszámított kettes számú kamat. Egyetlen funkciója a zavarkeltés. Semmilyen szolgáltatás nincs mögötte, hiszen a számítástechnika, hitelkezelés, stb. költségek fedezete a kölcsönön realizált kamatbevétel. Viszont minél többcsatornás a kölcsönök árazása, annál nehezebb az ügyfeleknek képet alkotni a valódi költségekről, és azt összehasonlítani a többi bankéval. A THM sokak számára érthetetlen marad.

A „fair" banki törvény módosításával kerüljön előírásra a jelzálogkölcsön minden pénzintézet számára egységes és kötelező költségszerkezete, amely a kölcsön szerződésszerű teljesülése esetén két elemből áll.

– A folyósításkor esedékes, egyszeri, legfeljebb a kölcsönösszeg 1%-át kitevő folyósítási vagy záró díjból, ami a kölcsönösszegbe beszámítható.
– Kamatból, amely állandó, vagy kamatperiódusonként, a banktól független forráskölcség-változást jelző indexhez kötötten módosul.

A jelzálogkölcsönök egységes, mindenki számára érthető, és minden pénzintézet számára kötelező költségszerkezet előírása a hitelfelvevők tisztán látását javítja és a versenyhelyzetet erősíti.

Fix kamatozású lakáskölcsön jegybanki forrásból

A jegybanki alapkamat csökkenése nyomán ma már 3% körüli kamatozású kölcsönök is felvehetők 3-6 hónapos kamatperiódussal. Viszont a lakáshitelek hosszú, 15-30 éves futamideje alatt azonban ki-

számíthatatlan mértékben változhat a kamatszint, és a törlesztő részlet, ezért az emberek bizalmatlansága a bankokkal szemben erős visszatartó erő a hitelfelvételtől.

Megoldja a problémát, ha a bankok a futamidő alatt állandó törlesztési részletet tartalmazó, legfeljebb 3% kamatú kölcsönt nyújtanak jegybanki forrásból. Ekkor a törlesztőrészlet összege nem változik a futamidő során, amit a kölcsönszerződés tételesen rögzít a törlesztés dátumainak és változatlan összegeinek a felsorolásával. A kölcsön összege legfeljebb 20 millió Ft, futamideje legfeljebb 20 év lehetne.

A kereskedelmi bankok által nyújtott kölcsönökre is érvényesek lennének a jelzálogbankokról szóló törvény előírásai.

A jegybank a kedvezményes forrást a kölcsönt nyújtó bankok jelzálogbankjai által kibocsátott 10 éves futamidejű, 1% kamatú jelzáloglevelek megvásárlásával bocsátaná a programban résztvevő pénzintézetek rendelkezésére.

Az MNB-nél évente kerülne meghatározásra az a keretösszeg, amelyet a jegybank a lakáskölcsön fedezetű jelzálog levelek megvásárlására fordíthatna.

Az MNB 2017-ben meghirdetett swap és jelzáloglevél vásárlási, valamint fogyasztóbarát lakáshitel programja javaslatainkkal összhangban alakult.

Lakásépítés-támogatás kalákában

A kormány kísérje figyelemmel az új lakások árának és az építési költségeknek az alakulását. A telekkialakítás ösztönzésével, a versenyhelyzet erősítésével fékezze az árak növekedését.

Egyes önkormányzatok már ma is kínálnak ingyen telket a fiatalok számára, amit érdemes volna szélesebb körben is elérhetővé tenni.

A „Házat-Hazát" Alapítvány támogatása

A „Házat-Hazát" közhasznú alapítvány, megtöbbszörözve a rendelkezésre álló forrásokat, évtizedek óta jelentős eredményeket mutat a fiatalok új lakáshoz juttatásának segítésében (11. sz. függelék). A kimagaslóan költséghatékony megoldások szélesebb körű hatása állami szerepvállalással tovább növelhető.

Javasoljuk az alapítvány tevékenységének átvilágítását és éves, garantált lakásszám felépítésének a megszervezéséhez folyamatos támogatás biztosítását.

A mozgalom keretében végzett kaláka munka számítson a középiskolások által kötelezően végzendő önkéntes munkavégzésnek, és legyen adómentes.

Bér/lízing lakás program önkormányzatok és munkáltatók részvételével

Az önkormányzatok és a munkáltatók, illetve az MNB bevonásával kerüljön kiírásra olyan államilag támogatott bérlakás (lízing) program, amely megfizethető lakbérek kialakítása érdekében mind a beruházók, mind a bérlők számára kedvezményeket biztosít. Ez a tehervállalás megosztásával, pontosan meghatározott helyi lakásgondok folyamatba ágyazott megoldását segítheti elő, egyben növelheti a települések népességmegtartó erejét.

A program a versenyszféra nagy munkáltatói mellett a közszolgálatban dolgozók, közalkalmazottak (pedagógusok, orvosok, rendőrök, katonák) lakáshoz jutását segítheti. De itt említendő a HISZÜK program is, amely 3 gyermek vállalása esetén, biztosíthatja a lakásbérlet (vagy lízing) költségfedezetét.

63. kép
A Házat-Hazát mozgalom 50 lakást épített fel az elmúlt évtizedekben

A program keretében a települési önkormányzat vissza nem térítendő állami támogatás és kedvező kamatozású (kamatmentes) kölcsön segítségével megvásárolja és felújítja az illetékességi területén lévő, akár üresen álló lakást, és bérbe (lízingbe) adja a projektben résztvevő munkáltatóval együtt kiválasztott bérlőnek (lízingelőnek), a majdani tulajdonosnak. Az önkormányzati kölcsönhöz az MNB nyújtja a kamatmentes forrást.

A bérlő a futamidő során havonta bérleti (lízing) díjat fizet, és fokozatosan növeli tulajdoni hányadát a lakásban, amíg a futamidő végén teljes jogú tulajdonossá válik. A bérlő a futamidő közben egy összegben is bármikor megfizetheti a lakás maradvány értékét a tulajdonszerzéshez.

Az önkormányzat a program keretében új lakások építése mellett is dönthet, amihez kedvezményesen vagy akár ingyen is juttathat telket.

Az építési és felújítási munkák során a költségek csökkentése érdekében alkalmazható a Házat-Hazát Alapítvány kalákán alapuló módszertana, és felhasználásra kerülhetnek a helyi anyagokra és szaktudásra alapuló építési technológiák (vályog, kenderbeton, szalmabála, stb.), valamint környezetbarát, ökológiai szennyvízkezelési megoldások is, amelyek programba kerülését az állam pályázat kiírásával segítheti.

Gazdaságos és környezetbarát lakásépítési technológiák

Kerüljön kiírásra pályázat olyan gazdaságos és környezetbarát lakásépítési technológiák, fűtési és szennyvízkezelési módok alkalmazására, amelyek kiváltják az építőanyag importot, valamint elősegítik a helyben lakók foglalkoztatását és a helyben rendelkezésre álló anyagok felhasználását. Ilyen pályázat keretében is kapjon szerepet a „Házat-hazát” közhasznú alapítvány, és más hasonló szervezetek.

64. kép
dr. Lőrinc Kálmán előadása a „Jövőnk a gyermek” konferencián

Az üresen álló ingatlanok hasznosítása

A családalapítás, a munkahely biztosítás és a lakáshoz való hozzájutás erőteljesebb összehangolására van szükség.

Az üresen álló, de jó állapotú lakások hasznosítása érdekében kerüljön kialakításra járási szintű lakásvagyon nyilvántartás.

Az ingatlan nyilvántartásban szereplő 115 évesnél idősebb tulajdonosok ingatlanai 2017-ben a törvény erejénél fogva állami tulajdonba, és a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő kezelésébe kerültek. Az MNV, és

az érintett önkormányzatok bevonásával induljon projekt az üresen álló ingatlanok hasznosítására, és környezetbarát, családi gazdaságok kialakítására.

Az önkormányzatok fejlesztési programja[249] részeként készítsenek terveket az elhagyott ingatlanok hasznosítására. Megoldására, módszereire vannak működő példák. A tapasztalatok felhasználásával segíteni lehetne a települések lakosságmegtartását és/vagy növelését (12. sz. függelék, Bácsalmás)

Munkahelyteremtés érdekében pályázatok kiírásával lehetne ösztönözni az önkormányzatokat, hogy több település összefogásával hozzanak létre mintagazdaságokat, kertészeteket stb.

A nemzeti lakásvagyon további pusztulása megállítható a rászoruló fiatal házasok lakáshoz juttatásával (vásárlás, felújítás, bérlés támogatása). Szükséges egy országos program elindítása, amely az elhagyott, vagy tartósan eladásra váró lakások, házak, telkek megszerzését támogatja fiatal házasok számára. Itt a fő célcsoport a fiatalok, de jól járnak az intézkedésekkel más érintettek is, így az önkormányzatok, és a helyi vállalkozások is. A program komplexitása azért fontos, hogy a társadalom is könnyebben befogadjon egy ilyen intézkedéscsomagot.

Célszerű adókedvezménnyel ösztönözni a vállalatokat, hogy dolgozóiknak nyújtsanak lakhatási támogatást (vásárlás, lakbér), és a családok számára építsenek lízingelhető lakásokat, amelyek egyidő után tulajdonná válhatnak.[250] Azokon a településeken, ahol az állami szervezetek – pl. határőrség, katonaság, rendőrség, stb. – munkaerőhiánnyal küzd, az állam az önkormányzatok bevonásával teremthet letelepedési, lakhatási lehetőséget.

A lízingelési megoldás azért célszerű, mert a lakáshoz jutó fiataloknak is tenni kell valamit az otthonért, vagy a felújított otthonhoz jutásért, és mivel a sajátjukká válik, költségkímélő, sőt, jobban vigyáznak rá, s így az otthonok tartósan jó állapotban maradhatnak.

Lakás rezsi

A lakással kapcsolatos infrastrukturális szolgáltatások (víz, gáz, villany, távhő, telefon, csatorna, szemétszállítás) területén az elhibázott privatizációs szerződésekkel az állami monopóliumok helyett magán monopóliumok kerültek kialakításra, amelyek a szolgáltatás tartalmának szűkítésében, az árak növelésében és a fogyasztók megtévesztésében kontrollálhatatlanokká váltak, s ezért a rezsi költségek robbanásszerűen emelkedtek.

Folytatni kell a rezsicsökkentés programját. A privatizációs szerződések felülvizsgálatával, a szolgáltató vállalkozásokban állami és önkormányzati tulajdonszerzéssel javítani kell a szolgáltatók elszámoltathatóságát, és a szolgáltatás minőségét, ahol lehetséges, ott versenyhelyzetet kell teremteni a szolgáltatók között.

- Tovább kellene bővíteni a nemzeti infrastrukturális szolgáltató vállalat tevékenységi körét.
- A telefon (mobil és vonalas), valamint internet szolgáltatás kimaradt a rezsicsökkentésből. Az állami tulajdonú szolgáltató működésének megkezdésével lényegesen csökkenthetők a szolgáltatási díjak, javul a szolgáltatás minősége, – (ahogyan ezt Ausztria példája is bizonyítja).
- A fogyasztóvédelem területén olyan szervezeti egységet kell létrehozni, amely az ügyfélpanaszok nyomán folyamatosan figyelemmel kíséri, ellenőrzi az infrastrukturális szolgáltatók szerződési és számlázási (távszámlázási) gyakorlatát.

[249] Az önkormányzatokra vonatkozó program, az erőforrások szűkössége miatt később készül el.

[250] A napokban vált pályázati támogatás elérhetővé vállalatok részére munkásszállás építéséhez.

A tömeges kilakoltatások helyett

Körülbelül 130 ezer lakáskölcsön rendelkezik még ma is több mint három havi hátralékkal. Az adósok jelentős része potenciális, vagy tényleges szülő és család.

- Az MNB koordinálása mellett folytatni kell a bankok és a tartósan hátralékos adósok közötti egyeztetést.
- A Nemzeti Eszközkezelőt alkalmassá kell tenni a fentieknek megfelelő számú kölcsönszerződés átvállalására, és a tartozás diszkontált összegének kifizetésére a kölcsönt nyújtó bankok számára.
- Azok a családok, amelyek elveszítik lakástulajdonukat, mindent elkövetnek azért, hogy visszaszerezzék azt, ezért ki kell dolgozni számukra a visszavásárlás feltételeit. Meg kell vizsgálni az együttműködés lehetőségét a családi csődvédelem rendszerével.
- Sok család évtizedekig, vagy soha nem lesz képes lakás tulajdonának visszaszerzésére, esetleg másutt kisebb, olcsóbb lakásba költöznek, ezért a Nemzeti Eszközkezelőt fel kell készíteni hosszabb távon több tíz-, esetleg százezres nagyságrendűre növekvő állami tulajdonú bérlakás állomány tartós kezelésére.
- Meg kell vizsgálni, hogy a bérlakás törvény előírásai mennyiben alkalmazhatóak az Eszközkezelő tulajdonába került lakásokra és bérlőikre – különös tekintettel a lakbér mértékére és a megállapítás szabályaira, a lakással való rendelkezés (csere, befogadás, felújítás, stb.) szabályaira.
- A törlesztésre képtelen adósok egy része várhatóan a lakbér és a rezsi költségeit sem tudja fedezni. Ezek gyermeket nevelő részének a HISZÜK program tud megoldást kínálni, másrészt meg kellene vizsgálni, hogy a jelenlegi szociális támogatási rendszer (települési támogatás) képes-e kezelni az új bérlők támogatási igényeit, vagy szükséges-e egy új lakbér támogatási rendszer létrehozása.
- Ki kell alakítani az állami bérlakás/lízing kezelés intézményeit.

3. Szülőkötvény

Monostori András[251]

65. kép
Monostori András előadása 2018. június

Összegzés

A szülőkötvény a felnevelt gyermekek számától függően biztosíthatja az állam által gyermekek utáni támogatás, valamint a család, és a további családtámogatók által a kötvényszámlára befizetett, kamatokkal növelt összegből kiegészítő nyugdíj járadék fizetésének lehetőségét, a szülő/anya/ nyugdíjba vonulását követően 15 évig.

A javasolt szülőkötvény olyan intézmény, amely több szempontból hordoz előnyöket. Egyrészt a gyermek születésekor megnyíló kötvényszámlán állami garanciával évenként, 18 éven keresztül jóváírt, a gyermek(ek) utáni támogatások felhalmozott összegének kifizetése, a költségvetést csak a kötvény lejáratát követően (a megnyitást követő 30–35 év után) terheli. E mellett a szülő, a család, a további támogatók által történő befizetések növelhetik az állam által biztosított összeg kiegészítését előtakarékoskodás formájában és így a lejáratkori összeget. Másrészt, a kötvényösszeg járadék formájában történő kifizetése, a szülők nyugdíjas éveiben 15 éven keresztül kiegészítő jövedelmet nyújthat a szülők számára, amelynek egy része minden bizonnyal felhasználható lehet az unokákra való költekezés során. Harmadrészt a gyermeknevelésre fordított láthatatlan munka értékének kifejezése biztonságosabb jövőképet jelenthetne a gyermekeket nevelő fiatal szülők számára.

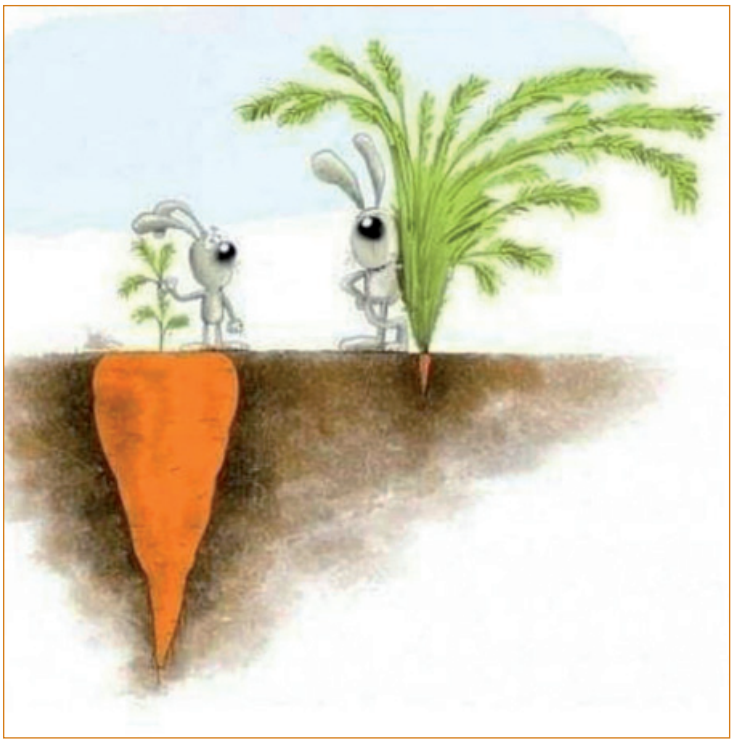
[251] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Bacsó Anna, Csomós József, ifj. dr. Fekete Gyula, dr. Giday András, Jáky Miklós, Kükedi Zsolt, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabadkai Attila, dr. Szegő Szilvia, Szvitek Attila Imre.

3.1. A megoldani kívánt feladat

Az alapprobléma, hogy a gyermekeket nevelő szülők – a társadalom működőképességének fenntartására – befektetett munkája nem fejeződik ki a gazdasági jövedelem-áramlási folyamatokban, amely veszélyezteti a fenntarthatóságot, lassítja és eltorzítja a gazdaság fejlődését és téveszméket alakít ki a társadalmi hasznosság fogalmáról.

A gyermeket nevelő szülők méltánytalanul hátrányos jövedelmi helyzetbe kerülnek egész életükben, ami őket még nyugdíjas korukban is elkíséri. Több gyermek felnevelésével ez a hátrány többszöröződik. Ennek a méltatlan helyzetnek a nyugdíjas időszakra vonatkozó egyik megoldását jelentheti a szülő kötvény.

A kiegészítő nyugdíjjáradék az állam számára, a kötvény lejáratát követően 15 éven keresztül jelentene költségvetés részére tervezhető kiadást.

66. kép
A látszat csal?

3.2. A szülőkötvény főbb paraméterei

A gyermeket nevelő szülő gyermekei után névre szóló kötvény megnyitását igényelheti a meghatározott feltételek mellett.

A kötvény megnyitásának időpontja az első gyermek születésének dátuma. A megnyitott számlára évenként egy alkalommal az Állam jóváírja az összeget. Az évenkénti támogatás összege gyermekszámtól függően évi 36–240 ezer Ft, aminek (értékkövető) jóváírását az állam a kötény teljes futamideje alatt biztosítja.

A kötvény futamideje, a kibocsájtás napjától számított 18 év, támogatási időszak, valamint – a szülő nyugdíjba vonulásáig – kamatozási időszak. A kötvény számlán nyilvántartott és befektetett összeg értékállóságát változó kamatozással, az éves kamat biztosítja, melynek mértéke az évenként meghatározott kamatbázis és a kamatprémium értékének összege. A kamatbázis megegyezik a megelőző naptári évre vonatkozóan a KSH által közzétett éves átlagos infláció mértékével, a kamatprémium mértéke 3%/év.

Az első gyermek születésével megkezdődik a konstrukcióba történő rendszeres befizetés, és a gyermek felnevelése esetén, 18 éven keresztül folytatódik.

Második, illetve további gyermekek születésével a támogatás összege növekedne. A gyermek utáni befizetés, több gyermek esetén az utolsónak született gyermek 18-ik éve betöltéséig, legfeljebb azonban az anya (apa) nyugállományba vonulásának időpontjáig tart, attól függően, hogy melyik következik be korábban.

Az első gyermek utáni támogatás megszűnését követően a felhalmozott összeg évenkénti hozammal növelve tovább kamatozik az eredeti kamatfeltételekkel az anya (apa) nyugdíjba vonulásáig, vagyis a nyugdíj kiegészítő járadék folyósítás megnyílásának időpontjáig. A további gyermekek esetében hasonló a folyamat.

A szülőkötvény számlára a családtagok (mások) is befizethetnek.

A Kötvény megnyitását megelőzően a szülők nyilatkoznak arról, hogy milyen arányban vesznek részt a gyermek nevelésében. A kötvény lejáratát követően a nyilatkozattal meghatározott arányban részesülnek a járandóságból.

15. táblázat
A szülőkötvény állami hozzájárulásának évenkénti összege

Gyermekek száma	1	2	3	4	5
Állami támogatás (Ft/év)	36 000	42 000	54 000	54 000	54 000
Éves hozam	nettó 3%/év				
Lejáratkori várható összeg (Ft)	1 838 067	2 021 314	2 449 648	2 309 029	2 176 481
Nyugdíj kiegészítő járadék várható összege 15 éven keresztül (Ft/hó)	10 211	21 441	35 050	47 878	59 970

Készítette: Monostori András

A szülőkötvény kibocsájtása az állami költségvetésre kifizetés nélküli adminisztrációs terhet jelent. A költségvetés terhére történő kifizetés időszaka az anya nyugdíjba vonulásakor kezdődik (14. táblázat).

Megfontolandó annak biztosítása is, hogy a családhoz tartozó munkavállalók (apa, munkába lépő 18 évüket betöltött gyermekek) személyi jövedelemadó 1%-át is befizethesse a kötvény számlájára. Az SZJA 1%-ra vonatkozó rendelkezés szabad lehetőségének családon belüli kiterjesztésével a kötvény futamideje alatt tovább növelhető a kötvény számlán elhelyezett összeg.

Hasonlóan megfontolandó lenne a munkaadók által biztosított cafeteria rendszer elemeinek bővítése a szülőkötvénybe történő befizetéssel.

A kötvény számlán nyilvántartott befektetési egységek évenkénti tőkésítéssel felhalmozott aktuális piaci értéke az anya nyugdíj jogosultságának megnyílását követően, nyugdíj kiegészítő járadék /szülőjáradék/ formájában kerülne folyósításra, 15 éven keresztül. A szülő aktív korban vagy nyugdíjas korában bekövetkező esetleges halála esetén, a kötvényszámlán nyilvántartott összeg teljes összege vagy a kifizetés időszakának megkezdése után fennálló maradvány összeg kifizetésre kerül a kötvény megnyitásakor megnevezett kedvezményezettek, illetve örökösök részére.

A kötvényt várhatóan a közép- és alsó középosztályba tartozó szülők vennék igénybe, akiknek a jövedelmei az évenként megállapított minimálbért, illetve a garantált bérminimumot meghaladja, de nem éri el az átlagkeresetet. Ennek a társadalmi csoportnak a létszáma egy adott évben anyaságot vállaló nők létszámának 70-75%-ra tehető.

További megfontolandó szempontok

- A konstrukció tartalmazzon-e kötelező évenkénti anya/szülő/családi befizetéseket az állami hozzájárulás feltételeként vagy kiegészítésére, 40 eFt/család/év?
- Anya/szülő részére nyitott 1 db kötvény vagy gyermekenként nyitott kötvények együttes portfoliója kerüljön kialakításra.
- Válás, újra házasodás esetén, a gyermek másik családba kerülésekor, hogyan oszlik meg a támogatás. (Elvi megközelítésünk, hogy a válás ne okozzon előnyt egyik fél számára sem)
- Külön kötvények esetében a gyermekkel együtt a kötvény átkerülhet a nevelőszülőkhöz?
- Anya/szülő korai halála esetén a hogyan változik a kötvény tulajdonos személye: apa, nevelő szülők, örökösök.

4. Társadalombiztosítási kötvény

ifj. dr. Fekete Gyula[252]

67. kép
ifj. dr. Fekete Gyula előadása a konferencián

Összefoglaló

Napjainkban a fiatal anyák többsége tart a gyermekvállalást követő állásvesztéstől, és az ezzel járó nyugdíj- és egészségbiztosítás nélküli időszak hátrányos következményeitől. Még gyermekeik megbetegedése esetén is fenyegeti őket a munkanélküliség lehetősége, amennyiben a munkaadó hosszabb ideig nem számíthat a munkájukra. Az ilyen esetek arra hívják fel a figyelmet, hogy a gyermekvállalást a létbiztonság hiánya is akadályozhatja, nem csak a közvetlen anyagi okok. Szükséges lenne ezért a szülőket az ilyen bizonytalanságtól mentesíteni. A javasolt megoldás lakossági előtakarékoskodás révén megvalósítható.

A Társadalombiztosítási kötvény a minimálbér szintjén garantálná a nyugdíj-, és egészségbiztosítást. A kötvény (egy időszak (hónap, év) minimálbérre vonatkozó biztosítási jogosultsága), megvásárolható lenne az adott évi közterhek figyelembevételével, és állásvesztés esetén – például öt-hat év múlva – a kötvény beváltható lenne az évi minimálbér összegére érvényes szolgálati időre és egészségbiztosítási ellátásra. Egy ilyen öngondoskodó mechanizmus bevezetése megszilárdíthatná a gyermekes családok létbiztonságát.

4.1. Helyzetértékelés, kihívások

Ma az állásukat elvesztő fiatal szülők biztosítási jogviszonyuk fenntartása érdekében gyakran kényszerülnek álfoglalkoztatás vállalására. Formálisan munkát vállalnak egy kisvállalkozónál, vállalják a bérük után fizetendő szociális hozzájárulás egy részének a vállalkozónak történő megtérítését – cserébe a minimálbér szerinti nyugdíjszerző szolgálati időt, és egészségbiztosítási jogosultságot kapnak. Az elkönyvelt keresetüket természetesen az álfoglalkoztató vállalkozó teszi zsebre, végül is ő termelte meg a bérköltséget fedező árbevételt. Mivel a költségvetést igazolható kár nem éri az ilyen álfoglalkoztatók miatt, nem ütközik különösebb hatósági ellenállásba ez a gyakorlat. Méltatlan ennek az illegális álfoglalkoztatásnak az elterjedt szokása, de az erre kényszerülő családok nem hibáztathatók, mert a társadalomnak kellene gondoskodnia

[252] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, dr. Giday András, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabó Ildikó, dr. Szegő Szilvia, Szvitek Attila Imre.

arról, hogy megelőzhető legyen ennek a létbizonytalan, és illegális helyzetnek a kialakulása.

4.2. A koncepció

68. kép
Egyensúlyra van szükség a különböző életterületek között

Mára elfogadottá vált, hogy az aktív korúak körében az egészségbiztosítási szolgáltatások eléréséhez nem szükséges munkaviszony. Egészségbiztosítási díj befizetése ellenében a nem foglalkoztatottak is jogosultak egészségbiztosítási szolgáltatások igénybevételére. Elfogadottá kellene tenni azt a lehetőséget is, hogy a minimálbér után fizetendő biztosítási közterhek megfizetése árán meg lehessen szerezni a nyugdíjra jogosító szolgálati időt. A Társadalombiztosítási kötvény bevezetése esetén a költségvetés érdekei nem sérülnének, viszont jelentősen megerősödne a családok létbiztonsága. Különösen a munkanélküliségtől legveszélyeztetettebb, fiatal gyermeknevelő családok létbiztonsága javulna. Több ezer gyermek megszületését segíthetné elő egy ilyen lehetőség bevezetése.

Nem csupán a szürke jövedelmek kifehérítésének a kormányzati szándéka miatt, hanem a munkanélküliségtől leginkább tartó gyermekes családok létbiztonságának a megerősítése miatt is célszerű lenne megszüntetni a mai álfoglalkoztatás gyakorlatát. Erre a Társadalombiztosítási kötvény bevezetése alkalmas lenne.

A Társadalombiztosítási kötvényt mindazok a hazai természetes személyek vásárolhatnák meg, akik tagjai a hazai társadalombiztosítás rendszerének – azaz rendelkeznek TAJ azonosító számmal. Ha nem kívánják beváltani, akkor házastársuk, gyermekeik, azok házastársai, és unokáik számára illetékmentesen átruházhatók ezek a kötvények, másoknak ajándékozási illetékkel terhelten.

A Társadalombiztosítási kötvény szolidaritási céltól vezéreltetve kerülne forgalomba, azaz eladása, a kötvények másodlagos forgalmazása – pénzvagyonná konvertálása – nem lenne célszerű.

4.3. Indoklás

A gyermekvállalás problémái közül meg kellene szüntetni egy jelentős erejű gondot, az állásvesztés miatt felmerülő társadalombiztosítási hátrányokat. Ezek a hátrányok még azokat a fiatalokat is érintik, akiknek a családi környezete átlagos jövedelmű, azaz időben tudnának megtakarítani összegeket az ilyen veszélyek kivédésére, ha lenne erre intézményesített lehetőségük. Ezt a lehetőséget teremtené meg a Társadalombiztosítási kötvény bevezetése. A Társadalombiztosítási kötvény megvásárlása esetén át lehetne hidalni a biztosítatlan időszak miatt ma keletkező biztosítási hátrányokat. A gyermekes családok javuló létbiztonsága értelemszerűen tükröződne a születésszám megnövekedésében.

4.4. A kötvény előnyei és működése

A Társadalombiztosítási kötvény működése technikailag egyszerű, bárki által átlátható, és ezért hamar közismertté válhat. A lényege az, hogy a folyó évi közterhek figyelembevételével megvásárolható lenne egy időszaknyi (például hathónapnyi, egy évi) minimálbérre vonatkozó társadalombiztosítási jogosultság, és egy későbbi állásvesztés esetén – például öt-hat év elteltével – ez a kötvény beváltható lenne ugyancsak az évi minimálbér szintjére érvényes nyugdíj-szolgálati időre és egészségbiztosítási ellátásra.

Az első feladat a „Társadalombiztosítási kötvény" induló értékének a meghatározása. Ma a minimálbér szintjén havonta a nyugdíjbiztosítás összege – kerekítve – 11.000 Ft, az egészségbiztosításé 8.000 Ft, ezek személyi jövedelemadó terhe 2.900 Ft, és az erre az összegre eső szociális hozzájárulás hozzávetőleg a fele, 3.100 Ft. (A szociális hozzájárulás másik fele a szociális segélyezést, és a szociális intézmények fenntartását szolgálja.) Összesen tehát ma az egy hónapnyi minimálbérre jutó nyugdíj- és egészségbiztosítás költsége mintegy 25.000 Ft. 300 ezer forint ellenében tehát egy évi nyugdíj- és egészségbiztosítási jogosultság előre megvásárolható lenne, és ezt a kötvényt saját személyére vonatkozóan a vásárló a nyugdíj-megállapítása idejéig felhasználhatja, más kedvezményezettnek korábban is, vagy ezt követően is átadhatja, vagy tovább örökítheti.

Az államadósság kezelése az államadósság finanszírozásához egy új belföldi forrást nyer a társadalombiztosítási jogosítványok előre történő megvásárlása révén. A Társadalombiztosítási kötvény lakossági vásárlásakor a vásárló nyugdíj- és egészségbiztosítás iránti eszmei jogosultságot szerez, míg az állam kamat nélküli államadósság-finanszírozási forrást nyer. A kötvény beváltásakor a kötvény tulajdonosa nem pénzt kap vissza, hanem konkrétan meghatározza, hogy mely időszakra és kinek kéri a kötvénye alapján járó nyugdíj- és egészségbiztosítást. Mivel a kötvény visszaváltásakor – például négy-öt év múlva – a havi minimálbér, és annak a járulékterhei várhatóan magasabb összegű lesz, mint volt a megvásárlás időpontjában, – az Államkincstár árfolyamveszteséggel – és nem kamattal – fizet ezért az államadósságot finanszírozó forrásért. Az Államkincstár, a kötvény beváltása idején érvényes minimálbér után, nyugdíjjárulékot fizet be az Országos Nyugdíjbiztosítás számlájára, az akkor érvényes minimálbér utáni egészségbiztosítás összegét az Egészségbiztosítás javára, e két összegre vetülő személyi jövedelemadó terhet és szociális hozzájárulást a Nemzeti Adó- és Vámhivatal javára. Az Országos Nyugdíjbiztosítás és Egészségbiztosítás szervei tehát nem előre kapnák meg ezt a Forrást, hanem csak a tényleges felhasználás – a társadalombiztosítási jogosultság keletkezése – időpontjában. Addig ezt a pénzforrást az állam használja belátása szerint.

A kötvény egyik fő feladata az, hogy megőrizze a jogosultságok értékállóságát. Mivel a kötvény megvásárlója az adott év minimálbér-szintjére érvényes nyugdíj- és egészségbiztosítási jogosultságot vásárol, – például hat havi időtartamra elégségeset – és ha úgy hozza a szükség, öt év múlva váltja be ezt a hat havi jogosultságot az öt év múlva érvényes minimálbérre vonatkozó nyugdíj- és egészségbiztosítási jo.

gosultságra, akkor a jogosultsági időtartam tekintetében nem jut többlethez, nem jut „biztosítotti időnyereséghez". Emiatt célszerű lenne a vásárlás és a jogérvényesítés közötti nominális árfolyam-nyereség megadóztatásától eltekinteni. Célszerű lenne a Társadalombiztosítási kötvényt kihagyni a személyi jövedelemadózás köréből.

A Társadalombiztosítási kötvény elsősorban a munkanélküliségtől sújtott kistelepüléseken élők életét segítené. Az itt élő kisgyermekes szülők létbiztonságát szolgálná leginkább ez a kötvény, mivel állásvesztés esetén ők szorulnak rá leginkább a nyugdíj- és egészségbiztosítás pótlását megoldó új lehetőségre.

A mezőgazdaságból élő lakosság jövedelmei szokásszerűen ingadoznak a terméseredmények és a piaci lehetőségek függvényében. Kívánatos lenne megteremteni annak a lehetőségét, hogy kedvező jövedelmű év esetén egy-két év biztosítására elegendő Társadalombiztosítási kötvényt vásárolhassanak meg a gazdák, gondolva előre a mostohább jövedelmű évekre.

4.5. Ki vásárolhat kötvényt?

A Társadalombiztosítási kötvény megvásárlása esetén meg lehetne erősíteni a létbiztonságot, meg lehetne oldani az átmeneti munkanélküliség esetén a biztosítatlan időszak miatt ma keletkező hátrányokat. Akár a nagyszülők is megvehetik ezt a kötvényt a szülővé vált gyermekek számára, akár a fiatal párok is akkor, amikor még kedvezőbb a jövedelmi helyzetük. A nagyszülők például egy-két évre szóló nyugdíj- és egészségbiztosítási időszakra vonatkozó jogosultságot vásárolhatnának több gyermeket nevelő lányuk, vagy menyük számára, ha azok munkaviszonya a gyermeknevelés miatt veszélybe kerül. Haláleset esetén a házastárs és az egyenes ági leszármazottak az ellátási jogosultság idejét illetékmentesen örökölhetik.

Amennyiben oldalági rokon a kedvezményezett, a neki ajándékozott, vagy rá hagyott Társadalombiztosítási kötvényekhez az érvényes ajándékozási, vagy örökösödési illeték megfizetése esetén juthat hozzá.

A Társadalombiztosítási kötvény ma az olyan lakossági öngondoskodás, nyugdíjra történő előtakarékoskodás fontos eleme lenne, amelyik kikapcsolná az öngondoskodásban ma értelemszerűen részt vevő pénzügyi szervezetek közvetítő szerepét. Nem több pénzt kérne a kötvény-vásárló később az öngondoskodás fejében, hanem csak ugyanannyi idő-jogosultságot, amennyit már korábban megvásárolt. Ennek a jogosítványnak a nyilvántartásához szükségtelenek a közvetítők, és elégséges az Államkincstár igénybevétele.

A lakosság létbiztonságot vásárolna meg saját erőből, mégis nagyon kedvező lenne számára ez a helyzet a mai létbizonytalansághoz, és kiszolgáltatottsághoz viszonyítva. Nem kell különösebb propaganda annak érdekében, hogy jelentős érdeklődés támadjon a Társadalombiztosítási kötvény megvásárlása iránt. Elegendő ezt a lehetőséget szerepeltetni az Államkincstár szokásos ajánlatai között.

Nem lenne szerencsés, ha nagyobb reklám hatására a bankvilág az önkéntes nyugdíjpénztárak egy új riválisát látná a Társadalombiztosítási kötvény bevezetésében. Ez az öngondoskodási forma nem riválisa, hanem eddig hiányzó kiegészítője a nyugdíjrendszerünknek. Míg az önkéntes nyugdíjpénztárak tagjai nagy többségükben az átlagosnál magasabb jövedelműek, és fő céljuk a várható nyugdíjuk további emelése, addig a Társadalombiztosítási kötvény megvásárlói zömében szerény jövedelműek, és fő céljuk a minimálbér szintjén megállapított nyugdíjszerző szolgálati idő megszerzése.

4.6. Kockázatok

Az állam számára a legnagyobb kockázat az, ha a közeljövőben egy nagyobb mértékű minimálbér-növekedés várható. Ebben az esetben a Társadalombiztosítási kötvény vásárlói a mai, alacsony minimálbér

alapján kiszámított áron jutnának a nyugdíjbiztosítás és az egészségbiztosítás lehetőségéhez, és ezt néhány év elteltével egy lényegesen magasabb minimálbérre szóló jogosítványra váltanák át. Az állam árfolyamvesztesége nagy lenne a Társadalombiztosítási kötvény szélesebb körű megvásárlása esetén.

Ez a kockázat fennáll, de egy felelős gazdaságpolitika nem vállalhat ma nagyobb mértékű minimálbér-növekedést. Ma közel egymilliónyi kényszervállalkozó alig tudja kitermelni vállalkozásából a minimálbért, azaz egy nagyobb mértékű minimálbér-növekedés több-százezer munkanélküli utcára kerülését okozná.

V. HOSSZÚ TÁVON HATÓ JAVASLATOK[253]

A gazdaság működőképességének a stabilizálása mellett– a hosszú távú fenntarthatóság érdekében – arra szükség van is, hogy visszakormányozzuk a gazdaság működését abba a mederbe, amely lehetővé teszi a népesség értékteremtő folyamatainak és belső fogyasztásának bővülő újratermelését. Ennek a folyamatnak az iránya a családok gyermeket nevelő szándékának a megerősítése, a „láthatatlan", otthon végzett munka értékének kifejeződése a pénzügytechnikai és gazdasági folyamatokban, amellyel, különböző megközelítésekben több tanulmányunk foglalkozik.

Ahhoz, hogy megőrizzük az ellátó rendszerek működési színvonalát, szükség lesz a költségvetés átstrukturálására is, amit az egyik tanulmányunk fiskalizációként mutat be, bár ez az átalakítás (önmagában) nem befolyásolja a születések számát.

A fenntartható társadalmi fejlődés alapértékét (a gyermeknevelést) állítva a fókuszba olyan javaslatokkal élünk, amelyek könnyen belátható, méltányos és valóságos értékfelhalmozást tesznek lehetővé a humán erőforrásokban.

Az itt olvasható tanulmányok a megtermelt nemzeti jövedelem újraelosztási elveinek, módszereinek és technikáinak az átgondolását és strukturális átalakítását szorgalmazzák.

69. kép
Az egymásba kapcsolódó fogaskerekek meghatározzák a részek elmozdulását

[253] Szerkesztette Prof. Em. dr. Báger Gusztáv

1. A gazdasági értéklánc újragondolása[254]

dr. Benda József

Összefoglalás

Minél több időt tud valaki munkával tölteni, – bizonyos felhalmozott tőkével rendelkező csoportokat kivéve – annál több jövedelemre tehet szert. Az egyedül élők így magasabb jövedelmet érhetnek el. A gazdagabb társadalmi csoportok fogyasztói kosara a luxus fogyasztás irányában erősebb, ami visszahat a termelési szerkezetre és átrendezi a gazdaságot. A gyermektelen generáció számaránya egyre nő a társadalomban, ezért a családbarát intézkedések esélye csökken.

1.1. Kinek az érdeke?

Egyesek a multinacionális vállalkozások érdekének látják a családok szétesését, az egyszemélyes háztartások gyarapodását, hiszen az önálló lakások kialakítása, lakásonként megnövekedett – a víz-, áram, gázfogyasztást, több hűtőgépet, bútort, csillárt, stb. jelenthet.[255]

70. kép
dr. Benda József a konferencián

[255] „A kapitalizmus és a technológiai haladás furcsa helyzetet teremtett: minél kisebb a társadalom alapegysége, mondjuk, csupán egy egyénre csökken le, annál több keresletet generál, annál jobban elmélyíti a piacot. Annál több lakás, hűtőgép, bútor, tévé szükséges, minél kisebb egységekre bomlik szét a társadalom. A tőkének nyilván az a legkedvezőbb, ha minden egyes személy kompletten felszerelt, külön otthonban lakik.” (Botos, 2016)

[254] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Csomós József, ifj. dr. Fekete Gyula, dr. Giday András, Kükedi Zsolt, dr. Lázár-Fülep Tímea, Monostori András, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabadkai Attila, dr. Szegő Szilvia, dr. Szoboszlai Attila, Varga Csaba.

Ez a megközelítés, véleményünk szerint, csak rész-igazságot fogalmaz meg. Átmenetileg javíthatja bizonyos gazdasági csoportok versenyhelyzetét, miközben a fiatalok számára csapdahelyzetet eredményez. A fiatalok egy részének nyereségnek is tűnhet: ha kevesebben vannak, elvileg javulhatnak a munkapiaci, elhelyezkedési lehetőségek, növekednek a bérek. Az átmeneti gyors karrier azonban magával hozza az öregedési csapdát, mert a kisebb létszámú fiatal generáció nem tudja eltartani a nagyobb létszámú idős generációkat. Ha tehát nem születnek gyermekek, kevesebb ételre, vízre, bútorra, lakásra, papírra, okostelefonra, orvosra, szolgáltatásra, autóra, utazásra, utakra, stb. van szükség, ezért lelassul, sőt megáll a gazdasági növekedés is.[256]

Mivel csökken a fogyasztás és nőnek a szociális kiadások, a gazdaság egyre kevésbé hoz létre új álláshelyeket és a fiatalok munkanélküliekké válhatnak, miközben magasabb adó is sújtja őket (ahogy ezt napjainkban pl. Olaszország és Spanyolország példája mutatja).[257]

[256] Talán leginkább a bank és pénz szektor érdekeinek felelhet meg a családok szétesése, mert egy erős, a tőkemozgások számára idegen közeg a család, ahol nincsenek kamatok, és a kölcsönös szolgáltatások az otthonokban évezredek óta ingyenesek. Ha nincs család, mindent pénzért kell megvenni, ami a tőkének kedvez. A tőketulajdonost a profit termelése érdekli. Ezzel szemben a családi keretekben folyó gazdálkodás célja a szükségletek kielégítése volt. Ez ma csak melléktermék a profittermelésnek.

[257] További világgazdasági problémát generál a fejlett országok gazdaságának demográfiai okokra visszavezethető stagnálása és lassulása, mert az itt csökkenő fogyasztás a fejlődő országok helyzetét is súlyosan érinti, hiszen azok termelési kapacitását első sorban a fejlett országok fogyasztása köti le.

Értékáramlás

A hosszú távú folyamatokra figyelő megközelítés más szempontokat is mérlegel az értékáramlásban. A megtermelt és elfogyasztható jövedelem áramlása a jelenlegi közvetítő mechanizmusok szerint a piaci szférában megvalósított munkához (másrészt a spekulációs tőkemozgásokhoz) kötődik. Minél nagyobb aktivitást tud kifejteni valaki ezen a területen, annál magasabb jövedelmet realizál, aminek az a feltétele, hogy szabad, független emberként rendelkezzen az idejével[258]. Ebben a munkaerő értékesítési folyamatban a *család*, a *gyermek* akadályozó tényező, tehát (rövid távon) ellenérdekelt a család létszámának növelésében.

Ennek a mechanizmusnak sokféle rövid és hosszú távú hatása megfigyelhető. Közvetlen hatása – értelem szerűen – a gyermekszám csökkenése, közvetett hatása azonban az egész termelési-fogyasztási szerkezet átalakulásában is megmutatkozik. Egy generációkon átívelő időintervallumban eltorzult, a társadalom önfelszámolásához vezető folyamatot eredményez.

1.2. Eltorzult a fogyasztási kosár és a következmények

A független ember által realizált magasabb jövedelem egészen más fogyasztási kosarat realizál, amely jelentősen eltér a (több) gyermeket nevelőkétől. Míg az egyedül élők a luxuscikkeket, az utazásokat, illetve a pénzügyi befektetési lehetőséget, stb. keresik, a családosok az építőipar, az élelmiszer-, és könnyűipar (pl. ruha, lakberendezés, stb.) termékeinek fogyasztását részesítik előnyben. Vagyis az egyedül élők fogyasztására berendezkedő liberális gazdaság irányítás – bizonyos esetekben – a termelés és a GDP

[258] Vagy más felhalmozott pénzeszközök fölött rendelkezzen.

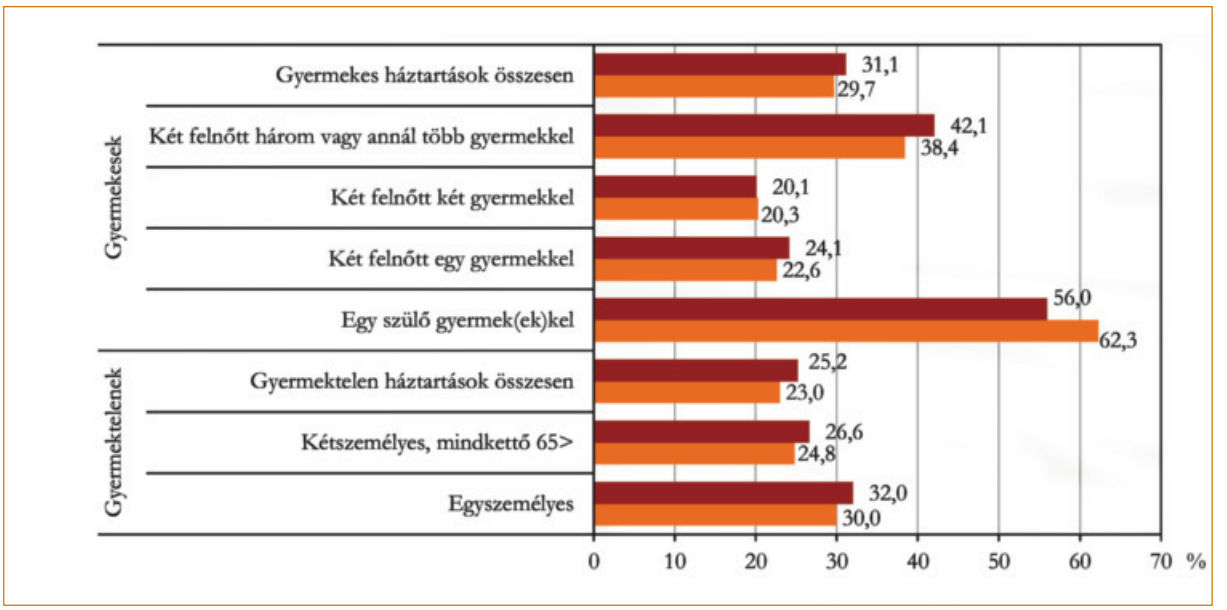
szerkezetének változását is eredményezheti, míg az állami eszközökkel történő jövedelem átcsoportosítás a (nagy)családos fogyasztók részére, egy folyamatos GDP-, és termelésbővülést generál (azonos export-import szerkezetben). Ennek a folyamatnak a szabályozását a liberális gazdaságelmélet a piacra bízza.

Az állami eszközökkel történő jövedelem-átcsoportosítások a (nagy) családosok részére nem csak családpolitikai intézkedéseknek tekinthetők tehát, hanem társadalom-gazdaságpolitikai jelentőségűek, és a hosszú-távú fenntartható fejlődés érdekében átrendezik, meghatározzák a jövőbeni fejlődés kereteit.

Ma azonban, történelmi hagyományaink okán a (sok) gyermekes családok elszegényesedését, az értékáramlási folyamatokból való kiszorulásukat figyelhetjük meg, hiszen (az egy szülős családok mellett) ők kénytelenek vállalni – évtizedek óta – a legnagyobb szegénységi kockázatot, ahogy a 51. grafikon mutatja. **A legnagyobb szegénységi kockázata a gyermeket nevelőknek van**.

A háztartások jövedelmében a legjelentősebb differenciáló tényező, hogy nevelnek-e gyermeket. A gyermekes háztartások sokkal kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetben vannak. Egy három gyermekes, kétszülős családban – amelyet népesedési szempontból ideálisnak tekinthetünk – az egy főre eső jövedelem pl. nagyjából a felét teszi ki a gyermektelenekének (51. grafikon).

51. grafikon
Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockáztának kitettek aránya háztartástípusonként

Forrás: KSH, 2015:18

Ennek a helyzetnek a kezelése egyszerű adókivetéssel – társadalompolitikai okokból, az egyes társadalmi rétegek ellenállása miatt – még a fenntartható fejlődés érdekében sem oldható meg.

Úgy látjuk, hogy minden fenyegető veszély ellenére, a gyermeket nevelő szülők **anyagi tekintetben** és életük megszervezésében is **méltánytalanul hátrányos helyzetben vannak.** Miközben a gyermeket nevelők egy főre eső jövedelme is jelentősen elmarad a gyermektelenekkel szemben, a (több) gyermekes családok (vagy egyedül nevelők) az átlagos munkaidőnél több időt kénytelenek jövedelemszerző tevékenységre for-

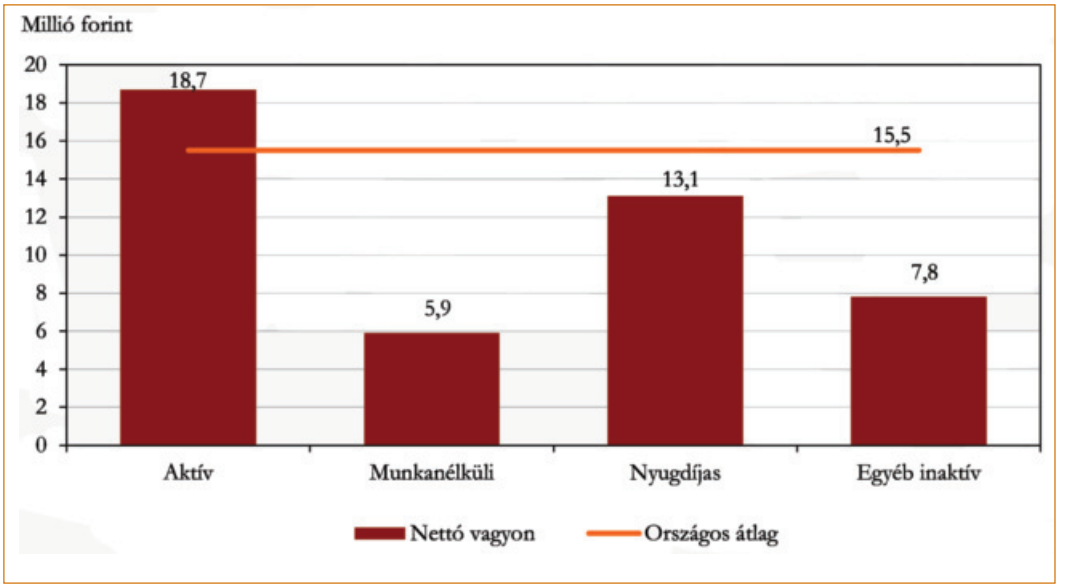
dítani. Ehhez járul még, hogy az édesanyák nyilvánvalóbban hátrányba kerülnek a munkaerőpiacon is (MKPK, 1999), és a családon belüli munkamegosztás is jobban terheli őket.[259] Ez a gyermekekkel való személyes törődés idejét is lecsökkenti, **ami a gyermekek fejlődésében kumulálja a hátrányaikat.**

A családi felhalmozás mértéke is beszédes a gyermekvállalás vonatkozásában. A 52. ábráról leolvashatjuk, hogy az ideál tipikus családban figyelhető meg a legkisebb mértékű, egy főre eső felhalmozott vagyon, majdnem a fele az egyedül élőkének.[260]

Külön kiemelésre érdemes a szegénységi kockázat megítélése, amely – az előzőekből következően – két demográfiai csoportot érint leginkább. Ahogy a 51. grafikon mutatja az egyszülős és a 3 vagy több gyermekes családok vannak leginkább kitéve ennek a folyamatnak (KSH,2015:18).

A fiatal és a középkorú munkaképes generációk létszámának észlelhető csökkenése több irányú negatív következménnyel fenyegeti a társadalmunk versenyképességét. Egyik következménye, hogy a munkaerőhiány, a gazdaság bizonyos szektoraiban (szolgáltatások, egészségügy, stb.) azonnali bevétel és termeléskieséssel jár.[261] Másik következménye, hogy a vállalatoknál alkalmazott dolgozók korösszetételének

52. grafikon
Egy háztartásra jutó átlagos nettó vagyon néhány háztartástípusban

Forrás: KSH, 2015

[261] 2016-ban 35 ezer betöltetlen állást regisztráltak Magyarországon. A fogyatkozó munkaerő elsődleges oka a demográfiai folyamatokban keresendő. Dirk Wölfer, a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara kommunikációs osztályvezetője azt is elárulta, hogy a német cégek korlátozzák magyarországi működésüket a munkaerőhiány miatt. A magyar vezérigazgatók több mint fele létszámbővítést tervez – derül ki a PWC tanácsadó cég felméréséből. Cégük sikere szempontjából a legnagyobb fenyegetettségnek a szakemberhiányt (85 %) tartják. (Forrás: www.haszon.hu, 2016. 03.04.)

[259] „A szülővé válás társadalmi költségei aránytalan mértékben hárulnak a nőkre" (Kováts, 2018:3).
[260] Forrás: KSH: Miből élünk? – A háztartások pénzügyei, 2017. 18. o.

elöregedése csökkenti a kutatás-fejlesztés innovációs potenciálját. Harmadik következmény, hogy a csökkenő adófizetői réteg relatíve egyre magasabb adót fizet a társadalombiztosítás egyensúlyának fenntartásához[262], ami rontja a jövedelmek versenyképességét és ráadásul fokozódó kivándorlást generál, amely az egész régió leértékelődését vonja maga után (KSH Magyarország, 2011).

[262] „A nyugdíjasok aránya a munkaképes lakossághoz képest így a jelenlegi 33 százalékról 2039-re eléri a 40 százalékot, 2052-re pedig már az 50 százalékot" (Éber, 2014).

71. kép
A következmények csak hosszú távon válnak érthetővé

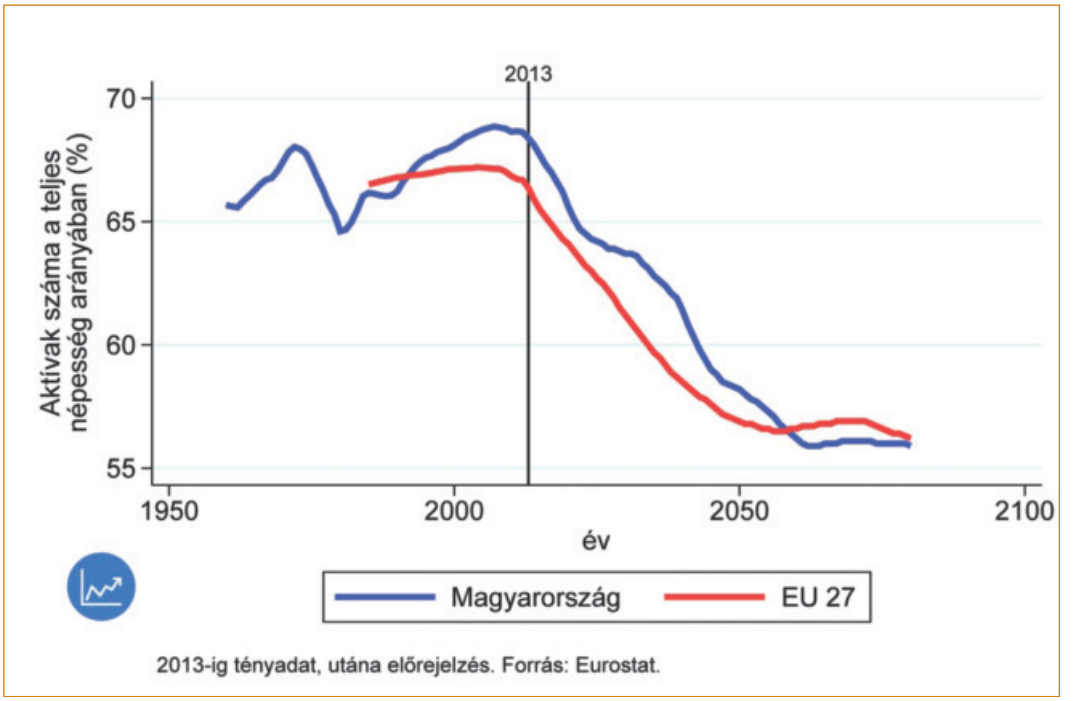
1.3. A gazdaság motorja: a gyermek

Ahogy a nemzetközi kutatások rávilágítanak a gazdaság fejlődésének legfontosabb motorja a népességnövekedés. „A történelem során a gazdaság virágzása soha nem járt együtt az elnéptelenedéssel" (Longman, 2009., Matolcsy 2015). Adam Smith az egyik legnagyobb közgazdász mondta, hogy a társadalmi jólét növekvő népességgel, míg a gazdasági depresszió a hanyatló népességgel társul (53.grafikon) (Becker, 2009). „Az ember nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy az elmúlt kétszáz év egész ipari forradalma nem volt egyéb, mint hatalmas évszázados fellendülés, amelyet nagyrészt a népesség példátlan növekedése idézett elő" (Hicks, 1939). „Az emberek számának gyarapodása a társadalmi fejlődés, a civilizáció és a haladás egyik fő oka, valójában az eredeti és egyetemes ok" (Dupréel, 1928).

A Harry S. Dent Fundation elemzése szerint a gazdaság növekedése, a vásárlóerő hosszú távon közvetlen összefüggést mutat a megszületett gyermekek számával. 1988-ban megfigyelték, hogy a gazdasági prosperitás egyik legfontosabb mutatójának grafikonja[263], amely folyamatosan rögzíti az amerikai gazdaság kötvény- és részvénypiaci értékekét, közel azonos képet mutat a baby boom nemzedék létszámának görbéjével. A két mutató közötti eltérés 48 év.

Megállapításuk szerint a baby boom nemzedékben születettek többet keresnek és többet is költenek 2009 végéig, majd egyre kevesebbet keresnek és költenek, és ezt követi a tőzsde által rögzített vállalati értékmérő is. (54. grafikon)

53. grafikon
Az aktív korúak aránya a teljes népességen belül jelentősen csökken

Forrás: Eurostat, 2015[264]

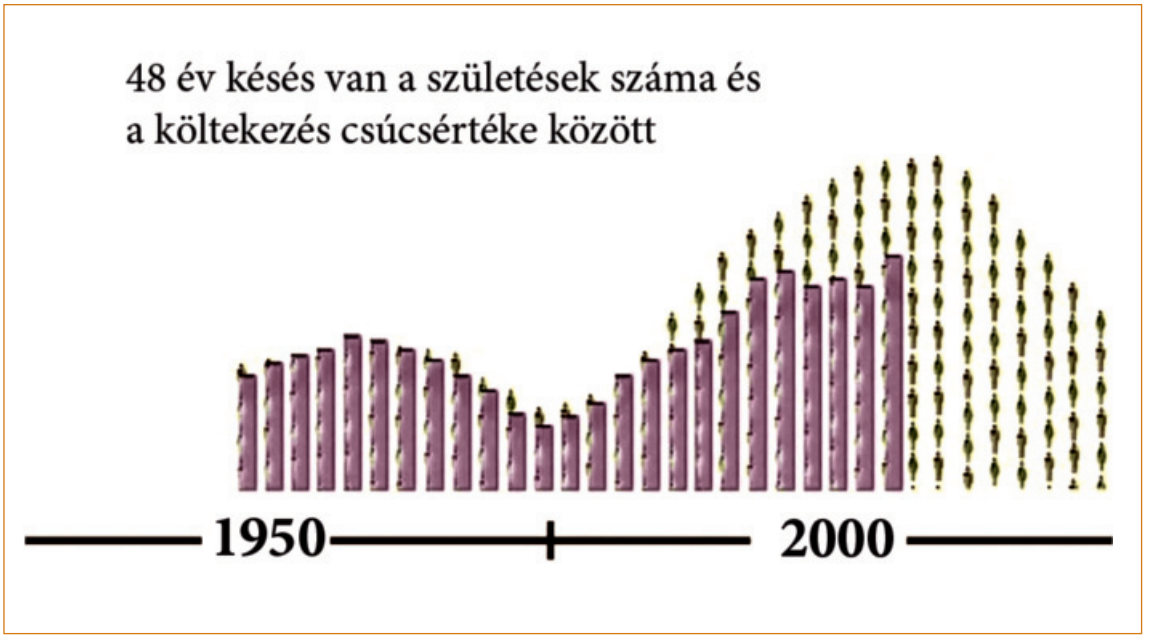
Az egyes generációk költekezési szokásai az életkorok szerint változnak. Egy ember életének korai és késői szakaszában kevesebbet fogyaszt, míg életének a 40-50 év közötti szakaszában (keresi és) költi el a legtöbb jövedelmet. (55. grafikon)

Az elemzés megállapítása szerint nem az egyes generációk megtakarításai, illetve befektetési szokásai irányítják a tőzsdepiacot, mint egyes közgazdászok gondolják, hanem fordítva: a népesség létszáma határozza meg a befektetések irányát és volumenét. Ennek mércéje a tőkepiacok összértéke, amely a gazdaság aktuális állapotát mutatja. Ha az egyes korosztályokba tartozó népesség létszámát megszorozzuk az életkorhoz illeszkedő költekezési szokások szerinti mutatóval, megkapjuk a befektetési potenciált. Ez lesz az, ami irányítja

[263] A Standard & Poor's (S&P) nemzetközi hitelminősítő intézet vezeti.

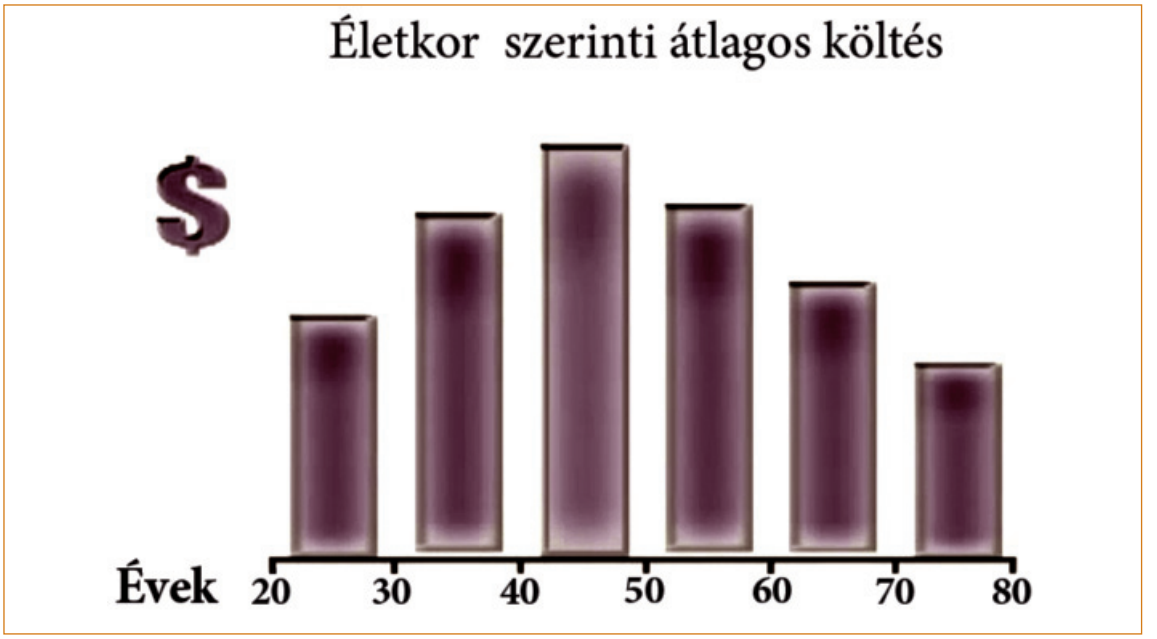
[264] https://index.hu/gazdasag/defacto/2015/04/27/mennyien_leszunk_magyarorszagon_2050-ben/ letöltés ideje: 2019. 01. 23.

54. grafikon
Az évjáratok lélekszáma és az S&P index szembetűnő egyezést mutat

Forrás: https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXtu8 iHcQ KX Kf

55. grafikon
Az emberek életkorhoz igazodó költekezése

Forrás: https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXtu8 iHcQ KX Kf

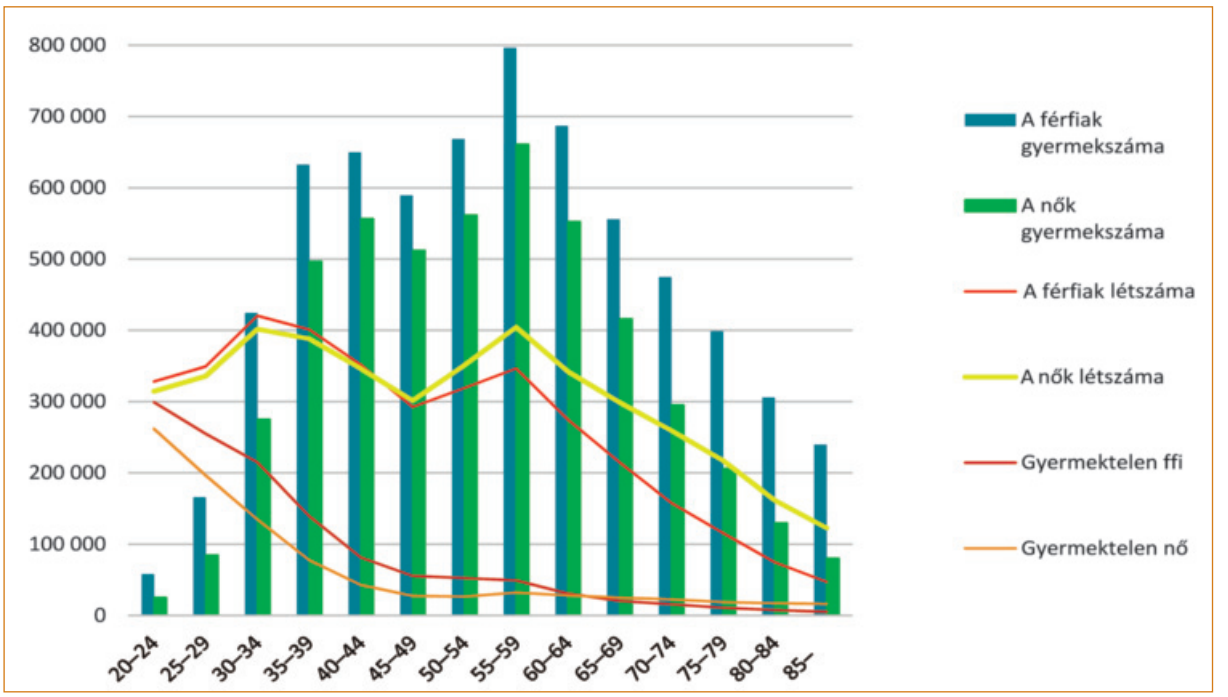
a cégek bevételeit, ilyen módon a gazdaság egészét. Ha tehát egy korcsoport létszáma nő, ez magához vonzza és kumulálja a kutatás-fejlesztési, beruházási, fogyasztási javakat előállító erőforrásokat.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a népesség száma nagyon sok értelemben és szempontból meghatározza egy társadalom teljesítőképességét, sikerességét, jövőjét.

1.4. A családbarát politika utolsó évei

Visszatérve a a magyarországi helyzetre, az elkövetkező években – sikeres beavatkozások hiányában – jelentős átalakulásokra számíthatunk. Az aránylag több gyermeket nevelő családok, az idősebb generáció lassan eltávozik, és helyükre azok lépnek, akik nemcsak kevesebben vannak, hanem az egyes korcsoportokon belül a gyermekesek aránya is jelentősen csökken. Ennek sokféle következménye közül az egyik legfontosabb a gyermekes választópolgárok arányának jelentős csökkenése, ami a gyermekbarát intézkedések támogatottságára erőteljes hatással lehet . Minél kevesebben lesznek azok, akik még saját felnevelt gyermekeiken keresztül megtapasztalták a nagycsalád előnyeit, annál kevesebb családtámogató szavazatra számíthatunk egy esetleges gyermekbarát intézkedés irányában. Talán nem túlzás arra felhívni a figyelmet, hogy **a családbarát kormányzásnak addig van esélye, ameddig a választópolgárok részéről kellő létszámú támogatottsággal rendelkezik .** Az intézkedések bevezetésére és elfogadtatására tehát addig van lehetőségünk, ameddig rendelkezünk a szükséges támogató szavazatokkal.

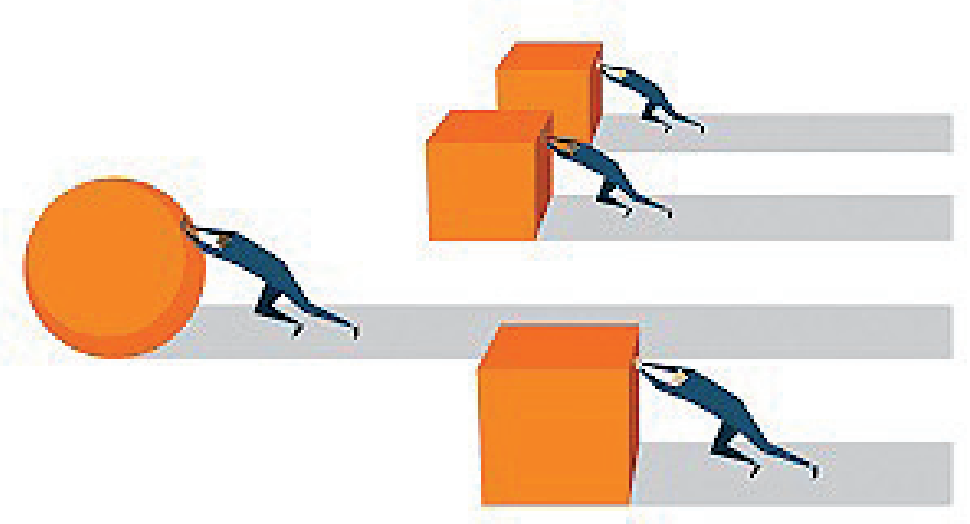
56. grafikon
Korosztályok gyermekszáma, 2011.

Az 56. grafikon azt szemlélteti, hogy a 2011-es népszámlálási adatok szerint az 5 éves kohorszokra bontott generációk hány gyermeket hoztak világra. Legtöbb gyermeke – nem meglepő módon – a 2019-ben a (népszámlálás idejében 55–59 évesek) a 63-67 éveseknek volt, vagyis ebben a generációban találhatunk arányaiban a legnagyobb együttműködési készségre. A grafikon azt is megmutatja, hogy az 50 év alatti férfiak és nők körében növekvő arányban találunk gyermekteleneket, ami előre vetítheti egy másfajta gondolkodás fokozatos térnyerését a társadalomban. **Ezek az adatok is azt jelzik, hogy az intézkedések bevezetésének lehetőségében is az utolsó években vagyunk.**

2. A gyermeknevelés: befektetés a nyugdíjba

dr. Botos József – Prof. Em. Dr. Botos Katalin[265]

72. kép
Vannak nyilvánvaló dolgok, amit talán nem is kéne kutatni …

Összefoglalás

Az állami nyugdíjrendszer kiépülése – bármilyen abszurdnak tűnik –, bizonyos értelemben káros hatású volt, mert megszakította a generációk egymás közötti szolidaritásának láncolatát, és (1) az egyének számára olyan látszatot kelt, hogy gyermek felnevelése nélkül is meg lehet élni idős korban. Másrészt (2) hozzájárult a közgondolkodás individualizálásához, és miközben közvetve (3) csökkentette a gyermekvállalási hajlandóságot, a csökkenő létszám következtében (4) és a jelenlegi helyzetben és működésmódban éppen azt a társadalmi réteget diszkriminálja – vagyis a gyermekeket felnevelő réteget – amelynek létjogosultságát köszönheti, vagyis akik megtermelik a kifizethető összeget.

A nyugdíjfizetés kitermelése alapvetően az aktív generáció vállán nyugszik. Mivel a generációk közötti arányok eltorzultak, fenntarthatatlanná válik a rendszer. **Nem indokolt, hogy az a társadalmi réteg viselje** a teljes populáció nyugdíjának a kitermeléséhez szükséges terheket, amelyik felneveli utódait, és mindennek tetejébe úgy a munkapiacon, mint nyugdíjas korában hátrányos helyzetbe kerüljön.

Az egyensúly helyreállítása, a diszkrimináció megszüntetése, és a fenntartható nyugdíjrendszer fokozatos kialakítása érdekében egy olyan pontrendszer kialakítását javasoljuk, amely figyelembe veszi a felnevelt gyermekek számát is.

[265] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Bacsó Anna, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, ifj. dr. Fekete Gyula, dr. Giday András, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabó Ildikó, dr. Szegő Szilvia.

2.1. A nyugdíjrendszer működése

A nyugdíjrendszernek három elemet kell tartalmaznia: (1) szolidaritás, (2) kötelezés a rendszerben való részvételre, (3) állami garancia a juttatások biztosítására. Ha e három elemből egy is hiányzik, akkor az már nem társadalombiztosítás. A népesség csökkenése és a romló demográfiai szerkezet súlyos kihívás a társadalombiztosítással szemben, mert a jövőbeli nyugdíjkifizetések demográfiai fedezete leépül. Ezt lehet passzívan tudomásul venni, mint teszik azok, akik a demográfia statisztikai adatait, trendjeit fátumként fogadják el. Ezért azt hangsúlyozzák, hogy nincs más megoldás, mint a TB-rendszer olyan irányba való módosítása, amelyben a nyugdíjak nagyságára vonatkozó kötelezettség nem meghatározott. Vagyis, a kötelező rendszer kombinálása az önkéntes tőkefedezeti elvvel. Erre volt kísérlet a korábban bevezetett, majd elvetett magánnyugdíj-pénztár. A tőkefedezeti rendszerben csak a hozzájárulást tudjuk előre meghatározni, a majdani nyugdíj nagysága annak függvénye, hogy mibe fektették a pénzünket a nyugdíjalapok, továbbá, hogy lesznek-e, akik a befektetéseket jó áron megveszik. Tisztában kell lenni azzal, hogy a kifizetésre a tőkefedezeti rendszer nem ad garanciát.[266]

A jelenlegi nyugdíjrendszer, a jól kereső, folyamatos és legális munkaviszony hosszú éveivel rendelkező, jellemzően fehér férfiaknak kedvez, akik karrierjét a legkevésbé sem töri meg a gyermekvállalás. A gyermekvállalás társadalmi „költségét", különösen a nagycsaládokban felnőtt gyerekek társadalmi költségét a fizetett munkából kieső, elképzelhetetlen mennyiségű fizetetlen és örömet csak ritkán adó háztartási munkákba süllyedő, anyagilag kiszolgáltatott, társtól és állami juttatásoktól függő nők fizetik meg. Őket, a kizárólag a fizetett munkát elismerő nyugdíjrendszer idős korukban nagyjából nyomorra ítél. Ezen nem sokat lendít a gyes-es éveket részben minimálbér-szinten elismerő kompenzáció sem. Ugyancsak vajmi keveset árnyalnak a szép szavak, az anyák napi virágok, az anyaság szigorúan szavakban történő felmagasztalása, esetleg a tény, hogy időnként „segítenek" az otthoni teendőkben. Hasonlóképpen irreleváns tényező, hogy gyereket nevelni tulajdonképpen jó.

Gondot épp az jelent, hogy a befektetések pozitív hozamát nem lehet minden időben biztosra venni, példa volt erre a 2008–2012 közötti pénzügyi válság. (A megtakarítások negatív hozama is csökkenti a nyugdíjígérvények értékét!)

Minden demográfiailag „éretté váló" rendszer előbb-utóbb felosztó-kirovóvá válik. (Ebben a megközelítésben demográfiailag érett rendszer az, amelyben több, vagy ugyanannyi a belépő befizető, mint a nyugdíjkifizetésre jogosult.) Amennyi járulékfizetés beáramlik, azt felhasználják a kifizetések teljesítésére. Ha nem elegendő a befizetés, akkor vagyonfelélésre is sor kerül, amíg van mit felélni. A felhalmozott vagyon azonban idővel elkopik, különösen, ha erőteljes a társadalom elöregedése, vagy ha tartós gazdasági recesszió van. Ekkor a finanszírozást csak a járulék emelésével lehet elérni. (Vagy a kifizetések csökkentésével.)

A tőkefedezetiként indult nyugdíjalap felhalmozása is alapvetően annak a függvénye lesz, hogy demográfiai szempontból többen vannak-e a befizetők, mint a kifizetésre jogosultak, vagyis több-e a járulékbefizetés, mint a kifizetett nyugdíjak összege. Mindebből következik, hogy a járulékokat nem saját magunknak, hanem a jelenleg időskorúak nyugdíjának fedezésére fizetjük. A járulék egy pántlikázott adó, amelynek konkrét rendeltetése van: az időskorúak nyugdíjának finanszírozása. Bár ez a rendszer eltakarja az összefüggéseket, a járulékokat valójában a szüleink nyugdíjára fizetjük.

A népesség eltartó-eltartott arányainak fenntartása tehát ugyanúgy feltétele egy harmonikus nyugdíjrendszernek, mint a megfelelő összegű járulékfizetés. Mindebből következik, hogy a gyermekvállalás nem csak magánügy, hanem közügy is. A jól működő és fenntartható rendszerek kiépítéséhez nem csak a munkaképességű réteg nyugdíjrendszerre való hatására kell figyelnünk, hanem arra, is, hogy ez visszahat a gyermekszám alakulására.

[266] http://bezzeganya.reblog.hu/az-ossznepi-nyomasztas-avagy-mi-bajom-a-legjobb-demografiai-pro

73. kép
Prof. Dr. Em. Botos Katalin előadása a „Jövőnk a gyermek” c. konferencián

2.2. Kihívás: a humán tőke újratermelése

A humán tőke oldaláról közelítve a nyugdíjrendszer fedezettségét, alapvető összefüggés, hogy a termeléshez humántőkére éppúgy szükség van, mint reáltőkére. Ebből következik, hogy nem méltányos, ha azok a polgártársaink, akik a társadalom számára szükséges és kívánatos gyermekek felnevelésének költségeit vállalják, ugyanolyan elbírálásban részesülnek a nyugdíjlehetőségek vonatkozásában, mint aki ezt nem vállalja.

Nem indokolt, és méltánytalan hogy az, aki a mások számára is felneveli a majd járulékot fizető generációt, hátrányosabb helyzetben legyen úgy munkavállalóként és nyugdíjasként is, mint aki ezt nem vállalta.

Jóval többet tehet félre idős napjaira a gyermektelen, mint az, akinek minden fillérét feléli a nagy család, és mellette még a munkaerőpiacon is hátrányt szenved. Szükség lenne ezért a társadalmi közhangulatot – a modern politikai marketing eszköztárával – átalakítani.

Teljesen világos ugyanakkor, hogy ez a szemléletváltás rengeteg problémát vet fel. Számos körülményt kell mérlegelni a rendszer gyakorlati kivitelezésénél, mert nem egyértelműen tudatos „kényelmességi” szándék áll a döntések hátterében (például egészségügyi, meddőségi, vagy párválasztási nehézségek, stb.). Ezek a tényezők azonban nem változtatnak az alaphelyzeten: a gyermektelen polgárok nem tudnak maguk után járulékfizető fedezetet állítani, valaki más teszi meg helyettük. Indokoltnak tűnik tehát, hogy e csoportok között egy méltányos tehermegosztás alakuljon ki, hiszen, mint említettük, a gyermektelenek jövedelmi helyzete sokkal kedvezőbb, mint a gyermekes családoké. Ez elvileg lehetővé teszi számukra a kötelező járulékfizetésen felül a kiegészítő takarékoskodást, így nem lenne előnytelenebb – a gyermekektől függő nyugdíjrendszerben – az időskori jövedelmi helyzetük a családosokénál.

Mivel azonban nem készteti semmi őket arra, hogy helyzetükből adódó többletjövedelmüket nyugdíjcélú takarékoskodásra használják fel, így ezt a helyzetet pozíció vesztésként élhetik meg. Ezért is látszik inkább célszerűnek a gyermekvállalást beépíteni a nyugdíjrendszer paramétereibe.

2.3. Stratégiai javaslat: egy pontozásos nyugdíjrendszer kialakítása

A pontozásos nyugdíjrendszer, amely viszonylag hosszú ideje működik a német gyakorlatban – és amelyet differenciálni lehet a gyermekek szerint, alkalmas megoldásnak kínálkozik a gyermeknevelés méltányos elismerésére.

A pontozás kialakítása a keresetek alapján befizetett járulékoktól függhet, például egy havi átlagkereset 1 pontot ér. Az így elért pontszám – a gyermekszámtól függően – növelhető. A gyermekteleneknek ezzel szemben csökkentenék a járulékfizetés alapján elért pontszámot. A kétgyermekes átlagfizetésű szülők nyugdíja így magasabb lenne a rendszer bevezetése után, mint a gyermekteleneké, amit a többlet tehervállalás (humán tőkebefektetés) indokol.

Nézzünk egy példát! Ha egy szülőpár három gyermeket nevel 22 éves koráig, akkor számításaink szerint 13,2 évnyit, vagyis 2,2 évnyivel többet, ha négy gyermeket, akkor 3,5 évvel többet, vagyis 14,5 évnyi jövedelmet költenek fejenként a gyermekekre. Az egy gyermeket nevelő szülőpár egyénenként csak 7,3 évet költ a gyermekre, vagyis 3,7 évvel kevesebbet, mint az, aki két gyermeket nevel. Természetesen, ha kevesebb ideig taníttatják őket, az értékek csökkennek. Fontos hangsúlyozni, hogy a gyermektelen pár teljes jövedelmét magára költheti. A pontrendszer a fenti többlet terhet venné számba a nyugdíjjogosultságot mérő pontrendszerben.

A pontozásos módszer lehetővé teszi egy olyan nyugdíjrendszer kialakítását, amely hosszú távon pozitívan hat vissza a gyermekvállalási kedvre, miközben nem jelent külön terhet az államháztartásra.

A mai, a gyermeket vállalók rovására kialakított diszkriminatív helyzet olyan módon alakulna át, hogy a két gyermeknél kevesebbet vállaló családok számára akkor lenne biztosítva a két gyermeket vállaló párokkal azonos összegű időskori jövedelem, ha az előbbiek kiegészítő önkéntes nyugdíjpénztári takarékoskodást vállalnak.

A változás nem érintené a jelenlegi nyugdíjasokat. Az ő nyugdíjuk lényegében a korábbi rendszer szerinti értéknek megfelelően kerülne folyósításra, vagyis – bizonyos korhatárt figyelembe véve – a két rendszer párhuzamosan működhetne. Ennek fenntartása egyrészt azért indokolt, mert a jelenlegi nyugdíjas generáció átlagban családonként két gyermeket felnevelt, másrészt nem lenne jogszerű visszamenőlegesen bevezetni egy ilyen rendszert, hiszen nem volt idő a felkészülésre, alkalmazkodásra.

A javasolt modell senkinek nem jelentene többlet terhet a jelenlegihez képest. De a két gyermeknél kevesebbet vállaló családok számára csak kiegészítő önkéntes nyugdíjpénztári takarékoskodás mellett volna garantálható a két gyermeket vállalók párokkal azonos időskori jövedelem.

Egy ideig a két rendszer párhuzamosan működhetne. (Ez volt a helyzet gyakorlatilag 1998-ban is, amikor párhuzamosan működött a két pillér). 20-25 év alatt lehet áttérni az új rendszerre, egy erőteljes felkészítő folyamattal, átmeneti szabályozással (pl. az önkéntes magán takarékoskodás terén).

2.4. Várható eredmények

A paraméterek alapján stabil, egyszerű, áttekinthető, nyomon követhető és ellenőrizhető rendszer alakulhat ki. A nyugdíjrendszer átalakítása tartós finanszírozási egyensúly kialakulását eredményezné. Bár a gyermekvállalásra közvetlen és azonnali hatással nem számolunk, de a gyermekvállaláshoz – a kutatások szerint – fontos tényező a kiszámítható, fenntartható és stabil társadalmi környezet. Egy ilyen irányba tett lépés, vagyis a méltányos közteherviselés politikai üzenete, és a több-lépcsős bevezetési fo-

[267] http://www.literatura.hu/archivum/mary_cassatt/cassatt.html, letöltés: 2019. 01.10.

lyamat, amely alaposan előkészített marketing munkával önmagában is bizalomerősítő folyamat, a családbarát társadalom vízióját és imázsát megtámogatva közvetve hozzájárulhat a gyermekvállalási kedv növekedéséhez.

A koncepció további részletes kidolgozása mellett nagy hangsúlyt kell helyezni a program megismertetésére és elfogadtatására.

74. kép
Mary Cassat: Család[267]

3. A nyugdíjrendszer fedezettsége

dr. Giday András – dr. Szegő Szilvia[268]

Összefoglaló

A nyugdíjrendszer gazdaságdemográfiai szerkezetének romlása sürgős beavatkozást igényel. A generációk egyensúlyt biztosító egymást váltása nélkül a nyugdíjrendszer fenntarthatatlanná válik, mivel egyre kevesebb foglalkoztatottra terhelődik rá egyre nagyobb nyugdíjigény.

A foglalkoztatást is növelő gyermeknevelés legalább annyira hozzájárul a nyugdíjak fedezettségéhez, mint az aktív életpálya járulékai. Emellett a nyugdíjasoknak jelentős szerepük van az unokák nevelésében is, átvesznek egy részt gyermekeik terheléséből, amely önmagában is növelheti a születések számát.

A nyugdíjak három generációs megalapozásához mutatunk be egy teljesítményt elismerő és fokozó nyugdíjkiegészítő rendszert. A juttatás járulékbefizetéshez kötött, és feltételezi a munkavállalói és a demográfiai életpálya egymást szorosan kiegészítő rendszerének fenntartását.

3.1. Helyzetértékelés

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, a melyet az Úr, a te Istened ád te néked.”
Mózes

A mottóban idézett törvény társadalmunk működésének egyik meghatározó fundamentuma. Miközben személyesen ezzel bizonyára sokan egyet értenek, hiszen megtapasztalták a szükségszerűségét, adórendszerünkben az elmúlt évtizedekben még nem fejeződik ki kellő hangsúllyal a generációk közötti együttműködésnek ez a kulcsmozzanata. És mivel olyan alaptörvényről van szó, amely hosszú távon kikezdi a társadalom működésének alapját, nem tartható fenn. Ezért rendkívül fontos a generációk közötti szolidaritás kifejezése a gazdasági rendszer működésében.

A nyugdíjrendszer leértékeli a gyermekvállalást. Ez súlyos rendszerhiba, mert hozzájárul ahhoz, hogy a kívánt gyermekek ne szülessenek meg. Ha a nyugdíjrendszer is támogatná (demográfiai felmérések szerint) a hazai gyermekbarát értékvilágot, jobban bízhatnánk abban, hogy a jó irányba tett kisebb lépések is pozitívan befolyásolják a gyermekvállalást.

A nyugdíjrendszer működését befolyásoló demográfiai szerkezet gyorsuló ütemben romlik (20 év múlva, 2037-re a 23-64 évesek száma 830 ezerrel csökken, ugyanakkor a 65 felettieké 270 ezerrel nő). A korrekció sürgősségét illusztráljuk a drámai helyzet dinamikájának bemutatásával (57–58. grafikon). Az 57. grafikon a fenntartható fejlődés 4 generációs – tehát az ükunokáig követő – fonódó népességmodell szerkezetét mutatja. A népesség az anyát követő négy generációt tekintve – mint az ábrában láthatjuk – stabil marad.

E modellben egy 1919-ben született anyát követtünk egészen az ükunokái megszületéséig. Az anya 1934-ben elkezdett gyermekeket szülni, azok felnövekedtek, megszülettek az unokák, majd a déd- és ükunokák is. Az ábrában a gyermekektől az ükunokákig tartó népességet látjuk. Közben azonban meg

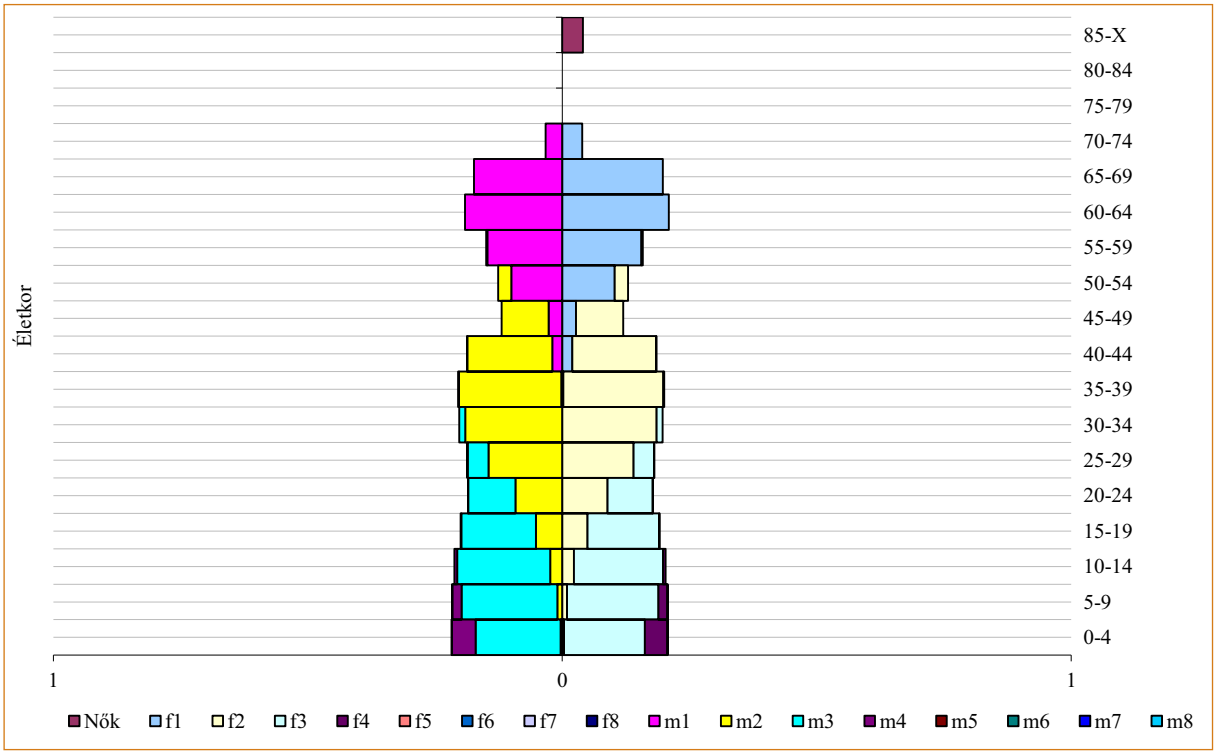
[268] Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Bacsó Anna, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Prof. Em. Dr. Botos Katalin, dr. BotosJózsef, ifj. dr. Fekete Gyula, Jáky Miklós, Monostori András, dr. Szabadkai Antal, dr. Szabó Ildikó, dr. Tóth I. János.
A kézirat lezárva 2019. I. 1.

75. kép
dr. Giday András előadó, Birinyi József szekcióvezető a konferencián

is halnak a születettek, korosztályuk adottságai szerint. A számításunkat azzal a feltételezéssel végeztük, hogy az egyes generációk az 1934-es születési és halandósági ráta szerint gyarapodnának. Ez tehát egy kalkulált modell, hiszen a dédunokák nem 1934-ben születnek, hanem legalább 40 évvel később. A születéskori halandóságuk sem az 1934-es, hanem a későbbi.

57. grafikon
Egy fenntartható fejlődésű négy generációs fonódó népesség 1934.

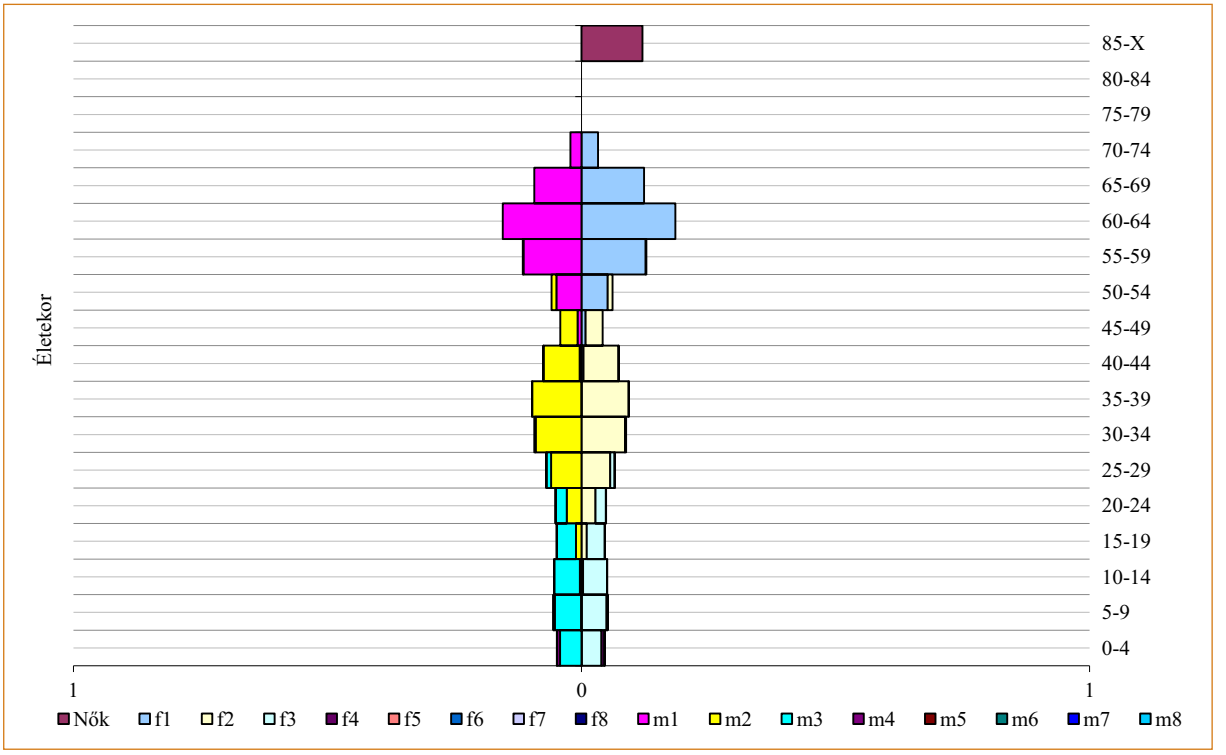

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek. Készítette Radnóti László matematikus demográfus

A modell azt mutatja meg, hogy az 1934-es motivációk, mentalitás alapján élő nemzedékek – pótolni tudnák a halandóság miatt kieső népességet, vagyis a népesség stabil pályán mozoghatna.

Az 58. grafikon az 1987-es magyar helyzetet mutatja, amelyben a kiáramlások rendre meghaladják a beáramlásokat. Az anya 1972-ben születetett, és szintén négy generációt indít útjára. A folyam kiszáradóban.

58. grafikon
Egy deficites, négy generációs fonódó népességmodell

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek, készítette: Radnóti László matematikus demográfus

A fenti grafikonokon az 1934-es, illetve az 1986-os népesedési rátákat mintegy „beégettük", és így négy generációt előre számítottuk, mintha a termékenység és a halandóság koronként mindvégig a jelzett éveknek felelt volna meg.

Miért fontos az önfenntartó módon egymásba fonódó generációk modellje a nyugdíjrendszer szempontjából? Azért, mert **a nyugdíj megtakarítások – akkor is, ha az egyéni számlán vezetjük – makroszinten az együtt élő generációk közötti jövedelemáramlássá válnak.**

Következésképpen a korábban befizetett járulék stabilizáló tényező, de nem elégséges az aktuális kiadások fedezésére, mint ahogy a tőkeerős vállalat sem tekinthet el hosszú távon a cash-flow egyenlegtől.

A nyugdíjnak tehát kettős fedezete van

A nyugdíjnak tehát kettős fedezete van: (1) járulék fedezete és (2) az együtt élő generációk stabil szerkezete,

ami feltételezi, hogy minden generáció gondoskodik az utána következő járulékfizető generációról.

A nyugdíjasok tehát szülőként már gondoskodtak az utódokról, de az unokákat is terelgető nagyszülőként fontos szerepet töltenek be abban, hogy a következő generáció terheit csökkentve, ők további gyermekeket tudjanak vállalni.

Ha a kettős fedezeti teljesítmény elmarad, a nyugdíjfizetés gazdaságdemográfiai deficitet termel, amelyet csak drámai eszközökkel (nyugdíjkorhatár emelés, a nyugdíjak csökkentése, bevándorlás) lehet korrigálni. Ez lényegében azt jelenti, hogy **amelyik generáció nem hozza létre utódait, később, nyugdíjas korában lesz kénytelen megfizetni ennek az árát.**

A nyugdíjfolyam állandóságát tehát a gyermeknevelés biztosítja a generációk egymásba fonódó szövetével, tágabban fogalmazva: a generációk közötti erőforrás áramlások egyensúlyban tartásával.

Hangsúlyozzuk tehát, hogy a gyermekvállalás gazdaságdemográfiai szerepét és a gyermeket vállaló szülői befektetéseket mai nyugdíj rendszerünk alig veszi tekintetbe, a gyermeket vállaló szülői (és nagyszülői) befektetéseket pedig alul értékeli.

3.2. Stratégiai javaslat makro szinten

Fő célunk a kifizetett nyugdíjak belső arányainak korrekciója, ami a valóságos teljesítményhez jobban illeszkedő és méltányosabb számítási arányokkal közelítene a fenntarthatósághoz.

A javaslathoz kiszámítottuk a nyugdíj járulékalapú és gazdaságdemográfiai fedezetének összegét egy két gyermekes, két dolgozó szülős modellben. A két szülő (e generációs fonódó modellben) nem csupán járulék befizetéseikkel teremti meg a nyugdíjuk fedezetét, hanem – intergenerációs egyensúlyt teremtve – a járulék befizető gyermekek felnevelésével is. A nyugdíj fedezetét az átlagbérrel dolgozó szülők 40 éves befizetéseiből számítottuk ki, a gyermekek költségét pedig a ráfordított összegekből és az élőmunkából, 2017-es összegekkel kalkulálva.

A produktív generációban egy szülői pár munka utáni járulékaival mintegy **60** millió Ft-tal járul hozzá a nyugdíj alapjához. Ha 2 gyermeket felnevelnek, azzal további mintegy **75** millió forintos „befektetéssel" járulnak hozzá a nyugdíjrendszerhez (ha a gyermekek dolgoznak és járulékokat fizetnek). A két befektetés súlya tehát közel azonos.

Ha a nyugdíjasok a befektetési arányokban részesülnének nyugdíjban, akkor a kifizetett nyugdíjösszegnek több mint fele (75 millió forintos „gyermek teljesítmény" a 60 millió forintos járulékbefizetéssel szemben) a dolgozó gyermekek után járna.

Javaslatunk szerint a gyermekfedezeti nyugdíjelem súlya az összes kifizetett nyugdíjban, a jelenlegi 1-2%-ról, 10 százalékra nőne (Nagyi 1. program). Ez ugyan jóval kisebb, mint a befektetett munka, de méltányosabb a jelenleg kifizetett 1-2 százaléknál.

NAGYI 1. Nyugdíj kiegészítés a gyermekek után[269]

A nyugdíjas szülők 65 éves kortól, a jelenlegi rendszerben kapott nyugdíjon felül, dolgozó gyermekeik után, gyermekenként havi 15 ezer forint értékben, gyermekfedezeti nyugdíjat kapnának. A javasolt nyugdíjkiegészítésben a szülők a teljesítmények arányában, (az anya 60 százalékban, az apa 40 százalékban) részesülnének.

[269] A Nagyi 1. elnevezés a családi szolgáltatásokban jóval nagyobb szerepet játszó női munka hangsúlyosabb elismerését jelenti.

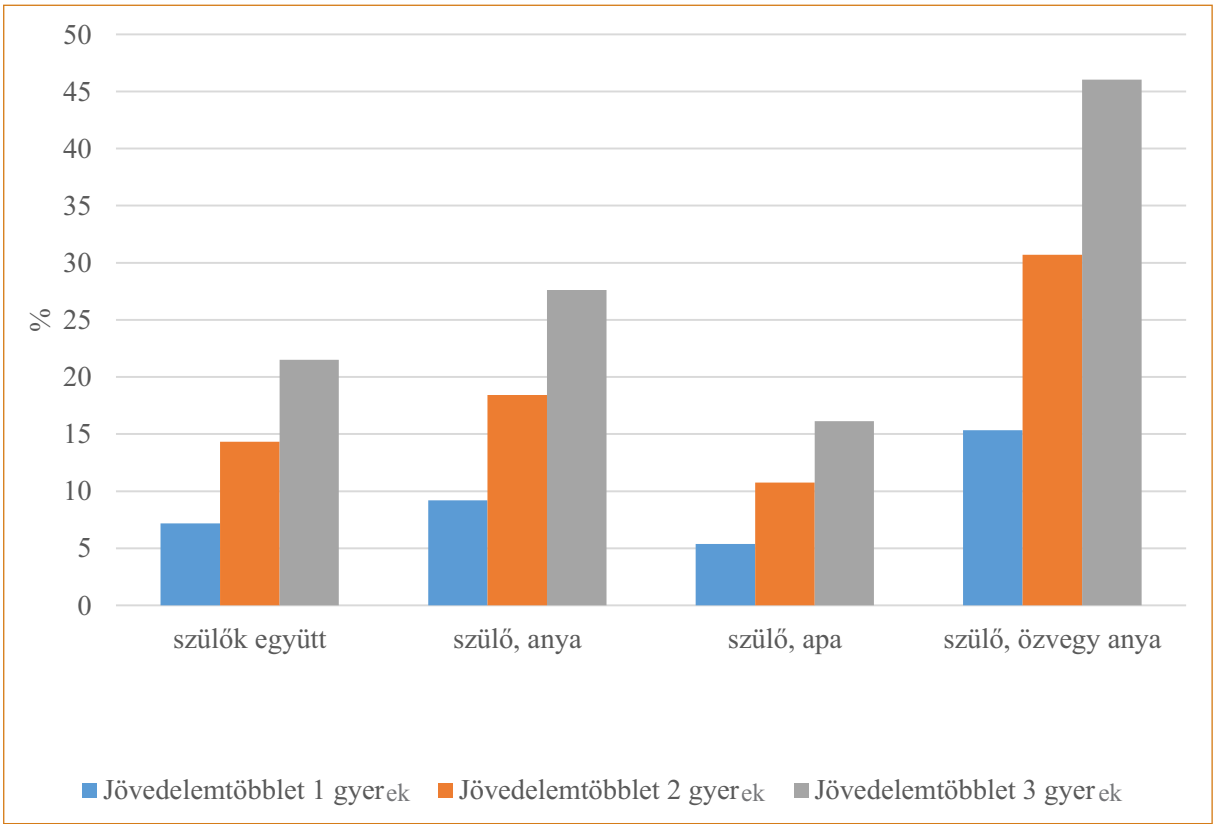
Erre a nyugdíjra nem csupán a gyermekszám jogosítana fel, hanem az is, hogy a szóban forgó gyermekek szociális hozzájárulásaiból egy gyermekfedezeti nyugdíjalapot tartanak fel. A gyermekek által befizetett adó egy részéből képeznénk a gyermekfedezeti nyugdíjalapot, és ebből az alapból jutnának a szülők a nyugdíjfedezethez.

A javasolt összeg (gyermekenként és havonta 20 ezer forint). Az induló összeg 8 ezer forint lehetne. Ez az összeg jelentős mértékben emelné a nyugdíjas anyák nyugdíját, korrigálva a női nyugdíjátlag igazságtalan alulértékelését.

A javaslatunkban újdonságként megjelent gyermekfedezeti nyugdíjalap megfelel annak az államháztartási elvnek, amely a bevételek és kiadások között szoros kapcsolatot kíván fenntartani. A kiadásokat tehát a forrásokkal állítaná szembe a rendszer, vagyis a nyugdíjkiegészítő elem a Forrásokhoz lenne kötve úgy pénzügy-technikailag, mint jogosultság szempontjából.

A 59. grafikon szemlélteti, milyen összegekhez jutnának a szülők a gyermekek száma alapján.

59. grafikon
A gyermekfedezetű nyugdíjelemmel elért jövedelem többlet az átlagnyugdíj százalékában gyermekszám és családi állás szerint (%)

Forrás: Giday András–Szegő Szilvia

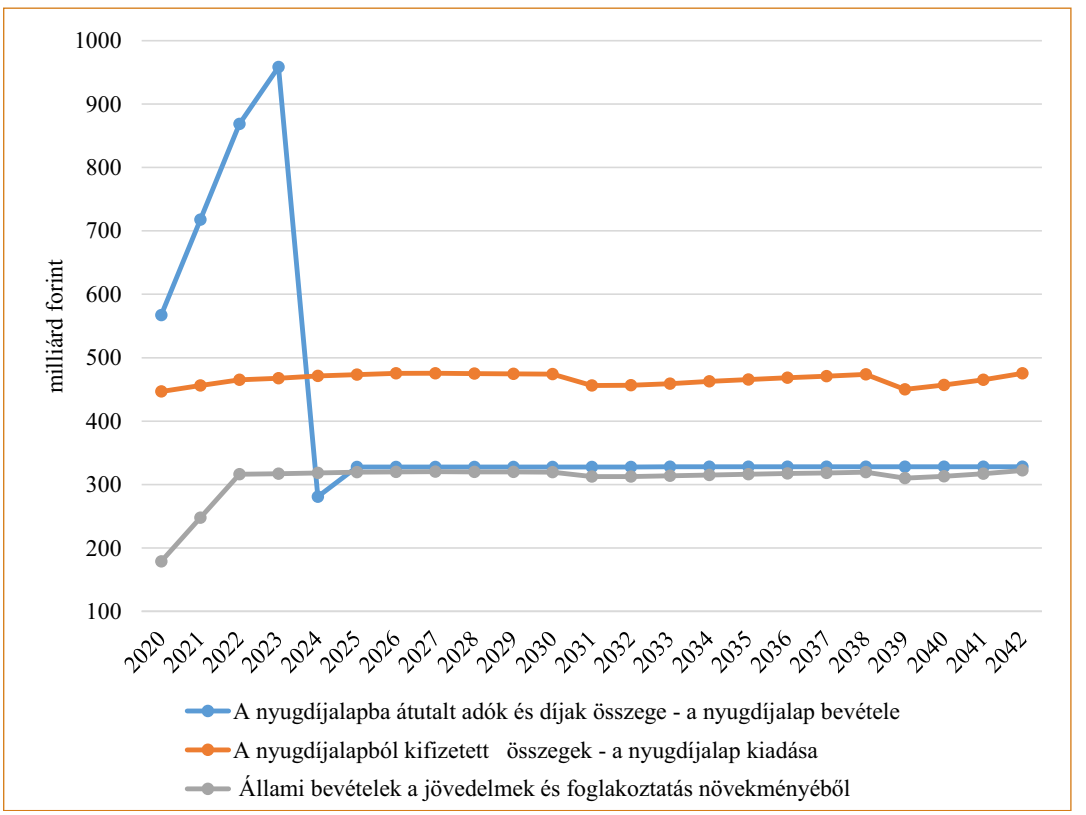
3.3. A finanszírozás módja: gyermekfedezeti nyugdíjalap

A már dolgozó gyermek havi keresetének az első 225 ezer Ft-ja utáni állami elvonásokat átutalnák a gyermekfedezeti nyugdíjalapba, ez évi 1.300 ezer forintot jelent. Erre a munkakarrier első 4 évében kerülne sor, de maximum a gyermek 25 éves koráig (felsőfokú tanulmány esetén a 28 éves koráig). Ezt a gyermek 4 évig fizetné, utána megszűnne ez az átutalás. Azért gondolunk a 4 éves időtartamra, mert ennyi idő alatt összegyűlik 5 millió Ft, amely elégséges a (65 évtől) szülők havi 20 ezer Ft-ot jövedelem kiegészítéséhez hátralévő életükben.

A 60. grafikonon összegezzük ennek az államháztartásra vonatkozó hatását. Ehhez kiszámoltuk a gyermek fedezetű alapba befolyó összegeket (szociális hozzájárulásból és egyéb befizetésekből) és az alapból kivontuk a kifizetéseket. Azt is bemutattuk, hogy a megnövekedett nyugdíjakból és a foglalkoztatásból az államnak többlet bevétele keletkezik. Mint látható, eleinte a vizsgált gyerekfedezetű alap jelentős többlettel zár, a befizetések összege közelítőleg eléri az 1000 milliárd forintot - hiszen ebbe az alapba induláskor minden 25 (ill. 28) év alatti dolgozó gyermek befizet - majd azután hirtelen leesik.

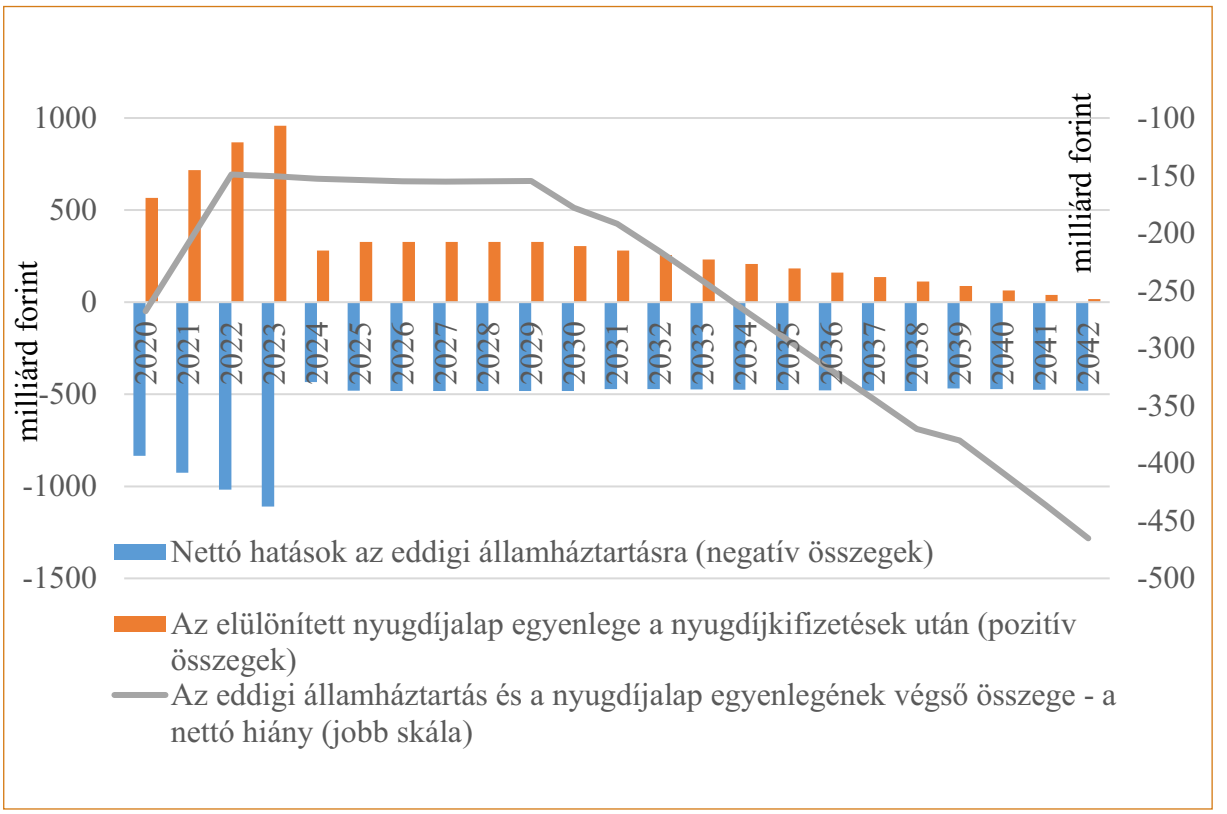
A gyermekfedezetű alap létrejöttével változik az állami költségvetés szerkezete. A változás előtti állapotot „eddigi államháztartás”-nak nevezzük, az utáni állapotot pedig „kiegészített államháztartás”-nak.

60. grafikon
A gyermekfedezetű nyugdíjalap és az „eddigi államháztartás“ kapcsolata a nyugdíjalapba átirányított összegek, valamint a kifizetések között (milliárd forint)

Forrás: (KSH 2011a;2014:8-9), készítette Giday András-Szegő Szilvia

61. grafikon
Az eddigi államháztartásra és a gyermekfedezetű nyugdíjalapra vonatkozó hatás (nettó), és a teljes (kiegészített) államháztartásra vonatkozó együttes hatás (a jobb skála)

Készítette Giday András–Szegő Szilvia

Az átirányított összegek csökkenésére azért számítunk, mert a 4 befizetési év után a kötelezettségeit teljesítők kilépnek a befizetők köréből. Továbbá a demográfiai folyamatok miatt egy idő után már az együtt élő generációban több anya lesz, mint amennyi gyermek dolgozik. (a 64 év feletti anyák a 60-80 évvel ezelőtti termékenységi arányok szerint születtek, így ők a felnövekvő generációhoz képest többen vannak!)

A gyermekfedezeti nyugdíjalap ezért nem csupán egy finanszírozási konstrukció, hanem egy olyan jelző rendszer, amely rámutat a nyugdíjrendszer gazdaságdemográfiai deficitjére is.

Számokkal igazolja, hogy a gyermekvállalás több évtizedes visszaesése már most tényleges hiányt okoz a nyugdíjrendszerben. Azért nem vettük ezt eddig észre, mert a nyugdíjrendszer – a népesség gazdaságdemográfiai szerkezete miatt – késleltetetten jelzi vissza ezt a folyamatot. Vagyis a Ratkó-unokák nagy létszámú korosztályának növekvő majd csökkenő hulláma elfedte a látens hiányt. Pár év múlva azonban hirtelen csökkenni fog a dolgozó népesség száma, és ezzel együtt az a járulékösszeg is, amiből a nyugdíjak finanszírozhatók.

3.4. Költségvetési hatások

A gyermekfedezeti nyugdíjalap alakulását és a költségvetési összefüggéseket egy ábrába sűrítve mutatjuk be. A 61. ábrából látható, hogy a teljes (kiegészített) államháztartás végső nettó hiánya eleinte 200 milliárd forint körüli összeg, vagy még kevesebb, majd 10 év után fokozatosan nőni fog 300-400 milliárd forintra (ez mutatja meg, hogy alapvető demográfiai hiány van a rendszerben). A nettó összegnél figyelembe vettük az államhoz visszaáramló összegeket, elsősorban a fogyasztás révén megnövekvő adóbevétel összegét.

A nyilvánvaló költségvetési teherrel szemben áll azonban, hogy a rendszer a gyermekvállalást megtérülő beruházásnak tekinti, ami később csökkenti a demográfiai deficitet. Ez is támogatja, hogy a kívánt gyermekszám meg is születhessen, hiszen egyértelművé teszi mindenki számára, hogy a saját jövőjébe fektet be.

A javasolt gyermekfedezeti nyugdíjelemmel – megítélésünk szerint – a nyugdíjrendszer számvitele is korrektebbé válik nem utolsó sorban a forrásokat is számba vevő alapfinanszírozási technikával. Hasonlóan fontos a számviteli és a szociális értékek egymáshoz való közelítése is.

3.5. Várható foglalkoztatási hatások[270]

A gyermekfedezetű nyugdíj a foglalkoztatás bővítésére és kifehérítésére sarkall. Ez három vonatkozásban releváns.

[270] Számos tanulmány szól arról, hogy a jövedelmi hatásoknál is nagyobb szerepe van az anyáknak, az anyai kultúrának a gyermekek munkaerő piaci karrier sikereiben. Ez is indokolja, hogy az anyák szerepét a fiatalok munkába állásában és annak miként jében jelentősnek tartjuk.

- A fiatalok foglakoztatása az iskolák elvégzése utáni időszakban nálunk viszonylag alacsony. A szülők várhatóan arra buzdítják majd gyermekeiket, hogy minél előbb menjenek el dolgozni.
- Az első években a fiatalok foglalkoztatásának a teljes bérköltsége (225 ezer Ft-os kereseti rész után) családhoz kerül. Ezért a fiatalok ellenállásába ütközik majd az, ha a munkaadó illegális foglakoztatásra törekszik. Amennyiben már elkezdte a fiatal a munka-karrierjét, akkor az esetleges fekete foglalkoztatásból átkerülhet legális munkaviszonyba.
- A demográfusok szerint várhatóan évi 10 ezerrel nő a nyugaton dolgozók száma. Ezzel szemben a javasolt rendszer esetén a szülők arra fogják buzdítani a gyermekeiket, hogy a nyugati munkaalkalmak helyett az itthoniakat helyezzék előnybe.

A három tényező igen óvatos becslésként is mintegy 80 ezer fővel növelheti az itthon munkát végzők számát. Az egyes tételek hatása nagyjából hasonló lehet, azaz mindegyik esetében reális 27 ezer fő körüli többletfoglalkoztatást valószínűsítenünk.

Összegzés

Javaslatunk kidolgozásakor ügyeltünk arra, hogy a változtatás igazodjon a mai nyugdíjrendszerhez. Így megtartja annak alapvető elveit (biztosítási elv) és gyakorlatát is (a javasolt kiegészítést többlet juttatásként kapják a jogosultak, tehát senki nem kap kevesebbet, mint eddig). Ez megfelel a rendszerszintű stabilitás követelményének is.

A gyermekfedezeti nyugdíjrész nagyságát a „már és még” logikával kalibráltuk be. Ez azt jelenti, hogy az így kapott nyugdíjösszeget a szülők már érzékelhessék, méltányosnak tartsák (szociálpszichológiai szempontok), annak közösségi terhe azonban még feleljen meg az államháztartási egyensúly követelményének is. Javaslatunkban figyelembe vettük a várható államháztartási és a politikai következményeket is.

76. kép
A megoldás keresése

4. A társadalombiztosítás hosszútávú finanszírozása[271]

Prof. dr. Árva László – dr. Mádi László

Összefoglaló

A gazdasági érdekvédelmi szervezetek (VOSZ, Kamara) szerint a gazdaság egyik legnagyobb gondját a túlzottan magas közterhek jelentik, amit a következő években, a keresőképes lakosság demográfiai okokra visszavezethető csökkenése tovább fog súlyosbítani.

Következtetéseink szerint nem csak szükséges, de lehetséges is a bérek közterheinek csökkentése, amely a gyermekvállaláshoz is nagyobb stabilitást és a méltányosság, igazságosság érzését eredményezné a közgondolkozásban.

[271] A cikk hosszabb, részletes változata 2017-ben megjelent a Pénzügyi Szemlében, itt csak a főbb téziseket ismertetjük. Az alkotómunkában résztvevő szakértők: Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, dr. Balásházy Imre, dr. Giday András, Monostori András, dr. Szabadkai Antal.

4.1. Közterhek Magyarországon

Ma Magyarországon a gazdasági érdekvédelmi szervezetek szerint (VOSZ, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara) a gazdaság egyik legnagyobb gondját a túlzottan magas közterhek jelentik (62. grafikon), amelyek európai mértékkel mérve is rendkívül megdrágítják az élőmunkát, és emiatt sem lehet megfelelően magas béreket fizetni a dolgozóknak. Komoly gond még a társadalombiztosítási rendszer várható válsága is, amely a lakosság elöregedésének a következménye.

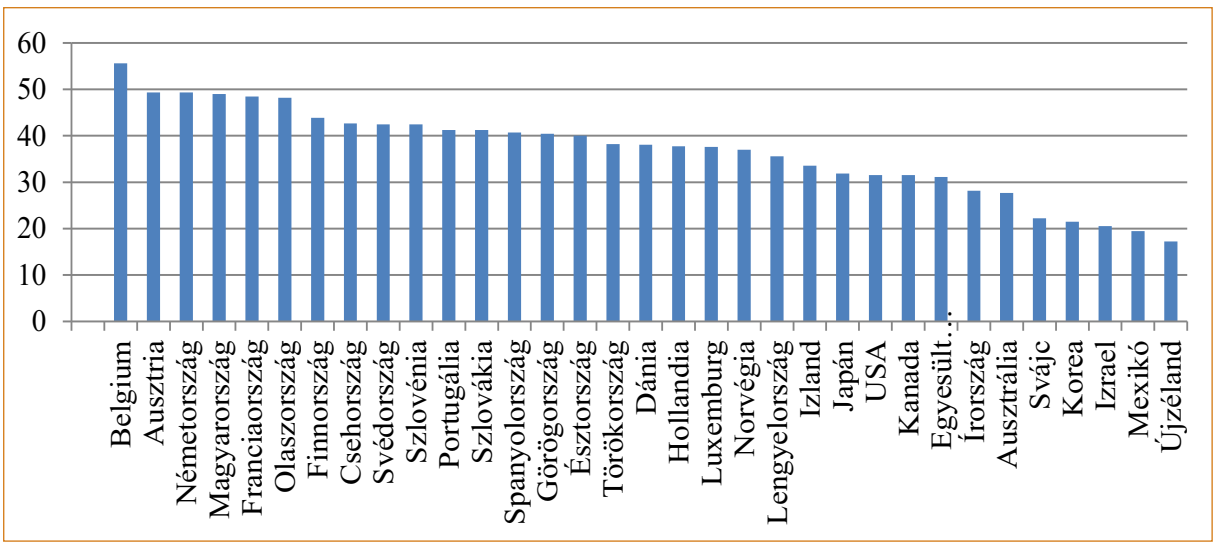
A túlzottan magas élőmunka terhek nem teszik lehetővé a versenyképesség növelését. A bérekre terhelt magas közterhek aránytalanul drágítják az élőmunkát, ami a versenyképességet is negatívan befolyásolja.

Azonban nem csak versenyképességi problémák jelentkeznek, hanem a túlzottan magas elvonások elősegítik a nem adózott munkavégzést, ugyanis a munkáltatók vagy nem jelentik be a munkavállalóikat, vagy csak részben teszik ezt meg (például minimálbért fizetnek nekik hivatalosan, s az a fölötti részt pedig zsebbe adják), amely szituáció pedig arra ösztönöz, hogy a legális „maradék" foglalkoztatottnak még magasabbak legyenek a terhei annak érdekében, hogy nullszaldós maradjon a társadalombiztosítási kassza ;

Ilyen magas bérköltségekkel nem állítható meg az „agyelszívás". A járulékok és adók fizetése miatt a munkavállalók alacsony nettó bérhez jutnak, így könnyebben szánják rá magukat arra, hogy elhagyják az országot.

A nyomott legális bérekkel foglalkoztatott munkavállalók szociális problémát generálnak (Botos, 2015), hiszen a nyugdíjba menetelük után az igen alacsony járandóságukból (hiszen csak a legális rész után jár) nem lesznek képesek elfogadható életszínvonalat fenntartani[272], s ez a helyzet pedig állandósult nyomást fog gyakorolni a döntéshozókra, hogy a legalacsonyabb nyugdíjakat az átlagos mértékűnél jobban emeljék – ami pedig a járulék terhek további emelését kényszerítheti ki.

62. grafikon
A bérek közterhei I. Teljes bérekre eső adók és közterhek 2014.
Gyermektelen, átlagos jövedelmű egyedülállóak

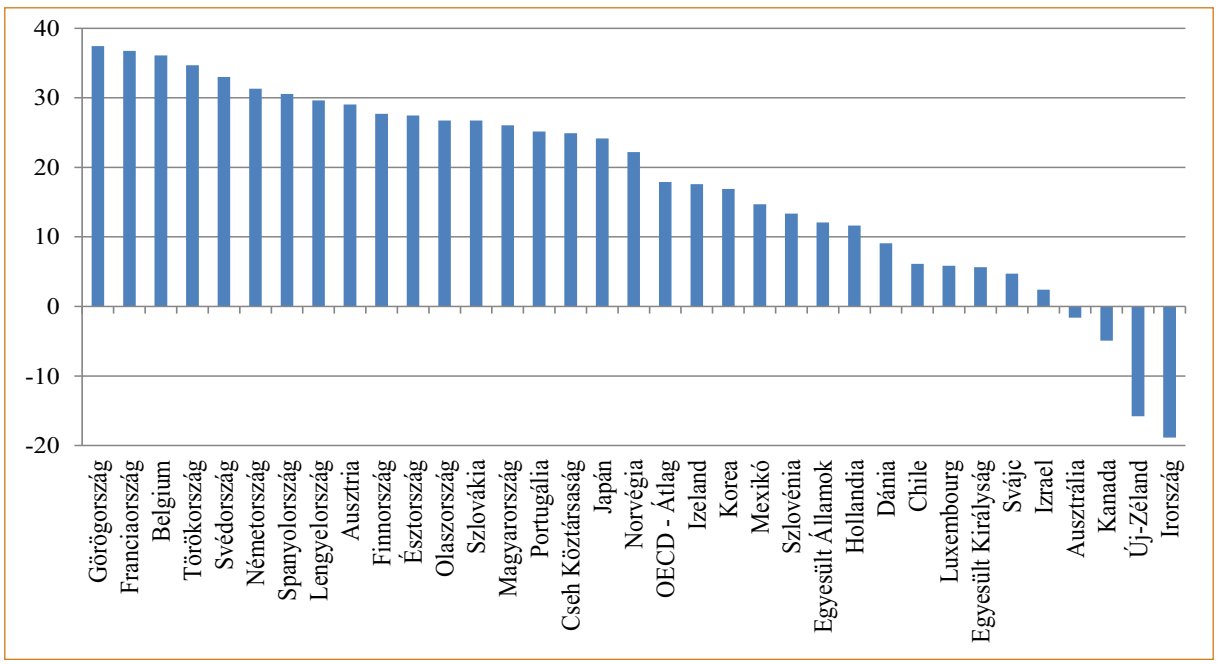
Forrás: OECD, 2015

A versenyképesség tekintetében nem csak a globális és regionális (a környező országokkal folytatott) versenyben kerülünk rossz pozícióba (63. grafikon), de a kkv-szektorban is hátrányba fognak kerülni azok a versenyzők, akik teljes egészében legálisan foglalkoztatnak – ezért a szürke zóna további növekedésére ösztönöz a magas járulékteher, ami végső soron a cégek sikeres növekedését is gátolja. Nyilvánvaló ugyanis, hogy egy bizonyos mértéken felül már sokkal nehezebb megoldani, hogy ne legálisan alkalmazzanak munkavállalókat.[273] Mindezek következtében egy olyan működési mechanizmus termelődik újra, melyben a helyzet vagy konzerválódik, vagy tovább romlik.

Ebből a modellből csak úgy lehetne kilépni, ha változtatnánk az ösztönzőkön, de amíg aránytalanul magasak a munkára eső terhek, addig ez lehetetlen. A gyógyír a személyi juttatások járulék terheinek erőteljes csökkentése lehet.

Mindehhez előzetesen még meg kell jegyezni, hogy ma hazánkban a társadalombiztosítási rendszer olyan súlyos gondoktól szenved, amelyek nem teszik lehetővé a gyors és egyszerű változtatást. Nem szabad elfelejteni, hogy a társadalombiztosítás egyik legnagyobb tétele a nyugdíjrendszer, amely – a romló demográfiai helyzet miatt – súlyos válságban van, ezért az egyszerű járulékcsökkentés nem lenne járható út. A romló demográfiai helyzet az egészségügyi rendszert is sújtja, mivel ahogy a lakosság öregszik, úgy egyre több, és egyre költségesebb orvosi beavatkozásra lenne szükség.

63. grafikon
A bérek közterhei II. A munkabér közterhei a bérek %-ában, 2014.

Forrás: OECD, 2015

[272] Bizonyos szempontból ez egy rejtett adósság, hiszen a munkaadók törvénytelen és igazságtalan versenyelőnyhöz jutása azon az áron történik, hogy egy jelenlegi, nem fizetett teher helyett majd a jövőben – a nyugdíjba menetelük után jelentkezik egy nyugdíjkiegészítő igény az alacsony öregkori ellátás miatt.

[273] Ebből az okfejtésből is látható, hogy annak a ténynek (hogy Magyarországon a középvállalkozások aránya igen alacsony) az is az egyik oka, hogy magasak az élőmunka elvonásai, ami pedig a növekedés ellenében hat.

Ugyancsak súlyos gond az egészségügyi személyzet (orvosok és ápolók) kivándorlása, ami miatt az egészségügyi rendszerben sem lehet (vagy legalábbis nem lenne helyes) a finanszírozás csökkentése. Mindez együtt szükségessé teszi a gazdasági rendszer működési mechanizmusainak egy nagyobb léptékű újra gondolását, hogy egy komplex megoldásban a gazdasági rendszer képes legyen egyidejűleg biztosítani

- a béreket terhelő elvonások csökkentését;
- a társadalombiztosítási rendszer alapvető elemeinek (nyugdíj, valamint egészségbiztosítási rendszer) működését, illetve
- a lehetőségek szerinti további forrásbővítését.

Ezt a kettős feladatot egyáltalán nem könnyű egyidejűleg elvégezni. Pedig szükség lesz erre – amennyiben a társadalom működőképességét fenn kívánjuk tartani.

A társadalombiztosítás teljes tartalma és terjedelme az egyes országokban korántsem egyértelmű és azonos. A társadalombiztosítás fogalma alatt leggyakrabban az öregségi nyugdíjrendszert és az egészségbiztosítási rendszert értik. Néhol viszont a társadalombiztosítást, a balesetbiztosítást, a munkanélküli ellátást, valamint a családi ellátást és a szülési segélyezést is magában foglalja, bár tény, hogy sok esetben ezek az ellátások más rendszerek kereteiben működnek. Több európai országban – mint például az Egyesült Királyságban vagy a skandináv országokban (Svédországban, Finnországban[274], Norvégiában) – a társadalombiztosításnak nem része a közegészségügyi ellátás. Az Egyesült Királyságban 1948 óta a költségvetésből finanszírozott National Health Service (NHS), míg a skandináv országokban a központi kormányzat, valamint a megyei, illetve a helyi önkormányzatok (megosztott felelősségi rendszerben) közösen szervezik és irányítják az egészségbiztosítási rendszert. Mindezen országokban alapvetően költségvetési finanszírozásban működik az egészségbiztosítás, miközben a szolgáltatók lehetnek közösségi- vagy magánszolgáltatók is.

4.2. A rendszer finanszírozása

Az elöregedő társadalom komoly kihívásokat teremt mind a felosztó-kirovó, mind a tőkefedezeti nyugdíjrendszerrel szemben, de az egészségbiztosítás esetében is hasonló dilemmákat eredményez.

A felosztó-kirovó nyugdíjrendszer esetében világos, hogy egyre kisebb számú fiatalnak kellene egyre több idős embert eltartani. De egy elöregedő táradalom esetében a tőkefedezeti rendszerből sem lehet sokáig az egyre növekvő számú ember egészségügyi vagy nyugdíjellátását fedezni, hacsak a tőkealapok kezelői nincsenek birtokában a „bölcsek kövének", s nem képesek befektetéseik értékét évről évre folyamatosan növelni. Egy lehetséges „mágikus megoldás" lehetne, amikor olyan térségekbe, illetve ágazatokba ruházzák be a nyugdíjalapok vagyonát, amelyek mind a fejlett országoknál, mind a világ átlagánál gyorsabban növekednek. Ám a világgazdaságban hosszú távú felzárkózás csak ritkán zajlik le sikeresen, lásd az ezzel kapcsolatos kudarcot, melyet a „BRIC-országok" mutattak fel az elmúlt évek során. A földrajzi kudarcok mellett ágazati kudarcok esetére is van példa: az ezredfordulós, illetve az azt követő időszak „dotcom-sztorija", ahol is a nagy szárnyalás után a befektetési alapok óriási veszteséget könyvelhettek el. Egyébként az OECD elemzése szintén arról panaszkodik, hogy „a 2008-as gazdasági válságot követően az alacsony hozamok miatt a magánnyugdíj-pénztári rendszerek megtérülései is problematikusak." (OECD, 2015b:32)

Látható, hogy a gyorsabb ütemben növekvő feltörekvő gazdaságok országcsoportjában a gazdasági növekedés

[274] A skandináv országok egészségügyi rendszerére vonatkozóan lásd a WHO „Health in Transition" kiadványának országelemzéseit.

időbeli hullámzása és előre nem látható volatilitása is nagyobb – amint az az IMF GDP-adataiból is látható. Ez különösen megnehezíti a tőkefedezeti társadalombiztosítási rendszer működtetését.

Hét megközelítés, hét javaslat

Természetesen a társadalombiztosítás finanszírozásában rejlő ellentmondásokat már eddig is sokan látták, s többfajta megoldást is javasoltak azok kezelésére. A demográfiai problémák, illetve a túlzottan magas béreket terhelő elvonások kérdésére a következő válaszok fogalmazódtak meg az utóbbi évek során:

- egyes javaslatok szerint a lakosság elöregedésére a lakosság gyermekvállalási kedvének ösztönzése lehet megoldása társadalmi értékrendszer módosítása révén;[275]
- másik megoldást a lakosság gyermekvállalási kedvének ösztönzése jelentheti a gyermekfedezeti nyugdíjrendszeren keresztül;
- harmadik vélemény szerint a megoldást a lakosság öngondoskodásának ösztönzése jelenti a tőkefedezeti rendszeren keresztül, s ez egyidejűleg segíthetne a nyugdíjak értékének megőrzésében is anélkül, hogy szükség lenne a nyugdíjjárulékok emelésére;
- negyedik javaslatcsomag a bevándorlási opció lehet (amelynek az a lényege, hogy a fejletlen országokból kellene fiatal, szorgalmas és sok gyermek reprodukálására alkalmas bevándorlókat vonzani az elöregedő térségekbe), s ez a megoldás a munkaerőhiányon, a versenyképességen és a járulékcsökkentés elkerülésében is segítene;
- ötödik – és egyébként nyilvánvaló – „gyógyszer" a nyugdíjkorhatár felemelése lehetne, ami nyilvánvaló politikai kockázatai miatt természetesen nem könnyű, de elkerülhetetlen lépés;
- hatodik megoldás (a fiskalizációs opció) az, hogy nem a munkabérekre terhelt elvonásokból, nehezebben kimerülő forrásokból (más adókból) igyekeznének finanszírozni a társadalombiztosítási rendszer hiányát;
- és végül a hetedik megoldás szerint[276] mindenképpen csökkenteni kellene a magyar élőmunka terheit – és ennek fedezete pedig a bürokráciacsökkentés lenne.

Az említett megoldások azonban ritkán alkotnak „tiszta" rendszereket. Az országok többnyire egyfajta „mixeléssel" próbálkoznak – azaz a különböző terápiákat vegyítik a problémáik súlyossága, akutsága, politikai „veszélyessége" és kultúrális háttereik különbözősége miatt. Mennyire lehetnek ezek a megoldási javaslatok eredményesek? – vizsgáljuk meg most közösen ezt az izgalmas kérdést.

[275] A 2016-os új lakástámogatási rendszer (különösen a CSOK) ebben az olvasatban ide sorolható.

[276] Lásd erre vonatkozóan a Lázár János bejelentését (Portfolió, 2016).

4.3. A javaslatok

77. kép
Prof. dr. Árva László előadása a konferencián

Az első megoldás (vagyis a szülési hajlandóság megváltoztatása az értékrendszer megváltoztatása révén) még hosszabb távon is elég reménytelennek látszik napjaink demokratikus, posztmodern társadalmaiban. Nem hihető, hogy a posztmodern értékrendszerben felnőtt fiatalok hirtelen visszatérnének a 19. századi premodern értékekhez. Bár a népesség egy része Benda kutatásai szerint erre hajlandónak mutatkozik.

A második megoldás – a szülési hajlandóság fokozása a gyermekfedezeti nyugdíjrendszeren keresztül – valószínűleg működhet, de hosszabb idő elteltével lehet csak érezni a hatását.[277] A dr. Szegő Szilvia, dr. Giday András, Prof. Em. Dr. Botos Katalin és dr. Botos József által (különböző írásokban és előadásokban) javasolt rendszer nem az értékrendet kívánja megváltoztatni, hanem pusztán lehetőséget kíván adni arra, hogy a fiatalok – akiknek szándékában áll a gyermekvállalás – ne kényszerüljenek anyagi megfontolások miatt lemondani a gyermekük születéséről (Szegő, 2011; Gidai, 2015; illetve Botos-Botos, 2012). Megjegyzendő, hogy több országban hasonló intézkedéseket vezettek már be. Ilyen például a 2008 után Chilében bevezetett új, állami nyugdíjrendszer („Bono por Hijo"), s a francia nyugdíjrendszerben is van ilyen elem (Hujo-Rulli, 2014; illetve Ferretti, 2012). Ugyanakkor azt is látni kell, hogy ennek a reformnak a hatása nem érezhető egyik napról a másikra, hanem ehhez több évre, avagy évtizedre lenne szükség. Ráadásul olyan családorientált és hosszú távú kormányzati gondolkodást igényelne, melynek következetes képviselete a kormányváltások gyakorisága miatt sem tűnik valószínűnek. S bár elég kevés nemzetközi tapasztalat áll rendelkezésre e rendszer hatékonyságának megítélésére, az első eredmények azonban bíztatónak látszanak.

A harmadik megoldásról – vagyis a lakosság öngondoskodásának fokozásáról – már szóltunk a tőkefedezeti rendszer kapcsán, s elemeztük annak ellentmondásait is. Itt a fő probléma az, hogy egy elöregedő lakosság általában képtelen hosszú távon is gyors növekedésre, illetve értékállóságot garantáló portfóliót találni. Ezt

[277] Illetve nagy valószínűséggel nem kínál elégséges megoldást, azaz egy másik eszközt – mixelve – is alkalmazni kell kívánt cél eléréséhez.

a modellt elsők közt Latin-Amerikában alkalmazták, majd több európai országban is átvették, így a kelet-európai országokban is nagyon népszerű lett. Ugyanakkor érdekes, hogy Latin-Amerikában 2008 után több országban is visszaléptek ennek alkalmazásától, s helyette alapvetően vagy részlegesen állami, kirovó-felosztó típusú, nagyobb szolidaritást biztosító rendszereket vezettek be. Bár nem világos, hogy az újabb politikai fordulatok nyomán mi lesz a tartós megoldás e téren (Hujo–Rulli, 2014).

A negyedik megoldás (vagyis a bevándorlás ösztönzése) ugyan technikailag működőképes lehet, de nagyon valószínű, hogy gyakorlatilag felszámolná azt a társadalmat, amelynek a társadalombiztosítási rendszerét szeretnék igazából megmenteni. Ma már egyre többen látják ezt, hogy egy olyan társadalom, amelyben a többséget a harmadik világból érkezők – feltehetően elsősorban muzulmán bevándorlók – alkotják, épp annyira nem lenne hasonlatos napjaink hagyományos Európájára, mint ahogy az ókori Róma sem nagyon emlékeztetett a kora középkor keresztény Európájára. Ettől még ez a változás bekövetkezhet. Azt azonban látni kell, hogy az európai lakosok nagy része szeretné elkerülni ezt a forgatókönyvet. Ráadásul nem is lenne egyszerű gyors ütemben alkalmassá tenni a nagyrészt képzetlen bevándorlókat arra, hogy napjaink fejlett gazdaságaiban munkavállalóként részt vegyenek.[278] Ezen túl könnyen lehet, hogy a bevándorlók (hacsak nem tudják az értékrendszereiket érintetlenül megőrizni) integrálódásuk esetén maguk is átveszik majd a poszt-modern értékrendszert, s így a születési hajlandóságuk viszonylag rövid időn belül (1-2 generáció alatt) jelentősen csökkenni fog. A probléma ebben az esetben tehát nem megoldódik, hanem csak időben tolódik el.

Az ötödik megoldás, vagyis a nyugdíjkorhatár felemelése járható útnak látszik, bár vannak egészségügyi-fizikai korlátjai, s a munkanélküliség elleni küzdelem terén is vet fel kérdéseket. Egyébként az OECD országokban a férfiakra vonatkozó nyugdíjkorhatár átlagosan 65,5 év volt 2015-ben, és ezt várhatóan emelkedni fog (OECD, 2015b). Nyilvánvaló, hogy ha egy országban a várható élettartam a férfiak esetében csak 75 év, akkor nem értelmes döntés a jelenlegi korhatárnál sokkal magasabban meghatározni az öregségi nyugdíjba vonulás évét. Érdemes azonban figyelembe venni az „egészséges évek" várható számát is (amely hazánkban 2013-ban csupán 59,1 év volt). Mindezek felülről behatárolják a nyugdíjkorhatár emelését. Ezért ki lehetne dolgozni olyan vegyes (kevert) terápiát is, amelyben az öregségi nyugdíjkorhatárt elért személy a nyugdíjának egy adott százalékát választhatná, s mellette kevesebb pénzért dolgozhatna is. Ez mindenkinek jó lenne, mert megteremthetné az átmenetet az aktív és a nyugdíjas évek között, valamint lehetővé válna az idősebb korosztály tapasztalatainak hasznosítása is. Az OECD több országában eredményesen működnek ezek az ösztönzők (OECD, 2015b). Az egészségügyi ellátórendszer finanszírozásában is segíthetne egy ilyen rendszer, hiszen meghosszabbodnának a befizetési ciklusok.

A hatodik út a társadalombiztosítási rendszer kiadásainak részben vagy egészben költségvetésből való fedezése (más szóval fiskalizálása). Ezzel a megoldással ráadásul sokkal szélesebb körben lehetne a társadalombiztosítás költségeit teríteni, miközben – a fiskalizálás körétől függően – növekednének az öregségi nyugellátásnak, és/vagy az egészségügyi ellátórendszernek a forrásai is. Augusztinovics Mária a nyugdíjrendszerről írt egyik alaptanulmányában már 2005-ben felvetette az adóból finanszírozott alapnyugdíj[279] ötletét, amikor így írt: „Reálisabbnak tűnik az általános, bizonyos életkortól alanyi jogon járó, egységes összegű alapnyugdíj, amelyet nem bérjárulékból fedeznek, hanem általános adóból. Az ebben érvényesülő „szolidaritási" elem tehát nem a munkát drágítja, hanem az adórendszerben amúgy is meg-

[278] Nem szabad elfelejtkeznünk arról a világméretű tendenciáról sem, hogy az automatizáció, a robotok és a digitalizáció várhatóan milliószámra – csak Európában is – fog majd munkahelyeket megszüntetni.

[279] Fontos leszögeznünk, hogy nem kívánunk az alapnyugdíj és alanyi jogon járó fix juttatások kérdésével foglalkozni. Az alapnyugdíj kérdését most azért citáljuk, mert annak finanszírozása költségvetési forrású, így egybeesik tanulmányunk ez irányú gondolataival.

valósítandó újraelosztás terhére működik. Mostanában a szakirodalom egy része is megint figyelmet szentel a nem járulékalapú (noncontributory) nyugdíj lehetőségének (Augusztinovics, 2005: 446). Érdekes, hogy Augusztinovics Mária nem annyira az elöregedést tartja a társadalom fő problémájának nyugdíj ügyében, hanem inkább az alacsony foglalkoztatást. Ezt a bajt pedig szerinte nem lehet orvosolni a járulékok csökkentése nélkül. Az alapnyugdíjnál sem éhenhalás szintjét jelentő nyugdíjat javasolt, hanem tisztes megélhetést eredményezőt.

A hetedik megoldás – amely a bürokráciacsökkentésből fedezné a járulékcsökkenést – gyakorlatilag szintén a társadalombiztosítás részleges fiskalizálását jelentené. Nem világos azonban, hogy pontosan milyen források fognak rendelkezésre állni a bürokráciacsökkentés nyomán.[280]

* * *

Vélekedésünk szerint tehát a társadalom elöregedése szempontjából elsősorban a második megoldás (a „gyermekfedezeti nyugdíjrendszer"), míg a gazdaság versenyképességének növelése érdekében pedig a hatodik eszköz (a járulékok részleges vagy teljes fiskalizálása) jelenthet megoldást, illetve hozhatna érdemi javulást. De valószínűleg igaza volt Augusztinovics Máriának: a nyugdíjrendszer fő problémája nem annyira az elöregedés, hanem inkább az alacsony foglalkoztatás.

Már ma is több országban megtalálhatók a társadalombiztosítás fiskalizálásának az elemei. Az egészségügyi rendszert az Egyesült Királyságban (Svédországban részben) az állami költségvetésből tartják fenn, s az adókból finanszírozzák. A nyugdíjrendszert illetően Franciaországban a CSG esetében találunk hasonló megoldást, ahol az állam folyamatosan pótolja a társadalombiztosítás hiányát (Ferretti, 2012).

A társadalombiztosítás finanszírozási reformját azonban nem csak egy lépésben, hanem fokozatosan, kompromisszumokkal is be lehetne vezetni. A legkézenfekvőbb kezdő megoldást az egészségbiztosítási alrendszer fiskalizálása jelentené. (Itt ugyanis sokkal egyszerűbb költségvetési finanszírozásra átállni, mint a nyugdíjrendszer esetében, s a világban már eddig is több példa van erre.[281])

Az Egyesült Királyságban működő – még 1948 után létrehozott – költségvetésből finanszírozott állami egészségbiztosítási rendszer hatékonyan és jól működik. A Világ Egészségügyi Szervezete, a WHO által készített egészségügyi rendszerek rangsorában az ország nem áll rosszul: 2000-ben a 18. helyen volt található, míg a tisztán magánbiztosítási rendszert alkalmazó Egyesült Államoknak csak a 37. hely jutott, Magyarország pedig a 66. helyen állt. Hasonlóan kedvező helyzetet figyelhetünk meg a 27. helyezett Svédországban.

Az elmúlt negyedszázadban Magyarországon is elkezdődtek a lépések a társadalombiztosítás fokozatos költségvetésbe illesztésére. A rendszerváltás során még különálló, önigazgatott tb-alapként létrehozott Egészségbiztosítási Alap és Nyugdíjbiztosítási Alap integrálása 1999. január 1-én történt meg az APEH Járadék Igazgatóságába. Ezt követően a tb-alapokat rendszeresen kiegészítették a központi költségvetésből forrásokkal. A társadalombiztosítási alapok adórendszerbe való integrálása volt a következő, fiskalizálás felé tett lépés. Hazánkban az egészségbiztosítás összes bevételein (2015-ben 1.925 milliárd

[281] Érdemes megjegyezni, hogy Románia a közelmúltban csökkentette a társadalombiztosítási járulékokat, így a fiskalizáció már részlegesen itt is megvalósult. 2014 júniusában ugyanis a kormány úgy döntött, hogy a munkáltatóknak az addigi 20,8 százalékos járulék helyett 15,8 százalékot kell fizetniük az államkasszába alkalmazottaik bére után. A nehéz munkakörülmények között dolgozók után fizetendő járulékot pedig 20,8 és 25,8 százalékra mérsékelnék a korábbi 25,8, illetve 30,8 százalék helyett. (Portfolió, 2014.)

[280] Tisztázandó az is – amennyiben valóban sor kerül mintegy 100 ezer állami hivatalnok elbocsátására – hogy a jelenlegi államigazgatási feladatokat kik fogják ellátni, s az is, hogy mennyibe fog ez kerülni az költségvetésnek.

forint) belül a költségvetési hozzájárulások összege 564.935 milliárd forintot tett ki. Vagyis az összes bevétel több mint harmada lényegében költségvetési hozzájárulás volt (OEP, 2015).

A fiskalizálás további előnye az, hogy egyértelmű a kormány a felelőssége azért, hogy mennyit költ egészségügyre és nyugdíjellátásra. Nem lehet a felelősséget ebben az esetben a rossz, kedvezőtlen demográfiai helyzetre fogni, s nem lehetne annyira egymás ellen kijátszania fiatalokat és az idősebb korosztályt.

VI.
A MEGOLDÁSOK ÁTTEKINTŐ TÁBLÁZATAI

Az alábbiakban, témák szerint, táblázatos formában javasoljuk átgondolásra a legfontosabnak vélt összefüggéseket.

A táblázatokat azért készítettük, hogy a rendkívül bonyolult összefüggéseket áttekinthetőbbé téve, a logikai rendszerek könnyebben megérthetők legyenek. A magyarázatokat és elemzéseket a tanulmányok tartalmazzák. Az első oszlop a fejezetek számát tartalmazza. Ahol meg voltak az adataink hozzá, költségvetési becsléseket is végeztünk.

Azok számára javasoljuk a táblázatok böngészését, akik a részterületeket már ismerik és szeretnék átlátni a magasabb összefüggéseket.

1. Nemzetstratégiai megfontolások

16. táblázat

NEMZETSTRATÉGIAI MEGFONTOLÁSOK			
Tanulmány	**Problémák**	**Elvi megoldások**	**Gyakorlati intézkedések**
V/1.	Az értékáramlásban nem fejeződik ki a fenntartható fejlődés, a tőke a gyermektelenek felé áramlik	A gyermekes családok felé áramoltatni a GDP egyre nagyobb hányadát	Az adóbevételek (ÁFA, SZJA, TAO stb.) nagyobb részét visszajuttatni a családok részére, a fenntartható fejlődés érdekében.
III.	Az állam újraelosztó szerepében nem eléggé mutatkoznak meg a hosszú távú társadalmi érdekek	Erősíteni az állam újraelosztó szerepét	HISZÜK életpálya modell
III.	A kisebb létszámú utód generációk kevesebbet fogyasztanak, csökken az állam bevétele, miközben nő a fogyasztó idős réteg és a vele szociális kiadások.	Jelentős, radikális beavatkozásokkal a folyamat irányának a megváltoztatása.	HISZÜK életpálya modell
V/1.	A kisebb létszámú és kevesebb utódot nevelő generáció idős korában ki lesz szolgáltatva	A nyugdíjrendszerben is kifejezni a gyermeknevelés társadalmi értékét	Gyermekfedezeti nyugdíjrendszer, szülőkötvény
V/1.	A gyermektelenek fogyasztási kosara más szerkezetű, mint a családosoké. Eltorzítja a gazdaság szerkezetét.	Az ÁFA megállapításában figyelembe venni a hosszú távú társadalmi hatásokat	A luxuscikkek termelésének-fogyasztásának forgalmi adójában kifejezni a hosszú távú társadalmi érdekeket is.
III., V/1.	A gyermekesek szegénységi kockázata, így a fogyasztás csökkenése akadályozza a hagyományos iparágak fejlődését.	Minden adónemben figyelembe venni a gyermekek születésének érdekeit.	HISZÜK program

2. Család szektor kialakítása, a HISZÜK életpálya modell

17. táblázat

Tanulmány	Problémák	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések
III/3.	Csökken a nemzet életereje, népessége, a házasságban élők száma. Egészségügyi, értékrendbeli, bizalmi, versenyképességi válság.	Nemzetstratégiai feladat a családok, az élet újratermelési forrásának megerősítése, a demográfiai krízis elhárítása	Család- és közösségfejlesztő minisztérium létrehozása. A gyermekek neveléséhez megfelelő szaktudás és jövedelem biztosítása a családok számára.
III/3.	A magzat, a csecsemő az emberi életkezdet meghatározó jelentősége nem fejeződik ki a társadalmi értékrendben.	Az anyaság és a csecsemő tiszteletének megerősítése, védelme és támogatása eszmei, gazdaságiés szervezeti értelemben.	A magzat és a csecsemővédelem intézményrendszerének fókuszba emelése. Anya- és gyermekvédelmi intézkedés-csomag bevezetése
III/3.	Kevés család nevel több gyermeket. A csak gyermeket nevelni akaró családok számára nincs megoldás. A GYED, GYES, GYET nem nyújt megélhetést, az édesanya munkavállalásra kényszerül. A több gyermeket nevelő szülők méltánytalanul hátrányos helyzetben vannak.	A gyermekvállalás ne csökkentse a család életminőségét, jövedelmi szintjét.	Komplex családtámogató program indítása, életpálya modell, biztonságos megélhetés nyújtása a gyermeknevelést vállaló szülők részére.
III/3.	Az elhanyagolt csecsemők és gyermekek – deviáns felnőtté válhatnak – egészségük, életminőségük, életkilátásaik romlanak, – nem kívánnak utódot nevelni.	Az életkezdet, a magzat és a csecsemő fizikai, lelki, spirituális fejlődésének védelme. Érzékeny, kiegyensúlyozott, teljes idejével rá figyelő édesanya. Vonzóvá tenni a nemzetmentő feladatot.	Az édesanya-gyermek gondtalan együttlétének és szakértelmének biztosítása. Versenyképes fizetés az önként vállalt munkáért.

Tanulmány	Problémák	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések
III/3.	Az otthonért, a családért, gyermekekért végzett munkát nem értékeljük, pedig a GDP 30%-át jelenti. A nőkre többszörös teher hárul, a gyermeknevelés társadalmilag kiemelkedően fontos értéke nincs megfelelően elismerve.	Az otthoni munkavégzés a gyermekgondozási feladatok, béresítése.	A munkáltatói jogok kormányhivatalokhoz (vagy az önkormányzatokhoz) telepítése. Szülői álláshelyek létesítése, munkabér fizetés.
III/3.	A családi életre nevelés évtizedek óta hiányzik mind az iskolarendszerből, mind a felnőttképzésből. A családok jelentős része számára a szeretetkapcsolat, már nem megélt élmény, nem tudják átörökíteni.	A családi életre nevelés az iskolákban. A tanulás-tanítás módszertanának humanisztikus irányú átalakítása. A védőnői ellátás keretében nagyobb lehetőséget adni az iskolai egészségfejlesztésnek, benne a családi életre nevelésben való részvételnek. A harmonikus apa-anya-gyermek szeretet kapcsolat újra tanítása a felnőttek számára is.	Család- és közösségfejlesztő országos intézményrendszer fölállítása. A CSÉN bevezetése A HKT program[282] bevezetése. Iskolavédőnői rendszer megerősítése, igénybevétele.
III/3.	2017-ben a szülőképességi kor felső határához érkezett az utolsó generáció, amely képes lehet még a népességfogyás megállítására.	20 ezer család, pár bevonása, álláshely létesítése.	A programba való belépésnél motivált legyen és elsőbbséget élvezzen ez a generáció. Az újszülöttek után kiemelkedő bér.
III/3.	Intézményrendszer, amely meg tudja oldani a foglalkoztatást és a képzéseket.	Az intézményrendszer kialakítása.	Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium, Kutató-fejlesztő Intézet, Regionális Szolgálatok indítása.

[282] www.hktprogram.hu

Tanulmány	Problémák	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések
III/3.	A települések 2/3-ában fogy, kiöregszik a népesség, a gazdaság leáll. Elsősorban aprófalvas települések érintettek.	Megyénként/járásonként meghatározott számú pár, család bevonása, állás létesítése. A térségi gazdaságot, kereskedelmet beindíthatja a gyermekek születése.	HISZÜK „állás" létesítése. A jelentkezések fogadása, térségi preferenciákkal. A képzés megindítása. Földjuttatás a háztáji gazdaságok részére. A családi gazdaságok adójában a gyermekvállalás figyelembe vétele.
III/3.	A HISZÜK álláshelyre való alkalmasság megállapítása. Az egészséges szocializációhoz kétszülős családra van szükség.	Felvételi kritériumrendszer kidolgozása. A jelentkezők felkészítése.	Adatbázis kialakítása a jelentkezőkről. Képzés, felkészítés. Segítség a párválasztásban.
III/3.	Mit csináljon a szülő a gyermekek felnevelése után?	Részt vehet – a képzési rendszerben, – átképezheti magát, – részmunkaidőben dolgozhat.	A Család-, és Közösségfejlesztő Szolgálat felveheti a gyermekgondozás- ból kilépőket.
III/3.	A helyi közösségek nincsenek tisztában a helyzet súlyosságával.	Minden megyének, járásnak önkormányzatnak, legyen saját népesedési stratégiája. Széles körű tájékoztatás, aktivizálás.	A nagycsaládosokat segítő helyi önkéntesek szervezése, az intézményrendszer kiépítése.
III/3.	Milyen tényezőket vegyen figyelembe a program a munkabér megállapításánál?	– A csecsemők ellátási szükségletét – A gyermekszámot – A szakmunkás bérminimum órabérét – A szülő végzettségét.	Költségvetés készítése.
III/3.	Hogyan élénkítheti a gazdaságot a családokra fordított összeg?	Gyermek kártya (Mária kártya) indítása, mint fizető eszköz, amely meghatározott termékekre és szolgáltatásokra költhető.	A hazai illetve helyi termelőkkel szerződve lehet elkölteni a kapott bér jelentős részét.

3. A lakásproblémák kezelése

18. táblázat

A LAKÁSPROBLÉMÁK KEZELÉSE				
Tanulmány	**Problémák**	**Elvi megoldások**	**Gyakorlati intézkedések**	**Becsült költségek**
IV/2.	A fiatalok később jutnak önálló lakáshoz, otthon maradnak, rövidül a termékeny időszak – A 35-45 évesek tőkehiánya – Kevés lakás épül – 4-6 szoros lakás ár/háztartási jövedelem arány	Lakásvásárlás, építés támogatása	– Az ÁFA visszatérítés megtartása – Lakáscélú elő-takarékosság támogatása – HISZÜK program, gyermek kártya – Szociális hozzájárulási adó visszatérítés	30 milliárd Ft
IV/2.	Sajáterő igény 50%	20%	A sajáterő fizetés kedvezményezése az SZJA rendszerben.	60 milliárd Ft
IV/2.	Aránytalan a CSOK: 600e+2+7,4 millió	Első és második gyermek után több támogatás	3+3+4 millió Ft	
IV/2.	Első, második gyermek ütemezése, büntető kamat		Várománnyá alakítás, 10 éven belüli ütemezés eltörlése.	
IV/2.	Hitelköltségek átláthatósága, kezelési költség, kamatkockázat	Max 3%-os fix kamatú kölcsön, egységes költségszerkezet	Fair-banki törvény, MNB felügyelet, ügyfélbarát kölcsön program, 10 éves jelzálog kötvény vásárlás 1% kamattal. Lakáskölcsön törlesztés támogatása gyermekszámtól függően, szja kedvezmény.	
IV/2.	Kevés bérlakás	Bérlakás (lízing) program	Vállalati és önkormányzati bérbeadás adó- és járulék kedvezménye.	
IV/2.	4 millióan élnek zsúfolt lakásokban	CSOK átalakítás	Lakásbővítésre is felhasználható legyen.	6 milliárd Ft

Tanulmány	Problémák	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések	Becsült költségek
IV/2.	A lakásárak, az építési költségek gyorsan nőnek	Ingyen telek, Házat-Hazát mozgalom	Pályázat környezetbarát, helyi erőkre alapozott lakás típusokra, építési anyagokra és szennyvíz kezelésre.	1 milliárd Ft
IV/2.	Növekvő üres lakás állomány	Községek népességmegtartó erejének növelése	Munkáltatói és önkormányzati lízing (bérlakás) program, szociális földprogram, HISZÜK program.	9 milliárd Ft
IV/2.	Lakhatás költségeinek megfizethetősége: rezsi, törlesztő részlet, lakásadó nem figyel a családnagyságra	Rezsi csökkentés. Helyi ingatlanadó törvény módosítása	Több gyermekesek alacsonyabb rezsije, törlesztési támogatás, telefon rezsi csökkentés, lakásadó mentesség, 25 m^2 mentes az adó alól.	

4. A gyermeknevelés elismerése a TB rendszerben

19. táblázat

Tanulmány	Problémák, kihívások	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések	Becsült költségek
V/2., 3.	A nyugdíjrendszer diszkriminálja a gyermekeket felnevelő réteget, akiknek a befizetéseket köszönheti	A gyermeknevelés befektetésként kezelése a redisztribucióban	A pontrendszer alapján határozni meg a nyugdíj összegét	
V/2., 3.	Gyermek felnevelése nélkül is meg lehet élni idős korban.	A gyermeket nevelők munkájának elismerése a nyugdíjban	A pontrendszer alapján határozni meg a nyugdíj összegét	
IV/1. V/2., 3.	A gyermeket nevelő szülők hátrányos helyzetbe kerülnek a munkaerő piacon.	Kompenzáció az adóban	ÁFA csökkentés	
		Kompenzáció a nyugdíjban	Nyugdíj kiegészítés a szülők részére a dolgozó gyermekek után.	Évi bruttó 200, nettó 130 mrd Ft.
V/2,3.	A rövidebb kereső tevékenység és az alacsonyabb keresetek miatt a szülők nyugdíja kisebb, mint a nem szülőké.	A gyermekvállalás értékének kifejezése a járulékokban és a nyugdíjrendszerben.	Nyugdíj kiegészítés a szülők részére a dolgozó gyermekek után.	
IV/3.	A több gyermeket nevelő családok anyagi tekintetben és életük megszervezésében méltánytalanul hátrányos helyzetbe kerülnek.	„Szülőkötvény” Kiegészítő nyugdíj járadék	Kiegészítő nyugdíj járadék biztosítása egy kötvényalapban. A szám- lára befizethet a családtag, SZJA 1%, munkáltató cafeteria	90-120 ezer gyermek esetén 4,1–5,6 Mrd Ft/év könyvelt érték. Első kifizetés a 18. évben.

Tanul-mány	Problémák, kihívások	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések	Becsült költségek
IV/3.	Hiányzik a gyermek születésétől a szülő nyugdíjas koráig tartó szülői életpálya támogatása.		1 gyermek 36 e Ft, 2 gyermek 42 e Ft, 3-5 gyermek 45 e Ft, 5 gyermek összesen: 213 e Ft /év	
IV/3.	A gyermeknevelésre fordított láthatatlan munka értéke a nyugdíjak összegében nem jelenik meg.		A szülők nyugdíjának kiegészítése 15 évig havi 10 200-60 000 Ft /hóval.	
IV/4.	A fiatal anyák állásvesztése, a létbiztonság hiánya Az állásvesztéssel járó kieső kereset, egészségügyi ellátás, nyugdíjjogosultság	Lakossági előtakarékoskodás	Megvásárolható „Társadalombiztosítási kötvény” Rokonok számára illetékmentesen átruházható .	

5. HATÁSELEMZÉS

Mivel az egyes javaslatcsomagoknak önmagukban is komplex és szerteágazó hatása várható, ami együttesen még eredményesebbé teheti az intézkedéseket, egy olyan elemzést is végeztünk, amely hatásának erejében, időben és költségek szempontjából összesíti a várható eredményeket. Sorrendbe állítottuk a javaslatokat, hogy megtaláljuk **a legkisebb befektetéssel, a legrövidebb idő alatt, a legnagyobb eredményességgel bevezethetőket.**

Ennek érdekében, rangsorolásos módszerrel becslést végeztünk arra vonatkozóan, hogy az eddig elkészített javaslatok közül melyik program milyen erős hatással lehet a következő időszakban a gyermekszületésre. A csoportos döntéshozatalban 28 szakértő vett részt, különböző szakterületről.

Három tényezőt mérlegeltünk:

– Képes lehet-e a program évente legalább 10.000 fővel emelni a születések számát?
– Egy éven belül el tudja-e érni a várt hatását?
– A bevezetés költségei 100 milliárd forint alatt maradnak-e?

A szavazatokat összeadva megállapítottuk, hogy egymáshoz képest melyik program esetében milyen hatékonyságra számítunk. A 10. ábra mutatja az eredményt.

Az ábra szerint összességében **a legrövidebb idő alatt a legerőteljesebb hatás kifejtését a Hivatásos Szülők életpálya modellnek, majd a Nemzeti Lakásprogramnak tulajdonít csoportunk.**[283]

10. ábra
Egyes programok bevezetésével milyen jelentős születésszám növekedés várható

[283] A szavazatoknak nem tulajdonítunk tudományos validitást, mindössze azért végeztük el, hogy csökkentsük az egyes résztémákat kidolgozó alkotók szubjektív nézőpontjának súlyát.

VII.
ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmánykötet első részében elemeztük az ország előtt álló demográfiai kihívásokat. **A második részben** azokra lehetőségekre fókuszáltunk, amelyek – gyors cselekvés esetén – reményt adnak a megoldásra. **A harmadik részben** a közép-és hosszú távon ható megfontolásokat részleteztük. A **mellékletbe helyeztük** az innovatív módszertan, az alkotási folyamat bemutatását, és a tanulmányokra illetve a műhelymunkára vonatkozó értékelést. **A függelék** a táblázatokat és adatokat tartalmazza.

Könyvünkben sokoldalúan bizonyítottuk, hogy napjaink népmozgalmi jelenségei további cselekvésre szólítanak fel. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a meglehetősen provokatív méreteket öltő népességfogyás egy rendkívül összetett társadalomtörténeti folyamat részjelensége, ami nem feltétlenül kényszerpálya, ma még van megoldás a mérséklésére.

Szakértői műhelyünk több mint 200 önkéntes közreműködővel, a legkülönbözőbb tudományterületeket átfogó szakmai háttérrel dolgozott éveken át az elemzésen és a javaslatokon. Egy módszertani innovációt alkalmazva, trandiszciplináris megközelítéssel, a szemléletváltás igényére építve elemzésünk és javaslataink a pszichológia, szociológia, szociálpszichológia, neveléstudomány, statisztika, demográfia, gazdaság-, és más tudományágak által feltárt jelenségekre támaszkodnak, és szélesebb tapasztalati alapokra is helyezik a levonandó következtetéseket.

Mivel évről évre jelentősen csökken a szülőképes korosztály létszáma, az egyik legsürgősebb feladatunk az volt, hogy felmérjük, mire lenne szüksége a 35-44 éves korú nagy létszámú generációknak ahhoz, hogy még egy gyermeket világra hozzanak. ***A 2017-ben elvégzett reprezentatív vizsgálat szerint a korosztály negyede, közel 400 ezer fő egyértelműen szeretne még gyermeket.*** A gyermekvállalást elsősorban a kedvezőtlen anyagi feltételek, a stabil párkapcsolat hiánya és a munkahelyi problémák korlátozzák a megcélzott korosztályban. A szükséges intézkedések gyors megvalósítása esetén, néhány év távlatában, a jelenleg várható létszámon felül további nagyszámú újszülöttre (mintegy 130 ezer gyermekre) számíthatnánk.

A népesedéspolitikai előzmények biztatóak, a mégoly jelentős eddigi kormányzati intézkedések azonban ma már nem elégségesek. Több évtizedes elmaradások pótlására, szemléletváltásra van szükség, mert az érvényes szabályozás célja ma még a munkaerőpiac védelme, a nők munkába állítása, a minél teljesebb körű foglalkoztatás támogatása. A „dolgozó nő" identitását erősítjük, szemben a gyermekét nevelő-, gondoskodó-, a családi élet egységét őrző-ápoló identitással. A trendfordulóhoz a gyermeknevelés feltételeinek további javítására, társadalmi presztízsének helyreállítására, a családi viszonyok harmóniájának segítésére, a diszfunkcionális jelenségek okainak feltárására és megszüntetésére volna szükség – anyagi és nem anyagi eszközök igénybevételével egyaránt.

Évszázadokon keresztül volt egy jól működő, a családokra épülő társadalmi modell, amely biztosította a népesség gyarapodását. Látható az is, hogy száz éve indult meg a csökkenés, ami Magyarországon a kommunizmus bevezetésével teljesedett ki. **1954-től, nyolc év alatt, nagyjából feleződött a gyermekszületések száma, aminek az egyik legfontosabb oka a nők** (az „egyenjogúság" és a „felszabadítás" ideológiájába csomagolva) **munkába kényszerülése, aminek a generációkon átívelő hatása a mai napig érezhető.**

A folyamat okait be tudjuk azonosítani, és a megoldás elvi lehetősége nyitva áll. A kérdés tehát nem az, hogy van-e megoldás, hanem az, hogy meg tudjuk-e találni a megvalósításhoz vezető utat. Lehetséges-e és hogyan, az ország visszaterelése az évszázadokon át bizonyított a családközpontú gazdaság és kultúra gyökereihez.

78–79. kép
2018. június, „Jövőnk a gyermek” konferencia

Álláspontunk szerint nem kell újat kitalálni, kísérletezni a lehetetlennel, hanem visszanyúlni a működőképes társadalmi modellekhez, és a lényeges, éltető elemek megőrzésével hozzáigazítani a kor követelményeihez. Az életszerű, fenntartható működési modell a generációk fonódó együttműködésének egyensúlyán alapul. Megvan mindenkinek a nélkülözhetetlen szerepe az élet fenntartásának folyamatában. A következő nemzedék – emberi minőségben, személyes törődésben, szeretetben, gondolkodásban – csak azzal tud gazdálkodni, azt tudja tovább adni, amit az előzőtől örökségbe kapott. Egyik generáció, vagy társadalmi réteg sem növelheti a jóllétét, a szabadságát egy másik nemzedék vagy réteg rovására, mert ha azt teszi, fölemészti a társadalom egészének a jövőjét.

Jövőnk a csecsemőgondozás minőségének függvénye

Civilizációnk, a zsidó-keresztény kultúra hordozója, amelynek legfontosabb értéke az emberi személyiség, – amely mai tudásunk szerint – generációk együttműködése által, különös gonddal építhető csak föl. Ennek a nélkülözhetetlen védőburkát a szeretet-család, és a fogantatástól megvalósuló szeretet-kapcsolatok adják, amelynek kitüntetett időszaka az élet első éve. Meg vagyunk győződve arról, hogy ma a nemzet megmaradásának kulcskérdése, legfontosabb társadalmi feladatunk a szeretet-családok becsületének, presztízsének, történelemformáló szerepének helyreállítása.

Meggyőződésünk tudományos alapja a pszichológia, a neurológia, az epigenetika, teológia, neveléstudomány,szociálpszichológia és más tudományok egyértelmű álláspontja. Ha egy újszülött életének első meghatározó kapcsolatában azt éli meg, hogy az édesanyja minden idegszálával rákapcsolódik, és képes őt gondozva, ápolva bevezetni az emberi kapcsolatok öröm- és bizalomteli világába, akkor belőle is egy szeretetre és bizalomra épülő, értékorientált és az utódgondozásra nyitott személyiség válhat. Képes lesz ezt az attitűdöt másoknak is tovább adni (testvéreinek, családjának, a tágabb közösségnek, majd felnőve az utódainak, a környezetének, az élő és élettelen természetnek).

Ma már a legújabb agykutatások is bizonyítják, hogy az ilyen csecsemő érzelmi, intellektuális, társas és spirituális intelligenciája erőteljesebben fejlődik, mindamellett lelki és fizikai egészsége, életperspektívái is jelentősen megelőzik kevésbé szerencsés kortársaiét. A fejlődés-lélektani kutatások bizonyítékai szerint a transzgenerációs hatások akként érvényesülnek, hogy a később szülővé váló nemzedékek a csecsemő- és kisgyermekkorban megtapasztalt gondozási mintákat, szülői bánásmódot, gondozási kultúrát tovább örökítik a következő generációra.

Meggyőződésünk, hogy Magyarország jövője a csecsemő gondozás és a gyermeknevelés minőségének függvénye.

A kutatási eredmények kijelölik az intézményi ellátás helyét és szerepét a csecsemőkori gyermekgondozásban. A csecsemőkori intézményi ellátás szükséglete elsősorban a nők foglalkoztatásának igényével függ össze. A különböző társadalmi csoportok élethelyzete és igényei miatt a csecsemőkori intézményi ellátás megkerülhetetlen. Ezért olyan bölcsődei rendszerre van szükség, ahol a gyermekek szükségleteinek figyelembe vétele alapján minőségi interakció várja őket, és nem pusztán fizikai ellátás.

Javaslatainkat (a befektetés, az idő és az eredményesség szempontjából rangsorolva) felosztottuk gyors, közép- és hosszú távú feladatokra.

Gyors beavatkozási javaslataink

- ***A „Hivatásos Szülők" (HISZÜK) életpálya modell*** bevezetése, amelytől azt várjuk, hogy hónapokon belül kifejtheti termékenység ösztönző hatását.
- Egy kellő felhatalmazással rendelkező ***Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium létrehozása***
- Egy hosszú távú ***népesedési stratégia*** kidolgozása, amelynek középpontjában a népesség egészséges fizikai, szellemi és lelki állapotának megteremtése, fenntartása és fejlesztése áll. Ennek fő célja a családi kohézió megerősítése, a szeretetkultúra újraépítése, a közösségek támogató erejének felszabadítása, az új életpályamodell támogatása lehetne.

Közép- és hosszú távon ható programok és javaslataink

- A ***Nemzeti lakásprogram,*** amely a legkülönbözőbb rétegigényekre ad differenciált válaszokat a fiatalok lakhatásának megoldásához.
- Szükségesnek tartjuk a sokgyermekes családok diszkriminációjának megszüntetését a ***nyugdíjrendszer méltányosságának növelésével.***
- ***Szülőkötvény*** javaslatunk alkalmas lehetne a szülők méltánytalanul hátrányos jövedelmi helyzetének mérséklésére.
- ***Társadalombiztosítási kötvény*** javaslatunk egy lakossági előtakarékoskodás révén mentesítené a szülőket az esetleges létbizonytalanságtól.
- ***Az adóösztönzők*** lehetőségének végig gondolásával az adórendszer gyermekvállalást segítő tovább fejlesztését javasoljuk.
- Komplex és átfogó együtt gondolkozásra két témát vetettünk föl: a ***gazdasági értéklánc újra gondolását,*** amely hosszú távon meghatározza a családok életkörülményeit, és fogyatkozó adóbefizetések miatt a ***társadalombiztosítás finanszírozási rendszerének*** átgondolását.

Javaslataink megvalósításának hatása rendkívül szerteágazó: népesedési helyzetünk mennyiségi és minőségi javítása mellett kedvező gazdasági, népegészségügyi, kulturális következményekkel is számolhatunk.

Mint több alkalommal említettük, a tanulmánykötet a legsürgősebbnek gondolt feladatokat tartalmazza.

Szükségesnek látjuk ugyanakkor a területi stratégiák (megye-járás-település) kidolgozását, a születés körülményeinek átalakításához tartozó társadalmi alrendszer, az iskolarendszer, a felnőttoktatás, és más szakterületek demográfiai fókuszú átvilágítását is, amelyek – a rendelkezésre álló források függvényében - a következő kötetekben jelenhetnek meg.

VIII.
EPILÓGUS

Zrínyi Miklós
Szigeti veszedelem
(részletek)[284]

Te, ki szűz Anya vagy, és szülted Uradat,
Szentséges királyné! Hívom irgalmadat.

Az nagy mindenható az földre tekinte,
Látá az magyarnak állhatatlanságát,
Megvetvén az Istent, hogy imádna bálványt;

Megindult ezekért méltán ű haragja,
Azért Mihály archangyalt magához hivá,
És kemény haragjában igy parancsolá,
"Nézd ama kemény nyakú és kevély sciták
Jó magyaroktól mely igen elfajzottak,
Szép keresztyén hűtőt lábok alá nyomtak,
Gyönyörködnek külömb-külömb vallásoknak.

Magad te tekints meg körösztyén világot,
Nem találsz azok közt, kivel tettem több jót:

Scitiából, azt mondom, kihoztam ükét,
Miként Egyiptusbul az zsidó népeket,
Hatalmas karommal verém nemzeteket,
Mindenütt rontám, vesztém ellenségeket.

Téjjel-mézzel folyó szép Pannóniában,
Megtelepitém ükét Magyarországban,
És meg is áldám minden állapatjában,
Meghallgatám, segitém minden dolgokban;

Szentséges lölkömet reájok szállattam,
Az körösztyén hütre fiam által hoztam,
Szent királyokkal is megajándékoztam,
Békességet, tisztességet nekik adtam.

De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani!
Ah, háládatlanok, és merték elhadni,
Nem szégyenük Isteneket elárulni,
Ellenemre minden gonoszban merülni.

Én pedig töröknek adok oly hatalmat,
Hogy elrontja, veszti az rossz magyarokat,
Mindaddig töri iga kemény nyakokat,
Mig nem esmerik meg: elhagyták urokat.

Ez mindaddig lészen, míg bosszút nem állok,
Harmad-negyed ízig büntetés lesz rajtok;
És ha idején eszben nem veszik magok,
Örök átkom, haragom lészen ü rajtok.

De ha hozzám térnek, megbánván bűnöket,
Halálról életre ismét hozom ükét.
Jaj, török, néked, haragom vesszejének!
Te vagy, de eltörlek, ha ezek megtérnek.

284 https://mek.oszk.hu/01100/01136/01136. htm#0

Kőmíves Kelemenné balladája

80. kép
Déva vára a hegy aljáról

A tudományos adatok elemzése mellett szeretnénk fölhívni a figyelmet egy olyan irodalmi-történelmi allegóriára, amely költészetbe foglalva, balladai eszköztárral fejezi ki azt a drámát, amely bár a XVI–XVII. század tájékán íródott, mégis, mintha hozzánk szólna. Gyönyörűen fogalmazza meg az önpusztító társadalom tragédiáját, amelyben mindannyian áldozatokká válunk. Azért gondoljuk, hogy a ballada üzenete szervesen kapcsolódik a témánkhoz, mert számos rétege között az egyik, mintha éppen azt fejezné ki a népköltészet nyelvén, hogy miként áldozzuk föl családunkat, gyermekeinket, életünket „fél véka ezüstért, fél véka aranyért”.

81–82–83. kép
Déva vára a hegy tetejéről

„Tizenkét kőmives összetanakodék,
Magos Déva várát hogy fölépittenék.
Hogy fölépittenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.”
…
„Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit estig raktak, leomlott reggelre.”
„Megint tanakodék tizenkét kőmives,
Falat megállítni hogy lesz lehetséges.”

„Egymás között szoros egyességet tettek:
– Melyik felesége hamarább jő ide,
Azt gyengén fogjuk meg, dobjuk be a tűzbe,
Annak gyenge hamvát keverjük a mészbe.
Csak így állítjuk meg magos Déva várát,
És így nyerhessük el annak drága árát…”

…
„Mennek, mendegélnek Déva vára felé.
Kőmives Kelemen őköt észrevevé.
Szörnyen megijedett, imádkozik vala:
– Istenem, istenem, vidd el valahova!
Mind a négy pejlovam törje ki a lábát,
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Üssön le az útra tüzes istennyila,
Horkolva térjenek a lovaim vissza!”
…
„– Jó napot, jó napot tizenkét kőmives,
Tizenkettő közül Kelemen kőmives!
– Jó napot, jó napot asszony feleségöm!
Hát ide mért jöttél a veszedelmedre?
Most szépen megfogunk, bédobunk a tűzbe,
Neked gyenge hamvad keverjük a mészbe.
Csak így állítjuk meg magas Déva várát,
És így nyerhessük el annak drága árát.”
…
„– Várjatok, várjatok, tizenkét gyilkosok,
Hogy bucsut vehessek asszonybarátimtól
Asszonybarátimtól, szép kicsiny fiamtól!…
…
Kőmives Kelemenné mikor visszamene,
Őt szépen megfogták, bédobták a tűzbe…”
…
„Kőmives Kelemen mikor hazamene,
Az ő kicsiny fia elejébe jöve:
– Apám, édesapám, mondja meg igazán,
Hogy hol van s merre ment az én édesanyám!
– Ne sírj, fiam, ne sírj, hazajő estére.
Ha estére nem jő, hazajő reggelre…
…
– Istenem, istenem, reggel is eljöve,
Az én édesanyám még haza nem jöve!”
…
„– Menj el, fiam, menj el magas Déva várra,
Ott van a te anyád, kőfalba van rakva…”
„Elindula sírva az ő kicsiny fia,
Elindula sírva magos Déva várra.
…
Háromszor kiáltja magos Déva várra:
– Anyám, édesanyám, szólj bár egyet hozzám!
– Nem szólhatok, fiam, mert a kőfal szorít;
Magos kövek között vagyok berakva itt.
…
Szíve meghasada, a föld is alatta,
Az ő kicsiny fia oda beléhala.„

… és mai változata:

Hozzád bújnék
(Oláh Gergő dalszövege)[285]

Hová lettem, eltévedtem
Feje tetején áll a világ.
Nem látlak, és nem érezlek
Hova lettél Édesanyám?
Mikor történt, hogyan történt
Nem is emlékszem már rá.
Körülnéztem, kerestelek
Idegen szem nézett rám.

Megszülettem, Tiéd lettem
Számítottam nagyon Rád
Mit vétettem, miért lettem
Ilyen árva Édesapám?
Kicsiny kezem feléd nyújtom
Legyél az én Édesanyám.
Hozzád bújnék, hogy fogjad kezem
Bíznék benned Apukám.

Kis szobámba, kis vonattal
Érkezett a boldogság,
Hozzád bújnék, s te átölelnél
Máris rendben a világ.

Segíthetnék család lenni;
Ott, ahol még nem lehetett
Lennék én a gyermeketek,
Döntsetek hát mellettem;
Család lennénk, boldog család:
Anya, Apa és gyermekek.
Így kerek hát a világ,
Higgyétek el emberek!

Kis szobámba, kis vonattal
Érkezett a boldogság.
Hozzád bújnék, s te átölelnél
Máris rendben a világ.

Kis szívembe
Érkezett a boldogság,
Hozzád bújok, és átölellek
Hisz így van rendben a világ.

Hová lettem, eltévedtem.
Feje tetején áll a világ!

[285] http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/108532/olah-gergo/hozzad-bujnek-zeneszoveg.html

IX.
SZAKIRODALOM

2018. évi LXXXIV. törvény a Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről szóló 2016. évi XC. törvény végrehajtásáról, Magyar Közlöny 2018. évi 194. szám.

Ádány Róza (2011): *Megelőző orvostan és népegészségtan.* Debreceni Egyetem, Debrecen, http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/ tamop425/0019_1A_Megelozo_orvostan_es_ nepegeszsegtan/ ch07.html #id487289, letöltés: 2015. január 4.

Andorka Rudolf (2001): *Gyermek, család, történelem.* Századvég Kiadó, Budapest.

Augusztinovics Mária – Gál Róbert Iván – Matits Ágnes – Máté Levente – Simonovits András – Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. *Közgazdasági Szemle,* XLIX. évf.

Augusztinovics Mária (2005): Népesség, foglalkoztatottság, nyugdíj. *Közgazdasági Szemle,* LII. évf., 2005. május

Babus Endre (2014): Vészharang? Lélekharang? HVG, aug. 30.

Bagdy Emőke (2010): Hogyan lehetnénk boldogabbak? Kulcslyuk, Budapest

Bakacsi Gyula (2004): *Szervezeti magatartás és vezetés.* Aula Kiadó, Budapest.

Balla Eszter (2015): *A nemzedék, amit tönkretesz a magány, az online játék és a pornó.* Válasz.hu, 2015. június 15. http://www.amazon.com/Man-Disconnected-technology-sabotaged-means-ebook/dp/B00RWKNB5W#reader_B00RWKNB5W. Letöltés: 2015. június 17.

Balogh Lászlóné – Barbainé Berci Klára – Kovácsné Bárány Ildikó – Nyitrai Ágnes – Rózsa Judit – Tolnayné Falusi Mária – Vokony Éva (2012): *A bölcsődei nevelés-gondozás szakmai szabályai.* Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest

Bánkuty Tamás (2015): *Új Baby Boom – A középosztály gyermekvállalási forradalma.* NGM, Budapest. http://docplayer.hu/1506881-Uj-baby-boom-a-kozeposztaly-gyermekvallalasi-forradalma-a-nepesedesi-kerekasztal-javaslataival-kiegeszitett-strategiai-vitaanyag.html. Letöltés: 2018. november 27.

Benda József (1990): Miért humanizáljuk az iskolát? *Valóság,* 1990/9.

Benda József (2007): Örömmel tanulni. Agykontroll Kiadó, Budapest.

Benda József (2015): *A szakadék szélén.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Benda József (2016): *Gyermeksokk, a demográfiai krízis és a gyermekkori szocializáció.* Valóság, 2016/1. https://www.academia.edu/22136316/Demogr%C3%A1fiai_kr%C3%ADzis_%C3%A9s_gyermekkori_szocializ%C3% A1ci% C3%B3_I._r%C3%A9sz_. Letöltés: 2018. 03. 24.

Benda József (2016b): *Demográfiai krízis és a gyermekkori szocializáció.* Valóság, 2016/2. https://www.academia.edu/22504078/A_demogr%C3%A1fiai_kr%C3%ADzis_%C3%A9s_az_iskolai_szocializ%C3%A1ci%C3%B3_II._r%C3%A9sz

Benda József (2017): *35 plusz*, *A 35-44 éves korosztály gyermekvállalása.* Kézirat.

Bíró Zoltán (2008): *Fekete Gyula:* Naplóm a történelemnek. *Trikolor,* 2007. Hitel, 2008/6. http://epa.oszk.hu/01300/01343/00077/pdf/20080630-31620.pdf

Becker, Gary (2009): The decline of the human family, In: Barry McLerran–Rick Stout: Demographic winter, riportfilm
(Forrás: https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/video/uihxbao4Pjk1LXtu8 iHcQ KX Kf, letöltés: 2018.11.20.)

B. Juhász Erzsébet (1989): *Hősök vagy balekok? A társadalmi beilleszkedés zavarai a 70-es éves irodalmában*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Blackmore, Sarah-Jayne (2012): *The Mysterious Workings of the Adolescent Brain,* TEDGlobal 2012.

Blaskó Zsuzsa (2008): Az anya korai munkavállalásának hatásai a gyermek pszichés fejlődésére. *Demográfia,* 2008. 51. évf. 2–3. szám

Bogár László (2014): Történelmi lejtőn. Magyar Hírlap Online április 2. http://www.magyarhirlap.hu/tortenelmi-lejton (Letöltés ideje: 2015. november 5.)

Botos Katalin – Botos József (2012): Gyermekvállalás és nyugdíjrendszer: a reform 10 alaptétele. Pénzügyi-Szemle.hu, 2012. október 8.

Botos Katalin (2015): Terhes örökség - Rendszerváltozás egy pénzügypolitikus szemével. Pénzügyi Szemle, 2015/4.

Botos Katalin (2016): A család válságának okai - közgazdász szemmel. Magyar Idők, 2016. augusztus 9. Internetes forrás: http://magyaridok.hu/velemeny/csalad-valsaganak-okai-kozgazdaszszemmel-901804

Bowlby, John (2009): *A biztos bázis, a kötődéselmélet klinikai alkalmazásai.* Animula, Budapest.

Bramley, Glen (1992): Homeownership affordability in England, in: Housing Policy Debate 1992/3.

Bukodi Erzsébet (2004): *Ki, mikor, kivel (nem) házasodik?* Századvég Kiadó, Budapest.

CIA, az USA Központi Hirszező Ügynökség (2016): Demográfiai lejtő: egy sorban a Polinéz szigetekkel, HVG, május. 04.) https://hvg.hu/hetilap/2016.19/201619_demografiai_lejto_magyarorszag_egy_sorban_egy_polinez_ szigettel, letöltés: 2018. 10. 26.

Cole, Michael – Cole, Sheila R. (1997): *Fejlődéslélektan.* Osiris Kiadó, Budapest.

Czeke András (2010): *A Magyar Szakrális Nő.* Magánkiadás, Budapest.

Csányi Vilmos (1999): *Az emberi természet.* Vincze Kiadó, Budapest.

Cseh-Szombathy László (1999): *A reprodukció változó keretei.* Századvég Kiadó, Budapest.

Cseh-Szombathy László (2000): *Népesedés és népességpolitika*. KSH, Budapest.

Cseh-Szombathy László–Tóth Pál Péter (2001): *Népesedés és népesedéspolitika tanulmányok,* Századvég Kiadó, Budapest.

Csépe Valéria (2008): *A különleges oktatást, nevelést és rehabilitációs célú fejlesztést igénylő gyermekek ellátásának gyakorlata.* In: *Zöld könyv 2008,* a magyar közoktatás megújításáért. Ecostat, Budapest.

Demény Pál (2016): *Népességpolitika a közjó szolgálatában.* KSH-NKI, Budapest.

Dercsényi Dávid (2015): *A helyzetünk pocsék, most kezdünk visszamászni a pincébe.* HVG, 2015. június 24.

Dibáczi Enikő (2016): Ősi tanítások modern korunkban A rábaközi Tudók hagyatéka http://www.egipatrona.hu/mvsz/doc/KULTURA_kotet_43_52_dibaczi.pdf

Dokumentumok a a magyar demográfia múltjából. *Demográfia,* 1990. 1-2. 129-197. o.

Dukay-Szabó Szilvia–Ádám Szilvia–Susánszky Anna–Győtffy Zsuzsa (2013): *Gyermekvállalás fiatal felnőttek körében: vágyak kontra tények.* In: Szántó Zsuzsa–Susánszky Éva: *Magyar lelkiállapot.* Semmelweis, Budapest.

Dupréel, Eugene (1928): *Deux essais sur le progrés.* Maurice Lamentin, Bruxelles.

Éber Sándor (2014): *Elöregszik a társadalom.* Világgazdaság Online, 2014. november 15.

Élő Anita (2018): Gyerekesek kíméljenek?Interjú Spéder Zsolttal, http://valasz.hu/reflektor/gyerekesek-kimeljenek-76966, http://valasz.hu/itthon/panikriado-a-35-ev-felettiek-nel-100218, letöltés: 2018.11.14.

EMMI (2017): Családbarát fordulat 2010–2018. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest.

Eurostat (2019): *Population projections at national level (2015–2080). Baseline projections: demographic balances and indicators.*

Faragó Tamás (2011): *Bevezetés a történeti demográfiába.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

Fazekas Károly–Köllő János–Muraközi Balázs–Varga Júlia (szerk) (2008): Zöld könyv, Ecostat, Budapest

Fáyné dr. Dombi Alice (2014): *Életesemény-elemzés mint az egyénre szabott tanácsadás eszköze,* Család-tükör konferencia, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2014. november.

Fekete Gy. Attila (2016): *Kilenc új börtönt építenek, várják a magyarországi bűnözőket,* NOL.hu, 2016. augusztus 21. Internetes forrás: http://24.hu/kozelet/2016/08/21/2500-embernek-adnak-munkat-az-uj-bortonok/

Fekete Gyula (1992): *Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról,* Püski Kiadó, Budapest.

Fekete Gyula (2007): *Naplóm a történelemnek, 1941–2000.* I-IV. kötet, Trikolor, Budapest.

Ferretti, Raymond (2012): *Article publié sur le site du CNFPT Wiki Territorial,* Univerité de Lorraine, Lorraine

Frey Mária (1999): Nők a munkaerőpiacon. In: Pongrácz Tiborné–Tóth István György: *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről,* Tárki, Budapest.

Gábos András (2000): *Családok helyzete és családtámogatások a kilencvenes években.* In: Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2000.* Tárki, Budapest.

Gál Róbert Iván (2007): *A gyermeknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció,* Tárki, Budapest. Internetes forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20170111_Draga_gyermekem_Ennyibe_kerul_a_gyerekneveles_Magyarorszagon, letöltés: 2017. március 28. Méregdrága a gyereknevelés, 2018, https://tenyek.hu/belfold/228037_meregdraga-gyerekneveles.html

Ghandi, Mohandász Karamcsand (2011) : India szabadsága, https://doksi.hu/get.php?lid=14196&order=DisplayPreview

Giday, András (2015): Gyermekfedezetű nyugdíjelem beiktatása. *Polgári Szemle,* 2011. szeptember.

H. Sas Judit (1978): A nagycsalád jellegzetességei a mai magyar falusi társadalomban. In: Kulcsár Kálmán (szerk.): A változó család. Kossuth Kiadó, Budapest.

Hablicsek László (2000): *A család kialakulása, a családformák történelmi változásai.* In: Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században,* II. kötet, Babits Kiadó, Szekszárd.

Hamvay Péter (2018): *Nem magyar átok – Tévhitek és dogmák a demográfiai szakértők tollából.* HVG, 2018 május 17.

Harris, Nadine Burke (2014) : *How childhood trauma affects health across a lifetime.* TED, 2014. https://www.ted.com/talks/nadine_burke_harris_how_childhood_trauma_affects_health_across_a_lifetime?referrer=playlist-how_does_my_brain_work

Hazan, Cindy és Shaver, Philip (1987): Romantic love conceptualized as an attachment process, *Journal of Personality and Social Psychology,* 52/3.

Herman, Judith Lewis (2003): *Trauma és gyógyulás.* Háttér Kiadó, Budapest.

Hetényi Gyula (1936): *A nőkérdés.* In: Rusznyák Gyula: *A nő a modern társadalomban.* Szent István Társulat.

Hicks, John Richard (1939): *Value and Capital.* Oxford University Press, Oxford.

Hujo, Katja - Rulli, Mariana (2014): *The Political Economy of Pension Re-Reform in Chile and Argentina.* UNIHD Research Paper, 2014. április 1.

IBRD (1994): *Averting the old age crisis*. Oxford University Press, Oxford.

IMF Datamapper (2015)

Józan Péter (2005): *Jelentés a demográfia állapotáról és a népesedési viszonyokról*. kézirat. http://econ.core.hu/doc/ parbeszed/jozan.pdf. Letöltés: 2014. december 31.

Kádár Kriszta (2018): Elemzés az aktivitási ráta alakulásáról, Állami Számvevőszék, https://asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2018/aktivitasi_rata_20180416.pdf, letöltés: 2019. 01. 20.

Kamarás Ferenc (2017): A 35-44 éves nők száma születési év életkor és gyermekszám szerint, kézirat

Kapitány Balázs - Spéder Zsolt (2017): *Hitek, tévhitek és tények a népességcsökkenés megállításáról. Demográfiai kihívások és kezelési lehetőségeik.* Budapest.

Kapitány Balázs (2008): A „GYED-hatás", Az 1985 és 1996 közötti családtámogatási rendszer termékenységre gyakorolt hatása. *Demográfia*, 2008. 51. évf. 1. szám

Kapitány Balázs (2014): *Kihívások és megoldások, a rugalmas népesedéspolitika lehetőségei Magyarországon,* http://www.nepesedesikerekasztal.hu/files/2014nov/Kapitany%20Balazs.pdf . Letöltés: 2018. 11. 27.

Kelemen Elemér (1988): Hatékonyabb legyen az alapozó munka. *A Tanító,* 1988/10.

Keen, Sam: Belső tűz, a férfilétről. Ursus Libris, 2009. www.ursuslibris.hu, 289. o.

Koncz Katalin (1985): *A nők bővülő foglalkoztatását kísérő feminizálódás jelensége és történelmi folyamata.* In: Nők és férfiak. Kossuth Kiadó, Budapest.

Koncz Katalin (2013): *Karriermenedzsment.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

Koncz Katalin (2014): *Nők a politikai hatalomban 1990–2014.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

Koncz Katalin (2018): *A gyermekvállalás társadalmi, gazdasági háttere.* Kézirat

Kopp Mária–Győrffy Zsuzsa–Ádám Szilvia (2008): *Az iskolázott nők hátrányos megkülönbözetése, az esélyerősítés lehetőségei.* In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008.* Semmelweis, Budapest.

Kopp Mária–Skrabski Árpád (2007): *Életminőség és erkölcs a mai magyar társadalomban*. Előadás, Dobogókő, 2007. október 9.

Kopp Mária (2018): *Miért váltak a gender-kutatások központi jelentőségűvé a mai társadalomban?* Távlatok.hu, 2018. július 17.

Korniss Gyula (1929): *Nemzeti megújhodás.* Eggenberg, Budapest.

Kovács András (2016): *Új csodaszerekkel állítanák meg a népességfogyást.* Origo.hu, 2016. július 14.

Kovács K. Zoltán (1963): Népesedési földcsuszamlás Magyarországon, *Katolikus Szemle,* 1963/4.

Kováts Eszter (2016): Népesedéspolitikai kérdések- kultúrharc és valóság. Kettős Mérce 2016. december 4. Internetes forrás: https://www.academia.edu/ 30242768 /N%C3%89PESED%C3%89SPOLITIKAI K%C3%89RD% C3% 89SEKKULT%C3%9ARHARC%C3%89S_VAL% C3%93S% C3%81G

Kováts Eszter (2018): Nőügyek, Friedrich Ebert Stiftung, Budapest

Kováts Eszter–Gregor Anikó (2018): *Nőügyek 2018,* Friedrich Erbert Stiftung, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (1960): *A nők helyzete régen és most,* KSH, időszaki közlemények, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (1985): *Az 1984-es mikro cenzus adatai,* Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (1996): *Magyarország népessége és gazdasága az elmúlt 100 évben,* Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2011): *Gyermekvállalás és gyermeknevelés.* KSH, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2011a): Népszámlálás 2011. A családtípusok jellemzői, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/ letöltés 2019. 01. 21.

Központi Statisztikai Hivatal (2012): *Kisgyermekek napközbeni ellátása,* KSH, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2012b): *Magyarország, 2011.* KSH, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2012c): *Terhességmegszakítások demográfiai jellemzői,* 2011. KSH, Budapest, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/terhessegmegsz11.pdf., letöltés 2019. 01. 21.

Központi Statisztikai Hivatal (2014): A népesség gyarapodó rétege – Az időskorúak jellemzői, Budapest, http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=36017&p_temakor_kod=KSH&p_lang=HU, letöltés: 2019.02.04

Központi Statisztikai Hivatal (2015): A háztartások életszínvonala, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv15.pdf

Központi Statisztikai Hivatal (2015b): *Statisztikai Tükör.* http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/ kisgyerm_ nok_ mpiac.pdf (2018.01.22.)

Központi Statisztikai Hivatal (2015c) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.htm letöltés 2015.10.22.

Központi Statisztikai Hivatal (2017a): *Családi pótlék, gyermekgondozást segítő ellátás és gyermekgondozási díj (1990–)* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp005.html, Letöltés ideje: 2019.01.14.

Központi Statisztikai Hivatal (2017b): Miből élünk? A háztartások pénzügyei 2017. január. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/mibol_elunk14.pdf. Letöltés ideje: 2019.01.14.

Központi Statisztikai Hivatal (2018): *Gyorstájékoztató.* KSH, 2018. január

Központi Statisztikai Hivatal (2019): *Interaktív korfa,* KSH, 2019. január, http://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html Letöltés ideje: 2019.01.14.

Kreiszné Hudák Emese–Varga Péter–Várpalotai Viktor (2015): A demográfiai változások makrogazdasági hatásai Magyarországon európai uniós összehasonlításban. *Hitelintézeti Szemle,* 14. évf. 2. szám http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/4-kreiszne-varga-varpalotai.pdf

Krugmann, Paul (2016): *Is Vast Inequality Necessary?* NYTimes.com, 2016. január 15.

Lakatos Judit–Molnárfi Erika (2000): *Demográfiai és életszinvonal. Statisztikai idősorok 1989–1998,* KSH, Budapest

Lippai Roland (2017): *Mérsékelt baby-boom: mi történik a felszín alatt?* Figyelő.hu, 2017. március 24.

Longman, Phil (2009): In: Barry McLerran, Rick Stout: Demographic winter: the decline of the human family, riportfilm
Forrás: https://gloria.tv/language/ZmNNh65FmkCFHHLH9JjXMSPKn/ video/ uihxbao4Pjk1LXtu8iHcQKXKf, letöltés: 2018.11.20

Lovász Anna–Weber Andrea–Zawadowski Ádám (2018): *Több gyermeke lesz a dolgozó anyának?* Index.hu, 2018. július 9.

M. László Ferenc (2017): *„Jelenleg senki sem szüli tele a Kárpát-medencét"* MNO.hu.

Mae, Fannie (1991): The state of the nation in housing 1990, Joint Center for Housing Studies of Harvard University, 1991.

Magyar Nemzeti Bank (2018): *Növekedési Jelentés 2018.*
https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesi-jelentes-2018-digitalis.pdf

Makay Zsuzsanna (2013): *Párkapcsolati magatartás és családalapítás.* In: Székely Levente (szerk.): *Magyar ifjúság 2012.* Kutatópont, Budapest.

Makki Marie-Rose(2014): A mai huszonévesek fele egyedül maradhat, Interjú Pongrácz Tibornéval, a KSH elnökével. Hetek, 2014-01-03.,
http://www.atv.hu/belfold/20140102-a-mai-huszonevesek-fele-egyedul-maradhat

Matolcsy, György (2015): *Egyensúly és növekedés. Konszolidáció és stabilizáció Magyarországon 2010–2014.* Kairosz Kiadó, Budapest.

McLerran, Barry és Stout, Rick (2009): *Demographic winter: the decline of the human family*

Merton, Robert K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra,* Gondolat, Budapest

Mészáros József (2007): *Jövőnk a gyermek.* In: *Van megoldás, családi jövedelemadózás.* Barankovics István Alapítvány, Budapest.

Minenna, Marcello (2016): *The Incurable Japanese Syndrome and Europe*. SocialEurope, 2015. december 13.

MKPK (1999): *A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon,* MKPK, Budapest, 81.§.

M. László Ferenc (2017): Jelenleg senki sem szüli tele a Kárpát-medencét, Interjú Spéder Zsolttal, MNO., július 3. https://mno.hu/belfold/jelenleg-senki-sem-szuli-tele-a-karpat-medencet-2406021

Molnárné Venyige Júlia (1985): *Női munka és a társadalmi munkaszervezet.* In: *Nők és férfiak*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Nádasi Katalin (2018a): Lelkek és Arcok, Irodalmi Rádió, Miskolc

Nádasi Katalin (2018b): *Hét perc figyelem naponta,* Magyar Nemzet, júliu 8.

Nagy Istvánné (1988): *A nők helyzete a munkahelyen és a családban.* KSH, Budapest.

Németh László–Obádovics Csilla (2015): *A népesség előreszámítása.* KSH-NKI, Budapest.

Németh Zsolt (2013): *Búcsúkeringő?* Új Város Online, 2013. szeptember 6.

Németh Zsolt (2015): *A létminimum-számítás megújítása.* KSH, Budapest.

Nemzeti Fejlesztés 2030 – *Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció, Budapest,* 2013. Magyar Közlöny, 2014/1.,
http://www.terport.hu/webfm_send/4616

OECD (2015): *Economic Outlook Volume 2014* (No. 96).

OECD (2015b): *Pensions at a Glance.*

OECD (2015c): *Health at a Glance.*

OECD (2017): Public Spending on Family Benefits. https://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf

OEP (2015): *Az Egészségbiztosítási Alap 2015. évi költségvetésének pénzforgalmi teljesítése.*

OXFAM Report (2016): *OXFAM Briefing Paper,* 2016. január 18.

Piketty, Thomas (2015): *A tőke a 21. században.* Kossuth Kiadó, Budapest.

Pokol Béla (2015): *Európa végnapjai, a demográfiai összeroppanás következményei.* Kairosz, Budapest.

Pongrácz Tiborné (2011): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai.* KSH-NKI, Budapest.

Poteraj, Józef (2008): *Pension systems in 27 EU Countries*. The Association of Polish Scientists of Lithuania, Vilnius.

Ranschburg Jenő (1993): *Szeretet, erkölcs, autonómia.* Integra-Projekt., Budapest.

Reich, Robert (2011): *The Flat-Tax Fraud and the Necessity of a Truly Progressive Tax*. RobertReich.org

Renaud, Bertrand (1992): The housing system of the former Sovietunion, in: Housing Policy Debate 1992/3,

Rigó Anita (2018): *Nem fogja megállítani a népességfogyást, akkor sem, ha ezt ígérik.* Internetes forrás: chttps://g7.24.hu/allam/20180405/a-csaladpolitika-nem-fogja-megallitani-a-nepessegfogyast-akkor-sem-ha-ezt-igerik/családpolitika, 24.hu, 2018 április 5.

Sam Keen (2009): *Belső tűz – A férfilétről.* Ursus Libris, Budapest.

Pasi Sahlberg(2013): A finn példa – Mit tanulhat a világ a finnországi oktatás reformjából? Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.

Simonovits, András (2002): *Nyugdíjrendszerek: tények és modellek.* Typotext, Budapest.

S. Molnár Edit (2011): A közvélemény gyermekszám-preferenciáinak alakulása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. In: Pongrácz Tiborné (szerk.): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai., KSH Népességtudományi Kutató Intézet

Spéder Zsolt–Kapitány Balázs (2007): *Gyermekek: vágyak és tények.* Budapest, , KSH,

Spéder Zsolt (2013): *Magyarországon kényszerszinglik élnek.* Mandiner.hu, 2013. augusztus 7.

Statisztikai évkönyv, 1965, 1969, 1970, KSH, Budapest

Stiglitz, Joseph Eugene–Furman, Jason (1998): *Economic consequences of income inequality.* Federal Reserve Bank of Kansas City.

Stiglitz, Joseph Eugene (1998): *More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post-Washington Consensus.* WIDER Annual Lecture, Helsinki. 1998. január 7.

Szabó Pálma, Kósa Karolina (2016): Egészségműveltség a magyar népesség körében. OTSZ online, file:///C:/Users/Jozsef/Desktop/66-72.pdf, letöltés: 2018. 03. 24

Szalma I. – Takács J(2012): A gyermektelenséget meghatározó tényezők Magyarországon. Demográfia, 2012; 1. 44–68. o.

Szántó Zsuzsa–Susánszky Éva (2013): *Magyar lelkiállapot.* Semmelweis, Budapest.

Szászi Ferenc (2004): *Adatok a magyar kivándorlás történetéhez 1945–1989.* In: Valuch Tibor (szerk.): *Magyar társadalomtörténeti olvasókönyv 1944-től napjainkig.* Osiris Kiadó, Budapest.

Szegő Szilvia (2011): Gyermekfedezetű juttatást a nyugdíjakban. Miért és hogyan? *Pénzügyi Szemle,* LVI évfolyam, 2011/4.

Székely Levente (2013): *Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest, http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar _Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf, letöltés: 2014. szeptember 17.

Szelewa, Dorota (2015): *Mi befolyásolja a gyermekvállalással kapcsolatos döntéseket?* Friedrich Ebert Stiftung, Budapest.

Szilágyi Katalin (2012): *Házi munka és karrier – kényszer vagy választás egy nőnek?* HR Portál, 2012. október 12. https://www.cvonline.hu/hazi-munka-es-karrier-kenyszer-vagy-valasztas-egy-nonek/a.html, letöltés: 2018. 04. 16.

Szilas István (2015): *Sikeres-e a magyar családpolitika?* PénzügyiSzemle.hu, 2015. május 19., http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/sikeres-e-a-magyar-csaladpolitika-3, letöltés: 2015. június 26.

Szőcs Judit (2015): *Miért nem hagyod sírni?* HelloBaby.hu 2015. március 16.

Szukicsné Serfőző Klára (2000): A termékenység változásának néhány jellemzője a legutóbbi 8 évtizedben. *Demográfia*, 2000. 54. évfolyam 4. szám

Szurovecz Illés (2016): *Még a konyhából is kiengedik a nőket, csak szüljenek már.* Abcug.hu 2016. december 5., https://abcug.hu/meg-konyhabol-kiengedik-noket-csak-szuljenek-mar/, letöltés: 2018. 11. 27.

T/1671. számú Törvényjavaslat a Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről szóló 2016. évi XC. törvény végrehajtásáról. Az Indokolás Mellékletei, Adókedvezmények és Támogatások, Az egyes adónemeknél becsült kedvezmények. https://www.parlament.hu/irom41/01671/adatok/altindmell/adokedvezmenyek.pdf

Tárkányi Ákos (2001): *A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon 1980–98.* KSH-NKI, Budapest.

Tóta W.(2018) : Ne szülj robotot, te szűz, HVG, https://hvg.hu/itthon/201820_ne_szulj_robotot_te_szuz letöltés: 2019. 01. 13.

Tóth Alexandra (2015): *Anyának lenni az 1950-es években.* kézirat.

Tóth I. János (2016): Javaslat a főállású szülő intézményének a bevezetésére. *Valóság*, 2016/12.

Tóth Olga (1999): *Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban.* In: Pongrácz Tiborné - Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről.* Tárki, Budapest.

United Nations (2017): *World Population Prospects. Key Findings and Advance Tables.* 2017 Revision. https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf

Vajda Zsuzsa (1999): *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Helikon Kiadó, Budapest.

Varga Attila–Veresné Novák Katalin (2018): *Nemzeti kincsünk a család. Magyaroroszágon is növelni kell a gyermekvállalási kedvet.* Magyar Idők.hu, 2018. július 16.

Varga Csaba (2018): *Új Aranykor kapujában (szeretetcsalád, szeretetfalu, szeretetnemzet)*, SKI,.

Vavrik László (1990): A bódulat csapdájában, Budapest

Vukovich Gabriella (2000): *A népesség reprodukciójának, a népességszám alakulásának és befolyásolásának kérdései.* In: Cseh-Szombathy László: *Népesedés és népességpolitika,* KSH-NKI, Budapest.

WHO Európai Irodája: *Health 2020 - The European policy for health and well-being,* http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being, letöltés: 2019. 01. 08.

Willin-Tóth Kornélia (2016): *Padlóra küldi a harmadik gyerek a családokat*. Internetes forrás: http://nol.hu/gazdasag/padlora-kuldi-a-harmadik-gyerek-a-csaladokat-1600423. letöltés: 2018. 04. 04.

Zimbardo,P–Coulombe,N (2014): Man (Dis)connected. How technology has sabotaged what it means to be male, (A kikapcsolt férfi: Hogyan tette tönkre a technológia a férfinemet?) http://www.amazon.com/Man-Disconnected-technology-sabotaged-means-ebook/dp/B00RWKNB5W#reader_B00RWKNB5W, letöltés: 2015. június 17.

Zseni Annamária–Jelenczki István (2017): *Ön-Tér-Kép, a magyar nemzet lelkiállapota,* Angelus, Budapest.

Zsolnai Anikó (2001): Eötvös Kiadó, Budapest.

X.
MELLÉKLETEK

1. A PROGRAM ALKOTÁSI FOLYAMATA, MÓDSZERTAN

A tanulmánykötet létrejöttét egyrészt korábbi egyetemi, kutató intézeti, tudományos háttérel rendelkező kollégák, másrészt rendkívül szerteágazó érdeklődési körű konzultánsok, támogatók, vitapartnerek segítették. A következő fejezetben megnevezzük azokat akik különböző időszakokban és mértékben szakértelmükkel támogatták a folyamatot.

1.1. Alkotótársak

84–85.kép
A szakértői Műhely tagjai felállva mutatják meg magukat a „Jövőnk a gyermek” konferencián, amit a többi résztvevő elismerő tapssal üdvözöl.

A 20. táblázatban azokat a kollégákat tüntettük föl, akik az elmúlt 3 évben részt vettek a közös munkában, jelentős mértékben hozzájárultak a tanulmánykötet elkészüléséhez, és vállalták nevük megjelentetését. Egy részük a tanulmányok szerzőiként, vagy teamtagként, másik részük a konferencián előadóként, illetve felállva mutatkozott be, harmadik részük tanulmányai, írásai készülőben vannak (97 szakértő).

A lábjegyzetben azok nevei olvashatók, akik rövidebb ideig vettek részt a közös munkában, és érdeklődésükkel, részvételükkel vagy más formában támogatták a közös célok megvalósulását (93 szakértő)[286]. Mintegy 10 szakértő nem járult hozzá neve megjelenéséhez.

[286] Ábrahám Katalin, közgazdász, szociológus; Adorjánné Ihász Teréz; Ágó Mátyás, építészmérnök; Almási Szabó Attila, pszichológus; Andrási Zoltán, filozófus PhD. hallgató; Andrek Andrea, pszichológus; Asbóth Katalin, Balásházy Imréné, CSÉN szakember; Balassy Emőke; Bálint Mária, pszichológus; Balogh Gábor, közgazdász; Barlai Róbertné, pedagógus, szervezetfejlesztő; Batthyány-Schmidt Margit, szociológus, mentálhigiénés szakember; Bazsánt Tamás, Bódis Krisztián, Bodnár Mária, óvodapedagógus; Bognár Ferenc, nyelvész; dr. Csekey Éva, orvos; Cserfes Hermina, Csősz Katalin, Csuja László, biológus; dr. Daróczi Csilla, államigazgatási szakember; dr. Dávid Mária, pszichológus; Erdős Szabolcs, közgazdász; Farkas László, vállalkozó; dr. Fejéregyházi Sándor, közgazdász; dr. Gelléri Julianna, orvos, természetgyógyász; Gerberné Farkas Zsuzsanna, mentálhigiénés családkonzulens, coach; Gyertyánági Endre, közgazdász; Gyorgyovich Miklós, közgazdász; Gyukits György, Hamza Lászlóné, Hegedűs László, lelkész; dr. Héjja Gábor, jogász; Jáky Miklós, közgazdász; Jánosi Ferenc, pedagógus; Járó Katalin, pszichológus; Kacskovics Fruzsina, építészmérnök; Kádár Zsuzsanna, családterapeuta; Kereki Judit, pszichológus;

20. táblázat
Alkotó társak

	Név	Foglalkozás
	Albertné Görgey Zsuzsanna	egészségnevelő, hitoktató
Prof. dr.	Árva László	közgazdász, ESSCA Budapest
	Babos Éva	szervezetfejlesztő
dr.	Babos János	jogász, pedagógus
	Bacsó Anna	építészmérnök
Prof. Em. Dr.	Bagdy Emőke	pszichológus
Prof. Em. dr.	Báger Gusztáv	közgazdász
	Bakonyi Magdolna	marketing koordinátor
dr.	Balásházy Imre	fizikus
dr.	Benda József	szocializáció kutató, társadalompedagógus
	Benda László	építészmérnök
dr.	Berényi András	szociológus
	Bergs Zsuzsanna	életvédő
dr.	Bogár László	közgazdász
	Bokány Lajos	művelődéskutató
	Bolla Hajnal	pedagógus, tolmács
dr.	Botos József	közgazdász
Prof. Em. Dr.	Botos Katalin	közgazdász
	Budaházy Edda	pedagógus, vállalkozó, életvédő aktivista
	Csaba Beatrix	művelődésszervező, újságíró
dr.	Császár-Nagy Noémi	pszichológus, pszichoterapeuta
	Csicsely Szabolcs	közgazdász, informatikus
	Csomós József	közgazdász
	Deák Bárdos András	közgazdász
Prof. Dr.	Demény Pál	demográfus
dr.	Eff Lajos	közgazdász
dr.	Farkas Péter	szociológus
Ifj. dr.	Fekete Gyula	statisztikus

Kissné Garajszki Ildikó, dr. Koncz Gábor közgazdász, művelődéskutató; Korchmáros Zsófia, Krasztev Emese, óvodapedagógus; Kristóf Róbert szervezetfejlesztő, pszichológus; Lakos Annamária, Lindeisz Ferenc, közgazdász; Lőcsey-Balássy Emőke, Lőrinczné dr. Máthé Gizella, közgazdász; Lukács Béla, tanácsadó; Mácsik Viktorné, mesterpedagógus; Magyar Gergely, pedagógus; Magyari-Beck Zsófia, pedagógus; Major Gyöngyi, közgazdász, demográfia kutató; Majoros István, Magyar Családok a Megmaradásért Alapítvány elnök; Moravcsik Katalin, pedagógus; Moro Ákos jövőkutató, adatelemző; Muzslai Etelka coach, a házasmisszió vezetője; Nagy Júlia, Németh György, közgazdász; dr. Németh Szilvia, Németh Zoltán, dr. Novák Andrea, Novák Julianna, Pálfalvi Milán közgazdász, kommunikációs szakember; Pállay Szilvia, pedagógus, festőművész; dr. Pári András, államigazgatási szakember; Paróczai Beáta, dr. Pászti Tímea, pénzügyi szakember; Pék Ciprián, Plop Andrea, pedagógus; Pósa Gábor, tanácsadó; Raffay Péter, fizikus; Rainer Péter, építész-belsőépítész; Sall Margit, természetgyógyász; dr. Suhajda János, Prof. dr. Szabó Miklós, dr. Szabó Zoltán, Szánthó Attila, ökológiai szakember; Szarvas Hajnalka, közösségfejlesztő; Szaszkó Dóra, természetgyógyász; Székely András, közgazdász, hittanár; dr. Szirtes Péter, Takáts Péter, Török Iván, pszichológus; dr. Török Péter, pszichológus; Turay Attila, villamosmérnök; Vágvölgyi Katalin közgazdász, természetgyógyász; Válóczy István mérnök, közgazdász; dr. Várhelyi Krisztina, orvos; Vikor Csaba szociálpedagógus, közösségfejlesztő; Zaymus Eszter, pedagógus; Zöldyné Szita Erzsébet pedagógus, tréner; Zsolnay Zoltán.

	Név	Foglalkozás
	Fülep Dániel	biológus, teológus
dr.	Garaczi Imre	filozófus, író, könyvkiadó
	Geréb Tünde	jegyző
dr.	Giday András	közgazdász
	Gránitz Miklós	fotóművész
dr.	Hablicsekné dr. Richter Mária	biztosításmatematikus
	Haeffner Donát Rudolf	történész-politológus
dr.	Harasztiné Bata Zsuzsanna	óvodapedagógus
dr.	Harcsa István	társadalomstatisztikus
	Herczeg Carmen Lucia	pszichológus, tréner
	Herrmann-Gál Lídia	pszichológus
	Jelenczki István	filmrendező
	Joó Lajos	közgazdász
	Kamarás Ferenc	demográfus
	Kiss Aranka	pszichológus
dr.	Komlósi Piroska	pszichológus, családterapeuta
Prof. Dr.	Koncz Katalin	közgazdász, egyetemi tanár
Prof. Dr.	Kovács Árpád	közgazdász, egyetemi tanár, Költségvetési Tanács
	Kulcsár Krisztina	pszichológus
	Kükedi Zsolt	helyigazdaság-fejlesztő
dr.	Lázár-Fülep Timea	mérnök, egyetemi adjunktus
dr.	Léder László	pszichológus
	Lóránt Károly	közgazdász
	Lőrincz Kálmán	közgazdász
dr.	Mádi László	közgazdász, főiskolai tanár
Prof. Em. Dr.	Magyari-Beck István	közgazdász
	Markóné Virrasztó Irén	természetgyógyász
	Menyhárt Kata	pszichológus
Prof. Dr.	Mészáros József	szociológus, közgazda, Államkincstár Elnök
	Monostori András	közgazdász
	Monostori Éva	művelődésszervező
	Morvay Zsuzsanna	oktatási szakértő
	Muzslai Gábor	coach, a házasmisszió vezetője
	Narancsik Ágnes (néhai)	pedagógus, szervezetfejlesztő
	Pállay Szilvia	festőművész, pedagógus, riporter,
	Polyákné dr. Szánthó Örsike	alkotmányjogász
	Rugyai Zsófia	irodavezető
	Sinkó Dániel	pedagógus
dr.	Somhegyi Annamária	orvos
dr.	Szabadkai Antal	agrármérnök, közgazdász
dr.	Szabadkai Attila	agrármérnök
dr.	Szabó Ildikó	egyetemi oktató, PPKE JÁK
	Szalma Ivett	demográfus
dr.	Szarvák Tibor	szociológus, szociális munkás
	Szarvas Zoltán	felnőttképzési tanácsadó, szervezetfejlesztő
	Szebellédi Zoltán	polgármester
dr.	Szegő Szilvia	közgazdász

	Név	Foglalkozás
	Szili Tamás	pedagógus
dr.	Szoboszlai Attila	közgazdász, szervezetfejlesztő
	Szvitek Attila Imre	szociológus, történelem tanár
	Szy Ildikó	pszichológus
	Táborosi Norbert	pedagógus
	Tar Katalin	pszichológus
dr.	Téglásy Imre	pedagógus, életvédő aktivista
dr.	Tomka Ferenc	teológus, pap
dr.	Tóth I. János	filozófus
dr.	Tóth Pál Péter	demográfus
	Trautsch József	nyolc gyermekes apa
	Ugrin Emese	szociológus, politológus
	Urbán-Frendl Ildikó	pszichológus
	Varga Csaba	író, szociológus, filozófus
Prof. Em. Dr.	Vass Csaba	filozófus, szociológus, közgazdász
Prof. dr.	Veress József	közgazdász
	Volentics Veronika	piackutató
	Zöldy Pál	szociálpedagógus
dr.	Zseni Annamária	pszichiáter, pszichoterapeuta

1.2. A témafeldolgozás módszertana

86. kép
dr. Benda József előadása a konferencián

„Mi emel? mi tart fön? mi sugall? mi biztat?...
Kebelem egy hangja. Követem is aztat.
Egy hang, mely csilingel az égi madárban,
Hogy lerombolt fészkét rakja késő nyárban;
Mely a pók fonalát százszor megfonatja,
Noha füstbe százszor menjen áldozatja;
S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad:
„Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!”
Arany J.: Csaba királyfi

Amikor a szakértői csoport munkáját megszerveztük, ügyeltünk a tudomány-, szak-, és életterületek közötti párbeszéd kialakítására. Az eredményesség másik nélkülözhetetlen támaszának a kölcsönös bizalomra épített kommunikációs- és csoportfolyamatok kialakítását gondoltuk. A magatartástudományi szervezetfejlesztés módszertanával[287] felépített több mint három éves intenzív teammunka számos eredményt hozott, amelyek ebben a kötetben kerültek bemutatásra.

1.2.1. Paradigmaváltás

„Egyetlenegy probléma sem oldható meg azzal a gondolkodással, amely azt létre hozta.”
Albert Einstein

Egy demográfiai témájú könyvben szokatlan lehet, hogy külön fejezetet nyitunk a módszertani kérdéseknek. Az végképp meglepőnek tűnhet, hogy ez a fejezet nem matematikai-statisztikai elemzési fegyvertárról szól, hanem a témakörök megközelítésének és az alkotóközösség felépítésének módszereiről. Esetünkben azonban ennek meghatározó szerepe volt.

[287] A szerző a Szervezetfejlesztők Magyarországi Társaságának alapító és tiszteletbeli tagja

Nagyon sokan írtak kiváló könyveket, tartottak, tartanak konferenciákat a témában. Az eredmény mégis lehangoló: több mint 50 éve csökken a születések száma és nincs előrelépés a területen. A demográfusok évtizedek óta nem tartják problémának vagy sajnálkoznak, vagy megoldási javaslataik nem bizonyultak eredményesnek. Sokan már-már azt gondolják, hogy ez a dolgok rendje, Európa más országai hasonló úton járnak, ezt így kell elfogadni, és más népek betelepítésén munkálkodnak – hiszen úgyis túlnépesedés van a Bolygón. Mi másként gondolkozunk.

1. A tudományfilozófia ismert jelensége, hogy a probléma megközelítésének módszertana magában rejti a megoldás lehetőségét vagy kudarcát. A módszertani algoritmus és eszköztár minden esetben a komplex jelenségvilág egy lehetséges metszetét vizsgálja: megvannak a lehetőségei és a határai. Ahogy a kvantumfizika tanítja, a megfigyelő, az alkalmazott eljárás befolyásolja a várt eredményt.[288]

[288] Mit jelent ez? Sokan sokféleképpen megfigyelték ezt a jelenséget. Amikor eldöntjük, hogy valami lehetséges vagy sem, akkor egy nézőpontról döntöttünk. A nézőpont által meghatározott beavatkozási eszköztár létrehozza azt a valóságot, amelyet látni tudunk vagy látni akartunk. Henri Ford így szól erről: „Akár azt hiszed, hogy képes vagy rá, akár nem, mindenképpen igazad lesz”.

„Szürke minden elmélet barátom, S a lét aranyló fája zöld.”
Johann Wolfgang von Goethe

A több évtizede tartó népességfogyás nyilvánvalóan ezer szállal kötődik a ma működő társadalmi folyamatokhoz, érdekrendszerekhez (gondolkozás, kultúra, gazdaság, média, iskolarendszer, stb.) Megállítása olyan óriási és komplex feladat, ami azon a módon, ahogy eddig csináltuk, aligha lehetséges, hiszen már régen megtörtént volna.

„Szemléletváltásra”, paradigmaváltásra van tehát szükség – ahogy mondani szokták. Ezt mi úgy fogjuk fel, hogy – **új képességekre, szokásokra, intézményekre, társadalmi folyamatok kifejlesztésére, átalakítására van szükség személyes, csoport és társadalmi szinten egyaránt –** , **hogy úrrá legyünk a helyzeten.** Ez a kompetencia sokkal többet jelent a „szemléletnél”: egy komplex társadalom-átalakítási folyamat megindításáról beszélünk. A Szakértői Műhely felépítésének módszertanát ennek a célnak rendeltük alá.

Ha egy ilyen rendkívül bonyolult kérdésben, mint a népesedés, amely lényegében a társadalom egészséges működésének leképezése, szűk látószöget, túl vékony szeletet, kevésbé alkalmas módszertant választunk, félrevezet bennünket, és a legtudományosabbnak, a leginkább „alátámasztottnak” és bizonyítottnak vélt statisztikai apparátus is csak arra lesz alkalmas, hogy kimondhassuk: nincs megoldás. Ezt aztán számos indokkal meg is fogjuk tudni magyarázni.

Talán jobban járunk, ha a módszereinket egy lehetséges szemüvegnek tekintjük. A kiválasztott fókusztávolság (dioptria) meg fogja határozni, hogy mit látunk élesen és mi fogja elkerülni figyelmünket.

2. Gyakori eset, hogy a megrendelő, a megrendelés eleve meghatározza a várt eredményt.

3. Az is előfordul, hogy a megrendelő meghatározza ugyan, de a kutatónak saját nézőpontja van, amitől nem tud eltérni, és nem vesz figyelembe más szempontokat, ami ezt módosíthatná.

4. Más esetben „a szék határozza meg a tudatot”[289]. Vagyis a kutató elsősorban arra figyel, hogy senki ne találjon hibát az elemzésében, és leginkább abban érdekelt, hogy a személyes presztízsén ne essék csorba – így az álláspontját az aktuális konszenzusra, az éppen kimondhatóra építi.

5. További akadálya lehet a jó megoldásoknak, amit a világhírű finn oktatási „csoda” egyik zászlóvivője P. Shalberg (2013) mutat be[290]. Álláspontja szerint **az új megoldások kidolgozásának gyakran akadálya az egyes szakterületek bezárkózása saját „diszciplináris silójukba”**, vagyis egy gondolatkörön belül maradva nem látnak túl a szakma horizontján. Demény Pál professzor hasonló gondolatot vet fel. A demográfiai „szakirodalomban megjelenő tudományos írások jelentős hányada, más magatartástudományok művelői számára sem követhetők. A demográfusok és a más tudományterületeken működő kollégák, többek között közgazdászok, szociológusok, antropológusok és pszichológusok közötti együttműködés – amely igen gyümölcsöző lehetne a demográfiai jelenségek elemzése és megértése terén – jórészt kihasználatlan marad.” (Demény, 2016:341)

„Nehogy a tudomány hullává boncolja az eleven tant.”
Dibáczi (2016)

87.kép
F. Jan: Bogár[291]

289 A csodálatos magyar nyelv ezt úgy fejezi ki, hogy „székrekedése” van valakinek.

291 A szobor a Leueveni Katolikus egyetem 575. születésnapjára készült, egy 23 m. magas oszlop tetejét látjuk, jól szemlélteti a tudományosság és az életvilág közötti feszültséget.

[290] A finn a világ egyik legeredményesebb oktatási rendszere, és Európán belül egyetlen olyan másik ország sincs, amelynek tanulói magasabb szinten teljesítenének. Ez a kijelentés a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az OECD 2000-ben indult, ismert nemzetközi tanulói teljesítményvizsgálatának, a PISA-nak az adatain alapszik.

Miközben a tudomány fejlődése szempontjából megvan a maga szerepe az elkülönült, zárt logikai rendszerű szemléletmódnak, más esetben akadályává is válhat a valóság komplex megközelítésének, a transzdiszciplináris szemlélet kialakulásának. (87. kép)

A demográfiai krízis olyan kiterjedtségű és összetettségű társadalmi folyamat, amelyben többékevésbé mindannyian részesek vagyunk, voltunk, (vagy leszünk hamarosan), még ha sokakban nem is tudatosul a mélyen meghúzódó folyamatok természete, ok-okozati összetettsége. Generációk egymásba szövődő életpályái mentén különböző mértékben éljük át a kiszolgáltatottságot személy szerint, és társadalmi szinten egyaránt. Erről sokan értekeztek már, és hatásait egyre többen észleljük a mindennapokban.

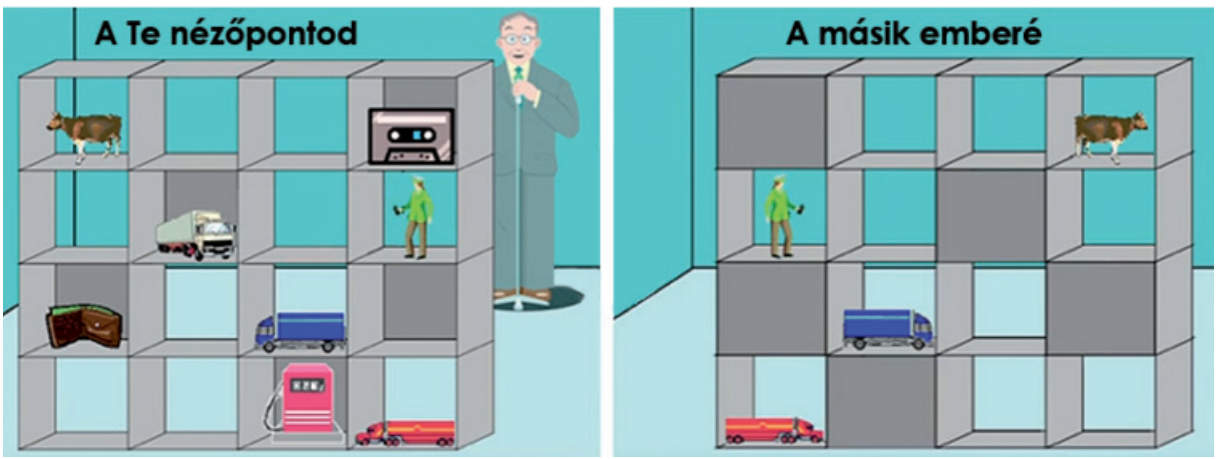
A 11. ábra szemlélteti ezt a jelentséget: az egyes szakértői nézőpontok néha teljesen más képet mutatnak a valóságról, más és más van eltakarva a szemük elől. Van, aki pénztárcát lát, van aki tehenet, stb. és a helyzettől függően csak egy kisebb közös halmaz látható egyszerre a két nézőpontból.

Élettörténetünk, tanulmányaink alapján más-más „doboz" nyílik meg szemünk előtt, ki ezt, ki azt tartja fontosnak vizsgálni a valóságból. Miközben feltételezzük, hogy mindenki azt látja, amit mi, eszünkbe sem jut, hogy más nézőpontból, más jelenségek válhatnak fontossá (Blackmore, 2012).

A mi megközelítésünknek éppen a transzdiszciplinaritás, a tudományköziség az egyik lényeges eleme. Támaszkodva a pszichológia, szociológia, szociálpszichológia, neveléstudomány, statisztika, demográfia, stb. szakirodalomban feltárt jelenségeire, szélesebb tapasztalati alapokra helyezzük a levonandó következtetéseket.

6. A bejárt utakat kevesen merik elvetni, pedig **az évtizedek óta fennálló problémák megoldásainak éppen a szokásos megközelítések állítanak gátat.** Szentgyörgyi Albert így fogalmaz: „A

11. ábra
A valóság sokarcúsága.

Forrás: internet

felfedezés lényegéhez tartozik, hogy azonnal elvetik, és azt mondják, hogy ez hibás. Ha valamit azonnal elfogadnak tőlem, akkor elszomorodom, és azt gondolom: úgy látszik öregszem és már nem tudok újat mondani."[292] A tudásszociológia által is feldolgozott jelenségkör (Merton, 1980) paradigmaváltásként jelöli azokat a folyamatokat, amelyek során egy új megközelítés nyer teret. Ez pedig sokszor hosszú éveket, évtizedeket vagy akár évszázadokat ölel át.[293]

7. Egy következő kihívás a tudományos **csoportokban (is) gyakran kialakuló versengő szemléletmód, amely megerősíti a hierarchiát, és kevésbé enged teret a bizalom kialakulásának,** a kreativitásnak, az alternatív megközelítéseknek, miközben blokkolja az elfogadott főáramlattal (mainstreammel) ellentétes gondolatok megfogalmazódását.

Mindezek okán aztán igazán kreatív, új megoldások ritkán születnek. **A negatív hatásokat kivédve, a program kialakításában kiemelkedő szerepet kapott nálunk**

- a független önkéntesek széles körű szakmai hátterére való támaszkodás, a transzdiszciplináris megközelítés
- a csoportos alkotó technikák bizalomépítő módszertana
- a folyamatos nézőpont váltás
- az életközeliség és a tudományosság váltakozó érvényesítése
- túllépés a nem működő megoldásokon
- az együttműködés.

1.2.2. A kettős célrendszer

Mivel egy nagy létszámú csoport munkájának a hatékony irányítása volt a feladatunk, egyszerre két irányban volt szükség a folyamatok mederben tartására. Egyfelől biztosítani kellett a kitűzött cél minél gyorsabb elérését, másfelől a folyamatosan bővülő szakértői kör együttműködésének csoportdinamikai feltételeit.

Prioritás az eredményesség

Nem elég a célt látni; járható útja kell!
Nem elég útra lelni, az úton menni kell!
Egyedül is! Elsőnek, elől indulni el!
Nem elég elindulni, de mást is hívni kell!
S csak az hívjon magával, aki vezetni mer!
Váci Mihály

Korábbi helyzetelemzésünkre (Benda, 2015) építve arra jutottunk, hogy Magyarországnak, a kommunizmus lélekölő pusztítását követően, ismét bizonyítania kell, hogy képes talpra állni, és a keresztény

[292] http://www.szent-gyorgyi-albert.hu/

[293] Lásd: „Kopernikuszi fordulat", vagy Harvays esetét a vérkeringés, Darwin esetét az evolució fölfedezésével kapcsolatban, amelyek évtizedekig, évszázadokig tartottak – a teljes tagadástól a részbeni elfogadáson keresztül a teljes azonosulásig.

kultúra romjain ujjászervezni társadalmát, különben eltűnik a történelemből.

– Gyorsan kell, átfogó nemzeti kormányzati népesedési stratégiát kialakítani.
– Az 1-2 százalékos születésszám növekedés nem elég, 10-15 százalékkal kell emelnünk évente a születések számát, hogy meg tudjuk állítani a pusztulási folyamatot, ami kormányozhatatlanná is teheti az országot.
– Ehhez intézményrendszerre, kompetens és cselekvőképes vezetőkre, önkormányzati, egyházi, vállalati, civil stratégiákra van szükség.

  2016 elején úgy terveztük, hogy az elkészült javaslatokat eljuttatjuk a döntéshozókhoz, amihez folyamatosan dolgoztuk ki a részcélokat és az eszközrendszert.

A demográfiai krízis jelenségével való szembenézés nem csak a megfogalmazástól való félelem nehézségeiben mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a megoldások útvonalai társadalmi méretekben hiányoznak, leépültek. Nem elégséges tehát a helyzet súlyosságának a bemutatása, mellé kell állítanunk egy stratégiát, amellyel a társadalmi működési folyamatok meg is változtathatók. Itt nem hibásokat kell keresnünk a „nők", a „szinglik", a „férfiak", az „orvosok", a „szülésznők", a „vezetők", a „lakáshelyzet", stb. köreiben, hanem felismerve a több évtizede fennálló társadalmi-struktúrális folyamatokat, alternatív megoldásokat kell felmutatni.

A szaktudományi ismeretek feltárásával tehát – módszertani szempontból – nem gondoljuk befejezettnek a feladatunkat. Ahogy korábban írtuk, számos kiváló könyv született az elmúlt évtizedekben e témában, de a reálfolyamatokban mégsem történt változás.

Ezért nemcsak könyvírásra, elméletalkotásra vállalkoztunk. Elindítottunk egy társadalomátalakító, fejlesztő programot, mozgalmat, amely a reálfolyamatokban is kifejti hatását. Vagyis nem csak megérteni akartuk a jelenséget, hanem – a vezetéstudomány és a magatartástudományi szervezetfejlesztés eszköztárával – befolyásolni is szeretnénk azt: célokat kitűzve, stratégiát alkotva, a folyamatok újraszervezésével, és a határidőket figyelve, eredményt elérni a gyakorlatban.

A vezetéstudományi megközelítés lényegében különbözik a társadalomtudományitól. Míg ez utóbbi akkor hiteles, ha tárgyszerűen, objektíven leírja a folyamatokat, és magára hagyja az olvasót a következtetések levonásában, a vezetéstudomány eredményorientált. A társadalomtudomány megérteni akar, a vezetés pedig eredményt felmutatni.

Ameddig tehát nem tudunk egy stratégiát is a probléma mellé tenni – (jövőképet, jogszabályokat, intézményeket, feladatokat, képzési programokat, stb.) – ha nem tudjuk felépíteni az alternatív társadalmi működés modelljét, addig ennek a tervnek is csak az lesz a sorsa, hogy írtunk egy könyvet, feltettük a polcra és „kiengedtük a gőzt" magunkból. Esetleges, véletlenszerű lesz a gyakorlati hatása.

Operatív cselekvés

Szakértői műhelyünk több mint három éve azon dolgozik, hogy – ezt az óriási feladathalmazt, részelemekre bontva – hozzájáruljon egy alternatív, gyermek- és családbarát társadalom működési modell felépítéséhez. Az elméleti koncepció kialakítását követően kísérletet tettünk a döntési csatornákba való bejuttatásához, hogy tovább érlelődve eljusson a kormányzati, az önkormányzati, települési intézményi szintekre: a kórházak, iskolák, munkahelyek, stb. világába.

Kialakított modellünk – mint más hasonlók – egy zárt világot ír le, amely persze nem azonos a valósággal. Ezt a módszertant is egy lehetséges fókusznak, nézőpontnak tekinthetjük. Egy hipotézis, amelyben

a bizonytalansági tényezők sokaságával kell számolni. Sikeres megvalósítása, a valóságba való átültetése számos tényezőtől függ, amelynek csak egy töredékét tudjuk befolyásolni. **Számos ponton egyéni- és csoportérdekek (vagy ellenérdekek) alakítják a döntéseket, így egy logikailag helyesen felépített rendszer is csak a fejlődés egy része, egy lehetséges iránya.** Mindezzel együtt nem mondhatunk le a legalább modellszerűen működőképessé formált részrendszerekről, mert már azok is segíthetnek eligazodni a gyakran kaotikusan működő valóságban.

A társadalmi folyamatok átalakítására van szükség

Csoportfejlesztés

Másik célrendszerünk a rendkívül hetegogén összetételű csoport szervezett egységgé fejlesztése, a Szakértői Műhely megteremtése, és működőképességének biztosítása volt. Ez sem volt egyszerű feladat, mert meglehetősen különböző felkészültségű önkéntesek csatlakoztak hozzánk a 20–80 éves korosztályból. Volt/van köztük magasan kvalifikált professzor, kutató és volt/van sok gyermekes háziasszony. Volt/van, aki publikációképes, volt/van aki szervezni vagy tanítani tud inkább, és volt/van, aki étellel, itallal látott el minket. Van akinek nincs e-mail címe sem, és van, aki professzionálisan kezeli a szoftvereket. Van aki termet tud szerezni a találkozókhoz, van aki jelenlétével támogat, van, aki információkat hoz, aki tágítja látókörünk, vagy a tapasztalatait, lelkesedését, hitét adja a csoport sikeréhez. Van aki előadni képes, van aki motivál, kérdez, vitatkozik, vagy éppen írásban korrigálja, lektorálja írásainkat, de ne hagyjuk szó nélkül, hogy a politikai paletta teljes spektruma is képviselve volt a csoportban. Egy ilyen csoport szervezett egységgé fejlesztése aligha lehetséges egy átgondolt stratégai nélkül.

A működtetéséhez – mint látni fogjuk – számos kipróbált algoritmust vezettünk be, melynek elemei között a közös részcélok, az etikai irányelvek megfogalmazása, a folyamatos készségfejlesztés, stb. olyanok voltak, mint pl.

- **A tudományos megközelítés és az életközeliségre** való törekvés egyszerre (17. sz. függelék)
- **Az egymásra való odafigyelés** képességének kifejlesztése (14. sz. függelék)
- **Az eredményorientáltság** (nem csak tanulmányokat, könyveket, ajánlásokat készítünk, hanem attitűdöket formálunk, viselkedés és szervezeti kultúrát építünk) (15. sz.,17. sz. függelék).
- **Egy társas alkotóközeg megteremtése**, amely védelmet és támogatást nyújt a személyek és a csoport fejlődéséhez (14. sz. függelék).
- **Egy belső továbbképzési** folyamat, egy önfejlesztő **tanulószervezetet kialakítása**, amely szinergiába rendezi az erőforrásokat és képessé válhat egy országos szakmai tanácsadó testületté fejlődni. (13., 17., 20. sz. függelék)
- Az etikai szabályok között fogalmaztunk meg olyanokat, hogy nem használjuk föl egymás gondolatait, írásait a publikálás előtt, utána pedig csak korrekt hivatkozással és így tovább. (21. sz. függelék)

1.2.3. Folyamat menedzsment

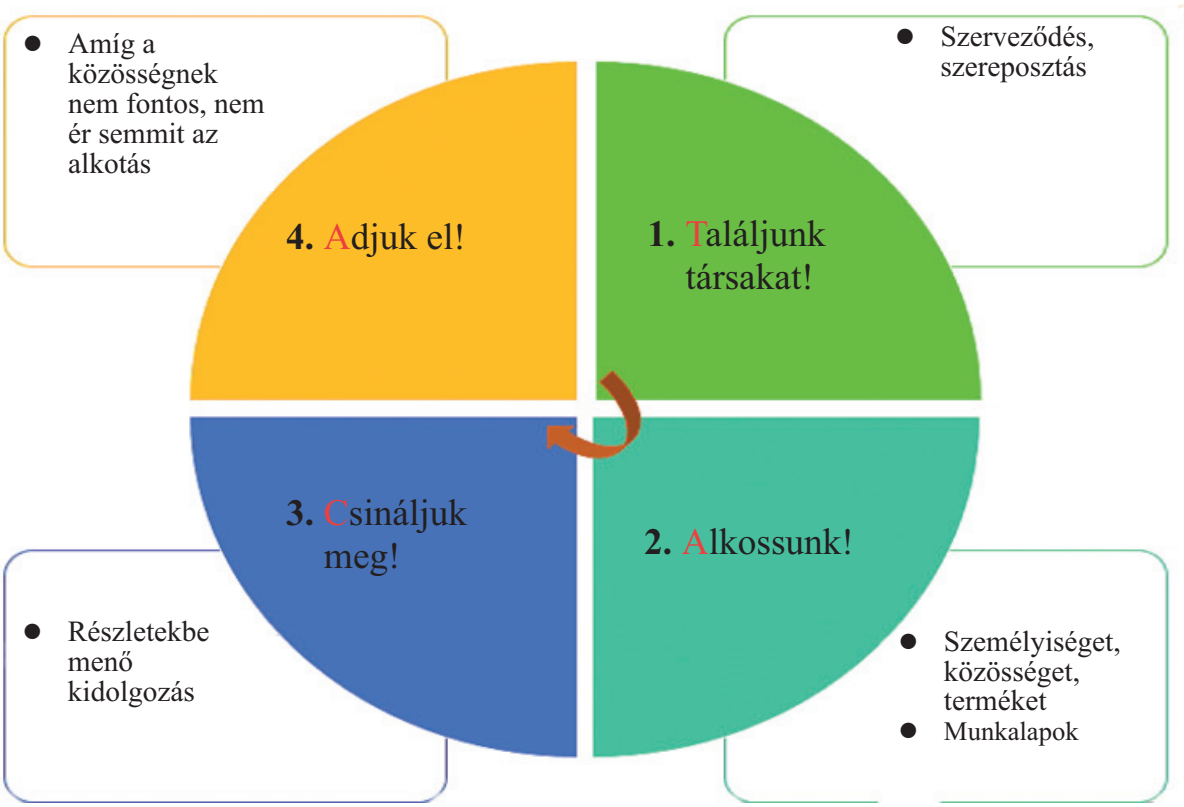
A fejlesztési folyamat alapja a harminc év iskola-, és szervezetfejlesztő munkával kialakított, szabadalommal védett Humanisztikus Kooperatív Tanulás (HKT) program (Benda, 2007)[294] volt, amelynek két algoritmusát alkalmaztuk a folyamatban: a Társadalmi cselekvés (TACSA) és a Fejlesztő Kommunikáció algoritmusát.

A társadalmi Cselekvés Algoritmusa (TACSA)

A Társadalmi Cselekvés Algoritmusa, egy könnyen megjegyezhető mozaikszó formájában kifejezve: „TACSA", a munkafolyamat 4 fázisát jelöli (12. ábra).

Megfigyeléseink szerint ezek a lépések nélkülözhetetlenek egy sikeres társadalmi cselekvés megvalósításához.

12. ábra
TACSA: a társadalmi cselekvés algoritmusának négy fázisa

Forrás: dr. Benda József

[294] További infomációk az interneten: www.hktprogram.hu

1. **Az első lépés egy csapat toborzása, kialakítása,** hiszen társak nélkül, ma már nem lehet jelentős teljesítményt elérni. A társak motivációt, támogatást, kihívást, fejlődési lehetőséget, stb. jelentenek, amelyek a hosszú távú elköteleződés egyik legfontosabb erőforrásai.
2. **A második lépés a közös alkotás.** Ebben a munkafázisban a feladat egyrészt saját magunk felépítése a társas kapcsolatok gyűrűjében, amelyben csiszolódik az értékrendszer, a jövőkép, a célok, stratégia, a hitrendszer, a személyiség, stb. Fontos része e munkafázisnak a csapatépítés, amely a közös elhatározások, a belső szabályok, megállapodások, a szereposztás, stratégia, stb. kialakítását jelenti. A csoport felépítése és működőképessé tétele[295] legalább olyan fontos része a sikeres cselekvésnek, mint a munka konkrét tárgya. A sikeres alkotási folyamatban a csapat (egy vízióban, stratégiai célban) megfogalmazza közös vágyait. (A mi esetünkben ez a konkrét cél további 10–15 ezer gyermek születésének elérése volt a következő 3 évben, a várható 90 ezerhez képest).

   Sok csoport esik szét, ebben a szakaszban. Az „Ego" előretolása, a versengés gyakran szétrombolja a csoportokat, lényeges gondolatok kirekesztődnek, csökken az eredményesség, megrendül a bizalom, a csoport által hozzáadott érték megsemmisül.
3. **A harmadik lépés, a „Csináljuk meg"**, a célok részletes kidolgozását, fölépítését. „tárgyiasítását" jelöli. Mint a korábbi munkafázisokban, itt is kétirányú építkezésre van szükség. Egyrészt a vonzó cél eléréséhez szükséges csapatképességek fejlesztésére, olyan kompetenciák elsajátítására volt szükség, amellyel teljes mértékben senki nem rendelkezett korábban. Másrészt az eltervezett produktumok részletekbe menő kidolgozására volt szükség, amihez hozzá lehet rendelni a szükséges eszközrendszert, folyamatokat, intézményeket, mérési rendszereket, stb. vagyis nem elég álmodozni, a gyakorlatban is működőképes modellekre van szükség.
4. **A negyedik lépés a kidolgozott tervek, modellek, termékek „értékesítése".** A társadalmi cselekvés azt jelenti, hogy mások számára értéket hozunk létre, nem csak az asztalfióknak vagy a raktárnak dolgozunk. Ha az értékesítési mozzanat hiányzik a folyamatból, lényegében semmit sem csináltunk. Persze ez a munkafázis sem nélkülözheti a képességfejlesztést, illetve a termék továbbfejlesztését. Nem biztos, hogy a kreatív alkotó elmék képesek a termékeik „eladására", és ezért itt is meghatározó szerepe van a csapatnak. Mivel különböző képességekkel rendelkezünk, amit egy-egy személy nem tud elvégezni, azt a csapat munkamegosztásban, vagy a szerepek elosztásával könnyebben megteheti.

Munkánk során végig mentünk a lépések során, ami erős támasza volt az eredményességnek. A csoporttagok jelentős része elszánt kűzdőtársnak bizonyult az első összejövetelektől a végéig. Voltak persze akiket csak a személyes ambíció vezérelt, így alkalmi partnerként volt csak jelen, és elvitte magával eredményeink egy részét, de voltak később csatlakozók is.

Be kell vallani, hogy a folyamat legnehezebb részének – megdöbbentő módon - az elkészült tanulmányok, termékek társadalmi hasznosítása volt. Egyfelől jól érzékelhető, hogy a Műhely indulását követően új lendületet kapott a médiában és a társadalmi közbeszédben a korábban elhallgatott téma, és számos javaslatunk így-úgy megfogant, másrészről azt is érzékeltük, hogy érthetetlen okokból, minket sem mint Szakmai Műhelyt, sem mint civil szervezetet nem tekintik a döntéshozók partnernek, így kiérlelt javaslataink, szellemi kapacitásunk, munkánk túlnyomó része nem kapott mozgásteret, bizonyítási lehetőséget.

[295] A csoportok működése öt fázison megy keresztül a kutatások szerint: forming, strorming, norming, performing, ending. A TACSA algoritmus munkafázisaiban felhasználja és követi ezt a csoportdinamikai törvényszerűséget.

88–89. kép
2016. június, kiscsoportos megbeszélések a Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézetben

Fejlesztő kommunikáció (out of the box – kilépés a dobozból)

„Ha India vallási életének aktív részévé tenné a szeretet tanítását,
és azt a politikai életbe is bevezetné, a Szabadság Indiára
egyenesen a mennyből szállna alá.”
Ghandi, 2011.

A kommunikációs készségekkel kapcsolatban korábban azt tanították, hogy az előadást logikusan felépített érvekre és ellenérvekre kell alapozni. Később változott a sikeresnek tartott beszéd kritériuma: az érzelmekre ható metaforák használatára helyezték a hangsúlyt, amit egy újabb áramlat szerint a sztorizás, a meseszerű előadásmód támogatása egészítettek ki. Legújabban ismét egy hangsúlyváltozásra lehetünk figyelmesek: a legjobb kommunikátornak azt tartják, aki képes mások meghallgatására, megértésére és a partnerekkel való interakcióra, együttműködésre. Ez a meghallgatás és megértés azonban sokrétű kell legyen: érteni kell a kimondott és a kimondatlan, a rejtett üzeneteket egyaránt.

Az alkotási folyamatunkban a nyílt, őszinte kommunikáció, a kölcsönös tisztelet kialakítása, az egymás elismerésére való törekvés, a bizalmon és felelősségvállaláson alapuló együttműködés stílusának, körülményeinek megteremtése kiemelt szerepet kapott, amely felerősítette a kreativitást és megsokszorozta a személyes teljesítményeket.[296]

Mielőtt a demográfiai kihívások tárgyalását megkezdtük volna, a HKT[297] csoportalkotási algoritmusával alakítottuk ki a személyes, elfogadó, bizalomteli légkört. Gyakoroltuk egymás meghallgatásának és megértésének képességeit. A HKT módszertannal nem a szokásos előadásokból és a hozzászólásokból áll a folyamat (14. sz., 20. sz. függelék):

[296] Egy résztvevő beszámolója: „A szakmai megbeszélésen a résztvevők nyitottak, képesek bizalomépítésre, egymást figyelve, segítve közösséget építenek. Véleménnyel, szavazattal, bátorítással. Pozitív energiák szabadulnak fel, a szellemi erők sokszorozódnak.” (Harasztyné Bata Zsuzsa, 2016. június)

[297] Humanisztikus Kooperatív Tanulás, www.hktprogram.hu

a) Kijelöljük a célokat.
b) A 3-5 fős csoportokban személyes kapcsolatokat alakítunk ki.
c) Meghallgatunk egy előadást, 20-25 percben.
d) A következő (személyes kapcsolatokra épülő) párbeszédben már nem csak az intellektussal, hanem a teljes személyiséggel veszünk részt (vagyunk jelen).
e) A kiscsoportos beszélgetés eredményeit a nagycsoportban megosztjuk.
f) Levonjuk a következtetéseket.

Mi ebben az újdonság? Minden résztvevő átélheti a személyes jelenlétet, a kölcsönös figyelmet és elfogadást. Elkezd figyelni a saját belső érzéseire, és a másokéira is. Az elfogadás légkörében (igen rövid idő alatt) kialakul az „out of box" gondolkodás, megtanulunk másként nézni egymásra, a jelenségekre, a világra. A konkrét személyhez szóló gondolkodás, beszélgetés, részvétel miatt fokozatosan megtanuljuk figyelembe venni a partnerek gondolkodását. Megélhetjük az „itt és most" erejét, egyre kevésbé ismételgetjük a rég „bevált" verbális sablonokat. Új gondolatok születnek, megjelenik a felfedezések öröme. A másik személy konkrét jelenléte, mimikája, tekintete, kérdései nyújtanak segítséget ahhoz, hogy megtaláljuk egymásban a megoldás kulcsát.

A csoportos kommunikációt strukturáltan felépítő módszertan lehetőséget teremt a személyes elmélyülés, a páros, kiscsoportos, nagycsoportos eszmecserék mellett a téma kibontására és feldolgozására. Ebben a folyamatban gyakran tapasztaltuk meg a diszciplínák határainak lebomlását, és új, kreatív gondolatok megszületésének inspiráló légkörét. Egy előzetesen kiadott munka-algoritmusra építve, az irányított, tréningszerű műhelymunkákban, tanulmányok tucatjai készültek el, feldolgozva (15. sz. függelék) a gyermekszületést befolyásoló tényezők jelentős részét.

90–91. kép
2016. július, kis-, és nagycsoportos megbeszélések a CSINI-ben[298]

A folyamatban ébredtünk rá arra, hogy a kreatív megoldások sosem kizárólagosak, sőt sokszor éppen különlegesek. Egyre inkább észlelni kezdtük az alternatív megközelítések szükségességét, hiszen nem egymás „legyőzésére" készültünk, hanem arra, hogy széles rétegek számára tudjunk differenciált megoldásokat kidolgozni. **Akkor leszünk hitelesek és eredményesek, ha gondolkozásunkban figyelembe tudjuk venni az eltérő megközelítéseket.** Az egységesség és egyöntetűség kényszere inkább rugalmatlanságnak tűnik, ami akadályozza az élet sokszínűségének kiteljesedését. Alapelvünk volt, hogy minden megjegyzés, ellenérv, néha kevésbé artikulált érzelem, gondolat is fontos. Ha megjelenik valakinek a fejében, az minden bizonnyal mások véleményét is magában hordozza, ezért gondosan meg kell vizsgálni minden bírálatot,

ellenérzést, mert fontos üzenetet tartalmazhat a számunkra, és – miközben gazdagíthatja az elkészülő tanulmányokat – bizalmat ébreszt a csoportban, kifejeződik benne az egymásra való odafigyelés és tisztelet.

Azért például – mert a hölgyek egy csoportja a munkájában akar kiteljesedni – nem gondolhatjuk, hogy azoknak, akik viszont az anyaságban érzik élethivatásukat, szolgai módon le kellene másolnia az előbbiek életútját.

A fejlesztő kommunikáció és a TACSA algoritmus szerint irányított folyamat tehát a témakörök tartalmi kidolgozása mellett sok segítséget nyújtott a résztvevők személyes fejlődésére, önismeretük, önreflexiós képességük, társas kapcsolataik, személyes mikrokörnyezetük, életminőségük javítására is.[299]

[299] Egy résztvevő beszámolója: „A kiscsoportokban sorsdrámák kerültek napvilágra. Volt, aki korán ment férjhez, éretlenül, készületlenül házasodott. Volt, aki lázadozott szülei ellen és szerelem nélkül menekült otthonról, majd a párjával összeszokott később. Föltárultak azok a közösségi támogatáshiányok, kényszerek, vagy skizofrén helyzetek, amit a hivatalos egyházi dogmák hordoznak, szembekerülve a mai életkörülményekkel. Voltak, akik mélyrepülésként élték meg a házasságot, volt, aki apa-modell nélkül került bele, volt, aki roncsként, de mégis csodás dolgok történtek velük, mert hitben jártak és együtt keresték a megoldásokat. Volt, aki a munkahelyen talált rá – egy sikertelen házasság után – az igazira, de katolikus lévén, nem tudott elválni. Igy maradt a párkapcsolat, és a közös munka, ami összekötötte őket, és úgy élnek, mint két külön csillag."

Mindezek a példák rámutatnak, hogy a komplex problémák megoldásához olyan módszertanra van szükség, amely képes a jelenségek komplexitásának kezelésére anélkül, hogy kizárólagosságot nyújtson egyetlen igazság, vagy „okosság" számára, miközben megőrzi a helyzet irányíthatóságának kulcselemeit. Érdemes tehát beengedni a rendkívül sokszínű személyes valóságot a tudományos világba, hogy meg tudjuk találni az utat mind az egyéni sorsok, mind a társadalmi szintű problémák integrált kezelésére.

Egy igazi inspiráló, alkotó légkörben személyes örömforrás volt részt venni, ahol magunkat és egymást formálva váltunk alkalmassá a közösségfejlesztésre, és részben az országos problémák sokarcúságának megismerésére. Ebben a folyamatban az elfogadás, a tolerancia, a megértés, a szeretet vált kötőanyaggá, ami nem csak a szép szólamokat jelentette, hanem egymás megértését és támogatását is.

92–93. kép
2016. július, előadás és párbeszéd a CSINI-ben[300]

[300] Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet

Nagycsoport menedzsment

A nagycsoportos találkozók létszáma a napirendtől függően 15-55 fő között mozgott. A találkozásokat eleinte heti, majd kétheti, havi rendszerességgel szerveztük 2018 tavaszára a nagycsoportos összejövetelekből 33 alkalmat számoltunk, amit további 10-15 kisebb témacsoportos találkozó egészített ki.

A kettős célrendszernek megfelelően a találkozók első szakasza rendre a személyes és a kiscsoportos kompetencia-fejlesztésről, a második szakasz a soron következő témáról szólt. A terem berendezését követően az egymásra hangolódást egy fohász, (13. sz. függelék), vagy ima, vers szolgálta, és felhívtuk a figyelmet a fókuszváltás gyakorlásának a szükségességére.

A munkamenet első szakaszában gyakran tapasztaltuk, hogy a résztvevők nem az aktuális helyzetre vagy egymásra, de még a csoportfolyamatokra, a tématartásra sem tudtak figyelni, csak azt mondták el, ami éppen eszükbe jutott. Ennek gyakran értelmetlen vita lett az eredménye: mindenki fújta a magáét. A csoport eredményes munkájához meg kellett haladnunk ezt a lelkiállapotot (képességszintet), különben a csoport, az egymásnak feszülő indulatok hatására hamarosan szétbomlott volna. Ezért a fókuszváltás ismételt gyakorlására nagy hangsúlyt helyeztünk.

A sikeres társadalmi cselekvés egyik kulcsa, hogy a tárgyalásokon ne csak a magunk igazát ismételgessük, hanem be tudjuk fogadni mások nézőpontját is, és velük együtt haladva hozzuk létre a közös megoldásokat, ami egyébként a marketing- és a kereskedelem alaptézisei közé tartozik. Amíg nem tudunk másokra figyelni, a másik embert nem tudjuk megérinteni, addig nem lesz eredménye a találkozónak, semmit nem tudunk „eladni".

A nagycsoportos kommunikáció eredmény-fókuszú moderálása, az igen korlátozott feltételek között, önkéntes csoportban, nem egyszerű feladat. Sokan szeretnének hozzászólni a témákhoz, és a szertefutó gondolatok pár perc alatt öncélú fecsegésbe torkollhatnak. A HKT[301] módszertanon alapuló kiscsoportos szervezeti működésmód, amit szervezetfejlesztőként alkalmaztunk, erre jó megoldást tudott nyújtani. A személyes megszólalás lehetősége így mindenki számára adott, de a nagycsoport elé már csak a kiérlelt gondolatok, a kiscsoport által megszűrt és rendezett megnyilvánulások kerülnek.

Kevésbé uralják a helyzetet azok a személyek, akik hajlamosak rátelepedni egy közösség szűkre szabott együttlétének idejére. Mivel az eredményre vezető módszerek használatát tűztük ki célul, a szakértői csoport elfogadta az instrukciókat, és meg is tudta tapasztalni a módszerek eredményességét.

A fókuszváltás mellett a pozitív gondolkodás személyes belső feltételeinek a megteremtésére is szükség volt. Egyik példája volt ennek a belső erőforrásokkal való gazdálkodás támogatása. A gyakorlatsor igen nagy sikert aratott. A 13. ábrán látjuk, hogy számos olyan erőforrással rendelkezünk, amelynek a tudatosítása jelentős mértékben javíthatja életminőségünket.

A rendszeresen elvégzett meditációs gyakorlatok segítették az elmélyülést, amit a kiscsoportos párbeszéd követett. A kérdéssor úgy volt felépítve, hogy mindenkinek személyesen segítsen hozzáférni a saját belső erőforrásaihoz, megindítsa vagy felerősítse a pozitív gondolkodást (pl.: egy-egy gyermekkori emlék, boldog pillanatok, kapcsolatok, stb. felidézése, (14. sz. függelék), majd páros és 3-5 fős kiscsoportos formában a résztvevők megosztották egymással az átélt élményeket, végül a legfontosabb mozzanatok a nagycsoport előtt hangzottak el.

Az élmények felidézésének – az önértéken, pszichológiai jelentőségen túl – ideg-élettani, neurológiai jelentősége is van. A boldogság és szeretetérzés megemeli az agyban az idegsejtek közötti ingerületátvivő (neurotranszmitter) dopamin, a szerotomin, és oxitocin szintjét. Ezek a vegyületek teszik lehetővé a neu-

[301] Humanisztikus Kooperatív Tanulás www.hktprogram.hu

13. ábra
A személyes erőnlét fejlesztése

Készítette: dr. Benda József

ronok közötti kapcsolódást, felelősek a gondolkodás felgyorsításáért, ritkábban aktivált agyterületek bekapcsolásáért, segítenek a két agyfélteke összehangolásában, stb. Ezzel szemben azokban a csoportokban, ahol a félelem, az aggódás, a versengés, és szorongás uralkodik el, az arra hajlamos személyek agyában éppen ellentétes folyamatok zajlanak, olyanok, amelyek csökkentik a kreativitást és könnyen beindul a bűnbakképzés, egymás legyőzésének az indítéka, így a csoportban lévő tudás kevésbé hasznosul.

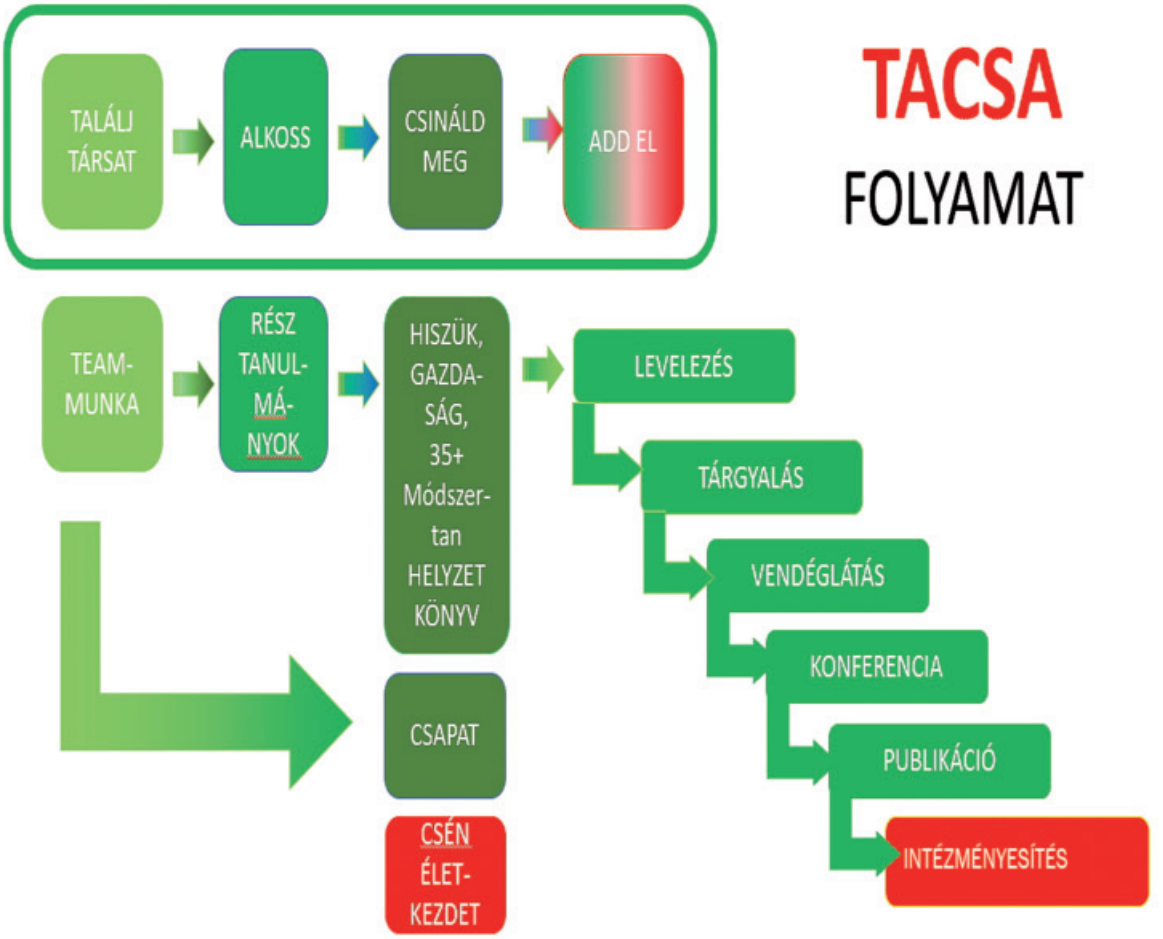
A fókuszált csoportos gondolkozás képességrendszerének a kialakítása hosszadalmas folyamat volt. Nem elég egy előadónak strukturáltan felépíteni mondanivalóját: **a sikeres csapatmunkához a csoport nagy részének el kell jutni arra a szintre, hogy képes legyen elcsendesedni, odafigyelni önmagára, kapcsolatba kerülni saját belső érzéseivel, majd meghallani és átérezni partnerének kimondott és kimondatlan üzeneteit, végül háttérbe engedve saját személyes fontosságát ráhangolódni a csoport egésze számára fontos témákra és ahhoz megtalálni a személyes kapcsolódási pontokat.**

94–95. kép
2017 januártól az Országos Tisztifőorvosi Hivatalban témacsoportokban folytattuk a munkát

14. ábra
Tanulmányok állapota és a soron következő feladatok
(zöld színnel az elvégzett feladatok)

Készítette: dr. Benda József

Ez a folyamat ma sem zárult le, de három év elteltével érezhetően magasabb minőségű, toleránsabb, szeretetteli együttléteket tapasztalunk, amit a meghívott külső előadók is érzékelnek. Nemrég már arra is volt példa, hogy a szakértők az egymással való összehasonlításban tudták a különböző megközelítésű javaslatokat megvitatni, feldolgozni, megértve és kölcsönösen alkalmazva az egyes megoldások előnyeit és hátrányait. Az így elkészült tanulmányok már rendre a felmerült témakörök magasabb szintézisét hozták létre.

A találkozók második fele a szakmai párbeszédről szólt. A program kidolgozásának e fázisában egy-egy előadást követően a kiscsoportok összegyűjtötték javaslataikat, megosztották a többiekkel, és a tanácskozást követően még aznap (!) írásban elküldték az előadónak, hogy figyelembe tudja venni a módosításnál, a továbbfejlesztésnél.[302] Ez az eljárás nagymértékben növelte a végleges szakmai anyagok komplexitását.

Amikor elkészült néhány javaslatcsomag, illetve programelem, a korábban bemutatott TACSA algoritmust követve (lásd 70., 14. ábra) tárgyalásokat szerveztünk, és előadásra, konzultációra hívtuk az egyes területek szakértőit és ágazati döntéshozóit, hogy tovább finomítva a javaslatokat elősegítsük azok kormányzati befogadását.

Az elmúlt három évben vagy személyesen vagy közvetítőkön keresztül megkerestük a szakterületek minden felelős vezetőjét (az államfőtől, a miniszterelnökön, minisztereken és államtitkárokon keresztül, a főosztályvezetőkig), hogy bemutassuk az elkészült javaslatokat. Esetenként sikerült személyesen is kézbeadni az anyagot. Ahol erre nem volt fogadókészség, a munkatársakon (néha családtagon) keresztül juttattuk el a javaslatokat a célszemélyhez. 2017-től az elkészült résztémákról való konzultációra több vendéget fogadtunk. Köztük volt Prof. Dr. Mészáros József úr, Harrach Péter KDNP frakcióvezető úr, Veresné Novák Katalin államtitkár asszony, Izer Norbert államtitkár és számos szakértő.

1.2.4. A közös alkotás három éve

Mészáros József elnök úr szorgalmazására a Barankovics István Alapítvány jelentette meg „A szakadék szélén" című könyvet. Megjelenése azért váltott ki érdeklődést, mert a demográfiai szakirodalomban – 2015-ben – először mutatott rá arra, hogy van még 3 évnyi esély a népességfogyás megállítására.[303]

A könyv kiadását követő konferenciák és workshopok sorozatának megszervezése is az Alapítvány munkatársai segítségével, Rugyai Zsófia áldozatos munkájával történt.

A megnyitó konferencia

2016. március 8-án a Barankovics István Alapítvány szervezésében indult meg a konferencia és workshop sorozat, a népességfogyás multidiszciplináris feldolgozására. A nyitókonferencián a téma szakértői[304] áttekintették a családpolitika helyzetét és feladatait. (96., 97., 98. képek)

[304] Prof. Dr. Mészáros József az alapítvány elnöke, Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke, professzor emerita, dr. Bagdy Gábor a KDNP budapesti elnöke, dr. Benda József, az OFI főigazgatói tanácsadója, dr. Farkas Péter, a Család, és Ifjúság és Népesedéspolitikai Intézet vezetője, Dr. Gloviczky Zoltán, a PPKE Pedagógiai tanszékének vezetője, Dr. Kovács Attila, ANTSZ országos tisztifőorvos helyettese, dr. Léder László pszichológus, Dr. Rubovszky Csilla V. kerületi alpolgármester, Varga Csaba, a Stratégiakutató Intézet vezetője.

[302] Verba volant, scripta manent (A szó elszáll, az írás megmarad).

[303] Ezt a reményt néhányan már akkor is alaptalannak tartották.

A konferencián kirajzolódtak azok a fő irányok, amelyekben érdemes további kutatásokat végezni, hogy feltárjuk a gyermekvállalással összefüggő komplex társadalmi folyamatokat.

Prof. Dr. Mészáros József előadása

Gloviczki Zoltán, Bagdy Emőke, Mészáros József, Farkas Péter

dr. Bagdy Gábor előadása

96–97–98. kép
Nyitókonferencia, 2016. március

A műhelymunkák előkészítése

„Nem elég, ha úgy megyünk a folyóhoz, hogy halat akarunk fogni, hálót is kell vinni”
Kínai bölcsesség

A műhelymunka célja nem csupán szakértői eszmecsere volt, hanem javaslatok megfogalmazása az előre kiadott algoritmus szerint, amit egy „munkalap” tartalmazott. (15., 16., 17., 18. sz. függelék)

Három nagy témaegységbe soroltuk a születéseket várhatóan befolyásoló tényezőket. (1) Az életkorok, életszakaszok, szocializáció vizsgálata, (2) A közösségek, élhető terek, életmód elemzése, (3) A gazdaság, a média szerepe (15. ábra).

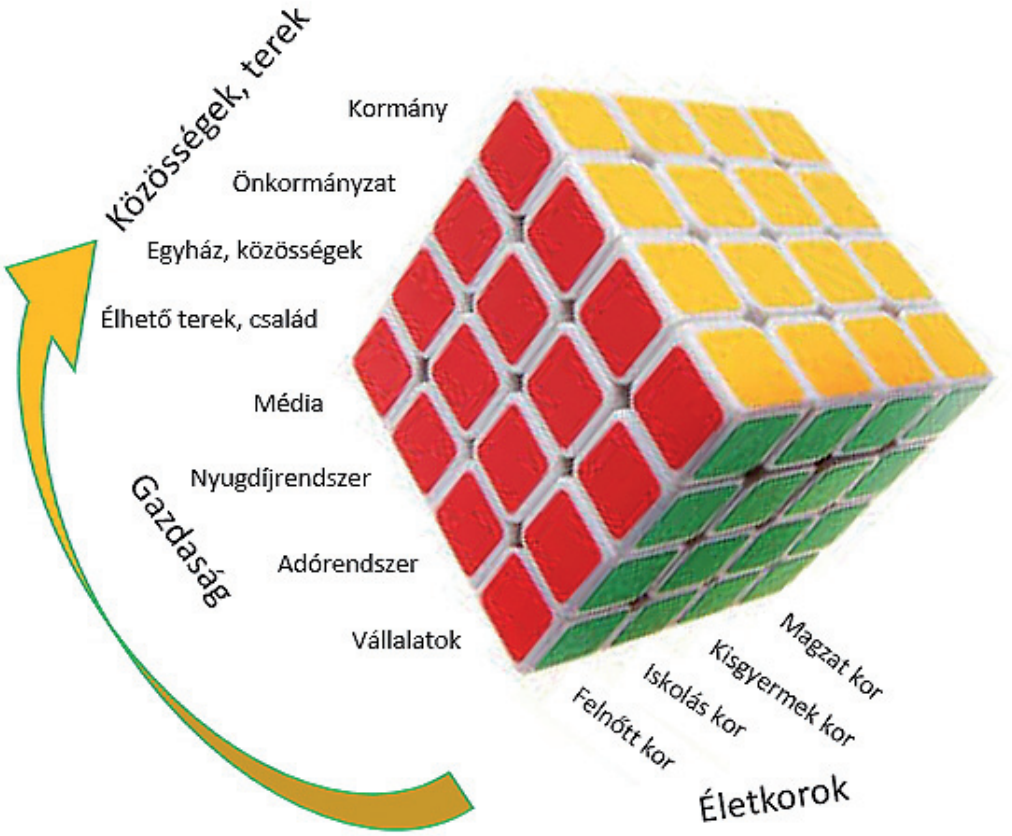
A témacsoportok szakértőit, felkérésünkre három témavezető koordinálta: Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Ugrin Emese, Várfalvi Marianna. A témacsoportokat résztémákra bontottuk. Egy-egy workshopon 4-5 témakört dolgoztunk föl. Az intenzív előkészítő szakaszban 12 témavezető és 12 moderátor segítségével egyeztettük a tervezett csoportfolyamatot (20. sz. függelék) és a megcélzott kimeneti eredményt. (16., 19. sz. függelék).

Az egyes témakörök feldolgozásának az volt a célja, hogy a kollektív bölcsesség csatornáit megnyitva a szakértők összegyűjtsék az eddig felmerült és a még fel nem merült ötleteket, hogy azokból koncepciók, munkatervek alakuljanak ki. Kulcskérdésnek tekintettük a teammunka eredményességét.

Gyakori tapasztalat, hogy a csoportokban a jó hangulatú megbeszélés, a csoportdinamika hatására kialakul valamilyen szóbeli egyetértés, de ha az nem kerül a legrövidebb időn belül legalább vázlatszerű megfogalmazásra, egy pörge (flipchart) papíron, amit később megfogalmazás követhet, az eredmények elenyésznek. Ennek a megelőzésére több alkalommal külön felkészítő egyeztetést tartottunk a trénerek, moderátorok részére, ami így elfogadható hatékonysággal működött (16. sz. függelék). Amelyik tréner követte a kidolgozott ajánlásokat, sikerrel tudta zárni a folyamatot (18. sz. függelék). Az előre kiadott munkalapok (15. sz. függelék) minőségbiztosított struktúrájával építettük fel a projektjavaslatokat, amelyek:

– összefoglalják az intézkedéscsomag tudományos hátterét,
– ágazatközi összefüggéseit,
– számbaveszik a lehetséges eszközöket,
– a 35–45 éves korosztály családalapítására és gyermekvállalására fókuszálnak (ami nem zárja ki természetesen más korosztályok támogatását sem.

15. ábra
A gyermekek születését befolyásoló főbb társadalmi tényezőcsoportok

Készítette: dr. Benda József

Minden témának lett egy (vagy két) szakértő gazdája, és több támogatója. A témák gazdáit felkértük a terület részletes kidolgozásra. A munkalapok jelentős mértékben megkönnyítették a nézőpontok egységesítését, integrálását, a figyelem fókuszálását, ami egy ilyen nagylétszámú csoport közös gondolkodását irányító vezető az egyik legkomolyabb nehézsége. A témagazdák a workshop után hazavitték, majd e-mailben küldték meg a kidolgozott táblázatokat.

A koncepciók kidolgozásának folyamatát több munkafázisra bontottuk. Az életterületek szerinti interdiszciplináris ötletgyűjtést az önálló, de integrált szakmai ajánlások kidolgozása követte, amelyeket, számos egyeztetést követően, különböző csatornákon keresztül eljuttattunk a döntéshozókhoz.

Ötletgyűjtés, brain storming

2016 tavaszáig az Alapítvány szervezésében, a Sapientia Egyetemen, három workshopot tartottunk.

Alkalmanként 60-80 szakértő részvételével dolgoztuk fel a népesedéssel és gyermekszületéssel kapcsolatban felmerülő fő területeket (18. sz. függelék).

A konferenciára jelentkező szakértőket, saját témaválasztásuk alapján, 3-5 fős csoportokba ültettük. Egy-egy csoportba véletlenszerűen, a legkülönbözőbb szakmák képviselői kerültek, közgazdától a jogászig, a statisztikustól a pszichológuson, óvónőn keresztül, a szociológusig, építészig, demográfusig, vagy akár a 11 gyermekes édesanyáig. Műhelyünkben 2018 közepéig összesen mintegy 280 szakértő fordult meg, és vett részt hosszabb-rövidebb ideig az alkotási folyamatban.

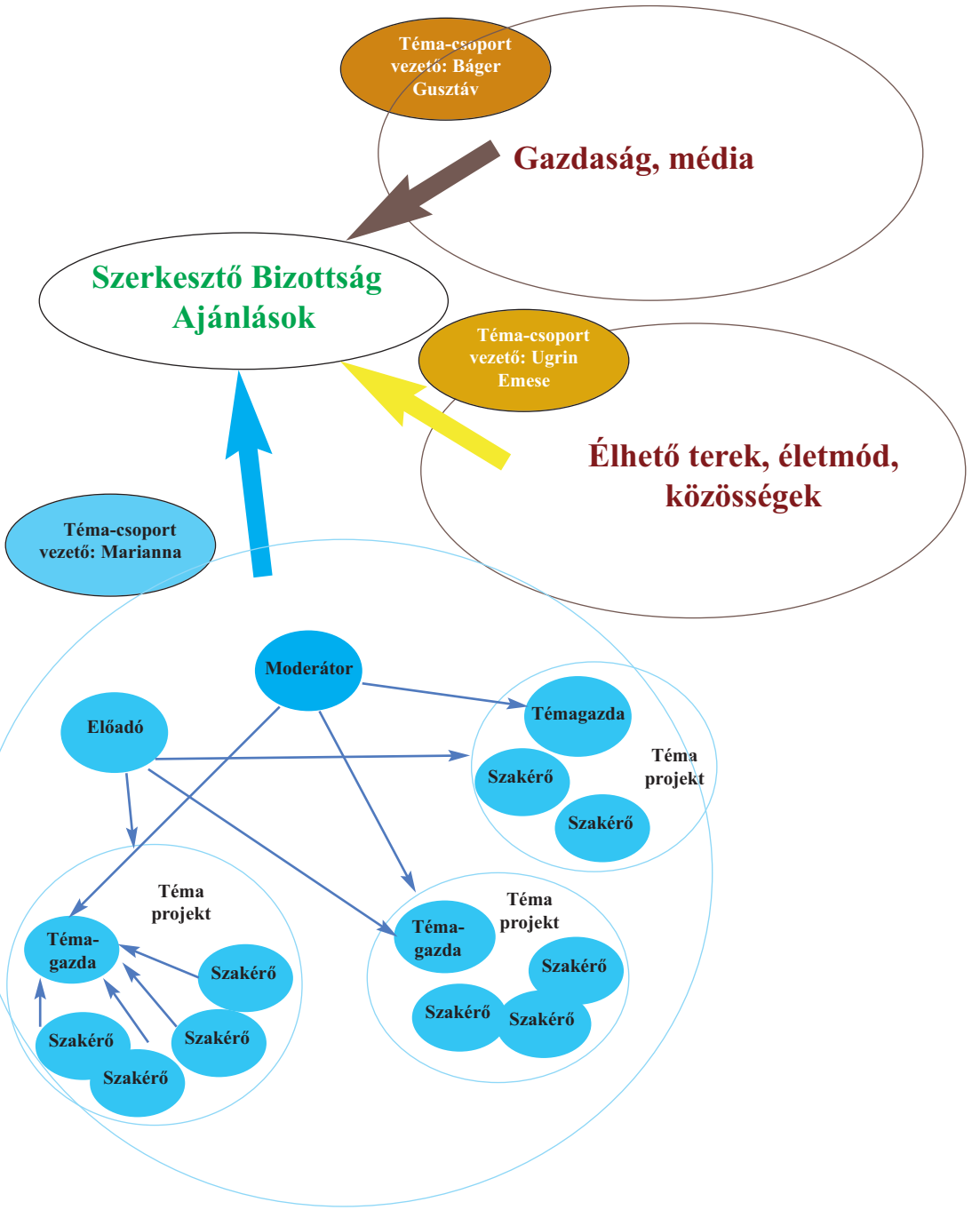
99–100. kép
Sapientia, 2016. április, a témacsoportok kialakítása moderációs támogatással

A helyzetfeltáró előadást, majd az egyes résztémakörökre fókuszált bevezető előadást követően a 3-5 fős kiscsoportokba szerveződő szakértőket arra kértük, hogy gyűjtsenek ötleteket, javaslatokat a problémák, feladatok megoldására (16., 17. ábra).

Mivel egy ilyen nagylétszámú, különböző érdeklődési körű önkéntes csoport munkájának a koordinálását kellett elvégezni, fontos volt a mindenki számára áttekinthető és világos feladatmegosztás, a zavarmentes kommunikáció, amelyben óriási segítséget kaptunk a sok-sok önkéntestől. A szervezőmunkában a Barankovics István Alapítvány munkatársai, különösképpen Rugyai Zsófia támogatott. A 16. ábra mutatja feladatmegosztás tervrajzát.

A három workshopon egy nagyszerű önkéntes szakértői csapat jött össze, akik reményt keltettek arra, hogy van lehetőség az erők összefogására. Úgy éreztük, hogy elsősorban saját magunkon (orvosok, pszichológusok, közgazdák, szociológusok, pedagógusok, szociális munkások), vagyis a szakértőkön kell kezdeni a megújulást, ha ezt szeretnénk másokon is viszontlátni. Rajtunk is áll, hogy lesz-e Magyarországnak jövője. Ha mégsem sikerül, akkor mástól sem várhatjuk. Sokan átéltük akkor és azóta, hogy képesek vagyunk a kollektív megújulásra. A program végén kérdőívet töltöttek ki a résztvevők, amely magas szintű elégedettséget mutatott.

16. ábra
A témák, témacsoportok, projektek kidolgozásának terve

Készítette: dr. Benda József

A három workshop eredményei közé sorolhatjuk (18. sz. függelék), hogy kialakult a téma iránt elkötelezett, együttműködésre kész csoport. Befejezését követően kértük fel a szakértőket a teammunkában előkészített tanulmányok megfogalmazására, szakirodalmi alátámasztására és egy prezentáció előkészítésére.

17. ábra
A „Család és a környezeti feltételek” szekcióban gyűjtött ötletek

Készítették a workshop résztvevői 2016. május

A munkalapok elkészítése, témafeldolgozás

A háromnapos műhelykonferencia eredményeképpen 71 szerző küldte el a különböző részletességgel kitöltött munkalapokat. Voltak igen eredményes és kevésbé termékeny csoportok. Megalakult egy szerkesztőbizottság a készülő ajánlások összefésülésére. Egy füzetsorozatot terveztünk kiadni és eljuttatni a döntéshozókhoz.[305] A szerkesztőbizottság az alábbi szempontok alapján rangsorolta a kidolgozott témákat:

- Segíti-e a 35–45 éves korosztályt a gyermekvállalásban?
- Várható-e 2 éven belül hatás a születésszám növelésére?
- Hány gyermeket eredményezhet 1 családban 5 éven belül?
- Hány gyermeket eredményezhet összesen?
- Erőforrás igénye?
- Megfelelő részletességgel elő vannak-e készítve?
- Mennyi időre lenne szükség az elindításához?

A munkalapok összevonása után, néhány szerzőt felkértük arra, hogy integrálják mások elképzeléseit is az anyagukba. Ilyen módon 11 témacsoport született meg.

1. A születés, szülés körülményei, Az élet kezdete (Albertné Görgey Zsuzsa–Szy Ildikó)
2. A gyermekvállalás ösztönzésére javasolt nyugdíjreform céljai és irányai (Botos J.–Szegő Sz.–Muzslai G.)
3. Gyermek- és családbarát adórendszer kialakításának irányai (Árva L.–Szvitek A.)
4. Nemzeti Öngyógyító Mozgalom (Deák Bárdos A.–Varga Cs.–Adrorjánné I.T.)
5. Családi önellátás, tervezett fogyasztás (Deák Bárdos A.–Varga Csaba)
6. Gondoskodó közösségek egy kiszámítható jövő érdekében (Krasztev Emese)
7. Felkészítés a családi életre (Muzslainé Nagy Etelka–Muzslai Gábor)
8. Gyermek- és családbarát munkahelyi környezet javítása (Pálfalvi M.–Kereki J.)
9. Térségi együttműködés a családi közösségekért (dr. Szarvák Tibor)
10. Nemzeti szeretetcsalád mozgalom (Varga Csaba)
11. Férfi-női (apa-anya) szerepek (Zöldi Pál)

A témák kidolgozása, prezentáció

2016. nyarán a közös, felemelő alkotási folyamat következő szakaszához érkeztünk. Ez ismét egy komoly kihívás volt mindannyiunk számunkra, hiszen még egyikünk sem vett részt egy ilyen óriási feladat megoldásában. Megméretett a rugalmasságunk, az empátiánk, az együttműködési készségünk. Ez nem csak egy közös alkotás volt számunkra, hanem fejlődési lehetőség, egy kölcsönös belső képzési folyamat is.

[305] Tagjai: dr. Farkas Péter, dr. Benda József, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Ugrin Emese, Várfalvi Marianna, Varga Csaba. A szerkesztőbizottság betegségek, folyamatos intézményátalakulások és forráshiány következtében felfüggesztette működését.

A második szakaszban is folytatjuk a kollektív intelligencia-építő módszerek fókuszált alkalmazását. Az eredmények egy részét pontosan megterveztük, másik részét megéltük, tapasztaltuk, harmadik részét pedig – a „Csodát" – számos részelem megvalósulását, megkaptuk ajándékba.[306]

Arra számítottunk, hogy a rendszeres, intenzív találkozókon, a nyári időszak és hőség ellenére, ismét jelen lesz sok-sok szakma képviselője. Ebben az új keretben, a maga sokoldalúságában, egyszerre csak egy-egy témára szűkítettük a vizsgálatot. Célunk az életszerű, megvalósítható, pozitív gondolkodásra építő, komplex megoldáscsomagok kialakítása volt, a korábban is alkalmazott interaktív módszerekkel.

A második szakasznak három célja volt. (1) A részletesen kidolgozott terveket egy zárókonferencián kívántuk bemutatni a nyilvánosságnak. (2) A tanulmányokat könyv formájában megjelentetni. (3) Az intenzív teammunkában összeérlelni azt a szakértői csapatot, akik személyükben is alkalmasak a komplex munka képviseletére, értik és támogatják is egymást.

101–102. kép
2017–2019. OTH[307]

2016. júniusától tehát a Család-, Ifjúság és Népesedéskutató Intézetben[308], két hónapon keresztül, heti rendszerességgel, meghallgattuk az elkészült előadásokat. A témák három nagy témaegységbe rendeződtek: személyiségfejlesztés, közösségfejlesztés és gazdaságfejlesztés (18. ábra). A három nagy terület 22 altémából állt össze, amelyeknek elkezdtük a részletes kidolgozását.

A prezentációkat követő vita megállapításai jegyzőkönyvbe kerültek, és a szerzőkhöz eljutva gazdagították az eredeti elképzeléseket. A többkörös átdolgozás számos eredményt hozott. Egyrészt kialakultak azok a fő témacsoportok, amelyek önállóan is kezelhetőknek tűntek, másrészt feltárultak azok az összefüggésrendszerek, amelyeket saját kutatási területük felől senki nem láthatott, harmadrészt egyre alaposabban megismerkedtek egymással a különböző indíttatású és érdeklődésű emberek, kölcsönösen inspirálva egymást a kitartó munkában, az eredményesség érdekében. A konzultációs folyamat olyan népszerű volt, hogy egyre többen csatlakoztak hozzánk, és a kezdeti 10-15 fős személyes ismeretségi kör 280 körülivé bővült.

A tárgyalt témakörökből több fontos terület hiányzik a hatékony és komplex beavatkozáshoz Ezeket akkor tudjuk napirendre tűzni, ha megfelelő szintű támogatást (megrendelést) kapunk hozzá (iskolarendszer, vállalatok, média, közterek, egyházak, családi és közösségi életre nevelés, életkezdet, közlekedés, önkormányzatok, szolgáltatások).

306 Munkánk megkezdése óta számos civil szervezet és intézmény aktíválódott, és mutatta meg a családok ügye iránti elszántságát.

307 Országos Tisztifőorvosi Hivatal

308 dr. Farkas Péter vezette az intézetet a 2016 szeptemberi megszüntetéséig.

18. ábra
Az elkészült és a kidolgozás alatt álló tématerületek

Készítette: dr. Benda József

Szeptember végére elkészültünk az első füzettel, amelynek címe: **„200 szakértő javaslata a népességfogyás megállítására.”** Ebben a szerkesztőbizottság röviden összefoglalta a felszínre került, kiérlelt javaslatokat, egy átfogó képet nyújtva a gyermekvárást befolyásoló személyes (jelen-, múlt- és jövőbeni) tényezőkről, amit a Műhely egyöntetűen elfogadott. Az ebben megfogalmazott javaslatok egy része már beépült a kormány munkájába.

Miközben megkezdtük a javaslatok eljuttatását a döntéshozókhoz, munkánk intézményi bázisa, a Család-, Ifjúság- és Népességkutató Intézetet megszünte, ami jelentősen visszavetette az alkotási folyamatot.

Szervezeti működés, témacsoportok kialakítása

A folyamat felépítése óriási szervezőmunkát igényelt, amelyhez – főként eszmei, szimbolikus – támogatást kaptunk különböző szervezetektől és nagyon sok magánszemélytől. A folyamat előrehaladtával szükségünk volt egy saját szervező-, majd vezetőcsapat kialakítására, hogy a találkozók megszervezésének és a színvonal fenntartásának terhét megosszuk. 2016 őszén megalakult egy szervezőcsoport[309], ami óriási segítséget nyújtott, a folyamatos intézménybezárások miatt a körülmények stabilizálásához.

[309] Bacsó Anna, dr. Balásházy Imre, Budaházy Edda, Herczeg Carmen Lucia, Haeffner Donát Rudolf részvételével

December elejére tudtuk megszervezni a következő találkozót, amelynek a harmadik szakasz előkészítése volt a célja. A Műhely találkozójához a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész Karának dékánjától, dr. Botos Mátétól kaptunk helyiséget. Célja a következő félév munkájának a megtervezése, szakcsoportok létrehozása volt a szakterületek gondozására.

Már az első konferencia létszáma meghaladta a 70 főt. A különböző érdeklődésű, hátterű, életkorú, foglalkozású szakértő eredményes párbeszédéhez nyilvánvaló volt, hogy kisebb csoportokat kell létrehozni. A csoportok az előre meghirdetett témakörökre szerveződtek (20. táblázat). Akik folytatták velünk a munkát, egyre szorosabb kapcsolatba kerültek egymással.

21. táblázat
A kialakult témacsoportok és vezetőik

A megalakult témacsoportok	Témavezető/szervező
Az élet kezdete	Várfalvi Marianna
Párválasztás, családi életre nevelés	Varga Csaba, Kulcsár Krisztina
Közösségfejlesztés	Polyákné dr. Szánthó Őrsike, Sinkó Dániel
Gazdaságfejlesztés	Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, dr. Szabadkai Antal
Főállású szülő program	dr. Szabadkai Attila, Budaházy Edda
Etika, SZMSZ	Bacsó Anna
Lakás, lakhatás	Csomós József, Lőrinc Kálmán

A csoportok fejlődését a szerveződés tudatosításával, vezetőképzéssel, kompetenciafejlesztéssel és szabályok alkotásával támogattuk egy megosztott internetes drive segítségével. Az új érkezők fölzárkózását bemutatkozások, a terhelés megosztását különböző szerepek és feladatkörök kialakítása segítette (témavezető, szervező, jegyzőkönyvvezető, folyamatfelelős).

A csoportok célokat tűztek ki maguknak, megfogalmazták saját működési szabályaikat, elosztották a feladatokat (20. sz. függelék). A nagycsoportos találkozókon a témacsoportok rendszeresen beszámoltak haladásukról. Az idő előre haladtával szükségesnek mutatkozott egy működési szabályzat kidolgozása is, amelyben munkánk célját és kereteit foglaltuk össze (21. sz. függelék).

Vezetőképzés

Bár a témavezetők többsége más szervezetek vezetője, az egységes szemlélet és a kölcsönös megértés, célkitűzés, szabályozás fejlesztése érdekében rendszeresen tartottunk vezetői megbeszéléseket, ahol mind a csoportfejlesztésről, a nehézségekről illetve a tartalom menedzseléséről értekeztünk. Időközben új csoportok indultak új témákkal, illetve betegségek és egyéb okok miatt cserélődött is a csapat néhány tagja.

2017 augusztusában kétnapos vezetőképző tréninget tartottunk 103–104. kép). 13 szakértőnk részvételével.[310] A tréning fő célja szervezettségünk növelése, a közös gondolkozáshoz szükséges képességeink továbbfejlesztése volt. Az első napon a fejlesztő kommunikáció gyakorlása volt a cél. A második napot az elmúlt év eredményeinek feldolgozásával és a további tervek megbeszélésével töltöttük. A tréninget követően néhány csoportvezetőből alakult egy „Operatív Bizottság", hogy a fontos stratégiai kérdésekben közös átgondolással hozzunk döntéseket.

103–104. kép
2017–2019. OTH[311], vezetőképző tréning

Zárókonferencia

105. kép
„Jövőnk a gyermek" c. konferencia, ELTE Gömb aula, 2018. június

[310] Bakonyi Magdolna, Budaházy Edda, Kacskovics Fruzsina, Krasztev Emese, Kulcsár Krisztina, dr. Lázár-Fülep Timea, Polyákné dr. Szánthó Örsike, Sinkó Dániel, Szarvas Zoltán, dr. Szoboszlai Attila, Válóczy István, Várfalvi Marianna.

[311] Országos Tisztifőorvosi Hivatal

106. kép
Prof. Dr. Borhy László akadémikus, rektor
az ELTE nevében köszönti a konferenciát

107. kép
Prof. Dr. Mészáros József, Barankovics István
Alapítvány, elnöke: megnyitja a konferenciát

108. kép
Veresné Novák Katalin, család- és ifjúságügyért
felelős államtitkár:
A kormány népesedési programja

109. kép
Harrach Péter, a KDNP parlamenti frakcióvezetője: A
KDNP családpolitikája

110. kép
dr. Benda József: A Szakértői Műhely javaslatai a
népességfogyás megállítására

111. kép
Dr. Sonkoly Gábor, BTK dékán:
Az ELTE hozzájárulása az alkalmazott demográfia
fejlesztéséhez

Az alkotói folyamat első szakaszának lezárásaként 2018 júniusában a Barankovics István Alapítvány, az ELTE és az EMMI támogatásával, mintegy 300 fő részvételével konferenciát tartottunk. (105–111. kép) A konferencia célja a Kormány képviselőinek, az ELTE és a KINCS vezetőinek, valamint az Összefogás a Gyermek- és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely családépítő javaslatainak bemutatása volt a szakma képviselői és a politikusok számára.

A plenáris ülésen vezető politikusok mondták el gondolataikat a boldogabb Magyarország megteremtésének lehetőségéről, a tervezett intézkedések fő irányairól és dilemmáiról, az ELTE és a KINCS vezetői ismertették terveiket a témával kapcsolatban és az „Összefogás a Gyermek- és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely" vezetője összefoglalta a 2 éves szakmaközi konzultáció eredményeit.

Szekcióüléseken részletesen bemutatattuk a Szakértői Műhely több száz önkéntesének széleskörű egyeztetéssel kidolgozott helyzetértékelését és a beavatkozási javaslatokat, amelyek részletesen ebben a kötetben szerepelnek.

A konferencián 25 előadás, 9 opponensi vélmény és 4 szekcióbeszámoló hangzott el, és a róla szóló beszámolók számos helyen megjelentek az országos sajtóban. A konferencia előadásainak videó felvételei megtekinthetők a honlapon.[312]

1.3. Eredmények

- **Felemelő érzés,** hogy a 2016-ban megindult közös gondolkozás és tenni akarás milyen hatalmas erőket mozdított meg, hogy milyen sokan tették bele önzetlenül hetek, hónapok, évek munkáját a nemzet megmaradásának szolgálatába. Hálás köszönet érte!
- **Különleges élmény volt látni,** hogy a folyamatban egyre többen váltunk képessé – háttérbe szorítva személyes önérvényesítő ösztöneinket – egymásra hangolódni, és megtanultuk figyelembe venni mások kéréseit, javaslatait. Már nem csak elbeszélünk egymás mellett, hanem kezdjük érteni, támogatni egymást és szándékaink szinergiába rendeződnek.

  Így formálódott sok esetben az élettapasztalatokból ötlet, az ötletből koncepció, a koncepcióból gondolatmenet, a gondolatmenetből prezentáció, a prezentációból tanulmány, a tanulmányokból könyv, konferencia, és imitt-amott látjuk már egy új társadalompolitika körvonalazódását is.
- Öröm látni, hogy velünk együtt számos más csoport, szervezet, közösség megmozdult, és egyre több gyermek- és családbarát program, mozgalom kezd megjelenni országszerte. ***A Műhelyben hét tanulmány készült el a „Kreatív megoldások a népességfogyás megállítására" c. sorozatban*** (22. táblázat.)

22. táblázat
Az elkészült tanulmányok

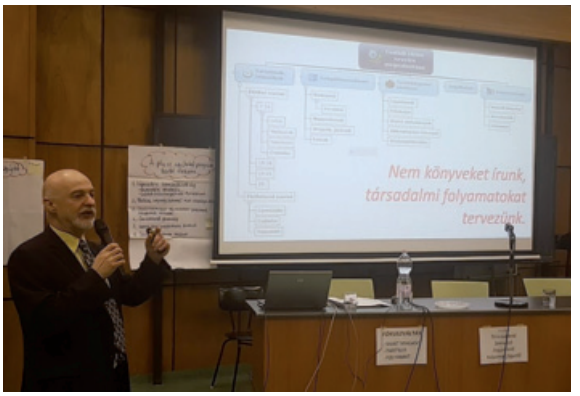
Cím	Elkészült
200 szakértő javaslatai a népességfogyás megállítására	2016. október
Hivatásos Szülők program	2017. március
Nemzeti Lakásprogram	2017. április
Gyermekvállalás és gazdaság	2017. június
35 plusz, a 35-45 éves korosztály gyermekvállalása	2017. augusztus
Család és Közösségfejlesztő Intézet	2017. október
Hivatásos Szülők program 6.6	2018. május

[312] http://www.plusz1baba.hu/csatlakozz/jovonk-a-gyermek-konferencia

– Az eltelt időben mintegy 20 felső- és középvezetőhöz juttattuk el személyesen és írásban javaslatainkat. Örömmel tapasztaltuk, hogy több javaslatunk egyezett a kormányzat szándékaival, és a sürgős beavatkozási javaslatok egy része meg is jelent a törvényhozási folyamatokban, illetve a pályázati kiírásokban (22. táblázat).[313]

23.táblázat
A Műhelyben kiérlelt javaslatok és magvalósításuk

Javaslat		Megvalósult	
Témája	**Időpontja**	**Témája**	**Időpontja**
Kutatás a 35-45 évesek körében	2015	35 plusz	2017
200 szakértő javaslatai	2016	Családbarát Ország projekt	2018
A szeretetcsaládok éve	2016	A családok éve	2018
Népesedési kormánybiztos és kormánybizottság	2016	Családügyi kabinet	2017
Családpolitikai Kutató-Fejlesztő Intézet	2016	Kopp Mária Intézet (KINCS)	2017
Társadalmi konzultáció indítása	2015	Nemzeti konzultáció	2018

112–113. kép
OTH[314], 2017. március előadás, június Novákné Veres Katalin államtitkár látogatása a Műhelyben

– Az EMMI államtitkársága hozzájárult a kutatások folytatásához (2017. március, Br. 4,7 M. Ft.)
– A Családok éve keretében egy kiváló partnerünk támogatást kapott (Házat-Hazát Alapítvány, 5 M. Ft.)
– A népességfogyás problémáját ma már számos felsővezető az elsőszámú nemzetstratégiai kérdésnek tekinti.
– Több alkalommal folytathattunk eszmecserét vezetőkkel a megoldásra váró feladatokról.

313 Forrás: dr. Benda József, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, dr. Farkas Péter, Ugrin Emese, Várfalvi Marianna, Varga Csaba (2016): 200 szakértő javaslatai a népességfogyás megállítására, kézirat. Letölthető a www.plusz1baba.hu honlapon.

314 Országos Tisztifőorvosi Hivatal

– Tagjaink közül sokan új lendületet kaptak, és saját témájuk, érdeklődésük szerint, tőlünk független, önálló mozgalmakat, csoportokat szerveztek, publikáltak, előadásokat tartottak pályázatokat, megbízásokat nyertek el, és tovább vitték a közös ügyeket.[315]
– 2018 tavaszán az ELTE vezetői felfigyeltek a Szakértői Műhely munkájának eredményeire, és megindult egy folyamat az egyetem keretei között való hasznosítására.

Veresné Novák Katalin államtitkár asszony egy nálunk tartott előadásán így fogalmazott: „Azt látom hogy hihetetlenül kitartóan és lelkesen dolgoznak. Nem adják fel. Látszólag nekimennek a falnak, és még mindig kitartanak. Olyan eszközöket használnak, – és ezt külön is szeretném megköszönni –, amelyek segítik a közös gondolkodást. Nem az utcára vonulnak, nem a sajtóban hozzák nyilvánosságra, ezt mindenképpen nagyon szeretném megköszönni. Higgyék el, hogy akkor is, ha nem mindig jön azonnal visszajelzés, vagy ha valami nem úgy valósul meg, mint ahogy azt elképzelték, akkor sem hiábavaló ez a munka, amit Önök végeznek. Akkor sem hiába való ez a befektetett energia, mert ott dolgoznak bennünk és formálják a döntéshozók gondolkodását."[316]

1.4. Nehézségek

„Itt fekszünk, vándor vidd hírül a spártaiaknak:
Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza"
Szimónidész epigrammája

A program menedzselése során számos nehézséggel kellett megküzdenünk. Ezek között a legfontosabbak:
– Az idő dimenzió kezelése
– Az alkotó csapat szinergikus működésének felépítése
– A munkakörülmények romlása, folyamatos erőforráshiány
– A javaslatok elfogadtatása

Az idő dimenzió kezelése

2015-től különböző fórumokon, a szakmai folyóiratoktól a napilapokon, a televíziós interjúkon át az internetig, és több tucat előadásig, konferenciákon és vendégelőadóként minden alkalommal kifejtettük, elmondtuk, indokoltuk és leírtuk, hogy mindössze 3 évünk van (volt) arra, hogy a legnagyobb létszámú korosztályt megtámogassuk a gyermekvállalásban.

Ez a három év eltelt. A népességfogyás gyorsulása várható, egyre nehezebb helyzetbe hozva nemzetünket.
– „A Szakadék szélén" c. könyvben megfogalmaztunk néhány kérdést a népesedési krízis megoldásának közösségi kihívásával kapcsolatban:
  - Felismertük-e már, tisztán értjük-e az adatokban és a trendekben megmutatkozó mikro- és makroösszefüggéseket, vagy csak sejtésekre, benyomásokra, megérzésekre építjük cselekvési terveinket?

[315] Albertné Görgey Zsuzsa, Prof. dr. Árva László, Bacsó Anna, dr. Baláshazy Imre, Bergs Zsuzsa, Budaházy Edda, Erdős Szabolcs, Héjja Gábor, Kükedi Zsolt, Johann Reichert, Kulcsár Krisztina, dr. Lázár-Fülep Tímea, Lőrinc Kálmán, Markóné Virrasztó Irén, Polyákné dr. Szánthó Őrsike, dr. Szabadkai Antal, dr. Szoboszlai Attila,Téglássy Imre, dr. Tóth I. János, Varga Csaba, Várfalvi Marianna, Zöldy Pál és sokan mások.

[316] Veresné Novák Katalin államtitkár asszony előadása a Szakértői Műhelyben, 2017. június 23.

- Vajon miért várjuk évtizedek óta „hosszú, méla lesben”[317] a jószerencse fordulását, figyelve az előre jelzett pusztulást?
- Ki tudunk-e dolgozni olyan modelleket, amelyek nem csak megmagyarázzák, hanem 2-3 év alatt meg is tudják fordítani a trendet?
- Létre tudunk-e hozni egy olyan nemzetstratégiát, amely kellő felhatalmazást és erőforrásokat rendel a feladat megoldásához?
- Képesek vagyunk-e arra, hogy a megoldáshoz szembetűnően hiányzó, de mégis nélkülözhetetlen társadalomszervezési kompetenciákat kifejlesszük magunkban?
- Ki tudjuk-e építeni azt az országos hálózatot, amely, végrehajtva a tervet, a rendelkezésre álló 2-3 éven belül (!) képes a trend irányát megfordítani?[318]

Ma már egyértelmű a válasz: nem voltunk képesek arra, hogy három év alatt elérjük a népességfogyás megállításához szükséges társadalmi változások elindítását..

Hiába jeleztük a kutatási eredményekkel 2017-ben (35 + kutatás), hogy mire volna szüksége a 35-45 éveseknek a gyermekvállaláshoz, a program kialakítása még meg sem kezdődött.

Erőfeszítéseinkkel ez idő alatt annyit tudtunk elérni, hogy a téma, és a megoldáson való gondolkozás, mint lehetőség eljutott a döntéshozókig. Bár a folyamatot sokan észlelik, és a népességfogyás következményeit egyre többen leszünk kénytelenek viselni, a társadalmi cselekvés megszerveződése nagyon lassú folyamat. A közös érdekek érvényesülését számos egyéni ambíció és érdek, félelem és tévhit keresztezi, aminek a kezelése, szinergiába rendezése hosszadalmas folyamat, ha egyáltalán lehetséges[319]. **Minél később kezdünk hozzá a megoldáshoz, annál nagyobb áldozatot követel, és annál alacsonyabbra kell tegyük a célértéket: maradnak az apró kis sikermorzsák.**

114–115. kép
2017-2018, konzultációk az OTH-ban[320]

317 Spéder Zsolt szavait idézem, http://valasz.hu/itthon/panikriado-a-35-ev-felettieknel-100218 Letöltés: 2015. március 2.

318 A prognosztizált születésszámot évente, a jelenlegit 10-12 000-rel meghaladó születésszámra lenne szükség, tíz éven keresztül.

319 A könyv kézirata fél évig egy fiókban hevert, kiadásra várva. Munkánk közben megszűntették a Család-, Ifjúság- és Népességkutató Intézetet, a téma bázishelyét. Néhányan ma is arra várnak, hogy kezdeményezésünk majd kifárad és egyszerűen elhal.

320 Országos Tisztifőorvosi Hivatal

Az alkotócsapat szinergikus működésének felépítése
Repetitio est mater studiorum (ismétlés a tudás anyja)

A Szakértői Műhelyben – változó intenzitással és aktivitással – több száz önkéntes vett részt. A heterogén összetételű kollégák figyelmének ébrentartása, a munkacsoportok irányítása, a kiadásra alkalmas tanulmányok előállítása hatalmas kutató-szervező munkát igényelt, amelyhez, nagyon sokan járultak hozzá önkéntesen, amiért hálával tartozom.

116–117. kép
Országos Tisztifőorvosi Hivatal, 2018–2019

Mivel szervezeti és pénzügyi erőforrások hiányában önkéntesek dolgoztak[321]**, nem volt mód arra, hogy felkérések, megrendelések alapján készüljön el egy koherens koncepció.** A terveket, az irányokat és határidőket folyamatosan módosítani kellett, mert a vállalásoknak és ígéreteknek csak töredéke valósult meg. Számos kolléga betegsége, állásának elveszítése, elbizonytalanodása, vagy elcsábíttatása fizetős munkákra, hátráltatta a folyamatot.

Párhuzamosan, több irányban volt szükség az aktivitásra. Miközben ütemesen készültek a szakértői részanyagok, előbb heti, majd kétheti, később havi rendszerességgel szerveztünk találkozókat a szakértőkkel, hogy egyeztessük álláspontunkat a napirenden lévő témákról. Külön figyelnünk kellett a tartalmi, stilisztikai és gondolati egységességre, hiszen szokatlanul széles szerzői gárdával dolgoztunk együtt.

Mindemellett újra és újra tárgyalásokat kezdeményeztünk a legkülönbözőbb, — érdeklődést mutató — felsővezetővel, hogy megnyerjük őket a Műhely munkájának támogatására.

Az egyik fontos célunk az együttgondolkodni tudó csapat létrehozása volt. Meggyőződésünk szerint egy újfajta, szeretetkommunikációra épülő csoportműködés képes csak a probléma igazi, hosszú távú megoldására. Ez komoly kompetenciafejlesztést igénylő folyamat volt.

Eleinte – a jó szándék ellenére – mindenki a maga igazát fújta, nem állt össze egy gondolatmenetté, ami egy ilyen komplex téma megtárgyalásához nélkülözhetetlen. Meg kellett tanulnunk csoportban viselkedni, gondolkozni, csak a témához szólni, fegyelmezetten. Ebben a HKT[322] kommunikációs modell segített, amely lehetőséget teremt az egyén/pár/kiscsoport/nagycsoport differenciált fejlesztésére.

A fókuszálás megtanítása 1-1 téma tartására, meglehetősen nagy kihívás egy 20-40 fős csoportban, amikor mindenki előhozakodik jó szándékú ötleteivel. Sokan észre sem veszik, hogy teljesen másról beszélnek. Leállítani udvariatlanságnak tűnik, ami rontja a csoport légkörét, a szabad beszélgetés pedig ki-

[321] Az elmúlt három évben nem tudtuk elérni, hogy jelentősebb kormányzati támogatást kapjunk munkánk folytatásához.
[322] Humanisztikus Kooperatív Tanulás, www.hktprogram.hu

fárasztja a társaságot. Ráadásul a csoporttagok Bajától Győrig, nagyon eltérő képességszinttel és együttműködési készséggel rendelkeztek.

Meg kellett tanulnunk a csoportban elkülöníteni egymástól az intim és nyilvános megszólalást; a személyes, érzelmi alapú beszélgetést a fókuszált, tárgyszerű, logikus gondolatvezetéstől. Számtalan gyakorlatot végeztünk a képességek kifejlesztésére. Kulcskérdés volt az egymást kiegészítő együttműködés megtanulása is.

Mindannyian megtapasztaltuk, hogy a pénz/hatalom mentén szerveződő intézmények kevésbé figyelnek a mély társadalmi folyamatokra, ez viszont – demográfiai tekintetben – olyan eredményekhez vezetett, amelyet az elmúlt évtizedekben tapasztaltunk. Jól látható, hogy **a lecsupaszított szaktudományos intellektualizmus nem volt képes eredményes társadalmi cselekvést generálni.**

Ki kellett lépni mindannyiunknak a komfortzónából, a dobozban való gondolkodásból és az alázat, a befelé figyelés, a kölcsönös tisztelet alapján újra kellett rendezni nézőpontjainkat. Nehézségeivel együtt ez a folyamat nagyszerű élményt jelentett mindannyiunk számára, amit a csoport növekvő létszáma, és a visszajelzések is egyértelműen jeleznek. A részvétel után másképp néztek kollégáink a szüleikre, testvérekre, gyermekeikre, kapcsolataikra. Több szeretet, barátság, javuló munkahelyi kapcsolatok, minőségibb férfi-nő viszony, stb. alakult körülöttük.

A munkakörülmények romlása, folyamatos erőforráshiány

A munkakörülmények folyamatosan változtak. A nagyobb létszámú műhelykonferenciákat, a Barankovics István Alapítvány támogatásával a Sapientia Egyetemen tarthattuk. A második workshop sorozatot, heti rendszerességgel, a Család-, Ifjúság és Népesedéspolitikai Intézetben, dr. Farkas Péter támogatásával tudtuk megtartani, ami 2016. őszén megszűnt. Ezt követően az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetben[323] tartottuk az összejöveteleket, ami szintén megszűnt, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, végül 2017-től az Országos Tisztiorvosi Hivatal[324] adott otthont a találkozóknak.

A támogatások, megrendelések hiánya jelentősen hátráltatta a munkánkat. A tanulmányok túlnyomó része ezért egyelőre – terv maradt.

118. kép
2018. január, OTH[325], Harrach Péter előadása

119. kép
2016. július, CSINI[326], csoportmunka

[323] Az Intézetet dr. Kaposi József vezette, az ő támogatásával tudott elindulni a projekt. Az Intézet 2017-től az Eszterházy Károly Egyetem részlegeként működik.

[324] A munka folytatását az OTH-ban az Országos Helyettes Tisztifőorvos dr. Kovács Attila és az Országos Tisztifőorvos dr. Szentes Tamás támogatta, helyet biztosítottak a Műhely találkozóihoz.

[325] Országos Tisztifőorvosi Hivatal

[326] Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet

2. SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK A TANULMÁNYOKRÓL

Ebben a fejezetben bemutatjuk a résztanulmányokra beérkezett bírálatokat, hogy az olvasó szélesebb kontextusba tudja helyezni azok társadalmi hasznosságát.[327]

2.1. HISZÜK életpálya modell[328]

2.1.1. A jövő nemzedékért
Prof. Dr. Koncz Katalin

120. kép
Prof. Dr. Koncz Katalin

Mint a konferencia előadásai rámutatnak: népmozgalmi jelenségeink minden mozzanata aggodalomra ad okot. Jóllehet, hogy a gyermekvállalási kedv a családpolitikai intézkedések következtében az elmúlt években emelkedett, ugyanakkor gyermekvállalási korban lévő nők száma mérséklődött, minek nyomán az élveszületések száma csökken. A teljes termékenységi mutató tekintetében 2016-ban Magyarország összehasonlítható adatok tükrében az Európai Unió közepes tartományában helyezkedett el, a két szélső érték között (1,92 – Franciaország, és 1,34 – Spanyolország és Olaszország). Az EU27 ország átlagában a mutató értéke 1,6.[329] A halálozások száma nő, a népesség elöregedési folyamata gyorsul, a válások száma tartósan magas, mérséklődik a házasodási kedv. Népességünk egészségi állapota kedvezőtlen, szocializációs folyamatainkat súlyos problémák terhelik. A fiatalok jelentős része nem akar, nem képes párkapcsolatot kialakítani. A széthulló családokban férfi és nő – de leginkább a gyermek – egyaránt sérül. A nemzet szétesik, leépül. Az emberi lét tágan értelmezett újratermelési feltételei kedvezőtlenek.

Napjainkban már jelentős késésben vagyunk a népességfogyás megállításában, mutatnak rá az előadók. Maximum két-három évünk van a káros folyamat mérséklésére. Amennyiben az elkövetkező két-három év alatt hathatós intézkedéseket léptet életbe a döntéshozó, amire az előadások világos irányt mutatnak, a negatív tendencia megállítható, és további kitartó munkával a népesedési helyzetünk javítható. Ha akarjuk. Mindnyájan. Döntéshozók és a társadalom tagjai külön-külön és együtt.

A gyermekvállalási hajlandóság javításához kedvező kiindulási alapot teremt a magyar társadalom gyermekpártisága, a fiatalok több gyermeket terveznek, mint amennyit végül vállalnak. A szándék és a tett közötti eltérés okaiként a társadalmi átrétegződés hatása, a javakért folytatott kíméletlen verseny, az önkizsákmányoló életmód általánossá válása, a társadalmi és a családi munkamegosztás zavarai, a népesedési kérdések háttérbe szorulása a központi döntési hierarchiában, a családi és iskolai szocializáció zavarai, a gyermeknevelés nehezen vállalható anyagi terhei, társadalmi presztízsének csökkenése, a szeretetkultúra hiánya jelölhető meg. Kedvezőtlenek a fiatalok önállósodási feltételei. Az önálló lakás megteremtésének

[327] A bírálatok elhangzottak a „Jövőnk a gyermek” konferencián, 2018 június 20-án.
[328] A vélemények részben a tanulmányokról, részben a 2018 júniusában a „Jövőnk a gyermek” c. konferencián elhangzott előadásokról szólnak.
[329] A hozzáférhető legfrissebb adatok: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database. Total fertility rate (tps00199). Letöltés: 2018.04.18.

nehézségei miatt sokan a „mamahotelt" részesítik előnyben. A devizahitelekkel tönkretett családok reménytelen helyzete, a biztonságot nélkülöző munkahelyi viszonyok sem biztatnak gyermekvállalásra.

Páratlan kezdeményezés az „Összefogás a Gyermek- és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely" létrehozása, multidiszciplináris vizsgálati eredményeinek közzététele, valamint a folyamat részeként a konferencia megszervezése. A szekció három előadása sokoldalúan járja körbe napjaink legfontosabb társadalmi kérdését: a kedvezőtlen népesedési viszonyainkat, okait, és a változás lehetséges alternatíváit. Teljes körképet adnak a tények, az okok és a lehetőségek láncolatáról.

dr. Zseni Annamária a 2013–2015 között végzett kutatás alapján történelmi léptékben mutatja be a népesség kedvezőtlen idegi-lelki állapotát, negatív életérzését és énképét, kiábrándultságát, félelmét, melyekben történelmi traumák nyomát leli. Következményeként a „súlyos patológiás állapot", a jövőbe vetett bizalom hiánya, a gyermektelenség vállalásának egyik nyomós oka.

dr. Szoboszlai Attila a családi viszonyokat, szűkebb értelemben a gyermekvállalási hajlandóságot meghatározó értékválságot elemzi. Mert ahol a népesség a legkevésbé optimista a jövőt illetően (31 ország közül Magyarország az utolsó e tekintetben), ott a jövő záloga – a gyermek – sem érték. Rámutat az anya-gyermek kötődés fontosságára, a szeretetkultúra hiányosságaira, az elhibázott gyermekintézményi koncepcióra, a gyermekek szükségleteinek háttérbe szorítására a gyermekintézményekben, és az iskolai szocializáció során, amely gyakorlat generációkra átörökített kedvezőtlen hatásokkal jár. **A kora gyermekkori anya-gyermek kapcsolat alapvető fontosságú a kötődési képesség kialakulásában és leépülésében. A gyermeknek szeretetteljes, biztonságos, személyre szóló gondozásra van szüksége. Sőt test-közeliségre. Az anya-gyermek kapcsolat döntően meghatározza a gyermek fejlődését, jövőbeni kapcsolatteremtő képességét, szeretetenergiáját, és tegyük hozzá, gyermekvállalási hajlandóságát.** A gyermek egészséges fejlődése és hatékony szocializációja személyre szóló gondozást és odafigyelést igényel. Ez egyúttal arra is figyelmeztet, kérdéses, hogy a Gyes alatti kereső munka vállalása – az érintettek kezdeti részmunkaidős, majd teljes idős foglalkoztatása – szolgálja-e a gyermekek érdekeit.

Ismerve a tényt, hogy csökken a gyermekvállalási korban levő nők száma, **dr. Lázár-Fülöp Tímea** az utolsó nagy létszámú szülőképes női korosztály, a 35 éven felüliek körében vizsgálja a gyermekvállalás esélyét. A felmérés konkrét képet nyújt a valós elmozdulás lehetőségeire és feltételeire. Biztató jel, hogy közel 400 ezer fő nyitott a gyermekvállalásra. Fontos információ, hogy ez a potenciális réteg milyen feltételek között vállalna gyermeket, vagy gyermekeket, mert ennek alapján kidolgozhatók azok a rövid távú célok, amelyek gyors beavatkozás esetén képesek megfordítani a kedvezőtlen trendet. Figyelemre méltó, hogy a gyermekellátási gondokat elenyészően kevesen említik, míg a többség az anyagi feltételek javítását igényli. **A felmérés fontos eredménye a gyermekszám szerinti igények megismerése.** Szerepet kap a javaslatok között a női foglalkoztatás újragondolása, a „családi karrier" felélesztése. Az atomizált társadalmi viszonyok körülményei közepette segítséget feltétez a párkapcsolati esély javítása. **A megkérdezettek támogatják a hivatásos szülői státuszt, mint életpálya modellt.**

A kedvezőtlen népesedési viszonyaink javítása összehangolt nemzetstratégiát igényel, amelynek foglalkoztatási érintettsége is sokrétű. Hazai és nemzetközi színtéren egyaránt vitatott kérdés, hogy a női foglalkoztatás kiterjesztése hogyan befolyásolja a termékenység alakulását. Általában a statisztikák közötti korreláció áll a vizsgálatok középpontjában, a foglalkoztatás körülményeire kevesen figyelnek. **Igazolt tény, hogy a foglalkoztatott nők termékenységi arányszáma kisebb, mint a háztartás kereteiben dolgozó nőké.** Arra is idézhetők azonban statisztikai adatok, hogy azokban az országokban, ahol a nők foglalkoztatásának és családi feladatainak összehangolására hatékony intézkedéseket léptetnek életbe a döntéshozók, a termékenység magasabb, mint ahol ezek hiányosak.

A női foglalkoztatás szintje és feltételei azonban nem csupán a döntéshozók akaratának függvénye. Tekintettel kell lenni arra, hogy piaci feltételek között a munkaerő-piaci mechanizmusok sem elhanyagolhatók. A női foglalkoztatás munkaerő-piaci szerepe szerint foglalkoztatásuk alakulása mindenkor és mindenhol a makrogazdasági követelmények, a munkaerő-piaci egyensúly igénye szerint alakul. A rendszerváltást követő foglalkoztatási gyakorlat is igazolja a nők munkaerő-piaci egyensúlyt szabályozó szerepét. A gyermekgondozás, a családi háztartási feladatok összehangolása a kereső foglalkozással („kettős kötődésű karrier") – elsősorban a nők foglalkoztatására vonatkoztatva – napjainkban is aktuális ajánlás a hazai és nemzetközi szervezetek programjaiban.

Közvetlenül foglalkoztatási viszonyt érint a hivatásos nevelőszülői program, vagy a javaslatként megfogalmazott Hivatásos Szülők program. A hivatásos nevelőszülői program feltételrendszerét, anyagi juttatásait jogszabály rögzíti. A saját háztartásában gyermeket gondozó nevelőszülőt nevelési díj valamint ellátmány illeti meg. Az „Összefogás a Gyermek- és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely" keretében kidolgozott Hivatásos Szülők Program sajátos életpálya modellként működhet. A háromféle karrierstratégia („családi karrier", „munkaerő-piaci karrier", „kettős kötődésű karrier") közül a családgondozásra, háztartásra berendezkedett nők és férfiak számára nyújt teret hatékony társadalmi támogatással.

121. kép
dr. Lázár-Fülep Timea előadása a konferencián

122. kép
Polyákné dr. Szánthó Örsike előadása a konferencián

A gyermekek szocializációjának folyamatában a családoknak és az iskolarendszernek van meghatározó szerepe. A családi és iskolai szocializáció zavarai, hiányosságai, anomáliái a sokszálú társadalmi problémák mellett a termékenység csökkenésében is kifejezésre jutnak. Sokan, sokféleképpen elemzik az iskolarendszer szocializációs funkcióját, célját, eredményeit, fogyatékosságait, zavarait. A téma annyira sokrétű, differenciált, kulturális, területi, tanár, diák, családi háttér függő, hogy nagyon nehéz általános következtetést megfogalmazni. Az iskolai követelményeknek legalább annyira személyre szólónak kellene lennie, mint amit a családi gondozástól elvárunk. A tanulóállomány strukturáltsága differenciált oktatást igényel. Ebből a szempontból kellene megítélni a szegregált oktatásról szóló egyoldalú megközelítéseket is. A személyre szóló oktatás követelménye természetesen tömegméretekben megoldhatatlan. A hogyanra még senki nem talált hatékony eljárást. A hatalom birtokosai megoldják a problémát, gyerekeiket a magas tandíjat felszámító „elit iskolákba" íratják, vagy külföldön taníttatják.

A népességcsökkenés megállítására hazai és nemzetközi szintéren elhangzó javaslat a migráció, mint megoldás. Arról is olvashatunk, hogy a népesség csökkenése önmagában nem feltétlenül probléma. Felmerül a kérdés, ha ez így van, akkor miért van szükség az Európán kívüli migránsokra? Széles társadalmi össze-

függésbe ágyazva, szociológiai, kultúrális, társadalomlélektani szempontokat is mérlegelve a következményeket a feltételezés nem állja meg a helyét. Az Európán kívüli bevándorlók eltérő kultúrális szocializációjuk nyomán fellazítják a nemzeti identitás alapját képező kultúrális sajátosságainkat, hatályon kívül helyezik a nők esélyegyenlősége terén elért eredményeinket, más tényeket most nem említve. **A nemzet sorsa szempontjából fontosabbnak vélem a hazai gyermekvállalási kedv elősegítését és intézményi támogatását, amire a konferencia előadásai részletesen kitérnek.** Természetesen megfelelő hangsúlyt fektetve a halálozási arányszámok csökkentésére, ami az egészségügy fejlesztését, a betegségek megelőzését célzó feltételrendszer megteremtését igényli (élelmiszerbiztonság, környezeti ártalmak csökkentése).

A felszíni statisztikai közelítéseken túllépve tények sokoldalú elemezése, a mélyben munkáló okok feltárása segítenek csak megjelölni a változtatás irányát, amire a konferencia előadásai sokoldalú támpontot nyújtanak. A szűken értelmezett családpolitikai intézkedések ma már elégtelenek, de a célfüggvénybe helyezett népesedési helyzet szemszögéből újrafogalmazott családpolitika a maga komplexitásában nagyobb hatóerővel rendelkezik. **Makroszintű nemzetstratégiára van szükség, amelynek középpontjában a népesség egészséges fizikai, szellemi és lelki állapotának megteremtése, fenntartása és fejlesztése áll.**

E komplex megközelítésben helyet kap a családi kohézió növelése és a szeretetkultúra újraépítése is. Napjainkban a „demográfiai súlypontú kormányzás" ígérete biztat elmozdulásra, ami a gyermekvállalás pénzügyi, infrastrukturális, kultúrális körülményeinek megteremtését igényli. A hatékony és a népesedési helyzetet javító komplex intézkedéssorozat nagy költségigénnyel jár. A költségvetési források átcsoportosításával, a korrupció által elnyelt összegek becsatornázásával az intézkedéssorozat finanszírozása megoldható.

A népesedési kérdést középpontba állító stratégia megvalósításában a társadalom minden szintjének, minden intézményének és szereplőjének megvan a maga felelőssége. Ha van széleskörű társadalmi akarat, döntéshozói felismerés, bátorság a változtatásra, létrehozható az érintettek együttműködése, akkor a változás öngerjesztő folyamata beindítható. Ebben a folyamatban a család szerepe meghatározó, amely a népesség újratermelésének/bővítésének alapzata, s amely a felnövekvő generációk fizikai, szellemi és lelki minőségéért felel. Az egyén felelőssége sem elhanyagolható, hogy személyes döntésével járuljon hozzá a kívánatos fordulathoz. A döntéshozók és az egyének érzékenyítésében kitüntetett szerepe van a médiának. Fordulatot akkor remélhetünk, ha a silány, értéktelen, kapcsolat- és családromboló szemlélet helyett a nemzet fennmaradásának és kultúrális felemelésének a szellemisége az irányú. Feltehető a kérdés ezúttal is: Cui prodest? Kinek az érdeke?

2.1.2. A Hivatásos Szülők program
dr. Tóth Pál Péter

A tanulmány szerzői egy igen súlyos, népesedési helyzetünkkel összefüggő, jövőnket meghatározó probléma, gond, a népességfogyás megállítására tesznek javaslatot.

123. kép
dr. Tóth Pál Péter előadása
a konferencián

A javaslat újszerű, eddig fel nem merült módon közelíti meg a régóta magunkkal cipelt problémát és az eddigi próbálkozások helyett gyökeresen új megoldások felkutatását tartja szükségesnek.

Az anyagot olvasva elgondolkodtató, hogy az 1945 utáni években – a Ratkó-féle abortuszt tiltó törvény kivételével – , lényegében az 1970-es évekig a népesedés kérdése miért esett ki mind a politika, mind a

közvélemény figyelméből. Ez annál is inkább elgondolkodtató, mert nem mondhatjuk, hogy figyelmeztető „szavak" nem hangzottak volna el. Ezek közül csupán kettőre hivatkoznék: az egyik a két világháború között, 1932-ben, a másik pedig 1959-ben fogalmazódott meg.

1. A trianoni összeomlás után a demográfusok a népesedési folyamatok kóros elváltozására utaló szimptómákat felismerték. Véleményüket a következőképpen fogalmazták meg:

   „1920-ban megfigyeltük, hogy (a születések számának csökkenése – TPP) az óvodákat néptelenítette el), 1930-ban már a középiskolák alsó osztályaiban maradtak üresen a padok." (MSK, 1932)

   S mindebből arra a következtetésre jutottak, hogy 1940-ben majd a fiatalok száma lesz kevesebb s ez a tendencia folytatódik tovább a késő öregkorig. A kiesett népesség pótlásának kiegyenlítődésére szerintük egy emberöltő sem lesz elegendő.[330]

   S valóban, akkor még nem sejthették, hogy egy emberöltőnél rövidebb idő múlva egy újabb vérzivatar közeledik: a II. világháború közel egy milliós embervesztesége, majd nem sokkal később az 1956-os kirajzás tette ezt.

2. A következő „jajkiáltás" 1959-ben hangzott el. Ekkor a demográfusok az 1980-ban bekövetkező termékenységcsökkenés és a magas halandóság várható következményeire: a népességfogyásra hívták fel a politikusok figyelmét.[331] 1959-ben azt azonban annak ellenére nem ismerték fel, hogy nem valami új folyamattal állnak szembe, hiszen az egyes születési évjáratok reprodukcióját vizsgálva egyértelműen megállapították, hogy a születések száma a generációk reprodukcióját már az 1930-as évek második felében született női népesség sem biztosította. Amennyiben pedig az elmúlt évek törekvéseitől eltekintünk, akkor a népességfogyás kérdése végül is majd csak az 1970-es években, s egy másfél évtizedes „pangás" után az 1990-es években került újból az érdeklődés előterébe, s ha nem is konzekvensen és átfogó jelleggel, de állami szinten kísérletet tettek a népesedési helyzet javítására (Fekete, 1992; illetve Cseh-Szombathy–Tóth Pál, 2001:534).

   Mindezeket azért tartottuk szükségesnek megjegyezni, mert a HISZÜK program elfogadása, gyakorlatban történő megvalósítása ennek a mélyebben fekvő, múltunkba gyökerező nemzeti gond megoldását ígéri. Ahhoz, hogy ez valósággá váljon:

   „Egyszerre kell megteremtenünk a gyermekvállalás gazdasági, szervezeti-strukturális, kultúrális és társadalom-lélektani feltételeit. **Ma még a kezünkben tartjuk a megoldáshoz vezető eszközöket, de holnap már elsodorhat az ár."** olvashatjuk a dokumentumban.

[330] Feltételezem, hogy a demográfusok idézett megállapítása emelte a népi írók figyelmébe a népesség fogyását. Ebben a kérdésben az egyik meghatározó írás Illyés Gyula tollából származik. Lásd: Illyés Gyula: Pusztulás Úti jegyzetek, Észak-Baranya, 1933. július

[331] A levelet Péter György a Magyar Statisztikai Hivatal akkori elnöke küldte Fock Jenő részére.

A javaslat készítőinek fontos felismerése, hogy a legnépesebb korosztály két éven belül kilép a szülőképes korból ezt követően a már ma is súlyos válsághelyzetből való kilábalásra, s a népesedési helyzet jövőbeni megalapozására, paradigmaváltásra aligha lesz lehetőség. Az idő azonban halad, a helyzet – mivel a dokumentum megfogalmazása óta eltelt egy esztendő – megváltozott és már csak egy korosztály tartozik még a legnépesebbek közé. A „tegnap" negyvenéveseitől pedig (a náluk idősebbekről nem is beszélve) egyre kevésbé várható el, hogy a következő években egy-két vagy három gyermeket szüljenek. A javaslat elkészítése óta eltelt idő pedig tovább szűkítette a paradigma váltás lehetőségét. Nem is beszélve arról, hogy a javasolt átfogó, komplex program megvalósításához jelenleg nincs meg a szükséges akarat, de ha még meg is lenne akkorra, amikorra a javaslat valósággá válna a ma még legnépesebb két korosztály lényegében véglegesen maga mögött hagyná az elmulasztott gyermekvállalási lehetőségeiket.

A javaslattevők a népességfogyás okát, némileg leszűkítve, leegyszerűsítve:

– az 1950-es évektől megvalósított női munkavállalás kiterjesztésében, illetve
– a jövő generáció felnevelési költségeinek családokra történő terhelésében ragadták meg.

A fenti okokból arra következtettek, hogy egyrészt a felnövekvő nemzedékek egy része lelkileg súlyos sérülést szenvedett, másrészről pedig a családok nem kellő mértékű támogatása következtében az újabb gyermek vállalása a családok elszegényedéséhez járult hozzá.

A fentiekből logikusan következik, hogy a javaslattevők szerint a megoldást e két feltételrendszer megváltoztatásában, a korábbi állapot helyreállításában vélték felfedezni. S ehhez a jó házasságok, a szeretet-családok (lélektani és gazdasági) működési feltételeinek megteremtését (sok esetben újratanítását) látják szükségesnek. A reprodukcióhoz szükséges szintű átlagos termékenység elérése érdekében a szándékosan gyermektelen, vagy csak egy gyermeket vállalók ellensúlyozására a Hivatásos Szülők státusz biztosítását tartják szükségesnek a három, négy vagy akár több gyermeket is vállaló nők számára.

A kitűzött cél, hogy „ a személyes érdekeket is szinergiába tudjuk hozni a nemzet egészének érdekeivel, ilyen módon helyreállítva a magánélet és a közjó viszonylatában évtizedekkel ezelőtt megbomlott egyensúlyt" – minden támogatást megérdemel. Jól látják, hogy még abban az esetben sem biztosított a hazai népesség egyszerű reprodukciója, a népességfogyás megállításáról nem is beszélve, ha valamilyen csoda folytán a termékeny korban élők családonként átlagosan a 2,1-es arányt érnének el. Éppen ezért úgy látják, hogy a **„nemzet fennmaradásához ... szükség van olyan családokra is, akik abban találják meg életük megvalósítását, hogy sok gyermeket nevelnek fel."** Ennek megvalósulása érdekében pedig azon családok számára, amelyek a gyermeknevelést tartják élethivatásuknak egy olyan vonzó életpálya modellt javasolnak, amely „alkalmas lehet, a társadalom minőségi reprodukciós szükségleteinek, a szülők személyes igényeinek és a társadalom számára nyújtott hatalmas erőfeszítéseinek elismerésére." **Nyugodtan kijelenthető, hogy a gyermeket, gyermekeket nevelő családnak népesedésünk mai helyzetében minden támogatást meg kell kapnia.**

A koncepció alapvetően a három vagy annál több gyermek vállalására épül. Abból indulnak ki, hogy három gyermek felnevelése az egyik szülő, öt gyermek fölött pedig a gyermekek nevelése már mindkét szülő teljes munkaidejét kitölti s ezért a „munkáért" versenyképes fizetést kell kapniuk.

A jövő generációjának világra hozatala és egészséges felnevelése nemes cél, s ezért, a dokumentummal egyetértve mindazoknak, akik gyermeket nevelnek, vagy a „honvédelem" és „nemzetépítés" érdekében belső indíttatásból a Hivatásos Szülők státuszát vállalják a legmagasabb megbecsülésben kell részesülniük.

A feladat nem csekély, mert például 2016-ban 93 063 gyermek született és 127 053 honfitársunk halt meg: azaz mintegy 40 ezer (pontosan 33 990) fővel lettünk kevesebben. Abban az esetben pedig a fenti veszteséghez hozzászámítjuk a huzamosabb ideig vagy a véglegesen külföldre távozókat, akkor az évenkénti hiány a születések és halálozások különbségénél még jelentősebb. Mindezek mellett nem feledkezhetünk meg arról, a dokumentum készítői tisztában vannak azzal, hogy 2017-től kezdődően a női korosztály tagjainak létszáma évről-évre növekvő mértékben csökken, azaz egy kisebb létszámú szülő korban lévő népességnek nemcsak a fentiekben jelzett veszteséget kellene pótolnia, hanem az összeszűkülő létszámukból következő születés kieséseket is.

Kérdés az, hogy attól a női korosztálytól, amely egy szűk évtized elteltével mintegy 57 ezer fővel lesz a jelenleginél kevesebb elvárható-e, hogy a természetes és a tényleges fogyás miatt bekövetkezett veszteséget pótolják?

Megítélésünk szerint a szülőképes korosztályhoz tartozók létszámának jelentős csökkenése, a szülési kedv alacsony szintje, az indokolatlanul magas halálozás és az ország vándorlási vesztesége mellett a Hivatásos Szülők programjának azonnali bevezetése sem teszi lehetővé, hogy a fenti kérdésre igennel válaszoljunk. Magyarán az évenkénti veszteség pótlásához a termékenység olyan jelentős emelkedésére lenne szükség, amilyent a jelenlegi feltételeink mellett elképzelhetetlennek tartunk.

Az opponens messzemenőleg egyetért a Hivatásos Szülők program megvalósításával, de ahhoz, hogy a program a népességfogyás megállításában meghatározó szerepet játszhasson ahhoz a következő évtől minden évben minimum 60 ezer olyan anyának kellene lennie, aki az év végére legalább egy gyermekkel járulna hozzá a népességlétszám növeléséhez. S annak, hogy ez megvalósulhasson minden évben (amennyiben a jelenlegi születések és halálozások számát állandónak tekintjük) 60 ezer anyának legalább egy gyermeket kellene világra hoznia. Tehát az első alkalommal programot vállalóknak a következő évben a második gyermeküket is világra kellene hozniuk, ha pedig nem, akkor a második gyermek „elmaradásából származó hiányt a programba újonnan belépő anyák számának növelésével kellene pótolni.

Megismételjük, hogy a tervezett program minden támogatást megérdemel, s ha megvalósul, akkor a népesség csökkenés remélhetőleg némileg mérséklődni fog, ahhoz azonban, hogy a programban megfogalmazott cél, a népességfogyás megállítása reálissá váljon egy teljesen új szemléletmódra, társadalmi közmegegyezésre, a parlamenti pártok egységes állásfoglalására, a rendelkezésre álló eszközök gyermekvállalásra történő átcsoportosítására lenne szükség.

2.1.3. Vélemény a HISZÜK életpálya modellről
Prof. Dr. Demény Pál

124. kép
Prof. Dr. Em. Demény Pál előadása a konferencián

A 2017-es év mérföldkő volt a magyar népességpolitika – vagy általánosabb hazai szóhasználattal a magyar családpolitika – történetében.

A legmagasabb kormányszint megjelölt az országnak egy célt és egy dátumot. A cél: 2.1-es teljes termékenységi arányszám amelynek elérése és fenntartása hosszú távon biztosítja a népesség egyszerű újratermelését, azaz zéró növekedési rátát eredményez. A dátum: 2030. (Ami a népességszám változás másik két tényezőjét illeti, a cél ilyen értelmezése feltételezi, hogy a halandóság szerény mértékben tovább csökken és feltételezi azt, hogy az ország nemzetközi vándorlási egyenlege a nulla szaldó szinten állapodik meg.)

A célkitűzés indítéka világos. Magyarország jelenlegi termékenységi rátájának – nagyjából 1.5-nek – a fenntartása olyan demográfiai következményekkel járna melyek elfogadhatatlannak tekinthetők. Évről évre csökkentenék az össznépesség nagyságát és markánsan elöregedett korstruktúrát eredményeznének.

Az Európai Unió legtöbb államában, különösen Közép- és Kelet-Európában, valamint Dél-Európában, a termékenységi mutatók hasonló, vagy még alacsonyabb szinten állnak. Más országokban (mint Franciaországban, az Egyesült Királyságban és a skandináv államokban) jobb a helyzet, de még ezekben az országokban is a termékenység az egyszerű reprodukció szintje alatt marad. Ennek ellenére, az Európai Unióban a magyar demográfiai célkitűzés precedens nélküli. A családtámogatási rendszerek, melyek hasonlóak, bár általában kevésbé generózusak mint a magyarországiak, mindenütt megtalálhatók az EU-ban. Ezek anyagi juttatásaikkal feltehetően megkönnyítik a gyermekvállalást, de a politikai korrektség általában helyteleníti makrodemográfiai célok kitűzését. A hivatalos álláspont szerint, az, hogy hány gyermek születik egy országban a számtalan mikro-szintű döntések összeségeként tekintendő elfogadhatónak.

Nem kétséges azonban, hogy a rendhagyó magyar népességpolitikai hozzáállást az Unió többi országaiban nagy figyelemmel és érdeklődéssel fogják figyelni. A Magyarországon elfogadandó új intézkedések, amelyek alig több mint egy évtized leforgása alatt a termékenységet a merészen kívánatos 2.1-es szintre akarják emelni, ha sikert ígérnek, utánzókra fognak találni. A magyar innovációk ezen a téren is egyfajta új magyar exportcikket képviselnének.

Milyen népességpolitikai innovációk követték a 2030-as célpont kitűzését? – tehetjük fel a kérdést.

A válasznak mindeddig szerénynek kellett lenni, ha a kormány által elfogadott új intézkedésekre tekintünk.

- 2018. a Családok Éve lett. Az év fele már nagyjából letelt. Kultúrális aktivitásai valószínűleg kedvezően befolyásolták a közvéleményt a gyermek nem csak egyéni de össztársadalmi fontossága felől. Ez az üdvös befolyás várhatóan a következő hat hónapban tovább fog mélyülni.
- Egy potenciálisan igen fontos új intézmény született: a KINCS amely most kezdi formálni a közgondolkodást a gyermekről, a gyermeknevelésről, és a családot hasznosan befolyásoló programokról.

Nem meglepő, hogy a parlamenti választásokat megelőzőleg viszonylagos csend volt az újnak mondható népességpolitikai kezdeményezésekről. Nem csak egy ambiciózus új törvénycsomag ígérete (a la Stop Soros) hiányzott, de szűkebb specifikus új programjavaslatok sem lettek artikulálva. A családok erősebb támogatásának gyakori hangsúlyozása a kormány részéről fontos és világos volt, de általánosságokra szorítkozott.

A választások utánra többrendbeli várakozások és találgatások forogtak közszájon a közvéleményben. **Önálló családügyi minisztérium megalakítása? Nagycsaládosak kiemelt támogatása? Specifikus büdzsénövekedés bejelentése a családpolitika területén** (lásd Honvédelmi költségvetés)? etc.

A témáról a választások óta továbbra is viszonylagos csend uralkodik. A demográfiai probléma említése és a megoldás fontosságának hangsúlyozása mint első számú prioritás Orbán Viktor beszédeiben és más politikai megnyilatkozásokban gyakoriak, de specifikus program előrejelzések mindeddig hiányoznak.

Egy reményteljes elem a tárgyban az a feltételezés, vagy tényként kezelhető interpretáció, hogy a már jelenleg fennálló, az elmúlt években kibővített családtámogatási rendszer teljes hitelt érdemel az elmúlt évek termékenységi rátájának növelésében. De a feltételezés, hogy a status quo fenntartásával ez a tendencia folytatódni fog, igen gyenge érveken nyugszik. És a 2.1-es teljes termékenységi arányszám elérésének esélye Magyarországon alig több mint egy évtizeden belül (mint mindenütt másutt Európában) nem látszik reálisnak.

Egy, a Kormány elé terjesztendő új családtámogatási javaslatcsomagnak a jelenlegi rendszer fenntartásából kell kiindulni. Hivatalos elv, hogy „meglévő támogatásokat nem csökkentünk". Az erre fordított kiadások magas szintje („közel 5% of GDP?) szűk határokat látszik szabni a termékenység növelését célzó költségvetési hányad jelentős tágításának. Anyagi ráfordítások szempontjából ez a jelenlegi rendszer folytatódó dominanciáját jelenti.

Új, költséget igénylő, születésszámot stimulálni szándékozó javaslatok a jelenlegi költségvetési keretnek legalább valamelyes bővítését feltételezik. Mekkora egy ilyen bővítés plauzibilis nagysága? Ennek nagyságrendjéről kívülállók csak találgatásokra hagyatkozhatnak.

Bármely új, költségráfordítást igénylő előterjesztés logikus első fókusza az „5 % GDP" kiadás szubkategóriáit megkülönböztető számvetés. Ennek módot kellene adnia arra, hogy „a már meglévőt vissza nem vesszük" elv ellenére rávilágítson bizonyos költségnövelő módosítások lehetőségére. Mekkorára becsülhető az így rendelkezésre álló extra mozgástér? A Kormányon kívüliek nem tudják erre a választ.

Az első tétel – a nagyobb büdzsé ráfordítás – annak nagysága függ az előterjesztendő új javaslatok minőségétől: ígéretes eredményességüktől és ennek megfelelően a Kormány, a Parlament, és a széles közvélemény felémutatott vonzerejétől. A második tétel előteremtése – racionális reformok útján a meglévő programon belül – a szakminisztérium feladata.

Remélni lehet, hogy a két tétel összege nem elhanyagolható, utat engedve egy új, bár költség tekintetében minden valószínűség szerint csupán inkrementálisnak[332]mondható javaslatok mérlegelésére és elfogadására.

Itt elérkeztünk a mai konferencia közelebbi tárgyához: konkrét új javaslatokhoz „a népességfogyás megállítására". Szimultán a jelen üléssel, egy másik teremben is ilyen célú javaslatok a vita tárgyai, így sajnos közvetlen összehasonlításokra nincs lehetőség, viszont a javaslatok a programban mint „hosszú" és „középtávú" megoldások vannak jellemezve, tehát nincs kétség afelől, hogy **az itt bemutatott HISZÜK programot kell a „Jövőnk a Gyermek" konferencia premier javaslatának tekintenünk.**

Az én feladatom itt ennek a programnak a kritikája volna. Az idő rövidsége miatt erre most nem vállalkozhatok: a rendelkezésemre bocsátott dokumentum 80 oldal terjedelmű. Dr. Benda úr úgy fél évvel ezelőtt tisztelt meg azzal, hogy véleményemet kérte a program egy akkori leírásáról. Kérésére, az iránta érzett nagyrabecsülésemtől sőt csodálatomtól indíttatva, egy hosszú és részletes írott kommentárral válaszoltam. A kommentár azonban, dr. Benda várakozásával valószínűleg összhangban, nagyon kritikus volt. A HISZŰK konstrukciója – „meghatározó elemei" és a „programját működtető intézményrendszere" – írtam, „egy szocialista tervhivatal merész de reménytelen produktumainak emlékét idézik". Részletesen kifejtettem ennek a nem hízelgő ítéletnek az okait. Dr. Benda hozzászokott a javaslatot bíráló ellenszélhez

[332] = növekvő (szerk.)

és nem sértődött meg. Igen, írta vissza válaszul, pontosítások és finomítások a program leírásában még szükségesek lehetnek. És most több mint, hat hónap elmúltával ismét felkért a véleménynyilvánításra a valamelyest revidiált jelen 80 oldalas dokumentum mai vitájában.

A pontosítások és finomítások e dokumentumban hasznosak és indokoltak voltak, de a koncepció lényegét érintetlenül hagyták. Talán az én képzelőtehetségem hibája, de nem tudom elképzelni, hogyan tudna az EMMI ebből a 80 oldalból desztillálni egy életképes javaslatot amit a siker reményében letehetne a népesedési Kormány-kabinet miniszterei az asztalára.

Hogy bizonyítsam e szkepticizmus megalapozott voltát, azt ajánlanám az itt jelenlévőknek, hogy gondosan olvassák át a hivatkozott 80 oldalt. És ha a 80 oldal túl sok megterhelést jelent, olvassák el csak a 31. oldaltól a 48. oldalig terjedő részt.[333]

A HISZÜK intézményének „legfontosabb várható hatása a termékenység tervezhető és ugrásszerű növekedése, egy új babyboom periódus kibontakozása", olvassuk egy helyen. Ez a várakozás megalapozatlan. A hatásos családtámogatási programok univerzális programok. Világos, könnyen kommunikálható és könnyen megérthető kritériumok alapján vehetők igénybe az anyák által. A HISZÜK nem ilyen. A javaslat világossá teszi, hogy egy experimentális programot terjeszt elő, amelynek mértéke a kínálat oldaláról tetszőlegesen leszűkíthető, gazdaságilag fenntartható, egyszerű adminisztratív kormányhatározat alapján kisméretűvé tehető, míg a kereslet oldaláról a programba való belépés korlátozva van egy sor diszkriminatív és elkerülhetetlenül kontroverziális előítélettel, melyek garantálni látszanak a részvétel limitált nagyságát.

A HISZÜK által proponált hivatásos anyaság/szülőség potenciálisan jól megalapozott cél. Mint egy 2011-ben megjelent tanulmányomban írtam, nagyon alacsony termékenység esetleges szakpolitikai beavatkozást kívánhat meg: olyan mértékű anyagi támogatást, ami lehetővé tenné, hogy kiskorú gyermekes nagycsaládos szülők/anyák teljes idejüket gyermekeik nevelésére fordíthassák. A teljes támogatottságú anyaságra való alanyi alapú jogosultság logikusan, egy már realizált termékenységtől kellene függjön, nem egy ígért, szerződésben vállalt gyermekszámtól, ahogy ezt a HISZÜK is javasolja.[334] És a kiemelt támogatás összekötése egy formális programban való részvétellel, ami kötelező és folyamatos nevelést szolgáltat – jobb párkapcsolatokat és gyermekkel való törődést előmozdítandó – , nem természetes komponense egy családtámogatási programnak. A terv szerint hasonló törekvés meglepően csak a szülők törpe kisebbségére irányulna: azokéra akik kezdettől úgy lettek szelektálva, hogy optimális jelöltek a felelősségteljes szülői szerepre. A HISZÜK javaslatban hangsúlyozott pszichológiai problémák különösen a programon kívüli népességben relevánsak. Logikusnak tűnne a két funkció szétválasztása: a teljes támogatottságú anyaság szűkebb intézménye az EMMI struktúra feladata lehetne, míg a szélesebb populációt célzó párkapcsolati és szülői nevelés része a KINCS kiépítendő programjainak. De ennek a témának további kibontása meghaladja rövid kommentárom kereteit.

Végezetül három rövid megjegyzést szeretnék tenni.

- A dokumentum referenciái a népességfogyás megállítására félreértéshez vezethetnek. A 2.1-es teljes termékenység sikeres elérése nem változtat a tényen, hogy a népességfogyás sok elkövetkező évtizedre még be van építve a jelenlegi eltorzult korstruktúrába.
- A jelen konferencia anyaga nem azonos a lehetséges és kívánatos programpropozíciókkal amelyek a 2030-as cél elérését szolgálhatnák.
- Három új javaslat látszik, véleményem szerint, ígéretesnek. Az, hogy szintén kontroverziálisok az elkerülhetetlen, de ez egyben az érdemük is. A terület vitát igényel. A győztes javaslatok száma

[333] Az életpálya modell leírása fejezetről van szó.

[334] Ez téves megállapítás a HISZÜK nem csak a megszületett gyermek után javasol támogatást adni.

alacsony kell legyen de attraktív csomagot kell képezzen. Címkéjük jó ha memorábilis. Nemzetközi észrevételezésük legyen magas szintű és lényegük szolgáljon mindenütt példamutatóul, ahol a termékenység alacsony.

A három javaslat különböző módon áll hozzá az alacsony termékenység problémájához, így felsorolásuk sorrendje nem értékrendet tükröző. Az elsőt és harmadikat több mint három évtizede javasoltam, beleértve egy 1987-es budapesti konferencián. A javaslatok még ugyanazon évben nyomtatásban is megjelentek. A második javaslatom 2011-es keletű volt.

1. A választójog kiterjesztése minden állampolgárra, beleértve a kiskorúakat. Az utóbbiak jogát édesanyjuk, vagy indokolt esetben nevelőjük gyakorolná.
2. A teljes támogatottságú anyaság intézményének bevezetése nagycsaládosok (négy vagy több kiskorú gyermekes anyák) részére, alanyi jogon.
3. Nyugdíjreform, amely újra összekötné az öregkori anyagi biztonságot a sikeresen felnevelt gyermekek számával. Ez nem hosszútávú (így hatástalan) bevezetést kíván, hanem szignifikáns azonnalit.

Egy előterjesztendő családtámogatási csomag tárgyában nemzeti konzultáció van előirányozva. Ez helyes, de kaotikus és nem jól informált vita halasztásra vezethet egy kívánatos reformcsomag bevezetésében. Korábbi konzultációk más témákról mindig össze voltak kötve a Kormány világosan megfogalmazott álláspontjával. A családtámogatás témája se képezzen kivételt.

2.1.4. HISZÜK? Hisszük!
Varga Csaba

125. kép
Varga Csaba előadása

Becsüljük meg azt a teremtő erőt, amelyik létrehozta ezt a szellemi alkotást. Sok irányból szerveződött, különböző indíttatású, felkészültségű és tudatosságú szakértőkből együttműködő szellemi hálózat jött létre. Ennek köszönhető, hogy a **HISZÜK koncepciója és programja az elkötelezett jövőtervezésben és jövőalkotásban, egyúttal a magyarság fennmaradása érdekében váratlan és rendkívüli eredmény.**

Konzulensként most nem tételes észrevételeket fogalmazok meg, hanem a HISZÜK program szellemében[335] és annak folytatásaként átfogó igénnyel a fő kérdésekre összpontosítok.

Beszéljünk az eddiginél is világosabban, mert adottak hozzá a szellemi és gyakorlati feltételek.

[335] Idézet a HISZÜK programból: „Az is nyilvánvaló, hogy a gyermekek egészséges testi-lelki-szociális fejlődésének legjobb élettere a családi otthon. Ha ettől idejekorán megfosztják, vagy a házasság zavarai, esetleg szétesése miatt nem tölti be rendeltetését, és nem biztosítja számukra a szülők gondoskodását, akkor nagyobb a veszélye annak, hogy torzult vagy sérült személyiséggel kerülnek ki az életbe. Ha pedig nagyobb tömegben jelennek meg a halmozottan sérült fiatalok és felnőttek, akkor beteggé teszik magát a társadalmat is, ahogy ezt megtapasztaltuk az elmúlt évtizedekben.”

I. Kardinális feltétek

Ahhoz, hogy Magyarországon, a Kárpát-medencében vagy akár bármelyik más európai országban a jelenleginél több és ugyanakkor boldogabb gyerek születhessen, s boldogabb családban neveljék fel, annak három kardinális feltétele van:

1. A szülőpárok lelkükben, szívükben elkötelezettek legyenek a gyermekek, avagy Istengyermekek megszületése és felnevelése mellett. Ez a feltétel azonban homályos értelmezési terület, mert ennek a feltételnek a teljesítése a szeretet, a tudat és a bölcsesség állapotától és minőségétől függ.
2. A szülőpárok tagjai legalább félig-meddig szeretetcsalád igényű családban nevelődjenek fel és saját családjuk tapasztalatai alapján (is) párjukkal olyan szerelemházasságot teremtsenek, amelyik egyre inkább képes szeretetcsaládot létrehozni a születendő gyermekek számára. Ez is homályos értelmezési terület, mert a családlélekkel, a családtudattal és a családszeretettel nem foglalkozunk kielégítően.
3. Mindegyik családpár (ami több mint házas-pár) olyan rokonságban, olyan szomszédságban, olyan helyi társadalomban éljen és boldoguljon, amely a nagycsaládot, a lélekcsaládot, a falucsaládot, a kisebb városrész-közösséget, a nemzeti társadalmat külön-külön és együttesen is szeretettársadalommá, szeretetgazdasággá és szeretetkultúrává akarja fejleszteni a maga és gyermekei számára. Ebben az új társadalomban az alsó és középiskola is csak szeretetiskola lehet. Ez az értelmezési és egyúttal fejlesztési célrendszer szintén homályos terület, mert a társadalomlékekkel, a társadalomtudattal, vagy a szeretettársadalom minőséggel nem foglalkozunk.

Ez volt a három egyszerű felismerés. Ha ezeknek nem vagyunk kellően tudatában, könnyen lehet, hogy a népesedési válságot nem fogjuk tudni megoldani.

II. A kardinális krízisek

A jelenlegi pénzkapitalista, hatalomgazdasági világrend az elmúlt évtizedekben a látványtársadalmakban, a színház-demokráciákban, a telefon-pótközösségekben, a látszatcsaládokban, a szerelmet pótolni nem tudó szexuális aktusokban, stb. három emberiség kiterjedésű globális, **nemzeti és lokális krízisrendszert** kényszerített ki:

– A mai világrendben az egyéneknek nem (vagy nem csak) az a fő problémája, hogy gazdaságilag és szociálisan milyen nehéz helyzetben vannak, hanem sokkal inkább az, hogy belül széttépett lényekké váltak. Ez azt jelenti, hogy az adott személy el van zárva, el van vágva egyrészt a saját belső emberségétől, és ugyanígy el van szigetelve, sőt, izolálva van a külső világtól. Ebből az következik, hogy korunk embereinek többsége szüntelenül fél, szenved, szeretetlen, tele van fájdalommal és gyakran jövővesztett. A végeredmény az önző civilizáció, a személyes és a kollektív én hamis uralma.
– A jelenlegi magyar társadalomban a családoknak mintegy kétharmada szintén szétszakított állapotban van. A belső ember minőségétől eltépett egyén sem igazi önmagával, sem saját családjával nem (vagy csak töredékesen) képes boldog viszonyban, avagy szeretetkapcsolatban lenni. Általános krízis jelenség az, hogy a családok többségében a családtagok és a gyerekek is egymástól távol vannak, szinte észrevétlenül izolálódnak, s így nem élik meg a családi kohéziót, nem kapnak családi indíttatást és nem ismerik a családi, otthonos szeretetklímát.[336] A korábbi és mai életpótlékok, örömhelyettesítők, például a fogyasztási „mámor” vagy a szexuális „habzsolás” ráadásul már nem fedi el a házasság és a család lelki haldoklását.

[336] Innen nézve szinte már indokolni sem kell, hogy a hivatásos szülők, a hivatásos édesanyák és édesapák családteremtő fordulatot hozhatnak.

– Az előbbi két, többszörös elidegenedés leglátványosabban a települési közösségekben, vagy a foglalkozási csoportokban is megfigyelhető. Ebből szintúgy az következik, hogy a településeken a családok szintén izolálódnak egymástól, sőt, számos esetben az indokolatlan feszültségek miatt a családok egymást elutasítják, vagy éppen ellenségként tekintenek egymásra. Ezért nem meglepő, hogy a kisebb-nagyobb közösségek egyaránt szétszakítottak. Még akkor is, ha ma egyre több helyen igyekeznek ismét élő, összetartó közösségeket teremteni. (Arról most nem is beszélve, hogy a nemzetek, a kontinensek, vagy a globális világ nagyobb tömbjei ugyanilyen törésvonalak mentén egyre élesebb szétszakítottságban léteznek.)

Mindebből az a konklúzió vonható le, hogy ez a világrend az embert, a családot, a közösségeket, a nemzeteket és a globális társadalmat folyamatosan belülről rombolja. Ennek az áldatlan állapotnak a feltárása és részletes bemutatása most nem lehet feladatunk.

Az előző fejezetben jelzett három kardinális feltétel és az ebben a fejezetben érzékeltett létminőségkrízis szorosan összefügg egymással.

III. Kardinális feladatok

Nézzük példaként néhány fontosabb, kiemelt teendőt:

– Magyarországon minden további indoklás nélkül megérthető, hogy a most indult parlamenti ciklus központi célvíziója csak a következő lehet: (1) az emberi lélek-, tudat-, és életminőség tudatos emelése; (2) a család és minden más közösség lélek-, tudat-, és életminőségének javítása.[337] A társadalom (és minden más terület) szegmensében a fejlesztési kulcselem a szeretet visszatanítása, a szeretet minőségek emelése, a szeretet központú életvezetés tanítása.

[337] A HISZÜK által jelzett (még szűken értelmezett) mentális felkészítés így hangzik: „Amennyiben a kormány által elindított Hivatásos Szülők programban résztvevő családok maguk jelentkeznek és egy szigorú szabályrendszerben kerülnek kiválasztásra, úgy a megszülető és felnövekvő gyermekek testi, lelki és kulturális színvonala minden bizonnyal magasabb szintű lesz, hiszen a követelményrendszer egyértelmű elvárásokat fogalmaz meg e tekintetben és azt ellenőrizni is hivatott. A családokat körülvevő felkészítő, segítő és ellátórendszer pedig biztosítja a nehézségek áthidalását és megoldását."

– Ez a célvízió teljesen független attól, hogy ki mit ért szereteten, vagy a szeretetet fontosnak tartja-e, mert a korszakforduló arra kényszerít minket, hogy fókuszunkba visszavigyük a szeretet lényegiségét, szépségét, s emberségét. Ez most nem egyszerűen a kereszténység programjának a visszaemelése, hanem az új világkorszak (és nem világrend) kardinális lényege.
– Ha hiszünk abban, hogy Magyarországon az eddiginél több gyerek születhet, akkor tegyük fel azt a kérdést magunknak, hogy az előbbi két fejezet alapján milyen konkrét nemzeti (állami és társadalmi-családi) feladataink vannak, illetve a társadalom milyen módon nyerhető meg a népesedési válság belülről vezérelt megoldására.

A HISZÜK programban felsorolt célokkal és módszerekkel alapvetően egyetértek, ám szeretném az elsőrendű teendőket generálisan kiemelni és az eddiginél jobban tudatosítani.

- Magyarországon évszázadok óta az országépítő politikának sem kiemelt tárgya a lélek- és közösségfejlesztés. Végképpen itt az idő arra, hogy ezt a nemzeti újjászületést segítő lépést megtegyük.
- A népesedési kérdés tényleges megoldásához nincs kellően kialakult intézményrendszer, megfelelően széles szakértői gárda és kiérlelt módszertan az anyagi, pénzügyi, fizikai támogatásokon túli kérdések megoldásához. (Egyelőre ne remélje senki, hogy a korábbi, materialista kötöttségű pszichológia, vagy szociológia elégséges szakmai háttér lesz. Szerencsére az új tudomány is születőben van.)
- Magyarországon (is) alig vannak olyan nemzeti mozgalmak, társadalmi egyesületek, amelyek a szétszakítottságokból eredő elsődleges feladatok elvégzését tudatosan végeznék, a teendőket egymás között is megosztva. (A HISZÜK előmunkálatai során kollégáimmal közösen mi is három ilyen nemzeti mozgalmat javasoltunk, részletes indoklással és jövővízióval. Máig legfontosabbaknak a Nemzeti szeretetcsalád, a Nemzeti öngyógyító és a Nemzeti védőangyal[338] (családmentor) mozgalmakat tartjuk. A Kristályvölgy Faluközösségben[339] ezért tervezünk településekként Család Házat, Öngyógyítás Házat, Néphagyomány-Népművészet Házat, Bölcsesség Házat, Önellátás Házat.)
- Komoly életteremtési nehézséget okoz, hogy posztmodernizációban szükségképpen nincs posztdemokrácia, szerves szeretetközösség sem, hiszen a posztmodernizáció szerkezete és működése kifejezetten gátolja az emberi és társadalmi életminőség valódi emelését. Holott a közösségek újrateremtéséhez szükség lenne egy magas minőségű közösségmodell elterjesztésére.
- A több gyermek születésének támogatásához szükségképpen óriási erőforrás az állam és az általa fenntartott intézményrendszer. Az új állami felismerések közül most csak azt az egyet emelem ki, hogy a védőnők és a családsegítők számát és támogatottságát minimum a kétszeresére kellene emelni.
- A több és boldogabb gyermekek születése és felnevelése viszont elsősorban a szülőkön és a családon múlik. Ezért tartós és valódi változást kizárólag a szülők és a családok hozhatnak. Ezért van szükség egy olyan átfogó, új munkamegosztásra, amelyben a fontos állami fejlesztői szándékok mellett a szülői és családi szándékok, összegfogások, mozgalmak főszereplőkké válnak és az ő törekvéseiket kiemelten támogassa a kormányzat. (A magyar állam már évtizedek óta tudja, hogy tényleges változást csak az anyagi, pénzügyi támogatások nem hozhatnak)
- Változatlanul nincs Család- és közösségfejlesztő Minisztérium, pedig ennek már volt és van esélye. A magyar reformkor óta egyetlen kormány sem foglalkozott magas szinten a társadalom- és a nemzet (lelki és közösségi) fejlesztésével. Holott a nemzeti és lokális mozgalmaknak, közösségeknek szüksége lenne kompetens, felkészült család- és közösségfejlesztő tárcára. (Az egyik példamutató módszer a családállítás mellett a közösségállítás és a nemzetállítás.)
- A család- és közösségfejlesztés ráadásul nem csak a gyerekszám növelése miatt létkérdés. A társadalom belső romlása gyorsan eljuthat a felsorolt krízisek végállapotaiba. A megoldást ma már kézzelfogható remény vetíti elénk: az Aranykor! (Varga, 2018) Az elkezdődött univerzális Aranykorról viszont még nem beszélhetünk tételesen, mert ennek váratlansága és korlátozhatatlan hatásrendszere ma még jórész befogadhatatlan az embereknek. Ám annyit jó szívvel kijelenthetünk, hogy a családok, a közösségek és a magyar társadalom újraépítése és végre magas szintre emelése nincs aranykori jövő nélkül. (Pillanatnyilag a kardinális kérdés az, hogy képesek vagyunk-e nagyon rövid idő alatt felkészülni az Aranykorra?)

[338] Ezért támogatjuk a HISZÜK-ben szereplő Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat tervét, csak ennek profiljátágabbra szabnánk.

[339] Kristályvölgy Faluközösség videofilmek: www.youtube.com/watch?v=tyvNpvHQDEIhttps://www.youtube.com/watch?v=3BkUSznmyzM

Ha tetszik, ha nem, ez most a generális kulcskérdés. Ha hisszük, ha nem, csak ebbe az irányba mehetünk, mert a bolygó Új Föld lesz. A HISZÜK program ehhez az új világhoz az egyik jó előkészítő koncepció. A hivatásos szülők társadalma már új társadalom, sőt segíti a szeretettársadalommá válást és a szeretet-értékrend elterjedését. Ez már önmagában is azt sugallja, hogy nem tehetünk mást, minthogy képesek leszünk a döntő szellemi és mentális váltásra, ezért például hiszünk abban, hogy **a népesedési krízist tudatosan megoldjuk.**

2.1.5. Ellenérvek, vitapontok

Az életpálya modell kidolgozása számos nézőpont egyeztetését igényelte, amelynek sorában olyan vélemények is előkerültek, amelyek nem illeszkedtek a koncepció egészébe, megbontották volna a koherenciáját, de rész igazságokat tartalmaznak. Mivel a megfontolások lényeges problémákat vetnek föl, indokoltnak látjuk ezek megjelentetését a megfelelő ellenérvekkel együtt.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	**Válasz, érvelés, megfontolás**
A Hivatásos Szülők program a versenyképesség és a gazdasági növekedés oldaláról átgondolásra szorul. Nagyon hasznos munka: egy fontos problémát céloztak meg, és érdemes lenne még egy kicsit finomítani és átgondolni. A program nem pontosan egy irányba mutat a munkaalapú társadalomképpel, amit a felzárkózásunk szempontjából érdemes lenne követni, és amilyen irányba az eddigi kormányzati intézkedések is mutattak. 2010 óta jelentősen emelkedett a foglalkoztatási ráta, a különböző kormányzati programoknak köszönhetően is (például Munkahelyvédelmi Akcióterv). A Hivatásos Szülők program átgondolásra szorul, tekintettel arra is, hogy a költségvetési terhei magasak lehetnek. Érdemes lenne úgy tovább gondolni, hogy a versenyképességet, a gazdasági növekedést és a makrogazdasági szempontokat is figyelembe vegyük. (dr. Pleschinger Gyula)	Történelmi méretű feszültség érzékelhető a versenyképesség és a fenntartható fejlődés között, amelynek dilemmájában mindezidáig a fenntartható fejlődés került a vesztes oldalra. Mivel több évtizedes múltja van az egyensúlyvesztésnek, amely ma már veszélyezteti a populáció egyszerű újratermelését is, újra kellene gondolnunk a kihívásra adható válaszokat, és elmozdulni az egyensúlyteremtés irányába.
A népességfogyás nem probléma, meg kell vele barátkozni és alkalmazkodni kell hozzá.	Súlyos társadalmi krízis-sorozathoz vezet a következő évtizedekben, ezért meg kell előzni, csökkenteni a hatását.
Úgy sem lehet megoldani, ezért kár vele foglalkozni.	Ez a cselekvésképtelenség politikai kockázatot és/vagy ellenérdekeltséget takar. Sokkal nagyobb ugyanakkor a mozgástér, mint amit egyesek hangoztatnak.
Már eddig is „túlnyerték magukat a családok”, fontosabb a támogatások állandósága, mint a növelése, mert egy esetleges kormányváltás alkalmával ezek elvonásra kerülhetnek.	A sokgyermekes családok méltánytalanul hátrányos helyzetben vannak, aránytalan terhet visznek a társadalom jövőjébe való személyes befektetéssel. Elszegényedésük rámutat a társadalom működési zavaraira.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Az emberek értékrendje megváltozott, nem lehet rajta változtatni	Az értékrend-változásnak oka van, és megfelelő eszközökkel kezelhető.
Már a megnevezés is problematikus. Az nem hivatásos szülő, aki munkája, és hivatása mellett tekinti hivatásának a gyermekvállalást is?	Az elnevezést egy lehetséges megoldásnak tekintjük. Nem lényegi eleme a programnak, várjuk az alternatív javaslatokat, amelyek népszerűvé, jól képviselhetővé tehetik a programot.
A program versenyhelyzetet teremt a munkavállalóknak.	A családban végzett munka nélkülözhetetlen eleme a fenntartható fejlődésnek.
A gazdaságnak szüksége van a női munkára, nem lehet kivonni őket a munka világából, a termelésből.	A női munkára a gyermekeknek szükségük van. A gyermekek születése elsődleges a vállalatok pillanatnyi érdekével szemben. Az egészségesen felnövő gyermek az alapja a társadalom nemzetközi versenyképességének.
Azt hiszem, a modern világban nem lenne helyes a hivatást a gyermekvállalással szembe állítani. Meg kell adni természetesen a lehetőséget, hogy valaki egy életszakaszban, vagy akár egész életén át fő hivatásaként a családot, gyermeknevelést válassza.	Nem állítjuk szembe a hivatást a gyermekvállalással. A bevezetőben részletesen kifejtettek szerint, 3 életpályát követnek a fiatalok. Azok a családok, akik kizárólag a gyermeknek szeretnének élni, főhivatásként, nem tehetik meg, mert nem élnek meg a jelenlegi „főállású anyaság” méltánytalan bérből (28.500 Ft). Az anyák kénytelenek munkába állni és intézményekbe hordani gyermekeieket. Ez a helyzet diszkrimináció a nagycsaládokkal szemben.
A nők ma nem akarnak otthon maradni. Aligha lehet elvárni, hogy ezt minden magasan képzett nő megtegye, még ha egy életszakaszában hajlandó is erre.	A program nem elvárásokat fogalmaz meg, csak megnyit egy alternatív életpálya modellt, amit a kutatásaink szerint a 35 év feletti generáció kb. 25%-a szívesen venne. Nem gondoljuk, hogy a **magasan képzett nők élethelyzete és ambíciói azonosíthatóak „A NŐK” aspirációival.** Ez a réteg – bár a legnagyobb érdekérvényesítő képességgel bír, a női társadalom 5%-át sem teszi ki. A nők túlnyomó többsége számára az ún. „karriert” a szalagmunka vagy a szolgáltatásokban való helytállás jelenti, aminél – egy versenyképes fizetéssel otthon fölnevelni saját gyermekeit – sokak számára vonzó.

Megállapítás, kifogás, értéküközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Az állam nem lehet munkáltató.	Az állam ma is a legnagyobb munkáltató.
Nemcsak anyagi intézkedésekkel lehet magasabb termékenységet elérni – alapvetően szemléletváltozásra van szükség, amit elsősorban az támogathat meg, ha a családok, egyének kiszámítható, tartós feltételekben bízhatnak, ha a gyermekvállalás nem jár lesüllyedéssel, lenézéssel, mint amivel a HISZÜK 3.7. azokat a gyermekes, mindenekelőtt többgyermekes családokat fenyegeti, akik nem a programja szerinti munkaviszony alapján kívánnak élni.	A program miközben elismeri a gyermeknevelés értékét, és ezzel szemléletváltozást generál és nem fenyeget senkit: választható. A szemléletváltozás „média kampánnyal” nem elérhető, csak a feltételek megteremtésével. A meglévő ellátó rendszer átalakítását vagy csorbítását nem tárgyalja, nem célja.
Saját gyermeket nem lehet „munkaviszonyban” felnevelni. Az, hogy munkaviszonyként fogjuk fel, s állami alkalmazásban fizessük meg az anyaságot, szülőséget vállalókat, nem lenne szerencsés.	Jelenleg is munkaviszonyhoz és munkabérhez kötött az anyaság megfizetése (gyes, gyed, csad, csok főállású anyaság, házassági adókedvezmény), csak másként. A HISZÜK nem (csak) az anyaságot, a szülői szerepvállalást honorálja, hanem a családot, az elköteleződést, a gyermeknevelést, figyelembe véve annak időbeli kiterjedését. A munkaviszony erőteljesebb megjelenítésére azért lenne szükség, mert nem alanyi jogon, hanem képzettségi szinthez kötötten érdemes kiemelt bért fizetni. Ennek elemei ma is megtalálhatók a nevelőszülői intézményben, amely az állami gondozottak nevelésére vonatkozik. A tanultság bizonyos tartalmai biztosíthatják a csecsemők egészséges felnövekedését (főleg szülőképzésre gondoltunk, ami évtizedek óta kimaradt az iskolai tantervekből).
Nem szerencsés a „béranyaság”, a „megélhetési gyermekvállalás” kialakítása, aki pénzért szül, az nem képes felnevelni a gyermeket. Ez a haszonelvű megközelítés ártana a családoknak.	Jelenleg is működik a „főállású anyaság” – intézménye. Semmi nem indokolja, hogy a nem saját gyermekek nevelése „munkának” számítson, a saját gyermekeké pedig „láthatatlan munkának”. A „béranyaság” fogalma meg sem jelenik a szövegben. Nem haszonszerzésről, hanem megélhetésről van szó. A haszon közhaszon, mindannyiunk érdeke több gyermek születése.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
A – pályázat alapján – történő válogatás előreláthatóan azt a látszatot fogja kelteni, hogy a szülők a gyermekeiket csak megélhetési forrásaikként hozták a világra (segélyezett többgyermekes családok ma is gyakran megkapják a környezetüktől a megélhetési gyermekvállalás vádját). E kirívóan haszonelvű felfogásnak előtérbe kerülése mind a gyermekeknek, mind a szüleiknek, mind a népesedéspolitikai intézkedések társadalmi elfogadottságának súlyos kárára lenne.	Nem haszonelvűségről van szó, helyre billenti a méltánytalan egyensúlytalanságot. Az adatok szerint 3 gyermek vállalása már szegénységi kockázatot jelent Magyarországon.
Túl bonyolult az intézményrendszer.	Egy munkáltató szervezet (pl. önkormányzat, kormányhivatal) meglévő rendszerének a bővítése elég az induláshoz. Nincs szükség bonyolult rendszer felépítésére.
A legnagyobb gond ugyanis – a drámai népességfogyást eredményező tény –, hogy a fiatal korosztály NEM KÖTELEZŐDIK EL. És ez nem elsősorban anyagiakon múlik. Így egy olyan megoldás, amely erre alapoz, aligha lesz hatásos.	A szeretetre, az elköteleződésre és az utód gondozásra való képesség a pszichológusok szerint az élet első évében alakul ki, ha az édesanya kellően érzékeny, és a gyermekkel folyamatosan együtt van. Az anya-gyermek kapcsolat zavartalanságának és intimitásának a biztosítása a nemzet fennmaradásának záloga. A HISZÜK programba belépni szándékozó fiatalok személyiségfejlesztő tréningen kaphatnak segítséget az elköteleződés hiányaként ismert kora gyermekkori kötődési problémák megoldásához, illetve a párválasztáshoz. A képzési rendszer másik modulja a csecsemőgondozásról szól, amely a következő generáció egészséges fejlődését segítheti, hogy náluk már ki se alakuljon az elköteleződési probléma. A zavartalan csecsemő gondozási időszakot támogatja a kiemelt bér az első évben.

Megállapítás, kifogás, értéküközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Megítélés kérdése, hogy a mai 35 év alattiak miért nem vállalnak gyereket. Mert nincs lakásuk, nem biztos a megélhetésük, nehezebben találnak munkát, ha gyerekesek, nem látnak maguk előtt perspektívát, nem találnak társra, nem akarnak lemondani a hivatásukról átmenetileg se, nem akarnak senkihez alkalmazkodni, vagy úgy érzik, hogy gyerekkel anyagilag hátrányosabb helyzetben lennének?…	A HISZÜK program komplexitása, különböző módokon a felsorolt problémák közül többet is kezel: lakás, munka, megélhetés, perspektíva, társtalálás… Az első 2-3 évben első sorban a 35 év felettieket érdemes bevonni a programba. A 35+ kutatás alapján tudjuk, hogy a gyermekvállaláshoz más támogatásra van szüksége e korosztályban annak, akinek nincs párja, illetve az 1-2-3 gyermekeseknek. A HISZÜK program ezek jelentős részét tudja teljesíteni.
Olyan bőséges intézményes támogatás van a családok számára (bölcsőde, óvoda, iskola, étkeztetés), hogy nincs szükség egy ilyen új lehetőségre.	Az eddigi megoldások eredményessége megmutatkozik a gyermekszületések számában.
Csak remélni merem, hogy a HISZÜK 3.7 az általa nyújtani tervezett ellátás fejében nem kívánja lemondatni a programjához csatlakozókat a veszélyeztetett terhességre tekintettel járó táppénzről, a CSED-ről, GYED-ről, GYES-ről, GYET-ről és GYÁP-ról, nevelési ellátásokról, adó visszatérítésről, valamint pl. a művészi alkotó tevékenységből, jogdíjból, ingatlan bérbeadásából, biztosítási kártérítésből, osztalékból származó jövedelmeikről.	A program a meglévő támogatási rendszer mellett újabb alternatívát kínál a meglévők csorbítása nélkül, egy eddig nem preferált rétegnek kínál új életpálya modellt.
Igazságtalan azt állítani, hogy nem történtek jelentős változások a túlzott női kereső tevékenységnek a gyermekvállalás érdekében történt mérséklésére, hiszen a világon elsőként bevezetett gyes immár 40 éves, de a gyed is elmúlt 30 éves és a nagycsaládokat a gyet is csaknem ennyi ideje segíti. Sőt, több gyermek esetén újabban már lehetővé vált a többes ellátás is, ami anyagilag jól támogatja a több kisgyermekek nevelésével lekötött szülőt, anyagi oldalról valódi lehetőséget nyújt a családban tervezett számú gyermek megszületésére.	Az eddigi intézkedések fontosak, de a szükséges népességgyarapodás szempontjából nem elégségesek, amit a számok is mutatnak. A „többes ellátás” (gyed extra) a későbbi gyermekek születését nem támogatja. 1 éves korig azzal segítheti legjobban az édesanya gyermekét, ha mellette, vele van – a pszichológusok szerint.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
A táblázatos munkaidő-számítással több gond is van. Nyilvánvaló, hogy nem ismertethető el a nagykorú gyermekre fordított munkaidő.	Ezt mi másként látjuk, az ellátási idő, bár évről évre csökken, nem szűnik meg. A nagykorú gyermek esetén is van szülői szerepvállalás, teljesítés, amely nem elsősorban fizikai (testi szükségletek) kielégítésével, sokkal inkább az életvezetési, életmódbeli és mentális-lelki támogatással elégíti ki a szükségleteket.
Hosszú idő után a munkaerő piacra való visszatérés nehezebb helyzetbe hozza a nőket.	A HISZÜK képzési rendszerében lehetőség van akár új szakma elsajátítására, de nagyszámú édesanyát föl tud szívni maga a képzési rendszer is. Az ő speciális tudásukra másoknak is szükségük lehet.
Csak a teljes rendszer komplex változása hozhat megoldást…. nem tudjuk, azt hiszem, tudat – átformálás nélkül megoldani.	A HISZÜK program paradigmaváltó hatású lehet a népességpolitikában, ami előidézhet egy komoly tudatformálást. Ezt azonban nem verbális eszközökkel, hanem a körülmények megteremtésével és önkéntes alapon, de tervezhetően és irányíthatóan javasolja megtenni, amire ráadásul – kutatásunk szerint – megvan a fogadó készség a 35-45 évesek csoportjában.
Az 1950-67. közötti időszakban a napi nagyszülői gondoskodást megtapasztaló csecsemők is megfelelő lelki alapokat kaphattak. Ne feledjük, régebben is végeztek az anyák jövedelemszerző munkát, és szerencsés volt az a kisgyermek, akire ezalatt a közeli rokona (nem pedig idegen alkalmazott) vigyázott, vagy aki a pénzkereső munka alatt is az édesanyja vagy édesapja, közeli rokona mellett lehetett.	Az adatok mást mutatnak. (I./3.3.1. fejezet)

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Munka mellett is fel lehet nevelni szeretetben a gyermekeket, igazságtalan velük szemben, ha valaki nem akar dolgozni.	Csak a mások gyermekének nevelése a munka? A saját gyermeké nem az?? Ha egyesek csak a saját karrierválasztás miatt nem kívánnak gyermeket világra hozni és nevelni, vagy egészségügyi okokból nem tehetik, szükség van olyan családokra, akik több gyermeket vállalnak, hogy a népesedési helyzet egyensúlyba kerülhessen. Ha tudomásul vesszük a gyermektelenségi jogot, el kell fogadjuk a sokgyermekesek jogát is a kiegyensúlyozott átlagos jövedelemre.
Nem fogja senki a szakmáját feladni a gyermekekért.	Nem kötelező, választható a rendszer.
A gyermeknevelés minősége nem függ a végzettségtől.	A szakirányú végzettségnek lehet olyan tartalma, amely „ösztönösen” nem jön létre. Családi életre nevelés a II. világháború előtt is volt az iskolákban, csak a kommunizmus alatt megszüntették.
Senkinek nincs joga megállapítani, hogy ki alkalmas vagy ki nem a szülőségre.	Minden munkahelyen, iskolában van felvételi eljárás. Itt nem az kerül megállapításra, hogy alkalmas-e a szülőségre, hanem az, hogy kiemelt státuszba kerülhet-e. A gondozás minősége leírható, a személyiség alkalmassága pszichológiai vizsgálatokkal mérhető. Aki nem kerül bele, még megkapja az eddig is érvényes juttatásokat.
Milyen alapon és milyen tények alapján válogatna egy intézmény a jelentkező nagycsaládok, illetve várólistára kerülni kívánó gyermekvállalásra készek között?!	Számos szempont figyelembe veendő pl: megyei/település szintű termékenységi mutatók, területi más munkalehetőségek, minimális képzettség, büntetlen előélet, életkor, meglévő gyermekszám, stb.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Igen visszatetsző, kifejezetten negatív népesedési hatása lenne, ha nem is minden alkalmasnak nyilvánított család kerülhetne be a hivatásos szülők kategóriájába.	A keretszámot a parlament évente a költségvetési törvényben szabályozhatja, ami települési, illetve megyei népesedési tervekkel alátámasztva működhet.
Igazságosabb a keresetarányos juttatás, mint a gyermekszámhoz igazodó.	A külső munkahelyen végzett munkának semmi köze nincs a gyermeknevelséhez. A gyermekek száma és életkora határozza meg az elvégzendő munka mennyiségét. Ha nem teszünk különbséget, gyermekszám szerint, nyilvánvalóan diszkrimáljuk éppen a többgyermekeseket. A gyermekszámhoz és az ellátási szükségletekhez való igazodás méltányosabbá tesz és megszünteti az ellenérdekeltséget.
Nem intézetre és felülről szervezett egyéb – könnyen puszta formalitássá válni képes – tevékenységekre van szükség, hanem pl. az OSA (Otthon Segítünk Alapítvány) és hasonló civil segítő szolgálatok lehetőségeinek, a várandósgondozás, a családsegítő szolgáltatások nagyfokú bővítésére.	Ha ezen intézmények hatékonysága, eredményessége megfelelő lett volna, nem lenne szükség további beavatkozásokra. A felsorolt szolgáltatások további bővítése fontos cél, beépülhet a HISZÜK képzési-támogatási programjaiba.
Nem lehet korlátozni az anya munkavállalását.	A program választható, nem korlátoz senkit.
Semmiképpen sem elfogadható sem a merev gyermekéletkori korlát, sem a teljes tilalom bármiféle kereső tevékenység vonatkozásában. Ez a családpolitikai csomagolású visszalépés nemcsak az éppen a legjobb nevelési potenciállal rendelkezőket riasztaná vissza, de a népesedéspolitikai intézkedésekbe vetett bizalom újbóli megrendüléséhez vezetne.	Először is ilyen intézkedést a HISZÜK program nem javasol, csak egy másik életpálya modellt állít föl, egy másik szülői kör számára! Másrészt a javasolt tilalom pszichológiai kutatásokon nyugszik. A pszichológiai tanulmányok alapszakirodalma szerint a kötődési képesség kialakítása az első életévben a mentális, érzelmi, szociális fejlődés nélkülözhetetlen feltétele, ami egy élten át végig kíséri a személyt. (Cole – Cole: 1997:269.) Harmadrészt egyáltalán nem bizonyított, hogy munka mellett 3 vagy több gyermek fölnevelhető, amire viszont óriási szükség van a fenntartható fejlődéshez. (Demény 2016: 351. o.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Elfogadhatatlan, hogy ne szabadjon bölcsődébe adni gyermeket és az óvodában is csak fél napot tölthessen.	Egy éves kor előtt a pszichológusok nem ajánlják a bölcsödei elhelyezést. (1. sz. melléklet) A gyermek számára a családok többségében az otthoni gondozás a leginkább kívánatos.
A „Ratkó-unokák” nemzedéke már kiment a szülőkorból, az egészséges fiatal generációkat kell segíteni.	A magyar kultúra fennmaradásához 150 ezer körüli gyermeknek kellene születni évről évre, amit kb. 50 éve meg sem közelítünk. A „Ratkó unokák” létszáma 80-90 ezer fő/év. 80-90 ezer család, édesanya képes lehet ennyi gyermek elindítására, de a fiatalabb generációk már csak 55 ezer körüli számban vannak. **A legnagyobb esély az áttörésre a 35 fölötti korosztályban van, de** (az elszalasztott évtizedek után) **az utolsó év 2019., amikor még van mozgástér a beavatkozásra.** **Számoljunk!** A 35 év alatti korosztályban, 56 ezer körüli édesanya/család él. Ha ezt a létszámot beszorozzuk az 1,5-ös termékenység 84 ezer utódot, vagyis **maximum** 42 ezer potenciális családot látunk. Ez kb. 8 milliós lakosságnak felel meg, amelynek a túlnyomó része eltartott. Ha kiszámoljuk a következő generációt, látható, hogy 2-3 generáció alatt a magyar nemzet kipusztul. **Megkerülhetetlen feladat tehát a 35 év felettiek helyzetbe hozása, a fiatalabbak motiválása mellett.**
Nem lehet megkövetelni, hogy a szülők maradjanak együtt.	A program a gyermek egészséges felnövekedési jogát tartja elsődlegesnek. A szülők képzést (konfliktusmegelőzés és kezelés) és mentorálást (krízisintervenció) kaphatnak, hogy ha a házasság megroggyan.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Azt sem lehet felelősséggel vállalni, hogy a szülők együtt nevelik fel a gyermekeiket – házasságkötéskor még mindenki így gondolja, de az életben történhetnek olyan események, amelyek miatt még ezt az írásban tett külön ígéretet sem feltétlenül lehet számon kérni (pl. ha a HISZÜK szerint alkalmazott szülők egyikének erkölcsi bizonyítványán folt keletkezik, és a másik szülő csak válással tudja mérsékelni e helyzetnek a gyermekeket sújtó következményeit).	A büntetlen előélet megkövetelése egy állami alkalmazott esetében nyilvánvaló, most is így van. Az intézmény fenntartása indokolt, mert visszatartó hatású. A protokoll eseti mérlegelés alapján finomításra szorul.
A tragikus népesedési folyamatok megállítására, de még a lassítására is a jelenleginél tartósan magasabb családonkénti gyermekszámra van szükség, amit elsősorban a fiatalok, a még termékeny korban lévők megfelelő nevelésével, támogatásával lehetséges elérni, ami nem egy-két évre szóló munkával letudható feladat.	Erről évek óta olvasunk és hallunk. Az eredményt is látjuk és halljuk: zsákutca. A családonként magasabb gyermekszám elérése csak „neveléssel” (ráolvasással, agitációval) ebben a demográfiai szituációban már nem elérhető, mondhatjuk: bizonyítottan nem reális, ámbár továbbra is fontos, szükséges. Éppen ennek a nem megfelelő vagy hiányzó nevelési rendszernek a kudarca miatt kell más utat is kipróbálni.
Az apákkal kell inkább foglalkozni.	A program képzési rendszere foglalkozik az apákkal is.
Határozottan ellenzem a tanulmánynak azt a beállítását, mintha csak nők számára kellene több gyermekgondozási lehetőséget biztosítani a termékenység magasabb szintjéhez. Több, mint tévedés úgy beállítani, mintha a háztartás és a gyermeknevelés változatlanul kizárólag a nők feladata lenne.	Tévedés. A HISZÜK program ilyen elemeket nem tartalmaz. Csak családról szólunk, és 1 éves kor után – ameddig az édesanya szerepe nélkülözhetetlen – az apa és más is átveheti a teendőket. Ideális esetben a gyermek több évig még szophat, ezért nem nélkülözhető az édesanya. Más dolog, ha valaki ezt a szerepet nem vállalja, de az már nem a gyermek érdeke.

Megállapítás, kifogás, értéküközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Nem vitatható, hogy a mai magyarországi viszonyok között elég gyakori, hogy a család jövedelem-optimalizálása aránytalan munkamegosztást kíván meg, éspedig úgy, hogy az apák sok túlmunkával házon kívül keressenek minél többet, amit az tesz lehetővé, ha az anyák a gyerekekkel és a háztartással kapcsolatos összes munkanapi teendőt magukra vállalják. Ez a helyzet elsősorban a munkáltatók kíméletlen elvárásai és a munkaerő megfelelő színvonalú újratermelését nem fedező bérrendszer miatt vált sok család gyakorlatává. A tartósan merev és elkülönült munkamegosztás mindemellett sérülékennyé is teszi a családot, hiszen mindkét szülő csak a saját munkaterületén szerzett gyakorlatot.	Egyet értünk, ezt a problémát is tudja kezelni a HISZÜK program, éppen a gyermeknevelés méltányos megfizetése által.
A kommunikációban azt kell hangsúlyozni, hogy nem nőies, hanem szülői, így apai feladat is a gyerekgondozás és a nevelés.	Éppen ezért a program neve is Hivatásos Szülők, és nem főállású anya.
A tanulmányban javasolt gyermekkártya különösen kistelepüléseken elkerülhetetlenül korlátozná a felhasználhatóságot, hiszen aligha tudja elfogadni a piacon az őstermelő, a villanyszerelő, stb. Abból kell kiindulni, hogy a legjobban a család tudja eldönteni, hogy a rendelkezésére álló jövedelmet hogyan költse el. Akinél ezzel baj van, folyamatos mentorálásra szorul – de az egész rendszert nem szabad az ő helyzetükre kialakítani. A sérelmezett, általam elfogadhatatlan gyermekkártya-javaslat alapján akár az is felmerülhet, hogy a többi társadalompolitikai ellátást, még a nyugdíjat is lehetne kizárólag kártyán folyósítani, ami nemcsak kétségbeejtő egyéni-családi helyzetekhez vezetne, de a jogosultakat implicite megbízhatatlan, másodrendű állampolgárokká is nyilvánítaná – lenézettekké válásuk garantálható. A népesedési folyamatokra nézve önmagában is rendkívül negatív üzenetértéke lenne, ha a gyermekvállalás mindjárt egyet jelentene a gyermekesek életvezetési kompetenciája kétségbe vonásával is.	A gyermekkártya egyik célja éppen a kistelepülések gazdasági élénkítése, a jövedelem elköltésének hazai biztosítása. Ennek semmilyen akadálya nincs, ma is működnek hasonló konstrukciók sok településen. Egy szabadon elkölthető jövedelem pénzügytechnikailag drága, kedvez a fekete gazdaságnak, nem támogatja a helyi ipart, és szabadon külföldre vihető, ezért nem ajánljuk. A pénzforgalom fenntartása a nemzetközi bankrendszer érdeke, ezért nem is szüntethető meg teljesen. „Helyi pénzek” azonban számos országban léteznek, pl. Svájcban, Németországban, és nálunk is vannak. Ilyen pl. az „Erzsébet” kártya, a „kékfrankos”, a „balatoni korona”, stb.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Minden családtól elvárható ma is a gyermek komplex nevelése.	Igen, és számos családban megvalósul. Számosban nem. A képzési rendszer kiterjeszthető a „programon” kívüli szülőkre is.
Első sorban szemléletváltásra van szükség.	A szemléletváltást a képzési programmal és a gyermeknevelés értékének az elismerésével támogatjuk.
A részmunkaidős foglalkoztatás megoldja a kérdést.	Nem látjuk a bizonyítékokat.
El kell bírálni a jelentkezőket… (Igen bonyolult kérdéskör).	A felvételi eljárás nem kerülhető el. A pilot program lehetőséget ad arra, hogy az optimális megoldást megtaláljuk.
Nem lehet mindent a kormányhivatal nyakába akasztani.	A Család és KarrierPONT-ok, a védőnői szolgálat, a gyermekjóléti szolgálat, stb. is részt tudnak ebben venni.
Hogy valósulna meg az ellenőrzés, és az is mibe kerülne…	Kidolgozásra vár.
…nem beszélve a felkészítő oktatásról, az e célokra létrehozandó intézményekről.	Intézményekre nincs szükség, csak akkreditált tantervekre és szerződésekre a helyi felsőoktatási, egyházi, polgári és civil szervezetettekkel, népfőiskolákkal.
Tudom, hogy a semmit – nem – cselekvés is drága lesz egyszer.	Ezt szem előtt kell tartani.
A sokgyerekes anyukák is előbb utóbb vágyni fognak saját munkára.	A képzési rendszerben ehhez kaphatnak támogatást.
Nem önmegvalósítás a munka? Nem írnám alá. Ha nem is mindig önmegvalósítás, de létforma. A társadalomba való beilleszkedés egy lehetősége.	A családban végzett munka is önmegvalósítás, csak elszoktunk tőle.
Az állam terjeszkedik.	A fenntartható fejlődés felelőssége az államé.

Megállapítás, kifogás, értékütközés, probléma	Válasz, érvelés, megfontolás
Nem a probléma gyökerére tapint el-anyagiasult individualista világunkban mi sem kényszerít a tartós elkötelezettségre. Meg lehet élni a család kerete nélkül is. Kényelmesebben, mint a kötelékek vállalásával.	A HISZÜK program az individualizmus, elkötelezettség, kényelem, költség igényekre egyértelmű preferencia választ ad, amennyiben csak a családok vehetnek részt benne, és versenyképes fizetést nyújt azoknak, akik erre vállalkoznak.
A nyitottság elegendő a gyermekvállalásra? Hogyan lehet valakinek párja, akinek nincs? (ismerőseim körében számosan vannak egyedül, nem azért, mert nem szeretnének párt, hanem mert…	Kulcskérdés a fiatalok kötődési problémáinak megoldása. Ma is számos program, tréning elérhető, amely ebben segíteni tud, de olyan magas ára van, hogy nem érik el sokan. A program képzési rendszere lehetővé tenné ennek támogatását.
Amennyiben meglenne ehhez az akarat és a tőke, akkor is minimum három év el fog telni. De ki fog olyan térségbe beruházni, ahol alacsony iskolai végzettségű, idős, rossz egészségi állapotú emberek élnek?	A központi támogatás csak a lehetőséget tudja megteremteni. Minden pusztuló település nem menthető meg, csak az, amelyiken a helyi akarat még megvan.

2.2. Gyermekvállalás és gazdaság

Ebben a fejezetben közöljük a „Jövőnk a gyermek” c. konferencia gazdasági szekciójában elhangzott, a kötet gazdasági javaslataira vonatkozóan opponensi véleményeket.

2.2.1. Ami van, széthull darabokra…
dr. Bogár László[340]

126. kép
dr. Bogár László

Különös érzés közel hetven évesen átolvasni és végiggondolni a népesedési konferencia elemzéseit, javaslatait. Különös érzés két felnőtt gyerek és öt unoka szülője illetve nagyszülőjeként, és különös érzés annak a negyven évnek a fényében, amely úgy kezdődött számomra, hogy fiatal közgazdászként a nemzeti „nagy-öregek” asztaltársaságába kerülhettem.

Ők, például Csurka István, Für Lajos, de legfőképpen Fekete Gyula, akkor már jó másfél évtizede igyekeztek minden alkalmat megragadni arra, hogy a nemzet széthullására, és e széthullásnak leginkább a fenyegető népesedési folyamatokban megmutatkozó következményeire felhívják a figyelmet. És, bármilyen furcsa is, de a Kádár korszak módfelett korlátozott nyilvánossága ezt a beszédteret annyira azért nyitva hagyta, hogy a legfőbb elemek elbeszélhetők legyenek.

Eltelt negyven év, és ez alatt az idő alatt közel egymillió magyarral több halt meg, mint amennyi megszületett. És ma már pontosan tudjuk, hogy ha nem történik valami csodával határos fordulat, akkor nem lesz elkerülhető, hogy a harmincas évek során minden évben legalább kétszer annyian haljanak meg, mint amennyin születnek. Mostanában egy-két influenza-járvánnyal sújtott februárban vagy márciusban ez a születés-halálozás arány már „be is köszönt” hozzánk, hogy jelezze azt, ami elközelít másfél évtizeden belül. Az öt unokám közül négyen lányok, a legidősebb tizenhatodik évébe lépett. Főként ők azok, akiken most valóban megfordulhat a magyarság sorsa. Ha az ő gyermekvállalási hajlandóságuk is annyival csökken, mint az előző nemzedéké, akkor az éves népességfogyás tartósan százezer közelébe kerülhet, és minden évben legalább kétszer annyian halnak majd meg, mint amennyien születnek. Ezt követően már olyan felfoghatatlan áldozatokra lenne szükség e tendenciák megfordításához, amelyekre ha valóban képes lenne a magyarság, akkor aligha hagyta volna, hogy ez a helyzet bekövetkezzen, és ezzel a kör bezárul.

Point of no return, ahogy az angol mondja, a pont, ahonnan már nincs visszatérés. Teljesen érthető és indokolható tehát, hogy egyre többen vannak azok, akik szerint minden lehetséges eszközzel és módon vissza kellene fordulni erről a végzetes lejtőről. A konferencia szervezői, a tanulmányok készítői értelemszerűen szintén e visszafordulás feltételeit igyekeznek összefoglalni. **Összességében nagyon szimpatikus módon teszik ezt, helyesen előrebocsátva, hogy mindez elsősorban az alapvető okok feltárása, és a legfontosabb stratégiai teendők felvázolása, az erre épülő népesedési nemzetstratégia kidolgozása, jóváhagyása és megvalósításának intézményi-szervezet segítése a mindenkori kormányzat feladata lesz.** Legalább is reményeink szerint.

Az okok feltárása, közhelyesen fogalmazva, a diagnózis, és a legfőbb teendők felvázolása, vagyis a terápia-javaslat összességében helyes, és feltehetőleg valóban javítana a helyzetünkön, ám van

[340] A cikk megjelent Bogár László: Válaszúton c. kötetben, 2018, 134-139. o.

egy olyan mozzanat, amire az alábbiakban szeretném felhívni a figyelmet. A töprengéseim címéül nem véletlenül választottam ezt a József Attila: Eszmélet című verséből való gondolatot, aki ezzel a létezés legmélyebb összefüggésére figyelmezet minket. Arra, amit az elméleti fizikusok entrópiaként fogalmaznak meg a termodinamika második főtételében. A hétköznapi nyelvre lefordítva ez valami olyasfélét jelent, hogy minden „magára hagyott" rendszer spontán módon a rendezetlenség lejtőjén halad a teljes rendezetlenség, a káosz felé. Ez csak akkor válik elkerülhetővé, ha a rendszer képes valahonnan többlet energiához jutni. (Ami lehetővé teszi a „neg-entrópiának" nevezett hanyatlásnak való ellenszegülést.)

Valójában minden élőlény, és minden élőlényekből álló közösség is ilyen rendszerként fogható fel. Saját rendezettségét, nevezzük ezt létharmóniának, csak akkor képes fenntartani, ha olyan energiákat nyer „valahonnan", amelyek e rendezettséggel legalább azonos szintűek. Ezt a létharmóniát a népesedés nyelvére lefordítva úgy fogalmazhatjuk, hogy **minden emberi közösség legmélyebb létfeladata, hogy világra hozza, és testi-lelki egészségben felnevelje a következő nemzedéket.** Ha erre nem képes (mondjuk inkább úgy, **ha erre sem képes**) akkor az egyértelműen azt jelzi, hogy ez az emberi közösség egy olyan rendszer, amely nem tudja már rendezettségét stabilizálni, és lefelé csúszik az entrópikus lejtőn.

A megállás és visszafordulás lehetősége mindig fennáll, de ehhez energia kell, mert csak ez az energia lehet az a támaszték, amely a visszafordulás, a dezintegráció erőivel való szembeszegülést lehetővé teszi. Ez az energia pedig, legalább is végső forrását tekintve, csak lelki, erkölcsi, szellemi természetű lehet. Talán különösnek látszik, hogy közgazdászként a lelki, erkölcsi, szellemi energiák fontosságát hangsúlyozom, de ennek oka van. És ez az ok az, hogy azok közé a közgazdászok közé tartozom, akik úgy vélik, hogy a gazdaság nem a semmiben lebeg, hanem a lehető legmélyebben ágyazódik bele az adott emberi társadalomba, annak anyagi, fizikai, lelki, erkölcsi, szellemi szerkezeteibe, szövetrendszerébe. Vagyis abba, amit az emberi közösségek komplex lét-gazdálkodásának mondhatnánk.

A tanulmányokban megfogalmazott elemzésekkel és javaslatokkal alapvetően egyetértek, és én magam is hiszek, az ezekre épülő átgondolt és összehangolt közösségi cselekvés-sorok sikerességében. Ám úgy vélem, hogy van két olyan mozzanat, ami talán nem eléggé hangsúlyos a tanulmányokban. Az egyik annak az igen alapos és elmélyült végig gondolása, hogy mi is van a magyar társadalom legalább fél évszázada mélyülő népesség-hanyatlása mögött. Ez a hosszú idő arról tanúskodik, hogy a magyar társadalom, a magyar nemzet nevű emberi közösség lassan harmadik nemzedéke viszi tovább azokat a negatív mintákat, amelyek ennyire tartóssá teszik e pusztulási lejtőn való lefelé mozgást.

Ez is elég kényes kérdés, de a másik még ennél is kényesebb. És ez nem más, mint az azzal való szembesülés, hogy a népesedésnek nemcsak mennyisége, hanem minősége is van. Az alábbiakban e két kérdés által felmerülő dilemmákról próbálnék megfogalmazni néhány gondolatot. Szeretném előrebocsátani, hogy a tanulmányok alapvető szemlélete valójában segíti azt, hogy e két kényes kérdéssel őszintén szembenézhessünk, de úgy vélem, hogy bizonyos alapkérdések nyílt (vagy inkább nyíltabb) megfogalmazása elengedhetetlennek látszik. Az első kérdés tehát az lenne, hogy milyen is a valós lelki, erkölcsi és szellemi arculata a mai magyar társadalomnak?

Amikor megkísérlünk reagálni erre az igen bonyolult és csak nagy bizonytalansággal megválaszolható kérdésre, mindjárt felsejlik egy még mélyebb lét-rétegre utaló kérdés is, amire azért nem szeretnék részletesen kitérni, mert ez kezelhetetlenné tenné a probléma egészét. Valójában persze látens módon ez is állandóan jelen van a dolgozatokban, de igen nehéz kihívást jelent a kezelése.

És ez nem más, mint az, hogy az emberi világ, benne a magyar nemzet nevű emberi közösség is, része egy globális önújrateremtési komplexumnak. És ez a komplexum a világ egészét taszítja folyamatosan lefelé az említett entrópikus lejtőn. A nyugatias modernitás globálissá táguló létszerveződési módjáról

van szó, amelynek alapvető célfüggvénye a közvetlen nyers fizikai élvezetek kielégítésére alkalmas anyagtömeg folyamatos (végtelenített) mennyiségi növelése, még hozzá bármilyen áron. Akár a világ pusztulása, öngyilkossága árán is! Azt ma már aligha kell tehát hangsúlyozni, hogy e rendszer alapvető szerveződési logikája szembemegy az élet, a létezés legmélyebb elveivel, és ezzel az entrópia, tehát a világ káosz felé haladásnak folyamatos gyorsítását viszi végbe.

Tudom, hogy ma e súlyos kihívással nem tudunk mit kezdeni, de azért elengedhetetlen legalább a jelzése a tanulmányok összefoglalójában, mert ha a magyar társadalom, mint „lokalitás" vissza akarja szerezni létharmóniáját, (benne népesedési folyamatainak egyensúlyát), ha egyáltalán meg akar maradni, akkor számot kell vetnie azzal, hogy ez csak a mai világunk globális szerveződési elveivel való szembeszegüléssel képzelhető el.

Ám nagyon keveset tudunk arról, hogy vajon a mai magyar társadalom hétköznapi önújrateremtési folyamatai során milyen mértékben teszi magáévá, fogadja el, vagy egyáltalán veszi tudomásul e végzetes globális mintázatokhoz való kényszerű alkalmazkodást. Tehát, hogy milyen mélységig hatolt lelki, erkölcsi, szellemi értelemben e szerveződési rendnek a pusztító hatása. És főként ebben az értelemben kellene megfogalmaznunk a népesedés minőségének, lét-minőségének a kérdését.

Szóval egészen nyersen fogalmazva, hogy **a közvetlen mában sikeres, mert ehhez a pusztító mintázathoz sikeresen alkalmazkodni tudó jövő nemzedéket akarunk-e, amely „versenyképes" e pusztító mintázat lokális elmélyítésében, vagy olyat, amely tudatában van annak, hogy ez a ma uralkodó létszerveződési mód egyenesen a semmibe vezet.**

Tudatában vagyok annak, hogy egyszerű (gyors, könnyű és olcsó) válasz nincs erre az igen nehéz és kényes kérdésre, de azt is tudomásul kell vennünk, hogy ebben a helyzetben csak ellentmondásos válaszaink születhetnek. Evidens módon azért, mert egyszerre kellene egészen rövid távú (rövidtávon sikeres) válaszokat adni, és olyanokat is, amelyek igen hosszú távon mérve próbálnák a magyar társadalom létharmóniáját (népesedési értelemben is) tartósan helyreállítani. Bár ez ma szinte lehetetlen feladatnak látszik, de talán **kicsit nagyobb mértékben lehetne hangsúlyozni e kihívás fontosságát a népesedési stratégiát megalapozni szándékozó tanulmányokban illetve azok összefoglaló anyagaiban.**

Végül, de nem utolsó sorban a tanulmányok szerzőinek „tudományosságra" való jó szándékú törekvése nagyon helyénvaló és üdvözlendő. **Ám nem árt figyelmezetni magunkat arra, hogy minden eddiginél brutálisabb és nyíltabb permanens szellemi világháború színtere az a korszak, amelyben élünk. És ennek az a fő oka, hogy a világ rejtett, következésképpen igen veszélyes „tudás-meghatározó" hatalmai, illetve e rejtett szuperstruktúra globális diktatúrája eleve hamis tudásként bélyegez meg minden tőle való „elhajlást". Már pedig „el kell hajolnunk" tőle, mert e nélkül elképzelhetetlen, sőt értelmezhetetlen a célul kitűzött feladataink megoldása.**

2.2.2. Megjegyzések a programtervezetre
Prof. Dr. Demény Pál

A dokumentum különböző szerzők munkája, bár ezek közül mindegyik név szerint felsorolt, nagyszámú szakértő támogatásával készült. Ennek megfelelően a bemutatott anyag változatos, de tipikusan egyenlőtlen fontosságú és realitású orvoslási javaslatok felsorolásából áll, egyedi dokumentációkkal – így esetenként terjedelmes és kétségesen releváns nemzetközi és hazai statisztikai táblákkal is – támogatva. A különböző fejezetek kritikai kommentálására egy terjedelmrs esszére volna szükség. Az alábbi megjegyzések azonban csak általános, és nem minden alfejezetre vonatkozó, észrevételeket tartalmaznak.

A bevezető fejezetek egyik fő tárgya a jelenlegi magyar gazdasági rendszer alapvető elítélése. A „Kiinduló tézisek" bevezető pontjai illusztrálják ezt a célt: „A liberális gazdaságpolitika hosszú távon egy eltorzult fejlődési pályára állíthatja a gazdaságot…" „A profittermelésre és az individuumokra épülő gazdaság deformálja az értéktermelési folyamatokat, és a torz fogyasztási szerkezet mellett mind a gazdaságot, mind a társadalmat válságba sodorja." És a „Bevezető" diagnózisa: „A probléma [népesedési helyzetünk krízise] gyökereit két tényezőcsoportban látjuk. Egyrészt az 1950-es évektől megvalósított női munkavállalás kiterjesztésében…A másik ok-csoportnak a jövő generáció felnevelési költségeinek túlzott mértékű családokra való terhelését látjuk…"

Véleményem szerint hiba volna (vagy egyszerűbben mondva: hiba) a javasolt pro-family/pronatalista reformok ilyetén fundamentalista összekapcsolása a jelenlegi magyar gazdasági rendszer „gyökeres" átalakításának kívánalmával. Tetszik vagy nem, eme rendszer, – számos meglévő, de javítható hibái (múltból örökölt „tervgazdasági, intervencionista" kinövései és hajlamai) ellenére – kapitalista: a profittermelés hajtóerejére és individuális motivációra épült. Egy alternatív, más elrendezésen alapuló gazdasági rendszerről Magyarországnak a II. világháborút követő időből jó négy évtizedes tapasztalata van – nem irigylésre méltó tapasztalata. (A rövidség kedvéért v.ö. gazdaságunk állapotának az osztrák szomszédunkéval való összehasonlítását.)

De nincs egy harmadik utas kívánatos modern gazdasági-szociális rendszer? Lehet, hogy van, csak még nem találták ki, és működőképessége így nincs demonstrálva. Létezik viszont a nálunk is de facto gyakorolt jóléti állam (bár ez a címke itthon nem túl népszerű). Ennek lényege a működő piacgazdaság által megtermelt összjövedelem egy részének centralizációja az állam kezében és annak újraelosztása demokratikus úton meghatározott elvek és célok szerint. Ezeknek számtalan vetülete van – mennyit kell az államnak költeni iskolákra és mennyit az egészségügyre, mennyit a honvédelemre és mennyit a kultúrára, mennyi családtámogatást kell adni a kétgyermekes anyáknak és mennyit a háromgyermekeseknek vs. öregotthonoknak? A válaszok minősége és elfogadottsága messzemenően befolyásolja egy-egy ország gazdasági teljesítményét és szociális sikerét.

A modern piacgazdaságon alapuló állami kiadások a nemzeti GDP egy nagy szeletét osztják el újra. Magyarországon 2015-ben például ez a GDP 50.2 százalékát jelentette. (Az Európai Unióban ez közepes arány. A megfelelő számok ugyanerre az évre például Franciaországban és Németországban 56.7 és 43.9 százalékot tettek ki.)

Nyilvánvaló, hogy egy „Gyermekvállalás és Gazdaság" című javaslatcsomag nem terjedhet ki egy radikális társadalmi-gazdasági rendszerváltoztatás ajánlatára. Ilyen volna, mint fentebb erre utaltam, például a gyermekvállalási kedv első fő gyökerének tekintett magas női munkavállalási szint nagymértékű leszorítása. A legnyomatékosabban ajánlott pronatalista szakpolitikai reform, a HISZÜK program, ezt nem tenné, hangozhat az ellenvetés. Nem, mert egy terminológiai újítással megteremtené a „főállású anyaság" intézményét, amely szerint az állam, mint munkáltató, fizetne munkabért az anyai termelő munkáért: gyermekszülésért és gyermeknevelésért. De, mint erre korábbi megjegyzéseimben rámutattam, a HISZÜK-ben dolgozó nők száma a szülőképes és gyermeket nevelő nők számához viszonyítva minden valószínűség szerint elenyésző volna. Ennek megfelelően kevéssé befolyásolná a női foglalkoztatottság tradicionálisan mért arányszámát. A magas női foglalkoztatottsági arány (ismét csak a szokványos értelemben definiálva) modern államokban általános, és általánosan elfogadott jelenség, nem speciálisan magyar szindróma. Ez a képlet a következő évtizedekben aligha fog változni, de a jól ismert eszköztár alkalmazása, amely segíti a gyermekszülés és gyermeknevelés összehangolását a munkaerőben való részvétellel – sikeresebbé tehető, mint ez ma tapasztalható.

Az első kérdést a csomag nem veti fel. Az olvasó, valószínűleg helyesen, ebből azt a következtetést vonhatja le, hogy a Javaslat a meglévő szakpolitikai eszköztárat adottnak és megőrzendőnek tekinti és a szándékolt programok vagy egy új elemmel gazdagítják a már meglévőket, vagy a már meglévő programok kibővített változatát ajánlják. Egy erre vonatkozó világos kommentár igen hasznos volna, különösen ha összehasonlítaná a javaslat szerint kibővített családpolitikai portfóliót a jelenlegi helyzettel. Radikális változásról szól-e a javaslat, vagy a status quo marginális kiigazításáról?

A második kérdésre adott válasz 18 szakértő szavazatainak átlagából lett kiszámítva (VI./5. fejezet). A szavazatok hét javaslatot értékeltek: 6 ezek közül egyenlőtlenül részletekbe menő fejezetekben van bemutatva, egy a hetediket, a HISZÜK programot tárgyalja. A szakértői vélemények összegét egy komplex „Hatáselemzés" grafikon ábrázolja. A HISZÜK program áll az első helyen, ezt követi a Nemzeti lakásprogram majd az Adóösztönzők. Két új javaslat (Szülőkötvény és Társadalombiztosítási kötvény) és Nyugdíjreform közepes helyre jutnak. Az utolsó helyet a Társadalombiztosítás finanszírozási reformja kapja. Nehéz ezt a hatékonysági sorrendet védhetőnek venni. Bár a kísérő szöveg erre nem mutat rá, a sorrend nyilvánvalóan attól függ, milyen nagyságú családbarát költségvetési támogatás volna a programokkal összekapcsolva. Az erre vonatkozó feltevések, amennyiben meg vannak forintértékben jelölve, önkényesek és így változtathatók. Például egy nagyméretű állami lakásépítési program amely differenciáltan a nagycsaládosokat részesítené előnyben, könnyen első helyre tehetné azt, ami most a második helyen van. Hasonló mondható el az adóprogramról: egy adóreform nem csak a nagycsaládosok adóját törölhetné el, de negatív adókulccsal az adóvisszatérítés eszköze lehetne. És így tovább.

127. kép
Prof. Dr. Em. Báger Gusztáv szekcióvezető a konferencián

128. kép
Dr. Komlósi Piroska szekcióvezető a konferencián

A két nyugdíjreformról szóló javaslat – a Magasabb, gyermekszámtól is függő nyugdíj bevezetése és a Társadalombiztosítás finanszírozási reformja – az ötödik és hetedik helyezést kapja. A hetedik hely megérdemelt, mert fő mondanivalójának kevés köze van a születésszám növelését célzó javaslatokhoz. A fejezet azt a nem meglepő tételt hangsúlyozza, hogy a jelenlegi nyugdíjrendszernek a népesség elöregedésével járó közeledő krízise elhárítható a nyugdíjak fiskalizálásával. Ez temészetesen így van, és minden valószínűség szerint így is lesz, de a fejezet nem tartja szükségesnek akár egy mondatban is megemlíteni, hogy a fiskalizálásnak alternatív költsége van. Az olvasóra hagyja, hogy ezt észre vegye és esetleg spekuláljon az érintett források mibenléte felől. Honnan jön fiskalizálásból a nyugdíjpótlék?

Kevesebb kórház és útépítés, szűkösebb honvédelem, lefaragott bürokrácia, növekvő államadósodás? Az ilyen úton felszabadított forrásokat persze sok más terület is hasznosíthatná, nem csak a nyugdíj.

A szóban forgó fejezet, röviden érinti a következő fejezet tárgyát is: egy gyermekszámtól és neveléstől is függő nyugdíjrendszer esetleges bevezetését. Ennek nem tulajdonít szignifikáns potenciális fontosságot: „valószínűleg működhet, de hosszabb idő elteltével lehet csak érezni a hatását…ehhez több évre vagy évtizedre lenne szükség." Azonban „bár elég kevés nemzetközi tapasztalat áll rendelkezésre e rendszer hatékonyságának megítélésére, az első eredmények biztatónak látszanak." A szöveg megjegyzi, hogy több országban hasonló intézkedéseket vezettek már be, és említi Chilét 2008 után és a francia nyugdíjrendszert, amelyben szintén „van ilyen elem". Példamutatóan, mert ellentétben a többi fejezettel, ahol egy-egy ötlet eredetéről és eddigi történetéről nincs tájékoztatás, két lábjegyzet ad hivatkozásokat. Részletesebb eszmetörténeti dokumentáció itt is kívánatos volna.

Megjegyzem, hogy harminc évvel ezelőtt, 1987. február 24–27-én a United Nations Economic Commission for Europe konferenciája a Population and Development témának volt szentelve. Hol zajlott ez a konferencia? – Budapesten. Az egyik (rövid) előadást én tartottam „Re-linking fertility behavior and economic security in old age: A pronatalist reform" címen. Az előadás, amelyet a budapesti konferencia hallgatósága csak szkeptikus fejcsóválással fogadott, még ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent. Magyarul a 2016-os Népességpolitika című könyvemben olvasható, p. 67-72, Forrásmegjelöléssel. Logikus volna erre a harminc évvel ezelőtti cikkre is utalni egy lábjegyzetben, továbbá minden jelentős 2011. előtti Forrásra amely a kérdést tárgyalja, vagy a gyakorlatba való átültetésük próbálkozásairól tudósít.

A javaslatcsomag végén található „források" lista talán tartalmaz ilyen anyagot, de ezt az olvasónak kellene kikutatnia. Piketty „A tőke a 21. században" (2015) például szerepel a listán. Tudós könyv, vaskos kötet, hasonlóan jobban ismert intellektuális elődjéhez. De mond valamit a gyermekfedezetet is magában foglaló nyugdíjról? És ha igen mit és mely lapokon?

A következő fejezet világosan vázolja egy gyermeknevelléstől is függő nyugdíjrendszer logikáját és kívánatosságát. „Méltánytalan, hogy az, aki a mások számára is felneveli a majd járulékot fizető generációt, hátrányosabb helyzetben legyen úgy munkavállalóként és nyugdíjasként is, mint aki ezt nem vállalta." Rámutat azonban a tényre, hogy e méltánytalanság gyakorlati korrekciója „rengeteg problémát vet fel", így például a gyermeket nem nevelők motivációja nem szükségképpen „kényelmességi" szándékot tükröz. Az is hozzátehető ehhez, hogy a gyermekek felneveléséhez a gyermektelenek is hozzájárulnak. Egy szocializált egészségügyi és iskolarendszer fenntartását az adófizetők fedezik, és ezen belül a magasabban adózó gyermektelenek hozzájárulásai. Ily módon a javasolt és példákkal illusztrált pontrendszeres megoldáshoz szükséges szülői költségszámítások távolról sem könnyűek. Egy korrekció, amely a felnevelt gyermekek tényleges gazdasági produktivitását is figyelembe veszi, vagy gyermekszámtól függő egyszerű megegyezéses szorzószámok alkalmazása figyelmet érdemelhet.

Ebben a fejezetben is kifejezésre jut a feltételezés, hogy a reformált nyugdíjrendszer bevezetése szükségképpen hosszú időt vesz igénybe, mert a már nyugdíjban lévőkre a korrekció nem alkalmazható, vagy alkalmazása nem volna indokolt. A két rendszer, a tradicionális és a reformált, így több évtizedig párhuzamosan működne. Ez természetesen erősen csökkentené a reform potenciális hatását a gyermekvállalási viselkedésre. De egy minden nyugdíjasra vonatkozó reform gyors bevezetése lehetséges volna, és etikailag teljesen alátámasztott. Az átmenet gazdasági kivitelezését az előző fejezetben említett fiskalizálás természetesen nagyban enyhíthetné.

A fentebb érintett kérdések illusztrálják mind a reform potenciális fontosságát, mind azt a tényt, hogy egy gyakorlati megvalósításra érett reformjavaslat kidolgozása gondos további kritikát és előkészítést igényel.

Utóiratként megjegyzem, hogy a javaslatcsomag alcíme – amely a népességfogyás megállítására utal – nem reális. A domináns, és jó eséllyel megvalósítható demográfiai célpont az egyszerű reprodukciót hosszú távon biztosító, egy nőre eső átlagos, befejezett gyermekszám elérése kell legyen. A kormány bátran megjelölte ezt a célt: 2030-ra el kívánja érni a nagyjából 2.1-es teljes termékenységi arányszámot. Ha ez sikeresen megtörténik és állandósul (és feltéve, hogy az ország ki- és bevándorlási egyenlege nagyjából nulla szintű marad), fokozatosan, a század második felére már gyakorlatilag teljesen, kialakul egy stabil stacionér, azaz zero növekedési rátájú magyar népesség. Egy ilyen népesség kormegoszlása, ha nem is optimális, gazdaságilag és szociálisan nem különösebben problematikus.

Azonban a népességfogyás, a termékenységi színvonal megjelölt sikeres elérése és megtartása ellenére, a század első felében folytatódni fog. Ez következik a termékenység múltbeli színvonalának alacsony voltából és az ezáltal előidézett korstruktúra jellemzőiből. A népességfogyás elkerülése teljesen irreális mértékű termékenységi színvonal emelkedést tételezne fel, vagy elfogadhatatlan bevándorlási többletet. Most nem tudtam készíteni erről számításokat és nem láttam publikált ilyen verziókat. De úgy becsülöm, hogy a század közepére Magyarország népessége a jelenlegi 9.7 millióról 2050 körül nagyjából 7.5 millióra fog csökkenni, közel a továbbiakban állandósuló színvonalhoz. Ha így lesz, ez a múlt sajnálatos öröksége. De nem tragédia, hanem fényes demográfiai siker.

2.2.3. Gondolatok a munkáról
Prof. Dr. Veress József DSc)

129. kép
Prof. Dr. Veress József DSc

Mindenekelőtt illik leszögeznem a következőket:

– A munkaközösséget egységnek tekintem, elsősorban a (bár) kényszer szülte, ám vitathatatlanul nemes cél miatt.

– A javasolt megoldások tárházának színvonala, és a politikai döntések sürgőssége nyilvánvalóan elhalványítja a szerkesztéssel, illetve a formai kohézióval kapcsolatos kritikákat.

A fentieken túl elöljáróban hangsúlyozom, hogy a szerzőknek a kitűzött célokhoz képesti alázata előtt kalapot emelek. Az egész világ, ezen belül Európa, és általában a „fehér" individuum – szerintem rombolóan tévesen – pontosan az ellenkező utat járja, ráadásul trendileg, mint amit a szerzők gondolat- és javaslatvilága felvázol – hasonlóan a jelenlegi kormány szellemiségével.

A migráns probléma nyomasztó valósága, az európai föderáció burkolt és nyílt, körvonalazható háttérből történő erősödése, Magyarország relatíve kis hatalmi súlya egyaránt csökkentik a kötetben foglaltak realitásának valószínűségét, de ezekkel a munka – nagyon helyesen – nem törődik. **A kötet emberi tartást sugall az olvasó felé: csak ez/az a járható út az adott cél (a hazai népességfogyás trendjének megtörése) mellett. (Az aradi vértanúk sem a közelgő halállal foglalkoztak.)**

A kötet célra orientáltságának egyik legszembetűnőbb demonstrálója az a keret, amelyet a szerkesztők a Problémák – Elvi megoldások – Gyakorlati intézkedések – Becsült költségek íven húztak meg, hogy az egyes javaslatok terep közelségét elősegítsék. (VI. Fejezet) Nem kétséges, hogy a politikai döntések idején ezen táblázatok lényeges változásokon mennek majd keresztül, ami – legalábbis részben – teljesen érthető.

Az sem tekinthető természetellenesnek, hogy a politika „minél előbb, minél gyorsabban” sugallata is tetten érhető. Az anyag világosan fogalmaz e tekintetben. (Is.) Három tényezőt mérlegeltünk, írja az anyag. Képes lehet-e a program évente legalább 10.000 fővel emelni a születések számát? Egy éven belül el tudja-e érni a várt hatást? A bevezetés költségei 100 milliárd forint alatt maradnak-e? (VI./5.) Az a borzasztó paradoxon, hogy teljesen racionálisak a kérdések, ám a demográfiában a legtöbb folyamat (változás) beérése nemzedékeket, de legalább évtizedeket igényel. Természetesen léteznek, lehetségesek – szűk sávban – gyors eredmények, ezek aránya azonban csaknem elenyésző.

A kötet – természetesen – hallgatólagosan abból indul ki, hogy miként lehetni ösztönözni a (további) gyermekvállalást azon honfitársainknál, akik elsősorban anyagi-szociális jellegű, vélt vagy valós korlátok miatt attól tartózkodtak. A bemutatott fő javaslatok, (Hivatásos Szülők /HISZÜK/ program, Nemzeti Lakásprogram, Adóösztönzők, Magasabb nyugdíj a gyermekeseknek, Szülőkötvény, Társadalombiztosítási kötvény, A társadalombiztosítás finanszírozási reformja) illetve a szerzők által emlegetett valamilyen szakmailag koherens változatuk alkalmasak lehetnek a célok teljesüléséhez.

Ám a kötet nem számol, és nem is számolhat – egyebek között – azokkal a fiatal és a középkoruk elején járó honfitársainkkal, akik – leegyszerűsítve – a Carpe diem szellemiségében élnek teljesen mindegy, hogy melyik világtrend oldalvizén. Nem számol, és nem számolhat azokkal sem, akik ismét egy trendnek megfelelően szinte döntésképtelenek, de legalábbis irtóznak a felelősségvállalástól. Az említettek trendjeit nem, vagy alig befolyásolják majd a többiek, többek között a javaslatok bevezetésétől remélhető magatartásváltozásuk, azaz fokozódó gyermekvállalásuk.

Gratulálok az anyag készítőinek, és megkérem őket: tolmácsolják a döntéshozóknak, hogy a javaslatok életképességének talán a két legfontosabb háttérfeltételéről ne feledkezzenek meg. Az egyik a rendkívül transzparens bevezetési ütemterv (schedule), a másik pedig a hibátlanul működő informatikai háttér, ami minden alany számára nyomon követhetővé teszi a játékszabályok, ezen belül elsősorban befektetés/haszon viszonyok megbízható követését.

2.2.4. Vélemény a tanulmánykötetről
Dr. Lóránt Károly

130. kép
Dr. Lóránt Károly

Nagyon fontosnak tartom ezeknek a kérdéseknek a felvetését és a vázolt folyamatok hosszú távú végiggondolását, az anyag nagyon informatív, jól szerkesztett, és ha megjelenik könyv formájában, folyamatosan vitákat kell szervezni róla, hogy a felvetett problémák és a javasolt megoldások átmenjenek a köztudatba.

Én bizonyos kérdésekben máshova (is) helyezném a hangsúlyt. Készítettem valaha (2005-ben) egy európai demográfiai prognózist, amelynek érdekessége és különlegessége az volt, hogy Európa lakosságát megbontottam muszlimra és nem muszlimra (ezt a valódi demográfusok nem merték megtenni, mert az állásukkal játszottak volna). Ekkor nagyon alaposan tanulmányoztam a teljes termékenységi ráták alakulását és Norvégiára találtam egy negyvenéves korspecifikus idősort, úgy hogy a részekből össze tudtam állítani a teljes termékenységi adatokat, és mivel a részekből számolt és az egészre adott értékek megegyeztek, biztos voltam benne, hogy a következtetések is helyesek. Eszerint a teljes termékenységi ráta azért csökkent le Európában, mert a huszonéves lányok nem szülnek elég gyereket és ezt a harmincas éveikben nem pótolják be. Ennek sokféle, szerintem főleg társadalmi oka van:

- nem társadalmi elvárás a korai házasság és egyáltalán a házasság, mint volt a hagyományos (falusi) társadalmakban;
- a fiatalok túlnyomó része továbbtanul, ami kitolja a házasságkötés idejét;
- nincs időkorlátja a felsőoktatásban eltölthető időnek, sokan a harmincas éveikben is egyetemre járnak, közben ismerkednek a világgal;
- anyagilag nincsenek munkavállalásra kényszerítve, mert a szülők nyakán (mama hotel), esetleg ösztöndíjakkal eléldegélnek;
- nem könnyű a tartalmas ismerkedés, mert nincsenek sok embert foglalkoztató stabil munkahelyek, ahol a fiatalok alaposan (kötelességteljesítés közben) megismerhetnék egymást;
- a bolognai rendszerrel még a felsőoktatást is szétszabdalták, nincsenek tartósan összefogva a fiatalok;
- gyakorlatilag nincsenek ifjúsági szervezetek, ahol tartósan együtt lehetnének a fiatalok;
- minden második házasság válással végződik és marad az anyuka egy gyerekkel és már nem lesz több (ennek részben az az oka, hogy a fiatalok anyagilag nincsenek rákényszerítve az együttlétre, mint a múltban, a másik ok a társadalmi felfogás, amely természetesnek veszi, hogy ha megunták egymást más kapcsolatot keressenek).

Biztos van még sok, ezért én a fiatalok lakáshoz segítését fontosnak tartom, de messze nem megoldásnak. Szerintem a fent említett és hasonló társadalmi jelenségekkel legalább olyan súllyal kell foglalkozni, mint az anyagiakkal.

Nagyon egyetértek az anyag azon felfogásával, hogy a problémát nem szabad bevándorlással enyhíteni, ugyanis a potenciális bevándorlók egy másik kultúrát képviselnek, a bevándorlás lehetővé tétele a magyar nemzet végét jelentené. Ugyanis a bevándorlással példálózók a felhozott példákhoz (Kossuth, Petőfi stb.)

azt nem teszik hozzá, hogy ezek a bevándorlók az európai keresztény kultúrából származtak, török kevés maradt, és ha maradt is, kereszténnyé vált. Ahogy ma a demográfia kinéz, a németek azért, hogy egy százalékponttal gyorsabban növekedjenek a hatvanas-hetvenes években odaadták az országukat, ezt nem lehet visszacsinálni, nekünk erre is kell gondolni, még nem késő.

Amivel vitatkoznék, az az anyagnak az a felfogása, hogy a nyugdíjbefizetésekből kell fedezni a nyugdíjakat. Az állami költségvetés egy nagy kalap, bármely befolyó pénzből bármit lehet finanszírozni, tehát nem kell, hogy akár a nyugdíjbefizetések, akár az egészségügyi befizetések fedezzék a megfelelő kiadásokat, a pénzspekuláció megadóztatásából (és bármely más adóból) is lehet a nyugdíj, vagy az egészségügyi rendszert finanszírozni. A népesség fogy, az egy főre jutó GDP pedig nő, senki sem számol mással, akkor meg mi a probléma? **A probléma a munka és a jövedelemelosztási rendszer. Amíg a munkaerő egyre nagyobb része az improduktív szolgáltatásokban lesz lekötve (pl. marketing és hasonlók), nem fog jutni elég ember a produktív szolgáltatásokra (egészségügy, oktatás). Amíg a megtermelt nemzeti jövedelem egy szűk réteg kezében halmozódik fel és ráadásul nem is a beruházásokat szolgálja, addig a sokból, vagy a többből is kevés marad társadalmi célokra.**

Hasonlóképpen úgy gondolom, hogy az egyéni számlás nyugdíj lehet egy kiegészítő megoldás, alapnak azonban az állami nyugdíjat gondolom. A népesség jelentős része, valószínűleg nagy többsége, sem anyagi, sem tudati szinten nincs olyan helyzetben, hogy negyven évre előre tekintve takarékoskodjon.

A lakáshelyzettel kapcsolatban az a véleményem, hogy szükség van az állami bérlakásokra, mégpedig az átlagkeresetből megfizethető lakbérekkel. Valaha foglalkoztam lakásépítéssel, elviekben és gyakorlatilag is, és nem tudtam arra rájönni, hogy miért kerül Nyugat-Európában egy lakás tízévi munkabérbe, nálunk meg 20-30 évibe. Valószínűleg a bérszínvonal alacsony a tőkejavak árszínvonalához képest, amin érdemes lenne elgondolkodni. Amit ezzel kapcsolatban felvetnék, az az, hogy a mai technikai adottságok mellett (internet) szorgalmazni kellene a vidéki munkahelyteremtést, egyáltalán a vidék belakását, ami minden bizonnyal a népességszám alakulására is pozitívan hatna. Végig kellene gondolni, hogy a mai körülmények között hogyan lehet a munkát az emberekhez és nem az embereket a munkához telepíteni. A vidék tele van eladhatatlan házakkal, amelyekből az öregek már kihaltak, a fiatalok meg elmentek. Kérdés vissza lehet-e ezt a folyamatot valahogy fordítani?

Az anyag számos javaslatot tartalmaz, amelyek nagy részét magam is hasznosnak érzem, konkrét saját számítások hiánya miatt realitásukat megítélni nem tudom.

Összességében a gyors átlapozás alapján az a véleményem, hogy egy színvonalas anyag, amelynek könyv formában való megjelenését feltétlenül javasolnám.

2.3. Vélemények a műhelymunka folyamatáról

Itt azokat a gondolatokat, véleményeket, javaslatokat, megjegyzéseket közöljük, amelyek a 2016–2019 között lefolytatott 41 műhelymunkával kapcsolatban megkaptunk, előre haladva az időben. Az utolsóként egy kérdőíves vizsgálatra beérkezett válaszokat látjuk, majd a hosszabb személyes véleményeket.[341]

[341] Dr. Szoboszlai Attila gyűjtötte össze a visszajelzéseket. Írták: dr. Babos János, Bacsó Anna, Bakonyi Magdolna, Benda László, Csicsely Szabolcs, ifj.dr. Fekete Gyula, dr. Komlósi Piroska, Prof.dr. Koncz Katalin, Monostori András, Szarvas Zoltán, Varga Csaba, dr. Zseni Annamária.

2016

Herczeg Carmen Lucia, pszichológus, nemzetközi tréner

Először is szeretnék gratulálni a hatalmas munkához, ami feltárult előttem. Sok szintű és rendkívül összetett feladat ennyi szakember megmozgatása, munkára késztetése, koordinálása... A javaslatok, megoldások átgondolt megfogalmazása, kidolgozása... szóval gigantikus feladat! Tiszta szívből kívánom a megvalósulását! Az összefogás, egység és szeretet ereje beindítja a szinergiát, amelyre ma nemzetünknek és az egész világnak oly nagy igénye és szüksége van.

Gondolkodtam, mit tudnék konkrétan hozzátenni. A felsoroltak mindegyike is társadalmat átformáló erővé válhat a bevezetésével ill. gyakorlatba ültetésével. Röviden jelzem csak:

Spirituális nevelés az iskolákban, lsd. FiBS Innovatív Képességfejlesztő Pedagógiai Alapítvány, szépen hozzáilleszthető a HKT[342] reformprogramjához. Ki van dolgozva ill. sikeresen kipróbálva, egy 39 hetet átölelő spirituális tanterv iskolák részére (1-8. oszt.). Egyébként bármilyen oktatási programot kiegészít. Naponta az első óra (FiBS óra) bevezetésével: 10 perc meditációval kezdődik, majd az erkölcsös élet kialakításához, elmélyítéséhez kapcsolódó témák megbeszélése, gyakorlása következik.... Van akkreditált tanárképző programunk.... szülőképzés, családvédelem is benne van.

Polyákné dr. Szánthó Őrsike, alkotmányjogász

Mindenekelőtt megköszönni szeretném, hogy megismerhettem Kívül-Belül Nobilis, Értékes Személyiségét. Külön köszönöm, hogy részt vehettem az Ön Által koordinált munkacsoportban. Felemelő élmény volt.

Őszinte tisztelettel és szeretettel gondolva Önre:

Csaba Beatrix, bölcsész, szerkesztő

Példa értékűnek vélem a kezdeményezést amit útnak indítottál, és azt a szakmai munkát, amit az általad összehívott szakértői gárda vállalt fel. Természetesen a beszélgetés során az Intézet munkáját is be tudjuk mutatni. Nem kétséges, hogy ennek a kezdeményezésnek teret kell kapnia, és meg kell ismernie minél szélesebb közben az embereknek.

dr. Grandpierre Attila

Szervezőbizottságunk nagyra értékeli a magyarság sorskérdésével, a népességfogyás megállításának lehetőségeivel kapcsolatos tevékenységét. Úgy gondoljuk, hogy eredményeinek megismerése életmentő lehet a magyarság önismeretében, megerősödésében. Tisztelettel felkérjük, hogy a Magyarok IX. Világkongresszusa (2016. augusztus 15-20.) keretében megrendezésre kerülő A Fény üzenete – kultúrális konferencia keretében tartson egy 25 perces előadást a magyarság népességfogyásának megállításáról, a magyar önazonosság és életakarat megerősítésének legfontosabb lehetőségeiről. Kérnénk szíves visszajelzését!

dr. Tomka Ferenc atya, pap

Most sikerült elolvasnom a Kapocsban a „Leszünk vagy nem leszünk” c. tanulmányodat. Most értettem meg igazán mélységét, jelentőségét. Nemcsak a családi nevelés hanem az iskolai nevelés vonatkozásában is. Én is nagyon köszönöm, hogy megírtad. Mennyire kellene terjeszteni ezt a témát, vagy másutt is megjelentetni ezt az írást, hogy sokahoz eljusson, elsősorban akiknek bármi beleszólásuk van az országos iskolai nevelési programozásba…

[342] Humanisztikus Kooperatív Tanulás www.hktprogram.hu

Sajnos találkozókra most nem tudok menni, mert hétről hétre magam is tartok most lelkigyakorlatokat, képzéseket. De Isten áldását kérem Rátok.

ZG, közgazdász

Nagyon megtisztelő számunkra a meghívás és a veletek való együttmunkálkodás az ország megmentése ügyében. Elolvasván a könyvet sok minden megvilágosodott számunkra és sikerül folyamatában látni azt, aminek az eredményét szenvedjük. Hisszük azt, hogy nincs veszett helyzet, hiszünk a szeretet és összefogás erejében!

A munkalapot a közvetlen együttműködésben lévő civil kollegákkal kitöltöttük, bízva abban, hogy mi is tehetünk néhány építőelemet a résre állva falazóként.

„Egyik kezünkben a dárda vagy a kard, a másikban a fándli, és folytatjuk tovább a munkát, de akkor is folytatjuk és harcolunk feleségeinkért, leányainkért, házainkért“ Nehemiás próféta /a nagy újjáépítő/

„Szakértő társakat toborzunk az ország egész területéről! Velünk és rólunk szól a munka. Életemben először érzem azt, hogy a legmagasabb szakmai, társadalmi, erkölcsi norma rendszer megvalósításáért dolgozhatok, hitben erős, klassz emberekkel. „Köszönetem és hálám érte.”

2017

dr. Botos József, közgazdász

Nagyon köszönöm a bizalmat, a tanulmány megrendítően pontosan írja le a, sajnos lesújtó lényeget. Talán minden eddigi elemzésnél egyértelműbben mondja ki, hogy a lelki, erkölcsi, szellemi szétesés mozgat minket lefelé ezen a végzetes lejtőn, vagyis ezt a „talapzatot“ kellene megerősíteni. Ám ehhez rendkívül széleskörű és óriási áldozatokra is hajlandó nemzeti összefogás kellene, ami csodával határos lenne. Mégsem tehetünk mást, mint hogy megkíséreljük a lehetetlent. A magam részéről mindent igyekszem megtenni, hogy sikerüljön. Amikor 2000-ben létrejött a Népesedési Kormány Bizottság, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkáraként én voltam a titkára, szóval van empátiám, átéltem egyet és mást, illúzióm már nincs, de hitem talán még igen.

Prof. Em. Dr. Magyari-Beck István, közgazdász.

Sikerült elolvasni a tanulmányotokat. Nagyszerű munka. A munkátok jogi, pénzügyi, szociológiai, közgazdasági és természeten demográfiai. Sőt, a demográfia benne a főszerep. De még empirikus és gyakorlati is. És mindezt röviden, tömören. Ez – talán – egy vázlat – amit könyvé kell írni. Hiányzik belőle az alapszöveg, amibe beillik mindaz, amit Ti írtatok, táblázatokká tettetek, ábrákba céloztok a problémára. Hogy könyv legyen, olvashatóvá célszerű írni.

Néhány megjegyzés:

1. A női emancipáció nem az 50-es években indult meg, hanem az angol Nagy ipari forradalomban, a 18. században. Az 1950-es években fejeződött be.
2. A munkában számos országba kapunk betekintést. Ez a nemzetköziség a szerzők széles nemzetközi áttekintésére utal.
3. A tanulmány remekül kérdez és válaszol.
4. A családot tartani és növelni kell, de nemcsak jövedelemmel, hanem szeretettel, történelmi tapasztalattal. Ha belaktuk volna az egész Kárpátokat és a Kárpát-medencét, akkor szó sem lehettet volna Trianonról.

5. Mélyen egyetértek azzal, hogy vissza kellene hozni a nyugatra „menekült” magyarokat. Annál is inkább, mert 1-3 éven belül a nyugatot ellepik a migránsok és ezek a kint dolgozó és sokat kereső magyarok Magyarországba fognak vissza menekülni.
6. Nagyon jó kifejezés az, hogy „láthatatlan munka”, az otthon végzett házimunka: főzés, takarítás, gyermekszülés, stb. A válaszom az, hogy a láthatatlan munkát láthatóvá kell tenni.
7. Nagyon jó, hogy a tanulmányok szerzői is föl vannak tüntetve.

Hát egyelőre ennyit jegyeznék meg. Nekem még tanulni kell azt, amiben Önök vagy Ti tudósok, előadók, fejlesztők vagytok. Köszönöm ennek a tanulásnak az első lépését- a problémától a megoldásig.

Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke, pszichológus

Csak azt írhatom, hogy Te és Ti vagytok a nemzet lelkiismerete, tudós agya és érző szíve. Őszintén sajnálom, hogy az én furcsa, de munkával teli életvezetésem már nem tudott kapcsolódni a Te ügyedhez, ami nemzeti, közös sors-ügy. Tiszta szívből gratulálok. Ha talán fiatalabb és teherbíróbb lennék, a Te zászlód alá állnék be kis zászlóvivőnek. Így ezt lélekben lobogtatom és minden előadásomban benne vagy a könyveddel. Most majd így leszel benne az új könyvetekkel is.

Barátsággal és szeretettel, nagyrabecsüléssel üdvözöllek: Bagdy Emőke

dr. Téglásy Imre elnök, pedagógus, Alfa Szövetség

Önmagában kerek, igen mélyenszántó és okadatolt munkát olvashattam, amiért hálás köszönet illeti a szerzőt. Talán egyetlen mozzanatként mégis említeném, hogy az elemzett generációs „elanyátlanodás“ oka között – ha csak említésszerűen is – szerepeltetném a már 18. század dereka óta hazánkban pusztító, gyermekellenes szimptómaként megjelenő egykézést, illetve az 1956. június 4. óta legalizált abortuszt (nem is beszélve a 60-as évektől szintén a termékenység ellenességként ható fogamzásgátlás káráról.) Az abortusz kártékony hatása nem csupán a meg nem születő nemzedékek hiányát okozta, hanem a terhesség megszakításon túlesett nők (és férfiak) körében a poszttraumás stressz jelenségként értékelt PAS-t (Post-Abortion-Sydrome) és a megszülető, az „akart” gyermekek körében jelentkező PASS-t („Post-Abortion-Survivors-Syndrome) is, ami súlyos lelki traumaként jelentkezett és hatott a női „túlélők”, illetve a valamiképpen mégis világra jöttek lelkületében is.

A vizuális szemléltetések körébe javasolnám fölvenni Magyar József: A mi iskolánk című dokumentumfilmjét (1984), amelyben lényegre törő képi megoldásokkal is azt tárja föl, hogyan pusztította a felnőtt női nemzedékekre egyre súlyosabban nehezedő munkakényszer az anyjuktól elszakítótott gyermekek lelki egészségét. A teljes szöveget javítottam stilisztikai és nyelvhelyességi szempontból, bár erre kevéssé volt szükség a többnyire tömör és kifejező nyelvi megofogalmazások miatt. Kívánom, hogy az igen értékes dolgozat legfőbb üzenetét: az anyák és velük gyermekeik felszabadítását mielőbb tűzze napirendre a nemzeti sorskérdésünkért felelősséget érző magyar kormány.

Ismételten gratulálva és nagyon köszöve a szép dolgozatot, barátsággal üdvözöllek: Imre

2018.

Szarvas Zoltán, közgazdász, szervezetfejlesztő

Isteni ajándék, hogy rám találtál és immáron két éve kísérhetem, szemlélhetem a Munkádat!

Nagyszerű élmény („intellektuális hullámfürdő”) találkozni sok sok nemzeti elköteleződésű emberrel.

Személyes élményem, hogy Szabadságot (gondolati), Békességet (alázatos egymásra figyelést) és Szeretetet (nem rekeszt ki senkit) ad nekem ez a Műhely. Általam nagyra becsült intellektusú emberekkel eddig megélt gondolkodások, szakmai műhelyek során inkább a szabadosságot (a mindent átható relativizálást), a békétlenséget (érték délibábokban megjelenő doktrínerséget és érdekdiktátumot) és szociális érzékenységbe öltöztetett kirekesztést és szeretetlenséget tapasztaltam. Csodáltam, de nem szerettem, ha idézhetem a költőt így torzítva. Nagyszerű tudatos szervező munkád és Isten hited erősített ebben!

131. kép
Szarvas Zoltán szekcióvezető a konferencián

A műhely munka során mindvégig a Közösségfejlesztő erőt élveztem és várom ennek ősrobbanását! Lelkiismeretem furdal, amikor nem tudok fizikailag résztvenni egy-egy alkalommal, aggódom amikor a politikai mozgalmároktól várjuk a megváltó hatást. Meggyőződésem Isten akarata (számomra még ismeretlen módon, úton) egy mozgalmat, egy nemzeti fordulatot indít el. Ebben végzett apostolic munkádhoz (ami mentes a farizeusságtól, „hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi…") kívánok erőt, kitartást, Isten támogatását! Mikor és milyen mozgalom szerveződhet ennek segítésére?

Ha rákérdezek Magamnál: Mi a célja a „Kiadványnak"? – Miképp fogom mérni hasznosulását? –, nem tudom az egzakt választ. Tudom, hogy az elmúlt évek szakértői munkáját szeretnénk bemutatni. Fő temékként a HISZÜK programot. Az én illúzióm egy nemzeti sorsközösség szerveződésének közösségfejlesztő fordulata – most nem tudom még rendszerbe helyezni, hogy hol járunk ezen az úton.

Minek is szánod Te, (szánom magam) szánja a Családbarát alkotó közösség a Kiadványt?

– tudományos mű
– mozgalmi (mozgósító) szárnybontogatás (a demográfia szelleme járja be Európát)
– családpolitikai credo?
– család és népesedéspolitikai szakanyag, előterjesztést megalapozó „hatás tanulmány"?
– azaz egy „alkalmazott tudományi" módszertani javaslat vagy egy politikatudományi vízió?

Kik vagyunk? Milyen szerepben?

– tanácsadók (segítő szakma jelesei?)
– tanácsadók (akik a megvalósításhoz járulunk hozzá)
– projektmenedzserek (akik képesek vagyunk megvalósítanai, erőforrásokat mozgósítani) ?
– döntés támogató előterjesztők?
– aggódó öreg urak
– műanyag mozgalmárok?
– Hitet tévő evangelisták?

dr. Komlósi Piroska, pszichológus, családterapeuta

Nagyon nagy elismerésemet szeretném kifejezni mindazért a munkádért, aminek az aratása most volt a konferencián! Nem láttam még senkit az általam ismert szakmai körökben, aki ekkora lendülettel és igényességgel ennyi embert lelkesíteni és munkára tudott volna fogni. Igazán bámulatos, amit létrehoztál!!

Szívből gratulálok és sok erőt kívánok a folytatáshoz...Mert nincs idő a pihenésre!! Amint rámozdulnak a döntéshozók a HISZÜK-re, másnapra akciókész csapatot kell felkészülten hadra fogni.... (meghirdetés, kiválasztás, képzés..) Biztosan fog ez menni, csak látom, nincs pihenési idő...

dr. Tóth Pál Péter, demográfus

Minden elismerésem a munkáért. Hihetetlen ötlet- és gondolatgazdag munka. Ezek mellett, ahogy az anyag „haladt" előre, egyre bonyolultabbá vált és én egyre kevésbé tudtam követni. Ebben közrejátszott az is, hogy a megadott határidő igen rövid s más, korábban vállalt dolgok is nyomasztóan hatott a HISZÜNK pontos megértésére. Azt, amit a HISZÜNK elemzéssel kapcsolatban megfogalmaztam természetesen vállalom, és minden elismerést megérdemel az a heroikus küzdelem, amit a napjainkra kialakult helyzet megváltoztatása érdekében teszel.

Prof. Dr. Koncz Katalin, közgazdász professzor

Gratulálok, nagyon örülök, hogy vállaltad a probléma kezelését, és nagyon értékes anyagokat készítettél! Ennél többre nem vállalkozhat senki a nemzet megmentése érdekében.

A „Hivatásos Szülők program" nemzetünk és a családok számára egyaránt létfontosságú, amit a tanulmány sokszorosan és hitelesen bizonyít. Kitűnően foglalja össze az elméleti kereteket, a gyakorlati tennivalókat és a kockázatokat, valamint ezek kezelését. Meggyőző a program társadalmi hasznának a bemutatása. …

dr. Somhegyi Annamária PH.D., prevenciós igazgató, reumatológia és fizioterápia szakorvosa

Éppen most lettem készen a HISZÜK tüzetes elolvasásával, így most már meg tudom írni, ami egyébként az első átnézésre is már a véleményem volt: A HISZÜK lényege telitalálat, mert arra ad nem is túl bonyolult javaslatot, hogy azokat a nőket segítsük több gyermek világrahozatalában, akik erre képesek és hajlandók. Mert azok helyett, akik nem szülnek, valakinek szülnie kell, ez nyilvánvaló mindannyiunk előtt.

Javaslom a Népesedési Kerekasztalnak, hogy támogató véleménnyel segítsük a HISZÜK döntéshozók előtti szereplését. Ahogyan az a HISZÜK-ben is szerepel, a javaslat további kidolgozása szükséges, és ebben a megfelelő szakértelmet majd be kell vonni – szerintem ennek már kormányzati feladatnak kell lennie.

A HISZÜK több helyen idézi Orbán Viktor miniszterelnök 2017. évi évértékelőjét, s ezekből az idézetekből az látható, hogy Miniszterelnök Úr ismeri a tétet és azt meg is akarja oldani. Ezt persze tudjuk a Budapesti Családkongresszus óta is (2017. nyár), ahol a Miniszterelnök Úr kitűzte a termékenységi ráta megfelelő növelését (2,1, ha jól emlékszem). Vagyis nyitott kapukat kell döngetnünk, van is ésszerű javaslat, amivel döngessük – tegyük tehát!

Néhány javaslat a részletekre vonatkozóan: Néhol talán csiszolni lehet a HISZÜK néhány megfogalmazásán annak érdekében, hogy pozitív oldalról közelítsünk, tehát ne elriasszunk, hanem megnyerjünk. A társadalom kellő melléállása pl. nemzeti konzultációval, nagyon szükséges lesz persze, de ezt akkor kellene elindítani, amikor a kormányzati döntés az irány helyességéről megvan már. Mert akkor sok fölösleges és cél-ellentétes vitát eleve elkerülhetünk.

A HISZÜK-öt néhány olyan településen kellene elindítani, mely ezt maga is szeretné, így a keletkező tapasztalatok korán érkezhetnek és időben ahhoz, hogy az országos kiterjesztéskor figyelembe vehessük. A településeket az alapján lehetne kiválasztani, hogy ott már felismerték-e a népesség-szám elsőrendű

fontosságát és tettek-e lépéseket, ill. hogy a helyi gazdálkodás fontosságát is felismerték és annak érdekében is tettek lépéseket.

Versenyben vagyunk önmagunkkal és az idővel, ezért tehát: hajrá, magyarok!

Pállay Szilvia, művészpedagógus, riporter

Amit olvasok és láttam a műhely és csoportok tevékenységéből, az nagyon komoly munka, saját tervek, ötletek és napi szintű feladatok. Így érzékelem most. Olyan, mint egy nagy állami projekt. Az ilyen országos-állami projektekbe felvesznek egy teamet, mindenkivel szerződést kötnek bizonyos munkaórára és munkadíjra, stb. Így állt fel a team nálatok is? Örömmel dolgoznék veletek, ha így valóban beléphetek a projektbe. Szóval, sok potenciával rendelkezem, ha szükség van rám, készséggel.

2019.

Azért volt jó veled együtt dolgozni, mert…

– A műhelyszervezéssel elérted, hogy ne egymás mellett hangozzanak el az elemzések, érvek és megállapítások – hanem a kisebb csoportokban egymást meghallgatva értékeljük a teendőket és a kiutat. Látszólag sok idő elment lélektani feltételek megteremtésére – de ez megtérült az egymásra figyelés hatékonyságának a megnövekedésében. Jó volt a műhely-munka azért is, mert ugyanazt a célt akarta mindenki - a magyar népességfogyás megállítását - legfeljebb más-más eszközökkel. Korábbi vitaidőim olykor nagyobb része arra pazarlódott el, hogy győzködjem vitapartnereimet,

132–133. kép
Műhelymunka az OTH-ban, 2019 április–június

milyen súlyú gondokat okozhat a népesség csökkenése.

– Három éven át kitartó munkával és szervezéssel felépítetted a csapatot és a kooperatív munka eredményeként hamarosan megjelenik a munka eredményét magában foglaló könyv.
– Világosan, érték-stabilan, fegyelmezetten, igényesen és barátian, nem dominálva koordináltad a munkát. Ez kellemessé is tette.
– Konstruktív, elfogadó és türelmes voltál. Olyan légkört teremtesz, amelyben mindenki ki tudja hozni magából a legjobbat.
– Hiteles voltál mindvégig. (pl. a TACSA modellt nem csak tanítod, de alkalmazod is. Elfogadó voltál a sokféle emberrel.

– A kitartásod és a lelkesedésed soha nem fogyott el. Sok értékes, együtt gondolkodni tudó embert ismertem meg, valamint láthattam, hogy milyen „teremtő“ ereje van egy közösségnek.
– Képest voltál szellemi összefogást inspirálni. Nemzetünk megmaradása érdekében felismerted, rendszerezted, szervezted a műhely tevékenységét. Köszönöm a munkád!
– Érezni és tudni lehetett az abszolút elkötelezettséget hazánk mostani és leendő gyermekeiért.
– Szilárd kikötő voltál a műhelyt ostromló külső hullámverésben, és a műhelytársak belső áramlásában.

134–135. kép
szervezetállítás, műhelymunka az OTH-ban, ELTE, 2019. április–június

Azt értékelem benned, hogy….

- Elkötelezettje vagy a nagy Ügynek, átérzed a Nemzet sorsát, felelősséget vállalsz érte, és ahhoz méltó kitartással, áldozatvállalással vitted végig.. Nem feladatot keresel, Dolgod van! Köszönöm, hogy dolgozhattam Veled a számomra is szent cél érdekében.
- Amellett, hogy szisztematikusan haladsz, szervezel, nem törekszel abszolút dominanciára, mindenkit meghallgatsz, esélyt adsz véleménye kifejtésére.
- Rendszerszinten gondolkodsz, kongruens és hiteles vagy. Nagyon köszönöm, hogy veletek lehettem, elfogadtatok és együtt dolgozhattunk ebben a műhelyben.
- Fáradhatatlan energiákkal, kitartóan következetesen és szívós kitartással haladtál a célunk felé, s vittél magaddal bennünket is.
- A kudarcok ellenére rendíthetetlenül küzdesz, az eredményt kitartóan képviseled a döntéshozók felé. Soha nem adtad fel, bármilyen nehézséget követően fel tudsz állni, és töretlen lelkesedéssel folytatod utad a kitűzött cél felé.
- Nagy gondot fordítasz a kapcsolattartás minőségére.
- Ahhoz kívánok sok erőt, hogy az emberi gyarlóságok ne fájjanak, hanem tudj nagyvonalúan föléjük emelkedni.
- Jóska, kérlek, akkor is őrizd meg magadban a fentieket, amikor azok, akiket támogatni akarsz a tevékenységeddel, végül a szemétdombra hajítanak Téged is, az eredményeidből pedig ellopják, amit a maguk számára hasznosnak gondolnak.

Csaba Beatrix, újságíró, szervezetfejlesztő: A születés megszületése

Szakemberek garmadáját összefogva, önzetlenül, olthatatlan lelkesedéssel, türelmes szorgalommal, töretlen hittel munkálkodik ez a szakmai közösség azon, hogy meglelje a magyar népesség gyarapodásának kulcsát. Hitünk, hogy proaktív szemléletével ez a Műhely példát mutathat, mind Magyarországon, mind Európa és a Világ számára a népességfogyás megállítására.

A csoportban munkálkodó szakember gárda immáron három éve tartó munkája, a hivatalokkal és döntéshozókkal együttműködésre készen, csodás elhívatottság. Tudásunkat összeadva a nemes és egyben kívánatos cél elérése érdekében, fáradtságot nem kímélve tettük, s tesszük, ami csak lehetséges. Jóska, Te igent mondtál az elhívásra, s összegyűjtöttél egy, tudásáért és eredményeiért számos helyen ismert és elismert szakembert. Igent mondtunk mindnyájan a Teremtő elhívásra a születésért, a Nemzet megmaradásáért. Bár nem tudtad/nem tudhattuk mit vállalunk ezzel, de nem kételkedtünk a reánk mért küldetésben. Meg nem kérdőjelezve annak szükségességét, a körülvevő társadalmi megítéltetés ambivalenciáit. Vállaltál, vállaltunk minden kockázatot. Nem kételkedtél, tehát mi sem kételkedtünk a feladatban. Ahogy abban sem, hogy mindent meg kell tenni, és meg is tettünk mindent, ami rajtunk múlott. Meghívva és összefogva számos tudományág és szakma avatott képviselőjét, hatalmas munkát végeztél. Kutattunk, vizsgáltunk, stratégiákat és megoldási módszerekre tettünk javallatot. Nagy a tét és még messze van a cél. Ezért olthatatlan vággyal folytatjuk a munkát.

A folyamat most egy új állomáshoz érkezett. Zseni-Anna-Mária (nomen est ómen, beszédes név) felkérést kapott, hogy a rendszerállítás módszertanával tegye lehetővé számunkra a „mezőből" jövő információk megismerését. Kevesen látják ma még a módszerben rejlő lehetőségeket. Még kevesebben vannak, akik fel is használják ezt a nagyszerű és rendkívül hatékony rendszer-feltárást, a bölcsebb döntések meghozása érdekében. A csoport ezt is megtette.

Szívem minden szeretetével ölellek, és köszönöm Neked/Nektek ezt az élményt! Nőként, Asszonyként, Anyaként, Társként, Szakemberként, Magyarként, e Nemzet tagjaként is köszönöm. Hihetetlen, hogy ennyi szaktudás áll rendelkezésünkre, hogy ilyen mértékben lehet összefüggésében tenni egy nemes cél érdekében. Kiemelten pedig éppen ezért a témáért, ami a legcsodálatosabb dolog a Földön. Az élet születése érdekében, és megtartásáért eszközölve ki a legmagasabb rendű támogatást és összefogást. Felelősséget vállalni a nemzet jövőjéért, részeseként az alkotó folyamatnak, a munkálkodás folytatása érdekében.

XI.
FÜGGELÉK

A.) A NEMZETI LAKÁSPROGRAMHOZ

1. A befejezett lakások adatai Európában, 2015.

24. táblázat

Ország	Kiadott új lakásépítési engedélyek száma (1000)	1000 lakosra jutó lakásépítési engedélyek	Épített lakások száma (1000 lakás)	1000 főre jutó épített lakás
Ausztria	50,2	5,9	45,2	5,3
Belgium	46,5	4,1	48,1	4,3
Csehország	28,9	2,7	25,1	2,4
Dánia	18,3	3,2	14,1	2,5
Egyesült Királyság	...	...	165,0	2,5
Finnország	30,1	5,5	29,0	5,3
Franciaország	383,9	5,8	399,5	6,0
Hollandia	55,7	3,3	47,9	2,8
Írország	13,0	2,8	10,1	2,2
Lengyelország	188,8	5,0	147,8	3,9
Magyarország	**12,5**	**1,3**	**7,6**	**0,8**
Németország	264,3	3,3	230,0	2,8
Norvégia	31,1	6,0	28,1	5,4
Olaszország	77,8	1,3	85,6	1,4
Portugália	8,2	0,8	7,4	0,7
Spanyolország	36,5	0,8	45,2	1,0
Svájc	57,4	7,0	47,7	5,8
Svédország	59,8	6,1	42,1	4,3
Szlovákia	18,0	3,3	15,5	2,9

Forrás: KSH, Lakásstatisztikai évkönyv 2015.

2. Egy lakás átlagos ára régió és épülettípus szerint (2007–2016) [millió Ft]

25. táblázat

Régió, épülettípus	Használt lakások									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016. I–IV. negyedév
Közép-Magyarország										
családi ház, sorház	19,0	19,3	18,3	19,0	17,9	17,9	17,6	18,1	19,3	20,1
többlakásos	14,8	14,6	14,0	14,1	14,0	13,9	13,5	14,2	17	20,2
lakótelep	10,5	10,8	10,7	9,7	9,3	9,2	9,3	10,1	12,1	14,5
együtt	15,6	15,6	14,8	15,1	14,5	14,1	13,6	14,4	16,8	19,3
Közép-Dunántúl										
családi ház, sorház	11,1	11,1	10,2	10,6	10,5	10,2	9,7	9,9	10,5	11,2
többlakásos	8,7	8,6	7,8	7,7	7,6	7,5	7,5	7,6	8,4	9,2
lakótelep	8,1	8,4	7,2	6,8	7,1	6,2	6,0	6,6	7,6	8,4
együtt	9,6	9,8	9,2	9,3	9,0	8,8	8,5	8,7	9,3	10,1
Nyugat-Dunántúl										
családi ház, sorház	10,8	10,5	10,1	10,8	10,8	9,7	9,9	10,0	10,7	10,9
többlakásos	10,4	9,8	9,3	9,5	9,5	9,5	9,6	10,3	11,2	11,7
lakótelep	8,5	8,4	7,7	7,6	7,8	7,9	8,1	9,0	11,3	12,3
együtt	10,4	10,0	9,6	10,1	10,1	9,5	9,7	10,1	10,9	11,3
Dél-Dunántúl										
családi ház, sorház	8,6	8,1	7,4	8,1	7,6	7,2	7,3	7,6	8,1	7,7
többlakásos	9,3	9,0	8,6	8,6	8,7	8,4	8,3	7,8	8,3	8,9
lakótelep	7,6	7,8	7,8	7,4	7,1	6,8	6,5	6,6	7,2	8,0
együtt	8,7	8,3	7,8	8,2	7,9	7,5	7,4	7,5	8	8,1
Észak-Magyarország										
családi ház, sorház	7,3	6,8	5,9	6,4	6,1	5,3	5,2	5,7	5,7	5,7
többlakásos	8,1	7,8	7,5	7,0	6,9	6,9	6,4	6,4	7,1	7,4
lakótelep	6,6	6,9	6,3	5,7	5,5	5,2	4,6	4,5	5	5,5
együtt	7,3	7,0	6,3	6,4	6,1	5,6	5,3	5,6	5,9	6,1
Észak-Alföld										
családi ház, sorház	8,1	6,6	5,9	6,4	6,2	5,7	5,8	5,8	6,2	6,2
többlakásos	9,4	9,3	8,9	8,7	8,7	8,5	8,0	8,4	9,1	9,8
lakótelep	7,7	8,2	7,7	7,2	7,3	7,7	7,6	7,8	9,2	10,4
együtt	8,4	7,3	6,7	7,1	6,9	6,6	6,6	6,8	7,4	7,5

Dél-Alföld										
családi ház, sorház	7,5	6,8	5,9	6,2	6,0	5,3	5,8	6,2	6,7	6,8
többlakásos	8,7	8,9	8,5	8,2	8,2	8,1	8,0	8,0	8,7	9,6
lakótelep	7,2	7,5	6,9	6,6	6,5	6,0	5,8	5,9	6,7	7,5
együtt	7,9	7,4	6,8	7,0	6,8	6,3	6,5	6,8	7,5	7,9
Összesen	**11,5**	**10,8**	**10,1**	**10,7**	**10,2**	**9,9**	**9,7**	**10,3**	**11,6**	**12,4**
ebből:										
családi ház, sorház	11,1	10,1	9,1	10,2	9,6	9,1	9,1	9,6	10,3	10,3
többlakásos	12,6	12,2	11,6	11,7	11,4	11,3	11,0	11,6	13,4	14,9
lakótelep	7,9	8,4	7,9	7,4	7,4	7,7	7,7	8,2	9,6	11,0

Forrás: KSH, Lakáspiac, lakásár 2017.

3. Lakásállomány, 2015.

26. táblázat

Ország	Lakások száma (1000)	100 lakásra jutó népesség	Tulajdonos által lakott lakások aránya %
Ausztria	4 609	186	56,3
Belgium	5 287	213	69,7
Csehország	4 462	236	..
Dánia	3 001	189	49,8
Egyesült Királyság	28 244	230	63,2
Finnország	2 945	186	58,0
Franciaország	35 188	189	57,8
Hollandia	7 423	228	59,5
Írország	2 003	231	70,0
Lengyelország	14 232	267	78,0
Magyarország	**4 415**	**223**	**92,0**
Németország	42 870	189	45,2
Norvégia	2 916	177	80,0
Olaszország	30 606	199	76,8
Portugália	5 912	175	71,5
Spanyolország	25 540	182	79,0
Svájc	4 310	191	37,3
Svédország	5 249	186	61,7
Szlovákia	2 061	263	85,1

Forrás: KSH, Lakásstatisztikai évkönyv 2015.

4. Egy főre jutó szobák száma tulajdonosi összetétel szerint, 2014.

27. táblázat

Ország	Tulajdonosok által lakott lakások	Bérlők által lakott lakások	Összesen
Ausztria	1,7	1,3	1,6
Belgium	2,2	2,1	2,2
Bulgária	1,1	0,8	1,1
Ciprus	2,0	1,9	2,0
Csehország	1,5	1,1	1,4
Dánia	2,0	1,9	1,9
Egyesült Királyság	2,2	1,5	1,9
Észtország	1,7	1,3	1,6
Finnország	2,0	1,6	1,9
Franciaország	2,0	1,5	1,8
Görögország	1,3	1,1	1,2
Hollandia	1,8	2,1	1,9
Horvátország	1,1	0,9	1,1
Írország	2,2	1,6	2,0
Izland	1,6	1,5	1,6
Lengyelország	1,1	0,8	1,1
Lettország	1,3	1,0	1,2
Litvánia	1,5	0,9	1,4
Luxembourg	2,2	1,5	2,0
Magyarország	**1,2**	**0,9**	**1,2**
Málta	2,1	2,1	2,1
Németország	1,9	1,6	1,8
Norvégia	2,0	1,8	2,0
Olaszország	1,4	1,1	1,4
Portugália	1,7	1,4	1,7
Románia	1,0	0,7	1,0
Spanyolország	2,0	1,6	1,9
Svájc	2,1	1,7	1,9
Svédország	1,9	1,5	1,8
Szlovákia	1,2	0,8	1,1
Szlovénia	1,5	1,2	1,5

Forrás: KSH, Lakásstatisztikai évkönyv 2015.

5. Azok aránya, akik lakáskiadásai a háztartás nettó jövedelmének 40 százalékát meghaladják (jövedelmi ötödök szerint, 2014)

28. táblázat

Ország	1. ötöd	2. ötöd	3. ötöd	4. ötöd	5. ötöd	Összesen
Ausztria	28,2	3,4	1,0	0,3	0,0	6,6
Belgium	36,7	10,0	3,6	1,1	0,6	10,4
Bulgária	42,4	13,6	4,8	2,8	0,7	12,9
Ciprus	11,2	4,2	2,3	1,0	1,2	4,0
Csehország	32,9	9,8	5,7	3,0	1,2	10,5
Dánia	53,9	16,9	5,2	1,9	0,5	15,6
Egyesült Királyság	36,5	13,9	5,6	3,0	1,4	12,1
Észtország	33,0	5,2	2,2	1,0	0,1	8,3
Finnország	16,8	4,9	2,0	1,1	0,8	5,1
Franciaország	16,8	5,6	2,0	0,7	0,3	5,1
Görögország	96,4	67,0	29,1	10,1	1,1	40,7
Hollandia	39,8	15,2	10,5	6,5	5,1	15,4
Horvátország	29,5	4,9	2,3	1,1	0,5	7,5
Írország	20,9	3,3	1,9	1,0	0,3	5,5
Izland	24,9	7,1	3,7	3,0	2,2	8,1
Lengyelország	28,8	9,4	4,4	2,5	1,5	9,6
Lettország	32,9	9,5	2,5	2,4	1,2	9,6
Litvánia	26,7	7,3	1,3	0,1	0,0	7,1
Luxembourg	26,7	4,6	2,3	0,3	0,3	6,8
Magyarország	**35,2**	**14,4**	**9,4**	**3,6**	**1,4**	**12,8**
Málta	5,5	1,4	0,6	0,2	0,2	1,6
Németország	49,9	16,1	7,4	4,2	2,4	15,9
Norvégia	28,0	5,9	3,3	2,8	1,1	8,2
Olaszország	31,3	6,9	2,9	1,1	0,5	8,5
Portugália	33,1	7,0	3,2	2,2	0,4	9,2
Románia	42,9	17,0	9,0	2,5	3,0	14,9
Spanyolország	42,3	9,1	2,3	0,8	0,1	10,9
Svájc	38,5	12,1	5,4	1,9	0,6	11,7
Svédország	33,5	4,7	0,9	0,1	0,1	7,8
Szlovákia	27,8	7,8	5,7	2,8	1,1	9,0
Szlovénia	23,5	5,1	2,1	1,2	0,3	6,4

Forrás: KSH, Lakásstatisztikai évkönyv 2015.

6. Azok aránya, akiknél előfordulnak lakásminőségi problémák, 2014.

29. táblázat

Ország	Beázás, nyirkosság, rothadó ablakkeret vagy padló	A lakásban nincs fürdőszoba, sem zuhanyzó	A lakásban nincs vízöblítéses WC	A lakás túl sötét
Ausztria	10,0	0,3	1,0	5,7
Belgium	17,5	0,7	2,1	6,6
Bulgária	13,2	12,5	20,6	6,8
Ciprus	25,5	1,0	1,0	3,9
Csehország	9,2	0,3	0,7	3,8
Dánia	15,0	2,2	0,5	4,2
Egyesült Királyság	16,6	0,5	0,4	5,2
Észtország	15,9	8,2	7,2	5,8
Finnország	5,0	0,7	0,6	3,6
Franciaország	13,4	0,5	0,5	7,9
Görögország	13,7	0,7	0,5	6,6
Hollandia	15,8	0,0	0,0	4,6
Horvátország	11,7	1,9	2,0	5,5
Írország	14,5	0,3	0,1	5,7
Izland	15,9	0,1	0,0	2,6
Lengyelország	9,2	3,7	3,1	4,8
Lettország	27,5	16,2	14,7	8,9
Litvánia	18,9	12,0	12,5	6,3
Luxembourg	15,0	0,2	0,1	5,6
Magyarország	**26,9**	**4,3**	**5,3**	**9,2**
Málta	11,0	0,3	0,1	7,4
Németország	12,3	0,0	0,0	4,4
Norvégia	6,0	0,2	0,0	2,4
Olaszország	25,0	0,4	0,8	7,2
Portugália	32,8	1,3	1,0	9,7
Románia	12,7	31,7	33,3	5,8
Spanyolország	17,1	0,1	0,1	5,2
Svájc	11,3	0,2	0,2	7,2
Svédország	7,3	0,5	0,0	5,6
Szlovákia	7,0	0,7	1,3	3,2
Szlovénia	29,9	0,7	0,6	5,2

Forrás: KSH, Lakásstatisztikai évkönyv 2015.

7. A lakásállomány szerkezete Magyarországon 2001–2016.

30. táblázat

	2001	2003	2005	2011	2015	2016
Nem lakott lakások %	7,4	9,9	6,0	10,9	12,7	12,5
Tulajdonos által lakott lakás %	91,9	92,2	92,5	91,6	88,9	90,2

Forrás: KSH, A társadalmi haladás mutatószámrendszere 2018

8. Az átlagos lakásár és az éves jövedelem hányadosa néhány országban

31. táblázat

Ország	Piac típusa (év)	Lakásár/Háztartási jövedelmek
Szovjetunió	Aukció (1992)	18-750
	Állami értékesítés (1989)	2
Bulgária	Szabadpiac (1990)	11
Csehszlovákia	Szabadpiac (1991)	10-12
	Állami értékesítés (1984)	3
Magyarország	**Szabadpiac (1990)**	**7**
Lengyelország	Szövetkezeti eladás (1991)	5
	Szabadpiac (1990)	9-12
Románia	Szabadpiac (1991)	7-9
	Állami értékesítés (1984)	3
Egyesült Királyság	(1981)	3,1
	(1989)	4,7
	(1992)	3,5
Egyesült Államok	(1970)	2,0
	(1980)	2,5
	(1990)	2,1

Forrás: Renaud:1992., Mae: 1990., Bramley:1992.

9. Lakhatás és háztartási jövedelem Magyarországon 2003–2015.

32. táblázat

	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Lakhatás költségei/ Jövedelem (%)	21,7	19,4	20,2	20,3	22,2	23,8	25,2	24,3	23,4	23,4	20,7	20,3	19,9
Kölcsöntörlesztés/ Jövedelem (%)	13,9	13,8	....	.....	15,4	19,1	19,2	24,6	24,4	25,3	28,4	26,2	27,1
Lakásár/ Jövedelem	6,9	5	4,6	4,6	4,5	4,2	4,2	4,2	4,3	4,1	4	3,7	4,3

Forrás: KSH, A társadalmi haladás mutatószámrendszere 2018.

10. Lakásár és háztartási jövedelem arány Magyarországon 2010–14.

33. táblázat

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Használt lakások	4,7	4,3	4,1	3,9	4,1	4,4	4,6
Új építésű lakások	7,2	6,6	6,6	6,4	6,7	6,9	7,3

Forrás: KSH, STADAT, Jövedelmi viszonyok, életkörülmények, 2018.
KSH, Lakáspiac, lakásár, 2018.

11. A Házat-Hazát Alapítvány

Lőrincz Kálmán

136. kép
Lőrincz Kálmán és
Lőrinczné Máthé Gizella

A program vonzó a családalapítás előtt/alatt álló fiatalok számára, mert saját tulajdont kapnak a kezükbe.

Fő tevékenység ötszáz óra kalákában végzett munka vállalása előre ledolgozva mások házán, illetve az önkormányzatoknál telekért. A HHA is regisztrált az Emberi Erőforrások Minisztériumánál, így fogad érettségi előtt álló fiatalokat az előírt 50 óra közösségi munka végzésére. Az ötszáz óra kalákamunka elvégzése után „Családkiválasztó Tanács" dönt arról, kinek a háza épüljön fel.

A program további lehetőséget ad a gyermekek születésétől függően egyre nagyobb alapterületű otthon átvételére, a továbblépésre, így is támogatva mind a fészekrakást, mind a további gyermekek vállalását.

Főbb egyéni és társadalmi hasznosság:

– Rászoruló pályakezdő fiatalok gyermekváró otthonhoz jutnak.
– Demográfiai mutatók javulnak.
– Fiatal szakemberek visszahívásával javul a vidék korösszetétele és a települések fenntartható fejlődés irányába mozdulhatnak el.
– Remény a fiatal korosztály otthonteremtési gondjainak megoldására, ami javíthat a fiatalok jövőképén.

A felépítendő, felújítandó otthonok 20–30 km-es körzetében az alapítvány segíthet – az önkormányzatokkal szoros együttműködésben – munkahely felkutatásával a fiatalok elhelyezkedési gondjain, ezáltal a társadalom munkanélküliség-mutatójának javulásában. Alapítványunk tehát igyekszik hozzájárulni a vidék szakember- és értelmiség-struktúrájának visszaállításához, a munkanélküliség csökkentéséhez is. A program segít megalapozottan hazahívni a fiatalokat külföldről.

Finanszírozás

A HHA bármilyen támogatása nem egyszer, hanem többször hasznosul, mind a fiatalok, mind a kormányzat számára, mivel az alapítványi forrás-támogatást, azaz az építkezéshez megelőlegezett forrást vissza kell fizetnie a fiatalnak havi törlesztés formájában, tehát nem adomány a támogatás. Így azon túl, hogy jobban megbecsüli a fiatal a kapott segítséget, a visszatérülő összegből újra és újra építkezni tud az alapítvány, újra forrás képződik az otthonteremtéshez, újhoz és felújítotthoz is egyaránt.

A megelőlegezett eszközök 20 év alatt kerülnek vissza – havi törlesztések formájában – az alapítványhoz és újabb gyermekváró otthonok felépítését szolgálják. Részben pedig adó formájában újra és újra visszafolynak a költségvetésbe. A támogatott korosztályt tekintve 40-ről 45 éves korra kiterjesztendő a gyermekekkel kapcsolatos szociális támogatás kiemelten ilyen cél(ok)ra.

A lakás várományosoknak önerővel is kell rendelkezniük (meghatározott összegű készpénz, szociál-politikai kedvezmény – CSOK –, munkahelyi és/vagy önkormányzati támogatás, családi hozzájárulás). Az alapítvány által megelőlegezett – önerőn felüli – építési költség összegét kamat nem terheli, csupán egyszeri kezelési költség és a mindenkori infláció átlagos mértéke. A felépített otthonokat jelzálog terheli az Alapítvány javára a tartozás erejéig, ill. annak visszafizetéséig, az esetleges nyerészkedés megelőzése céljából.

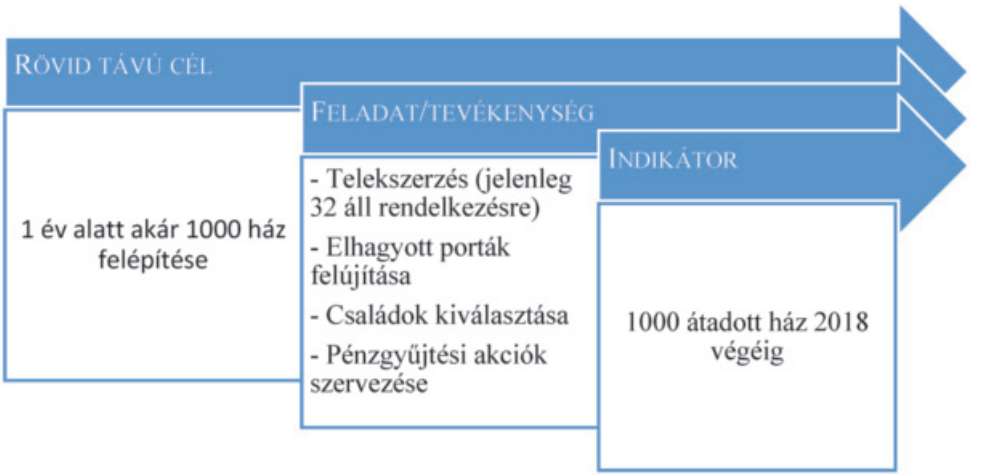
Az otthonteremtés – miközben állami feladatot látunk el – az építőipar- és építőanyag-ipar lendítésén

keresztül hozzájárul a gazdasági fejlődéshez.

Az energiatakarékos A+ házak építésével, felújításával a környezetkímélésen túl, a beköltöző családok rezsiköltségei is jelentősen csökkennek.

Az alapítvány a közösségteremtő kalákamunka alkalmazásával az emberi kapcsolatok megváltoztatásához is hozzájárul. Példát mutat az aluról jövő civil kezdeményezések erejéről és annak társadalmi támogatottságáról, hasznosságáról.

19. ábra
Célok, feladatok, tevékenységek, útjelzők, indikátorok

Célok, feladatok, tevékenységek, útjelzők, indikátorok

A szükséges intézményrendszer

A Házat-Hazát Alapítvány rendelkezik a lebonyolításhoz szükséges folyamatok definiálásával és a végrehajtás tapasztalatával. Főbb tevékenységei: szakértői javaslat, végrehajtás és igazgatás, megvalósítás.

Egyik fő cél a kihalófélben lévő települések fiatal családokkal való benépesítése. Az épületek tervezésénél messzemenően alkalmazkodik a helyi rendezési tervhez és építészeti hagyományokhoz, miközben a hagyományos technológiák mellett alkalmazza a gyorsépítési módokat is. A kivitelezésnél alapvetően magyar gyártók termékeit és technológiáit használja fel.

Sikeres példák

Az elmúlt években már negyvennégy működő otthon átadásra került hiba nélkül, és tapasztalható a növekvő gyermekvállalási kedv is. Sikeres, működő programok pl.: Abda, Adony, Alsómocsolád, Bátaszék, Cegléd, Erdőkürt, Gödöllő, Kistarcsa, Martonvásár, Verőce.

12. A bácsalmási modell

dr. Szoboszlai Attila

137. kép
dr. Szoboszlai Attila

Bácsalmás kisváros a Felső-Bácska természetes központja, járási székhely. 100 évvel ezelőtt 16.000 lakossal, jelenleg kb. 6.900 lakossal és 3284 lakással rendelkező, népességében elöregedő, periférián lévő városka. Németh Balázs polgármester tájékoztatása szerint az alábbi intézkedések történtek a népességmegtartás érdekében az elmúlt évben:

20 fő vásárolt üresen álló lakást Bácsalmáson! Ennyivel kevesebb pusztulásra ítélt ház van a városban fél év alatt, ami a rendelkezésre álló lakások, házak több mint fél %-a! A lakásvásárlásokat lakásonként 400.000 Ft-tal támogatja a város, ha a munkahely is ad 100.000 Ft-ot. Feltétel az, hogy állandó munkahelye legyen annak, aki támogatást kér. A városban 5 millió Ft-ért már nagyon jó állapotú házak, illetve lakások vásárolhatók.

Lajstromba vették az összedőlt házakat. Kiderült, hogy a listába vett 35 romból – ami több mint a település lakásállományának 1%-a – 10 végrehajtás alatt lévő ingatlan. A végrehajtókat kérték, hogy hirdessék meg és az önkormányzat is indul az árveréseken. Az így megvásárolt romokat elbontják és üres telekként áruba bocsátják. A bontási munkákon munkahelyet tudnak biztosítani a közmunkásoknak, így újra hasznosítható telkekhez tudnak jutni, melyek így újra beépíthetővé válnak.

250.000 Ft vissza nem térítendő támogatást adnak azoknak, akik igénylik, és vállalnak saját személyes hozzájárulást ahhoz, hogy felújítsák a házaikat.

A város műszaki felmérést végez, mielőtt megítéli a támogatást, előír bizonyos feltételeket, melyeket előzetesen a tulajdonosnak magának kell elvégeznie. Ez az előfeltétele a támogatásnak. Ez lehet az, hogy rendbe teszi a ház körüli területet és felássa, majd beveti a kertet. (Ne halat adj, hanem tanítsd meg halászni…)

A 250.000 Ft-ot nem adják oda, hanem elvégeztetik a jogosnak ítélt munkákat helyi vállalkozókkal, bizonyos munkákat az önkormányzat által alapított foglalkoztatóval végeztetnek el.

A közmunka programokban nagyon jól szerepelt a város, hiszen már kétszer lettek országosan elsők. Az emberek bizonyos részét sajnos nem tudják munkába fogni ennek ellenére sem. Ez azt mutatja, hogy potenciálisan van munkaerő tartalék, akiket nem lehet hadra fogni. Jelenleg is 160 közfoglalkoztatottjuk van, akiből nagyon keveset tudnak bevonni más munkákba, vagy vállalkozóvá tenni.

Ha az állam támogatná az önkormányzati lakások, házak körének bővülését az üresen álló lakások felvásárlásával, és az állam adna 50 %-ot, a város adná a másik 50%-ot, jelentősen nőhetne az önkormányzati lakásállományuk.

Azért, hogy elkerüljék a fenntartásból eredő későbbi jelentős költségeket, a lakásokat, házakat nem bérbe adnák, hanem a bérleti díjjal megegyező összegű részletért eladnák, hogy a benne lakók érdekeltek legyenek az állapotok megőrzésében, javításában. Feltételük az, hogy dolgozzon, aki ilyen ingatlant kap.

Most gondolkoznak azon, hogyan tudnának szervezett módon kalákában felújítani házakat.

Mivel a felismerések jelen vannak a társadalomban, és ezt elszigetelt példák, valamint a legutóbbi összejövetelünk hozzászólásai is mutatták, nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy reális célkitűzés lehet ennek a kérdéskörnek a társadalmasítása és a közigazgatással, politikával való elfogadtatása.

B.)
AZ ALKOTÁSI FOLYAMAT FEJEZETHEZ

Az alkotási folyamathoz kidolgozott eszközöket két okból viszonylag részletesen dokumentáljuk. Egyrészt azért, hogy átláthatóvá tegyük annak titkait, hogyan lehetséges ilyen sok embert, önkéntes alapon, ilyen hosszú időn keresztül összefogni, és közös gondolkozásra, mi több munkára bírni. Másrészt azért, hogy módszertani útmutatóként fel tudják használni a mások is, hiszen ahhoz, hogy minden önkormányzat rendelkezzen saját népesedési programmal, komoly szakértői munkára van szükség.

13. Fohász

Édes Istenem, ismét összegyűltünk itt a Te nevedben. Kérlek, nyisd meg elménket önmagunk és egymás felé,

– hogy a szentlélek sugalmazása által megtaláljuk magunkban, érzéseinkben, gondolatainkban azokat az emlékeket, amelyek Hozzád, a Te tervedhez közelebb visznek bennünket,
– hogy megtaláljuk az egymáshoz való szeretetteljes kapcsolódás útjait,
– hogy felfedezhessük egymásban a Te arcod,
– hogy észlelni tudjuk a mások szemében a Te üzeneteid, és támogatni tudjuk kibontakozását!

Add meg a kegyelmet ahhoz, hogy ne saját érdekeinket akarjuk érvényesíteni, hanem közösségünk javára beszéljünk és cselekedjünk!

Adj nekünk hitet és meggyőződést, hogy egymást támogatva megtaláljuk a kősziklát, amelyre építhetjük gyermekeink és unokáink a jövőjét!

Add meg családjainknak a lelki megújulás élményét. Engedd, hogy észre vegyük üzeneteid, rátaláljunk a járható utakra!

Tegyél minket a Te terved eszközévé, hogy szándékod szerint gazdag és virágzó országot adhassunk át gyermekeinknek!

Add meg vezetőinknek a bölcsességet, hogy képesekké váljanak velünk együtt a Te utad választására, és teljes összefogásban és egységben alázattal szolgálják népünk boldogulását!

20–21–22. ábra
A belső figyelem, az egymásra hangolás, a nézőpontváltás, és a csapatépítés gyakorlatai

A csapatmunka belső feltételeinek fejlesztése

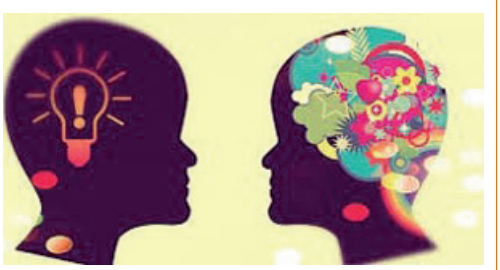
– Idézz föl egy helyzetet, amikor másokkal együtt voltál, és átélted flow érzést, része lehettél egy egésznek.
– Ki volt ott, mi történt?
– Mi volt a szereped?
– Mivel segítetted a folyamatot?
– Miért sikerült jól?
– Hogy érintett meg a Szent Szellem?

A gyermeki ÉN felébresztése

– Emlékezz vissza a legkisebb korodra
– Hol vagy? Mit csinálsz? Kik vesznek körül?
– Minek örülsz, mit szeretsz? Mi esik jól?
– Mitől vagy boldog?

Szinergia gyűjtés

1. Mik voltak gyermekkorban a legnagyobb felfedezéseid?
   – Hogy kapcsolódott ez másokhoz?
2. Felnőttként milyen felfedezéseid voltak?
   – Testhelyzet, kép, hang, érzés
   – Hogy kapcsolódott ez másokhoz?

15. Munkalap amelynek nyomán az első tanulmányok elkészültek

34. táblázat

Szekció: …….. Munkalap, projekt téma: ……..……
Téma gazda: ……..…….. Szakértők: ……

Cél a 35-45 év közötti korosztály ösztönzése, támogatása a családalapításban és gyermekvállalásban	
1. **Helyzetértékelés**, összefüggések	
Erősségek	*Lehetőségek*
Hibák, gyengeségek	*Veszélyek, elkerülendő csapdák*
2. **A koncepció leírása.** Vonzó jövőkép, ideális élethelyzet, amely támogathatja az elköteleződést és a gyermekáldást	
3. **A célcsoportok meghatározása,** akit befolyásolni szeretnénk (kormány, önkormányzatok, vállalatok, egyházak, civilek, családok)	
a) Célok, célindikátorok meghatározása, célcsoport szerint	
4. **Stratégiai szakaszok,** célcsoport szerint	
a) Feladatok, tevékenységek, célcsoport szerint	
b) Megvalósítás indikátorok, célcsoport szerint	

5. **Módszerek,** megoldások, célcsoport szerint pl: Nemzeti konzultáció, műhelymunka, Törvény, juttatás, szervezés, pályázat, felhívás, mentorálás, tréning, ösztönzők, ötlettár, reklám, újságcikk, hálózatfejlesztés, szervezetépítés, tévé, rádió, folyóirat, napilap, felnőttképzés, tanfolyam, népfőiskola, családgondozás, stb.
a) A szükséges **intézményrendszer**, célcsoport szerint (hatalmi-irányítási, szervezeti, szakigazgatási, továbbképzési szempontok, szabályozó rendszerek) szakértői javaslat, társadalmi konszenzus, döntés, végrehajtás igazgatás, megvalósítás
b) Településszerkezeti szempontok, célcsoport szerint
6. **Monitoring, értékelés,** a folyamatkövetés eszközrendszere, célcsoport szerint
7. **Marketing**, kommunikáció, célcsoport szerint
8. **Kockázatok**, ellenérvek, célcsoport szerint
9. Sikeres példák, egyéb

16. Felkérés moderátoroknak

Tisztelt …….!

dr. Benda Józseffel való előzetes megbeszélés alapján szeretnénk felkérni Önt „A család- és gyermekbarát társadalomért" c. tavaszi szakmai programsorozat keretében, **„Élhető terek, életmódok, közösségek"** műhely …….. szekciójában a moderátor szerepének betöltésére.

Időpontja: 2016. május 19.

Kérjük, hogy a műhelymunka sikerességének érdekében, a teljes programon vegyen részt (8.30-17.00)

További részleteket a melléklet tartalmazza, illetve megbeszélésre kerül a személyes találkozók alkalmával.

Szeretnénk egyben kérni hogy kollégái, munkatársai körében népszerűsítse a programot, hogy minél szélesebb körben alakulhasson ki a szakmai konszenzus nemzetünk fennmaradásának ebben a fontos kérdésében. A meghívni kívánt szakértők számára mellékelünk egy sablon levelet, és kérjük mielőbb küldje meg számukra. Együttműködésére számítva, tisztelettel:

Prof. dr. Mészáros József,
a Brankovics István Alapítvány elnöke

Budapest, 2016. május 2.

Melléklet

Szakértői műhely a család- és gyermekbarát társadalomért

„Mindenki tudja, hogy bizonyos dolgokat nem lehet megvalósítani, mígnem jön valaki, aki erről nem tud, és megvalósítja."
(Einstein)

A magyarság sok válsághelyzetet képes volt eddig kezelni, de most egy olyan helyzet előtt állunk, amely mindezidáig példátlan: a magyar kultúra és államiság fennmaradása van veszélyben.

Az utóbbi évek eredményei, gazdaság sikerei és beruházásai elegendő gyermek és alkotóképes munkaerő nélkül szertefoszlanak. A legújabb kutatások és előrejelzések szerint a születések számának jelentős emelkedése nélkül, már a közeljövőben meg kell kezdeni a társadalmi infrastruktúra, (az oktatási rendszer, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, a szociális háló, az államigazgatási apparátus, stb.) leépítését, ami beláthatatlan belső társadalmi konfliktussorozatot idézhet elő.

A demográfiai helyzet megoldása nem tűr halasztást. Ez azért is elodázhatatlan, mert az utolsó nagy létszámú korosztály, amely még képes lehet a trend megfordítására, 38-41 éves. Ők a következő 1-2 évben kilépnek a szülőkorból és a helyzet kezelhetetlenné, a leépülés visszavonhatatlanná válik. Munkánk első szakaszában ezt a korcsoportot szeretnénk támogatni. Társadalmunk és kultúránk megőrzéséhez, a népesség újratermeléséhez évi 150.000 gyermek születése kívánatos a jelenleg várható 90.000 helyett. Ezt akkor tudjuk

megközelíteni, ha évente, az előző évhez képest, 15.000-rel megemeljük a születésszámot.

Meggyőződésünk szerint **az eddigi megoldási kísérletek azért nem vezettek eredményre,** mert a népesedési krízis egyik meghatározó oka, a gyermekkori szocializáció folyamata és ennek transzgenerációs átörökítése eddig nem került feltárásra. Ezért különösen fontos, hogy a döntések és a beavatkozások interdiszciplináris kutatásokra, valós adatokra és szektorközi párbeszédre épüljenek, hosszú távon működőképesek és fenntarthatók legyenek, mert csak ez biztosíthatja a nélkülözhetetlen eredményességet.

***

A ***nyitó konferenciát*** március 9-én tartottuk. **A műhelymunka sorozat** célja, hogy a legújabb kutatásokkal föltárt komplex meghatározók alapján, **a legkorszerűbb csoportos alkotó technikákat fölhasználva,** az érintett szervezetek és szakértők bevonásával megtaláljuk a – mégoly összetett – társadalmi beavatkozások lehetőségeit.

Az egyes tudományterületek, téma/probléma csoportok, életszakaszok, illetve életterületek fókuszált vizsgálatával szeretnénk olyan javaslatcsomagot letenni a különböző szintű döntéshozók asztalára, amelyek eddig nem kerültek a népesedéspolitika látókörébe, és megalapozhatják a gyors és sikeres beavatkozások lehetőségét. (Kormány, önkormányzatok, vállalatok, közösségek, egyházak, családok).

Az első műhelyen az életszakaszokhoz illeszkedő szocializációs folyamatokra készültek ajánlások. (témacsoport vezető: Várfalvi Mariann); A második az **élhető terekről, életmódokról, közösségekről szól** (témacsoport vezető: Ugrin Emese); a **harmadik a gazdaság és a média szerepéről. A záró konferencia** célja a szerteágazó részterületek integrációja és a szinergiák feltárása lesz.

Várható időpontok: 2018. május 19, 26, június 16.
Résztvevők: az egyes szakterületeken dolgozó, kiemelkedő felkészültségű meghívott szakértők.
Kérjük Önt is, hogy kollégáit hívja el a programra, hogy minél szélesebb szakértői bázison tudjuk ajánlásainkat kidolgozni.

A rendkívüli helyzetben rendkívüli módszertannal dolgozunk.

A sikeres együttműködés érdekében a folyamatot egy személyes elmélyüléssel, a bizalmi légkör kialakításával, a csoportos alkotó erők felszabadításával kezdjük, amit a kihívások felvázolása, majd az egyes szekciókon belül, a részterület jelenlegi helyzetének bemutatása követ. Ezután, az Ön segítségével, 3-5 fős szakértői csoportokban kerül sor az egyes résztémák strukturált feldolgozására.

A workshopok a legkorszerűbb moderációs technikákkal fogják támogatni a kollektív intelligencia csatornáinak megnyitását. (co-creating). Interakcióra, a közös bölcsesség megtalálására van szükség. Mindenki résztvevő, előadó és döntéshozó lesz, egymást követő, strukturált rendben. Nem csak a verbális kommunikációt támogatjuk, hanem a két agyfélteke összehangolt működését.

A folyamatban elismert szakemberek, kutatók, egyetemi tanárok, tudósok fognak részt venni, és a szaktudás mellett nagy **szerepet kap az alázat, az önkontroll, egymás meghallgatása, és támogatása, az önkorlátozás. Egy olyan konstruktív életteret építünk föl, amely megsokszorozhatja az egyéni erőfeszítések hatását.**
A moderátor szerepe

A moderátor kulcsszerepet játszik az egyes szekciók munkájának eredményességében. Az a feladata, hogy – figyelve a résztvevőkre és a csoportdinamikára, szem előtt tartva az eredmény kritériumokat – összehangolja a különböző hátterű szakértők munkáját és hozzájáruljon az ajánlások strukturált elkészítéséhez.

Az alkalmazott módszertan lépései:

1. Az érkezők 5 színű kártya segítségével 5 csoportban foglalnak helyet.
2. A műhelymunka első szakaszában egy személyes belső fókusz kialakításával, és a résztvevők (a csoportokon belüli) egymásra való odafigyelésének kezdeményezésével megteremtjük a csoportmunka alapfeltételeit. (Az első szakasz a teljes résztvevői körrel együtt történik, moderátor BJ.)
3. Az első előadás után 5 szekcióban dolgozunk tovább. Ekkor Ön, a moderátor veszi át a vezetést. A folyamat ismertetése után a téma felkért előadója exponálja az adott témában fontos ismereteket (20 percben).
4. Ezt követően az Ön segítségével a résztvevők értelmezik az elhangzottakat, majd a munkalapok segítségével, egy minta elemzés készül.
5. A következő szakaszban a szakértők és a kiscsoportok, saját kiválasztott témakörükre fókuszálva, a munkalapok segítségével feldolgozzák a kiválasztott témákat.
6. Az eredményeket bemutatják a szekciókban, majd a kiválasztott témát a teljes csoport előtt.

A szakértői munkához étkezést, kávét, üdítőt tudunk biztosítani.

17. Folyamatleírás

Eredmény kritériumok

a konferencia és műhelymunka sorozathoz

Az egyes műhelymunkák végére, illetve utána elkészítendő anyagok

1. Szekciónként és témák szerint szakértői ajánlások, fontossági sorrendben
   a. Flip chart összefoglaló oldal (a műhelymunkán készül el)
   b. **Szakértői intézkedési javaslatok, amelyek direkt és indirekt eszközökkel segíthetik a *35-45 éves korosztály* családbővülését és gyermekvállalását** (utána készül el, 1-1 oldal).
   c. Szakterületenként, tudomány területenként egy-másfél oldalas elemzés, amely bemutatja az intézkedéscsomag tudományos hátterét és ágazatközi összefüggéseit.
2. Az új uniós pályázatokhoz való esetleges illeszkedés feltárása.
3. Az ajánlások megvalósítását követő monitorozási, utánkövetési módszerek és eljárások.
4. Interdiszciplináris összefoglaló jelentés (50-60 oldal), a hivatkozott szakirodalommal alátámasztva.

A Műhelymunka előadó szerepe, feladata

A műhelymunkák kifejezett célja, hogy az eddigi sikertelen próbálkozásokat számba véve olyan megoldási javaslatok fogalmazódjanak meg, amelyek mérhető módon képesek a trend megváltoztatására és hosszú távú fenntartására. Ezért az előadásnak kizárólag szakmai szempontokat kell tartalmaznia, függetlenül a fennálló jogszabályoktól és szokásoktól.

Az előadókat arra szeretnénk fölkérni, hogy *30 percben mutassák be a terület aktuális helyzetét* (problémafelvetés, helyzetértékelés, a hasonló kezdeményezések értékelése, jövőkép), reflektálva

- „A szakadék szélén” c. könyv vonatkozó fejezeteire
- A könyv alapján készült „Cselekvési terv”-re
- más frissebb kutatásokra
- a lélekszám növekedéséhez szükségeges ideális jövőképre
- az elmúlt időszak uniós fejlesztési projektjeinek várható hatására
- a tervezés alatt álló projektek főbb céljaira,

hogy az előadást követő szakértői megbeszélések egy aktuális és széles körű információs anyagra és adatbázisra tudjanak támaszkodni.

Az előadásokat követően strukturált megbeszélés folyamatot tartunk.

A műhelymunkák célja az egyes szakterületeken fölhalmozott tudás cselekvési tervvé konvertálása.

Az előadóktól azt kérjük, hogy a műhelymunka megbeszélések eredményeinek szövegszerű feldolgozását (az eredménycélok alapján), lehetőségük szerint támogassák a műhelymunka utáni napokban.

Az előadások vázlatát szeretnénk wordben és ppt-ben vagy prezi.com –ban előzetesen elkérni.

A Műhelymunka moderátor szerepe

A műhelymunka moderátor kulcsszerepet játszik az egyes szekciók munkájának eredményességében. Az a feladata, hogy együttműködve az előadóval, figyelve a résztvevőkre és a csoportdinamikára, szem előtt tartva az eredmény kritériumokat, összehangolja a különböző hátterű szakértők munkáját és hozzá járuljon a sikeres megoldásokhoz.

Az alkalmazott módszertan lépései:

1. A műhelymunka első szakaszában egy személyes belső fókusz kialakításával és a résztvevők egymásra való odafigyelésének kialakításával megteremtjük a csoportmunka alapfeltételeit. (Az első szakasz a teljes résztvevői körrel együtt történik, moderátor BJ.
2. A szekciók szétválása után 5-6 altéma csoport alakul ki, 4-6 fő részvételével. A kiscsoportok maximális létszáma 6 fő.
3. A téma szakértő előadója exponálja az adott témát (30 percben) felfrissítve a jelen lévők ismereteit.
4. A moderátor irányításával a kiscsoportok megbeszélik, pontosítják az elhangzottakat, figyelembe véve a célokat.
5. A következő folyamatban a kiscsoportok a saját témakörükre figyelve külön-külön menjenek végig az alábbi szakaszokon, az előzetesen kiadott munkalapok segítségével:
   - Jövőkép, célok, az ideális élethelyzet, amely a 35-45 éves korosztály számára megtámogathatja az elköteleződést és a gyermekvállalást (kollázs, brain storming, mind map)
   - A legfontosabb tényezők rangsorolása (pontozás, priorizálás)
   - Célindikátorok meghatározása (stratégia)
   - Feladatok, beavatkozás
   - Módszerek, megoldások (pl: Nemzeti konzultáció, műhelymunka, törvény, juttatás, szervezés, pályázat, felhívás, mentorálás, tréning, jutalom, bonus-malus, ötlettár, reklám, újságcikk, hálózatfejlesztés, szervezetépítés, tévé, rádió, folyóirat, napilap, felnőttképzés, tanfolyam, népfőiskola, családgondozás, stb.)
   - Kockázatok, potenciális ellenérvek, (SWOT)
   - Társadalmi marketing, kommunikáció
   - Sikeres példák, jó gyakorlatok
6. Az összeállított flippchart vázlatot a szekció prezentálja a nagycsoport előtt
7. Segít a hozzászólások begyűjtésében és az eredmények kiegészítésében.

A Műhelymunka sorozat után szerkesztő bizottságokban elkészül:

1. Szakterületenként egy összegzés, az ezekhez tartozó rövid indoklással, amely bemutatja az intézkedéscsomag tudományos hátterét és ágazatközi összefüggéseit. (Összesen 15-20 oldal)
   - Interdiszciplináris összefoglaló jelentés (50-60 oldal), a hivatkozott szakirodalommal alátámasztva
   - A téma térbe és társadalmi folyamatokba ágyazása: a jövőkép, a cél szakaszolása és annak vizsgálata, hogy milyen módon lehetséges eljuttatni a célcsoporthoz (településszerkezeti, hatalmi-irányítási, szervezeti, szakigazgatási, továbbképzési, pénzügyi szempontok, szabályozó rendszerek)
   - A monitoring, értékelés szempontjai, eszközrendszere
   - Megvalósítás, indikátorok (operatív)
2. Szakigazgatási ágazatonként *vezetői ajánlás csomag,* amely direkt és indirekt eszközökkel segítheti a 35-45 éves korosztály családalapítását, bővülését és gyermekvállalását. (Ez a korábban elkészült anyag igazgatási és pénzügyi szempontú átdolgozását igényli!)
   - Az új uniós pályázatokhoz való illeszkedés beazonosítása.
   - Az ajánlások megvalósítását követő monitorozási, utánkövetési módszerek és eljárások megvalósítási útja.

A záró konferencia előadások javasolt vázlata

A konferencia és műhelymunka sorozat célja, hogy a népességfogyás megállításához és a kedvező demográfiai trend megalapozásához összegyűjtsük az eddig feltáratlan interdiszciplináris szakmai háttérinformációkat, megtaláljuk a legfontosabb okokat, összefüggéseket, a lehetséges kezelési módokat, és ajánlásokat tegyünk a kormányzati szakpolitikák számára. Az egyes előadások célja, hogy 15-20 percben

- bemutassa az adott szakterület kritikus tényezőit,
- felvázoljon egy olyan jövőképet, amely konzekvensen támogatja a családokat és a gyermekvállalást,
- számba veszi az eddig megtett lépéseket
- javaslatokat tesz a további szükséges teendőkre

A konferencia moderátor szerepe

Köszönti a résztvevőket és az előadókat. Az előadók számára biztosítja a 15+5 perces előadás és kérdések, hozzászólások idejét. A szekció időtartalmára ügyel. A párhuzamos szekciók előadásainak legfontosabb üzeneteiről jegyzetel, és az összegzésben pár perc perben összefoglal.

A nyitó konferencia végén

- Előadásonként egy ppt vagy prezi, amely áttekinti a szakterület helyzetét és ajánlásokat tartalmaz a 35-45 éves korosztály családalapítására és gyermekvállalására.
- Előadásonként egy-két oldal összefoglaló word file-ban.

18. Az első három workshop tematikája, előadói és moderátorai

35. táblázat

Témakör: Életkorok, -szakaszok, szocializáció			
	Téma csoportok	**Előadó**	**Moderátor**
1.	Család-környezeti feltételek, főállású anyaság	dr. Farkas Péter	Kükedi Zsolt
2.	A család, mint szeretetközösség, hagyományőrzés	Varga Csaba, Dr. Wernigg Róbert	Narancsik Ágnes
3.	Az emberi élet kezdete	Szy Ildikó	dr. Léder László
4.	A csecsemő és kisgyermek gondozás és nevelés körülményei	Székely András	Solymosy József Bonifác
5.	Család- és gyermekbarát felsőoktatás	dr. Berényi András	Joó Lajos
Témakör: Közösségek, élhető terek, életmód			
1.	Párválasztás, családalapítás	Kristóf Róbert	Várfalvi Marianna
2.	Család- és gyermekbarát lakhatás, közterek, közlekedés	Balogh Gábor	Tar Katalin
3.	Családbarát önkormányzatok település szerkezet	dr. Szarvák Tibor	Kükedi Zsolt
4.	Közösségfejlesztés, közösségi művelődés, sport	Monostori Éva	Babos Éva
5.	Egyházak és civil szervezetek család-, és közösségvédelmi szerepe	Fülep Dániel	Gerber Zsuzsa
Témakör: Gazdaság, média			
1.	Család- és gyermekbarát értékrend gazdaság, munkahely ösztönzési rendszer	Pr. dr. Árva László, Pálfalvi Milán	Tar Katalin
2.	Nyugdíjrendszer és gyermekvállalás	dr. Szegő Szilvia	Szarvas Zoltán
3.	Alternatív gazdaság önellátás, családi vállalkozás	Deák Bárdos András	Menyhárt Kata
4.	Társadalmi kommunikáció, a médiumok család- és gyermekbarát működése	dr. Koncz Gábor	Morvai Zsuzsa

19. Köszönő levél a résztvevőknek

Kedves …….

Köszönjük, hogy felkészültél, előadásoddal orientáltad a részt vevők gondolkodását a szakterületen, és ennek köszönhetően megindulhatott a közös alkotás.

A műhelymunkában 65-en vettünk részt összesen, szekciónként: 1: 13 fő, 2: 17 fő, 3: 17 fő, 4: 12 fő, 5: 6 fő. A 65 jelenlévőből 37-en töltötték ki az **elégedettségi kérdőívet**.

Az ötfokozatú skálán (egyáltalán, nem nagyon, kicsit, nagyon, rendkívül) az összes visszajelzés átlaga azt mutatja, hogy **a résztvevők nagyon elégedettek voltak**. A körülmények között a **helyszín** volt a legsikeresebb (5 fokú skálává alakítva 4,43-as értéket kapunk), hasonló a tájékoztatáshoz (4,19) és az étkezés a legkevésbé (3,68).

A programra adott visszajelzések is 4 fölött voltak. Javaslat született az előadások szerepének pontosítására, a témafeldolgozás és a javaslatok bemutatására szánt idő növelésére, amit köszönettel veszünk.

Fő célunk az volt, hogy kialakítsuk a munkacsoportokat, és elkezdjük az egyes témák rendszerszerezett feldolgozását. Az elkezdett témák, a rendelkezésünkre álló információk szerint:

1. **Szekció: A család társadalmi környezete**
   a. Főállású anyaság
   b. Adókedvezmények
   c. Nagyszülő program
2. **Szekció: Szeretetcsalád, hagyományok**
   a. A fiatalok hazacsábítása
   b. Férfiak lelki egészsége, hogy több gyermekre vágyakozzanak
   a. A kislétszámú iskolák megszüntetése vidéken
   b. Gondoskodó közösségek, szeretetközösség hálózat
3. **Szekció: Az élet kezdete**
   a. A meddőség megoldási lehetőségei
   b. Magzatvédelem, abortusz
   c. Várandósság, szülés, születés optimális körülményei
4. **Szekció: Kisgyermekkor**
   a. Igény családi minta (anya, apa, nagyszülők)
   b. Tudás, ismeret
   c. Iskola-minta
   d. Média
   e. Szolgáltatások, kedvezmények
   f. Lelki egészség
   g. Szülés körülményei
   h. Tudás, képesség, készség
   i. Kiszámítható jövő
5. **Szekció: Egyetemisták, főiskolás**ok
   a. Kismama-Kispapa Mentor Program a felsőoktatásban tanuló és dolgozó pároknak

Nagyon örülünk, hogy ilyen sok téma feldolgozása elkezdődött. Csak akkor lehetünk eredményesek, ha még a nyár előtt, a másik két témacsoporttal együtt, be is tudjuk fejezni. Hogyan szervezzük ezt meg?

1. **Számba vesszük** a feldolgozás alatt álló témákat (újakat is lehet indítani), és azokat, amelyek fontosak ugyan, de csak később kerülnek kidolgozásra.
2. **Beazonosítjuk az egyes témák** gazdáit (Fontos volna, hogy minden témának legyen szerkesztője, gazdája, akivel végig tudjuk vinni a folyamatot, és mögötte természetesen egy támogató csapat).
3. **A témagazdákat** megkérjük, hogy **április 30-ig készítsék** el a témalapokat, és küldjék el.
4. Felkérünk egy szerkesztő bizottságot.
5. Megkezdjük az áttekintést, szerkesztést.

Mivel ez egy hatalmas munka, és csak önkéntesekre számíthatunk, örömmel vennénk a további segítségedet, közreműködésedet is a folyamatban. Ahhoz, hogy kapcsolatot tudjunk tartani, nélkülözhetetlen az elérhetőségek kölcsönös megadása. Ennek – adatvédelmi okokból – az következő módjait javasoljuk:

1. Aki részt akar venni a programban, csatlakozzon a **„Népességünk gyarapodása”** c. Facebook csoporthoz, ahol megoszthatjuk egymással a témában történt előre haladást. Ez azért jó lehetőség, mert kényelmesen követhető minden aktivitás, és persze egyszerű kilépni, vagy bárkit meghívni a csatlakozásra. *Csak be kell jelentkezni az oldalra, és rákeresni a csoportra, majd jelentkezni.* Ezen keresztül konkrét személyeket is meg lehet találni név vagy fénykép alapján.

2. **Elindítunk egy Google levelező listát,** ahová fölveszünk mindenkit, aki jelen volt a műhelymunkán. Erről is könnyű leiratkozni, ha valaki nem szeretne innen levelet kapni, sőt ha 2 napon belül nekünk jelzi, akkor föl sem vesszük a listára.

   Ez a lista akkor aktiválódik, ha valaki személyesen jóváhagyja, elfogadja a felkérést. Itt egyszerre lehet mindenkinek levelet küldeni. Arra kérjük itt a résztvevőket, hogy csak a közös céllal kapcsolatos információkat tegye itt közzé.

Mégegyszer köszönjük a támogatásod, és örömmel vennénk, ha továbbiakban is segíteni tudnád közös munkánkat. Lehetőségek: a témacsoportok összefogása, egyes témák kidolgozása, szervezés, koordinálás, szerkesztés, lektorálás, egyéb (?)

Visszajelzésed várva, barátsággal: Rugyai Zsófi, Várfalvi Marianna, Benda Jóska

Budapest, 2016. április 25.

20. Csoport megállapodások 2017. január 17-én

A csoport megállapodásokat segítő 5 kérdés:

- **Hogyan viselkedjünk egymással, hogy a közös munka konstruktív legyen?**
- **Mire van szükségem ehhez a csoporttársaimtól?**
- **Mit adok én hozzá, hogy sikerüljön?**
- **Ami semmi esetre sem történhet!**
- **A lényeg…**

Közösségfejlesztés (Őrsike, Fruzsina, Szarvas Zoltán)

- Szakértői team tagjai vagyunk, az előttünk álló félévben időt, energiát, figyelmet közös, magasztos témánknak szenteljük.
- Tervezett jelenléteken megjelenünk, e-mailekre sms-ekre 48 órán belül válaszolunk, vállalt határidőket betartjuk. Vis maior-t jelezzük.
- Innovatív gondolatot, élettapasztalatot, szakmaiságot, lelkesedést, etikát, korábban beadott szakmai anyagainkat megismertetjük teamtársainkkal, könyvszerkesztő team anyagát elolvassuk.
- Soha nem támadjuk egymást hátba.
- Közös szép folyamat, út-élmény és cél.

Életkezdet (Haraszti Zsuzsa, Görgey Zsuzsa, Bergs Zsuzsa)

- Szükséges: harmónia, egyetértés, tisztelet
- Elvárás: kibontakozni hagyás
- Siker: türelem, meghallgatás, idő, szakértelem, tapasztalat megosztás
- veszély: vita, sértődés, kilépés
- Lényeg: egyéni és közösségfejlesztő hatás, egység

Főállású szülő (Budaházy Edda, Markóné Irénke, Balásházy Imréné, dr. Szabadkai Attila)

- Egyén meghallgatása
- Perzsa vita szabályai!
- Tömörség, nem sztorizunk
- Nem vitatjuk az ötleteket
- Mit adunk a csoportnak:
- Őszinte véleményt
- Tapasztalatokat megosztjuk

CSÉN (Kükedi Zsolt, Lőcsei-Balássy Emőke, Szarvas Hajnalka, Urban-Frendl Ildikó, dr. Lázár-Fülep Tímea, Jánosi Ferenc, Magyar Gergely, dr. Daróczi Csilla, dr. Balásházy Imre, Víghné Kulcsár Krisztina)

- Értő befogadó figyelem, aktivitás, elfogadás, egyenrangúság, hatékonyság
- 1-re
- 1+2 kreativitás
- Mindezek ellentétje

Gazdaság – Lakás (dr. Szoboszlai Attila, Volentics Veronika, ifj. dr. Fekete Gyula, Prof. Em. dr. Báger Gusztáv, Csomós József, Bacsó Anna, Erdős Szabolcs, Lőrincz Kálmán, dr. Szabadkai Antal)

- Lényeg: Fókusz pontok
- Gazdaság
- Család + lakás
- Gyermekvállalás
- Mi nem történhet meg? Nem figyelünk egymásra, nem vesszük figyelembe egymás véleményét.
- Mit adunk hozzá? Saját tudásunkat és szakmai tapasztalatunkat + tisztelet és módszer az együttműködésre (Horizontváltás, Gondolkodás Technika).
- Csoporttársaktól mire van szükség? A vállalt feladatok teljesítésére.
- Hogyan viselkedjünk? Tisztelettel, türelemmel, időtakarékosan, kapcsolódási, együttműködési szándék.

21. Kivonat a Műhely szervezeti szabályzatából

Preambulum

2015. novemberében a Barankovics István Alapítvány kiadta Benda József: „A szakadék szélén” c. könyvét, amelyben a szerző bemutatja a Magyarországra leselkedő népesedési katasztrófa bekövetkezésének kockázatát és **reménysugarat mutat** a megoldásra. A reménysugár azt jelenti, hogy 2015-től 3 éven belül meg kell teremteni a szülőkor felső határa felé közeledő 35-40 éves generáció számára a gyermekvállalás feltételeit.

A könyvbemutatót követően konferencia- és műhelymunka sorozat indult, amelyen több mint 500 szakértő[345] vett részt, tette hozzá munkájának eredményeit, különböző intenzitással. A munkafolyamat eredményességének növelése érdekében szükségesnek mutatkozik az együttműködés szabályozása.

[347] A ’szakértő’ fogalmat szélesen értelmezzük. A tudományok képviselői mellett „élettudományi” szakértőnek tekintjük mindazokat, akik fölnevelték 1-8 gyermeküket, és ilyen módon személyes tapasztalatokat gyűjtöttek a szaktudósok és a politikusok által kialakított feltételek működőképességéről, és azokat meg is osztották velünk, hogy bedolgozhassuk javaslatainkba.

1. Célok

138–139. kép

„A jövőnk a gyermek” c. konferencia megnyitása … és zárása

1. A Szakmai Műhely célja olyan mozgalom elindítása, amely támogatja a magyar társadalom gyermek- és családbaráttá alakítását.
2. Tevékenysége: tudományközi és életközeli megközelítésben feltárni a népességfogyáshoz vezető társadalmi folyamatokat és hozzá járulni az akadályok lebontásához. Ennek érdekében a Műhely tagjai
   a. rendszeresen találkoznak,
   b. előadásokat hallgatnak meg belső és külső előadóktól,
   c. tanulmányokat készítenek és jelentetnek meg,
   d. tárgyalásokon és külső rendezvényeken képviselik a közösen kidolgozott értékeket, szakmai programokat,
   e. együttműködő partnereket és támogatókat gyűjtenek a célok megvalósításához.

2. Erkölcsi alapok

1. Munkánk eredményességének alappillére a kiscsoportokban kialakuló kölcsönös bizalom, amit nem csak deklarációnak szánunk, hanem minden tagunk számára megtapasztalható élménynek.
2. Folyamatosan fejlesztjük a szeretet adására és fogadása való képességeinket.
3. A Műhelymunka módszertana mintát adhat a társadalmi szintű bizalom építéséhez. Enélkül nem látjuk lehetségesnek a társadalmi folyamat eredményes befolyásolását.

3. Munkavégzés, a csoportok működése

1. Mindenki önkéntesen vesz részt a folyamatban. A hatékony munkához az alábbi folyamatot támogatjuk:
2. Kisebb létszámú csoportokba szerveződve dolgozunk.
   - A téma csoportok 4-15 fővel önállóan dolgoznak
   - A nagycsoportos találkozók alkalmával a megbeszélések 3-5 fős csoportokban történnek.
   - A tagok egyszerre egy, de egymást követően több csoport munkájában is részt vehetnek.
   - A csoporton belül a tagok munkamegosztásban végzik a feladatokat. (témavezető, szervező, jegyzőkönyves, folyamat menedzser)
3. A csoportok féléves tervet, majd beszámolót készítenek, amit rendszeresen bemutatnak a teljes Műhelyközösség előtt. A csoport eredményessége azon múlik, hogy a tagok mennyi szakértelmet és energiát tesznek bele a működésébe, mennyire elkötelezettek a célokért.
4. Bármelyik tag kezdeményezheti új témacsoport kialakítását.
5. A csoportok a témákon a TACSA algoritmus szerint négy munkafázisban dolgoznak:
   a. Társak gyűjtése, megalakulás
   b. Alkotás (témaválasztás, a csoport összecsiszolódása, célok, belső szabályok munkamegosztás)
   c. Csináld meg! (A választott téma részletes kidolgozása (tanulmány), egyeztetés más szakterületekkel és a teljes csoporttal.)
   d. Add el! (Társadalmi hasznosítás, a koncepció, a javaslatok eljuttatása a célcsoportokhoz: tárgyalások, publikáció, interjúk, konferenciák, stb. széles körben)
6. A témacsoportok minden találkozóról emlékeztetőt küldenek, amit fölteszünk a drive-ba, hogy mások is követhessék az előrehaladást.

4. Csatlakozás a Műhelymunkához

1. A rendszeres csoporttalálkozókra minden érdeklődő eljöhet.
2. A Műhely tagja az lesz, aki egy motivációs levéllel jelentkezik, majd az aláírásával elfogadja a Műhely Működési rendjét.
3. Az előzmények megismerése nélkülözhetetlen az együttműködéshez. Ezért a csatlakozóktól azt kérjük, hogy
   a. Tájékozódjon a www.humanerok.hu és a www.plusz1baba.hu oldalon.
   b. Válasszon ki egy témacsoportot, és a rendezvényekre rendszeresen jöjjön el.
   c. Készítsen interjút minden csoportvezetővel (2 hónapon belül, telefonon vagy személyesen) hogy egymás motivációit, szándékait megismerhessük, és elolvasva az érdeklődési körébe eső tanulmányokat tisztelje meg az elvégzett hatalmas munkát.

d. Olvassa át alaposan a szabályokat, és – ha csatlakozni kíván – az elfogadó nyilatkozatot aláírva küldje el a bendaj100@gmail.com címre.
e. Az aláírás után megkapott linken olvassa el a csoportok által folyamatosan feltöltött szakmai anyagokat a drive-on. (Az itt szereplő elérhetőségeket diszkréten kezelje, és csak a csoport céljaira használhatja fel.)
f. A szakmai anyagok elolvasása után, a saját szakterületéről, (2 hónapon belül) 1-2 oldalon küldje el reflexióit, és olvassa fel a soron következő nagycsoportos találkozón. Ezzel lép érvénybe a tagsága.

5. Szerzői jogok

Az előadások, majd a készülő tanulmányok szerkesztése közben egy különös nehézséggel kerültünk szembe. Műhelyünk egyik legfőbb erőssége a – komplexitáshoz és a tudományközi, életszerű megközelítéshez nélkülözhetetlen – team munka.

A tanulmányok jelentős része nem csak az íróasztalnál és a billentyűzeten születik meg, hanem intenzív team munkában, az egymástól kapott inspirációk alapján. Ilyen módon a szerzőségen joggal osztoznak többen, mint akik végül elrendezik a gondolatokat. Ez egy különösen kényes kérdés, mert szükségünk van mind a szerzői jogok védelmére, mind az inspiráció, a hozzáadott értékek megőrzésére, az együttműködés folytatására.

Ennek érdekében az alábbi szabályokhoz tartjuk magunkat:

1. Nem „kölcsönzünk" addig senkitől gondolatot, szöveget, vagy más tartalmat, amíg a könyv kiadásban meg nem jelent, de utána is csak konkrét hivatkozással. Egyetlen 'félreütés' (kisajátítás, eltulajdonítás) megrendítheti a program etikai talpazatát.
   - A több szerzős tanulmányban a címben szerepelnek az alkotók. Akkor kerül valaki a szerzők közé, ha egy tanulmány végleges, szerkesztett változatában a szöveg legalább 10 %-át maga írta, vagy gondolatmenetet meghatározó hozzájárulása van a tartalomhoz. Az ennél rövidebb hozzá adott tartalom esetén a szerző a címlapon úgy jelenik meg, hogy „a Team-munkában részt vett".
2. Ha egy már megjelent cikket idézünk, a szokásos lábjegyzeti hivatkozással tesszük.
3. Ha a team munkában történt kiegészítés, kölcsönös inspiráció, de nincs publikált írásbeli előzménye, az alábbi hivatkozási formulát használjuk jegyzetben az oldal alján: „Rózsa Sándor (....) javaslata (gondolata, véleménye, stb.), amely elhangzott az „Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért" műhelymunka sorozaton, … (időben)"
4. A drive-ról elolvasott, letöltött tanulmányokat, a könyv kiadása előtt, senki nem használhatja föl semmilyen formában.

6. Szerzői honoráriumok és más bevételek kezelése

1. A Műhely céljainak megvalósításáról mindazok tárgyalhatnak és szerezhetnek bevételeket, akik erre a műhelyvezetőtől meghatalmazást kapnak.
2. A megszerzett és beérkezett adományokból, bevételekből 20% jutalék illeti azt, aki a támogatást megszerezte.
3. A közös tanulmányok publikálása esetén, a szerzői honorárium, hozzájárulásuk mértékében, a szerzőket illeti.
4. Amennyiben az 1 főre eső szerzői honorárium nem haladja meg a nettó 10.000 ft-ot, az összeg osztatlan formában közös tulajdon marad.
5. Előadások tartása esetén a tiszteletdíj az előadót illeti.

22. Még egyszer az anyaságról

Nádasi Katalin[343]

Többször, több írásomban szót emeltem már a főállású anyaság mellett, s még egyszer megteszem, mert úgy látom, sokan még mindig nem gondolták végig igazi figyelemmel, micsoda érték, a társadalomnak micsoda alapja és biztonsági tartaléka megy veszendőbe, ha engedjük elenyészni, sőt, egyenesen kiűzzük a nők gondolkodásmódjából, természetes biológiai és érzelmi késztetéseiből a családteremtésre és összetartásra való ősi kedvet, hajlandóságot. Elsősorban a mai fiataloknak kell döntést hozni arról, akarnak-e változást a nők helyzetében, feladataiban, és ha igen, milyet, a családi élet minőségének jobbításáért és a drámai demográfiai helyzet javításáért.

Úgy alakult a sorsom, hogy 42 éves koromban egy önmagát ellátni képtelenné vált családtag miatt oktatófilm stúdió-vezetői munkámat otthoni betegápolásra, szüleink gondozására és családunk egyben- és rendben tartására váltottam, s ezáltal nagyon sok tapasztalatot szereztem a kétféle életformáról. Szeretném ezeket megosztani, mert úgy gondolom, rendkívüli jelentőségük van a jövő generációinak formálásában. Rendelkezésre kívánom bocsátani hét évtized tapasztalatát, melyet a fiatalok még nem szerezhettek meg, s talán megkönnyítheti döntéseiket. Azzal a szándékkal teszem ezt, amellyel az anyák, nagyanyák, dédanyák tették régen, amikor a beszélgetésre még volt idő.

Nehéz röviden elmondani, de úgy látom, hogy a feminizmus örvén ugyanaz a liberális világhatalom, amely most a migrációval, a genderelmélet terjesztésével és hasonlókkal készül végleg tönkretenni a keresztény kultúrát és a nemzetállami létet, a családok szétverésével, a nők „egyenjogúság" címén való munkába állításával már nagyon régen megkezdte a jól működő, normális társadalmak felszámolását. Ez a folyamat ellehetetlenítette a gyerekek értelmes nevelését valamint a társadalom legkisebb sejtjének, a családnak a fennmaradását. **A családok szétesését legtöbbször a szülők feszültséget tűrni már képtelen lelkiállapota, és „a konzum idióta" szemlélet elterjesztése idézte elő.** Azzal pedig, hogy a gyerekek neveletlenül nőnek fel (Dr. Zacher Gábor szerint a kétkeresős családokban, átlagosan napi 7 – hét! – perc jut a gyerekekkel való foglalkozásra!), legtöbbet a nagy közösség, a társadalom veszít.

Régóta foglalkoztat ez a kérdés, és egyre inkább **kizártnak tartom azt is, hogy női agy szüleménye volna az egyenjogúságnak a jelenlegi formája, amely a legtermészetesebb női tevékenységeket, a gyermekek világra hozását, fölnevelését és a családok gondozását minősíti az egyetlen olyan munkává, amelyért nem illeti meg jövedelem – következményesen megélhetés – a nőket.** Ez egyértelműen arra készteti őket, hogy bármi mást inkább vállaljanak, hiszen a család, főleg a nagycsalád főállású szolgálatának egyenes következménye a szegénység és kiszolgáltatottság. Véleményem szerint ugyanaz a politikai cél és gazdasági érdek szülte ezt a természetellenes teóriát, mint az összes többi káoszteremtő víziót.

Nézem a művelt, elegáns, okos, szép és kétségtelenül a legjobb szándéktól vezetett hölgyek e nemzetközi gyülekezetét (egy egyenjogúság ügyében rendezett nemzetközi konferencia résztvevőiről beszélek) és magamban – igazán kellő tisztelettel és elismerve jóakaratukat – úgy gondoltam, hogy csak részben van igazuk. Részben, mert az egyenjogúság a tanuláshoz, a munkához, a választáshoz való jog tekintetében a világ egyes részein még tényleg nem valósult meg, és valóban küzdeni kell érte. De amíg figyeltem a felszólalókat, nem kerülhettem ki a gondolatot, hogy mialatt e konferencián harcolnak mindenféle jogokért, azalatt (jóléti társadalmakban erre van anyagi fedezet!) a gyermekeiket valószínűleg bébiszitter vigyázza, a lakásukat takarítónő teszi rendbe, a családjuknak talán egy szakácsnő főz vacsorát,

[343] Egy családanya szemszögéből. Ez a nagyszerű írás „lapzárta" után érkezett be hozzánk, kiválóan összefoglalja mondanivalónk lényegét. (Nádasi, 2018.)

mosodában mossák a szennyes ruhát, kertész tartja rendben a kertjüket, és ápolónő gondozza a beteg nagymamát. Persze valamennyi alkalmazott megkapja a munkájáért a tisztességes fizetést! **Egyedül az anyáknak nem adatik meg a családjuk érdekében szimultán végzett ezerféle „szakma" gyakorlásáért, a saját munkájuk után, a saját jogon járó megélhetés!** Az még elhangzik néha itt-ott, hogy „Fizessenek annyit a férfiaknak, hogy eltarthassák a családjukat"! De olyat még nem hallottam az egyenjogúságért harcolók szájából, hogy amiért a nők dolgoznak, azt nekik, maguknak fizessék meg, mert csak így igazságos! Arról sem szoktak beszélni, hogy **a gyerekek nevelése, a család egyben és rendben tartása amit az asszonyok végeznek, az bizony nagyon sok, és csöppet sem könnyű munka, amiért legalább olyan létbiztonságot érdemel, mint amilyet egy bejáró alkalmazott kaphat!** Milyen egyenjogúság az, amely nem tekinti munkának a betegápolást, a gyereknevelést, a korrepetálást, a lelki tanácsadást, a mosást, a főzést, a takarítást, az idősgondozást, a gazdaság menedzselését, az (otthon is előforduló!) válság- és katasztrófa-kezelést, és még ezer mást, ha a családon belül végzik, de megfizetik, ha ezek közül csak egyetlen egyet, munkaviszony keretében végez valaki?

Úgy gondolom, hogy azok az asszonyok, akik gyermekek felnevelésére, idős vagy beteg szülők megsegítésére, a családjuk számára megnyugvást és békességet adó otthon megteremtésére és a fent felsorolt temérdek feladat elvégzésére szánják az életüket, legalább akkora értéket teremtenek, mint akik valamilyen munkakörben nyújtják legjobb képességeiket. Ez bizony állandó készenlétet igénylő fedélzeti munka, és nagyon méltánytalan, hogy egész életen át sem társadalmi megbecsültséget, sem tisztességes megélhetést nem kap, aki erre vállalkozik.

Végigéltem a „legfontosabb a munkavállalás", a „kmk" (közveszélyes munkakerülés), a „valósítsd meg önmagad", a „szexuális forradalom", és a „mert te megérdemled" szlogenek évtizedeit, amelyek mind a természet rendjétől eltérő életvitelt sugalltak a fiataloknak. Egyértelműen ennek a liberális gondolkodásmódnak tulajdonítom, hogy a hagyományos értékrend (amelyben a férfi képviselte az erőt, a biztonságot, egész életével erkölcsi példát mutatott, és ellátta a családi élet külső bástyáinak védelmét, a nő pedig biztosította a kis közösség belső rendjét és tisztaságát, a türelmet, a szeretetet, az elfogadást és a gondoskodást) és vele a női minőség, kiszorult a világból, az életünkből. Pedig ez a hagyományos értékrend évezredeken át bizonyította életképességét, és egy reális egyenjogúsítással tökéletesíteni lehetett volna.

Úgy vélem, még nem nőttünk fel, sőt, talán inkább azt kell mondani, nem tértünk vissza, ahhoz a természetes állapothoz, amelyben az egyenjogúság fogalma magától értetődően elismeri a családért végzett munka értékét, s ugyanolyan rangot (valamint megélhetést és megbecsülést) ad neki, mint bármilyen más munkának. Ma még a főállású anyaság egyfajta cselédsors, úgy tekintenek rá, mint amit csak gyengébb képességűek választanak, hiszen akinek esze van, az nyilván egy munkahelyre megy, és sok pénzt keres! Korunkban ugyanis egy ember értékét az a pénzmennyiség határozza meg, amit megszerez magának. Az anyaságnak társadalmi elismertsége csak akkor van, ha örökbefogadott gyermekek nevelését vállalja valaki, akkor is inkább kegyelemkenyér, amiben részesül, mintsem tisztességes megélhetés. Olyanképpen, mint amikor egy beteg családtag otthoni ápolására szegődik valaki, véget nem érő szolgálatra, s ezt az állam megalázó fillérekkel „honorálja". Mint az anyaság, ez a tevékenység is csak alázattól, humánumtól vezettetve vállalható abban a tudatban, hogy becsülete a családban ugyan van, de a villanyszámlát abból nem lehet kifizetni.

Életemből 23 évet dolgozó anyaként, az utóbbi 27 évet pedig beteg családtag ápolásával illetve a család körüli tennivalók végzésével töltöttem. Ennek köszönhetem, hogy idővel ráébredtem: **nagyon fontos lenne az egyenjogúság fogalmát újra definiálni.**

Hasonlóképpen felülvizsgálandónak gondolom azt a véleményt, hogy tanulni, minél magasabb képzettséget szerezni csak egy potenciális munkavállalóknak kell, mert csak ők táplálják vissza ennek hasznát a társadalomba. Úgy hiszem, minden embernek addig kellene tanulnia, amíg eljut a képességei határáig,

mert minél több gondolkodó ember él, minél több művelt szülő adja át egyéniségének és gondolatainak esszenciáját nem csak a gyermekeinek, hanem az egész környezetének, annál nagyobb az esély arra, hogy a humánum és az értelem irányítsa majd a világot.

Természetesen ilyen szemléletváltásnak csak akkor van értelme, ha a nők számára eddig kiharcolt jogok megmaradnak, és aki tud és akar más pályát választani, vagy a kettőt együtt művelni, az tehesse, mint eddig. De az egyenjogúság kifejezés csak akkor lehet igaz és tartalmában teljes, ha az anyaság is erkölcsileg és anyagilag megbecsültté, megélhetést és nyugdíjat adóvá, választhatóvá válik.

Már három vagy négy generáció nőtt föl úgy, hogy az említett női minőség hiányzik az életükből ugyanúgy, ahogy az egész világból. Ezek a nemzedékek úgy cseperedtek fel, hogy a születésük utáni 5-6 év nagy részét az édesanyjuktól, nagymamájuktól távol, valamilyen közösségben, bölcsődében vagy óvodában töltötték, mert az anyukák – szükségből, társadalmi elvárásból, vagy önmegvalósítási szándékból – visszamentek dolgozni. Ezek az intézmények remek gyermekmegőrzők, közülük sok oktatási szempontból is kiváló, de – szerintem – alkalmatlanok arra, hogy a kicsik kívánatos, vagy legalább megfelelő szocializációját elvégezzék.

Olyan közösségekben, ahol 20-30, különböző viselkedéshez, életstílushoz szokott gyereket kell egyféle rend, napirend, program betartására késztetni, ott képtelenség a személyiségek finomabb rétegeit megalapozni, kifejleszteni, és begyakoroltatni a tanultak alkalmazását. Elérhető egy felszínes rend betartása, a napi program lebonyolítása, de nem lehetséges a létezési, együttélési szabályok ösztön szintű elsajátíttatása és e szabályok alkalmazásának automatikussá tétele. Csak az édesanyával és a családtagokkal való mindennapos, szeretetteljes testközeli kapcsolat hoz olyan érzékeny helyzeteket, amelyekben van elegendő idő megmagyarázni, érzékletessé tenni, hogy mire milyen helyes választ kell adni, és azt is megértetni a kisgyermekkel, hogy egy közösségben bármilyen problémára emberséges, az egész közösség számára megfelelő válaszokat kell keresni. Csak a család kis közösségében lehetséges elérni, hogy saját tapasztalatok megszerzésén keresztül váljon vérré a kisgyermekben a jó és a rossz egyértelmű megkülönböztetése. Itt tanulható meg a felelősségvállalás, a másikra való tekintettel levés, a kíméletesség, a szeretet és kedvesség, a kölcsönösség, a tisztelet, a hűség, a becsületesség, a kötelesség és elkötelezettség, az árnyaltság, a különbségtétel, az elfogadás vagy elutasítás, az alapvető jóakarat és jóindulat, a szelídség, a megbocsátás, a bajokkal való szembenézés, a megoldás keresése és megtalálása. Az igazságosság és az igazságért való kiállás, a bosszú elkerülése, de a méltó büntetés megkívánása. A segítségre szorulók támogatása, a nagyvonalúság, a gyökerek megismerése, a valahová tartozás kötődése és az identitás őrzése. Intézményi keretekben, csoportosan jól tovább fejleszthetők ezen képességek, de a hiányzó alapok nem pótolhatók!

A felsoroltak olyan elvont fogalmak megértését igénylik, melyek alapos értelmezésére nagyobb csoportokban nincs lehetőség, márpedig ezek ismerete alapfeltétele annak, hogy iskolába menetelkor a már erkölcsi alapokkal bíró gyermekek sikerrel kezdjenek nagyobb közösségekben boldogulni, ill. azokat kialakítani.

Ezeket az alapvetéseket kisgyermekeknek igazán jól nem a logika, a tanulmányok, a törvények vagy a paragrafusok előírásaival, hanem a szeretet nyelvén, a családi szokások által lehet megtanítani. Az anya **és a kisgyermek által együtt megélt sokféle helyzet kezelése, s lehetőség szerint mindig szeretetteljes módokon történő megoldása neveli rá a gyermeket a helyes, tiszteletteljes és emberséges magatartásra minden élethelyzetben.** Így volna folyamatosan pótolható a női minőség a társadalmakban.

Ha ez kimarad – mint ahogy 70-80 éve kimarad – akkor válik a társadalom olyanná, mint ma: nagy hányadban egymással és a világ gondjaival nem törődő, csak a saját érdekre és az anyagi haszonra tekintő, kíméletlen individuumok gyülekezetévé. S a világ így éppen olyan életképtelen, amilyen terméketlen az egyneműek házassága. Természetes, harmonikus élet, amely egyaránt szolgálja a családok és a nemzetek továbbélését, csak a férfi és a női minőség egyensúlyában lehetséges. Amely ország csak harcosokat nevel, abban fehér holló lesz a béke.

Még állatok között is ritka, amelyik elhagyja a kölykét, lerázza a nevelésével járó fáradságot, mielőtt az életképessé vált volna. Erre csak az ember képes, akinek évtizedek óta bombázzák az agyát, a lelkét, de még az ösztönvilágát is annak érdekében, hogy hagyja el ősi hivatását, amelyre teremtetett, hogy butuljon el, és váljon kihasználható, gondolkodásra képtelen rabszolgává! És az emberek nagy része ezt nem veszi észre! Évtizedeken át bolondították a nőket azzal, hogy alantas, értéktelen munka a gyermekek nevelése, csak cselédnek alkalmas, aki ezt választja. **Úgy állítják be, mintha a gyermekek családban történő nevelése egy beszűkült, primitív világ lenne, holott nincs alkotóbb munka, mint egy csöpp kis életet művelt és emberséges felnőtté nevelni, és hasznosabb sincs, különösen a társadalom számára.**

Meggyőződésem, hogy a világ és a mindenkori emberi létezés szempontjából a női élet legmagasabb rangú teljesítménye az életadás, és a megszületett életek támogatása abban, hogy a lehető legkiválóbb minőséggé érjenek. Ha a társadalom ezt a munkát értékén kezeli, valódi erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti, s egyben egyértelműen megfogalmazza e tevékenységgel szembeni elvárásait, akkor valószínűleg nem kell demográfiai katasztrófától tartania, és tapasztalni fogja, hogy egy nemzet számára ez a legjobb beruházás.

Az ezredforduló környékén a neoliberalizmus dominanciája jellemezte világunkat, azé a neoliberalizmusé, amit már akkor is úgy érzékeltem, hogy az valójában csak liberálisnak hazudott, erkölcstelen és törvénytelen manipuláció. Tapasztalatom szerint, a helyzet azóta olyan módon változott, hogy a régi szocialisták egyre inkább szociálliberálisok lettek (hovatovább nem tudni, mitől viselik a szociális jelzőt) és évek óta ők tartják agresszív, szinte terrorisztikus nyomás alatt a mindennapjainkat. Az általuk képviselt zavaros, minden elvi alapot nélkülöző és érdekvezérelt – katyvasz kizárólag a józanésszel szembemenő, a természetellenes és a pillanatnyi hasznot hozó dolgokat támogatja – akkor is, ha hatalmon vannak, és akkor is, ha ellenzékben. Felfogásuk szerint mindenkinek mindent szabad (mert te megérdemled), ne légy tekintettel se Istenre, se emberre, markolj ki magadnak minden lehetőt, és szórd is ki mindjárt az egészet az ablakon. Ha van eszed, jó nagy hitelt is felveszel, hiszen neked akkor is „jár" minden, ha nem dolgoztál meg érte (legfeljebb a végén beledöglesz), könnyű drogokkal szépítsd az életed (mert, ha tiltják, diktatúra van), a leghülyébb ötletedért is ordítva demonstrálj (hiszen te diszkrimináció áldozata vagy), felejts el minden tiltást, amit esetleg régen még meghallottál, minden kötődést vagy elkötelezettséget társ, család, munka, otthon és haza iránt. A hazád egyébként is már rég ott van, ahol a legtöbbet fizetnek, menj világgá, fogyassz és habzsolj, amíg teljesen belebutulsz, nehogy felelősséget vállalj valamiért, és főleg, nehogy gondolkodj, és akarj valamit tenni a közjó érdekében, gunnyadj szépen kenyéradód lábához engedelmesen és pacsit neki, szóval: élj a mának!

E lármásan hirdetett neoliberális iránymutatások (értékrendnek nem nevezhetők, mert nincs bennük se érték, se rend) közepette felnövő, szegény „hétperces gyerekek" közül kerül ki egyre több kisiklott életű, alkalmazkodni, beilleszkedni, a másik emberrel törődni, együttműködni nem tudó és nem is akaró, sehová sem tartozó fiatal. Otthonról kapott belső tartás hiányában az életükre megoldást nem az értelmes munkában és a jó emberi kapcsolatokban keresnek, hanem italban, drogban és örökös bulizásban. S belőlük lesz a jövő társadalma.

Ilyennek látom a világ-tendenciát az Úrnak 2018. esztendejében, mely alól Magyarország, mintha kezdene kivétel lenni, és minden tiszteletem a kormányzaté az országunk függetlenségéért, a múltunk értékeinek megőrzéséért és a családok helyzetének javításáért tett temérdek erőfeszítéséért! Az elmondottak miatt a korábbiaknál is fontosabbnak tartom, hogyan nevelkednek a megszületett gyermekek, ezért kíséreltem megfogalmazni a véleményemet, amely nyilvánvalóan szembe megy a jelenleg trendi világ-tendenciákkal.

Budapest, 2018. február 28.

XII. AZ ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. Az időtényező meghatározó a megoldás sikerében 19
2. A gyermekáldást befolyásoló tényezők komplex együttese 58
3. A csecsemő elhanyagolásának várható hosszútávú következményei 61
4. A probléma felismerésének és kezelésének folyamata 98
5. Támogatási igény, megoldások gyermekszám szerint 126
6. A kötődési képességkialakítás elmaradásának kockázatai 142
7. Az intézményrendszer 145
8. A HISZÜK életpálya modell bevezetésének várható hatásai 170
9. A Család-, és Közösségfejlesztő Intézet szervezeti felépítése 181
10. Egyes programok bevezetésével milyen jelentős születésszám növekedés várható 271
11. A valóság sokarcúsága. 306
12. TACSA: a társadalmi cselekvés algoritmusának négy fázisa 310
13. A személyes erőnlét fejlesztése 316
14. Tanulmányok állapota és a soron következő feladatok (zöld színnel az elvégzett feladatok) 317
15. A gyermekek születését befolyásoló főbb társadalmi tényezőcsoportok 320
16. A témák, témacsoportok, projektek kidolgozásának terve 322
17. A „Család és a környezeti feltételek” szekcióban gyűjtött ötletek 323
18. Az elkészült és a kidolgozás alatt álló tématerületek 326
19. Célok, feladatok, tevékenységek, útjelzők, indikátorok 395
20–21–22. A belső figyelem, az egymásra hangolás, a nézőpontváltás, és a csapatépítés gyakorlatai 399

XIII. A KÉPEK JEGYZÉKE

1. Zrínyi Miklós (1620–1664) 9
2. Prof. Dr. Borhy László 10
3. Prof. Em. Dr. Bagdy Emőke 11
4. Prof. Dr. Kovács Árpád 14
5. Fekete Gyula 16
6. dr. Pleschinger Gyula 25
7–8. Tanya – Papd, pusztuló katedrális, 2015. 29
9–10. Marcus Goldson festményei sorsot írnak az arcokra 41
11. Marcus Goldson festménye. „Csak magamra számíthatok” 45
12–13. Bölcsőde, 2018. 55
14–15. A csecsemőkori kötődés minősége meghatározza a várható életutat 60
16–17. Szobatisztaságra nevelés a bölcsődékben, 1960 körül – Történelmi korok üzenete: a gyermeknek testi kontaktusra, érintésre van szüksége 62
18–19–20. A nőket a legkülönbözőbb ipari munkakörökbe terelték 63
21–22. Szoptatási szünet a vállalati bölcsődében – Propaganda a nők munkába tereléséhez az ötvenes-hatvanas években 64
23–24. Étkeztetés a bölcsődékben 65
25–26. Leonardo da Vinci: Madonna Litta - Feszty Masa: Úti boldogasszony 66
27–28. Propaganda a női identitás átalakítására családanyából munkásnővé 67
29. Szorongó, kiszolgáltatott gyermek. Ha gyakran kerül valaki ilyen lelkiállapotba, neurológiai következményekkel jár 71
30. A legkülönbözőbb kultúrák sokat ismételt ikonja is felhívja a figyelmet az anya-gyermek kapcsolat kiemelkedő szerepére a társadalom folytonosságában, egészséges működésében. .. 82
31–32. Bölcsődei gyermekarcok 2015-2016-ból. Az ellátás sokkal korszerűbb, de a szomorúság, az elhagyatottság, a csalódottság némelyik arcon még megfigyelhető. 86
33. Zseni Annamária előadása a konferencián 88
34. Marcus Goldson festménye erőteljesen kifejezi a gyakran megélt társas magány jelenségét. 90
35. Marcus Goldson festménye. Dermedt zavarodottság, szomorúság, bizalmatlanság, reménytelenség, kapcsolathiány, közöny. 91
36. Milyen eszközökkel tudjuk megállítani a természetesnek tűnő folyamatot? 95

37–38. A csecsemő egészséges fejlődéséhez az édesanyával való közvetlen testi-lelki kapcsolatra van szükség. 101
39. Köztereinkről is hiányoznak a gyermekek örömére készült szobrok. 104
40. Mary Cassatt: Berthe gyermekeivel; egy harmonikus kapcsolat a múlt századból (1900) 110
41–42. A nők túlterhelésének kérdése őszinte és sokoldalú megközelítést igényel. Az interneten tucatjával láthatók meg különböző ábrázolások, amelyek karikírozva fejezik ki a nőkre terhelt feladatoknak való megfelelés lehetetlenségét. 111
43. Boldog kismamák a 35 fölötti korosztályból 119
44–45. 2018 december, FUGA, Közös tanácskozás a Magyar Közgazdasági Társaság Demográfiai és Kultúragazdasági Szakosztályával 127
46. Néha egyértelmű eldönteni, hogy mi a könnyebb és a nehezebb. Máskor a gondolkozásunk, a szokásrend, a struktúrák elfedik a nyilvánvaló tényeket. 131
47. A gyermek akkor boldog, ha figyelnek rá. 133
48. Szükségünk van a sokgyermekes, kiegyensúlyozott családokra! 137
49. „Máriás" aranyforint 165
50. A különböző korosztályokat megérintő gyermek szobrok fontos kellékei lehetnek a gyermek és családbarát városi kultúrának. 173
51–52. Tanácskozás az Alkotó Műhelyben, 2018. 179
53–54. 2018. OTH, Alkotó műhely 180
55. Dr. Sonkoly Gábor 182
56. A makrotársadalmi környezet meghatározza a családok közérzetét. 185
57. dr. Szabó Ildikó 187
58. 2018 június, előadás a „Jövőnk a gyermek" konferencián 190
59–60. 2018 június hallgatóság a „Jövőnk a gyermek" c. konferencián 194
61. Csomós József előadása 2018 június 197
62. Felállva mutatkoznak be a Műhely munkájában résztvevők a konferencián. 198
63. A Házat-Hazát mozgalom Lőrincz Kálmán vezetésével 50 lakást épített fel az elmúlt évtizedekben. 214
64. dr. Lőrinc Kálmán előadása a „Jövőnk a gyermek" konferencián. 215
65. Monostori András előadása 2018. június 218
66. A látszat csal? 219
67. ifj. dr. Fekete Gyula előadása a konferencián 222
68. Egyensúlyra van szükség a különböző életterületek között. 223

69. Az egymásba kapcsolódó fogaskerekek meghatározzák a részek elmozdulását..... 227
70. dr. Benda József a konferencián 229
71. A következmények csak hosszú távon válnak érthetővé. 233
72. Vannak nyilvánvaló dolgok, amit talán nem is kéne kutatni … 238
73. Prof. dr. Em. Botos Katalin előadása a „Jövőnk a gyermek” c. konferencián 240
74. Mary Cassat: Család 241
75. dr. Giday András előadó, Birinyi József szekcióvezető a konferencián 244
76. A megoldás keresése 252
77. Prof. dr. Árva László előadása a konferencián 257
78–79. 2018. június, „Jövőnk a gyermek” konferencia 276
80. Déva vára a hegy aljáról 282
81–82–83. Déva vára a hegy tetejéről 282
84–85. A szakértői Műhely tagjai felállva mutatják meg magukat a „Jövőnk a gyermek” konferencián, amit a többi résztvevő elismerő tapssal üdvözöl. .. 299
86. dr. Benda József előadása a konferencián 303
87. F. Jan: Bogár, Loeven, Belgium 305
88–89. 2016. június, kiscsoportos megbeszélések a Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézetben 312
90–91. 2016. július, kis-, és nagycsoportos megbeszélések a CSINI-ben 313
92–93. 2016. július, előadás és párbeszéd a CSINI-ben 314
94–95. 2017. januártól az Országos Tisztifőorvosi Hivatalban témacsoportokban folytattuk a munkát. 317
96–97–98. Mészáros József előadása – Gloviczki Zoltán, Bagdy Emőke, Mészáros József, Farkas Péter – Bagdy Gábor előadása 319
99–100. Sapientia, 2016. április, a témacsoportok kialakítása moderációs támogatással..... 321
101–102. 2017–2019. OTH 325
103–104. 2017–2019. OTH 328
105. „Jövőnk a gyermek” c. konferencia, ELTE Gömb aula, 2018. június 328

106–111. Prof. Dr. Borhy László akadémikus, rektor az ELTE nevében köszönti a konferenciát – Prof. Dr. Mészáros József, Barankovics István Alapítvány, elnöke: megnyitja a konferenciát – Veresné Novák Katalin, család- és ifjúságügyért felelős államtitkár: A kormány népesedési programja – Harrach Péter, a KDNP parlamenti frakcióvezetője: A KDNP családpolitikája – dr. Benda József: A Szakértői Műhely javaslatai a népességfogyás megállítására – Dr. Sonkoly Gábor, BTK dékán: Az ELTE hozzájárulása az alkalmazott demográfia fejlesztéséhez 329
112–113. OTH, 2017. március előadás, június Novákné Veres Katalin látogatása a Műhelyben 331
114–115. 2017-2018, konzultációk az OTH-ban 333
116–117. Országos Tisztifőorvosi Hivatal, 2017–2018 334
118–119. 2018. január, OTH, Harrach Péter előadása - 2016. július, CSINI, csoportmunka 335
120. Prof. Dr. Koncz Katalin 336
121. dr. Lázár-Fülep Tímea előadása a konferencián 338
122. Polyákné dr. Szánthó Örsike előadása a konferencián 338
123. dr. Tóth Pál Péter előadása a konferencián 339
124. Prof. Dr. Em. Demény Pál előadása a konferencián 343
125. Varga Csaba előadása 346
126. dr. Bogár László 364
127–128. Prof. Dr. Em. Báger Gusztáv szekcióvezető a konferencián – dr. Komlósi Piroska szekcióvezető a konferencián 368
129. Prof. Dr. Veress József DSc 370
130. Dr. Lóránt Károly 372
131. Szarvas Zoltán szekcióvezető a konferencián 377
132–133. Műhelymunka az OTH-ban, 2019 április–június 379
134–135. Szervezetállítás, műhelymunka az OTH-ban, ELTE, 2019. április–június 380
136. Lőrincz Kálmán és Lőrinczné Máthé Gizella 394
137. dr. Szoboszlai Attila 396
138–139. „A jövőnk a gyermek” c. konferencia megnyitása – … és zárása 413

XIV. A GRAFIKONOK JEGYZÉKE

1. A teljes termékenységi arányszám az Európai Unió országaiban 2010-ben és 2016-ban 26
2. A 65 évnél idősebbek népességen belüli aránya az Európai Unió országaiban 2018-ban és 2060-ban 26
3. Az élveszületések és a halálozások száma 1876-2016 között (ezer fő) 30
4. A születésszámból adódó populációszám előre jelzés 1981–2030 között (ezer fő) 32
5. Korfa, 2016. január 1. Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint 35
6. A szülőképes nők létszáma a következő évtizedben 36
7. Születésszámok és előrejelzések 2000-2025. A valós és a várható születésszámok 2018. 37
8. A népesség belső arányának változása 1981–2031 38
9. A születések számának alakulása és a beavatkozások hatása 1945–2017 48
10. Az első gyermek születésekor folyósított családtámogatások kifizetésének havi lefutása 52
11. Három gyermek születése esetén járó családtámogatások összege éves bontásban 53
12. Népesség és a háztartások számának alakulása 2001–2016 között (ezer fő) 56
13. Nők foglalkoztatása és a megszületett gyermekek száma 1900-1998 között (ezer fő) 63
14. A nők munkába állítása, a teljes foglalkoztatottság kiterjesztésének hatása a gyermekszületésre 1950–1970 66
15. Három nemzedék születésszáma, házasodása, válása 69
16. A bölcsődések száma és arányuk az élveszületésekhez képest 1960–2012 74
17. A veszélyeztetett kiskorúak számának változása 1968–2012 között 76
18. Fiatalkorú bűnelkövetők számának alakulása 1970–2013 76
19. Bölcsődések és a bűnelkövetők számának változása 1965–2014 77
20. Három nemzedék születésszáma, házasodása és válása 1990 és 2005 között 78
21. A 15 évnél idősebb nők gyermekszám szerinti aránya és a teljes termékenységi arány változása 1960–2011 116
22. Szeretne-e (még) gyermeket vállalni? (n=1610) 120
23. Szeretne (még) gyermeket vállalni? (%) a meglévő gyermekek száma szerint 120
24. A gyermekvállalást segítő tényezők témák szerinti megoszlása (%-ban, n=1088) 122
25. Az említett gyermekvállalást akadályozó tényezők (n=1559) 123
26. Az egyes beavatkozási területek támogatása 124
27. A munka és a család összehangolása nehézséget okoz-e Önnek? 125

28–29. A 35–39 éves nők gyermekszám és családi állapot szerint 2016. január 1. 148
30–31. A 40–44 éves nők gyermekszám és családi állapot szerint 2016. január 1. 149
32. A 35-44 éves nők létszáma gyermekszám szerint (2016-ban) 150
33–34. A 35–44 éves korosztály gyermekszáma (fő)..... 151
35. 100 nőre jutó élveszülés megyénként, 2011-ben (2016-ban 35–39 és 40–44 évesek)..... 152
36. A foglalkoztatottak aránya a nők körében (%) 2011-ben (2016-ban 35–39 és 40–44 évesek) 153
37. A teljes állásban dolgozó nők aránya gyermekszám szerint 155
38. A gyermekekre nyitott válaszadók megyék szerinti megoszlása (%-ban, n=396)..... 156
39. Az állandó lakosság változása egy év alatt, 2016. január..... 157
40. Az élveszületések ezer főre jutó számának átlaga 2010 és 2015 között 158
41. Nettó bérek gyermekszám szerint a családi pótlékkal és az adókedvezménnyel..... 161
42. Száz élveszületésre jutó terhességmegszakítás a nők életkora szerint..... 172
43. Átlagos lakásár és átlagos háztartási jövedelem aránya Magyarországon 2008–2016 199
44. Használt és új lakások átlagos ára és az átlagos háztartási jövedelem aránya Magyarországon 2010–2016 200
45. Lakhatási költségek a háztartási jövedelem százalékában Magyarországon 2008–2016 201
46. A lakásvásárlás elérhetőségére vonatkozó index 203
47. Az épített lakások száma Magyarországon 1960–2016 205
48. Az értékesített lakások száma Magyarországon, 2007–2017..... 205
49. Üresen álló lakások aránya Magyarországon 2001–2015 (%)..... 206
50. Magyarország 3.300 településéből 2.000-ben fogy a népesség 207
51. Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya háztartástípusonként 231
52. Egy háztartásra jutó átlagos nettó vagyon néhány háztartástípusban..... 232
53. Az aktív korúak aránya a teljes népességen belül jelentősen csökken. 234
54. Az évjáratok lélekszáma és az S&P index szembetűnő egyezést mutat. 235
55. Az emberek életkorhoz igazodó költekezése 235
56. Korosztályok gyermekszáma, 2011..... 236
57. Egy fenntartható fejlődésű négy generációs fonódó népesség 1934. 244
58. Egy deficites, négy generációs fonódó népességmodell 1986. 245

59. A gyermekfedezetű nyugdíjelemmel elért jövedelemtöbblet az átlagnyugdíj százalékában gyermekszám és családi állás szerint (%) 247
60. A gyermekfedezetű nyugdíjalap és az „eddigi államháztartás“ kapcsolata a nyugdíjalapba átirányított összegek, valamint a kifizetések között (milliárd forint)..... 248
61. Az eddigi államháztartásra és a gyermekfedezetű nyugdíjalapra vonatkozó hatás (nettó), és a teljes (kiegészített) államháztartásra vonatkozó együttes hatás (a jobb skála) 249
62. A bérek közterhei I. Teljes bérekre eső adók és közterhek 2014. Gyermektelen, átlagos jövedelmű egyedülállók 253
63. A bérek közterhei II. A munkabér közterhei a bérek %-ában, 2014. 254

XV. A TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. A gyermekvállalást követően igénybe vehető pénzbeli támogatások Magyarországon 51
2. Kötődés típusok az önkép és a társakról alkotott kép alapján 71
3. Transzgenerációs örökség 93
4. A népességszám stabilizálásához szükséges sokgyermekes családok kívánatos aránya (ezer fő) 117
5. A 35–44 éves nők száma születési év, életkor és gyermekszám szerint (2016. január 1-én)..... 121
6. Javasolt bér (jövedelem) tábla 162
7. A családi juttatások értéke 2018-ban 163
8. Fogyasztási szükségletek 164
9. Otthoni munka kisbabával az első évben 164
10. A munkabérre fordítandó összköltség a gyermekszám függvényében 166
11. Költségvetési támogatás (év/nettó Ft) a gyermek 18 éves koráig 167
12. Az évjárat hány %-át kellene bevonni a HISZÜK programba a 130 ezres születésszám eléréséhez ezer fővel számolva. 168
13. Egy évre vetített költségbecslés az „A” és „B” verzió esetén, ezer forintban 168
14. 5 évre előre számított költségek, ezer forint..... 169
15. A szülőkötvény állami hozzájárulásának évenkénti összege 220
16. Nemzetstratégiai megfontolások 263
17. A HISZÜK életpálya modell 264
18. A lakásproblémák kezelése 267
19. A gyermeknevelés elismerése a TB rendszerben 269
20. Az alkotótársak névsora és foglalkozása 300
21. A kialakult témacsoportok és vezetőik..... 327
22. Az elkészült tanulmányok 330
23. A Műhelyben kiérlelt javaslatok és magvalósításuk 331
24. A befejezett lakások adatai Európában, 2015. 385
25. Egy lakás átlagos ára régió és épülettípus szerint (2007–2016) [millió Ft] 386
26. Lakásállomány, 2015..... 388
27. Egy főre jutó szobák száma tulajdonosi összetétel szerint, 2014. 389

28. Azok aránya, akik lakáskiadásai a háztartás nettó jövedelmének 40 százalékát meghaladják (jövedelmi ötödik szerint, 2014.) 390
29. Azok aránya, akiknél előfordulnak lakásminőségi problémák, 2014. 391
30. A lakásállomány szerkezete Magyarországon 2001–2016. 392
31. Az átlagos lakásár és az éves jövedelem hányadosa néhány országban 392
32. Lakhatás és háztartási jövedelem Magyarországon 2003–2015. 393
33. Lakásár és háztartási jövedelem arány Magyarországon 2010–2014. 393
34. Munkalap minta, amelynek nyomán az első tanulmányok elkészültek 400
35. Az első három workshop tematikája, előadói és moderátorai 408

FŐTÁMOGATÓ

Magyar Nemzeti Bank

TÁMOGATÓK, EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREK

BARANKOVICS ALAPÍTVÁNY

MKT

Összefogás a Magyar Családokért Országos Egyesület

EÖTVÖS NOMINATA • UNIVERSITAS BUDAPESTINENSIS DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATA

CSALÁD-, IFJÚSÁG- ÉS NÉPESEDÉSPOLITIKAI INTÉZET

KDNP

Dunántúli Református Egyházkerület

Nemzeti Népegészségügyi Központ

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

NEXON

BÉRES GYÓGYSZERGYÁR ZRT.

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET

dr. Scheuer Gyula

„Minden önmagában meghasonlott ország elnéptelenedik…”
Mt, 12/25.

Megállítható-e a magyarság lélekszámának fogyása? Ismerjük-e már valóban a népességfogyás okait? Bár vannak biztató jelek, egyelőre nem látszik a fordulat a gyermekszületések számában.

A 2019-ben született gyermekek száma egy 6 milliós ország utánpótlását fedezi. Az utolsó generáció, amely még létszámában alkalmas a népességfogyás megállítására, már-már kilép a termékenység időszakából.

Jó irányban cselekszünk? Van stratégiánk? Tudjuk kik a szövetségesek? Meg tudjuk őket szólítani?

Ezeket a kérdéseket tárgyalja a könyv, és sokoldalú, interdiszciplináris elemzéssel járja körbe a rendkívül komplex társadalmi folyamat összetevőit, majd feltárva a népességfogyás okait rövid, közép, és hosszú távú javaslatokat kínál.

„A könyv, amelyet a nemzet lelkiismeretének, tudós agyának és érző szívének tekintek, több mint kettőszáz, a magyarság jövőjéért felelősséget érző, önkéntes szakember alkotó közösségének négy éven át folytatott együtt-gondolkodásából született.”

(Prof. Dr. Em. Bagdy Emőke)

A döntéshozók elszántságán múlik, hogy sikerül-e nemzetünknek az utolsó pillanatban egy új, fenntartható pályára állni. „Igen nagy feladatról van szó, amelyet a demográfusok és más társadalomtudósok nagyrészt figyelmen kívül hagynak.”

(Prof. dr. Demény Pál).

ISBN 978-615-5360-16-9

6.000 Ft